

Олга Кошевалиска
Елена Максимова

МЕЃУНАРОДНО КАЗНЕНО ПРАВО

Штип, 2020

Олга Кошевалиска, Елена Максимова
МЕЃУНАРОДНО КАЗНЕНО ПРАВО

Автори: вонреден проф. д-р Олга Кошевалиска
доцент д-р Елена Максимова

МЕЃУНАРОДНО КАЗНЕНО ПРАВО

Рецензенти: насловен вонреден проф. д-р Лазар Нанев
Вонреден проф. д-р Ана Никодиновска Крстевска

Лектор: Весна Ристова

Уредник: вон.проф.д-р Олга Кошевалиска
доцент д-р Елена Максимова

Техничко уредување: вон.проф.д-р Олга Кошевалиска
доцент д-р Елена Максимова

Издавач:
Универзитет „Гоце Делчев” - Штип

Објавено во е-библиотека:
<https://e-lib.ugd.edu.mk>

DOI: 10.46763/9786082447698

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски",
Скопје

341.4(075.8)

КОШЕВАЛИСКА, Олга
Меѓународно казнено право [Електронски извор] / автори Олга
Кошевалиска, Елена Максимова. - Штип : Универзитет "Гоце
Делчев", Правен факултет, 2020

Начин на пристапување (URL): <https://e-lib.ugd.edu.mk/959>
Текст во PDF формат, содржи 350 стр.

Наслов преземен од екранот.- Опис на изворот на ден 17.11.2020.
- Фусноти кон текстот. - Слики и белешки за авторките: стр. 350. -
Библиографија: стр. 331-349
ISBN 978-608-244-769-8
1. Максимова, Елена [автор]
а) Меѓународно казнено право -- Високошколски учебници

COBISS.MK-ID 52509701

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП

ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ

Автори

Вонреден проф. д-р Олга Кошевалиска

Доцент д-р Елена Максимова

МЕЃУНАРОДНО КАЗНЕНО ПРАВО

Штип, 2020

ПРЕДГОВОР

Учебникот „Меѓународно казнено право“ методолошки е одлично приспособен за совладување на испитната материја и за постепено совладување на предметната програма на предметите Меѓународно казнено право и Европско казнено право. Студентите ќе имаат можност да се здобијат со богати теоретски знаења во сите аспекти на меѓународното казнено право и на меѓународната соработка во кривичната материја во овој учебник. Учебникот е наменет и според содржината одговара и може да се користи како дел од задолжителната литература за втор циклус на студии по предметите Европско казнено право и Меѓународно казнено право.

Учебникот во голема мера има за цел да го олесни на студентите совладувањето на сложената материја од областа на меѓународното казнено право, но и да ги упати кон голем број дополнителни библиографски единици од истата област со чија помош ќе можат да ги прошират, да ги продлабочат и да ги унапредат своите знаења и вештини што се неопходни во областа на меѓународната правна помош и соработка во кривичната материја. Сметаме дека учебникот ќе биде корисен особено за студентите на прв и втор циклус на студии и целата академска заедница, но содржините се интересни и за правните практичари и сите останати субјекти кои имаат интерес во оваа проблематика.

Појдовна инспирација за пишувањето на овој учебник е фактот што во домашната правна литература и помеѓу академските учебници нема современ учебник по предметот Меѓународно казнено право кој ја опфаќа целата национална и меѓународна легислатива. На издавањето на овој учебник му претходеа најголемите измени на материјата која е предмет на негово изучување, меѓу кои ќе ги вброиме конституирањето на Постојаниот Меѓународен кривичен суд, конституирањето на Европол, Европска правда, новата легислатива за азил и меѓународна правна соработка, конституирањето на Европскиот Јавен Обвинител итн. Оттука, од големо значење е објавувањето на учебникот „Меѓународно казнено право“ бидејќи за првпат со него се систематизира материјата во една целина која соодветствува со наставната програма и потребите од изучување на овој предмет.

На студентите за првпат ќе им биде ставен на располагање академски учебник кој содржи теоретска обработка на сите значајни прашања и теми на Меѓународното казнено право, кое денес е особено актуелно, со развојот но и интензивирањето на меѓународната полициска и судска соработка, но и со значајни институти како азилот кои се уредени со нови законски решенија од 2018 година. Во учебникот се опфатени содржини како Европскиот налог за апсење, Европски јавен обвинител, Европскиот систем за казнена евиденција и сл. кои содржини за прв пат се детално обработуваат во учебник од високото образование. Особено сакаме да го апострофираме трудот кој го вложивме за да изработиме детална анализа, на претходноспоменатите теми, кои за прв пат се анализираат во македонската казнено правна литература. Во учебникот се содржани научните сознанија до кои, како автори, имаме дојдено во текот на својата 15-годишна научно-истражувачка дејност во континуитет на полето на казненото и меѓународното право, со што консултирана е во значаен обем домашна и странска релевантна правна литература.

Учебникот е систематизиран во два дела – ПРВ дел: Меѓународно казнено право и ВТОР дел: Меѓународна казнена соработка. Првиот дел е составен од вкупно седум поглавја а вториот дел содржи 10 (десет) поглавја, што значи учебникот содржи вкупно 17 (седумнаесет) поглавја, секое со засебна содржина а во врска со целината на учебникот. Во првото поглавје со наслов Поим и предмет на меѓународното казнено право, авторите вложуваат напор да ја дефинираат оваа правна дисциплина, да ја утврдат нејзината правна природа и да го определат предметот на изучување на меѓународното казнено право. Ова е особен предизвик, од причини што меѓународното казнено право во еден дел е врзано за националното казнено право а

во другиот свој дел како правна дисциплина уредува многу содржини од меѓународното (јавно) право. Во ова поглавје е даден осврт и на изворите на меѓународното казнено право, земајќи ја во предвид нивната комплексност и обработувајќи ги сите релевантни меѓународни и национални инструменти од 50-десетите години на минатиот век па се до ден денес.

Во второто поглавје со наслов „Начелото на законитост во меѓународното казнено право“ е обработено почитувањето на начелото на законитост во меѓународното казнено право. Овој дел е особено интригантен, заради бројните укажувања дека ова начело е прекршено при формирањето на Нирнбершкиот трибунал за осудување на воените злосторници од Втората светска војна.

Во третото поглавје е обработена содржината за Репресивната власт на државата, кое поглавје го утврдува просторното и временското важење на казнената јурисдикција на една држава во однос на останатите држави. Во ова поглавје се разработени и содржините за решавање на судир на законите но и протегање на репресивната власт на нашата држава надвор од границите на РСМ.

Во четвртото поглавје со наслов Граници на Јурисдикција на државата е елабориран институтот „имунитет“, неговите меѓународни извори, видовите на дипломатски мисии и имунитетот на различните рангови на претставници на држави согласно Виенската конвенција за дипломатски односи од 1961 година и Виенската Конвенција од 1963 година. Исто така обработени се и видовите на привилегии и имунитети пред Меѓународниот кривичен суд.

Во петтото поглавје е обработена содржината за Меѓународниот кривичен суд и тоа од *ad hoc* трибунали па се до постојан меѓународен кривичен суд. Во овој дел се обработени Нирнбершкиот трибунал, Токискиот трибунал, Хашкиот трибунал за злосторствата извршени на територијата на поранешна Југославија и Трибуналот за Руанда. Во останатиот дел од ова поглавје е елаборирано конституирањето, надлежноста и постапката пред постојаниот Меѓународен Кривичен суд.

Во шестото поглавје се обработени содржините за Меѓународните кривични дела и тоа како меѓународните кривични дела *strictu sensu* кои се во надлежност на МКС – геноцид, воени злосторства, злосторство на агресија и злосторства против човечноста, така и казнените дела против човечноста и меѓународното право од македонскиот Кривичен Законик.

Во седмото поглавје се разработува содржината за Азилот и тоа како од аспект на меѓународната уреденост на азилот (европската политика за азил) така и во предвид е земено новото национално законодавство од 2018 година односно Законот за меѓународна и привремена заштита. Ова поглавје е особено комплексно, имајќи во предвид дека се работи за една од најактуелните теми во Европа но и пошироко во светот – за т.н. мигрантска криза и огромниот број на лица кои транзитираат и сеуште транзитираат низ нашата држава а бегаат од воените или кризните подрачја како Сирија, Авганистан, Ирак, Либија и сл.

Во вториот дел од Учебникот е обработена меѓународната соработка во кривичната материја. Првично е даден општ осврт кон инструментите на казнено правна помош во кривичната материја, елаборирајќи ја општо потребата за меѓународно правна помош и соработка.

Во деветото поглавје од учебникот е опфатена Екстрадицијата како главен досегашен инструмент за предавање односно екстрадирање на лица заради кривичен прогон во странска држава или заради издржување на казна затвор во странска држава. Екстрадицијата првично е анализирана согласно меѓународното право, а во овој дел се наведени детално сите принципи кои што важат за истата согласно со Европската Конвенција за екстрадиција, а потоа е даден преглед на екстрадицијата согласно македонското казнено законодавство и Законот за меѓународна соработка во кривичната материја. Особено за пофалба е и обработувањето на Европскиот налог

за апсење, еден од најкористените инструменти за меѓународна соработка на ниво на ЕУ, кој што има за цел да ја замени сложената и бирократска постапка за екстрадиција.

Во десетата глава е опфатена содржината за признавање и извршување на странските казнени пресуди или т.н. постапка за егзекватура – како највисок дострел во признавањето на странската јурисдикција во домашното право.

Во единаесетата глава од учебникот е даден детален приказ на Трансферот на казнена постапка, и тоа од наведување и разработување на изворите на правото за трансфер на казнените постапки па се до постапката за трансфер согласно македонското казнено законодавство.

Во глава дванаесет е елабориран трансферот на осудени лица, како уште еден концепт на меѓународната соработка во кривичната материја. Оваа материја е обработена земајќи ја во предвид Европската Конвенција за трансфер на осудени лица но и сите меѓународни и билатерални договори кои нашата држава ги има склучено со државите во регионот но и пошироко.

Глава тринаесет по својата содржина е доста комплексна и се однесува на т.н. Мала казнено правна помош во кривичната материја. Во ова поглавје е разработена меѓународната правна рамка на малата казнено правна помош но и националната и билатерална регулатива. Во ова поглавје се обработени следниве видови на мала казнено правна помош: доставување на спонтани информации, доставување на списи, писмени докази и предмети во врска со кривична постапка, размена на определени информации и известувања, привремен пренос на лица лишени од слобода, прекугранични набљудувања, контролирана испорака, користење на лица со прикриен идентитет, заеднички истражни тимови, следење на комуникациите, испитување по пат на видеоконференција и телефонска конференција, претрес на простории и лица, конфискација на имот и имотна корист, доставување на изводи на казнена евиденција и заштита на лични податоци.

Глава четринаесет се однесува на Меѓународната казнена евиденција и во ова поглавје за прв пат во еден високошколски учебник се елаборира законската рамка за функционирање на Системот за електронска кривична евиденција на ЕУ.

Глава петнаесет се однесува на Меѓународната полициска соработка и тоа преку двете агенции Интерпол и Европол. Посебно се обработени мандатите на овие две агенции како и нивните бази на податоци и пристапот до истите. Исто така се обработени и Европскиот полициски колеџ - ЦЕПОЛ, Европската мрежа за превенција на криминалот и Заедничките истражни тимови и Конвенцијата за полициска соработка на Југоисточна Европа.

Во глава шеснаесет се обработува Меѓународната судска соработка во кривичните предмети преку телата кои што ја овозможуваат истата: Европската судска мрежа и Европска правда. Во однос на Европска правда, за прв пат во учебник во високото образование се дава целосен преглед на мандатот на Европска правда и на нејзината улога во помагање и овозможување на сите облици на судска соработка во кривичните предмети.

Во последната глава е даден преглед на идниот орган на ЕУ – Европскиот јавен обвинител, кој треба да започне со својата работа во ноември 2020 година. Во ова поглавје е даден приказ на неговото конституирање, процес кој траеше повеќе од една деценија, како и на мандатот на ЕЈО да гони за кривичните дела кои се на штета на финансиите и буџетот на ЕУ.

Се надеваме дека овој учебник ќе ги инспирира студентите и останатите читатели да ги продлабочат своите знаења од областа на меѓународното казнено право и ќе им биде од корист секогаш кога им е потребна консултација со академска литература во областа на меѓународната соработка во кривичната материја.

Штип,

од авторите,

НАЈЧЕСТО КОРИСТЕНИ КРАТЕНКИ

Меѓународно казнено право – МКЗ
Меѓународен казнен суд – МКС
Кривичен законик – КЗ
Закон за кривична постапка – ЗКП
Закон за меѓународна соработка во кривичната материја – ЗМСКМ
Закон за меѓународна и привремена заштита – ЗМПЗ
Министерство за внатрешни работи – МВР
Министерство за надворешни работи - МНР
Европска конвенција за човекови права – ЕКЧП
Виенска конвенција за дипломатски односи – ВКДО
Виенска конвенција за конзуларни односи – ВККО
Европска конвенција за екстрадиција – ЕКЕ
Организација на Обединетите Нации – ООН
Меѓународен трибунал за гонење на лица одговорни за тешки кршења на меѓународното хуманитарно право на територијата на поранешна Југославија од 1991 година – Хашки трибунал
Европски налог за апсење – ЕАВ
Системот за електронска кривична евиденција на ЕУ - ECRIS
Заеднички истражни тимови – ЗИТ/ЈИТ
Европска судска мрежа – ЕЈН
Европскиот јавен обвинител – ЕЈО

ГЛАВА 1: ПОИМ И ПРЕДМЕТ НА МЕЃУНАРОДНОТО КАЗНЕНО ПРАВО.....	19
1. Појава и развoтoк на меѓународното казнено право како посебна наука	19
1.1. Историска скица за развoтoк на меѓународното казнено право како посебна наука	19
1.2. Правната природа на меѓународното казнено право.....	21
1.3. Меѓународното казнено право како супранационално право – појавата на когeнтни норми.....	22
1.4. Меѓународни аспекти на националното казнено право.....	24
2. Извори на меѓународното казнено право.....	25
2.1. Причини за комплексност на изворите на меѓународното казнено право	25
2.2. Извори на меѓународното казнено право.....	26
ГЛАВА 2: НАЧЕЛОТО НА ЗАКОНИТОСТ ВО МЕЃУНАРОДНОТО КАЗНЕНО ПРАВО	28
1. Вовед во начелото на законитост	28
1.1. Начелото на законитост во казненото законодавство	28
1.2. Историско-правен осврт на начелото на законитост.....	29
2. Начелото на законитост во меѓународното право.....	30
2.1. Начелото на законитост и меѓународните инструменти	31
а) Универзалната декларација за човекови права и начелото на законитост.....	31
б) Меѓународниот пакт за граѓански и политички права и начелото на законитост	31
в) Европската конвенција за човекови права и начелото на законитост	32
3. Почитувањето на начелото на законитост од меѓународните кривичните трибунали основани по Втората светска војна и постојаниот Меѓународен кривичен суд (т.н. Римски статут).....	33
4. Принципот на законитост пред Европскиот суд за човекови права (Стразбур) ...	36
5. Начелото на законитост во Македонското казнено законодавство.....	36
5.1. Последици од инкорпорирање на начелото на законитост во нашиот казнен систем	37
ГЛАВА 3: РЕПРЕСИВНА ВЛАСТ НА ДРЖАВАТА	42
1. Репресивна власт, јурисдикција и надлежност.....	42
1.1. Поим за репресивна власт на државата	42

1.1. Нормите на меѓународното казнено право за границите на репресивна власт како дел од казненото право	43
1.2. Решавање на судирот на законите	44
1.2.1. Принципи на важење на законодавството на Република Северна Македонија за дела извршени на нејзината територија	44
1.2.1.1. Принцип на територијалитет	44
1.2.2. Протегање на репресивната власт на Република Северна Македонија надвор од границите на нејзината територија	47
1.2.2.1. Реален (заштитен) принцип	47
1.2.2.2. Принципот на активен персоналитет (национален принцип)	48
1.2.2.3. Принцип на пасивен персоналитет	48
1.2.2.4. Универзален принцип	49
1.2.2.5. Принцип на застапничка јурисдикција	49
1.2.3. Исклучоци од репресивната власт и од просторното важење на кривичното законодавство	49
1.2.3.1. Престанување и откажување од вршењето на репресивната власт	50
ГЛАВА 4: ГРАНИЦИ НА ЈУРИСДИКЦИЈА НА ДРЖАВАТА	53
1. Имуитетот во меѓународното казнено право	53
1.1. Поим за имунитетот	53
1.2. Меѓународни извори на имунитетот	54
1.3. Видови на мисии и имунитет	55
1.3.1. Шефот на држава и неговата придружба	55
1.3.2. Дипломатска мисија и имунитет на нејзините претставници	55
1.3.3. Конзуларна мисија и имунитет на нејзините претставници	57
1.3.4. Специјални мисии	59
1.3.5. Имуитет на членовите на влади, претставници на мисии, меѓународни организации и странски воени единици	59
1.3.6. Привилегии и имунитети на Меѓународниот кривичен суд	60
1.3.6.1. Имуитет на МКС	61
1.3.6.1.1. Имуитет на претставниците на државите членки пред Собранието, неговите супсидијарни органи и во постапките на Судот	62
1.3.6.1.2. Имуитет на судиите, обвинителот, заменик-обивинителот и записничарот на Судот	64
1.3.6.1.3. Имуитет на адвокатот и лицата што му помагаат на адвокатот на одбраната	65
1.3.6.1.4. Имуитет на сведоците пред Судот	66

1.3.6.1.5.Имунитет на жртвите	66
1.3.6.1.6.Имунитет на експерти кои се бара да бидат присутни пред Судот	67
1.3.6.1.7. Имунитет на лицата кои се државјани или постојани жители на државата-членка	67
1.3.6.2. Откажуње од привилегии и имунитети	68
ГЛАВА 5: МЕЃУНАРОДЕН КРИВИЧЕН СУД	70
1. Од ad hoc трибунали до постојан Меѓународен кривичен суд.....	70
2. Развојот на идејата за постојан МКС по Втората светска војна.....	72
2.1. Нирнбершкиот трибунал или меѓународен воен суд во Нирнберг	73
2.1.1. Нирнбершки принципи	75
2.2. Токиски трибунал.....	76
2.3. Ad hoc меѓународни кривични трибунали	78
2.3.1. Меѓународен трибунал за гонење на лица одговорни за тешки кршења на меѓународното хуманитарно право на територијата на поранешна Југославија од 1991 година – Хашки трибунал	79
2.3.1.1. Организација на трибуналот	81
2.3.2. Меѓународен кривичен трибунал за Руанда.....	83
2.3.2.1. Состав на Трибуналот	85
2.4. Подготвување на создавањето на постојниот Меѓународен кривичен суд	87
2.5. Меѓународен кривичен суд	89
2.5.1. Надлежност на Судот	91
2.5.2. Состав на Судот	93
2.6. Постапка пред Судот	96
ГЛАВА 6: МЕЃУНАРОДНИ КАЗНЕНИ ДЕЛА	102
1. Вовед во поимот на меѓународни казнени дела	102
1.2. Меѓународни злосторства stricto senso.....	104
1.2.1. Геноцид.....	104
1.2.2. Воени злосторства	109
1) Воени злосторства против цивилно население.....	114
2) Воени злосторства против ранети и болни.....	115
3) Воени злосторства против воени заробеници	115
4) Употреба на недозволени средства на борба	115

5)	Останати воени злосторства	116
1.2.3.	Злосторства против човечноста	119
1.2.4.	Злосторство на агресија	121
1.3.	Основи принципи на одговорност за меѓународните казнени дела	124
ГЛАВА 7: Азил		126
1.	Поим и правна уреденост на азилот	126
1.1.	Вовед во поимот азил и неговиот историски развој	126
1.2.	Теоретски категории на пребегнати лица	129
2.	Видови на азил	130
2.1.	Територијален азил	131
2.2.	Екстериторијален азил.....	132
3.	Меѓународна уреденост на институтот азил	134
3.1.	Конвенција за статус на бегалци и Протокол за статус на бегалци	135
3.1.1.	Права и обврски на бегалците според Конвенцијата и Протоколот.....	137
3.2.	Меѓународни тела релевантни за азилот.....	138
3.3.	Европска политика на азил	139
4.	Азил според македонското право	141
4.1.	Дефинирање на поимите бегалец, признаен бегалец и лице под супсидијарна заштита согласно македонското право.....	141
4.2.	Постапка за стекнување на право на азил.....	144
4.2.1.	Редовна постапка	147
4.2.2.	Итна постапка.....	148
4.3.	Престанок на правото на азил	149
ВТОР ДЕЛ:		151
МЕЃУНАРОДНА СОРАБОТКА ВО КРИВИЧНАТА МАТЕРИЈА.....		151
ГЛАВА 8: ИНСТРУМЕНТИ НА КАЗНЕНО ПРАВНА ПОМОШ ВО КРИВИЧНАТА МАТЕРИЈА		152
1.	Општо за потребата од меѓународно правна помош.....	152
1.1.	Начела на меѓународната правна соработка.....	153

1.2.	Одбивање на меѓународната соработка	155
ГЛАВА 9: ЕКСТРАДИЦИЈА.....		158
1.	Поим и дефинирање на екстрадиција.....	158
1.2.	Извори на екстрадицијата	159
1.2.1.	Меѓународни извори	159
1.2.2.	Домашни извори	161
1.3.	Основни принципи на екстрадицијата.....	161
1.3.1.	Принципот на реципроцитет.....	162
1.3.2.	Двојна инкриминација.....	162
1.3.3.	Принцип на non bis in idem.....	164
1.3.4.	Принцип на специјалитет	167
1.4.	Ограничувања на екстрадицијата со оглед на природата на делото	168
1.4.1.	Систем на енумерација и систем на елиминација	168
1.5.	Персонални лимити на екстрадицијата	171
1.5.1.	Забрана за екстрадиција на домашни државјани	171
1.5.2.	Забрана за екстрадиција поради можна повреда на принципот на владеење на правото	172
1.6.	Посебни форми на предавање	173
1.6.1.	Екстрадиција во транзит	173
1.6.2.	Провизорна екстрадиција.....	174
1.6.3.	Протерување и „прикриена“ екстрадиција	174
1.6.4.	Киднапирање	175
2.	Постапка за екстрадиција.....	176
2.1.	Карактеристики на постапката за екстрадиција согласно Европската конвенција за екстрадиција.....	176
2.2.	Доказна основа на барањето за екстрадиција.....	177
2.3.	Постапка за екстрадиција согласно Македонското законодавство	178
2.3.1.	Постапување кога екстрадиција се бара од Република Северна Македонија ..	178
2.3.1.1.	Скратена постапка за екстрадиција	183
2.3.2.	Постапување кога Република Северна Македонија бара екстрадиција.....	185
2.4.	Европски налог за апсење – European arrest warrant (EAW)	188
2.4.1.	Постапка за издавање на Европски налог за апсење.....	190
2.4.2.	Причини за одбивање на Европскиот налог за апсење.....	191

2.4.3. Разлика помеѓу Европскиот налог за апсење и екстрадицијата	193
---	-----

ГЛАВА 10: ПРИЗНАВАЊЕ И ИЗВРШУВАЊЕ НА СТРАНСКИ КАЗНЕНИ ПРЕСУДИ – ПОСТАПКА НА ЕГЗЕКВАТУРА	194
---	-----

1. Поим и значење на постапката за егзекватура	194
1.1. Признавање негативно (блокирачко) дејство на странски казнени пресуди	196
1.1.1. Принцип на импутација	196
1.2. Признавање на позитивното дејство на странски казнени пресуди	197
1.2.1. Странска осуда како основа за поврат	197
1.2.2. Дејство врз условната осуда	198
2. Извори на правото во постапката за егзекватура во Македонското законодавство	198
3. Извршување на странски казнени пресуди согласно Законот за меѓународна соработка во кривичната материја	202

ГЛАВА 11: ТРАНСФЕР НА КАЗНЕНАТА ПОСТАПКА	207
--	-----

1. Поим на трансфер на казнена постапка	207
1.1. Извори на правото во случај на трансфер на постапки	208
1.2. Генерални услови за трансфер на казнената постапка	210
1.3. Постапка за трансфер на казнената постапка според македонското законодавство	212

ГЛАВА 12: ТРАНСФЕР НА ОСУДЕНИ ЛИЦА	217
--	-----

1. Поим на трансфер на осудени лица	217
1.1. Извори на правото во постапката за трансфер на осудени лица	218
1.1.1. Европска конвенција за трансфер на осудени лица	219
1.2. Барање за трансфер на странски државјани во Република Северна Македонија	221
1.3. Трансфер на државјани на Република Северна Македонија	222
1.4. Транзит на осудено лице	224
1.5. Трансмисија на надзорот кај услованата осуда и условниот отпуст	224

ГЛАВА 13: „МАЛА“ КАЗНЕНО - ПРАВНА ПОМОШ	227
---	-----

1. Поим на „мала“ казнено – правна помош	227
--	-----

1.1.	Меѓународна рамка на „малата“ казнено правна помош	228
1.1.1.	Национална и билатерална регулатива	229
1.2.	Основни принципи на „малата“ казнено-правна помош	230
1.3.	Облици на „мала“ казнено-правна помош согласно македонското законодавство	230
1.3.1.	Постапка за давање на меѓународно правна помош	232
1.3.1.1.	Доставување спонтани информации	237
1.3.1.2.	Доставување на списи, писмени докази и предмети кои се во врска со кривичната постапка во државата молител	238
1.3.1.3.	Размена на определени информации и известувања	238
1.3.1.4.	Привремен пренос на лица лишени од слобода	238
1.3.1.5.	Прекугранични набљудувања	239
1.3.1.6.	Контролирана испорака	240
1.3.1.7.	Користење на лица со прикриен идентитет	242
1.3.1.8.	Заеднички истражни тимови	243
1.3.1.9.	Следење на комуникациите	248
1.3.1.10.	Испитување по пат на видео-конференција	249
1.3.1.11.	Испитување по пат на телефонска конференција	250
1.3.1.12.	Претрес на простории и лица	251
1.3.1.13.	Привремено обезбедување на предмети, имот или средства кои се во врска со кривичното дело и привремено замрзнување, заплenuвање и задржување на фондови, банкарски сметки и финансиски трансакции или приноси од кривично дело	253
1.3.1.14.	Конфискација на имот и имотна корист	253
1.3.1.15.	Предавање на привремено одземени предмети, документи и имотна корист	255
1.3.1.16.	Доставување на изводи од казнена евиденција	256
1.3.1.17.	Заштита на лични податоци	256
ГЛАВА 14: МЕЃУНАРОДНА КАЗНЕНА ЕВИДЕНЦИЈА		258
1.	Вовед во меѓународната казнена евиденција	258
2.	Законска рамка за функционирање на Системот за електронска кривична евиденција на ЕУ- ECRIS	259
2.1.	Начела за работа, цели и функции на ECRIS	260
2.2.	Размена на податоци од кривичната евиденција со државјани на трети земји или со лица без државјанство (апатриди)	263

2.2.1. Правна рамка за размена на податоци од кривичната евиденција за државјани од трета земја	264
---	-----

ГЛАВА 15: МЕЃУНАРОДНА ПОЛИЦИСКА СОРАБОТКА..... 268

1. Поим и развој на меѓународната полициска соработка	268
1.1. Агенција за остварување на Меѓународната полициска соработка	268
1.1.1. Мандат на ИНТЕРПОЛ.....	268
1.1.2. Цели и организација на ИНТЕРПОЛ.....	269
1.1.3. Облици и методи на соработка во рамките на ИНТЕРПОЛ	271
1.1.4. Бази со податоци во ИНТЕРПОЛ	273
1.1.5. Соработката на Северна Македонија со ИНТЕРПОЛ.....	276
2. Полициска соработка на ниво на Европа.....	276
2.1. Историски развој на европската полициска соработка.....	276
2.2. Европскиот полициски колеџ (ЦЕПОЛ).....	277
2.3. Европската мрежа за превенција на криминалот (EUCPN).....	277
2.4. Заеднички истражни тимови (ЈИТ).....	277
2.5. ЕВРОПОЛ.....	278
2.5.1. Основање и мандат на ЕВРОПОЛ	278
2.5.1.1. Офицери за врски во ЕВРОПОЛ.....	281
2.5.1.2. Национални одделенија за ЕВРОПОЛ.....	281
2.5.1.2.1. Национални контакт точки	282
2.5.1.3.ЕВРОПОЛ и обработката на податоци.....	282
2.5.1.3.1. Бази на податоци на ЕВРОПОЛ	283
2.5.2. Договор за оперативна и стратешка соработка помеѓу Северна Македонија и ЕВРОПОЛ.....	287
2.5.2.1.Одделение на ЕВРОПОЛ во Северна Македонија	289
2.5.2.2.Постапување по барања доставени од страна на ЕВРОПОЛ.....	289
2.5.2.3.Размена на податоци помеѓу Северна Македонија и ЕВРОПОЛ	292
2.5.3. Офицери за врски.....	296
3. Конвенција за полициска соработка во Југоисточна Европа	298

ГЛАВА 16: МЕЃУНАРОДНА СУДСКА СОРАБОТКА ВО КРИВИЧНИТЕ ПРЕДМЕТИ 303

1. Вовед во судската соработка во кривичните предмети	303
2. Тела кои ја овозможуваат судска соработка во кривичните предмети	304

2.1.	Европска судска мрежа - European Judicial Network.....	304
2.2.	Европравда	306
2.2.1.	Органи и мандат на Европравда	307
2.2.2.	Инструменти за судска соработка кои го овозможува Европравда.....	308
2.2.2.1.	Улогата на Европравда за помагање и овозможување на мерките на конфискација	309
2.2.2.2.	Улогата на Европравда при разрешување на судир на јурисдикција	310
2.2.2.3.	Улогата на Европравда при примена на Европскиот налог за апсење.....	311
2.2.2.4.	Улогата на Европравда во примена на Европски налог/наредба за истрага ..	312
2.2.2.5.	Улогата на Европравда во Заеднички истражни тимови.....	313
2.2.2.6.	Улогата на Европравда во Европскиот информативен систем за кривична евиденција (ECRIS.....	315
2.2.2.7.	Улогата на Европравда во овозможувањето на примената на специјални истражни мерки.....	316
2.2.2.8.	Улогата на Европравда при контролирани испораки	316
2.2.2.9.	Европравда и новиот механизам за Дигитална кривична правда.....	317
2.2.3.	Европравда и заштитата на лични податоци	319
2.2.3.1.	Безбедност и мониторинг на заштитата на податоците во Европравда	324
2.2.4.	Соработка на Европравда и Северна Македонија.....	325
2.2.4.1.	Начин на соработка помеѓу Северна Македонија и Европравда (Обвинител за врски) 326	
	 ГЛАВА 17: ЕВРОПСКИ ЈАВЕН ОБВИНИТЕЛ.....	328
1.	Конституирање на Европскиот јавен обвинител	328
2.	Мандат на Европскиот јавен обвинител.....	330
	Користена литература.....	331

ГЛАВА 1: ПОИМ И ПРЕДМЕТ НА МЕЃУНАРОДНОТО КАЗНЕНО ПРАВО

1. Појава и развoтoк на меѓународното казнено право како посебна наука

1.1. Историска скица за развoтoк на меѓународното казнено право како посебна наука

За поимот и содржината на меѓународното казнено право во теоријата не постои единствено сфаќање. Причините за ова ги бараме во концепциските разлики на природот во оваа проблематика. Оттука, еден е природот на меѓународното право, а друг е природот на казненото право во оваа дисциплина. Притоа, иако се различни сфаќањата истите меѓусебно не се исклучуваат, туку се дополнуваат и секој од нив изразува посебна компонента на сложената структура на меѓународното казнено право.¹

Постојат повеќе појдовни концепции во дефинирањето на овој комплексен поим. Секоја од овие концепции има свој допринос во дефинирањето на основниот поим на оваа веќе и нетолку млада научна правна дисциплина.

Рестриktivното сфаќање за меѓународното казнено право датира уште од 19 век и според истото ова право претставува *збир на правила за просторното важење на националното казнено законодавство или збир на правила за примена на националното казнено законодавство со оглед на местото на извршување на кривичното дело или со оглед на државјанството на извршителот на кривичното дело*. Оттука ова сфаќање е врзано за прашањата кои се однесуваат на просторното (територијално) важење на националното кривично законодавство.² Во оваа смисла, меѓународното казнено право е одредено на два начина:³

1) како казнено право во смисла на националното право на секоја држава, врз основа на својот суверенитет, во своето законодавство да предвиди како ќе постапи во случаите кога казненоправниот настан е врзан со некој странски елемент или

2) како меѓународно право коешто е содржано во договорите помеѓу државите или содржано во другите правни извори со кои се уредуваат меѓудржавните односи, а кога се работи за кривичноправни настани.

Според одредени автори, ова право правобитно настанало како збир на одредби на националните казнено правни системи кои биле наменети за примена во предметите со странски елементи, а денес се профилира како право кое опфаќа норми од меѓународно, наддржавно, но и норми од целокупното подрачје на национално казнено право кое е врзано за меѓународните односи.⁴

Под *странски* или *меѓународен* елемент при извршување на кривично дело, се подразбира постоење на околност врзана со странство или со меѓународна норма.

¹ Јовашевиќ, Д. (2009): Појам, принципи и извори меѓународног кривичног права, Зборник радова правног факултета у Нишу, LIII, стр. 71-107.

² Јовашевиќ, Д. (2011): Меѓународно кривично право, Правни факултет Ниш, Ниш, стр. 6-18.

³ Ђурђиќ, В., Јовашевиќ, Д. (2003): Меѓународно кривично право, Београд, стр.13-15.

⁴ Симовиќ, М., Благојевиќ, М. (2007): Меѓународно кривично право, Бања Лука, стр.11.

Тој елемент може да биде:

- Со просторно или територијално значење (извршување на кривично дело на територијата на две или повеќе држави, или на територија без јурисдикција – отворено море, воздушен простор над отвореното море, вселената).
- Со персонално значење – сторителот или жртвата се државјани на различни држави, или некој од нив е апатрид.
- Реална, објективна природа – објектот на делото. Кривичното дело е сторено на територијата на странска држава против нејзин државјанин или против нејзин заштитен правен интерес, објект, сигурноста или безбедноста на таа држава и сл.
- Процесна природа – кога има одделни аспекти на домашна или на странска јурисдикција како на пр. имунитет, екстрадиција, трансфер итн.
- Околност од нормативна природа што значи постоење на когентни супранационални норми кои ја обврзуваат државата да инкриминира одредени поведенија.
- Во случај на надлежност на меѓународен кривичен суд.

Ваквиот комплексен пристап е нужен за да се избегне двократното казнување на сторителот на кривично дело и во државата каде што е државјанин и во друга држава каде што е извршено делото, што преставува повреда на темелните начела на праведност и хуманост и е во директна колизија со основното начело *non bis in idem* или не суди двапати за иста работа.

Согласно екстензивните сфаќања за предметот на проучување на меѓународното казнено право,⁵ истиот се дефинира како збир на правни правила со кои државите ги пропишуваат кривичните дела со странски елемент и предвидуваат кривични санкции за истите како и збир на одредби кои имаат меѓународно потекло. Под „странски елемент“ во овој контекст се подразбира поврзаноста на одреден кривичен предмет со странски правен поредок. Посебен аспект на екстензивните сфаќања се меѓународните кривични дела и обврската за кривичен прогон и санкционирање на нивните сторители.⁶ Третиот аспект на екстензивните сфаќања се збирот на правни правила кои ги одредуваат условите и претпоставките за обврските на државите при меѓународно правната помош во кривичните предмети.

Историската скица⁷ за развој на меѓународното казнено право својот почеток го има уште во римското право, во кое особено во подоцнежниот период препознава кривични дела кои во себе имаат странски елемент. Ваквиот режим кај Римјаните е доста познат во казнената наука, што би рекло – *ius civile* – за римските државјани и *ius gentium* за странците. Вториот режим е типичен за римските провинции. За тешките кривични дела *delicta publica* како што е велепредавство, важеле исклучиво домашните прописи.

Во периодот на **феудализмот** казненото право има исклучиво територијален карактер затоа што се надоврзувал на врзаноста на кметот за земјишниот посед. Во Англија и другите земји на *common law* се тргнувало од претпоставката дека луѓето од најнепосредната средина на местото каде што е извршено делото, најдобро знаат да пресудат во однос на правилно утврдување на фактичката состојба и вината на

⁵ За екстензивните дефиниции на меѓународното казнено право види повеќе во: Jovašević, D., Rakić, M. Меѓународно кривично право - нова наставна и научна грана казненог права, *pravne teme*, Godina 3, Broj 6, str. 103-123.

⁶ Касезе, А. (2013): Меѓународно казнено право, Превод на Владата на РМ.

⁷ Zlatarić, МКР, оп.цит. стр. 40 и сл.

извршителот. Оттаму се воспоставило дека казненото право има децидно определена примена, ограничена на определен простор омеѓен во државните граници.⁸

Меѓународното казнено право како посебен поим за прв пат се појавува во труд на Џереми Бентам од 1789 година.⁹ Потоа истиот термин се споменува и во трудовите на Феликс, Вито и сл.¹⁰ Значајно е првичното дефинирање на овој поим во трудовите на Loudving Von Bar од 1862 година.¹¹ Тој го дефинира овој поим преку неговото **тристрано значење**.

Првото преку меѓународните аспекти на националното казнено право кои се однесуваат на јурисдикцијата на државата и на признавањето на странските казнени пресуди и прашањето на решавање на конфликт на законите.

Второто – се однесува на казнените аспекти на меѓународното право, односно на принципите и правилата на меѓународното право со кои се уредуваат обврски на државата на казнено правен план во гонењето на определени казнени дела, постапувањето на извршителите и заемната соработка.

Третото, меѓународното казнено право *stricto sensu* – односно право кое ги опфаќа меѓународните инкриминации.

Според други пак, поимот на меѓународното казнено право ја исцрпува содржината на две различни области: казнено право на меѓународниот поредок и меѓународна примена на интерното казнено право.

Ние ја прифаќаме моменталната фаза на развој на меѓународното казнено право која е точка на среќавање на двата засебни правци: меѓународни аспекти на националното казнено право и казнените аспекти на меѓународното право.

1.2. Правната природа на меѓународното казнено право

Според Јованишевич, меѓународното казнено право е релативно младна научна дисциплина во споредба со казненото материјално право кое настанало со настанувањето на првите организирани држави и првиот апарат на принуда и казнување.¹² Во почетокот ова право настанува и се развива во рамките на казненото право и меѓународното јавно право (во прв ред во делот на меѓународното хуманитарно право), но со тек на време сè повеќе ја изразува својата посебност и уникатност и сè поочигледно прераснува во самостојна научноправна дисциплина. Токму од овие причини (развој на оваа научна дисциплина и во рамките на казненото право и во рамките на меѓународното јавно / хуманитарно право) е тешко да се утврди правната природа на меѓународното казнено право.

Во одговорот на прашањето за правната природа на меѓународното казнено право се опфатени три сфаќања.

⁸ Камбовски, В. (1998): Меѓународното казнено право, Правен факултет, Скопје, стр. 22.

⁹ Bentham, J. (1789): *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*, Courier Corporation, 2012, прв пат објавена во 1789.

¹⁰ Миленковиќ, С. (1978): О називу меѓународног кривичног права, Југословенска ревија за меѓународно право, Београд, број 3/1978. године, стр. 299-314.

¹¹ Von Bar, L. (1862): *Das Internationale Privat und Strafrecht* (International civil and criminal law), види и Von Bar, L. (1916): *A History of Continental Criminal Law*, Volume 6, Little, Brown, и Von Bar, L. (1999): *A History of Continental Criminal Law*, the Lawbook Exchange, Ltd.

¹² Jovašević, D., Rakić, M. Меѓународно кривично право - нова наставна и научна грана казненог права, *pravne teme*, Godina 3, Broj 6, str. 119.

Според *првото*, меѓународното казнено право не преставува самостојна правна гранка и нема свој субјективитет, затоа што е дел од меѓународното јавно право. Точно е дека овие две гранки долго време биле неразделна целина, но со тек на време било неопходно издвојување на меѓународното казнено право од меѓународното јавно право, поради значителната разлика во нивниот предмет на изучување. Меѓународното казнено право, надвор од предметот на меѓународното јавно право, ги опфаќа поимите на кривични дела, кривична одговорност, систем на санкции и сл., па во оваа смисла предметот на проучување на овие две дисциплини, покрај извесни преклопувања има многу голема разлика.

Според *второто* сфаќање, меѓународното казнено право се смета како составен дел на националното казнено право. Спрема ова сфаќање, меѓународното казнено право нема своја самостојност и субјективитет затоа што истото не може да се замисли без основните елементи на националното казнено материјално право (елементи на кривично дело, кривична одговорност, основи за исклучување на кривичната одговорност и противправноста, систем на кривични санкции и сл.)¹³

И конечно според *третото* сфаќање, меѓународното казнено право претставува самостојна научна дисциплина со свој посебен и уникатен предмет на изучување кој значајно се разликува и од меѓународното јавно право и од казненото материјално право по неколку свои карактеристики. Меѓународното казнено право е млада хибридна правна гранка која допрва ќе се развива и ќе ја докаже својата особеност, особено во современите услови на чести меѓународни односи и глобализација. Со стапувањето на сила на Римскиот статут за основање на постојаниот Меѓународен кривичен суд, потребата од оваа гранка само се потврди и доправа ја очекуваме нејзината експанзија.

1.3. Меѓународното казнено право како супранационално право – појавата на когентни норми

Супранационалните или меѓународни императивни норми – *ius cogens* се норми со кои се хармонизираат и унифицираат националните правила на меѓународното казнено право, или се поставуваат национални казнено правни правила или стандарди.¹⁴ Според одредени автори вистинскиот почеток на меѓународното казнено право започнува со појавата на когентните норми. За современото казнено право сè уште во основа важи поставката дека одредбите содржани во меѓународните конвенции можат да важат само доколку и додека се оживотворени во националното законодавство, согласно начелото на законитост. Оттука, државата ја исполнува својата меѓународна обврска со инкриминирање на поведението кое претставува повреда на ратификуваната меѓународна конвенција. Но, новата супранационална димензија на меѓународното казнено право подразбира и директна, непосредна примена на меѓународните норми од ратификуваните меѓународни инструменти.¹⁵

Со афирмирањето на супранационалната природа на меѓународното казнено право се признаваат и т.н. меѓународни злосторства. Под меѓународни злосторства се подразбираат *деликти коишто во формална смисла се забранети со меѓународните конвенции, а во материјална смисла претставуваат повреда или загрозување на општите интереси на меѓународната заедница, заштитени со тие конвенции*. Тие

¹³ Јовашевиќ, Д. Меѓународна кривична дела – одговорност и кажњивост, оп.цит. стр. 35-37.

¹⁴ Камбовски, стр. 27.

¹⁵ Во таа смисла, во Нирнбершкиот процес имаше непосредна примена на меѓународното право.

не можат да бидат укинати со национални или билатерални конвенции и уште повеќе делата содржани во меѓународните конвенции се третираат како казнени дела без оглед на тоа дали постои нивна предвиденост во националниот закон.

Древните корени на ваквата примена на когентните норми датираат од појавата на нормите за водењето на т.н. праведни и неправедни војни во старата индиска, кинеска и вавилонска цивилизација. Понатаму, обидите за хуманизација на војните уште повеќе ќе ги зацврстат ваквите одредби.¹⁶ Заедничка цел на сите овие документи е ставање на војната под контрола, во смисла на заштита на самите страни на судирот од нечовечки постапки како и заштита на цивилното население и на другите жртви.

Современиот период за поставување на забрани за суровите и нечовечки постапувања за време на војна започнува од XIX век. Најзначајни меѓународни документи од овој период се Женевската конвенција за заштита на ранетите и болните за време на војна од 1864 година и документите од Хашките конференции од 1898 и 1907 особено Правилникот за законите и обичаите на војната на копно, познат како Хашки реглеман.¹⁷

По Првата¹⁸ и Втората светска војна и целата нехуманост што е карактеристична за истите, нужно беше донесување на меѓународни инструменти коишто ќе гарантираат дека таквата нечовечност нема да се повтори. Со донесувањето на Лондонската спогодба меѓу сојузничките сили во 1945 година и Статутот на меѓународниот воен суд и судењето на нацистичките злосторници пред Нирнбершкиот трибунал во 1946 година.

Правото на Нирнберг изврши особено влијание на меѓународните инструменти. По ова се потврдени неколку принципи од „правото на Нирнберг“ од страна на Генералното собрание на ОН кои се основа за Меѓународниот кодекс за злосторства против мирот и безбедноста на човештвото.¹⁹ Во 1948 е донесена Конвенцијата за

¹⁶ Тука особено ги вбројуваме Версајскиот договор од 1919 година и Пактот на друштвото на народите од 1920 кои содржат осуда и забрана за водење на агресивна војна и конечно Повелбата на ОН од 1946 година со која војната е начелно забранета, освен заради остварување на правото на самоодбрана.

¹⁷ Камбовски, стр. 30.

¹⁸ Версајскиот мировен договор од 1919 година предвидуваше меѓународен казнен суд за германскиот император Вилхелм II за меѓународните злосторства кои ги има извршено, но поради избрзаноста на постапката и очигледното отсуство на волја за да се казни, овој процес заврши неуспешно.

¹⁹ Судењето во Нирнберг започнало на 20 ноември 1945-та, а завршило на 1 октомври 1946 год. Самата *Нирнбершка повелба* била извор на правото што требало да го применува Трибуналот. На судењето на големите нацистички воени злосторници има бројни критики упатени на адреса на судот, а врзани токму за начелото на законитост и правните последици кои произлегуваат од него. Главни аргументи се дека Трибуналот применувал закони *ex-post facto*, особено во врска со кривичното дело „злосторства против мирот“ (член 6 (а) од *Повелбата од Нимберг*), кое се однесува на инкриминирање на чинот на започнување или учество во војна, и со ова го прекршил принципот *nullum crimen sine lege*. Со Повелбата на Нирнбершкиот трибунал е предвидено дека тој е надлежен да изрече казна кон обвинетиот, и тоа смртна или друга казна која ќе биде определена како праведна, што значи дека се доведува во прашање принципот „нема казна без закон“! Приговорот на одбраната дека Повелбата содржи казнени одредби со ретроактивно дејство, со кои според тоа се повредува темелното начело на законитост, е одбиен со аргументот дека делата што се во надлежност на Судот претставуваат казниви дела и според казнените законодавства на државите во кои се извршени. За повеќе види во Кошевалиска, Олга, Апасиев, Димитар, Максимова Елена (2018): Начелото на законитост – нужен коректив против арбитрерноста на државните органи во кривичната постапка, Годишен зборник на Правен факултет, УГД, бр. 8 и Tove Rosen (ed.), *The Influence of the Nuremberg Trial on International Criminal Law*, достапно

спречување и Казнување на геноцидот на ОН, четирите женеvски конвенции за заштита на жртвите на војната од 1949 дополнети со два протоколи во 1977 година, Конвенцијата за незастарливост на воените злосторства и на злосторствата против човечноста на ОН од 1968 година.

Исто така, очигледна е и тенденцијата на проширување на објектот на заштита, при што во овој период се донесени и многу конвенции кои се однесуваат на забраната на ропство, трговија со робови и практиките слични на ропство како и Конвенцијата за отворено море од 1958 година.

Конечно, најзначајни документи за меѓународното казнено право по Втората светска војна се Универзалната декларација за правата на човекот од 1948 година, ЕКЧП од 1950 година, Конвенцијата за елиминирање на сите форми на расна дискриминација од 1965, Меѓународниот пакт за граѓански, социјални и културни права и Меѓународниот пакт за граѓански и политички права од 1966 година, Меѓународната конвенција за спречување и казнување на злосторството Апартхејд од 1973.

За нашето казнено право најзначајни се Меѓународен пакт за граѓански и политички права на ООН од 19.12.1966 год., Факултативниот протокол на Меѓународниот пакт за граѓански и политички права на ООН од 16.12.1966 год., Европската конвенција за заштита на човековите права и основни слободи на СЕ од 04.11.1950 год., Европската конвенција за екстрадиција од 1957 г. Со дополнителниот протокол, Европската конвенција за меѓусебна правна помош во кривична материја од 1959 година со дополнителниот Протокол, Втор дополнителен Протокол кон Европската конвенција за меѓусебна правна помош во кривичната материја, Европска конвенција за пренос на казнените постапки од 1972 год., Конвенција за трансфер на осудени лица со дополнителниот Протокол од 1983 год., Виенска конвенција за дипломатски мисии од 18.04.1961 година, Виенската конвенција за конзуларни односи од 1963, Конвенција на ООН против тортура и др. сурови и нечовечки и деградирачки казни и постапки од 1984 и нејзиниот Факултативен протокол од 2008 год., Европската конвенција на СЕ за заштита од тортура и нехуман или деградирачки третман или казнување од 1987 година. Конвенцијата на СЕ за перење, следење, привремено одземање и одземање на приноси стекнати со к.д. Од 1990 год., Римскиот статут на Меѓународниот кривичен суд, усвоен од ООН од 1988 кој стапи на сила во 2002 год., Конвенцијата на ООН против транснационалниот организиран криминал од 2000 година и др.²⁰

1.4. Меѓународни аспекти на националното казнено право

Како што веќе наведовме, еден од аспектите (првиот) на меѓународното казнено право е токму влијанието на меѓународното врз домашното казнено право. Еден од најстарите „производи“ на овој приод е токму *екстрадицијата*. Како облик на соработка и помош меѓу државите таа е присутна уште во древен Египет.²¹ Потоа тука следат сè побројните облици на меѓународна соработка во кривичната материја како што се: *меѓународна полициска соработка, меѓународна судска соработка – признавање и извршување на странски кривични пресуди, трансфер на кривичната*

на <https://www.roberthjackson.org/speech-and-writing/the-influence-of-the-nuremberg-trial-on-international-criminal-law/> [последен пристап: 11.IX.2018].

²⁰ За пристап до овие документи и Законите за нивна ратификација во нашата држава види на сајтот на Министерство за правда во рубриката Меѓународни правни инструменти достапна на следниов линк https://www.pravda.gov.mk/mp_instrumenti [последен пристап на 26.06.2020].

²¹ Првиот договор за екстрадиција е склучен во 1280 година п.н.е. меѓу Рамзес II и Хатусили III, крал на Хетите.

постапка, трансфер на осудени лица, меѓународно правна помош (мала помош) во кривичната материја и сл.

Конечно, трето подрачје на меѓународните аспекти на националното казнено право се *меѓународните инкриминации*, кои секоја национална држава задолжително ги има воведено во своето законодавство, како обврска од потпишувањето и ратификувањето на бројните меѓународни инструменти кои ја регулираат оваа материја. Особено, овде влијание имаат извршено бројните конвенции и декларации кои ги уредуваат човековите права, под чијшто модел се обликувани казнените и кривично процесните закони во современите држави.

2. Извори на меѓународното казнено право

2.1. Причини за комплексност на изворите на меѓународното казнено право

Самата комплексност на предметот на проучување и опфаќање на меѓународното казнено право произлегува од комплексноста на изворите коишто се во неговата основа. За меѓународното казнено право е типично двојство на изворите односно постоење на меѓународни и национални извори. Самиот дуализам, пак од друга страна го отвора проблемот со предноста на едните над другите.

Апсолутен суверенитет. Правото на казнување на државата *ius gladii* е суштествено поврзано со начелото на суверенитет, односно концепцијата на *апсолутен суверенитет* – државата има исклучително и неограничено право самата да утврди и да ги применува казнено - правните забрани без никакви обѕири кон странското или меѓународното право.

Релативен суверенитет. Согласно концепцијата за релативен суверенитет, при остварувањето на правото на казнување или *ius puniendi*, државата мора да ги има во предвид и да ги почитува сите обврски кои се предвидени со меѓународните конвенции. Државата во остварувањето на својата репресивна власт мора да биде ограничена со општите принципи на меѓународното право.

Концептот на човекови права. Согласно концептот на човекови права, акцент се става на граѓанинот, а не на државата.

Согласно меѓународното казнено право, во случај на колизија помеѓу националните и меѓународните норми, примат имаат меѓународните норми. Така и во нашата земја, судовите судат²² врз основа на Уставот, законите и меѓународните договори ратификувани во согласност со Уставот на РМ.²³ Од друга страна пак согласно начелото на законитост, никој не може да биде прогласен за виновен за кривично дело коешто пред да биде сторено не било предвидено за кривично дело и чии обележја не се предвидени со закон. Иако начелото на законитост ги врзува судовите за претходна предвиденост во законот, сепак во случај на колизија помеѓу националните одредби и *ius cogens* одредбите како и во случај на правна празнина, судот би требало да се повика на непосредна примена на *ius cogens* меѓународните норми.

²² Член 98 од Уставот на РМ.

²³ Член 118 од Уставот на РМ – меѓународните документи се дел од правниот поредок на РМ и не можат да се менуваат со закон.

2.2. Извори на меѓународното казнено право

Изворите на меѓународното казнено право можеме да ги поделиме во две групи: меѓународни и национални.

Меѓународни извори на меѓународното казнено право се: меѓународните конвенции, меѓународниот обичај и општите принципи на правото и други.

1. Меѓународните конвенции се најважен извор на меѓународното казнено право. Постојат конвенции закони и конвенции договори. Северна Македонија како рамноправен наследник на правото на поранешна Југославија ги прифати и обврските и членствата во меѓународните органи, организации и заедници²⁴ и ги презеде како републички постојните сојузни прописи.²⁵ Оттука најважни акти што се однесуваат на меѓународното казнено право се:

- Одлуката за пристапување кон меѓународно – правните документи за основните човекови права и слободи, усвоени од ОН;²⁶

- Одлука за пристапување кон Женевските конвенции и протоколи;²⁷

- Одлука за пристапување кон Виенските конвенции и протоколи;²⁸

- Одлука за пристапување кон одреден број на конвенции на СЕ.²⁹

2. Меѓународните обичаи се напишани, нерегулирани, но општоприфатени правила, потврдени низ една подолготрајна практика на нивно почитување во меѓусебните односи на државите. Ваквиот извор е особено типичен за азилот, меѓународните имунитети и привилегии.

3. Судската пракса и доктрина е исто така значаен извор на меѓународното казнено право. Во оваа смисла прецедентното право на Нирбершкиот трибунал и на трибуналите за злосторствата во Руанда, Југославија, Сиера Леоне, Камбоџа, Либан и сл. му ја имаат дадено формата, обликот и содржината на меѓународното казнено право.³⁰

4. Одлуките на меѓународните организации исто така се јавуваат како меѓународен извор. Тука особено ги вбројуваме Одлуките на Генералното собрание на Обединетите нации како и резолуциите на Советот на безбедност со кои се основани меѓународните *ad hoc* трибунали за меѓународните злосторства.

5. Како извор на правото се јавуваат и бројните принципи на кои се засноваат целиот правен поредок. Во оваа смисла се: Принципот на правичност како основно начело на кривичното процесно право кој произлегува од чл. 6 на ЕКЧП. Овој принцип е тесно поврзан со двојната инкриминација, начелото на *Non bis in idem*, принципот на заштита на основните човекови права и слободи. Согласно овој принцип на секој му се гарантирани најмалку минималните човекови права и слободи кои се гарантирани во меѓународното право: право на бранител, право на фер и непристрасно судење, право на прочитување на пресумпција на невиност, право на преведувач / толкувач, право на судење во разумен рок, забрана на тортура, мачење и нечовечно и деградирачко однесување, забрана на дискриминација и сл.

²⁴ Член 3 од Уставниот закон за спроведување на Уставот на РМ од 1991 година.

²⁵ Член 5 од Уставниот закон за спроведување на Уставот на РМ од 1991 година.

²⁶ Види Сл. весник на РМ бр. 57/93.

²⁷ Види Сл. весник на РМ бр. 48/93.

²⁸ Види Сл. весник на РМ бр. 48/93.

²⁹ Види Сл. весник на РМ бр. 57/93.

³⁰ Mettraux, G. (2006): *International Crimes and the Ad Hoc Tribunals*, Oxford University press;

Под национални извори ги подразбираме:

1. Законот за меѓународна соработка во кривичната материја – како главен и непосреден извор на националното кривично право,³¹ и меѓународните кривични дела пропишани со КЗ на РМ. Понатаму Законот за меѓународна и привремена заштита, Законот за ратификација на договорот за соработка меѓу Северна Македонија и ЕВРОПРАВДА,³² Закон за соработка меѓу Република Северна Македонија и Меѓународниот кривичен суд за гонење лица одговорни за сериозни повреди на меѓународното хуманитарно право извршени на територијата на поранешна Југославија³³ и сл.

2. Во одредени случаи како извор може да се јават подзаконските акти како на пример Уредбата со законска сила донесена од Владата за време на воена или вонредна состојба,³⁴ додека останатите подзаконски акти (уредби, наредби, правилници) можат да се јават само како посреден извор на правото, но само кога законот изречно упатува на нив, односно кога со нив се пополнуваат бланкетните законски битија.³⁵

³¹ Закон за меѓународна соработка во кривичната материја Сл. весник 124/2010.

³² Сл. весник на Р. Македонија, бр. 51 од 16.04.2009 година.

³³ Сл. весник на Р. Македонија бр. 73 од 13.06.2007 година.

³⁴ Согласно чл. 126 ст. 1 од Уставот на РМ.

³⁵ Марјановиќ, Ѓ., Каневчев, М. (2010): Македонско кривично право, општ дел, Просветно дело, Скопје, стр. 53.

ГЛАВА 2: НАЧЕЛОТО НА ЗАКОНИТОСТ ВО МЕЃУНАРОДНОТО КАЗНЕНО ПРАВО

1. Вовед во начелото на законитост

Секој национален казнено правен систем е базиран на извесни принципи, кои се плод на неговата правна традиција и кои се оформени врз основа на карактеристиките на правниот и општествено политичкиот систем на државата. Оттука, содржината на правните начела е нераскинливо поврзана и зависна од политичкото уредување и границите на арбитрерност и ограничување на фундаменталните човекови права.

Во оваа смисла, кривичното право и кривичната постапка отсекогаш биле зависни од развитокот на политичкиот систем, па оттука и од начелата на казненото право можеме да оцениме дали еден политички систем е арбитререн или либерален. Современите начела се цивилизациска придобивка од развојот на кривично правната теорија и пракса.³⁶

Имено, принципот на законитост е темелна вредност, човеково право, но и фундаментален принцип во казненото законодавство. Согласно ова основно начело – нема кривично дело и нема санкција без претходна законска одредба: *Nullum crimen, nulla poena sine lege*,³⁷ што всушност преставува гарнација за човековата слобода. Начелото на законитост ги штити граѓаните од арбитрерноста на државните органи, од незаконитото мешање, но има за цел и да осигури правичност и транспарентност на судските власти.

1.1. Начелото на законитост во казненото законодавство

Кривичното право и казнената постапка секогаш се во зависност од еволуцијата на државното уредување и строгоста, односно либералноста на пенитенцијарниот систем.³⁸

Правните начела може да ги дефинираме како *апстрактни норми* кои се изведени како резултат на генерализација на серија на поединечни норми, а кои важат за сите случаи кои се опфатени со таа серија на поединечни норми.³⁹ Тие важат за институт со кој генерално се утврдува формата или начинот на постапување во кривичната постапка, како и текот на самата постапката. Во таа смисла, во кривично-процесната теорија начелата се однесуваат како на постапувањето, така и на субјектите кои учествуваат во него. Основните начела ја претставуваат базата врз која се градат сите односи во кривичното и кривично-процесното право. Затоа и од содржината на самите начела се определува демократичноста на казнениот систем на државата.

Начелото на законитост е едно од стожерните т.е фундаментални начела во казненото право. Општественото значење на начелото на законитост во кривичното право произлегува од определбата на правната наука, од една страна, и од

³⁶ Види Камбовски, В. (2011): *Коментар на Кривичниот законик*, Матица, Скопје, 56–74.

³⁷ Нема кривично дело, нема казна доколку нема закон.

³⁸ Ѓуркова, О. (2010): *Казнената постапка за коруптивните кривични дела во Римското право*, Алфа 94, Скопје, 59.

³⁹ Никола Матовски, Гордана Бужаровска и Гордан Калајџиев, *Казнено процесно право*, Правен факултет „Јустинијан Први“, Скопје, 2009, 51.

законодавецот, од друга страна, дека со вака предвиденото начело се обезбедува *правната сигурност* на граѓаните. На секој човек и граѓанин му се обезбедува доволна и квалитетна гаранција за заштита на неговата личност, а особено правната заштита на неговата слобода.⁴⁰ Слободата се штити од секаква арбитрерност, самоволие и од неодреденоста на казните. Да се штити слободата од секоја арбитрерност и самоволие значи да се штити една важна морална вредност на граѓанинот како поединец! Во философско-правната аксиологија, добро е познато дека слободата на индивидуата, после правото на живот, претставува втора по важност човекова вредност. Дотолку повеќе што граѓанинот без слобода, *de iure* и *de facto*, се ограничува во остварувањето на другите со устав и закон гарантирани права и слободи.⁴¹

Познатиот кривичар М. Шкулич експлицитно се изјаснува против била каква релативизација на начелото на законитост во националното законодавство, а уште повеќе и во меѓународното кривично право. Тој нагласува дека ниту декларативното уставно и законско одредување на начелото на законитост, само по себе, нема да биде доволно за зачувување на **правната сигурност** и за обезбедување на стабилноста на кривичното законодавство на една правна држава, ако се дозволи со помош на соодветни нормативни подигрувања да се изигра овој принцип. Тој неколкукратно апострофира дека е особено важно доследно да се почитува начелото на законитост во неговата изворна форма и дека секоја негова релативизација нужно доведува до голема опасност на сметка и на правната сигурност, но и на слободите и правата на човекот и граѓанинот.⁴²

1.2. Историско-правен осврт на начелото на законитост

Римското право (*Ius Romanum*) се смета за „родител“ на сите базични принципи на правото,⁴³ па така и на принципот на законитост, кој, додуша во една рудиментирана форма, може да се препознае уште во времето на **Цицерон**. Врз основите кои ги има поставено римскиот ретор Цицерон,⁴⁴ подоцна во времето на Просветителството и на доктрините на општествениот договор ќе се надгради принципот *nullum crimen, nulla poena sine lege previa*.⁴⁵ Во современа смисла, овој

⁴⁰ Apasiev, Dimitar and Kosevaliska, Olga and Ivanova, Elena (2018) *Начелото на законитост – нужен коректив против арбитрерноста на државните органи во кривичната постапка*. Годишен зборник на Правен факултет, VIII (8). pp. 54-69. ISSN 1857-8713.

⁴¹ Кадриу, О. (2014): *Кривично правното начело на законитост како фундаментално начело на правниот систем на Република Македонија*, Европско право бр. 2/14, Скопје, 2014, 125.

⁴² Škulić, M. (2010): *Načelo zakonitosti u krivičnom pravu*, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, 1/10, Beograd, 103–104.

⁴³ Buzarovska – Lazetik, Kosevaliska, Olga and Lazar Nanev, *The “Extension” of the Roman Criminal Law in Today’s Macedonian Criminal Laws*. Mediterranean Journal of Social Sciences, MCSER Publishing - 6 (2), Rome, 2015, 318–323.

⁴⁴ Н. Jerome, *General Principles Of Criminal Law*, The Lawbook Exchange, New Jersey, 2005, 28–32. Види го и трудот на Димитар Апасиев, *Цицерон – најречитиот од потомците на Ромул (II)*, Годишен зборник на Правниот факултет при УГД, Vol VI, Штип, 2016, 17–33.

⁴⁵ Иако најпознати преставници на овие движења се Монтеѕкје и Бекарија, сепак кованицата *nullum crimen, nulla poena sine lege* му се припишува на Фоербах.

принцип започнува по завршувањето на Втората светска војна (1945) и конституирањето на меѓународните кривични трибунали во Нирнберг и Токио.⁴⁶

Со оглед на фактот дека во битието на ова начело е содржан поимот законитост, како негов синоним во правната терминологија се употребува и терминот – **начело на легалитет**,⁴⁷ што сметаме дека е повеќе поради асоцирање кон неговиот назив на англиски (*legality*), односно латински термин (*lex/leges*). Во својата изворна форма начелото на легалитет потекнува и се заснова врз основа на познатата максима во кривичното право: *Nullum crimen sine lege – nulla poena sine lege stricta*.⁴⁸

Врз основа на ова позната римска правна максима јасно произлегува дека нема кривично дело без закон, а нема ни казна без закон! Формулацијата *nullum crimen sine lege – nulla poena sine lege* за прв пат се применува во германската правна литература, а ја воведува и употребува германецот Фоербах.⁴⁹ Согласно ова начело, законодавецот е обврзан на јасна определеност на законските битија и јасно определување на кривичните санкции.

2. Начелото на законитост во меѓународното право

Начелото *nullum crimen, nulla poena sine lege* во меѓународното казнено право се јавува во малку поинаква формулација, адаптирана на изворите и природата на **меѓународното казнено право** и тоа како: *Nullum crimen sine iure*.⁵⁰ Очевидни се следниве две разлики: *Прво* – меѓународните инкриманции не се содржани во закони, туку во конвенции, па дури и во напишани меѓународни обичаи кои во меѓународното право го имаат истото значење што во националното право го има законот; *Второ* – меѓународните забрани не можат да ја содржат и казната како последица на повредата на тие забрани и да предвидат нешто повеќе од определбата дека се работи за дело за кое извршителот треба да биде казнет, затоа што меѓународното казнено право не располага со самостоен инструментариум на казни и други санкции, туку упатува на казнените системи на одделните држави.⁵¹

Доследната примена на ова начело на планот на меѓународното казнено право, инаку е инспирирано со духот на заштита на универзалните слободи и права и други вредности, предизвикува определена внатрешна тензија во конфронтација со фактите на непостоење целосен систем на меѓународни казнено правни норми од материјална и од процесна природа, на механизми за нивна директна примена итн. Овие тензии се оправдуваат (но, само делумно) со објаснување дека нормативниот недостаток може да се компензира со „постојните универзални стандарди на хуманоста“ и со „општите

⁴⁶ Iulia Crisan, *The principles of legality “nullum crimen, nulla poena sine lege” and their role*, Effectus Newsletter, Issue 5, 2010; и Bineet Kedia: *Nullum crimen sine lege in international criminal law: myth or fact?*, International Journal of International Law, Vol. 1, Issue 2.

⁴⁷ Кадриу, op. cit.

⁴⁸ „Нема кривично дело, нема казна без јасен закон“. Види: Силвија Пановиќ – Ѓуриќ, *Речник кривичноправних појмова*, Београд, 1995, 85.

⁴⁹ Проєвски, Ј. (1998): *Кривичен законик (објаснение, коментари и судска практика)*, Академик, Скопје, 1998, 15. За ова види подолу во овој труд, во поглавјето „Историско-правен осврт на начелото на законитост“.

⁵⁰ Владо Камбовски, *Меѓународно казнено право*, 1998, 299.

⁵¹ Arasiev, Dimitar and Kosevaliska, Olga and Ivanova, Elena (2018) [Начелото на законитост – нужен коректив против арбитрерноста на државните органи во кривичната постапка](#). Годишен зборник на Правен факултет, VIII (8). pp. 54-69. ISSN 1857-8713.

начела на признати од меѓународната заедница.⁵² Во оваа смисла се и бројните критики упатени на **Нирнбершкиот процес**, кој колку и да се чини правичен, сепак бројни правници го оценуваат како неправеден, токму поради ретроактивната примена на меѓународните казнено правни забрани.

2.1. Начелото на законитост и меѓународните инструменти

а) Универзалната декларација за човекови права и начелото на законитост

Генералното собрание на Обединетите нации ја усвои *Универзалната декларација за човекови права* (10 декември 1948 год.)⁵³ која се прокламира како „заеднички стандарт за сите народи и нации и чувар на човековите права“. Токму за оваа цел, да биде „чувар на човековите права“ во истата е содржана експлицитна одредба [член 11, став 2) за **забрана на ретроактивното дејство** на законите. Во оваа смисла во чл. 11 од истата е предвидено:

1. *Секој обвинет за кривично дело има право да се смета за невин сè додека врз основа на законот, вината не се докаже на јавен претрес на кој му се обезбедени сите гаранции потребни за негова одбрана.*
2. *Никој не смее да се смета за виновен за кое и да е кривично дело поради дејство или пропуст кои не претставуваат кривично дело по националното или меѓународното право во времето кога се извршени. Исто така, не смее да се изрече потешка казна од онаа која се применувала во времето кога е извршено кривичното дело.*

б) Меѓународниот пакт за граѓански и политички права и начелото на законитост

Меѓународниот пакт за граѓански и политички права (1966)⁵⁴ за разлика од Универзалната декларација за човекови права, има **обврзувачка правна сила** врз земјите членки на ОН. Во оваа смисла, државите-потписнички се обврзани да му поднесуваат извештаи на Комитетот за мерките кои ги имаат усвоено во согласност со Пактот, односно со кои се спроведуваат неговите одредби, но и за прогресот кој го имаат направено за уживање на основните права и слободи.⁵⁵ Со чл. 15 од овој меѓународен инструмент е предвидено дека:

1. *Никој нема да биде сметан за виновен за сторување или несторување кои не претставувале кривично дело според домашното или меѓународното право во времето кога биле извршени. Исто така, нема да биде изречена некоја потешка казна од онаа која можела да биде применета во моментот кога*

⁵² Камбовски, op. cit., 299.

⁵³ *Универзалната декларација за правата на човекот* е усвоена и прокламирана од Генералното собрание на ОН со Резолуцијата 217А(III) од 10.XII.1948.

⁵⁴ *Меѓународниот пакт за граѓански и политички права* е усвоен и отворен за потпишување и ратификување или пристапување со Резолуцијата 2200 А(XXX) на Генералното собрание на ОН од 16.XII.1966, а стапи во сила на 23.III.1976 год.

⁵⁵ Оваа обврска од чл. 40 на МППП државите треба да ја исполнат: (а) во рок од една година, сметајќи од денот на стапувањето во сила на овој Пакт за секоја заинтересирана држава договорничка посебно; и (б) а потоа, секогаш кога Комитетот тоа го бара.

кривичното дело било извршено. Ако подоцна, по извршувањето на делото, со законска одредба биде предвидена примена на поблага казна со престапникот ќе се постапува според неа.

2. Ништо во овој член не е против судење и осуда на секој поединец поради дејствија или пропусти кои во времето кога се извршени се сметани за кривични дела според општите правни начела признати од страна на меѓународната заедница.

Неограничената примена на оваа гаранција е апострофирана и во чл. 4 на МПГПП во кој се предвидени исклучоци од Пактот во случај на **вонредна јавна опасност** која го загрозува опстанокот на една нација.⁵⁶ Дури и во случај на ваква опасност, одредбата од чл. 15 а во врска со начелото на законитост, не може да биде déroгирана!

Мораме да нагласиме дека прифаќањето и ратификувањето на МПГПП значи и негово целосно инкорпорирање во националните казнени системи, што значи дека со чл. 15, ст. 2 се прифаќаат како извор на казненото право и меѓународните норми кои имаат карактер на императивни *ius cogens* норми и според кои националното законодавство не е единствено или последно рамниште за оценка на забранетоста на делото.⁵⁷

в) Европската конвенција за човекови права и начелото на законитост

Европската конвенција за заштита на човековите права и основни слободи (1950) е регионален и мултилатерален меѓународен договор врз основа на кој државите членки на Советот на Европа се обврзуваат дека ќе им ги обезбедат основните граѓански и политички права, не само на нивните државјани, туку исто така и на сите лица под нивна надлежност. Конвенцијата, која беше потпишана на 4-ти ноември 1950 година во Рим, влезе во сила во 1953 год. Во истата, во чл. 7, е инкорпорирано начелото на законитост и издигнато на ранг на **човеково право**:

*Нема казна без закон*⁵⁸

⁵⁶ Член 4 од МПГПП: „Во случај кога опстанокот на нацијата го загрозува вонредна јавна опасност, која е прогласена по официјален пат, државите договорнички на овој Пакт можат да преземат, во обем строго одреден од барањата на ситуацијата, мерки со кои ќе се укинат обврските предвидени со Пактот, доколку тие мерки не се неспови со другите обврски кои им ги наметнува меѓународното право и доколку со себе не повлекуваа дискриминација заснована на раса, боја на кожа, пол, јавна вероисповед или општествено потекло [ст. 1]. Претходната одредба не дава овластување за какво и да е отстапување од членовите 6,7,8 (став 1 и 2), 11, 15, 16 и 18 [ст. 2]. Државите договорнички на овој Пакт кои го користат правото на укинување, со посредство на Генералниот секретар на ОН, ќе ги известат другите држави договорнички за одредбите кои ги укинале, како и за причините што ги навеле на тоа. Ново известување ќе биде извршено на ист начин оној ден кога ќе биде окончано ова укинување“ [ст. 3].

⁵⁷ Види: Камбовски, *op. cit.*, 316.

⁵⁸ Овој текст на Европската конвенција ги содржи измените согласно одредбите на *Протоколот број 14* (ETS № 194) кој стапи на сила на 1 јуни 2010 година, иако во Службен весник на Република Македонија не е објавен пречистен текст на Конвенцијата. Текстот на Конвенцијата претходно беше изменет согласно со одредбите од *Протоколот број 3* (ETS № 45), кој стапи на сила на 21 септември 1970; потоа со *Протоколот број 5* (ETS № 55), кој стапи на сила на 20 декември 1971 и со *Протоколот број 8* (ETS № 118), кој стапи на сила на 1 јануари 1990, а го содржи и текстот на *Протоколот број 2* (ETS № 44) кој согласно чл. 5, ст. 3 претставува интегрален дел на Конвенцијата од неговото стапување на сила на 21 септември 1970. Сите одредби кои се изменети или додадени со овие протоколи беа заменети со *Протоколот број 11* (ETS № 155), од датумот кога истиот стапи на сила: 1 ноември 1998.

1. Никој не може да биде осуден за дело сторено со чинење или нечинење кое според внатрешното или меѓународното право, во моментот на извршувањето, не претставувало кривично дело. Исто така, изречената казна не може да биде потешка од онаа што се применувала во моментот на извршувањето на кривичното дело.

2. Овој член не влијае на пресудата или казната за лице кое е виновно за чинење или нечинење, ако тоа дело во моментот на извршувањето претставувало кривично дело според општите правни начела признати од цивилизираните народи.⁵⁹

3. Почитувањето на начелото на законитост од меѓународните кривичните трибунали основани по Втората светска војна и постојаниот Меѓународен кривичен суд (т.н. Римски статут)

Во правната теорија и наука има невоедначени ставови за почитувањето на начелото на законитост од страна на **меѓународните кривични трибунали** основани по завршувањето на Втората светска војна (трибуналите во Нирнберг и Токио), како и од страна на ad hoc трибуналите за бивша Југосавија, Руанда и Сиера Леоне.⁶⁰ Не станува збор за целосно непочитување на ова начело, туку за неговиот втор дел: nulla poena sine lege – нема казна без закон.

Судењето во Нирнберг започнало на 20 ноември 1945-та, а завршило на 1 октомври 1946 год. Самата *Нирнбершка повелба* била извор на правото што требало да го применува Трибуналот. На судењето на големите нацистички воени злосторници има бројни критики упатени на адреса на судот, а врзани токму за начелото на законитост и правните последици кои произлегуваат од него. Главни аргументи се дека Трибуналот применувал закони ex-post facto, особено во врска со кривичното дело „злосторства против мирот“⁶¹ кое се однесуваа на инкриминирање на чинот на започнување или учество во војна,⁶² и со ова го прекршил принципот nullum crimen sine lege.

Со Повелбата на Нирнбершкиот трибунал е предвидено дека тој е надлежен да изрече казна кон обвинетиот, и тоа смртна или друга казна која ќе биде определена како праведна, што значи дека се доведува во прашање принципот „нема казна без закон“! Приговорот на одбраната дека Повелбата содржи казнени одредби со ретроактивно дејство, со кои според тоа се повредува темелното начело на законитост, е одбиен со аргументот дека делата што се во надлежност на Судот претставуваат казниви дела и според казнените законодавства на државите во кои се извршени.

Од оваа дата, *Протоколот број 9* (ETS № 140), кој стапи на сила на 1 октомври 1994, беше укинат, а *Протоколот број 10* (ETS № 146) стана беспредметен.

⁵⁹ Преводот на Конвенцијата и Протоколите на македонски јазик е преземен од Сл. весник на РМ, 11/1997 и 30/04, 30/05.

⁶⁰ Види повеќе кај W. Shabas, *The International Criminal Tribunals: The Former Yugoslavia, Rwanda and Sierra Leone*, Cambridge, 2006.

⁶¹ Член 6 (а) од *Повелбата од Нирнберг*, достапна на http://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocitycrimes/Doc.2_Charter%20of%20IMT%201945.pdf

⁶² Повеќе кај: Tove Rosen (ed.), *The Influence of the Nuremberg Trial on International Criminal Law*, достапно на <https://www.roberthjackson.org/speech-and-writing/the-influence-of-the-nuremberg-trial-on-international-criminal-law/> [последен пристап: 11.IX.2018].

Судењето на најголемите воени злосторници во Нирнберг беше репер за дотогашната пракса во примената на правилата – како од материјален, така и од процесен карактер. Оттаму се јавила потреба да се формулираат некои основни принципи кои произлегуваат од ова судење кои би служеле како водич во некои евентуални идни судења. Формулирањето на принципите било доверено на Обединетите нации. Генералното собрание на ОН за тоа ја задолжила Комисијата на ОН за меѓународното право, со својата *Резолуција број 177 (II)* од 21 ноември 1947 год. По долг труд, што укажува на важноста на ова прашање и вниманието посветено на него, Комисијата ги објавила овие принципи во Извештајот на работата на Комисијата од 5 јуни до 29 јули 1950 год. Со *Статутот на Меѓународниот воен суд* и со неговите пресуди, формулирани се **општите начела** на меѓународното кривично право (МКП):

I принцип: Секое лице кое ќе стори дело кое според меѓународното право се смета за злосторство, е одговорно и подложно на казни.

II принцип: Фактот дека меѓународното право не пропишува казни за дела кои според меѓународното право се сметаат за злосторства, не го ослободува лицето кое сторило дело, од одговорност според меѓународното право.

III принцип: Фактот дека лицето кое извршило дело кое според меѓународното право се смета за злосторство, тоа дело го сторило во вршењето на должноста како шеф на државата или одговорно лице, не го ослободува тоа лице од одговорност според меѓународното право.

IV принцип: Фактот дека лицето постапувало по наредба на власта или по наредба на претпоставениот, не го ослободува од одговорноста според меѓународното право, под услов да имало можност за морален избор.

V принцип: Секое лице кое е обвинето за злосторство според меѓународното право има право на правично судење засновано на фактите и на правото.

VI принцип: Со овој принцип се предвидени злосторствата кои се казнуваат како злосторства според меѓународното право.⁶³

По Нирнбершкиот трибунал, не останаа имуни на критики и последователните **ad hoc трибунали** за воените злосторства против човечноста сторени на територија на бивша Југославија, Руанда и Сиера Леоне. Во оваа смисла, за Трибуналот за судење на злосторствата сторени на територијата на поранешна Југославија, Стојановиќ смета дека е неприфатливо да се сфати флексибилно начелото на законитоста во меѓународното кривично право „како *nullum crimen sine iure*“, туку напротив, истите изречни и строги принципи коишто важат за националното казнено право треба да се применуваат и во меѓународното. Притоа, истакнува дека мора да постои соодветен меѓународно правен акт во смисла на *nullum crimen sine actu*, којшто би го прифатиле сите држави бидејќи *Статутот на Меѓународниот кривичен суд*, и покрај тоа што претставува одреден напредок, не ги исполнува строгите кривично правни стандарди кои се поставени со принципот на законитост.⁶⁴

⁶³ Види: *Text of the Nürnberg Principles Adopted by the International Law Commission*, во UN Document достапен на: http://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_l2.pdf [последен пристап: 15.XI.2018]; Василески, Воислав (2002), *Меѓународно хуманитарно право*, Скопје, 2002, 517; и Obradović, K. Šahović M. i M. Despot, *Međunarodno humanitarno pravo: razvoj – primena – sankcije*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2002.

⁶⁴ Stoјanović, Z. (2012): *Međunarodno krivično pravo*, Pravna knjiga, Beograd, 2012, 22–23.

Павловиќ укажува дека од работата и надлежноста на Трибуналот за судење на злосторствата сторени на територијата на поранешна Југославија⁶⁵ и од постапките кои се водат пред истиот,⁶⁶ како и од активноста на постојаниот Меѓународен кривичен суд (Римски статут) се заклучува дека е сè поголем бројот на кривични дела на кои се признава статус *ius cogens*, па дури и дека постои адаптација на начелото на законитост во „начело на правичност“, односно во начело кое е најблиску до правичноста, т.е. *начелото на материјална правда*⁶⁷ – како што го нарекува Антонио Касезе.⁶⁸

Во **Римскиот статут**,⁶⁹ со кој е основан Меѓународниот кривичен суд, начелото на законитост е предвидено во членовите 22, 23 и 24:

*Nullum crimen sine lege*⁷⁰

1. Според овој Статут, никој не е кривично одговорен за дело кое кога било извршено не било кривично дело во надлежност на Судот.

2. Толкувањето на дефиницијата на кривичното дело ќе биде стриктно и не смее да се проширува со аналогија. Во случај на двосмисленост, дефиницијата ќе се толкува во корист на лицето кое е под истрага, односно кривично гонето или осудено.

3. Овој член нема да влијае врз инкриминација на било кое однесување како кривично дело според меѓународното право, независно од овој Статут.

*Nulla poena sine lege*⁷¹

Лицето кое е осудено од страна на Судот може да биде казнето само во согласност со овој Статут.

Ratione personae неретроактивност.⁷²

1. Никој, според овој Статут, не може да биде кривично одговорен за дело сторено пред да стапи Статутот во сила.

⁶⁵ За начелото на законитост и овој суд види повеќе во Iulia Crisan, *The principles of legality “nullum crimen, nulla poena sine lege” and their role*, Effectus Newsletter, Issue 5, 2010.

⁶⁶ Види подетално кај D. Radulović, *Legality and Legitimacy of the Tribunal for the Prosecution of Persons Supposed to be Responsible for Serious Violations of the International Humanitarian Law Committed in the Territory of Former Yugoslavia (The Hague Tribunal)*, Facta Universitatis Series: Law and Politics, Vol. 1, No 4, Niš, 2000.

⁶⁷ Casese, A. *The Statute of the International Criminal Court: Some Preliminary Reflections*, European Journal of International Law, No. 10/1999 [целосен линк на: <http://ejil.oxfordjournals.org/>].

⁶⁸ Антонио Касезе (1937–2011) е првиот претседател на Меѓународниот кривичен трибунал за бивша Југославија и првиот претседател на Меѓународниот кривичен суд за злосторствата во Либан, професор по меѓународно кривично право на Универзитетот во Пиза, Универзитетот во Фиренца и на Правниот факултет во Оксфорд, и автор на книгата *International Criminal Law*, Oxford University Press, London, 2003.

⁶⁹ *Римскиот статут*, со кој е основан Меѓународниот кривичен суд, е донесен на 17 јули 1998, а стапи на сила на 1 јули 2002 год. Целосниот текст на англиски е достапен на линкот: https://www.icc-cpi.int/nr/rdonlyres/ea9aeff7-5752-4f84-be94-0a655eb30e16/0/rome_statute_english.pdf. Римскиот статут е ратификуван од Р. Северна Македонија со *Заколот за ратификација на Римскиот статут на Меѓународниот кривичен суд* (Сл. весник на РМ - 12/2002 од 16.II.2002).

⁷⁰ Член 22 од Римскиот статут.

⁷¹ Член 23 од Римскиот статут.

⁷² Член 24 од Римскиот статут.

2. Во случај на измени на законот кој се применува на определен предмет, пред изрекување на конечната пресуда, ќе се примени оној кој е поповолен за лицето кое е под истрага, односно кривично гонето или осудено.

4. Принципот на законитост пред Европскиот суд за човекови права (Стразбур)

Од анализите кои се направени на законодавствата на земјите на европско тло, генералниот заклучок е дека сите го имаат инкорпорирано и надградено принципот на законитост во своите национални законодавства.⁷³ Истиот принцип се има најдено и како предмет на одлучување пред **Европскиот суд за човекови права**⁷⁴ и тоа во случајот *Kokkinakis v Greece* (25 мај 1993),⁷⁵ каде што ЕСЧП јасно утврдил дека само со закон може да се предвиди одредено дејствие да преставува кривично дело и само со закон може да се предвиди казната за кривично дело, напоменувајќи дека одредби кои се недоволно прецизни можат да го повредат овој принцип. Дотолку повеќе, овој Суд ја има востановено и обврската на државите да водат сметка за принципот на законитост во врска со кривичните дела и кривичните санкции кога ќе ги применуваат Европските директиви во нивното национално законодавство – случаи: *X, Joined Cases 74/95 и C-129/95*.⁷⁶

5. Начелото на законитост во Македонското казнено законодавство

Во нормативниот дел на **Уставот на РМ** (1991)⁷⁷ е предвидено дека: „Никој не може да биде казнет за дело кое пред да биде сторено не било утврдено со закон или со друг пропис како казниво дело и за кое не била утврдена казна“ [чл. 14, ст. 1 од УРМ]. Недоследноста во оваа уставна одредба, каде освен закон е предвидено дека казнено дело може да се инкриминира и со „друг пропис“ ја елиминираме, земајќи ги предвид останатите одредби на Уставот (чл. 13 – презумцијата на невност; чл. 98, ст. 2 – извори на правото за судовите; и чл. 8 – темелни вредности на уставниот поредок) каде е јасно дека само законот, може да биде извор на кривичното право, а не и останатите прописи и подзаконски акти.⁷⁸

Во **Кривичниот законик на РМ** (1996)⁷⁹ е предвидено дека: „На никого не може да му биде изречена казна или друга кривична санкција за дело кое, пред да е

⁷³ Iulia Crisan, *The principles of legality “nullum crimen, nulla poena sine lege” and their role*, Effectius Newsletter, Issue 5, 2010.

⁷⁴ Официјален сајт на Европскиот суд: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home> [последен пристап: 15.IX.2018].

⁷⁵ *Kokkinakis v. Greece* (3/1992/348/421), Council of Europe: European Court of Human Rights, 19 April 1993, достапно на: <http://www.refworld.org/cases,ECHR,3ae6b6ff4.html> [последен пристап: 13.IX.2018].

⁷⁶ Повеќе на <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-74/95> [последен пристап: 16.IX.2018].

⁷⁷ *Уставот на Република Македонија* е донесен на 17.XI.1991 година и, заедно со *Уставниот закон за спроведување на Уставот на РМ*, е објавен во Сл. весник на РМ - 52/1991.

⁷⁸ За ова види повеќе кај В. Камбовски, *Коментар на Кривичниот законик*, Матица, Скопје, 2011, 56–74; и кај Горѓи Марјановиќ, *Македонско кривично право – Општ дел*, Скопје, 1998, 39.

⁷⁹ *Кривичен законик на РМ* (Сл. весник на РМ - 37/1996 и 80/99, 4/02, 43/03, 19/04, 81/05, 60/06, 73/06, 7/08, 139/08, 114/09, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 82/13, 14/14, 27/14, 28/14, 41/14, 115/14, 132/14, 160/14, 199/14). Види и *Одлуки на Уставниот суд на РМ*: У. бр. 220/2000 (30 мај 2001 – Сл.

сторено, не било со закон или со меѓународните договори ратификувани согласно Уставот на РМ, определено како кривично дело и за кое не била пропишана казна со закон“ [чл. 1 од КЗ на РМ].

Во казненото процесно законодавство, пак, во **Законот за кривична постапка** (2010)⁸⁰ е предвидено дека: „Овој закон ги утврдува правилата со кои се овозможува правично водење на кривичната постапка, така што никој невин да не биде осуден, а на сторителот да му се изрече кривична санкција под условите предвидени во Кривичниот законик и врз основа на законито спроведена постапка“ [чл. 1 од ЗКП].

Согласно горенаведеното, кривичните дела и кривичните санкции може да се пропишат само со закон или со *меѓународен договор* ратификуван во согласност со закон! Правниот мотив за оваа последица е да се заштитат луѓето од самоволието на носителите на политичка или некоја друга моќ или власт, затоа што кривичните закони со санкциите што ги предвидуваат засегаат во најважните, највредните, најчувствителните добра на човекот: неговиот живот, слободата, имотот, честа и сл.⁸¹ Законот, како највисок нормативен акт по уставот, се донесува во сложена постапка, со учество на бројни субјекти, со претходни дебати, анализи и сл. – што дава најголеми гаранции за тоа дека ќе се инкриминира само она што е нужно и ќе се одмери само санкција која е правична и која одговара на стореното злодело.

5.1. Последници од инкорпорирање на начелото на законитост во нашиот казнен систем

Се поставува прашањето кои се последиците од инкорпорирањето на ова начело во нашиот казнен систем? Како „последници“ на начелото на законитост ги наведуваме следниве:

а) Законодавецот треба да го инкриминира само она што е нужно. На овој начин се избегнуваат сите недоумици дали и што е забрането и каква правна последица го погаѓа сторителот, доколку стори одредено поведение што преставува кривично дело.⁸² Оваа последица е јасно наведена во чл. 2 од КЗ: „Основа и граници на кривично-правната принуда“

Заштитата на слободите и правата на човекот и на другите основни вредности и применувањето на кривично-правната принуда кога е во мера во која тоа е нужно за спречување на општествено-штетни дејствија, претставуваат основа и граница за определување на кривичните дела и пропишување на кривичните санкции.

б) Законските битија мора да бидат точно, едноставно и јасно определени и сите елементи на едно кривично дело да бидат точно прецизирани, објавени и пишани (*nullum crimen sine lege certa, stricta et scripta*). Ова значи дека со законските одредби е неминовно, на јасен и прецизен начин, да се одредат законските битија и елементите на кривичните дела кои имаат значење и се однесуваат на *забрана на примена на аналогија* како начин на утврдување на казнено правните одредби! Оваа

весник на РМ 48/01); У. бр. 210/2001 (6 февруари 2002 – Сл. весник на РМ 16/02); У. бр. 206/2003 (9 јуни 2004 – Сл. весник на РМ 40/04); У. бр. 228/05 (5 април 2006 – Сл. весник на РМ 50/06); У. бр. 169/2016 (16 ноември 2017 – Сл. весник на РМ 170/17).

⁸⁰ Закон за кривична постапка (Сл. весник на РМ - 150/10 од 18.11.2010).

⁸¹ Ѓорѓи Марјановиќ и Методија Каневче, *Македонско кривично право – опит дел*, Просветно дело, Скопје, 2010, 52.

⁸² Така и В. Камбовски, *Казнено право – опит дел*, Скопје, 2006, 161.

правна последица, бројни кривичари ја поврзуваат со уставната одредба од чл. 8 ст. 2 од Уставот на РМ согласно која: „слободно е сè што со Уставот и законите не е забрането“. Оттука, при инкриминирање на поведенијата како кривични дела, законодавецот не треба само да го инкриминира даденото поведење, туку и детално да ги прецизира сите негови конситутивни обележја. Затоа што, ако тоа не е случај, по природата на нештата, таа задача ќе треба да ја завршат судовите, а тоа значи дека *судската практика* ќе биде извор на правото (*fontes iuris*) – што е во апсолутна спротивност со начелото на законитост.⁸³ Пропишувањето на нејасни и прешироки законски забрани би значело дека законодавецот му го препушта на судот определувањето на границата меѓу казнивото и неказнивото, а таквата постапка би водела кон *правна несигурност*.⁸⁴

Казнените норми мора да бидат едноставни, јасни, разбирливи и објавени – што значи дека кривичните дела и кривичните санкции може да се пропишуваат само на едноставен јазик – разбирлив за сите граѓани, но таквата едноставност не може да биде на штета на прецизноста и јасноста на една казнена одредба. Одредбите треба да се апсолутно прецизни и јасни за секој граѓанин да може да има најелементарна свест кое поведење е во судир со законот. Мораме да апострофираме дека има одредени диспозиции во казнените инкриминации кои му пркосат на ова начело, а тоа се: простите, описните, упатувачките и *бланкетните диспозиции*.⁸⁵

Оваа последица знае да биде некогаш и на штета на општествениот интерес, во смисла што се можни две подеднакво штетни крајности: едната, во настојување законодавецот да биде попрецизен да се впушти во казуистика – голо набројување на серија неповрзани случаи на казнени поведенија; Другата крајност – во настојување да избегне казуистика, да заплива во водите на висока генерализација, што резултира со т.н. *каучук параграфи*⁸⁶ или воопштени, неопределени одредби, кои судот може да ги употребува по свое наоѓање (на пример поимот „благородни“ во чл. 124 од КЗ, или „други полови дејствија“ од чл. 186 од КЗ и сл.). И на крај, последниот услов се однесува на објавувањето или *обнародувањето* на законите кое се врши преку Сужбениот весник на РМ.⁸⁷ Со последново се исклучува примената на обичајното право како извор на правото.⁸⁸

в) Точно определување на казните и другите кривични санкции за секое дело (*nulla poena sine lege*) кое, како важен атрибут на начелото на законитоста, значи дека само со закон може да се пропишат системот на санкциите и распонот помеѓу нив. Одамна е надминат ставот на апсолутно определени казни (случајот за францускиот револуционерен КЗ од 1791 година, којшто бил на штета на друго основно начело на казненото право, а тоа е начелото на индивидуализација на казните). Кај нас е прифатен системот на *релативно определени казни* кој не е во спротивност со начелото на законитост, оти во КЗ се пропишани и општиот минимум и општиот максимум на казните. Системот се реализира така што за секое кривично дело има рамковна казна во која е пропишан нејзиниот минимум и максимум; или пак само е наведен нејзиниот максимум (во овој случај законски минимум е општиот минимум предвиден во КЗ – на пример: кога казната е парична казна или затвор до 3

⁸³ Марјановиќ и Каневчев, *op. cit.*, 62.

⁸⁴ Така и Камбовски, *op. cit.*, 161.

⁸⁵ За ова види повеќе во Марјановиќ и Каневчев, *op. cit.*, 62–63.

⁸⁶ Марјановиќ и Каневчев, *op. cit.*, 64.

⁸⁷ Согласно чл. 4 од *Законот за објавување на законите и другите прописи и акти во „Службен весник на Република Македонија“* (Сл. весник на РМ - 56/1999 и 43/02).

⁸⁸ Bruno Vekarić, *Specifičnosti tretmana ratnih zločina u međunarodnom i nacionalnom krivičnom pravu* (докторска дисертација), Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2016, 162.

години – тогаш минималната затворска казна е 30 дена); или, пак, е предвиден законскиот минимум, а не и горната граница (во кој случај највисока казна може да биде казната доживотен затвор – на пр. во чл. 123 казната е најмалку 5 години – што значи дека максимумот е 20 години затвор, но бидејќи во овој случај не е исклучена и казната доживотен затвор, може да се изрече и казна од 40 години затвор). Под законски определени услови дозволено е *пречекорување на долната граница* на законски пропишаната казна, но никако и на горната граница, а исто така во законски определени случаи предвидено е и ослободување од казна.⁸⁹

г) Забрана за ретроактивно дејство на законот (*nullum crimen sine lege praevia*) кое правило, во буквална смисла на зборот, значи дека спрема сторителот на делото се применува оној закон кој бил во правна сила во времето кога кривичното дело е сторено, освен ако новиот закон е поблаг за сторителот. Како *време кога е извршено* едно кривично дело, КЗРМ го определува времето кога сторителот работел или бил должен да работи, без оглед кога настапила неговата последица.⁹⁰ Врз сторителот на казненото дело се применува законот што важел во времето на извршувањето на казненото дело! Уставот на РМ забранува законодавецот да усвојува закони со ретроактивно дејство,⁹¹ при што забраната се однесува не само на пропишување на казнени дела – туку и на пропишување или проширување на претпоставките за казнивоста, пропишување нови видови или поострување на казните, другите санкции или правните последици на казненото дело со ретроактивни последици. Судот не смее да го примени законот врз дело извршено пред неговото влегување во сила! Исклучок од забраната за ретроактивно дејство на законот сепак постои, но само во случаи кога ретроактивноста е врзана за *поблаг закон* од законот кој важел во време на извршување на кривичното дело. Услови за применување на подоцнежниот поблаг закон се: (1) дејствието да претставува казнено дело според законот што важел во времето на неговото извршување; (2) по извршувањето на казненото дело, да стапил во сила нов закон; (3) подоцнежниот закон да е поблаг за сторителот; и (4) новиот поблаг закон да стапил во сила пред или во времето на пресудувањето.⁹² Законската одредба за задолжителна примена на поблаг кривичен закон гласи [чл. 3]:

Задолжително применување на поблаг кривичен закон

(1) Врз сторителот на кривично дело се применува законот што важел во времето на извршувањето на кривичното дело.

(2) Ако по извршувањето на кривичното дело е изменет законот, еднаш или повеќе пати, ќе се примени законот што е поблаг за сторителот.

(3) Ако со овој закон е пропишана нова алтернативна мерка, мерка на безбедност или воспитна мерка, таа може да се изрече само ако одговара на некоја порано пропишана мерка и ако не е понеповолна за сторителот.

д) Законито постапување на државните органи и на службените лица. Оваа последица е повеќе предуслов отколку последица, затоа што е залудна примената и почитувањето на начелото на законитост во услови на незаконито постапување на државните органи. Сите *надлежни органи* во кривичната постапка се должни да го применуваат и почитуваат казненото законодавство без никакви исклучоци!

⁸⁹ Член 42, 43 и 43-а, КЗРМ.

⁹⁰ Член 30, КЗРМ.

⁹¹ Член 52, ст. 4 од УРМ.

⁹² Марјановиќ, *op. cit.*, 57–62.

Примената на законот да биде неселективна, без позитивна или негативна дискриминација по било каков основ.

Оваа правна последица од инкорпорирањето на начелото на законитост во материјалното и процесното законодавство е тесно врзана и со *начелото на легалитет на казненото гонење*⁹³ и го врзува обвинителот да поведе постапка секогаш кога ќе се утврдат основи на сомневање дека одредено лице сторило некое конкретно кривично дело.⁹⁴ Конечно, начелото на законитост би останало празна декларација, ако не постојат законски механизми за ефикасно гонење и казнување на злоупотребите кои надлежните органи евентуално би ги сториле. Таков инструмент – освен можноста од разрешување од јавнообвинителската и судската функција – се инкриминациите од поглавјето на *кривичните дела против службената должност и овластувања* од КЗРМ. Казнените одредби треба доследно и без исклучок да се применуваат, а тоа е можно само истовремено со важење на начелото на тријалистичка поделба на власта, односно во услови на департизирана полиција, независно и департизирано јавно обвинителство и независно и самостојно судство!⁹⁵ Слобода во судското одлучување мора да се гарантира, но истовремено мора да постојат и вградени инструменти за спречување на судското самоволие и арбитрарност, особено кога станува збор за слабо потковани и коруптивни судии.

ѓ) Забрана на аналогија како начин на утврдување на делата⁹⁶ (*nullum crimen sine lege stricta*). Под аналогија се подразбира примена на една законска одредба врз ситуација што во неа не е предвидена, но е *слична* со предвидената. Две појави се слични кога меѓусебе се совпаѓаат во повеќе својства или особини, а се разликуваат во едно или повеќе битни својства или особини. Примената на законот по пат на аналогија е облик на судско овластување за креирање на казнено-правни забрани, т.е. признавање на судот на улога на законодавец.⁹⁷ Примената на аналогија претставува негација на начелото на законитост, односно одредувањето на казненото неправо треба да биде во исклучителна надлежност на законотворецот!

Овој метод на создавање и примена на правото е карактеристичен за авторитарното казнено право, каде законодавецот му признава на судот креативна улога во создавањето на нови казнени дела.

Во правната теорија има два типа аналогија: (1) *законска аналогија* која подразбира проширување на примената на постојните одредби од казненото право врз слични случаи; и (2) *правна аналогија* која за појдовна основа не ја зема сличноста со некое казнено дело предвидено со законот, туку оцената за недозволеност на карактер на едно дејствие според основните начела на казненото право. Исклучувањето на аналогијата е можно со инкорпорирање на начелото на законитост или со внесување посебна одредба за забрана за аналогија. Согласно македонското казнено материјално законодавство забрането е создавање по пат на сличност/аналогија на: ново казнено дело; нови основи на казнена одговорност и

⁹³ Исто и Камбовски, *op. cit.*, 163–164.

⁹⁴ Ова, меѓудругото, е и основ за разрешување на јавен обвинител, доколку не поведе кривична постапка за дело за кое се гони по службена должност (*ex officio*) и за којашто постапка се исполнети сите законски услови предвидени во ЗКП.

⁹⁵ Камбовски, *op. cit.*, 164.

⁹⁶ Аналогијата (*per analogiam*) е дозволена во казненото процесно законодавство, но не и во материјалното.

⁹⁷ Во системите во кои функционира *прецедентното право* (*case law*) како извор на казненото право, примената на аналогија не само што е дозволен – туку е и неизбежен метод на правораздавање и создавање на правото од страна на судот.

казнување на сторителот; нов вид казна или друга казнено-правна санкција; или, пак, поострување на казната надвор од законски утврдените максимални граници.

е) Рестриктивно толкување на Кривичниот законик и почитување на принципот „ако се сомневаш, биди поблаг“ (in dubio pro libertate). Казненото законодавство може единствено да се толкува рестриктивно! *Екстензивното толкување* не е соодветно на духот на казненото право, ниту на целта на законодавецот. Максимата in dubio pro libertate е консеквенца на уставното начело на приоритет на човековите права и човековата слобода, наспроти чиновничките овластувања на државата.

ГЛАВА 3: РЕПРЕСИВНА ВЛАСТ НА ДРЖАВАТА

1. Репресивна власт, јурисдикција и надлежност

1.1. Поим за репресивна власт на државата

Прашањето за репресивната власт е доста проблематично со оглед на фактот дека протегањето на репресивната власт на државата во рамките на нејзините граници е сложен феномен. Во оваа смисла се можни различни ситуации: дејствието да е извршено на територијата на една држава, а последицата да настапила во друга држава, или пак, да е преземен само обид или казниво подготвително дејствие, насочени кон предизвикување на криминален резултат во некоја друга држава итн. Притоа, како претходно прашање се поставува прашањето за **локализација на казненото дело**: дали делото е извршено на територијата на државата или надвор од нејзината територија? Во однос на ова прашање, современото казнено право ја прифаќа теоријата на **убиквитет**, која гласи: делото се смета дека е извршено како на местото каде што сторителот работел или бил должен да работи, така и на местото каде што настапила последицата.⁹⁸

Во материјална смисла оваа власт е ограничена во мерата во која граѓаните и го делегираат на државата правото да пропишува казнени дела и да пропишува казни и други санкции.⁹⁹

Поим на репресивната власт е материјално правен поим. Во однос на остварувањето на репресивната власт на државата разликуваме две ситуации: нејзино протегање внатре во рамките на своите државни граници и нејзиното протегање кон надвор.

Првото, **внатре**, во своите граници е уредено на следниот начин: секоја држава има апсолутна репресивна власт во просторот омеѓен во нејзините граници. Секако и овде апсолутното сепак е релативен термин. Во таа смисла, државата го губи правото на репресија во случајот на меѓународен или домашен имунитет (доколку тој имунитет не биде отповикан од страна на надлежното тело), доколку временски застари правото на државата да го казни сторителот (институтот на застареност на кривичното гонење или на извршување на кривичната санкција), како и актите на државата со кои самата се откажува од кривичен прогон (акти на амнестија и помилување).

Второто, **надвор**, од границите на државата. Ова е во случаите кога државата има интерес во гонење и казнување на сторители на кривични дела кои кривичното дело го сториле на отворено море, во воздушниот простор над отвореното море како и во вселената, или пак во случаите кога кривичното дело е сторено во друга држава, но од нејзин државјанин (кога државата ја забранува екстрадицијата на своите граѓани) или ако се работи за дела насочени против богатствата на односната држава (кога протегањето на власта преставува акт на самоодбрана на државата).

Поимите јурисдикција и надлежност се поими од казненото процесно право. Во таа смисла поимот на јурисдикција означува овластување на државата и на нејзините судови како и на другите органи на една држава во однос на судовите и на другите органи на друга држава. Оттука овој поим е во подрачјето на меѓународното казнено право. Другиот поим, поимот на надлежност е поим од интерното право и означува право и должност на определен суд или друг орган да постапува по одреден казнено

⁹⁸ Член 31 од КЗ на РМ.

⁹⁹ Камбовски, оп.цит. стр. 53.

правен предмет во зависност од определени критериуми (стварна, персонална, функционална, месна надлежност).¹⁰⁰

1.1. Нормите на меѓународното казнено право за границите на репресивна власт како дел од казненото право

Казненото право е израз на државното право на казнување, односно тоа е државна репресивна власт омеѓана начелно во државните граници. Но одредувањето на границите на важење на репресивната власт не е толку едноставно бидејќи ретко која држава може да се води само од принципот на територијалитет при одредувањето на својата јурисдикција. Ова е оттаму што меѓудржавните односи се сè поинтензивни така што разграничувањето на репресивната власт на државите стана многу комплицирано. Странскиот елемент во кривичното и кривичното процесно право стана поприсутен од кога и да било. Во таа смисла, организираниот криминал во повеќето случаи е со странски елемент, бидејќи во злосторничкото здружување сè почесто има лица со странско или двојно државјанство, или пак се очекува или е присутна некаква активност надвор од државата во која се преземаат најголемиот број на кривични дејствија.

Со интензивирањето на меѓународните односи и честиот судир на закони, се наметнало прашањето за решавање на овој судир и заемно прифаќање на одредени колизиони норми врз основа на кои ќе се реши определено прашање. Главно прашање кое се поставувало е дали ќе се примени правото според местото на извршување на кривичното дело – односно *forum deprehensionis* или според местото на раѓање на извршителот – *forum domicilii*.

Во XIV век, Bartholus ги формирал следниве принципи на протегане на репресивната власт:¹⁰¹

- Територијален принцип, како основен принцип;
- Универзален принцип, врзан за скитници;
- Персонален, како супсидијарен принцип;
- Преземање на казненото гонење, како договор меѓу државите;
- Примена на казненото право што важи според местото на извршување на кривичното дело.

Grotius ќе го формулира основното начело врзано за меѓународното казнено право, а тоа е *aut dedere, aut punire*¹⁰² – или предај го извршителот на кривичното дело или казни го! По Француската револуција од 1789 година, доаѓа до повторно апсолутизирање на принципот на територијалитет, под влијание на Montesquieu, Rousseau, Voltaire и Beccaria. Согласно филозофските и правни учења на овие преставници, и Францускиот револуционерен казнен законик од 1791 година го прифатил само територијалниот принцип на важење на кривичното законодавство.

¹⁰⁰ Камбовски, стр. 55.

¹⁰¹ Камбовски, оп. цит. стр. 22.

¹⁰² Ова начело е стожерно начело на меѓународното казнено право и денес е познато како *aut dedere aut judicare*. Види во *The obligation to extradite or prosecute, Final Report of the International Law Commission, United Nations 2014, Adopted by International Law Commission at its session, and submitted to the General Assembly. Yearbook of the International Law Commission, (Part Two)*.

Конечно, во XIX век со појавата на тезата за апсолутен суверенитет на државата како и апсолутизирање на поимот национална држава се зацврстило становиштето за апсолутна примена на територијалниот принцип. Ова ќе биде вака сè до утврдувањето на нужноста од примена и на останатите принципи кои се однесуваат на утврдување на јурисдикцијата – реалниот принцип, принципите на активен и пасивен персоналитет и универзалниот принцип. Протегањето на репресивната власт надвор од државата неизбежно води кон т.н. судир на закони, односно до колизија на репресивната власт на повеќе држави во однос на еден криминален настан.

Постојат бројни меѓународни конвенции кои го регулираат ова прашање токму поради важноста на одредување на репресивната власт на државата, а особено за да се избегне т.н. *vassum juris* што може да резултира со неказнување на извршителите на делото.

1.2. Решавање на судирот на законите

Заради избегнување на многуте неправични решенија коишто произлегуваат од судирот на закони како што се повеќекратно казнување за едно сторено дело, неказнување поради ничија јурисдикција, построго казнување и сл. во меѓународното казнено право се прифатени две правила.

Првото правило е прогласувањето на **супсидијарната природа** на некои од принципите за просторно важење. Во таа смисла, територијалниот и реалниот (заштитен) принцип се секогаш **примарни**. За нив не важи правилото *non bis in idem*. Но, ова правило важи за останатите принципи кои се супсидијарни, а тоа се персоналниот и универзалниот принцип.

Второто правило се состои во поставување на **условот на двојна инкриминација**: кога се работи за казниви дела извршени на територијата на друга држава, ефектуирањето на репресивната власт се поврзува со условот тоа дело да е пропишано како такво и во казненото законодавство на државата во која е извршено. Ова правило не важи за реалниот заштитен принцип и за универзалниот принцип во случаите кога кривичното дело е кривично дело според меѓународните норми и општите начела на правото.

1.2.1. Принципи на важење на законодавството на Република Северна Македонија за дела извршени на нејзината територија

1.2.1.1. *Принцип на територијалитет*

Според овој принцип, македонското казнено законодавство важи за секој кој на територијата на Република Северна Македонија ќе стори кривично дело.¹⁰³ Под територија на РСМ се подразбира сувоземната територија, водните површини внатре во нејзините граници и воздушниот простор над територијата и водните површини.¹⁰⁴

За поимот *сувоземна територија* и неговото определување постојат и становишта согласно кои подземниот простор би требало да ја опфати Земјината кора

¹⁰³ Член 116 ст. 1 од КЗ на РМ.

¹⁰⁴ Член 122 ст. 2 од КЗ на РМ.

и сите подземни слоеви до центарот на Земјата, но ова становиште како нереалистично е напуштено. За сувоземната територија е прифатено становиште дека истото е ограничено со можностите на техника за навлегување во подземните слоеви.¹⁰⁵

Територијата на државата го опфаќа и *воздушниот простор* над сувоземната територија и територијалното море. Отворено е прашањето за воздушниот простор односно неговата горна граница и за вселенскиот простор. За воздушниот простор е прифатено дека секоја држава има свој неповредлив суверенитет во нејзиниот воздушен простор, со тоа што е должна да дозволи прелетување на цивилни воздухоплови и да обезбеди услови и помош за безбедно одвивање на воздушниот патен сообраќај согласно Меѓународните конвенции за воздушен сообраќај.¹⁰⁶ Во однос на *вселенскиот простор* се релевантни меѓународните инструменти со кои е определено дека вселената, а тоа значи и вселенските тела до кои може да допре човекот, се надвор од суверенитетот на која било држава.¹⁰⁷

Попроблематичен е поимот на *територијално море*. Според Конвенцијата за територијалното море и крајбрежниот појас од 1958 година, утврдена е граница од 12 морски милји од копното кон морската шир, во која крајбрежните држави можат да ја протегаат својата територија, така што морската површина надвор од епиконтиненталниот појас останува отворено море, што не е дел од територијата на која било крајбрежна држава. Режимот на отворено море (пловидба, риболов, експлоатација на морското дно) е уреден со Конвенцијата за отворено море од 1958 година. Иако Северна Македонија не е крајбрежна држава, меѓународните правила за територијално и отворено море налагаат протегање на нејзината репресивна власт врз дела извршени на домашен брод, затоа што согласно Конвенцијата таа како

¹⁰⁵ Камбовски, В. (2016): Коментар на КЗ, Матица, Скопје, стр. 646-647.

¹⁰⁶ За цивилното воздухопловство и ратификуваните документи од страна на Северна Македонија види Меѓународна конвенција за цивилно воздухопловство (Чикашка конвенција) Чикаго 1944 Сл. весник на РМ бр. 15/54, Договор за транзит во меѓународниот воздушен сообраќај (ИАСТА), Конвенција за меѓународно признавање на права на воздухоплови, Женева 1948 Сл. весник на РМ бр. 7/91, Конвенција за кривични и други дела извршени во воздухоплови Токио 1963 Сл. весник 47/70, Конвенција за сузбивање на незаконски дејствија вперени против безбедноста на цивилното воздухопловство Монреал 1971 Сл. весник 33/72, Конвенција за спречување на незаконито грабнување на воздухоплови, Хаг 1970 Сл. весник на РМ бр. 33/72, Закон за ратификација на спогодбата меѓу Европската заедница и Република Македонија за некои аспекти на воздушниот сообраќај Сл. весник 127/06, Закон за ратификација на мултилатералната спогодба меѓу Европската заедница и нејзините земји членки, Република Албанија, Босна и Херцеговина, Република Бугарија, Република Хрватска, Република Македонија, Република Исланд, Република Црна Гора, Кралството Норвешка, Романија, Република Србија и мисијата на Обединетите нации за привремена администрација на Косово за основање на Европска заедничка воздухопловна област Сл. весник 27/07 и Закон за ратификација на Анексот за изменување на Анекс I на мултилатералната спогодба меѓу Европската заедница и нејзините земји членки, Република Албанија, Босна и Херцеговина, Република Бугарија, Република Хрватска, Република Македонија, Република Исланд, Република Црна Гора, Кралството Норвешка, Романија, Република Србија и мисијата на Обединетите нации за привремена Администрација на Косово за основање на Европска заедничка воздухопловна област Сл. весник 98/09, Закон за ратификација на протоколот за утврдување на пречистениот текст на Меѓународната конвенција на Еуроконтрол за соработка во безбедноста на воздушниот сообраќај од 13 декември 1960 со разните измени и дополнувања Сл. весник 102/00, Закон за ратификација на Конвенција за изедначување на одредени правила во врска со превоз по воздушен пат, во Монреал 28 мај 1999 Сл. весник бр. 25/00 и Закон за ратификација на Конвенција за обележување на пластични експлозиви со цел за нивно откривање, во Монреал 1 март 1991 Сл. весник на РМ бр. 21/98. За повеќе види го сајтот на Македонската агенција за цивилно воздухопловство на <http://www.caa.gov.mk/> [последен пристап на 12.02.2018].

¹⁰⁷ Камбовски, В. (2016): стр. 647.

копнена држава има право на своја поморска флота на која се должни да и обезбедат пристап соседните крајбрежни држави.

Согласно принципот на територијалитет, кривичното законодавство ќе се прошири и важи и за секој кој ќе стори кривично дело на домашен брод, без оглед каде се наоѓа бродот во времето на извршувањето на делото.¹⁰⁸ Оваа одредба е уште позната како *принцип на знаме*. Кривичното законодавство важи и за секој кој ќе стори кривично дело во домашен цивилен воздухоплов додека е во лет или во домашен воен воздухоплов без оглед каде се наоѓал воздухопловот во време на извршувањето на делото.¹⁰⁹ Оваа одредба во теоријата е позната како *принцип на регистрација*. Проширувањето на важењето на македонското казнено законодавство не значи и проширување на поимот „територија на РСМ“ што во теоријата се нарекува пловечка / летачка територија, туку е напосто решение диктирано од практични причини: кога бродот плови по т.н. отворено море оваа солуција е нужна затоа што тоа е „ничиј простор“, а пак кога плови по туѓите територијални води или се наоѓа на туѓо пристаниште странските власти речиси редовно не постапуваат врз него и немаат некаков посебен интерес за она што се случува на него.¹¹⁰ Исто е и со воздухопловите, со тоа што тука дополнително се комплицира ситуацијата поради големата брзина со која се движат воздухопловите, па речиси е нерешливо да се определи каде точно, односно над територијата на која држава е сторено едно кривично дело во воздухоплов којшто лета. Што се однесува до ваквото решение во врска со наш воен воздухоплов на аеродром на туѓа држава, причините се секако од воена природа (чување на евентуална воена тајна).

Кај принципот на територијалитет ирелевантно е дали сторителот е македонски државјанин, странски државјанин или лице без државјанство. Принципот на територијалитет е *облигаторно примарен* што значи се применува секогаш домашното законодавство без разлика дали за истото дело сторителот е осуден во странство. Примарноста на принципот се огледа во тоа што за овој принцип не важи правилото *non bis in idem*. Меѓутоа од причини на справедливост, олеснување е што доколку има странска пресуда тогаш на осудениот ќе му се засмета издржаната казна во казната што ќе му ја изрече домашниот суд. Во оваа смисла, согласно чл. 121 од КЗ на РМ притворот, лишувањето од слобода во текот на екстрадационата постапка, како и казната и мерката за безбедност што се состои во лишување од слобода што сторителот ја издржал по пресуда на странски суд, ќе се засмета во казната што ќе ја изрече домашниот суд за истото кривично дело, а ако казните не се од ист вид засметувањето ќе се изврши по оценка на судот.¹¹¹ Засметувањето на казната е познато во теоријата како принцип на импутација.¹¹²

Територијалниот принцип е тесно врзан со идејата за суверенитет според која секоја држава ја остварува својата суверена и со никого неподелена репресивна власт на територијата која е омеѓана со нејзините граници. Впрочем, пред неа стои и обврската наметната од меѓународната заедница да обезбеди почитување на јавниот и правниот поредок на нејзината територија.

Но која територија ќе се смета како место каде што е извршено кривичното дело? Дали местото каде што сторителот го извршил делото или местото каде што настанала последицата? Во нашето законодавство е прифатена т.н. *теорија на убиквитет* согласно која кривичното дело е сторено насекаде каде што е преземено

¹⁰⁸ Член 116 ст. 2 од КЗ на РМ.

¹⁰⁹ Член 116 ст. 3 од КЗ на РМ.

¹¹⁰ Марјановиќ, Ѓ., Каневчев, М. (2010): оп. цит. стр. 8.

¹¹¹ Член 121 од КЗ на РМ, Види и чл. 47 за засметувањето на казните.

¹¹² Види Марјановиќ, Ѓ., Каневчев, М. (2010): оп. цит. стр. 85.

било кое дејствие на извршување, односно како во местото на извршување така и во местото каде што настапила штетната последица. Оттука согласно чл. 31 од КЗ на РМ се смета дека кривичното дело е извршено како во местото каде што сторителот работел или бил должен да работи, така и во местото каде што настапила последицата. Подготвувањето и обидот на кривично дело се сметаат за извршени како во местото каде што сторителот работел, така и во местото каде што според неговата умисла последицата требало да настапи или можела да настапи. Дејствието на соучесникот е извршено како во местото на преземање на дејствието на извршителот или соизвршителот, така и во местото каде што соучесникот работел или бил должен да работи. На овој начин е решен и проблемот околу локализацијата на соучесништвото.

1.2.2. Протегање на репресивната власт на Република Северна Македонија надвор од границите на нејзината територија

1.2.2.1. *Реален (заштитен) принцип*

Кривичното законодавство важи и за секој кој во странство ќе стори кривично дело од членовите 305 до 327 (дела против државата: велепредавство; признавање на окупација; загрозување на територијалната целина; загрозување на независноста; убиство на преставници на највисоките државни органи; грабнување на преставници на највисоките државни органи; насилство спрема преставници на највисоките државни органи; вооружен бунт; терористичко загрозување на уставниот поредок и безбедноста; диверзија; саботажа; шпионажа; оддавање државна тајна; повикување на насилна промена на уставниот поредок; предизвикување на национална, расна и верска омраза, раздор и нетрпеливост; повреда на територијалниот суверенитет; спречување на борба против непријателот; служба во непријателска војска; помагање на непријателот; здржување заради непријателска дејност; криење и помагање на сторител на извршено кривично дело; казнување за подготвување; казнување за најтешките форми на кривични дела) или од членот 268 (фалсификување пари), ако се однесува фалсификувањето на домашни пари.¹¹³

Прифаќањето на овој принцип се објаснува со правото на нужна одбрана на државата, таа има право да се брани од напади кои доаѓаат од други држави – бидејќи, овде се работи за дела/о насочени против уставниот поредок, или други интереси на државата извршени во странство, независно дали сторителот е македонски државјанин, странски државјанин или лице без државјанство. Ако се има предвид карактерот на предвидените дела, јасен е мотивот за нивно ставање под репресивната власт на нашата земја. Тоа не е само поради нивната природа што странска држава може да не е посебно заинтересира овие дела да ги осуди, туку и спротивното, да е заинтересирана истите да поминат неказнето, ако за тоа таа странска држава има интерес (на пр. илузорно е да се очекува странска држава да го казни својот државјанин за шпионирање на македонски дипломат акредитиран во таа земја).¹¹⁴ Реалниот принцип како таков е прифатен од современите законодавства бидејќи со него се штитат виталните интереси на самата држава, а кои можат да бидат загрозени или повредени со дела извршени надвор од нејзината територија. Овој принцип е **облигаторно примарен**, што значи дека врз делата против државата и

¹¹³ Член 117 од КЗ на РМ.

¹¹⁴ Види Марјановиќ, Ѓ, Каневчев, М. (2010): стр. 84.

кривичното дело „фалсификување на пари“ извршени во странство, секогаш се применува македонското кривично законодавство, без оглед на тоа дали делото е предвидено како такво во законодавството на државата во која е извршено (значи не важи принципот на двојна инкриминација) и без разлика дали на сторителот му е судено во странство (што значи дека не важи принципот на *Non bis in idem*).¹¹⁵ И овде од причини на справедливост може да се примени принципот на импутација, односно засметување на казната изречена во странство.

1.2.2.2. Принципот на активен персоналитет (национален принцип)

Македонското казнено законодавство важи за државјанин на Република Северна Македонија и кога во странство ќе стори некое казнено дело, освен – делата наведени во чл. 117 (реален принцип), ако се затекне на територијата на Република Северна Македонија или ако биде екстрадиран.¹¹⁶ Со овој принцип всушност се решава проблемот со забрана за екстрадиција на македонски државјанин, кој по сторено кривично дело ќе се обиде да се „засолни“ во својата држава. Со цел да се избегне една држава да стане „прибежиште за криминалци“ е воведен т.н. национален принцип, со кој државите се обврзуваат да спроведат кривична постапка спрема свои државјанин во случај кога тој во странска држава ќе стори кривично дело, ако се затекне на територијата на родната држава или ѝ биде екстрадиран. Во ситуација кога едно лице ќе стори кривично дело и ќе се врати во родната држава или ќе биде екстрадиран во истата, оваа држава има два избори: или да го казни или да го екстрадира – *aut dedere aut puniere*.

Овој принцип е супсидијарен што значи дека гонењето за ова кривично дело е врзано прво, за почитување на принципот *non bis in idem* и кривичното гонење не се презема ако сторителот наполно ја издржал казната на која е осуден во странство,¹¹⁷ и второ, се уважува и принципот на двојна инкриминација, односно принципот на идентитет на нормата (што значи дека кривичното дело за кое станува збор мора да е пропишано како такво и во државата каде што е сторено и во родната држава на сторителот). Исклучок од принципот на двојна инкриминација постои кога делото е сторено надвор од територијата на било која држава, на отворено море или во воздушниот простор над него и во случај кога постои одобрение на Јавниот обвинител на РСМ, кога може да се гони без оглед на законот во земјата каде е сторено делото, ако се работи за дело против општите правни начела – *ius cogens* норми.¹¹⁸

1.2.2.3. Принцип на пасивен персоналитет

Македонското казнено законодавство важи и за странец кој надвор од територијата на Република Северна Македонија ќе стори кон неа или кон нејзин државјанин, казнено дело и кога не се во прашање делата опфатени со реалниот принцип (чл. 117, дела против државата и делото фалсификување на пари), ако се

¹¹⁵ Види го објаснувањето за принципот на територијалитет во однос на неговата облигаторно примарна природа.

¹¹⁶ Член 118 од КЗ на РМ.

¹¹⁷ Член 120 ст.2 т-1 до 4 од КЗ на РМ.

¹¹⁸ Види чл.120 ст.3 и 4 од КЗ на РМ.

затекне на територијата на Република Северна Македонија или ако биде екстрадиран.¹¹⁹ Интересот на државата за протегање на репресивната власт и врз други дела (освен оние кај реалниот принцип) кои се извршени во странство се смета за легитимен, оправдан со недовербата во заштитата на нејзините добра, интереси или државјани од страна на друга држава. Разликата е во тоа што реалниот принцип е облигаторно примарен, а принципот на пасивен персоналитет е супсидијарен принцип. За супсидијарната природа на овој принцип важат истите исклучоци за двојната инкриминација како кај принципот на активен персоналитет.

1.2.2.4. Универзален принцип

Казненото законодавство се проширува, односно – важи и за странец кој кон странска држава или кон странец ќе стори во странство казнено дело за кое според тоа законодавство може да се изрече казна затвор од пет години или потешка казна, кога ќе се затече на територијата на Република Северна Македонија, а нема да и биде екстрадиран на странската држава; ако со КЗМ не е определено поинаку, судот во таков случај не може да изрече потешка казна од казната пропишана со законот на земјата во која е сторено делото.¹²⁰ Примената на македонското казнено законодавство во ваков случај е од супсидијарна природа.¹²¹ Во случај на непостоење или неприфаќање на овој принцип постои опасност државата да стане безбедносно прибежиште за опасни криминалци кои сториле кривични дела во странство, спрема странска држава или странски државјанин, а успеале да пребегнат во нашата држава. Ова би претставувало сериозна закана и повреда на начелата на домашниот правен и јавен поредок.

1.2.2.5. Принцип на застапничка јурисдикција

Суштината на овој, по својата природа дополнителен принцип, се состои во откажување од сопствената – во корист на остварувањето на репресивната власт на друга држава. Овој принцип всушност преставува статистирање на материјална рамка на еден нов облик на соработка меѓу државите што се состои во трансфер на казнената постапка од една на друга држава, под услов на реципроцитет. Истиот е резултат на солидарност на државите во борбата против криминалот и причините на рационалитет на казненото гонење: сторител е странски државјанин, за кој најчесто е многу поцелесообразно да биде осуден и да ја издржува казната во неговата матична држава.¹²²

1.2.3. Исклучоци од репресивната власт и од просторното важење на кривичното законодавство

¹¹⁹ Член 119 ст. 1 од КЗ на РМ.

¹²⁰ Член 119 ст. 2 од КЗ на РМ.

¹²¹ За супсидијарната природа и нејзината суштина види во поглавјето за активен персонален принцип.

¹²² За овој принцип види повеќе во поглавјето за Трансфер на казнената постапка.

1.2.3.1. Престанување и откажување од вршењето на репресивната власт

Постојат исклучоци од правилото дека казненото законодавство важи за *секој што ќе изврши казнено дело на територијата на една држава* (принцип на територијалитет). Во зависност од тоа каква е причината поради која не може да се поведе кривична постапка разликуваме: персонални исклучоци, во случаите кога основ за неповедување на постапката е врзан за личните својства на сторителот и материјално правни исклучоци – кога основот за неповедување постапка е од материјалниот или процесниот казнен закон.

Претпоставка за овие исклучоци е, во однос на определено дело да постои репресивна власт на државата, но таа да е суспендирана во конкретниот случај заради околности кои се однесуваат на: персонални исклучоци врзани за посебниот статус на сторителот (имунитет) или врзани за малолетната возраст на сторителот, поради откажувањето од правото на казнување (амнестија и помилување) и неможност за започнување на кривична постапка спрема одреден сторител за одредено кривично дело поради протек на време (застареност на кривичниот прогон или застареност на извршување на кривичната санкција).

Во случај кога сторителот во време на извршување на кривичното дело нема навршени 14 години возраст,¹²³ согласно чл. 20 од Закон за правдата за децата¹²⁴ а и согласно сите меѓународно прифатени стандарди и документи,¹²⁵ врз него не можат да се применат казненоправни санкции.

Вториот персонален исклучок е **материјалноправниот имунитет (идемнитет)** на сторителот на делото за кој ќе зборуваме во посебно поглавје. Тој претставува пречка за остварување на репресивната власт, а како причина за тоа се јавува поврзаноста на делото со карактерот на функциите или статусот што го има сторителот на делото. Материјалноправен имунитет уживаат: пратеници, обвинители, министри, судии, Претседателот на РМ. Во овие случаи материјалноправниот имунитет претставува само *лична основа* за исклучување на казнувањето на сторителот, што не го исклучува постоењето на самото дело, за кое може да одговараат другите учесници во делото.¹²⁶

До **престанок на остварувањето на репресивната власт** доаѓа и поради:

- **гаснење на државното право на казнување (институтот на застареност)**, како и поради

¹²³ За поимот дете и за кривично правната одговорност на децата види: Kosevaliska, Olga and Nanev, Lazar (2014) [Adequacy of the new terminology in the Law for justice for children](#). Balkan Social Science Review, 3 (1). pp. 1-20, Kosevaliska, Olga and Buzarovska - Lazetik, Gordana and Nanev, Lazar (2014) [Предизвиците на новата кривична постапка против деца](#). In: Општествените промени во глобалниот свет, 11-13 Sept 2014, Buzarovska - Lazetik, Gordana and Kosevaliska, Olga and Nanev, Lazar (2015) [Кривично постапување спрема деца во ризик и деца во судир со закон](#). Кривично постапување спрема деца во ризик и деца во судир со закон, 1 (1). Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ Правен факултет Јустинијан Први, Скопје.

¹²⁴ Закон за правда за децата, Сл. весник 148/2013.

¹²⁵ Buzarovska - Lazetik, Gordana and Nanev, Lazar and Kosevaliska, Olga (2012) [Меѓународни документи за спроведување на малолетничката правда - Современи текови во постапувањето со малолетниците](#). СППМД, Кавадарци.

¹²⁶ За **имунитет види повеќе во поглавјето** за имунитети.

- откажување на државата од правото на казнување (амнестија и помилување).

Застарувањето претставува протек на време по кое не може да се преземе казнено гонење против сторителот на казненото дело или по кое не е можно изрекување на казна или друга казненоправна санкција. Разликуваме два вида на застареност: *Застареност на казненото гонење*¹²⁷ и *застареност на извршување на казната и другите санкции и посебни мерки*¹²⁸.

Застарувањето на кривичното гонење почнува од денот кога е сторено кривичното дело или настапила последицата. Ако делото е сторено спрема дете застарувањето на кривичното гонење почнува од денот на неговото полнолетство. Застарувањето на кривичното гонење не тече за времето за кое според законот гонењето не може да започне или да продолжи. Во КЗ се пропишани роковите по кои настапува застареноста, а кои се во пропорционален однос со висината на казната која е пропишана за стореното кривично дело. Застарувањето на извршувањето на казната почнува од денот кога пресудата станала правосилна, а ако условната осуда е отповикана од денот кога одлуката за отповикување станала правосилна.

Во однос на правната природа на застареноста не постојат воедначени ставови. Според едни автори таа е материјално правен институт: тоа е престан, гаснење на правото на државата на казнување поради одреден проток на време или свесно откажување на државата од ова нејзино право. Според други тоа е процесно правен институт: гаснење на можноста да се реализира државното право на казнување, па затоа во случај на застареност на кривичното гонење не се донесува ослободителна пресуда, туку пресуда со која се одбива обвинението.¹²⁹

Зошто постои институтот на „застареност“? Затоа што без притисокот од рокови ниту постапката ќе се заврши на време (што сериозно влијае на изјавите на сведоците – ќе станат авторско дело наместо изјава на сведок, и е нехумано постапката бескрајно да трае, затоа што долготрајната неизвесност е спротивна на судењето во разумен рок).

Како и во сите современи законодавства така и во нашето е прифатено дека кривичните дела геноцид и воените злосторства не застаруваат поради тежината на овие дела и нивната комплексност.¹³⁰

Амнестијата (грчки збор заборавање) претставува акт на законодавното тело во форма на закон со кој **на поименично неопределен круг лица** им се дава ослободување од гонење или потполно или делумно ослободување од извршување на казната, изречената казна им се заменува со поблага казна, им се определува бришење на осудата или им се укинува определена правна последица од осудата.¹³¹ Орган кој е надлежен за давање амнестија е Собранието на Република Северна Македонија. Амнестијата може да има облик на **аболиција**- ослободување од казнено гонење, или, пак, облик на **законска интервенција** во изречената казна, бришењето на осудата или траењето на определена правна последица од осудата. Дејството на амнестијата не зависи од волјата на засегнатите лица и нивната согласност со таквиот акт. Исто така, таа се однесува *на веќе сторени, а не на идни дела*, и е неотповиклива, така што Собранието не може да донесе закон со кој ќе ја повлече дадената амнестија.

¹²⁷ Член 107 и 108 од КЗ на РМ.

¹²⁸ Член 109, 110 и 111 од КЗ на РМ.

¹²⁹ Марјановиќ, Ѓ., Каневчев, М.(2010): стр. 446.

¹³⁰ Член 112 од КЗ на РМ.

¹³¹ Член 113 од КЗ на РМ.

*Помилувањето*¹³² претставува акт на милост со кој **на поименично определено лице** му се дава ослободување од гонење, или потполно или делумно ослободување од извршување на казната, му се заменува изречената казна со поблага или со алтернативна мерка или, пак, му се определува бришење на осудата или му се укинува, односно му се определува покусо траење на определена последица. Значи, за разлика од амнестијата, која рековме се дава на поименично неопределен круг лица, помилувањето го дава Претседателот на Републиката на поименично определено лице со решение. Постапката на помилување е утврдена во Законот за помилување,¹³³ кој разликува помилување по молба на осудениот и по службена должност, кога Претседателот на државата ќе оцени дека постојат особено оправдани причини за тоа. Со давањето на помилувањето (како што е случај и кај амнестијата) не се засега во правата на трети лица засновани врз осудата.

¹³² Член 114 од КЗ на РМ и чл. 84 ал. 10 од Уставот на РМ и член 84 од Уставот на РМ во врска со правата на претседателот на државата.

¹³³ Закон за помилување Сл. весник 20/1993, измена и дополнување во 2016, Одлука на Уставен суд од 2016 г. за укинување на измена и дополнување од 2009 година.

ГЛАВА 4: ГРАНИЦИ НА ЈУРИСДИКЦИЈА НА ДРЖАВАТА

1. *Имунитетот во меѓународното казнено право*

1.1. Поим за имунитетот

Јурисдикцијата е процесен поим со кој се означува овластувањето на државата и нејзините судови да пресудат определен криминален случај – *quibus lex, ejus jurisdiction*. Но и покрај ова генерално правило, сепак, има случаи кога и покрај правото на државата да ја спроведе законски својата надлежност во кривичните предмети, таа да мора да се откаже од истата поради постоењето на институтот *имунитет*. Во таа смисла, државата ќе мора да се откаже од кривичен прогон за кривичните дела за кои е надлежна поради постоењето на процесна пречка – имунитет на еден или повеќе од сторителите, односно државата мора да се откаже од вршење на репресивната власт на дел од својата територија поради принципот на *екстериторијалност* што означува неповредливост на тој простор поради јурисдикција на државата чија амбасада се наоѓа на тој простор.

Поимот имунитет (лат. *Immunitas* – ослободување од обврска) всушност значи ослободување од јурисдикцијата на територијалната држава.¹³⁴ За меѓународното казнено право е особено релевантна појдовната идеја од која резултира принципот дека ниедна држава не може да остварува репресивна власт на територијата на друга држава, но, исто така и вршењето на нејзината репресивна власт е лимитирано со самото стапување во рамноправни односи со друга држава, со заемно делегирање свои органи на територијата на другата држава. Основа за имунитетот се принципите на еднаквост и на заемно уважување на суверенитетот на државите, според кои државите во вршењето на јавната власт не се субјекти на правото на друга држава, туку исклучително на меѓународното право. Поради тоа, претставниците на државата во друга држава имаат привилегиран статус, во таа смисла, што, спротивно на нивната волја не можат да бидат вовлечени во казнена постапка. Последица на таква привилегија е неприменувањето на казнено - правните норми во однос на тие лица: остварувањето на репресивната власт на државата се повлекува пред постоењето оправдани причини, ставени во служба на меѓународните односи. Во доменот на казненото право имунитетот како привилегија изразува компромис меѓу потребата од развивање на меѓународните односи и остварувањето на репресивната власт што резултира од суверенитетот на државата. Според тоа, овој институт претставува сврзана точка меѓу меѓународното јавно право и казнено право.

Имунитетот во себе опфаќа:

1. заштита од присилни акти на државните органи (апсење, приведување, телесен преглед, покана за сослушување и сл.) и
2. заштита од казнено гонење пред органите на територијалната држава (забрана за поведување и водење на кривична постапка како и признавање и извршување на странска пресуда или извршување на казната и сл.).

Оттука, поширокиот поим на имунитетот го дефинираме како *заштита на едно лице, сврзана со неговиот посебен статус во меѓународните односи, која опфаќа*

¹³⁴ Камбовски, В.(1998): стр. 91.

непреземање на казнено гонење и вршење на какви било други присилни акти, од органите на територијалната држава.

Поимот на екстериторијалност, односно неповредливост го дефинираме како *заштита на определени простории и предмети, поврзани со функцијата на лицата кои уживаат имунитет.*

Но дали гонењето може да се преземе дополнително, по одземањето на имунитетот? Со оглед на тоа дека одземањето на имунитетот значи дека државата на прием може лицето да го подведе под својата јурисдикција, произлегува дека имунитетот ќе нема за последица извлекување од домашната јурисдикција, туку тој едноставно претставува пречка за казнено гонење во моментот кога лицето го ужива истиот.

Правното дејство на имунитетот независно од тоа дали е целосен или функционален, претставува процесна пречка за кривично гонење на лицето коешто го ужива истиот. Да напоменеме, ова значи дека имунитетот има процесно правно значење, но не и материјално правно. Стореното кривично дело постои и за него ќе одговараат другите лица кои се вклучени во неговата реализација (соизвршители, соучесници, извршители, прикривачи и сл.). Во случај на сторено кривично дело важи и активниот персоналитет, што значи дека лицето може да биде повикано на одговорност пред државата што го акредитирала.

1.2. Меѓународни извори на имунитетот

Имунитетот порано бил уреден со меѓународните обичани, но се поголемото интензивирање на меѓународните односи меѓу државите допринесуваат кон негово сестрано кодифицирање во однос на сите негови основи, облици и дострели.

Постојат три теории кои ги објаснуваат дипломатските привилегии и имунитети. Според **теоријата на екстериторијалност** чиј основоположник е Гроциус, се поаѓа од фикцијата дека владетелот, што ја персонифицира државата, кога се наоѓа на територијата на друга држава, всушност се наоѓа на *extera territorium*.¹³⁵ Истото се однесува и за амбасадорите кои ја претставуваат личноста на владетелот, како и зградата на дипломатската мисија што се смета за дел од територијата на односната држава. Екстериторијалноста значи признавање на посебен правен статус и недопирливост, неповредливост на тие лица и самата мисија од аспект на примената на правото на државата во која се наоѓаат. Но оваа теорија е надмината поради самата нејзина преопширност, но и апсурдност во одредени случаи. Во таа смисла, согласно оваа теорија амбасадорите или лицата кои уживаат имунитет, во случај на посета на друга земја, не само што не подлежат на јурисдикцијата на државата во чија посета се, туку имаат и легитимно право да не го почитуваат нејзиниот правен поредок, односно *ad absurdum* се овластени и да го повредуваат.

Втората теорија е **теоријата на репрезентација** која ја нагласува улогата на дипломатот како агент на суверената држава, односно ги базира дипломатските привилегии и имунитетите на идејата дека дипломатската мисија ја персонифицира државата испраќач.¹³⁶ Согласно оваа теорија имунитетот се признава како институт и на меѓународното казнено право со цел остварување на заштита и непречно вршење на определени претставнички функции на една држава во друга држава, во чиешто

¹³⁵ Камбовски, В. (1998): стр. 94.

¹³⁶ Ортаковски, В., Миленковска, М. (2014): оп. цит. стр. 241.

вршење акредитираниот претставник е должен да ги почитува законите на државата во која е акредитиран. Согласно ова, претставникот на државата, односно лицето што ужива имунитет е заштитено од казнено гонење и од други присилни акти сè додека врши определена функција, односно додека државата што го акредитирала не се откаже од неговата заштита и одземање на имунитетот. Флагрантно непочитување на државниот поредок на државата на прием може да биде повод за откажување на гостопримството и прогласување на *persona non grata*.

Третата теорија, **функционалната теорија** е најприфатена денес и истата ги оправдува имунитетите и привилегиите како неопходни за да се овозможи на мисијата да ги извршува своите функции, па затоа истата се базира на практична неопходност.

Главни меѓународни документи за меѓународната регулатива на имунитетите се:

- Виенската конвенција за дипломатските односи од 1961 година
- Виенската конвенција за конзуларни односи од 1963 година;
- Конвенцијата за привилегии и имунитети на ООН од 1946 година;
- Конвенцијата за привилегиите и имунитетите на специјализираните агенции на ООН од 1947 година;
- Конвенцијата за специјалните мисии од 1969 година;
- Закон за ратификација на Спогодбата за привилегии и имунитети на Меѓународниот кривичен суд, усвоена во Њујорк на 9 септември 2002 година и др.

1.3. Видови на мисии и имунитет

1.3.1. Шефот на држава и неговата придружба

Шефот на државата и неговата придружба уживаат имунитет врз основа на меѓународното обичајно право. Иmunитетот на шефот на државата (без разлика дали е монарх, крал, претседател на република или сл.) значи заштита од било какви дејства на казнено гонење или други дејства на државните органи независно од посетата (дали е службена или не) и независно од тоа дали делото е извршено во врска со функцијата или не. Последново значи дека за делата коишто немаат врска со функцијата шеф на држава може да биде гонет по завршувањето на неговиот имунитет. Шефот ужива имунитет и во инкогнито посета под услов да го открие својот идентитет.

Оваа заштита ја имаат и членовите на неговото семејство кои се во посета со него како и членовите на неговата придружба.

1.3.2. Дипломатска мисија и имунитет на нејзините претставници

Иmunитетот на дипломатските претставници е уреден со Виенската конвенција за дипломатски односи од 1961 година (во понтамошниот текст ВКДО).

Согласно ВКДО, шефовите на дипломатските мисии се поделени во три категории:¹³⁷

1. амбасадори и нунци и други шефови на мисии од соодветен ранг;
2. пратеници, министри и интернунции, акредитирани кај шефовите на државите;
3. вршители на работите, акредитирани кај министрите за надворешни работи;

Имунитет уживаат и членовите на дипломатската мисија (советници, секретари, атешеа). Дипломатските претставници уживаат целосен имунитет (дипломатски) од кој било акт на државата во која се акредитирани.¹³⁸

Шефот на дипломатската мисија е официјалното лице што ја претставува сопствената држава во сите работи што се предмет на односите со државата во којашто е акредитиран.¹³⁹ ВКДО, исто така, прави уште една поделба и наведува различни категории и на службениците на дипломатската мисија. Така, службениците на дипломатската мисија се поделени во категории на дипломатски, административен, технички и услужен персонал. Така, првата категорија е сочинета од дипломатскиот персонал, односно од шефот на дипломатската мисија и сите службеници што поседуваат дипломатски ранг, советниците, воените, поморските и воздухопловните аташеа, нивните заменици итн. Втора група е сочинета од административен, односно технички персонал, што значи службеници што ја овозможуваат административната и техничката логистика на дипломатската мисија од типот на дактилографи, сметководители, преведувачи и сл. Конечно, во категоријата на услужен персонал спаѓаат службениот возач, курирот или куририте и сл.¹⁴⁰

Државата во која е акредитиран дипломатскиот претставник е должна да постапува со него со потребното внимание и да спречува какви било повреди на неговата слобода и достоинство,¹⁴¹ како и да му овозможи заштита и неповредливост во смисла на непреземање на присилни мерки во врска со некоја друга постапка (граѓанска, административна и сл.).¹⁴² Дипломатскиот имунитет е целосен и личен и ги опфаќа сите дела, односно и делата кои не се врзани за функцијата дипломатски претставник.¹⁴³

Согласно Виенската конвенција за дипломатски односи,¹⁴⁴ а во интерес на непречено вршење на дипломатската должност, имунитет уживаат и членовите на потесното семејство на дипломатскиот претставник, ако не се државјани на државата на прием. Целосен имунитет уживаат и членовите на административниот и техничкиот персонал на мисијата, освен ако не се државјани на државата на прием или ако таму имаат постојано живеалиште. Другите службеници уживаат ограничен имунитет кој ги

¹³⁷ Член 14 од ВКДО.

¹³⁸ Член 31 од ВКДО.

¹³⁹ За постапката за акредитација на дипломатски претставници види повеќе во Маролов, Д. (2015) стр. 46.

¹⁴⁰ Маролов, Д. (2013): Скрипта по предметот Меѓународно јавно право, електронски извор, УГД е-библиотека, стр. 45-46.

¹⁴¹ Член 29 пд ВКДО.

¹⁴² Член 31 од ВКДО.

¹⁴³ Од ова правило има исклучок во случаите кога дипломатскиот претставник ужива само функционален имунитет. Функционалниот имунитет го штити дипломатот само од казнените дела извршени во врска со неговата функција. Функционален имунитет уживаат оние лица коишто се државјани и на државата во која ја извршуваат својата дипломатска функција.

¹⁴⁴ Член 37 од ВКДО.

опфаќа само делата извршени во врска со нивната должност (под услов да не се државјани на државата на прием).¹⁴⁵

Конечно, просториите на дипломатската мисија се неповредливи. Под простории на дипломатската мисија се подразбира згради или делови од згради и околното земјиште, што без оглед на сопственоста, се користат за потребите на мисијата, вклучително и резиденцијата на шефот на мисијата.¹⁴⁶ Неповредливоста на просториите на мисијата е од апсолутна природа и органите на државата во која е акредитирана истата не можат да влезат во нејзините простории без претходна дозвола од шефот на мисијата. Во овој дел се наметнуваат дилеми што во случај на вонредна состојба, *vis major* (пожар, поплава) и сл. дали и тогаш да се чека одобрение од шефот на дипломатската мисија. Според професор Ортаковски, ако се анализира ВКДО, може да се заклучи дека во ниту една одредба Конвенцијата не содржи исклучок од ова правило, па дури ни во вонредни околности, така што секое влегување во истата без дозвола преставува прекршување на ВКДО.¹⁴⁷ Државата кај која се акредитира дипломатската мисија е должна да ги почитува нејзините простории и кога дипломатските односи меѓу двете држави се прекинати или мисијата е конечно или привремено прекината, односно отповикана па дури и во случај на вооружен судир, што е експлицитно утврдено во чл. 45 од ВКДО. Во тој контекст, случајот на Меѓународниот суд на правдата – *United States Diplomatic and Consular Staff in Teheran*, каде судот ќе нагласи дека „дури и во случај на вооружен конфликт или на прекин на дипломатските односи... неповредливоста на просториите на дипломатската мисија мора да се почитува од државата кај која се акредитирани.“¹⁴⁸

Спорно е прашањето за т.н. имунитет на преставник „*in transu*“, кога дипломатскиот преставник е „на поминување“ низ трета држава, враќајќи се во државата којашто го акредитирала. Согласно, ВКДО, овој дипломатски преставник ужива имунитет и во третата држава, но само доколку неговото пропатување е во рамките на разумното време, и не е очигледа злоупотреба на ова право.¹⁴⁹

1.3.3. Конзуларна мисија и имунитет на нејзините преставници

Воспоставување на дипломатски односи по правило значи и воспоставување на конзуларни односи. Но сепак е можно постоење на конзуларни односи и без постоење на официјални дипломатски односи. Согласно со Виенска конвенција за конзуларни односи од 1963 година,¹⁵⁰ функции на конзуларните мисии се, пред сè, штитење на интересите на својата држава, унапредување на развојот на трговските, културните и научните односи меѓу државите, информирање, издавање пасоши и патни документи,

¹⁴⁵ Камбовски, В. (1998): стр. 97.

¹⁴⁶ Член 1 од ВКДО и Ортаковски, В., Миленковска, М. (2014): Меѓународно јавно право, УКЛО, стр. 242.

¹⁴⁷ За повеќе види Ортаковски, В., Миленковска, М(2014): оп. цит. стр. 243 и судска пракса на Меѓународниот суд на правдата во случајот *Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)* [Judgment of 19 December 2005](http://www.icj-cij.org/en/case/116/judgments) достапна на сајтот на МКС <http://www.icj-cij.org/en/case/116/judgments> [последен пристап 13.02.2018].

¹⁴⁸ *United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran (United States of America v. Iran)*, одлука достапна на <http://www.icj-cij.org/en/case/64> [последен пристап на 13.02.2018].

¹⁴⁹ Член 40 од ВКДО.

¹⁵⁰ Виенската конвенција за конзуларни односи од 1963 година, усвоена во Виена на 22.04.1963 на Конференцијата на ОН за Конзуларни односи.

поддршка на државјаните, помагање преку конзуларни услуги, како на пример издавање и продолжување на пасоши итн.¹⁵¹

Статусот на конзуларните преставници е регулиран со Виенската конвенција за конзуларни односи од 1963 година (во понатамошниот текст ВККО). Во однос на класите на шефови на конзулати, истите се рангирани на следниот начин:

- А) генерални конзули;
- Б) конзули;
- В) вице – конзули;
- Д) конзуларни агенти.

Останатите лица во конзулатот имаат статус на конзуларни функционери и службеници како и членови на конзуларен и помошен персонал.¹⁵²

Постојат неколку значајни разлики помеѓу дипломатските и конзуларните односи. Така, дипломатските мисии имаат општ и, пред сè, политички мандат во претставувањето на државата. Од друга страна, конзуларните мисии имаат мандат во точно определена сфера или лимитиран во неколку сфери. Исто така, за разлика од шефот на амбасадорската мисија, шефот на конзулатот се назначува за едно определено конзуларно подрачје, а не за целата територија на државата каде што ја врши својата функција. Додека шефовите на амбасадите треба да добијат акредитивни писма, шефовите на конзулатите треба да добијат патент / патентно писмо.¹⁵³

За разлика од дипломатските преставници, кои уживаат целосен персонален имунитет, конзуларните преставници и другите вработени во конзуларното преставништво уживаат функционален имунитет, ограничен на дела извршени при вршењето на нивната функција.¹⁵⁴

Согласно ВККО државата на приемот ќе постапува кон конзуларните функционери со должно почитување, ќе ги преземе сите соодветни мерки за да ја спречи секоја повреда на нивната личност, слобода и достоинство.

Конзуларните функционери можат да бидат лишени од слобода или притворени само во случај на тешко кривично дело и тоа само врз основа на одлука од надлежните судски власти. Освен во овој случај, конзуларните функционери не можат да бидат лишени од слобода нити подведени под која и да е друга форма на ограничување на личната слобода, освен кога се работи за извршување на правосилна судска одлука. Во случај да се поведе кривична постапка против конзуларниот функционер, тој е должен да се појави пред надлежните органи, но постапката треба да биде водена со должно почитување на конзуларниот функционер и на начин со кој би се овозможило што помало попречување на вршењето на конзуларните функции. Ако настанала потреба да се стави во притвор конзуларниот

¹⁵¹ Ортаковски, В., Миленковска, М(2014): оп. цит. стр. 253.

¹⁵² Види член 1 од ВККО и член 9.

¹⁵³ Член 11 од ВКДО. Понатаму, на шефот на дипломатската мисија му е потребна согласност од државата каде што се акредитира, која се нарекува агреман, на шефот на конзуларната мисија исто така му е потребна согласност, која се нарекува егзекватура. Егзекватура – акт со кој државата на приемот му одобрува прием и му дава право да врши конзуларни функции.

¹⁵⁴ Член 43 од ВККО.

функционер, постапката против него мора да заврши во најкус можен рок,¹⁵⁵ и за ова мора да биде известен шефот на конзулатот во најкус можен рок.¹⁵⁶

Спорно е прашањето што се опфаќа „дело извршено во функцијата“, бидејќи само за ваквите дела конзуларниот претставник ужива имунитет. Во практиката како решение се користи следново: владата на прием ќе побара од амбасадата на државата која го акредитирала претставникот да одговори дали делото е извршено во врска со вршењето на неговата функција. Каков и да е одговорот на владата тој се прима како таков, без дополнително да се оценува. Сепак, постои ограничување на тешки дела како што на пример е убиство, силување, разбојништво и сл. за кои не може да се повика конзуларниот претставник на дипломатски имунитет. ВККО не го определува поимот „тешко дело“, туку тоа го остава на билатералните конвенции. За другите дела кои се извршени надвор од функцијата, конзуларните претставници не уживаат никаков имунитет.

Покрај професионалните конзули или конзули од кариера, конзуларните функционери можат да бидат и почесни. За почесен конзул соодветно се применуваат одредбите за привилегии и имунитети од ВКДО. Државата на прием е должна да му даде на почесниот конзул таква заштита што може да му биде потребна поради неговата службена положба.¹⁵⁷

1.3.4. Специјални мисии

Специјална мисија е привремена мисија што ја претставува државата и која една држава ја испраќа во друга држава со нејзина согласност, а со цел преговарање за одредено прашање или извршување на одредена задача.¹⁵⁸ Специјалните мисии или уште наречени ад хок мисии се уредени со Конвенцијата за Специјални мисии (во натамошниот текст како КСМ) од 1969 година. Согласноста за да се прими една специјална мисија мора да претходи на доаѓањето на таа мисија и е услов една држава да ја испрати својата специјална мисија во државата на прием. КСМ предвидува привилегии и имунитети за специјалната мисија и за нејзините членови. Конвенцијата меѓу другото предвидува и гарантира неповредливост на просториите на мисијата (со тоа што нагласува дека согласноста на органите на државата на приемот да влезат во просториите се подразбира во случај пожар или друга катастрофа што сериозно ја нагласува јавната безбедност, но само во случај ако не било можно да се добие изречна согласност), неповредливост на архивата и документите; слобода на движење на членовите; слобода на комуникација и неповредливост на службената кореспонденција. КСМ на претставниците на специјалната мисија и на членовите на дипломатскиот персонал им гарантира неповредливост на личноста како и имунитет од кривичното правосудство. Тие имаат и имунитет од граѓанското и управното судство (со одредени исклучоци).¹⁵⁹

1.3.5. Имуитет на членовите на влади, претставници на мисии, меѓународни организации и странски воени единици

¹⁵⁵ Член 41 од ВККО.

¹⁵⁶ Член 42 од ВККО.

¹⁵⁷ Член 58 и член 64 од ВКДО.

¹⁵⁸ Ортаковски, В., Миленковска, М. (2014): Меѓународно јавно право, УКЛО, стр. 259.

¹⁵⁹ За повеќе види во Ортаковски, В., Миленковска, М.(2014): оп. цит. стр. 260.

Во случаите кога одредени преставници на меѓународни организации, државни делегации, преставници на влади и сл., се во привремена посета во одредена држава, природно е, а и неопходно е да уживаат одреден имунитет за време на таа официјална посета. Доколку ваквиот предуслов не би постоел, тогаш самата мисија не може да ја оствари својата цел, што би рекло преставник на меѓународната организација да не би можел јавно да ги искаже своите погледи и убедувања затоа што потоа за истото ќе биде повикан на одговорност.

Ваквиот имунитет се регулира согласно меѓународното обичајно право и меѓународните конвенции како на пример Конвенција за привилегии и имунитети на ОН од 1946 година, односно е определен со основачките акти на тие организации или со специјални конвенции. Во оваа смисла се имунитетот на претставниците и органите на голем број меѓународни организации, почнувајќи со ОН, нејзините многубројни агенции и тела со седиште во различни држави, Меѓународната организација на црвениот крст, Меѓународната организација на трудот, Интерпол и други, како и регионалните организации од типот на СЕ, Арапската лига и др. Овој имунитет е определен со основачките акти на тие организации или со специјални конвенции. Генерално, имунитетот на функционерите и на претставниците на овие организации е ограничен, со извесни исклучоци, меѓу другото и затоа што овде не може да се оствари условот на реципроцитет.

Статусот и имунитетите на преставниците, телата, органите и функционерите на ОН се регулирани со Повелбата на ОН и Конвенцијата за привилегии и имунитети на ОН.¹⁶⁰ Согласно Конвенцијата на ОН преставниците на државите се разликуваат во две категории: преставници на државите членки и функционери на ОН. Постојните преставници уживаат дипломатски имунитет, додека другите преставници уживаат ограничен имунитет, односно функционален. Целосен дипломатски имунитет уживаат и генералниот секретар и функционерите на ОН.

Имуитет уживаат и припадниците на странските воени единици што на територијата на една држава можат да се најдат по повеќе основи.¹⁶¹ Во таа смисла, тие може да се во пријателска посета, заедничка воена вежба, мировна мисија, окупација и сл. Но нивниот имунитет не секогаш е целосен. Во одредени ситуации е спорно и под чија јурисдикција ќе потпаднат, дали под јурисдикцијата на државата која ги испраќа, или територијалната држава или комбинација? Нивниот имунитет, впрочем во пракса е и најспорен. Сè зависи и од фактот дали тие се присутни врз основа на договор, повик или согласност на територијалната држава или пак не. Доколку се на покана или повик од територијалната држава, тогаш имунитетот и надлежноста се утврдуваат во самиот договор во кој се определуваат и надлежноста и задачите на воената мисија.

1.3.6. Привилегии и имунитети на Меѓународниот кривичен суд

Со Римскиот статут на Меѓународниот кривичен суд¹⁶² му се даде овластување на Судот да ја спроведува својата јурисдикција за најсериозни кривични дела од меѓународен интерес, а имајќи предвид дека членот 48 од Римскиот статут

¹⁶⁰ Член 105 од Конвенцијата за привилегии и имунитети на ОН од 1946 година.

¹⁶¹ Камбовски (1998): стр. 100.

¹⁶² Римскиот статут на Меѓународниот кривичен суд, усвоен на 17 јули 1998 од страна на Дипломатската конференција на ополномоштените амбасадори при ООН за формирање на Меѓународен кривичен суд.

предвидува Меѓународниот кривичен суд да ужива на територијата на секоја држава-членка на Римскиот статут привилегии и имунитети што се неопходни за исполнување на своите цели, беше потпишана Спогодбата за привилегии и имунитети на Меѓународниот кривичен суд, усвоена во Њујорк на 9 септември 2002 година. Судот има меѓународен правен субјективитет и правна способност потребна за извршување на своите функции и исполнување на своите цели. Судот ужива, на територијата на секоја земја-членка, такви привилегии и имунитети што се потребни за исполнување на неговите цели.¹⁶³

За овозможување на имунитетите и привилегиите на сите лица кои се предвидени во Спогодбата, Судот треба да е во можност во секое време да соработува со државни-членки за да се олесни соработката и да се спречи случување на било каква злоупотреба во врска со привилегиите, имунитетите и олеснувањата. Притоа во самиот договор за привилегиите и имунитетите стои дека е должност на сите лица кои уживаат привилегии и имунитети да ги почитуваат законите и прописите на држава-членка на чија територија тие може да бидат за работата на Судот или преку чија територија тие може да поминуваат заради работа во Судот. Тие исто така имаат и должност да не се мешаат во внатрешните работи на таа држава.¹⁶⁴ Записничарот периодично ги испраќа до сите држави-членки категориите и имињата на судиите, обвинителот, замениците обвинители, записничарот, заменикот записничар, персоналот на Канцеларијата на Обвинителот, персоналот на Канцеларијата на записничарот, и адвокатите за кои привилегиите и имунитетите се применуваат. Записничарот исто така испраќа до сите држави-членки информации за секоја промена во статусот на овие лица.¹⁶⁵

1.3.6.1. Имуитет на МКС

Просториите на Судот се неповредливи.¹⁶⁶ Во однос на имунитетот, во член 6 од Спогодбата е предвидено дека судот и неговиот имот, фондовите и активата, без оглед каде се наоѓаат и кој ги има во владение, ќе имаат имунитет од секаква форма на правен процес, освен доколку во било кој посебен случај Судот јасно не се откажал од својот имунитет. Сепак, се подразбира дека никакво откажување од имунитет нема да се пренесе врз било какво извршување. Ова значи дека имотот, фондовите и активата на Судот, без оглед каде се наоѓаат и кој ги има во владение, ќе имаат имунитет од претресување, запленување, реквизиција, конфискација, експропријација и од било какви друга форма на мешање, без разлика дали се работи за извршна, административна, судска или законодавна постапка. Архивите на Судот, сите хартии и документи во било каква форма, и материјалите што се испратени до или од Судот, што ги има во владение Судот или му припаѓаат нему, без разлика каде се наоѓаат и кој ги има во владение, се неповредливи.

Судот ужива, на територијата на секоја земја-членка, за цели на неговата официјална комуникација и кореспонденција, третман не помалку поволен, отколку оној што предметната земја-членка им го доделува на било која Меѓувладинска организација или дипломатска мисија по прашање на приоритети за разните форми на

¹⁶³ Член 3 од Закон за ратификација на Спогодбата за привилегии и имунитети на Меѓународниот кривичен суд, усвоена во Њујорк на 9 септември 2002 година, во понатамошниот текст како Спогодбата од Њујорк, 2002 год..

¹⁶⁴ Член 24 од Спогодбата од Њујорк, 2002 год.

¹⁶⁵ Член 28 од Спогодбата од Њујорк, 2002 год.

¹⁶⁶ Член 4 од Спогодбата од Њујорк, 2002 год.

комуникација и кореспонденција. Официјалните комуникации и кореспонденција на Судот се неповредливи.¹⁶⁷ Не е дозволена никаква цензура на официјалните комуникации и кореспонденцијата на Судот, а истиот може да користи секакви соодветни средства за комуникација, вклучувајќи електронски средства за комуникација и има право да користи кодови или шифра за неговите официјални комуникации и кореспонденција. Судот има право да испраќа и да прима кореспонденција и други материјали или комуникација од страна на курир или во запечатени вреќи, кои имаат исти привилегии, имунитети и олеснувања како што имаат дипломатските курири и вреќи. Судот има право да користи радио и друга телекомуникациска опрема на било кои фреквенции доделени од страна на државите-членки во согласност со нивните државни процедури.

Во случај Судот да смета дека е пожелно да има седиште на друго место освен во своето главно седиште во Хаг, Холандија, може да склучи со предметната земја спогодба во врска со одредбата за соодветни олеснувања во извршувањето на своите функции.

Државите-членки треба да ја признаваат и примаат пропусницата на ООН или патната исправа издадена од Судот на судиите, обвинителот, замениците обвинители, записничарот, заменикот записничар, персоналот на Канцеларијата на обвинителот, и на персоналот на Канцеларијата на записничарот, како валидни патни исправи.¹⁶⁸ Молби за визи или влезни/излезни дозволи треба да бидат одобрени што е можно побргу и да бидат издадени бесплатно за сите лица кои се носители на пропусници на ООН или на патна исправа издадена од Судот, и исто така судиите, обвинителот, заменик-обвинител и записничарот, заменик записничарот, персоналот на Канцеларијата на обвинителот и персоналот на Канцеларијата на записничарот, понатаму адвокатот и лицата што му помагаат на адвокатот на одбраната, сведоците, жртвите и експертите кои имаат потврда издадена од Судот со која се потврдува дека тие патуваат поради работа на Судот.

Сите разлики кои потекнуваат од толкувањето или примената на оваа Спогодба помеѓу две или повеќе држави-членки или помеѓу Судот и држава-членка ќе бидат решени со консултација, преговор или друг договорен начин на решавање. Доколку разликата не биде решена на овој начин во рок од 3 месеци по писмено барање на една страна, по барање на една од страните, ќе биде предадена на арбитражен суд. Арбитражниот суд ќе се состои од 3 члена: еден треба да биде избран од секоја страна во разликата и третиот, кој ќе биде претседавач на судот, да биде избран од другите два члена. Ако една од страните не успеала да донесе именување на член на судот во рок од 2 месеци од именувањето на член од другата страна, таа друга страна може да го покани претседателот на Меѓународниот суд на правдата да направи такво именување. Ако првите два члена не се договорат за именување на претседавач на судот во рок од 2 месеци од нивното именување, секоја страна може да го покани Претседателот на Меѓународниот суд на правдата да го избере претседавачот. Одлуката на арбитражниот суд ќе биде финална и обврзувачка за страните во разликата.

1.3.6.1.1. Имуитет на претставниците на државите членки пред Собранието, неговите супсидијарни органи и во постапките на Судот

¹⁶⁷ Член 11 од Спогодбата од Њујорк, 2002 год.

¹⁶⁸ Член 29 од Спогодбата од Њујорк, 2002 год.

Претставниците на државите членки на Статутот што присуствуваат на состаноците на Собранието и неговите супсидијарни органи, претставниците на други држави што може да учествуваат на состаноците на Собранието и на неговите супсидијарни органи како набљудувачи и претставниците на држави и на меѓувладини организации поканети на состаноците на Собранието и на неговите супсидијарни органи ги уживаат следниве привилегии и имунитети при извршување на своите официјални функции и за време на патувањето до и од местото на состанокот:

а) Имуитет од лично апсење или притвор;

б) Имуитет од било каков правен процес во однос на зборови изречени или напишани и сите дејства извршени од нивна страна во рамките на службената должност;¹⁶⁹

в) Неповредливост на сите хартии и документи во било која форма;

г) Право да користат кодови или шифри, да примаат хартии и документи или кореспонденција од страна на курири или во запечатени вреќи и да примаат и праќаат електронски комуникации;

д) Ослободување од имиграциони ограничувања, барање за регистрирање на странци и обврски за служење на воен рок во државата-членка која ја посетуваат или преку која поминуваат при вршење на своите функции;

ѓ) Исти привилегии во однос на олеснувања за валута и курсот како што се доделуваат на претставници на странски влади во привремени официјални мисии;

е) Исти имунитети и олеснувања во однос на нивниот личен багаж, како што се доделуваат на дипломатски пратеници според Виенската конвенција;

ж) Иста заштита и олеснувања за репатријација како што им се доделуваат на дипломатски претставници во време на меѓународна криза според Виенската конвенција;

з) други привилегии, имунитети и олеснувања што не се неконзистентни со горе споменатите какви што уживаат дипломатските претставници, со исклучок што тие нема да имаат право да бараат ослободување од царински давачки за стока увезена (освен ако не е дел од нивниот личен багаж) или од акцизи или од данок на продажба.

Овие одредби нема да се применуваат помеѓу еден претставник и властите на државата-членка чиј државјанин е тој/таа или на државата-членка или меѓувладина организација чиј претставник е тој/таа.¹⁷⁰

Претставниците на државите кои учествуваат во постапките на Судот, додека ги вршат своите службени функции и за време на своето патување до и од местото на судските постапки, ги уживаат привилегиите и имунитетите наведени погоре.

Привилегиите и имунитетот предвидени за претставниците на државите членки на Статутот што присуствуваат на состаноците на Собранието и неговите супсидијарни органи и на претставниците на државите што учествуваат во постапките на Судот се даваат на претставници на држави и на меѓувладини организации не заради лична корист на самите поединци, туку за да се зачува независното извршување на нивните функции ви врска со работата на Собранието, неговите супсидијарни органи и Судот. Содветно, државите-членки не само што имаат право, туку се и под должност да се откажат од привилегиите и имунитетите на нивните

¹⁶⁹ Ваквиот имунитет ќе продолжи да важи без разлика дали предметните лица престанале да ги извршуваат своите функции како претставници.

¹⁷⁰ Член 13 од Спогодбата од Њујорк, 2002 год.

претставници во било кој случај кога, според мислењето на тие држави, тие би го забавиле курсот на правдата и може да бидат откажани без последица за целта за која привилегиите и имунитетите се дадени.¹⁷¹

1.3.6.1.2. Имуитет на судиите, обвинителот, заменик-обвинителот и записничарот на Судот

Судиите, обвинителот, заменик-обвинителот и записничарот, додека се ангажирани од Судот или во однос на работата на Судот, ги уживаат истите привилегии и имунитети какви што им се доделуваат на шефови на дипломатски мисии и, по истекот на нивниот мандат, ќе им биде доделен имунитет од правна постапка од било кој вид во однос на зборови што тие ги искажале или напишале и од дејства извршени од нивна страна по службена должност. На судиите, обвинителот, замениците-обвинители и записничарот и на членовите на нивните семејства ќе има бидат доделени сите олеснувања за заминување од земјата во која се наоѓаат за да одат во и заминат од земјата во која Судот има свое седиште. При патувањата поврзани со извршување на своите функции, судиите, обвинителот, замениците-обвинители и записничарот во сите држави-членки низ кои тие може ќе мораат да поминат, ги уживаат сите привилегии, имунитети и олеснувања доделени од страна на државите-членки на дипломатските претставници во слични околности под Виенската конвенција. Ако еден судија, обвинител, заменик обвинител или записничар, со цел да се стави себе си на располагање на Судот, престојува во било која држава-членка освен во онаа на кој тој е државјанин или во која има постојано живеалиште, на него заедно со членовите на семејството ќе им бидат доделени дипломатски привилегии, имунитети и олеснувања за време на престојот. На судиите, обвинителот, замениците обвинители и записничарот и на членовите на нивните семејства им следуваат истите олеснувања за репатријација во време на меѓународни кризи како што се доделуваат на дипломати според Виенската конвенција.

Заменик записничарот, персоналот на Канцеларијата на обвинителот и персоналот на Канцеларијата на записничарот уживаат такви привилегии, имунитети и олеснувања што се потребни за независно извршување на своите функции. Тие имаат:

а) Имуитет од лично апсење или притвор и од заплenuвање на нивниот личен багаж;

б) Имуитет од законска постапка од било кој вид во однос на зборови изречени или напишани и на сите дејства извршени од нивна страна во службена должност; овој имунитет ќе продолжи да им се доделува дури и по истекот на нивното вработување во Судот;

в) Неповредливост на сите официјални хартии и документи без оглед во каква форма и материјали;

г) Ослободување од оданочување на плати, приходи и надоместоци исплатени од страна на Судот. Државите-членки може да ги земат во предвид ваквите плати, приходи и надоместоци за пресметување на даноците што се наметнуваат за приход од други извори;

д) Ослободување од обврска за служење на воен рок;

¹⁷¹ Член 25 од Спогодбата од Њујорк, 2002 год.

ѓ) Заедно со членовите на нивните семејства, ослободување од ограничување за имиграција и од регистрација за странци;

е) Ослободување од преглед на личен багаж освен ако нема основано сомневање да се верува дека багажот содржи предмети забрането со закон за увоз или извоз или контролирани со регулативи за карантин на предметната земја-членка; во таков случај, прегледот ќе се изврши во присуство на предметниот службеник;

ж) Исти привилегии во однос на валутата и олеснувања за размена на валути како што се доделуваат на службеници од соодветен ранг на дипломатски мисии воспоставени во предметната држава-членка;

з) Заедно со членовите на нивните семејства исти олеснувања за репатријација во време на меѓународни кризи како што се доделуваат на дипломати според Виенската конвенција;

с) Право да увезуваат без царински давачки и такси, освен плаќање за услуги, за нивниот мебел и подвижни лични работи кога за прв пат стапуваат на должност во предметната земја и за реекспорт на нивниот мебел и подвижни лични работи без царински давачки и такси до нивната земја каде имаат траен престој.¹⁷²

Локалниот персонал вработен од страна на Судот и персоналот што на друг начин не е опфатен со оваа Спогодба имаат имунитет од правна постапка во однос на зборови изречени или напишани и од сите дејства извршени од нивна страна при службена должност за Судот. Ваквиот имунитет ќе продолжи да им се доделува и по истекот на нивното вработување во Судот за активности извршени во име и во корист на Судот.

1.3.6.1.3. Иmunитет на адвокатот и лицата што му помагаат на адвокатот на одбраната

Адвокатот ги ужива следните привилегии, имунитети и олеснувања во степен потребен за независно извршување на своите функции, вклучувајќи го и времето поминато на патувања што се поврзани со извршување на функциите и што се предмет на изготвување на сертификатот.¹⁷³ Овој имунитет опфаќа:

а) Иmunитет од лично апсење или притвор и од заплenuвање на неговиот/нејзин личен багаж;

б) Иmunитет од правна постапка од било кој вид во однос на зборови изречени или напишани и на сите дејства извршени од негова/нејзина страна во службена должност; овој имунитет ќе продолжи да се доделува и по истекот на извршување на неговите/нејзините функции;

в) Неповредливост на сите официјални хартии и документи без оглед во каква форма и материјали поврзани со извршување на неговите/нејзините функции;

г) За комуникациски цели при вршење на своите функции како адвокат, правото да прима и испраќа хартии и документи во секаква форма;

¹⁷² Член 16 од Спогодбата од Њујорк, 2002 год.

¹⁷³ По именувањето на адвокат во склад со Статутот, Правилникот за постапки и докази и на прописите на Судот, адвокатот ќе добие сертификат со потпис на записничарот за периодот кој е потребен за извршување на неговите или нејзините функции. Таков сертификат ќе биде повлечен ако полномошното или мандатот е прекинат пред истекот на сертификатот.

д) Ослободување од ограничувања за движење и од регистрација на странци;

ѓ) Ослободување од преглед на личен багаж освен ако нема основано сомневање да се верува дека багажот содржи предмети забранети со закон за увоз или извоз или контролирани со регулативи за карантин на предметната земја-членка; во таков случај, прегледот ќе се изврши во присуство на предметниот адвокат;

е) Истите привилегии за девизи и олеснувања за девизни курсеви како што се доделени на претставници на странски влади кои се на привремени службени мисии;

ж) Истите олеснувања за репатријација за време на меѓународни кризи како што се дадени на дипломатските агенти за Виенската конвенција;¹⁷⁴

1.3.6.1.4. Имуитет на сведоците пред Судот

Сведоци кои уживаат привилегии, имунитети, и олеснувања ќе добијат од Судот документ кој потврдува дека нивното појавување е побарано од Судот и кој одредува временски период за кој таквото појавување е потребно. Сведоците ги уживаат следниве привилегии, имунитети и олеснувања до степнот кој е потребен за нивно појавување пред Судот за цели на давањето докази, вклучувајќи го и времето потрошено на патувања во врска со нивното појавување пред Судот:

а) Имуитет од лично апсење или притвор;

б) Без штета по точка г) подолу, имунитет од заплена на нивниот личен багаж, освен ако нема основано сомнение за верување дека багажот содржи артикли за чие изнесување или внесување има забрана со закон или со карантински прописи на заинтересираната државна страна;

в) Имуитет од правна постапка од секој вид во однос на зборовите изречени или пак напишани и сите дела извршени од нив за време на нивното сведочење, а чиј имунитет ќе биде продолжен дури и по нивното појавување и сведочење во судот;

г) Неповредливост на хартиите и документите во која било форма и материјали кои се однесуваат на сведочењето;

д) За целите на нивните комуникации со Судот и со адвокатот во врска со нивното сведочење, правото да примаат и да праќаат хартии и документи во која било форма;

ѓ) Ослободување од имиграциски рестрикции или од регистрација за странци кога тие патуваат за целите на нивното сведочење;

е) Истите олеснувања за репатријација за време на меѓународна криза кои се даваат на дипломатските агенти со Виенската конвенција.

1.3.6.1.5. Имуитет на жртвите

Жртви кои земаат учество во постапките во согласност со Правилникот за постапки и докази, ги уживаат следните привилегии, имунитети и олеснувања до степенот потребен за нивното појавување пред Судот, вклучително и времето поминато на пат во врска со нивното појавување пред Судот:

¹⁷⁴ Член 18 од Спогодбата од Њујорк, 2002 год.

а) Имунитет од лично апсење или притвор;

б) Имунитет од заплена на нивниот личен багаж, освен ако нема сериозна основа за верување дека багажот содржи артикли за чие изнесување или внесување има забрана со закон или со карантински прописи на заинтересираната државна страна;

в) Имунитет од правна постапка од секој вид во однос на зборовите изречени или пак напишани и сите дела извршени од нив за време на нивното појавување пред Судот, а чиј имунитет ќе биде продолжен дури и по нивното појавување во Судот;

г) Ослободување од имиграциски рестрикции или од регистрација за странци кога тие патуваат за целите на нивното појавување.

1.3.6.1.6. Имунитет на експерти кои се бара да бидат присутни пред Судот

Експертите кои извршуваат функции за Судот ќе ги добијат следниве привилегии, имунитети и олеснувања до степенот потребен за независно извршување на нивните функции, вклучувајќи го времето поминато на пат во врска со нивните функции:

а) Имунитет од лично апсење или притвор и од заплена на нивниот личен багаж;

б) Имунитет од правна постапка од било кој било вид во однос на зборовите изречени или напишани и за сите акти направени од нив за време на вршењето на нивните функции за Судот, а чиј имунитет ќе продолжи да биде даден дури и по завршувањето на нивните функции;

в) Неповредивост на хартиите и документите во која било форма и на материјалите во врска со нивните функции за Судот;

г) За целите на нивната комуникација со Судот, правото да примаат и да праќаат хартии и документи во која било форма и материјали во врска со нивните функции за Судот преку курир или во запечатени торби;

д) Ослободување од инспекција на личниот багаж, освен ако нема сериозна основа за верување дека багажот содржи предмети чие внесување или изнесување е забрането со закон или контролирано со карантинските прописи на заинтересираната државна страна; инспекција во таков случај ќе биде извршена во присуство на заинтересираниот експерт;

ѓ) Истите привилегии за девизите и за курсните олеснувања како што се давани на претставници на странски влади кои се на привремени службени мисии;

е) Истите олеснувања за репатријација за време на меѓународна криза кои се даваат на дипломатските агенти со Виенската конвенција.

1.3.6.1.7. Имунитет на лицата кои се државјани или постојани жители на државата-членка

Доколку судиите, обвинителот, заменик-обвинител и записничарот, заменик записничарот, персоналот на Канцеларијата на обвинителот и персоналот на

Канцеларијата на записничарот, понатаму адвокатот и лицата што му помагаат на адвокатот на одбраната, сведоците и експертите се на територијата на државата-членка чиј државјанин е тој или таа или постојан жител, тогаш ќе ги уживаат само следниве привилегии и имунитети до степенот потребен за независно извршување на своите функции или за своето појавување или сведочење пред Судот:

(1) Имуитет од лично апсење или притвор;

(2) Имуитет од правна постапка од секој вид за зборовите изречени или напишани и сите акти извршени од тоа лице во вршењето на своите функции за Судот или за време на своето појавување или сведочење, чиј имунитет ќе продолжи дури отако тоа лице престанало со вршење на своите функции за Судот или со своето појавување или и сведочење пред истиот;

(3) Непровредивост на хартиите и на документите во каква било форма и на материјалите кои се однесуваат на вршењето на своите функции за судот или своето појавување или сведочење пред истиот;

(4) За целите на нивните комуникации со Судот и со својот адвокат во врска со своето сведочење, правото да прима и да испраќа хартии во било каква форма.

Жртвите и другите лица од кои се бара да бидат присутни пред судот, ако се на теритоијата на државата-членка чии државјанин или постојан жител се, ќе ги уживаат само следниве привилегии и имунитети до степенот потребен за неговото или нејзиното појавување пред Судот:

(1) Имуитет од лично апсење или притвор;

(2) Имуитет од правна постапка од секој вид за зборовите изречени или напишани и сите акти извршени од тоа лице за време на своето појавување пред Судот, чиј имунитет ќе просдолжи дури и откако тоа лице се појавило пред Судот.

1.3.6.2. Откажуње од привилегии и имунитети

Привилегиите и имунитетите предвидени за судиите, обвинителот, заменик-обвинител и записничарот, заменик записничарот, персоналот на Канцеларијата на обвинителот и персоналот на Канцеларијата на записничарот, понатаму адвокатот и лицата што му помагаат на адвокатот на одбраната, сведоците, жртвите и експертите се даваат во интересите на доброто спроведување на правдата а не за лична корист на самите поединци. Таквите привилегии и имунитети може да бидат откажани во согласност со Статутот на Судот¹⁷⁵ и одредбите од член 26 од Спогодбата, во случај да постои должност да се постапи така во било кој конкретен случај кога тие би бо отежнале курсот на правдата и може да се откажат без последици по целта за која тие се доделени.

Привилегиите и имунитетите може да бидат откажани:

а) За судијата или обвинителот, со апсолутно мнозинство од судиите;

б) За записничарот, од страна на Претседателството;

в) За замениците обвинители и за персоналот на канцеларијата на обвинителот, од страна на обвинителот;

¹⁷⁵ Со чл. 48, став 5 од Статутот.

г) За заменикот записничар и за персоналот на Канцеларијата на записничарот, од страна на записничарот;

д) За адвокатот и за лицата кои помагаат на адвокатот на одбраната, за сведоците и жртвите, од страна на Претседателството;

ѓ) За експертите, од страна на раководителот на органот на Судот кој го назначил експертот;

ГЛАВА 5: МЕЃУНАРОДЕН КРИВИЧЕН СУД

1. Од ad hoc трибунали до постојан Меѓународен кривичен суд

Податоците за гонење и обвинување на воените злосторници датираат уште од античка Грција, а се чини дека ги имало можеби дури и претходно. Идејата за постоење на некое заедничко прифатливо однесување, дури и во ситуациии на примена на најекстремна бруталност и вооружен конфликт, го потврдува верувањето кое потекнува од филозофијата и религијата, дека постојат некои основни фундаментални вредности од човековиот дух кои треба да се почитуват. Сепак, гонењето за сторени воени злосторства, долго време, се сведува единствено на национално ниво, што се покажа и сè уште се покажува како неефикасно, кога оние кои се одговорни за сторените злосторства се сè уште на власт, а жртвите се сè уште потчинети.

Историски гледано, гонењето за сторени воени злосторства, генерално, се ограничувало и извршувало единствено над победените или, во изолирани случаи, над непријателски војници во победничката армија¹⁷⁶. Националните правни системи, во такви случаи, најчесто се покажале како неспособни за да постапуваат непристрасно и избалансирано.

Се смета дека прво меѓународно судење за сторено воено злосторство е она на Петер фон Хагенбах (Peter von Hagenbach), кому му било судено во 1474 година за сторено воено злосторство за време на окупацијата на Breisach, Германија. Кога градот бил ослободен, Хагенбах бил обвинет, осуден и обезглавен поради сторени воени злосторства¹⁷⁷. Сепак, она кое во средовековието било само, така речено, експеримент на меѓународното право, наскоро било заменето и вметнато во подоцнежните мировни договори од Вестфалија “Peace of Westphalia” од 1684 година. Со овие договори е ставено крај на Триесет Годишната Војна која започнала во 1618 година со антихабсбуршкиот револт во Бохемиа. Иако навидум се работи за граѓанска војна во Германија, странскиот елемент имал силен импакт во истата. Серијата мировни договори резултирала со потпишување на два договора меѓу империјата и новите големи сили, Шведска и Франција, со што ги решиле конфликтите во империјата со нивните гаранции¹⁷⁸.

Со текот на развојот на меѓународните односи и интернационализацијата на правото, но и на криминалитетот, се зајакнала поребата од воспоставување на меѓународно прогонство за сите меѓународни хуманитарни злоупореби. Еден од основачите на движењето Црвен крст создадено во Женева во 1860 тите години, Густав Мониер, апелирал за огромната потреба од создавање на нацрт статут за меѓународен кривичен суд, преку чие постоење би се гонеле и казнувале лицата кои се огрешиле пред Женевската конвенција од 1864 тата година, како и кои повредиле други меѓународни хуманитарни норми. Мониер, во 1872 година пред Меѓународниот комитет за помош на ранетите во војната предложил создавање петчлен суд (по еден од секоја завојувана страна и три од неутрални земји), чијашто надлежност би се однесувала на пресудување за делата содржани во споменатата Женевска

¹⁷⁶ Schabas, A., W., An introduction to the International Criminal Court, second edition, Cambridge University Press, New York, 2004, стр. 1.

¹⁷⁷ M. Cherif Bassiouni, From Versailles to Rwanda in 75 Years: The Need to Establish a Permanent International Court, Harvard Human Rights Journal, 1997.

¹⁷⁸ Tischer, A., Peace of Westphalia (1648), Oxford Bibliographies, 2015, <https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199743292/obo-9780199743292-0073.xml> последно пристапено на 25.09.2019).

конвенција. Сепак, оваа идеја, за тоа време, се покажала како особено радикална, и своевременно не заживеала¹⁷⁹.

Со Париската декларација од 1856 год, Женевската конвенција за положбата на ранетите од 1864 год. и со Петроградската декларација од 1868 год, било достигнато едно ниво за поставување први правила во водењето војна. Почетокот на новата фаза во развитокот на идејата за МКС го обележуваат двете Хашки конференции од 1899 и 1907 година. Со актите на овие конференции (на првата се донесени две конвенции и три декларации, а на втората десет конвенции и една декларација) речиси е кодифицирана материјата на военото право и во нив се втемелени основните поравила за повредите на воените закони и обичаи. Составен дел на овие правила претставуваат и двете за оваа тема релевантни конвенции: Конвенцијата за мирно решавање на меѓународните спорови од 1899 год и Конвенцијата за меѓународен суд за воениот плен на море од 1907 година. Првата од овие конвенции предвидува неколку инструменти за примена на воените правила, како: добри услуги и посредување, анкетни комисии и создавање Постојан арбитражен суд во Хаг. Втората не била никогаш ратификувана и остана само неуспешен обид.¹⁸⁰ Хашките конвенции се првата значајна кодификација на правилата во водењето војна. Во нив се имплементирани значајна серија на одредби кои се однесуваат на заштита на цивилното население. Интенцата на Хашките конвенции, како меѓународни договори, била да се наметнат обврски и одговорности на државите, а не да се создаде индивидуална кривична одговорност на одделни лица. Со нив, одредени дејствија се прогласија за незаконски, но не и кривични, што може да се заклучи од недостигот на запретена санкција за нивно кршење. Сепак, за само неколку години, Хашките конвенции се наметнаа како извор на меѓународното воено право¹⁸¹.

Потоа, во 1913 година, истражната комисија пратена од Фондацијата Карнегие и задолжена да истражи посетоење на воени злосторства сторени за време на Балканските војни, се користи со Хашката конвенција IV како појдовна за правно дефинирање на воените злосторства¹⁸². По Првата светска војна, Комисијата за утврдување одговорности на авторите на војната и за извршувањето на казните, утврдена за испитување на наводно сторените воени злосторства од страна на Централните сили, го стори истото¹⁸³. Сепак, вистинското гонење за повредите на одредбите од Хашките конвенции мораа да чекат до Нирнберг. Повредите против законите и обичаите за војување, познати како „Хашкиот закон“, се кодифицирани понатаму во Статутот на Хашкиот трибунал – Меѓународниот кривичен трибунал за Поранешна Југославија од 1993 година, како и во Статутот на Меѓународниот кривичен суд. Во меѓувреме постоеја бројни обиди за создавање на еден меѓународен кривичен суд, кои завршија неуспешно. Сепак беа особено значајни за свртување на вниманието кон потребата од еден ваков суд низ годините измеѓу.

По Втората светска војна, отсуството на ефикасен систем кој би ги детектирал и санкционирал повредите на меѓународното воено право, содаде услови за воспоставување на еден, особено важен принцип на меѓународното право – *принципот на индивидуална казнена одговорност* за сторени воени злосторства и

¹⁷⁹ Hall, K., C., The First Proposal for a Permanent International Criminal Court, International Review of the Red Cross, 1998.

¹⁸⁰ Василијевиќ, В. Меѓународни кривични суд, Београд 1968, стр. 10.

¹⁸¹ Schabas, A., W., An introduction to the International Criminal Court, second edition, Cambridge University Press, New York, 2004, стр. 2.

¹⁸² Report of the International Commission to Inquire into the Causes and Conduct of the Balkan Wars, Washington: Carnegie Endowment for International Peace, 1914.

¹⁸³ Violations of the Laws and Customs of War, Reports of Majority and Dissenting Reports of American and Japanese Members of the Commission of Responsibilities, Conference of Paris, 1919, Oxford: Clarendon Press, 1919.

повреда на воените обичаи. Со Версајскиот мировен договор од 1919 година, се предвидуваше постоење на специјален меѓународен суд за экс императорот на германија, Вилхелм II, за водење агресивна војна и повреда на меѓународните договори, како и судење на другите воени злосторници онаму каде ги сториле делата. Сепак, не доаѓа до реализација на оваа идеја, а Вилхем умира во 1941 година кога неговата земја на прибежите паѓа под германска окупација во почетокот од Втората светска војна.

Германија никогаш не ги прифатила целосно одредбите на Версајскиот договор. Последователно е постигнат и компромис со кој сојузниците треба да погответ списоци на германски осомничени, за кои пак судењата требало да се одржат пред германски судови. Првичниот список на осомничени кој броел околу 900 лица подоцна бил намален на околу 45, за на крај да падне на десетина. Неколкумина биле ослободени од судењата, а за оние кои биле прогласени за виновни биле досудени скромни затворски кани, кои најчесто буле издржани уште во самиот период на притвор. Самите судски процеси повеќе наликувале на проста дисциплинска постапка на германската армија, отколку на некакво меѓународно судење. Истите биле познати како „судските процеси на Лајпциг“ и de facto укажуваат на неуспехот на овој ран обид за постоење на некаква меѓународна правда, а уште повеќе за постоење на меѓународен трибунал. Сепак некои од пресудите до денес се наведуваат како преседани во соодветни области од меѓународното кривично право.

Подоцнешниот пак Договор од Сервес од 1920 година, кој гарантираше мир со Турција, исто така предвидуваше судење за воени злосторства, што и го навестувало она кое следи – дефинирање на злосторства против човештвото. Сепак овој договор никогаш не бил ратификуван од Турција и не биле извршени меѓународните судења. Истот е заменет со Договорот од Лозана од 1923 година, кој содржи „декларација за амнестија“ за сите престапи извршени од 1 август 21914 година до 20 ноември 1922 година.

Иако овие првични напори за создавање на еден постојан меѓународен трибунал останале неуспешни, сепак ја акцентирале потребата за покренување на ова прашање и во иднина. Барон Декампс од Белгија, член на Советодавниот комитет на правници назначен од Советот на Лигата на народите, побара формирање на „висок суд на меѓународната правда“.

Напорите на експертските тела, како што се Меѓународното здружение на правници и Меѓународната асоцијација на казнено право, кулминираа, во 1937 година, во усвојувањето на договор од страна на Лигата на народите што би водело до воспоставување на меѓународен кривичен суд. Но, истиот не беше ратификуван од доволен број држави, па тој договор никогаш не стапи во сила.

2. Развојот на идејата за постојан МКС по Втората светска војна

Иако во периодот по Втората светска војна се отвори проблемот за отсуството на ефикасен правен систем за спречување на злоупотребите на воените правила и воени обичаи кои настанаа за време на војната, сепак не се статутира никакво идејно решение во оваа насока. Првиот обид за постоење на било каква индивидуална одговорност за воени злосторници кој се надзре со Версајскиот мировен договор и предвиденото судење на Вилхелм II не го виде светлото на денот, ниту пак се даде задоволувачки одговор на изнесените проблеми. Затоа, ваквиот проблем продолжи да се провлекува и во периодот по Втората светска војна.

Намерата за хуманизацијата на војната изразена преку мноштвото меѓународни инструменти кои се носат во оваа насока, налага воспоставување на можност за меѓународна процесна реализација. Па така, за некаков вистински почеток на развој на оваа идеја можеме да зборува во периодот од Втората светска војна.

2.1. Нирнбершкиот трибунал или меѓународен воен суд во Нирнберг

Во првите години од Втората светска војна, фашистичките движења при извршувањето на воените операции, како и на окупираните територии, извршија масовни злосторства над цивилното население, ранетите и воените заробеници. Па така светското население беше револтирано и бараше строго казнување на виновниците, за да не се повтори простувањето на воените злосторства од Втората светска војна. На Московската конференција на 1 ноември 1943 год, Рузвелт, Сталин и Черчил ја донесле Московската декларација, со која изразиле решеност дека ќе ги гонат воените злосторници до „крајот на светот“. Од страна на ООН формирана е комисија за истрага на воените злосторства составена од претставниците на повеќето сојузници, а со која претседаваше Сер Сесил Херст од Велика Британија¹⁸⁴. Оваа комисија имаше за цел да ги постави фазите за пост воен прогон на сторителите на меѓународни кривични дела. Комисијата изготви „Нацрт-Конвенцијата за основање на суд за воени злосторства на ОН“.

До вистински развој на меѓународното казнено право доаѓа непосредно по завршувањето на Втората светска војна, односно со донесувањето на **Лондонската спогодба**, склучена меѓу четирите големи сили во 1945 година за основање на **Меѓународен воен суд за казнување на воените злосторници, со седиште во Нирнберг**, кој се состоел од судии и обвинители именувани од САД, СССР, Велика Британија и Франција. Подоцна овој договор бил поддржан од страна на деветнаесет други земји, кои иако немале атива улога во активностите на Трибуналот сепак ја искажале својата недвосмислена поддршка за концептот и укажале на широкото меѓународно прифаќање на утврдените норми. Нирнберг претходно бил познат и по т.н. Нирнбершки собири¹⁸⁵, т.е. годишните собири на Национал-социјалистичката германска работничка партија (Нацистичка партија), кои се одржувале во периодот од 1923 до 1938. После 1946 година Нирнберг станува синоним за Меѓународен воен суд, за правда.

Спогодбата го содржи и Статутот на меѓународниот воен суд, што своевремено е пандан на некаков меѓународен кривичен закон. Со Статутот се утврдени три категории на меѓународни кривични дела:¹⁸⁶

- злосторства против мирот,
- воени злосторства и
- злосторства против човечноста.

Злосторствата против мирот се состојат во планирање, подготвување и водење агресорска војна. Воените злосторства претставуваат потешки повреди на законите и обичаите на војната против цивилното население, воените заробеници, грабежот и намерното разурнување на цивилни објекти без воена потреба. Злосторствата против човечноста можат да се извршат и за време на мир со разни нечовечни дејствија врз цивилното население: убиства, истребување, депортација, прогон поради политички или верски убедувања или поради национална припадност и сл.

Пред донесувањето на Лондонската спогодба и претходи ставот на сојузничките сили дека по завршувањето на војната ќе им биде судено на извршителите на дотогаш во историјата невидени злосторства на масовни убиства во концентрациони логори, депортации, масовни разурнувања и сл. Со Лондонската спогодба е основан

¹⁸⁴ Schabas, A., W., An introduction to the International Criminal Court, second edition, Cambridge University Press, New York, 2004, pg. 5.

¹⁸⁵ Особено по доаѓањето на власт на Хитлер во 1933 г., овие собири претставувале важни настани за државната пропаганда.

¹⁸⁶ Василески, Воислав (2002): Меѓународно хуманитарно право, Скопје 2002, стр. 517.

Меѓународен воен суд, надлежен да им суди на големите воени злосторници чија дејност не може да се локализира во границите на една држава. Со Нирнбешката пресуда од 1946 год, со која е напишан епилогот на една од најморничавите истории во човечката историја, се развиле и конечно се формулирале основните принципи содржани во Статутот на судот.

Предвиденото во Статутот на судот, со кој се категоризираат злосторствата сторени во Втората светска војна беше сериозно напаѓан за прекршувасње на забраната за ретроактивност. Сепак самиот трибунал, при одбивање на ваквите напади, се осврнал на Хашките конвенции и Пактот Kellogg–Briand од 1928 година за злосторства против мирот. Судиите одговориле дека во случајов е попретежно казнувањето за невидените нацистички злосторства во случајов¹⁸⁷.

Од 1945 до 1949 год се одржани тринаесет процеси пред Нирнбершкиот трибунал, од кои на првиот им е судено на главните воени злосторници, а на следните на други извршители на вакви дела врз основа на Законот бр.10 на Надзорниот совет за Германија. Првиот Нирнбершки процес заврши со изрекување на следниве казни: тројца се ослободени од обвинение, дванаесет се осудени на смртна казна, тројца на доживотен затвор и четворица на временска казна затвор. Смртната казна на десет осуденици е извршена со бесење, еден бил во бегство, а еден се самоубил.¹⁸⁸

Во чл. 2 од Статутот се вели дека Судот е составен од четворица судии, именувани од четирите големи сили, кои имаат и свои заменици. Според чл. 27 и 28, Судот може да изрече смртна казна или која било друга казна што ја смета за праведна, како и конфискација на имот. Статутот и Нирнбершката пресуда утврдуваат неколку основни начела на меѓународното казнено право во однос на одговорноста за меѓународни казниви дела. Прво, организаторите, водачите и соучесниците во злосторничкото здружение одговараат за сите дела што се извршени од било кој член на здружението во реализацијата на планот или заговорот во чие составување или извршување тие учествувале. Второ, организации, групи, партии или влади, чии раководители се прогласени за воени злосторници, може исто така да се сметаат за злосторнички, со што и сите припадници на тие организации можат да бидат изведени пред суд. Трето, службената положба на извршителот на делото како шеф на државата или службено лице во државната администрација не ја исклучува одговорноста и не може да се уважува како основа за ублажување на казната. Четврто, фактот обвинетиот работел согласно со наредбите на својата влада или на својот претпоставен не го ослободува од одговорност, но може да се уважи како причина за ублажување на казната, ако Судот оцени дека тоа е справедливо.

Приговорот на одбраната дека Статутот содржи казнени одредби со ретроактивно дејство, со кои според тоа се повредува темелното начело на законитост, е одбиен со аргументот дека делата што се во надлежност на Судот претставуваат казниви дела и според казнените законодавства на државите во кои се извршени.

Со Статутот на Меѓународниот воен суд и со неговите пресуди, се формулирани определени општи начела на меѓународното кривично право, како што се:¹⁸⁹

- службена положба на извршителот на злосторството дури и како шеф на држава или влада не може да биде околност за ослободување или ублажување на казната;
- фактот што извршителот постапувал по наредба на својата влада или на претпоставен старешина, не може да биде основ за ослободување од одговорност и

¹⁸⁷ Schabas, A., W., An introduction to the International Criminal Court, second edition, Cambridge University Press, New York, 2004, стр. 5.

¹⁸⁸ Владо Камбовски, Меѓународно казнено право, Скопје 1998, стр. 381.

¹⁸⁹ Василески, В., Меѓународно хуманитарно право, Скопје 2002, стр. 517.

- фактот што националното право на извршителот не предвидува одговорност за меѓународно злосторство, не го ослободува од кривична одговорност.

Со Нирнбершкиот процес е побиена една дотогаш речиси несовладлива пречка за супремација на системот на меѓународната казнена правда, наспроти доктрината на апсолутниот суверенитет на државата.¹⁹⁰ Меѓународната казнена правда започнала да функционира само против злосторниците од победените држави, додека повредите сторени од лица на победниците, останале да се пресудуваат пред надлежните национални судови.

Со резолуцијата на Генералното собрание на ОН од 1946 година, потврдени се основните начела од Статутот и од пресудата на Нирнбершкиот суд и се прифатени како основни принципи на позитивното меѓународно кривично право. Следната година комисијата за меѓународно право на ОН, добила задача согласно со Нирнбершките основни принципи, да подготви меѓународен кривичен законик за кривични дела против мирот и безбедноста на човештвото и Статут за постојан Меѓународен кривичен суд.

Постапката пред судот во Нирнберг се состоела од следниве фази: претходна изјава на тужителот; доказни средства (докажување) на тужителот и тужениот; сослушување на сведоци, завршни зборови на тужителот и тужениот, изјава на тужениот и пресуда.¹⁹¹ Судањата започнале на 20 ноември, 1945 година. Пред Меѓународниот суд биле обвинети 24 лица и 6 организации. За време на Нирнбершкиот процес кој траел нешто повеќе од 9 месеци, 12 лица биле осудени на смрт со, тројца биле осудени на казна доживотен затвор, четворица биле осудени на казна затвор помеѓу 10-20 години.¹⁹² Овој суд за виновни ги прогласил и следниве организации: Водството на Националсоцијалистичката партија, Гестапо – тајна државна полиција, СС единици – независни единици на нацистичката партија, СД – разузнавачка организација на Третиот Рајх.

2.1.1. Нирнбершки принципи

Судањето на најголемите воени злосторници во Нирнберг без сомнение беше репер за дотогашната пракса, како во поглед на организацијата и составот на судот, така и во примената на правилата, како од материјален така и од процесен карактер. Поради неспорното негативно значење на кривичните дела за кое се судило, се јавила потреба да се формулираат некои основни принципи, кои ги напоменавме и погоре, а истите произлегуваат од ова судање и би служеле како водич во некои евентуални идни судања.

Формулирањето на принципите било доверено на Обединетите нации. Генералното собрание на ОН за тоа ја задолжила Комисијата на ОН за меѓународното право со својата Резолуција број 177 (II) од 21 ноември 1947 година. По долг труд, што укажува на важноста на ова прашање и вниманието посветено на него, Комисијата ги објавила овие принципи во извештајот на работата на Комисијата од 5 јуни до 29 јули 1950 година.

Принципи:

I принцип: Секое лице кое ќе стори дело кое според меѓународното право се смета за злосторство е одговорно и подложно на казни.

II принцип: Фактот дека меѓународното право не пропишува казни за дела кои според меѓународното право се сметаат за злосторства, не го ослободува лицето кое сторило дело, од одговорности по меѓународното право.

¹⁹⁰ Камбовски, В., Меѓународно казнено право, Скопје 1998, стр. 383.

¹⁹¹ Статут на интернационалниот воен трибунал: <http://avalon.law.yale.edu/imt/imtconst.asp>

¹⁹² Нирнбершки процеси – обвинение: <http://avalon.law.yale.edu/imt/count.asp> (пристапено на 28.11.16).

III принцип: Фактот дека лицето кое извршило дело кое според меѓународното право се смета за злосторство, тоа дело го сторило во вршењето на должноста како шеф на државата или одговорно лице, не го ослободува тоа лице од одговорност според меѓународното право.

IV принцип: Фактот дека лицето постапувало по наредба на власта или по наредба на претпоставениот, не го ослободува од одговорноста по меѓународното право, под услов да имало можност за морален избор.

V принцип: Секое лице кое е обвинето за злосторство според меѓународното право има право на правично судење засновано на факти и правото.

VI принцип: Следните злосторства се казнуваат како злосторства според меѓународното право:

а. Злосторство против мирот: 1) Планирање, припрема, почнување и водење агресорска војна или војна која е во спротивност со меѓународните повелби, спогодби или гаранции. 2) Учествовање во заеднички план или заговор за извршување на дела наведени под (1).

б. За воени злосторства: кршење на законите или обичаите на војувањето кои вклучуваат, но не се ограничуваат на, убиство, тортура, депортација во робови или за било која друга цел на цивилното население во окупираната територија, убиство или малтретирање на воените заробеници, лица на море, убиство на заложниците, грабежи на јавни или приватни имоти, намерно уништување на градови и села или било какво уништување кое не е оправдано со воена неопходност.

ц. Злосторства против човештвото: убиство, истребување, поробување, депортација и други нехумани акти направени против било кое цивилно население, или прогони на политичка, расна или верска основа, кога тие дела се направени или тие прогони се спроведени во вршење или во врска со вршење на било кое злосторство против мирот или било кое воено злосторство.

VII принцип: Соучество во вршење на злосторства против мирот, воени злосторства или злосторства против човечноста спомнати во VI принцип претставува кривично дело според меѓународното право.

Со Нирнбершкиот процес е побиена една дотогаш речиси несовладлива пречка за супремација на системот на меѓународната казнена правда, наспроти доктрината на апсолутниот суверенитет на државата.¹⁹³ Со резолуцијата на Генералното собрание на ОН од 1946 година, потврдени се основните начела од Статутот и од пресудата на Нирнбершкиот суд и прифатени се како основни принципи на позитивното меѓународно кривично право. Следната година комисијата за меѓународно право на ОН, добила задача согласно со Нирнбершките основни принципи, да подготви меѓународен кривичен законик за кривични дела против мирот и безбедноста на човештвото и Статут за постојан Меѓународен кривичен суд.

Под влијание на Нирнбершките основни кривично правни принципи, следело донесување на повеќе меѓународни конвенции: Конвенција за спречување и казнување на злосторството геноцид од 1948; Женевските конвенции за заштита на жртвите во војна од 1949 и нивните дополнителни протоколи од 1977; Конвенција за заштита на културните богатства од 1954; Конвенција за незастарување на воените злосторства и злосторствата против човечноста од 1968 и други конвенции кои се во врска со забрани и рестрикции на определени видови оружја.

2.2. Токиски трибунал

Слично решение беше донесено и за испитувања на осомничените за воени злосторства од земјите од Далечниот Исток, во Меѓународниот воен трибунал за

¹⁹³ Камбовски, Меѓународно казнено право, Скопје 1998, стр. 383.

Далечен Исток, познат како Трибуналот во Токио¹⁹⁴, каде осомничените се гонеа за злосторства против мирот, воените злосторства и злосторствата против човештвото. Трибуналот постоеше две и пол години, од 29 април 1946 година до 12 ноември 1948 година. Основан за да им суди на јапонските службеници вклучени во извршувањето на воените злосторства за време на Втората светска војна, трибуналот постави можеби и поголема предност за креирање на меѓународното право од Нирнберг, но сепак е релативно недоволно проучен во споредба со него.

За непречено функционирање на трибуналот единаесет земји (Австралија, Канада, Кина, Франција, Индија, Холандија, Нов Зеланд, Филипините, Советскиот Сојуз, Велика Британија и Соединетите држави) обезбедиле судии и обвинители, а одбраната била сочинета од јапонски и американски адвокати.

Трибуналот е основан за спроведување на Каирската деларација, Декларацијата од Потсдам¹⁹⁵, Јапонскиот инструментот за предавање и решенијата од Московската конференција. Условите за повикување на Трибуналот беа утврдени во Повелбата на Трибуналот,¹⁹⁶ издадена на 19 јануари 1946 година, на која претходи специјалната прокламација на Генералот Даглас МекАртур, Врховниот командант на сојузничките сили, со која наредува воспоставување на Меѓународен воен трибунал за Далечниот Исток (International Military Tribunal for the Far East (IMTFE)). Повелбата пропишува како да се формира Трибуналот, потоа за кои злосторства има надлежност и на кој начин да функционира самиот Трибунал. ВЕКЕ на 25 април бил објавен и Деловник (Правилник) за работа на Трибуналот. Генералот Даглас МекАртур и покрај несогласувањата кои постоеле меѓу сојузничките сили за кривични гонења, сепак одлучил да иницира апсења. На 11 септември, една недела по предавањето, тој наредил апсење на 39 осомничени лица - повеќето од нив членови на воениот кабинет на генералот Хидеки Тојо. Тој се обидел да се самоубие, но бил реанимиран со помош на американски лекари.¹⁹⁷

Дваесет и осум јапонски воени и политички лидери биле обвинети за педесет и пет одделни точки од обвинението за спроведување на агресивна војна, убиства и конвенционални воени злосторства извршени против воени затвореници, цивили и жители на окупираните територии. Во обвинетите биле и поранешни премиери, поранешни министри за надворешни работи и поранешни воени команданти. Во текот на постапката, судот пресудил дека 45 од точките, вклучувајќи ги и сите обвиненија за убиство, биле или излишни или за нив судот немал областување согласно Повелбата. За еден обвинет била дијагностицирана ментална болест и за него биле повлечени обвиненијата. Двајца од обвинетите починале од природна смрт во текот на постапката. Сите преостанати обвинети биле прогласени за виновни по најмалку една од точките во обвинението. Седум од обвинетите биле осудени на смртна казна извршена со бесење. Шеснаесет од обвинетите биле осудени на казна доживотен затвор. Минималните изречени затворски казни почнувале од седум години затвор, па нагоре. Процесот пред Трибуналот трае нешто повеќе од две и пол години. Биле сослушани сведочења на 419 сведока и биле изведени 4336 докази.

Согласно Повелбата, административната уреденост на Трибуналот се состоела од претседател и секретаријат составен од Генерален секретар назначен од страна на Врховниот суд на сојузничките сили и останати потребни службеници.

По моделот користен за судењата во Нирнберг, сојузниците формирале три широки категории на обвиненија. Обвиненијата за „Класа А“, во кои се тврди дека се работи за *злосторства против мирот*, требало да бидат поднесени против

¹⁹⁴ Види на <http://imtfe.law.virginia.edu/>

¹⁹⁵ Види на <https://www.ndl.go.jp/constitution/e/etc/c06.html>

¹⁹⁶

https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocitycrimes/Doc.3_1946%20Tokyo%20Charter.pdf

¹⁹⁷ https://en.wikipedia.org/wiki/Hideki_Tojo

највисоките лидери, кои ја планирале и ја воделе војната. Обвиненијата од класа Б и Ц, кои можеле да се опфатат Јапонци од било кој ранг, ги опфаќале *конвенционалните воени злосторства* (односно прекршување на законите и обичаите на војната)¹⁹⁸, класа Б и класа Ц - *злосторства против човештвото*. За разлика од судењата во Нирнберг, обвинението за злосторства против мирот било предуслов за кривичен прогон - само оние лица чишто кривични дела вклучувале злосторства против мирот можеле да бидат гонети од страна на Трибуналот.

Обвинетите се товареле дека промовирале шема на освојување која опфаќала „размислување и извршување... убиства, осакатувања и лошо постапување со воени затвореници (и) цивилни интервени... ги принудувале на работа во нехумани услови ... грабежи на ствари од јавна и приватна сопственост, безобразно уништување на градовите и селата, надвор од какво било оправдување на воената потреба; масовни убиства, силување, грабеж, тортура и други варварски суровости врз беспомошната цивилна популација“.

Судот запира со работа на 12 ноември 1948 година. По преседаните на Нирнберг и Токио, се чекаше скоро педесет години за појава на понатамошни меѓународни кривични судски процеси. Во 90-тите години, два нови меѓународни кривични трибунали беа создадени од страна на ООН: прво, во 1993 година, Меѓународниот трибунал за поранешна Југославија и, второ, во 1994 година, Меѓународен кривичен трибунал за Руанда¹⁹⁹. Овие трибунали уште повеќе го развија обемот на меѓународното кривично право.

2.3. Ad hoc меѓународни кривични трибунали

За злосторствата кои биле извршени во војните за време на „студената војна“, односно за нивно судење, меѓународната заедница не можела да интервенира, поради различните политички позиции и интереси на светските сили. Идејата за формирање на постојан Меѓународен кривичен суд долго време наидувахе на практично неприфаќање и на одбивање под изговор дека признавањето на меѓународна јурисдикција за дело извршено на територија на една држава претпоставува воспоставување на меѓународен систем на казнена правда контролирана од други. Сепак во целиот период по Втората светска војна, пропратен со политички мотивирани осцилации, казнено правната теорија го задржала и застапувала ставот за нужното воспоставување на меѓународен кривичен суд. Меѓународното здружение на своите конгреси (1962,1964,1973,1974), Светската конференција за мир преку правото (1971) и други меѓународни асоцијации вршеле недвосмислен притисок за прифаќање на оваа идеја со што ги воспоставиле теоретските и позитивно правните основи за основање на еден ваков суд²⁰⁰.

Во меѓувреме, идејата за создавање на постојан суд почнала да се надзира и преку создавање на ad hoc решенија. Во ситуација на релативно порелаксирана состојба во односите помеѓу големите сили и по повод на дотогаш невидените нечовечки постапувања, а според последиците и најтешките злосторства во 20 век извршени во вооружените судири во бивша Југославија и во Руанда, формирани се два ad hoc трибунали за судење на злосторствата. Трибуналите се основани со одлука на Советот за безбедност на ОН, затоа што немаше доволно време за елаборирање на меѓународен договор за да се формира суд. Токму поради тоа и долго време

¹⁹⁸ From Nuremberg to the Hague, The future of international criminal justice, ed.by Philippe Sands, Cambridge University Press, 2003, pg. 40.

¹⁹⁹ From Nuremberg to the Hague, The future of international criminal justice, ed.by Philippe Sands, Cambridge University Press, 2003, pg. 41.

²⁰⁰ Markus, B., Less possibilities et les conditions de la jurisdiction penale international, RIDP, 1974, pg. 453 циирано според Камбовски, В. Меѓународно казнено право, Скопје, 1988, стр. 387.

нивната легитимност е сметана за спорна²⁰¹. Сепак, основањето на овие судови со одлука од Советот за безбедност има и своја позитивна конотација, затоа што по прв пат од Нирнбершките судења е основан суд на кого не може да му се приговара дека ја представува правдата на победникот²⁰².

2.3.1. Меѓународен трибунал за гонење на лица одговорни за тешки кршења на меѓународното хуманитарно право на територијата на поранешна Југославија од 1991 година – Хашки трибунал

Предлогот за основање на ваков трибунал во Хаг бил прифатен од Генералното собрание во декември 1992 година. Неколку влади придонеле кон изработка на статут за основање на ваков трибунал преку давање на идеи и препораки за неговата содржина. Конечно, на 22 февруари 1993 година е основан трибуналот чија задача била да ги гони „лицата одговорни за сериозно кршење на меѓународното хуманитарно право на територијата на поранешна Југославија од 1991 година“. Советот за безбедност на 25 мај 1993 година во Резолуцијата бр. 827 го прифаќа поставениот статут во целост, а во својот извештај Советот наведува дека трибуналот ќе ги воспостави правилата на меѓународното хуманитарно право кои, надвор од секако сомневање, се дел од обичајното право²⁰³. Официјалниот назив на трибуналот гласи „Меѓународен трибунал за гонење на лица одговорни за тешки кршења на меѓународното хуманитарно право на територијата на поранешна Југославија од 1991 год.“ Со тоа, е утврдена територијалната надлежност на судот – просторот на поранешна Југославија. Во однос на временската надлежност, дефиниран е почетокот на надлежноста, односно за делата сторени од 1991 година, додека за престанокот на надлежност на трибуналот е оставен простор истиот да биде одреден од Советот за безбедност на ОН. Ова наведува на мислење дека творците на Статутот на одреден начин ја антиципирале и идната потреба од делувањето на оваа институција, кое пак и се потврдило со подоцнежните вооружани нереди на Косово и Метохија. Оттука, временската и просторна надлежност на трибуналот е за злосторствата извршени на територијата на:

- Хрватска во периодот од 1991 до 1995 година;
- БиХ во периодот од 1992 до 1995 година
- Косово во периодот од 1998 до 1999 година и
- Македонија (во тоа време Поранешна Југословенска Република Македонија) за време на немирите од 2001 година.

Како што навестивме погоре, трибуналот за разлика од судот во Нирнберг, бил надлежен да им суди не само на победените, туку за сите сторители на вакви злосторства без оглед на чија страна биле за време на судирите.

Хашкиот трибунал треба да се смета како одговор на меѓународната заедница на еден тотален судир и нарушување на мирот во средината на Европа. Судот има три функции:²⁰⁴

1. да ја задоволи правдата со казнување на злосторниците;
2. да придонесе за престанување со повредите на меѓународно хуманитарно право и

²⁰¹ Satzger, H., Internationales und Europaisches Strafrecht, Nomos, Baden – Baden, 2005, 155-156.

²⁰² R.M. Wald, ICTY Judicial Proceedings – an appraisal from within, Symposium, The ICTY 10 years on: the view from inside, Journal of international justice, Oxford University Press, vol.2 no.2 Oxford, London june, 2004, pg. 466.

²⁰³ Report of the Secretary-General Pursuant to Paragraph 2 of Security Council Resolution 808 (1993), UN Doc. S/25704.

²⁰⁴ Василески, В., Меѓународно хуманитарно право, Скопје 2002, стр. 520.

3. да послужи како ефикасно превентивно средство за одвркање од криминалните намери во иднина на сите лица.

При такво злосторничко однесување во судирите на Балканот, Советот за безбедност на ОН уште во мај 1992 со резолуцијата 752 побара прекинување на борбите, почитување на територијалниот интегритет, распуштање на паравојските и повлекување на единиците на Југословенската Народна Армија - ЈНА и хрватските сили од БиХ. Наредната година, односно 1993 следат резолуциите за основање на Хашкиот трибунал.

Страните кои биле во судирот имале различен однос спрема Хашкиот трибунал и не изразуваат еднаква подготвеност за соработка со него. Република БиХ прва донела Уредба со законска сила за предавање на злосторниците по барање на Меѓународниот трибунал, од 6 април 1995 година. Република Хрватска донесе Уставен закон за соработка со Меѓународниот кривичен суд, од 26 април 1996 година, но со определени ограничувања и резерви да не се повреди државниот суверенитет. Населението во СР Југославија долго време е насочувано за оспорување на легитимитетот на Хашкиот трибунал, со оправдување дека тој е политичка институција против уставниот поредок и суверенитет на државата и против српскиот народ. Во врска со оваа ситуација, истакнати југословенски експерти како Шаховиќ извлекуваат заклучок дека: опасен и перфиден е ставот на нашата влада која го осудува постоењето на Хашкиот трибунал, што е отпор да се афирмира еден од најплеменитите трендови за афирмација на меѓународното кривично правосудство.²⁰⁵

Согласно Статутот, Хашкиот трибунал е надлежен да суди за четири категории на кривични дела, кои претставуваат тешки повреди на меѓународно хуманитарно право. Тие се:

- тешки повреди на Женевските конвенции од 1949 година;
- повреди на военото право и воените обичаи;
- геноцид и
- злосторство против човештвото.

Повредите на Женевските конвенции опфаќаат: извршување или наредување да се изврши убиство, мачење, биолошки експерименти итн. Повредите на воени закони и обичаи опфаќаат: употреба на отрови или друго оружје со што се нанесуваат непотребни страдања, уништување градови и села или пустошење што не е оправдано со воени потреби итн., геноцид кој вклучува организирање, поттикнување, обид и соучесништво во геноцид; злосторства против човечноста опфаќаат: дела извршени против цивилно население за време на вооружени судири како што се убиства, истребување, заробување, протерување, мачење.²⁰⁶

Сите овие групи на кривични дела беа кодифицирани со Кривичниот закон на СФРЈ од 1976 година во шеснаесетта глава. Со тоа е решено основното начело за законитоста, односно предвиденоста со закон на кривичните дела и нивните санкции, пред извршувањето на кривичните дела. Во согласност со ова е и резолуцијата на Советот за безбедност на ОН број 808 од 1993 година, која упатува на тоа дека примената на начелото *nullum crimen sine lege* бара од меѓународниот трибунал да ги применува правилата на меѓународното право кои се без сомнение дел од обичајното право. Инаку, обичајните правила ги обврзуваат сите држави, како општо прифатена практика меѓу државите.

Во однос на доминантниот тип на постапка која се користела пред судот, истата е помалку или повеќе заснована на основните принципи на класичната англосаксонска постапка, со одредени модификации кои не влијаеле битно на нејзината изразита концептуална припадност. Колку на моменти да се чувствуваале и влијанија од

²⁰⁵ Шаховиќ, М. Хроника меѓународне изолације, Београд 2000, стр. 111.

²⁰⁶ Камбовски, В., Меѓународно казнено право, Скопје 1998, стр. 389.

евроконтиенталниот тип на водење постапка, сепак истата во основа е значително поблиска на акузаторната постапка.²⁰⁷ Сепак формално, истата е сочинета од придобивките и традициите на двата типа на постапка со цел нивно уважување, што впрочем е одраз на меѓународниот карактер на Трибуналот. Самата постапка е уредена согласно Правилата за постапката и доказите од 1994 година донесени од страна на Судот со кои е поделена во три фази:

- подготвителна постапка (истрага и подигање на обвинение),
- главна расправа и
- постапка по правни лекови (жалба како редовен и повторување на постапката како вонреден правен лек).

Инквизиторните елементи се особено забележливи во подготвителната постапка, но и во овластувањата на Судскиот совет да прибира и изведува докази независно од страните. Контрадикторната доказна постапка, забележлива во фазата на главна расправа, е карактеристична за акузаторната кривична постапка, како и правата со кои располага обвинетиот во постапката, а со кои се почитуваат меѓународните стандарди. Постапката ја покренува Обвинителот, кој донесува решение кога да започне истражната постапка, што ќе се истражува и кои лица се товарат. Понатаму, за некое лице да биде обвинето и притворено е потребна согласност за постоење доволно докази за изнесување на обвинет пред Трибуналот, од страна на судијата. Со тоа се потврдува обвинението и се издава налог за апсење на обвинетиот. Обвинетиот потоа се префрлува во Единицата за притвор. Кога за прв пат обвинетиот се појавува пред Судот се изјаснува дали се чувствува виновен или невин во врска со наводите во обвинението кренато против него. Доколку се изјасни за виновен, Судот, без судење, закажува датум за расправа на која ќе се утврди казната, во спротивно се закажува судење. Правото на одбрана му е обезбедено, со тоа што обвинетиот може да се застапува самостојно или да биде застапуван од адвокатите на одбраната. Пресудата на крај се обелоденува јавно и истата може да биде обжалена од двете страни во постапката до Жалбениот совет.

Согласно Статутот, надлежноста на Хашкиот трибунал е лична, односно предвидено е да се суди само на физички лица за сторените повреи на меѓународното хуманитарно право. Судот го афирмира начелото на **конкурентска надлежност** со националните судови. Според чл. 9 од Статутот, Судот е надлежен за тешките повреди на меѓународното хуманитарно право истовремено со националните судови на подрачјето на поранешна Југославија, но има предност пред нив и во секоја фаза од постапката може од националниот суд да побара истата да му биде отстапена. Надоврзувајќи се на ова, согласно чл. 10 е воспоставен и принципот *non bis in idem*, со кое се забранува повторно судење пред национален суд. Сепак, ова не важи во однос на пресудата пред национален суд, ако истиот го квалификувал делото како обично дело, или постапувањето не било непристрасно и независно, или пак ако било насочено кон заштита на обвинетиот од меѓународна казнена одговорност, или ако судењето не било прописно водено. Во овие случаи можело да дојде до повторно судење за тоа дело пред Хашкиот трибунал, со уважување на принципот на импутација во однос на веќе издржаната казна.²⁰⁸

2.3.1.1. Организација на трибуналот

Хашкиот трибунал беше составен од три независни одделенија:

- Судски совети,

²⁰⁷ Шкулић, М., Меѓународни кривични суд – надлежност и поступак, Центар за публикациије Правног факултета у Београд, Београд, 2005, стр. 67

²⁰⁸ Камбовски, В., Меѓународно казнено право, Скопје 1998, стр. 391.

- Канцеларија на обвинителот (КО) и
- Секретаријат.

Поради својата интегрална улога која ја има во постапките пред Трибуналот и Одбраната не ретко била сметана за негово дополнително, четврто одделение.²⁰⁹

Судските совети имаа 16 постојани судии под раководство на претседателот на Судот, и не повеќе од 12 судии кои се именувани за даден предмет (ad litem судии). Поделени се во 3 судски совети и еден жалбен совет. За предметите заседаваа по тројца судии, еден од нив во улога на претседавач и одговорен за спроведување на постапките во предметот. Додека пак, за жалбените постапки судскиот совет е сочинет од пет судии. Судските совети се надлежни за разгледување на доказите изведени од обвинителството и одбраната и пресудување за одговорност на лицата кои се обвинуваат пред Судот.

Второто одделение, одделението на Канцеларијата на обвинителот ја има функцијата за спроведување на истраги за кривично гонење. Со неа раководи обвинител, а сочинета е од правни застапници, истражни лица, воени аналитичари, стручњаци за право и политика на поранешна Југославија и помошен персонал.²¹⁰ Обвинителството е со независен статус, а сите членки на ООН се обврзани да соработуваат во истрагите и кривичниот прогон со Обвинителството.

Административната работа во Трибуналот ја работи Секретаријатот и во неа спаѓаат: организирањето на работата на Трибуналот, работи врзани со правната помош и одбраната, помош на жртви, на сведоци, работи со превод и толкување, информирање на јавноста и сл. Исто така раководи и со Единицата за притвор на Трибуналот.²¹¹

Одбраната како четврто неформално одделение на Судот е сочинето од адвокати кои го застапуваат обвинетиот во постапка пред Трибуналот. Доколку обвинетите немаат средства за покривање на одбраната, истите ги покрива Трибуналот.

Како највисоката казна, предвидена е казната доживотен затвор. Во Трибуналот не е предвидена смртната казна. Досудената затворска казна се издржува во некоја од државите кои имаат склучено договор со Трибуналот за прифаќање на лицата осудени од страна на Трибуналот.

На 21 декември 2017 со свечената церемонија за затворање, се најави престанокот на работата на Трибуналот, која официјално настапи на 31 декември истата година. Трибуналот престана со фактичкото работење на 30 ноември кога ги заврши сите првостепени постапки, а неговата недовршена работа е пренесена на т.н Механизам за меѓународни кривични судови, кој ќе има за задача да ги доврши сите останати жалбени постапки.

Ден претходно, на 29 ноември, Жалбениот судски совет на Трибуналот ја изрече правосилната пресуда за случајот „Прилич“²¹², а објавувањето на одлуката ќе остане запаментено по самоубиството на еден од обвинетите, Слободан Прагљака, кому кога му се потврди казната од 20 години затвор за злосторствата над Муслиманите во Босна и Херцеговина, испи отров во судницата. За време на 24-годишната работа

²⁰⁹ Меѓународен кривичен суд за поранешна Југославија, Обединети нации, Меѓународен кривичен трибунал за поранешна Југославија, 2011, достапно на https://www.icty.org/x/file/About/ICTY%20Leaflet/ICTY_leaflet_printable_mk.pdf (последно пристапено на 24 септември 2020).

²¹⁰ Ibid, стр. 2.

²¹¹ Во единицата за притвор се сместуваа лицата против кој е подигнато обвинение од КО. Единицата значи центар за притвор на обвинетите, не затвор. Истата беше организирана според највисоки стандарди за човекови права за третман на притвореници. Од април 1995 во неа биле притворени повеќе од 140 лица.

²¹² Види на https://www.glassrpske.com/cir/novosti/vijesti_dana/zatvoren-haski-tribunal-minut-cutanja-za-zrtve/252109 (последен пристап на 24.09.2020).

Трибуналот процесираше 161 предмет, од кои повеќе од половината се однесуваа на дела сторени од воениот и политичкиот врв на Србија и Република Српска. Во Хашкиот трибунал во врска со воениот конфликт во Македонија од 2001 година се водеа предметите против Љубе Бошковски и Јохан Тарчуловски. Бошковски во мај 2010 година беше ослободен од вина, а Тарчуловски беше осуден на 12 години затвор. За злосторства беа осудени 90 лица, вклучувајќи и геноцид, воени злосторства и злосторства против човештвото.

Механизмот за меѓународни кривични судови е основан од страна на Советот за безбедност на ООН во 2012 година со цел да ги доврши преостанатите обврски на Трибуналот. Самото основање на овој Механизам е дел од излезната стратегија на Хашкиот трибунал. Во 2010 година Советот со Резолуција 1966 му даде мандат на Трибуналот да овозможи основање на информациски и документарен центар во државите на поранешна Југославија. Овие центри ќе овозможат дигитален пристап кон електронските примероци на сите јавни списи и архивски материјали на Трибуналот. Ваквите списи претставуваат извор на информации за работата на овој Трибунал, како и случувањата на територијата на поранешна Југославија во текот на деведесетите години на дваесетиот век.

Судот има огромно значење на меѓународната сцена. Со неговото постоење и функционирање, како и повикувањето на лидерите на одговорност се направија сериозни напори за задоволување на правдата за жртвите. Индивидуализацијата на вината овозможи на лидерите и останатите виновни да не останат казнети криејќи се позади групата со што се оневозможи колективно обвинување и меѓуетничка омраза. Трибуналот во своето постоење утврди мношво на факти во врска со злосторства извршени на територијата на поранешна Југославија. Со работата на Судот се направи историски чин во борба против негирање на ваквите факти, како и во спречување на ревизионистичка политика. Овој Трибунал е несомнена инспирација за основање на меѓународни судови, меѓу кои Меѓународниот кривичен суд во Руанда како и постојаниот Меѓународен кривичен суд.

2.3.2. Меѓународен кривичен трибунал за Руанда

Тргувајќи од фактот дека најтешките повреди на хуманитарното право се извршени во Руанда, а делувајќи по глава VII од Повелбата на ООН, на 8 ноември 1994 година, на барање на Руанда, Советот на безбедност на ООН гласаше за креирање на вториот ad hoc трибунал. Со Резолуција 955 на ООН беше креиран трибуналот за прогон на сторителите за геноцид и други сериозни повреди на меѓународното хуманитарно право, сторени во Руанда и соседните земји за време на 1994-тата година²¹³. Статутот на овој трибунал во голем дел потсеќаше на оној на Хашкиот трибунал, со тоа што овде беше нагласено дека геноцидот се случил во рамки на чисто внатрешните воени конфликти. И самиот Совет за безбедност во неговиот извештај за основањето на Трибуналот ја изрази својата загриженост за овие настани, иницирајќи воедно дека геноцидот и останатите систематски, широки и флагрантни повреди на хуманитарното право се случиле во Руанда²¹⁴. За прв пат во историјата, на еден меѓународен трибунал – Трибуналот во Руанда - се донесе пресуда против лица одговорни за вршење геноцид. МКТР беше исто така првата институција што го призна силувањето како средство за извршување геноцид²¹⁵. Трибуналот е лоциран во Аруша, Танзанија, и има канцеларии во Кигали, Руанда. Апелациониот совет е лоциран во Хаг.

²¹³ Prevzemenno i prevedeno od <http://www.ictt.org/default.htm> - introduction.

²¹⁴ UN Doc. S/RES/955 (1994).

²¹⁵ <https://unictr.irmct.org/en/tribunal>

Од отворањето во 1995 година, Трибуналот покренува обвиненија против 93 лица за кои се сметаше дека се одговорни за сериозно кршење на меѓународното хуманитарно право извршено во Руанда во 1994 година. Меѓу обвинетите беа високи воени и владини службеници, политичари, бизнисмени, како и верски лидери и лидерите на медиумите. Во немирите кои се случиле во 1994-та година помеѓу осумстотини илјади и еден милион мажи, жени и деца беа масакрирани од хулу екстремистите - стапка на убиства четири пати поголема, отколку во екот на нацистичкиот холокауст.

Со своите сестрински меѓународни трибунали и судови, МКТР одигра пионерска улога во воспоставувањето на кредибилен меѓународен систем за кривична правда, произведувајќи суштинско тело на судска пракса за геноцид, злосторства против човештвото, воени злосторства, како и форми на индивидуални и надредени одговорност.

Како што напоменавме, МКТР е првиот меѓународен трибунал кој досуди пресуди во врска со геноцидот и првиот што ја толкува дефиницијата за геноцид утврдена во Женевските конвенции од 1948 година.

Друго огромно достигнување беше „Случајот Медиа“, со кој случај МКТР стана првиот меѓународен трибунал кој ги сметаше членовите на медиумите одговорни за преносите наменети да ја разгорат јавноста за извршување геноцидни дела.

МКТР ја донесе својата последна пресуда на 20 декември 2012 година во случајот Ngirabatware. Преостанатата судска работа на Трибуналот сега останува само на Жалбениот совет. Од октомври 2014 година, само еден предмет што опфаќа шест одделни жалби е во постапка пред жалбениот совет на МКТР.

Една клучна функција што ја презеде Механизмот за меѓународни кривични трибунали²¹⁶ е следење и апсење на тројцата обвинети кои остануваат бегалци пред правдата. МКТР ги обвини Фелисиен Кабуга, Протаис Мпирана и Августин Бизимана под обвинение за геноцид и злосторства против човештвото, но обвинетите до денес ја избегнаа правдата. Континуираната соработка на националните влади и меѓународната заедница како целина е од огромно значење за успешното приведување на овие бегалци. Кога ќе бидат приведени, Механизмот ќе ги спроведе своите судења и ќе ја надгледува казната изречена заедно со сите претходно изречени казни од МКТР.

На 14 декември, Меѓународниот кривичен трибунал за Руанда (МКТР) ја донесе својата последна пресуда по апелација во случајот против поранешната министерка Pauline Nyiramasuhuko. Нирамасухуко беше првата жена осудена за геноцид од меѓународен суд. Судот ја прогласи за виновна за силување, меѓу другите кривичните дела. Свеченото затворање на Меѓународниот кривичен трибунал за Руанда на 31 декември 2015 година го прави особено важно за владите низ целиот свет да ги интензивираат напорите да ги изведат останатите осомничени пред лицето на правдата²¹⁷.

Функционирањето на Трибуналот беше уредено со Статут припоен кон основачката Резолуција, а во согласност со Статутот²¹⁸ донесен е и Правилник за постапката и доказите кој ја утврдува рамката за функционирање на правосудниот систем.

²¹⁶ <https://www.irmct.org/en/about> - Меѓународниот механизам за остатоци за кривични трибунали („Механизам“) има мандат да извршува голем број суштински функции што претходно ги извршувале Меѓународниот кривичен трибунал за Руанда („МКТР“) и Меѓународниот кривичен трибунал за поранешна Југославија („МКТЈ“) . При извршувањето на овие суштински функции, Механизмот ги одржува наследствата на овие двајца пионерски ad hoc меѓународни кривични трибунали и се стреми да ги рефлектира најдобрите практики во областа на меѓународната кривична правда.

²¹⁷ Повеќе за затворањето на Трибуналот за Руанда види: <https://www.hrw.org/news/2015/12/23/rwanda-international-tribunal-closing-its-doors>

²¹⁸ <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/statuteinternationalcriminaltribunalforrwanda.aspx>

2.3.2.1. Состав на Трибуналот

Во поглед на својата организација, органи и работење, Трибуналот во целост наликува на веќе споменатиот Хашки трибунал за поранешна Југославија. Сочинет е од три основни тела/органи:

1. Судски совети и Апелациони совет
2. Канцеларија на тужителот задолжен за истрага и
3. Регистар / Секретаријат, одговорен за административна поддршка на советите, плус канцеларијата на одбраната.

Судиите, во рамки на советите, имаат одговорност да утврдат вина или невиност на оние кои се обвинети за вршење геноцид, воени злосторства и / или злосторства против човештвото во Руанда во 1994 година и да ги казнат оние кои се прогласени за виновни на затворска казна, сразмерна со нивните злосторства. Максималната казна што Советите можат да ја изречат на обвинетиот е доживотен затвор. Судиите доаѓаат од различни правни системи, па затоа доведуваат до Трибуналот богата разновидност на правни експертизи и перспективи. Како што налага Статутот на МКТР, судиите се лица со висок морален карактер, непристрасност и интегритет кои поседуваат квалификации потребни за назначување во највисоките судски канцеларии. За време на поголемиот дел од својот мандат, МКТР работеше со три Судечки совети и еден Жалбен совет кој го делеше со Меѓународниот кривичен трибунал за поранешна Југославија. На советите во својата работа им помагаше Секторот за поддршка на советите кој им асистираше на судиите во спроведување на истражувања, и во подготовката и управувањето со различните случаи како и во изготвувањето на правни документи. Сите судии беа избрани од Генералното собрание на Обединетите нации од список доставен од Советот за безбедност. Судиите беа бирани за мандат од 4 години и имаа право на повторен избор. Првично, Советите беа сочинети од 16 судии и во нив не можеше да има двајца судии државјанин на исти држави. Како и да е, во 2002 година, Советот за безбедност воспостави група на 18 судии со надлежност со цел да ги заврши постојните судења и да спроведе дополнителни судења.²¹⁹

Обвинителството е одговорно за истрагата и гонењето на лицата одговорни за сериозни прекршувања на меѓународното хуманитарно право извршени на територијата на Руанда и граѓани од Руанда одговорни за ваквите тешки дела извршени на територијата на соседните држави помеѓу 1 јануари и 31 декември 1994 година. Мандатот на Обвинителот според Статутот на МКТР е да дејствува независно како посебен орган на Трибуналот и да не бара или прима упатства од која било влада или од кој било друг извор за извршување на неговите функции. Со Канцеларијата на обвинителството раководи Обвинител назначен од Советот за безбедност на ООН. Канцеларијата е поделена на различни единици, при што секоја единица е одговорна за специфични задачи во спроведувањето истраги и гонења. Главните единици, во рамките на Обвинителството, беа Непосредната канцеларија на Обвинителот, Одделот за гонење, Одделот за истраги, Одделот за жалби и правни совети и Одделот за поддршка на информации и докази. Заклучно со ноември 2014 година, девет од 93 лица, првично обвинети од МКТР, продолжуваат да ја избегнуваат правдата. Следењето на овие лица сега го следи Канцеларијата на обвинителот на постојаниот Меѓународен кривичен суд на која се пренесени случаите. Случаите со шесте други бегалци беа пренесени во јурисдикцијата на Руанда.

²¹⁹ Види на <https://unictr.irmct.org/en/tribunal/chambers> , последен пристап на 26.09.2020.

Уникатниот карактер на меѓународната кривично-судска институција го става **Регистарот** во центарот на сложениот сет на одговорности околу администрацијата на МКТР. Тоа го прави најразновидниот орган на Трибуналот во однос на функциите. Секретаријатот / регистарот е административна страна на МКТР, која, исто така, обезбедува правна и судска поддршка за работата на двата други органи на Трибуналот - Советите и Обвинителство - како и за тимовите на одбрана. Одделот за судски и правни услуги се состоеше од три тима, од кои секој беше распореден во Судскиот совет и одговорен за обезбедување на непречено водење на судските постапки внатре и надвор од судницата. Вработените во регистарот обезбедуваа врска помеѓу Комората и страните - Обвинување и одбрана - и другите делови за поддршка на регистарот во текот на сите фази од судењата. Тие исто така им помагаа на сведоците на суд. Регистарот управуваше и водеше евиденција за судски постапки, записи и експонати. Екипи на толкувачи им овозможуваа на сите учесници во судењето да ги разберат постапките или на англиски, француски или на официјалниот јазик во Руанда (Kinjarwanda), а записничарите ја снимаа целата постапка.

Поддршка на жртвите и сведоците - Посебен оддел во Регистарот беше одговорен за обезбедување поддршка за сведоците кои се појавуваа пред судот, како што е експертска психолошка поддршка, како и за преземање мерки за да се обезбеди нивна заштита, како што се бара. Заштитните мерки може да вклучуваат необјавување на идентитетот на сведоците, затворени судски седници и други соодветни мерки за олеснување на сведочењето на ранливите жртви и сведоци, како што е употребата на еднонасочна телевизија со близок круг за време на сведочењето. Во исклучителни случаи, беа спроведени вонсудски заштитни мерки, како што се привремено или трајно преместување на сведоци. Со цел да се обезбеди континуитет на овие клучни функции, одговорноста за поддршка на сведоците беше пренесена на Механизмот за меѓународни кривични трибунали на 1 јули 2012 година.

Една важна одговорност на Регистарот на МКТР е да обезбеди сите обвинети да бидат соодветно застапени од бранителот, со цел да се создадат услови за фер судење. Посветен тим, Одделот за бранители и управувањето со притворот беше во контакт со сите бранители и исто така беше одговорен за работите поврзани со притворот на обвинетите лица за време на нивните судења, сè до нивното ослободување - доколку беа ослободени од обвинение – или до нивното пренесување во државата каде што ја извршуваат нивната казна. Од 1 јули 2012 година, Механизмот ја презеде одговорноста за надзор над сите казни изречени од МКТР. Регистарот понатаму има задачи за дипломатски функции. Тој е орган одговорен за комуникација помеѓу Трибуналот и меѓународната заедница, вклучувајќи прашања како што се соработката на земјите-членки, извршувањето на казните и односите со властите на Танзанија, земјата домаќин на Трибуналот. Преку одделот за услуги за административна поддршка, регистарот дејствува како административен орган на тело на ООН. Оваа одговорност опфаќа широк спектар на услуги, вклучително и информации од јавен карактер, безбедност, патувања, човечки ресурси, финансиски услуги, логистика, управување со архиви и олеснувачки посети.

Со Регистарот раководеше матичар, назначен од генералниот секретар на Обединетите нации, по консултација со претседателот на МКТР за четиригодишен мандат.

Правото на обвинето лице на фер судење е едно од основните принципи на кривичната правда. Сите обвинети од МКТР имаат право да бидат застапувани од надлежен бранител. Овие и другите права се запишани во член 20 од Статутот на Трибуналот и понатаму се регулираат со неговиот Деловник за работа и докази. Како и со другите трибунали и судските судови, одбраната игра клучна улога во постапките за МКТР, поддржувајќи го принципот на еднаквост на оружјето помеѓу обвинителството и одбраната и обезбедувајќи правичност на постапката. Од 1997 година, **Одделот за**

бранител и управување со притвор овозможува обезбедување на компетентен бранител на необезбедени обвинети лица притворени под надлежност на МКТР. Овој оддел исто така обезбедува усогласеност на Установата за притвор на Обединетите нации (УНДФ) со меѓународните стандарди.

2.4. Подготвување на создавањето на постојниот Меѓународен кривичен суд

Иако двата споменати *ad hoc* трибинали имаа свои сопствени Статути по кои работеа, и двата делеа ист Жалбен совет, а на почетокот и Обвинител. Иако можеби изгледа чудно, сепак самата работа и функционирањето на трибуналите ја покажа потребата од еднаквост во проведувањето на меѓународното кривично право. И двата трибунала, и за поранешна Југославија и за Руанда, иако беа просторно и временски ограничени, сепак дадоа огромен успех и финален придонес во реализацијата на долгогодишната идеја за создавање на Меѓународен кривичен суд. За да дојде до позитивна клима за создавање на еден ваков суд, ООН почнувајќи од крајот на четириесетите години на минатиот век го започна трендот на основање на што повеќе вакви стабилни и објективни механизми за ширење на меѓународната кривична правда, кој продолжува и во новиот век. Целокупните напори на ООН беа како кон основање на предлог – статут запостоење на еден ваков суд, но и првенствено кодификација на меѓународните злосторства.

Доцните 40 и 50-ти години на минатиот век значеа работење на голем број на меѓународни тела во оваа насока, но сепак покажаа лоша координација. Формираниот предлог –статут за судот од 1953 година, беше ставен на чекање поради дефинирањето на агресијата – чија дефиниција не беше сè уште готова, за која изработка беше назначена различна комисија од онаа за изработка на нацрт статут. Затоа и самото Генерално собрание, во тоа време постојано ја одложуваше дискусијата за формирање на суд. Ваквиот недостаток на синхронизација беше и поради јасната политичка намера за одлагање на формирањето на постојан Суд, поради фактот што во тоа време не постоела плодна почва за разработување на еден ваков Суд. Светот бил постојано поделен и често под закана за војна.

Ваквата идеја беше разгорена и во период пред формирањето на трибуналите во Хаг и Руанда. Во 1989 година, кога се ближеше крајот на Студената војна, Генералното собрание на ООН побара уште еднаш да се разгледа прашањето за основање на меѓународен кривичен суд, па, по пауза од 36 години, повторно дојде до актуелизирање на ова прашање. Истата година премиерот на Тринидад и Тобаго, предложи на Генералното собрание на ООН воспоставување на меѓународен кривичен суд со јурисдикција за гонење и казнување на индивидуи и организаци кои се инволвирани, меѓу другото, во нелегална трговија со наркотични дроги надвор од државните граници. Сепак секоја идеја која доаѓаше во периодот по студента војна, завршуваше без позначаен успех токму поради постоењето на основан страв дека би била искористена политички од страна на еден идеолошки блок против друг.²²⁰

Кон крајот на 1990-тите и почетокот на 2000-тите, Генералното собрание на ООН сметаше дека се јавува потреба за формирање на нови *ad hoc* трибунали, во Сиера Леоне, Камбоџа и Источен Тимор. Советот за безбедност активно беше вклучен во случајот за Сиера Леоне, и во октомври 2000 година, беше изготвен предлог – статутот за специјален трибунал, кој стана составен дел од Договорот од 16 јануари 2002 година склучен меѓу ООН и Сиера Леоне²²¹. Специјалниот суд за Сиера Леоне имаше мешовит состав, составен од жители на Сиера Леоне, меѓународни судии и

²²⁰ Schiff, B., N., *Building the International Criminal Court*, Cambridge University Press, 2008, pg. 38.

²²¹ UN doc.S/2000/915.

персонал и имаше надлежност да суди за злосторства против човештвото, прекршувања на членот 3 од Женевската Конвенција, други тешки злосторства на меѓународното хуманитарно право, како и некои кривични прекршоци во согласност со законите на Сиера Леоне.

По преговорите со ООН, Парламентот во Камбоџа донесе Статут за основање на специјални совети во судовите во Камбоџа во 2001 година, за злосторства вршени во периодот на Демократска Кампуџеа – денешна Камбоџа.

Во Источен Тимор беа формирани специјални одбори за тешки злосторства, како дел од судот во Дили Дистрикт, за дела сторени меѓу 1 јануари 1999 и 25 октомври 1999.

Во 2005 година, по преговорите со Босна и Херцеговина, висок претставник на БиХ основа Оддел за воени злосторства во кривичниот и апелациониот одсек на Судот. Овој оддел има надлежност над случаите поднесени од Канцеларијата на Обвинителот на МКТПЈ за кои истрагата не е завршена, како и над случаите „Правила на патот“, донесени како одговор на оправданиот страв од субјективни апсења и прогонувања непосредно по конфликтот.

Во 2007 година Советот за безбедност во Либан основа Специјален трибунал за Либан, со надлежност врз терористичките напади извршени во Либан од 14 февруари 2005 година, а се применува единствено Либанскиот закон за тероризам²²².

Овие практики покажуваат дека години наназад, во случај на соочување со злосторства од најширок размер, државите оптираат да се потпрат не на домашните судови, туку на судови со мешан состав како и на акти кои комбинираат делови од меѓународното и домашното право.

Генералното собрание на ООН, уште во 1996 година, основаше Прелиминарен комитет за основање на постојан меѓународен суд. Овој Комитет на Дипломатската конференција во Рим во 1998 година, поднесе предлог – закон и предлог – финален акт, сочинат од 116 члена. Па така, за време на преговорите во Рим, се издвоија три групи на држави: Едната, земји – истомисленички, предводена од Канада и Австралија, беше на став за основање на силен суд со широка и „автоматска“ јурисдикција, формирање на независно обвинителство и сеопфатна дефиниција за воените злосторства. Втората група беше сочинета од земјите кои беа земји-членки на советот за безбедност, освен Велика Британија и Франција, кои за време на преговорите се придодадоа кон земјите истомисленички. Трите останати постојани членки, особено САД, беа против ваква „автоматска“ јурисдикција и дозволување на обвинителство да унизира правни мерки. Овие земји беа и против тоа да се вклучи агесијата во злосторствата кои би биле опсег на судската јурисдикција, како и против вклучување на што било врзано со употребата на нуклеарно оружје во редот на прекршоците на хуманитарниот законот во јурисдикција на судот. Додека третата група на држави беше сочинета од земјите членки на Движењето за независност и се залагаа за вклучување на агесијата меѓу злосторствата. Некои од нив дури и се залагаа за вклучување и на трговијата со дрога (Јамајка, Тринидад, Тобаго, Барбадос и Доминиканската Република) и тероризмот (Алжир, Индија, Турција и Шри Ланка) меѓу ваквите злосторства. Овие држави беа строго против доделување на задали на Советот за безбедност и против било каква јурисдикција на воени злосторства извршени во внатрешнооружени конфликти. Тие инсистираа на вклучување на смртната казна меѓу постојаните казни.²²³

²²² UN doc.S/2006/893.

²²³ Cassese, A., International Criminal Law, second edition, Oxford University Press, 2008, стр. 325-330.

На изненадување на многу учесници и набудувачи, на 17 јули 1998 година, преговарачите во Рим ги пробиа последните блокади на договорот и нивните напори овозможија Римскиот статут на МКС да биде отворен за потпис и ратификација²²⁴.

2.5. Меѓународен кривичен суд

Статутот за создавање на Судот беше усвоен на меѓународна дипломатска конференција во Рим на 17 јули 1998 година. По интензивните преговори²²⁵, 120 земји гласаа за усвојување на договорот. Сто триесет и девет држави го потпишаа договорот од средината на 2004 година. Шеесет и шест земји - шест повеќе од прагот потребен за воспоставување на судот - го ратификуваа договорот на 11 април 2002 година. Со ова е определена временската надлежност на МКС, која започна на 1 јули 2002 година. Во февруари 2003 година, Собранието на судот на државите членки - раководно тело на МКС - ги избра првите осумнаесет судии на Судот. На 21 април 2003 година, Собранието на државите членки го избра главниот обвинител, Луис Морено Окампо. Од 8 јули 2004 година, деведесет и четири земји го ратификуваа договорот за МКС. Со тоа, секоја држава-членка се обврзува да донесе закони кои утврдуваат како државата ќе ги спроведува своите обврски согласно Римскиот статут.²²⁶ Статутот на МКС е резултат на повеќе децениска работа на Комисијата за меѓународно право на ОН за основање на Постојан меѓународен кривичен суд и за донесување на Кодекс на меѓународни злосторства, односно Меѓународен кривичен законик.

За Меѓународниот кривичен суд да може ефикасно да функционира, неговите држави-членки треба да го вклучат Римскиот статут во нивните соодветни домашни правни системи - процес познат како имплементација. Процесот на имплементација служи за две цели. Прво, донесувањето на националното законодавство за спроведување ги овластува државите-членки да ја исполнат својата обврска согласно Статутот на МКС „да обезбедат достапни процедури според нивното национално законодавство за сите форми на соработка“ и понатаму, обврска за „целосна соработка со Судот во истрагата и гонењето на кривичните дела“ во рамките на неговата јурисдикција. Антонио Касезе го опиша Меѓународниот кривичен трибунал за поранешна Југославија (МКТПЈ) како „џин без раце и нозе кој има потреба од вештачки екстремитети за да оди и работи. И овие вештачки екстремитети се државни органи“. Оваа незаборавна аналогија е подеднакво, ако не и повеќе, применлива за МКС, која, како и МКТПЈ, зависи од државните органи за да овозможи негово ефективно функционирање. На пример, МКС нема наменски полициски сили за идентификување и апсење лица осомничени за извршени меѓународни злосторства или за собирање докази. Покрај тоа, за разлика од МКТПЈ, МКС е суд на последна инстанца. Со други зборови, врз основа на комплементарност, принципот што го регулира односот на Судот со националните судови, јурисдикцијата на МКС се активира само доколку националните судови на соодветната држава не сакаат или не се во можност да истражат или да гонат. Спроведување на одредбите на Римскиот статут, следствено, им дозволува на државите членки да вршат примарна надлежност над кривичните дела на МКС, исполнувајќи го на тој начин принципот на

²²⁴ Schiff, B., N., Building the International Criminal Court, Cambridge University Press, 2008, pg. 39.

²²⁵ Kirsch Ph., Holmes, J., T., The Rome Conference on an International Criminal Court: The Negotiating Process, The American Journal of International Law, Vol. 93, No. 1, American Society of International Law, pg.2-12, 1999.

²²⁶ Види на <https://www.hrw.org/legacy/background/africa/icc0904/2.htm> (последен пристап на 20.09.2020).

комплементарност²²⁷. Така, за да можат државите соодветно да ја извршуваат својата двојна улога предвидена со Римскиот статут, тие треба да донесат закон за спроведување на Римскиот статут, во однос на кривичните дела и соработката, во нивните национални правни поредоци.

За разлика од кривичните трибунали за поранешна Југославија и Руанда, јурисдикцијата на овој суд не е ограничена по простор и време, туку има постојан карактер. Покрај тоа, тие трибунали без формирани со резолуции на Советот за безбедност на ОН, додека меѓународниот кривичен суд е основан со Статут, што претставува специјален вид на меѓународен договор помеѓу држави. Меѓународниот суд на правдата, кој исто така е со седиште во Хаг решава правни спорови меѓу држави и дава правни мислења на органи и установи одредени со Повелбата на ОН. За разлика од него, Меѓународниот кривичен суд расправа и одлучува за кривична одговорност на поединци. Покрај организациони и процедурални одредби, Статутот содржи и одредби, со кои се врши парцијална кодификација на одредени меѓународни злосторства, за кои е надлежен Меѓународниот кривичен суд (член 5).²²⁸

Создавањето на Римскиот статут во 1998 година беше само по себе историски настан, означувајќи пресвртница во напорите на човештвото кон поправеден свет.

Покрај основањето на Судот и дефинирање на злосторствата за геноцид, воени злосторства, злосторства против човештвото и - од амандманите направени во 2010 година - кривично дело агресија, Римскиот статут, исто така, поставува нови стандарди за застапеност на жртвите во Судницата и обезбедува фер судење и права на одбраната. Судот бара глобална соработка за да ги заштити сите луѓе од злосторствата кодирани во Римскиот статут. Денес, договорот служи како водечки правен инструмент на МКС, кој е разработен во други правни текстови како што се „Елементите на злосторствата“, „Деловник за дело“ и „Докази“ и повеќе²²⁹.

Сумирано, **Меѓународниот кривичен суд**, со седиште во Хаг, Холандија е основан како постојан трибунал пред кој може да суди само за дела сторени на или по 1 јули 2002 година, датум кога неговиот основачки договор, Римскиот статут за Меѓународниот кривичен суд, стапи во сила. Судот има статус на меѓународно – правно лице, согласно членот 4 од Римскиот статут, и своите функции и овластувања може да ги спорведува на територијата на било која друга држава-членки, а врз основа на посебен договор и на територијата на било која друга држава. Државата потписничка може по пат на писмена нотификација поднесена до Генералниот Секретар на Обединетите нации и да се повлече од статусот на потписничка на Статутот. Повлекувањето стапува во сила, година дена по приемот на нотификацијата, освен ако во нотификацијата не е назначен подоцнеж датум. Сепак, чинот на повлекувањето не ја ослободува државата од обврските кои настанале врз основа на Статутот, во период додека била членка кон Статутот, вклучувајќи ги и нејзините можни финансиски обврски. Повлекувањето не смее да влијае на нејзината соработка со Судот во врска со кривичните истраги и постапки, кон кои државата која се повлекува има обврска за соработка и кои започнале пред денот на стапување во сила на повлекувањето. Тоа не смее на било кој начин да влијае на расправата за било која работа, за која Судот заседавал пред датумот кога повлекувањето стапило во сила²³⁰.

²²⁷ Birkett, D.,J., Twenty Years of the Rome Statute of the International Criminal Court: Appraising the State of National Implementing Legislation in Asia, *Chinese Journal of International Law*, Volume 18, Issue 2, June 2019, Pages 353–392, <https://doi.org/10.1093/chinesejil/jmz014>

²²⁸ Василески, В. Меѓународно хуманитарно право, Скопје 2002, стр. 522.

²²⁹ Види на сајтот <https://www.icc-cpi.int/about>, (последен пристап на 20.09.2020).

²³⁰ Член 127 од Законот за ратификација на Римскиот статут на Меѓународниот кривичен суд, Службен весник бр. 12/2002.

2.5.1. Надлежност на Судот

Меѓународниот кривичен суд истражува и, каде што е оправдано, суди лица обвинети за најтешки злосторства што ја загрижуваат меѓународната заедница. Во надлежност на меѓународниот кривичен суд спаѓаат четири категории на меѓународни злосторства:

1. геноцид;
2. злосторства против човечноста;
3. воени злосторства;
4. злосторство на агресија.²³¹

Во член 5, став 2 од Статутот стоеше дека одредбата за злосторство на агресија има одложено правно дејство, така што ќе стапи во правна сила тогаш кога ќе биде обезбедена општо прифатена дефиниција за агресија.

Дефиницијата за делото геноцид, за кое има надлежност да постапува Судот е преземена од Конвенцијата за казнување на злосторството геноцид од 1948 година. Така, Судот може да постапува во случаи на целосно или делумно умислено уништување на национална, етничка, расна или верска група со вршење на: убиства на членовите на групата, нанесување тешки телесни или ментални страдања на припадници од групата, ставање на групата во животни услови однапред пресметани да доведат до нејзино целосно или делумно уништување, наметнување мерки насочени кон спречување наталитет во групата, како и присилно преместување на деца од една во друга група. Со тоа се покриени физичкиот и биолошкиот геноцид.²³²

Под злосторства против човечштвото, согласно Статутот²³³ се подразбира преземање на акти кои се насочени кон поширок или систематски напад против било кое цивилно население, со знаење за нападот. Актите кои подразбираат активирање на ова злосторство со ваква цел, се таксативно наброени и во нив спаѓаат: убиство, истребување, доведување во ропска положба, депортација или принудно преселување на население, затворање или друго тешко ограничување на физичката слобода спротивно на принципите на меѓународното право, мачење/тортура, сексуално насилство (силување, присилување на проституција), прогонување на група или заедница врз основи кои се недозволен по меѓународното право (политичка, расна, национална и други основи), присилно исчезнување на лица, Апартхејд и други нехумани акти со сличен карактер со кои се предизвикува големо страдање или сериозна повреда на менталното или физичкото здравје.

Судот е надлежен и за воените злосторства, особено кога се извршени како дел од план или политика или како дел на масовно извршување на кривични дела од таков вид. Во духот на Статутот, под воено злосторство се подразбира: тешките повреди на Женевските конвенции од 1949 година и на нивните дополнителни протоколи од 1977 година. Тие се однесуваат како на меѓународен така и на внатрешен судир, а тука спаѓаат акти против заштитени лица и објекти, како што се: убиства, тортура, биолошки експерименти, земање заложници и други нечовечки постапки против лица кои директно не учествувале или престанале да учествуваат во непријателствата (ранети, болни, заробени, уапсени), како и уништување или присвојување имот што не е оправдано со воена потреба. Покрај тоа под воени злосторства спаѓаат и тешките повреди на „законите и обичаите“ што се применуваат во меѓународни вооружени судири, меѓу кои се: употреба на забранети оружја, намерни напади на цивили, цивилни објекти и врз хуманитарни и мировни мисии, бомбардирање и напади на населени места или на објекти што не се бранети или не

²³¹ Види на <https://www.icc-cpi.int/about> , последен пристап на 01.09.2020.

²³² Камбовски, В., Меѓународно казнено право, Скопје 1998, стр. 399.

²³³ Член 7 од Римскиот статут.

се воени цели. За воени злосторства се сметаат и тешките повреди на „законите и обичаите“ што важат во внатрешен вооружен судир, кои не се од меѓународен карактер, како што се: намерни напади на цивили или на лица и објекти (транспортни средства, медицински единици) кои се обележани со заштитни знаци предвидени со Женевските конвенции, регрутирање на деца помлади од 15 години итн. Согласно Законот за изменување и дополнување на Законот за ратификација на Римскиот статут, дополнета е дефиницијата на судот и опсегот на надлежноста за воените злосторства во овој домен, каде се вметнати и употребата на отров, отровно оружје, гасови за загушување или слични гасови и куршуми што лесно се шират и разбиваат во чпвечкото тело, како дел од начините на активирање на одредбата за воено злосторство при внатрешен вооружен конфликт.²³⁴

Со истата измена и дополнување на Статутот е направена и донесан и сеопфатна дефиниција за злосторството на агресија за кое Судот има надлежност. Во новодадениот член, членот 8 а, предвидено е дека ова злосторство означува: планирање, подготовка, отпочнување или извршување на дејствие на агресија кое по своите карактеристики, тежина и размер претставува особена повреда на Повелбата на ООН од страна на лице кое има реална моќ да надгледува или управува со политичкото или военото дејствување во државата. Така ова подразбира употреба на вооружените сили на една држава против суверенитетот, територијалниот интегритет или политичката независност на друга држава или на било кој друг начин спротивен на Повелбата. Таксативно наведените дејствија со кои се активира делото на агресија се: инвазија или напад на вооружените сили на една држава на територија на друга држава или воена окупација, макар и привремена, која е последица на таквата инвазија или напад, или припојување на целата или на дел од територијата на друга држава со примена на сила, потоа бомбардирање од страна на вооружените сили на една држава на територијата на друга или користење на било какво оружје на една држава на територијата на друга., блокирање на пристаништа или на крајбрежјето на една држава со помош на вооружените сили на друга држава, напад на вооружените сили на една држава на копнените, мориските или воздушните сили на друга држава и др.

Меѓународниот кривичен суд е надлежен за судење на наведените злосторства само во однос на државите кои го имаат ратификувано Статутот. Освен тоа Судот може да ја врши својата надлежност ако ја прифаќаат неговата надлежност една или повеќе од следниве држави: државата на чија територија е извршено делото, или ако делото е извршено на брод или воздухоплов - државата на регистрација, или државата чиј државјанин е обвинетиот.²³⁵

Судот не работи наместо националните судови и не ги заменува нив, туку ги дополнува, така што пред него не може да се поведе постапка ако националните правосудни системи коректно и ефикасно функционираат. Според тоа, надлежноста на Судот има дополнителна (супсидијарна, комплементарна) функција во однос на националните судови. Значи Судот ќе интервенира само ако државата не сака или не може да поведе и спроведе ефикасна и правилна кривична постапка против извршителите на меѓународните злосторства од надлежноста на Судот. За разлика од овој суд, трибуналите за поранешна Југославија и Руанда конкурентска надлежност во однос на националните судови, без оглед на нивната можност и подготвеност за судење. Меѓутоа меѓународниот кривичен суд може да ја повтори постапката, ако со пресудата на националниот суд не се опфатени сите инкриминации сторени од

²³⁴ Член 2 Законот за ратификација на измените и дополнувањата на член 8 од Римскиот статут на МКС и на измените и дополнувањата на Римскиот статут на МКС во врска со злосторството на агресија, Службен весник 25/2016.

²³⁵ Камбовски, В., Меѓународно казнино право, Скопје 1998, стр. 401.

обвинетиот или дејствијата се квалификувани како полесна форма на кривично дело или ако е изречена неадекватна казна.²³⁶

2.5.2. Состав на Судот

Меѓународниот кривичен суд е сочинет од следниве органи:

- а) Претседателство;
- б) Апелационен оддел, судски оддел и предсудски оддел;
- в) Канцеларија на обвинителот;
- г) Секретаријат/регистер (архива).

Претседателството е еден од четирите органи на Судот. Тој е составен од претседател и прв и втор потпретседател, сите избрани со апсолутно мнозинство од судиите на Судот за тригодишен мандат со право на еден реизбор. Судиите кои го составуваат Претседателството работат со полно работно време. Првиот потпретседател го заменува претседателот ако истиот е недостапен или изземен. Вториот потпретседател го заменува претседателот ако претседателот и првиот потпретседател се недостапни или изземени. претседателството има три главни области на одговорност: судски/правни функции, администрација и надворешни односи. Во вршењето на своите судски/правни функции, Претседателството конституира и доделува предмети на Советите (коморите), спроведува судски преглед на одредени одлуки на Секретарот и склучува договори за соработка со државите. Со исклучок на Канцеларијата на обвинителот, Претседателството е одговорно за правилна администрација на Судот и ја надгледува работата на Регистарот. Претседателството при своето работење го координира и бара согласност од Обвинителот за сите прашања од заемна загриженост. Меѓу одговорностите на Претседателството во областа на надворешните односи е одржување на односите со државите и другите субјекти и промовирање на јавната свест и разбирање за Судот.²³⁷

Судските оддели на МКС се составени со судиите кои се избираат од Собранието на државите-членки согласно нивните квалификации, и нивната непристрасност и интегритет и имаат мандат од девет години, без право на реизбор. Тие обезбедуваат фер судење и донесуваат одлуки, но исто така издаваат потерници или покани за појавување пред суд, овластуваат жртвите да учествуваат, начуваат мерки за заштита на сведоци и многу повеќе. Како што напоменавме, судиите го избираат, од своите редови, и претседателот на МКС и двајцата потпретседатели, кои го предводат Судот.²³⁸

Судиите се бираат од редовите на лицата со високи морални квалитети, непристрасни и чесни кои ги имаат потребните квалификации за избор на највисоката судска должност во земјата од која доаѓаат. Секој кандидат за избор на член на Судот мора:

- да има призната стручност од областа на кривичното право и кривичната постапка, потребно соодветно искуство како судија, обвинител, бранител, адвокат или во слично својство во кривичната постапка, или
- да има призната стручност од соодветната област од меѓународното право, како што е меѓународно хуманитарно право и човековите права и големо искуство во правната професија, кое е важно за пресудното дејствување на Судот.
- Секој кандидат за избор на членови на Судот мора одлично да ги познава и течно да зборува најмалку еден од службените јазици на Судот.

²³⁶ Василески, В., Меѓународно хуманитарно право, Скопје 2002, стр. 524.

²³⁷ <https://www.icc-cpi.int/about/presidency>

²³⁸ <https://www.icc-cpi.int/about/judicial-divisions>

Кандидатите за избор на членови на Судот може да ги предложи било која држава-членки од овој Статут и тоа: било врз основа на постапката за предлагање на кандидат за именување на највисоката судска должност во таа држава било врз основа на постапката предвидена за предлагање на кандидатите за Меѓународниот суд на правдата пропишан со Статутот на тој суд. Секоја држава може да предложи по еден кандидат за било која изборна постапка. Тој кандидат не мора да биде нејзин државјанин, но во секој случај мора да биде државјанин на една од државите членки.²³⁹

Изборот на судии се врши н тој начин што се изготвуваат два списка на кандидати. Кандидатот со квалификации кои ги исполнуваат условите од двете листи, може да одлучи на која листа сака да биде наведен. При првиот избор за членови на Судот од листата А ќе се изберат најмалку девет судии, а од листата Б најмалку пет судии. Судиите се бираат со тајно гласање од страна на Собранието на државите членки свикано за таа цел. За член на Судот се смета оној кандидат кој ќе добие најголем број на гласови и двотретинско мнозинство на гласовите на присутните државите членки од Собранието кои гласале. Ако при првото гласање не се одбере доволен број на судии, ќе се одржи дополнително гласање, се до пополнување на празните места. Двајца судии во рамките на судските оддели, не смеат да бидат државјани на иста држава. Лицето кое за потребите на неговото членување во Судот може да се смета за државјанин на повеќе држави, ќе се смета за државјанин на државата во која обично ги остварува своите граѓански и политички права. При изборот на судии, државите членки ќе ја земат во предвид потребата од членство во Судот за:

- i) претставување на основните светски правни системи;
- ii) подеднаква географска застапеност;
- iii) правилно претставување на судиите и судијките.

Државите ќе ја земат во предвид и потребата за вклучување на судии кои имаат стручно знаење од поедини области, вклучувајќи, но не и ограничувајќи се на стручните лица во проблематиката на насилство над жените и децата. При првиот избор со ждрепка, од одбраните судии ќе се одреди една третина на судии, чиј мандат ќе трае три години и друга третина, чиј мандат ќе трае шест години. Мандатот на останатите судии ќе трае девет години. Судијата кој има мандат од три години, може да биде повторно избран за истата должност со полн мандат. Судијата одреден во апелациониот дел и судскиот дел, продолжува да ја врши својата должност до крајот на било кое судење или на жалбената постапка која започнала пред тоа Одделение.

По изборот на судиите, Судот, во најкраток рок ќе се организира по комори, совети. Апелациониот дел се состои од Претседателот и четворица други судии, Судскиот дел се состои од најмалку шест судии, и Претсудскиот дел го сочинуваат не помалку од шест судии. Распоредот на судиите по делови ќе се темели врз природата на работата на секој дел и на квалификациите и искуствата на судиите избрани од Судот, така да секој дел има соодветна комбинација на стручни лица од областа на кривичното право и постапка и од меѓународното право. Судското одделение и Претсудското одделение ќе се состојат претежно од судии со кривично и судско искуство.²⁴⁰

Судиите ја извршуваат својата должност независно. Тие не смеат да се впуштат во било каква дејност која би можела да се помеша со нивната должност или која би можела да влијае на довербата во нивната независност. Исто така судиите кои

²³⁹ Член 36, Законот за ратификација на Римскиот статут на Меѓународниот кривичен суд, Службен весник бр. 12/2002.

²⁴⁰ Член 39, *ibid.*

ја извршуваат својата должност со полно работно време во седиштето на Судот, не смеат да се занимаваат со никаква друга дејност од професионална природа.

Согласно Статутот, Претседателството може, по негово барање, да из земе судија од извршување на неговата должност. Судијата не може да учествува ниту во еден предмет во кој јасно би можел да се посомнева во неговата/нејзината непристрасност по било кој основ. Судијата ќе се из земе од предметот ако меѓу останатото веќе претходно учествувал во било кое својство во постапката за тој предмет пред Судот, во кривичната постапка на национална основа поврзана со предметот, која го вклучувала лицето под истрага или кривично гонење пред Судот. Судијата ќе се из земе од работата на предметот и врз основа на другите основи, пропишани со Правилата за постапка и докази. Исто така, Обвинителот или лицето под истрага или кривично гонење може да побара изземање на судијата. За сите прашања во врска со изземањето, одлучуваат судиите со апсолутно мнозинство. Судијата чие изземање се бара има право да се изјасни за тоа барање, но не смее да учествува во донесувањето на одлуките.

Обвинителството е независен орган на Судот. Тој е одговорен за истрагата под јурисдикција на Судот кога се јавуваат сомневања дека биле извршени геноцид, злосторства против човештвото, воени злосторства или агресија, и спроведува истраги и гонења против лицата кои се наводно најодговорни за тие злосторства. За прв пат во историјата меѓународен обвинител доби мандат, од поголем број на држави, самостојно и непристрасно да одлучува за истрага на злосторства кои се извршени или биле извршени на нивните територии или од нивни државјани. Како и судиите на Судот, мандатите на обвинителот и заменик-обвинител важат девет години без право на повторен избор.²⁴¹ Обвинителот и неговите заменици мора да бидат лица со висок морален квалитет, да поседуваат висока стручност и богато практично искуство во кривичното гонење или судење за кривичните предмети. Тие мора одлично да познаваат и течно да зборуваат барем еден од службените јазици на Судот.

Претседателството може да го ослободи обвинителот или заменикот на обвинителот од постапката во одредени предмети по негово/нејзино барање. Ниту обвинителот, ниту заменикот на обвинителот не смеат да учествуваат во предметот во кој би можело значително да се посомнева во нивната непристрасност по било кој основ. Тие мора де се изземат од работата врз предметот ако, меѓу останатото веќе претходно учествувале во било кое својство во истиот предмет пред Судот или во поврзан кривичен предмет на национална основа, кој се однесува на лицето против кое пред Судот се води истрага или кое кривично се гони. Сите прашања за изземање на обвинителот или заменикот на обвинителот ги решава, Апелационата комора. Лицето против кое се води истрага или кривично гонење може во секое време да побара изземање на обвинителот или на заменикот на обвинителот поради основите пропишани со Статутот. Обвинителот ќе именува советници од областа на правото со искуство и во поедини области, вклучувајќи, но не и ограничувајќи се во областа на проблематиката на насилството меѓу половите, сексуалното насилство и насилството врз децата.²⁴²

Регистарот е неутрален орган на Судот кој обезбедува услуги на сите други органи за да може МКС да функционира и да спроведува фер и ефективни јавни постапки. Регистарот е одговорен за три главни категории на услуги:

- **судска поддршка**, која вклучува администрирање со судот и судска евиденција, превод и толкување, поддршка за совет (вклучително и

²⁴¹ <https://www.icc-cpi.int/about/otp>

²⁴² Член 42, Законот за ратификација на Римскиот статут на Меѓународниот кривичен суд, Службен весник бр.12/2002.

- списоци на бранители и помошници на бранители, експерти, истражители и канцеларии за поддршка на одбраната и жртвите), притвор центар, правна помош, библиотечни услуги, поддршка за жртвите да учествуваат во постапките и да аплицираат за репарации, за сведоците да добијат поддршка и заштита;
- **надворешни работи**, вклучително и надворешни односи, информирање и информирање на јавноста, поддршка од канцеларијата на терен и поддршка на жртвите и сведоците и
 - **менаџмент**, вклучувајќи безбедност, буџет, финансии, човечки ресурси и општи услуги.²⁴³

Пред стапување на својата должност судиите, обвинителот, замениците на обвинителот и архиварот, јавно, пред Судот даваат свечена изјава дека својата должност ќе ја извршуваат непристрасно и совесно.

2.6. Постапка пред Судот

Постапката пред Судот гарантира право на јавно, фер и непристрасно судење, со право на бесплатна одбрана и други права согласно со општо прифатените стандарди за процесната положба на обвинетиот во кривичната постапка. Обвинетиот може да биде осуден на казна затвор до 30 години, а исклучително на доживотен затвор. Покрај казна затвор можат да се изречат како споредни санкции и парична казна и конфискација на противправно присвоени предмети и на имотна корист. Пресудата се изрекува јавно и во присуство на обвинетиот. По жалба против пресудата решава Апелационен судски совет. Статутот содржи и одредби за заштита на сведоците и оштетените лица и право на надомест на штета поради неосновано лишување од слобода.

Постапката пред Судот се состои од претходна постапка, истрага, расправа за потврда на обвинението, судење и жалбена постапка.

Откако ќе ги процени извештаите кои се доставени, обвинителот ќе започне истрага, освен ако не одлучи дека не постои реална основа за понатамошно постапување. При тоа обвинителот ќе разгледа дали достапните информации и податоци претставуваат реална основа за сомнение дека е извршено кривично дело, во надлежност на Судот или неговото извршување е во тек, дали постојат пречки за прифатливост и покрај тежината на кривичното дело и интересите на неговите жртви сепак постојат потврдени причини да се верува дека истрагата не би била во интерес на правдата.

Во текот на истрагата, обвинителот мора за да ја утврди вистината, да води истрага на начин со кој ќе ги опфати сите факти и докази важни за утврдување на тоа дали постои кривична одговорност, и на ист начин да ги истражи фактите кои се на штета и во корист на сторителот на кривичното дело. Потоа, да ги преземе потребните мерки за обезбедување на истрагата и кривичното гонење за кривичното дело во надлежност на Судот, почитувајќи ги при тоа интересите и посебните околности на жртвите и сведоците за кривичните дела, вклучувајќи ги староста, полот, здравјето - земајќи ја во предвид природата на кривичното дело, посебно ако истото е сторено со сексуално насилство, насилство меѓу половите и насилство над децата. Обвинителот мора во целост да ги почитува правата на лицата кои произлегуваат Статутот на Судот. Истрагата може да спроведе на територијата на некоја држава. Обвинителот во текот на истрагата има овластувања да собере докази и да ја процени нивната веродостојност, да побара присуство на лицето кое е под истрага, жртвата на кривичното дело или на сведокот и да ги испраша, да побара соработка на било која

²⁴³ <https://www.icc-cpi.int/about/registry> последен пристап 01.10.2020;

државна или меѓувладина организација или установа согласно нивната надлежности/или мандатот, да склучи такви договори кои не се во спротивност со овој Статут, а можат да бидат потребни за да ја овозможат соработката на некоја држава, владина организација или лица, да се договори, во било кој стадиум од постапката, да не ги открива исправите или податоците кои обвинителот ги собрал, под услов да ги провери и исклучиво поради собирање на докази, освен ако лицето кое ги доставило податоците не се сложи на такво објавување; и ги преземе или да ги побара неопходните мерки за заштита на тајноста на информациите или податоците, заштита на поединец или на било кое лице или заштита на докази²⁴⁴.

Откако ќе започне истрагата Претсудскиот совет во било кое време по барање на обвинителот ќе издаде итен налог за некое лице, ако по разгледување на барањето за доказите или информациите кои ги поднел обвинителот утврди:

а) дека постои разумна основа за сомневање, дека одредено лице сторило кривично дело од надлежностите на Судот и

б) дека притворањето на тоа лице е неопходно за да:

(i) се обезбеди присуството на тоа лице на судењето;

(ii) се спречи тоа лице да ја наруши или загрози истрагата или судската постапка или

(iii) по потреба, се спречи тоа лице да продолжи да го извршува истото кривично дело или дела кои се поврзани со истото и кои се во надлежност на Судот и произлегуваат од истите околности.

Во барањето на обвинителот мора да бидат содржани, како задолжителни елементи:

(а) името на лицето и останатите важни податоци за идентификација;

(б) посебна ознака за кривичното дело во надлежност на Судот, за кое се тврди дека го сторило засегнатото лице;

(в) кратка ознака на фактите кои го сочинуваат кривичното дело;

(г) содржина на доказите и други информации од кои произлегува реалната основа за сомневање, дека тие дела ги сторило даденото лице;

(д) причината поради која обвинителот смета дека е неопходно даденото лице да се притвори.

Налогот за притворање на лицето треба да содржи:

а) име на лицето и останати важни податоци за негова идентификација;

б) посебна ознака за кривичното дело во надлежност на Судот, за кое се тврди дека го сторило засегнатото лице;

в) краток опис на фактите кои го сочинуваат кривичното дело.

Наместо налог за притвор, обвинителот може од Претсудскиот совет да побара издавање на покана за некое лице, за истото да се појави пред Судот, која му се врачува лично. Претсудскиот совет ќе издаде таква покана, ако утврди дека постојат реални основи за сомневање дека тоа лице го сторило наведеното кривично дело и дека судската покана е доволна да се обезбеди негово појавување пред Судот. Поканата може да биде издадена под услови со кои се ограничува личната слобода (без прифаќање) или без нив, ако е тоа можно, врз основа на националното право. Поканата, како едно од двете средства за обезбедување на присуство на лице, мора да ги содржи:

а) името на лицето и другите лични податоци за негова идентификација;

б) да утврди услови под кои лицето мора да се појави пред суд;

в) посебна ознака за кривичното дело во надлежност на Судот за кое се смета дека го сторило даденото лице;

²⁴⁴ Член 54, Законот за ратификација на Римскиот статут на Меѓународниот кривичен суд, Службен весник бр. 12/2002.

г) краток приказ на фактите, кои го сочинуваат кривичното дело.

Откако лицето ќе му биде предадено на Судот или по неговото самоиницијативно појавување или појавување на покана, Претсудскиот совет ќе провери дали тоа лице е запознато со сите кривични дела, за кои се товари и со своето право пред судот, вклучувајќи го и правото за барање на привремено пуштање на слобода до судењето. Лицето против кое е издаден налог за притворање може да го поднесе барањето за привремено пуштање на слобода до судењето.

Претсудскиот совет ќе обезбеди, лицето пред судењето, да не биде неразумно долго притворено поради неоправдано оддолжување на постапката од страна на обвинителот, како и повремено ќе ја проверува оправданоста за својата одлука за притворање. Ако дојде до такво оддолжување, Судот ќе го разгледа условното или безусловното пуштање на слобода на лицето.

Претсудскиот совет во дадениот рок по предавање на лицето на Судот или на неговото доброволно појавување пред суд, ќе одржи **расправа за потврда на обвинението** кое обвинителот има намера да го изнесе пред Судот. Расправата ќе се одржи во присуство на обвинителот, обвинетиот и неговиот/нејзиниот бранител. а барање на обвинителот или на сопствена иницијатива, Претсудскиот совет може да одлучи расправата поради потврда на обвинението да ја одржи во отсуство на обвинителот. Пред расправата, обвинителот може да продолжи и да ја дополни истрагата и да го измени или повлече обвинението. За промена или повлекување на обвинението, обвинителот мора да биде информиран во разумен рок. Ако го повлече обвинението, обвинителот мора да го информира Претсудскиот совет и за причините на својата одлука. На расправата обвинителот мора да ја поткрепи секоја точка од обвинението со доволно докази за основано сомнение за постоење на кривичното дело и обвинението на обвинителот. Обвинителот може да се потпре на докуменатцијата и на содржината на доказите и не мора да ги повикува сведоците од кои очекува сведочење на судењето. Обвинетиот може на расправата да даде приговор за обвиненијата, да ги оспори доказите на обвинителот и да изнесе докази. Врз основа на резултатите од расправата, Претсудскиот совет ќе одлучи дали постојат доволно докази за основано сомнение за постоење на некое кривично дело и дека обвинетиот ќе биде обвинет според обвинението. Зависно од одлуката, Претсудскиот совет ќе:

а) **ги потврди** оние точки од обвинението според кои утврдил постоење на доволно докази и ќе го упати обвинетиот пред Судскиот суд поради судење, според тие точки;

б) **ќе одбие** да ги потврди оние точки од обвинението за кои утврдил дека нема доволно докази;

в) **ја одложи** расправата и од обвинителот ќе побара да разгледа: поднесување на нови докази или спроведување на понатамошна истрага за одредено обвинение, или ќе го промени обвинението ако од поднесените докази произлегува дека се работи за поинакво кривично дело во надлежност на Судот.

Кога Претсудскиот совет ќе одбие да го потврди обвинението, обвинителот нема да биде спречен понатаму да бара прифаќање на барањето ако тоа е поткрепено со дополнителни докази. Информирајќи го за истото обвинение, обвинителот може да побара од Претсудскиот совет дозвола да го измени обвинението по потврда на обвинението, а пред започнување на судењето. Ако обвинителот побара проширување на точките за обвинение или нивна замена, мора да се одржи расправа за нивна потврда во поглед на овој член. Откако ќе започне судењето, обвинителот може со дозвола на Судскиот совет да го повлече обвинението. Секој порано издаден судски налог престанува да важи во поглед на сите точки од обвинението кое не е потврдено од Претсудскиот совет или кое обвинителот го повлекол. По потврда на обвинението, Претседателството го утврдува составот на Судскиот совет, кој е

одговорен за покренување на понатамошна постапка и кој ќе ги извршува должностите и работите на Претсудскиот совет од важност за таа постапка.

Судењето како втор степен од постапката, се одржува во седиштето на Судот во Хаг, освен ако не е одлучено поинаку²⁴⁵. Обвинетиот ќе биде присутен за време на судењето, но согласно Статутот може и да биде отстранет ако го попречува судењето. Откако на Судскиот совет се додели предмет поради судење, тој ќе одржи рочиште со странките и ќе усвои соодветни процедури со цел да овозможи правично и експедитивно водење на постапката. Потоа ќе го утврди јазикот или јазиците кои ќе се користат на судењето и ќе обезбеди навремено запознавање со документите или информациите кои претходно биле непознати, а со цел овозможување на соодветна подготовка за судењето. При извршување на своите должности пред судењето или на судење Судскиот совет може:

- а) да извршува било која од должностите на Претсудскиот совет;
- б) да побара присуство и искази од сведоците и поднесување документи и други докази, ако истото е потребно, во соработка на државата;
- в) да обезбеди заштита на доверливите информации;
- г) да нареди изнесување на докази покрај оние кои се веќе собрани пред судењето или кои страните ги изнеле на судењето;
- д) да обезбеди заштита на обвинетиот, сведокот и жртвите на кривичното дело;
- ѓ) да одлучи за сите други важни прашања.

Судењето е јавно. Сепак Судскиот совет може да утврди дека посебните услови налагаат од судењето да се исклучи јавноста. На почетокот на судењето Судскиот совет на обвинетиот ќе му го прочита обвинението кое претходно го потврдilo Претсудскиот совет. Судскиот совет мора да утврди дека обвинетиот го сфатил обвинението. Потоа ќе биде дадена можност обвинетиот да се изјасни како виновен по обвинението. Ако Судот го прифати признанието и утврди дека признанието заедно со сите изнесени дополнителни докази, претставуваат суштински факти за докажување на кривичното дело на кое се однесува признанието, може да го осуди обвинетот за тоа дело.²⁴⁶

Сите судии на Судскиот совет мора да бидат присутни во секој стадиум од судењето и за цело време на донесување на одлуката. Претседателството може, од случај до случај, да одреди еден или повеќе судии-заменици да присуствуваат на секој стадиум од судењето и замена на членовите на Судскиот совет, кој не би можел да продолжи со соработката. Одлуката на Судскиот совет се донесува по оценката на доказите и разгледувањето на целата постапка. Таа не смее да ги промени фактите опишани во обвиненијата и евентуалните измени на обвинението. Судот смее да ја базира својата одлука само на доказите изнесени и за кои се расправа пред нив на судењето. Во донесувањето на одлуката судиите мора да настојуваат да постигнат едногласност. Ако во тоа не успеат, одлуката се донесува со мнозинство на гласови и истата е тајна. Одлуката се изразува во писмена форма и содржи целосен и образложен приказ на утврдувањето на Судскиот совет, во поглед на доказите и заклучоците. Судскиот совет донесува една одлука од сите членови, но ако нема нивна согласност, одлуката ќе ги содржи ставовите на мнозинството, но и на малцинството. Судот јавно ќе ја прогласи одлуката или нејзината содржина.

Судот може на лицето кое го осудил за кривичното дело да му изрече една од таксативно определените казни согласно Статутот:

- а) казна затвор на одреден број на години, која не може да биде подолга од триесет години, или

²⁴⁵ Член 62, Законот за ратификација на Римскиот статут на Меѓународниот кривичен суд, Службен весник бр. 12/2002.

²⁴⁶ Член 65, Законот за ратификација на Римскиот статут на Меѓународниот кривичен суд, Службен весник бр. 12/2002.

б) казна доживотен затвор, кога тоа е оправдано со исклучок на тежината на злосторството и посебните околности на обвинетиот.

Освен казната затвор, Судот може да изрече и:

а) парична казна, согласно критериумите пропишани во Правилникот за постапка и докази;

б) одземање на имотните добра, стекнати со кривичното дело, што не смее да им наштети на правата на трети лица, стекнати со добра волја.²⁴⁷

При одредување на казна Судот, согласно правилата за постапка и доказите ќе ги земе во предвид тежината на злосторството и посебните околности на обвинетиот. Со изречената казна затвор, Судот ќе го пресмета времето кое обвинетиот го поминал во притвор, врз основа на судскиот налог. Судот може да го пресмета и било кое друго време на одземање на слободата на обвинетиот, во врска со неговото инкриминирано однесување. Ако обвинетиот е осуден за повеќе од едно кривично дело, Судот ќе изрече казна за секое дело посебно, а потоа и единствена казна, која го утврдува целосното траење на казната затвор. Таа не смее да биде помалку од најголемата поединечна казна затвор, ниту пак да е повисока од 30 години затвор, односно казната за доживотен затвор²⁴⁸.

Согласно членот 81 од Статутот, обвинителот може да поднесе **жалба, како редовен правен лек** против одлуката за виновност заради: повреда на постапката; грешка во фактите или грешка за правото. И обвинетиот или обвинителот во негово име може да поднесе жалба заради наведените основи или на било која друга основа, кој влијае на праведноста или правилноста на одлуката или постапката која и претходела. Согласно Правилата за постапка и доказите, против одлуката за казна, жалба можат да поднесат обвинителот или обвинетиот поради неразмерност меѓу кривичното дело и казната. За одлучување по жалба, Советот за жалби ги има сите овластувања од Судскиот совет.²⁴⁹ Ако Судскиот совет утврди дека постапката против која е поднесена жалба е спроведена неправедно на начин кој влијаел на правилноста на одлуката или на изречената казна или дека на одлуката или на изречената казна значително влијаела грешката за фактите, грешката за правото или повреда на постапката може да ја укине или да ја преименува одлуката или пресудата; или да одреди ново судење пред друг Судски совет. Жалбата како редовен правен лек е предвидена и за останати одлуки кои ги носи Судечкиот совет.

Согласно членот 84, **ревизијата на пресудата или казната е предидена како вонреден правен лек**. Осуденикот, а по неговата/нејзината смрт, брачниот другар, децата, родителите или други лица од кои тоа, уште живиот осуденик јасно го побарал по писмен пат, или обвинителот во корист на осуденикот, може од Судскиот совет да побара ревизија на конечната одлука или изјава за казната, врз основа на тоа што:

а) се откриени нови докази кои не биле достапни во времето на судењето, а таа недостапност не можела во целост или делумно, да се препише на страната која поднела барање за ревизија; или се доволно важни што, под услов да биле изнесени на претходното судење, би довеле до поинаква одлука за вината, потоа,

б) ако дополнително е утврдено дека пресудни докази, кои се зеле во предвид на судењето и врз чија основа се донела пресудата, биле лажни, неистинити или фалсификувани или ако се претпостави,

в) дека еден или повеќе судии кои учествувале во донесувањето на одлуката или потврдата на обвинението, во тој предмет сториле тешка повреда на правата на

²⁴⁷ Член 77, Законот за ратификација на Римскиот статут на Меѓународниот кривичен суд, Службен весник бр. 12/2002.

²⁴⁸ Член 78, Законот за ратификација на Римскиот статут на Меѓународниот кривичен суд, Службен весник бр. 12/2002.

²⁴⁹ Член 83 став 2, Законот за ратификација на Римскиот статут на Меѓународниот кривичен суд, Службен весник бр. 12/2002.

судиската должност чија тежина е доволна за оправдување за промена на тој судија од должност.

Судскиот суд ќе го одбие барањето кое го смета за неосновано. Ако утврди дека е основано, тоа може, по сослушување на страните предвидени со Правилата за постапка и докази, по потреба:

а) предметот да го упатат на претходниот Судски совет;

б) предметот да го упатат до друг Судски совет;

в) да решат за предметот, за да донесе одлука за тоа дали пресудата треба да се промени или не.

Финансирањето на судот се врши од посебен фонд, алиментиран од контрибуции на државите, од средства на ОН со нивно одобрување од Генералното собрание и од доброволни контрибуции на државите и на други органи, организации и поединци.²⁵⁰

Со основањето и функционирањето на Меѓународниот кривичен суд, не се остварува само правната и моралната обврска за репресија на криминалот, односно казнување на злосторниците, туку нивната праведна осуда треба да претставува најефикасно средство за одвраќање од повреди на меѓународно хуманитарно право. Тој е основан за создавање на услови за траен мир, со враќање на довербата на луѓето во правниот систем и во правдата. Со основањето на меѓународните кривични трибунали и со очекуваниот почеток на нивното функционирање, е завршена една мошне важна фаза во конституирањето на системот на меѓународно кривично право и меѓународна казнена правда. Со тоа се достигнати резултатите на еден вековен процес на поставување на меѓународни казнено - правни забрани, како израз на заедничките интереси, како и на зацврстувањето на неприкосновената позиција на човекот како субјект на меѓународното право и систем на казнена правда, што воедно е и најсилната гаранција за заштитата на неговите слободи и права. Основањето на меѓународните кривични трибунали е резултат на дејствувањето на еден силен фактор, а тоа се човековите слободи и права, нивното универзално значење и нивното ново претставување со што тие се мерило за сите нешта и основа на правниот систем (национален и меѓународен).

²⁵⁰ Камбовски, В., Меѓународно казнено право, Скопје 1998, стр. 413.

ГЛАВА 6: МЕЃУНАРОДНИ КАЗНЕНИ ДЕЛА

1. Вовед во поимот на меѓународни казнени дела

Во материјална смисла меѓународните злосторства претставуваат повреда на меѓународните блага и вредности, во чиешто средиште се наоѓа корпусот на универзални човекови права. Објектот на заштита се гледа во добрата кои се во интерес за целата меѓународна заедница, односно човечноста. Основен белег на меѓународните злосторства е всушност самиот меѓународен елемент на нивниот карактер или тоа што се дел од организирано насилство²⁵¹. Истите се карактеризираат со две основни особини:

- Прво, се состојат од дејствие или активности извршени од страна на државни претставници (пр. војници во војна, политички лидери и сл.), или пак од страна на физички лица. Ваквото однесување е или поврзано со меѓународен или со внатрешен вооружен конфликт или отсуство на таков конфликт, потоа има идеолошка или политичка димензија или е некако поврзано или на друг начин е во врска со однесувањето на државните претставници или организирани недржавни групи или ентитети²⁵². Затоа и кога злосторствата се вршат од страна на физичко лице, на некаков начин се поврзани со државната политика или пак со политиката на системот.
- Второ, блиску до веќе споменатото, овие злосторства имаат двојна димензија. Во нив се содржани кривичните престапи од домашните правни системи, а од друга страна имаат меѓународна димензија затоа што со нивно вршење се прекршуваат вредностите кои се прифатени за универзални во меѓународната заедница и се дел од меѓународните обичаи и прописи.

Освен објективниот елемент споменат погоре, за да се зборува за постоење на меѓународно злосторство, во меѓународното казнен право, се бара постоење и на уште еден елемент – психолошкиот, намерата, односно *mens rea*. Како што е и случај во националните поредоци, за да се прогласи одредено однесување за казниво, покрај тоа што истото мора да биде противправно, мора да постои и лична кривична одговорност. Односно, потребен е и психички, мисловен, елемент на делото кое би било врзано со самиот акт на извршување на делото.²⁵³ Така, и во самиот Статут на Меѓународниот кривичен суд²⁵⁴ е содржана одредба која реферира на потребата од психолошкиот елемент постоење на меѓународното злосторство²⁵⁵. Статутот предвидува дека, освен ако не е поинаку пропишано, сторителот е кривично одговорен и подлежи на казнување за дело во надлежност на Судот (се мисли на меѓународните злосторства), само ако кривичното дело е сторено со намера и свесно. Намерата, согласно Статутот се огледува во тоа што, од една страна, во однос на однесувањето, сторителот имал намера да се впушти во такво однесување, а во однос на последиците, сторителот имал намера да ја предизвика таа последица или е свесен дека според редовниот тек на настраните истата ќе настапи. Елементот „свесно“ пак

²⁵¹ Werle, G., *Principles of International Criminal Law*, Hague T.M.C. Asser Press, 2005, pg. 94-95.

²⁵² Cassese, A., *International Criminal Law*, second edition, Oxford University Press, 2008, pg 54.

²⁵³ Ibid, стр. 53.

²⁵⁴ За Судот и Статутот повеќе во посебна глава од овој учебник.

²⁵⁵ Rome Statute of the International Criminal Court, article 30.

подразбира спознавање на сите посебни обележја на кривичните дела или можностите за настапување на последиците според редовниот тек на настраните.

Во однос на вината како елемент на кривично дело, специфичноста кај меѓународните кривични дела е во тоа што единствената форма на вина во потесна смисла е умислата.²⁵⁶ Што повеќе, тешко дека освен при постоење на директна, може да се вклучува меѓународното право и при евентуалната умисла.

Потесната дефиниција за намерата не е оправдана во повеќето кривични дела во надлежност на Меѓународниот кривичен суд, така што во согласност со националните права, односно европско континенталното право, треба да земе предвид дека во меѓународното кривично право е можна и евентуалната умисла. Сепак, најважната специфичност во областа на кривичната одговорност за меѓународните злосторства е т.н. командна одговорност чија основна карактеристика е што може да се одговара и за небрежност, иако станува збор за умислено кривично дело. Тешко е да се објасни контрадикторноста што се појавува во овој поглед во Римскиот статут, т.е. дека умислата се ограничува само на директна, а во случај на командна одговорност се проширува субјективниот елемент и на несвесна небрежност, што е очигледно неспоиво со меѓународните кривични дела во надлежност на Меѓународниот кривичен суд.

Во формална смисла, под меѓународно казниво дело денес подразбираме поведење што е во спротивност со меѓународна норма содржана во некоја меѓународна конвенција.

1. Меѓународното казниво дело претставува повреда на определен универзален интерес или вредност,

2. Меѓународното казниво дело претставува повреда на некоја меѓународна норма,

3. Казнувањето на меѓународно казниво дело претставува обврска на државата.²⁵⁷

Земајќи ја во предвид обврзливоста на нормите се издефинирале две категории норми: норми – закони и норми – стандарди.

Нормите - закони имаат карактер на императивни норми што постојат и се применуваат независно од волјата на одделна држава, како што се одредбите за меѓународните злосторства во конвенцијата за геноцидот од 1948 и Женевските конвенции од 1949. Нивната обврзувачка сила се обезбедува или со непосредна примена од страна на МКС или со гонење во друга држава (универзален принцип).

Зад нормите - стандарди не стојат механизми за императивна и непосредна примена. Нивната примена е препуштена на државите потписнички и нивните национални законодавства. Оттука меѓународните казниви дела ги третираме како инкриминации во националното законодавство што имаат во својата основа заштита на некоја меѓународна норма, како и поведенијата што не се прогласени за казниви во националното законодавство, а преставуваат повреда на когентните меѓународни норми. Меѓународните казниви дела, професорот Камбовски ги дели во две групи: меѓународни злосторства *strictu sensu*, како што се геноцидот, воените злосторства и другите дела зад кои стојат когентни меѓународни норми, и втората група меѓународни казниви дела во поширока смисла, што за своја основа имаат норми содржани во меѓународни конвенции.²⁵⁸ Делата предвидени во поглавјето Кривични дела против

²⁵⁶ Stojanovic, Z., *Međunarodno krivično pravo*, Pravna knjiga – Beograd, Beograd, 2017, str. 56.

²⁵⁷ Камбовски, В.: *Меѓународно казнено право*, стр. 261.

²⁵⁸ Камбовски, В. (1998): стр. 263.

човечноста и меѓународното право од Македонскиот КЗ ги дели на следниве подгрупи: геноцид, злосторства против човечноста, воени злосторства, дела против мирот, дела на меѓународен тероризам, дела на транснационален организиран криминал и дела на повреда, на други основни права признати од страна на меѓународната заедница.²⁵⁹

Опсегот на меѓународните злосторства значи збир на сите поединечни кривични дела што претставуваат поим за меѓународно кривично дело. Тоа е збир од сите кривични дела утврдени со еднаквоста на нивниот квалитет како предуслов за постоење во кругот на МКД. Современата теорија е на став дека обемот на меѓународните злосторства го чинат злосторства како: геноцид, злосторства против човештвото, воени злосторства и кривично дело агресија. Постојат индикации кои условуваат вклучување на други кривични дела во рамките на поимот меѓународни кривични дела (особено тероризам и тортура), но овие акти немаат официјално признат статус на меѓународни кривични дела *strictu sensu* кој го имаат само наведените четири кривични дела. Причината поради кои овие дела се вметнати во овој поим на меѓународни кривични дела ја гледаме во начинот на нивното конституирање, функциите кои им се дадени и во односот со меѓународното правосудство. Затоа, бидејќи акцентот е ставен на овие четири категории кривични дела, класифицирани како дела *stricto sensu*, анализата ја започнуваме со нив.

Покрај меѓународните кривични дела *strictu sensu*, во Македонскиот КЗ, има уште неколку инкриминации коишто спаѓаат во поглавјето Кривични дела против човечноста и меѓународното право, а ги групираме како ***Казнени дела на меѓународен тероризам, дела на транснационален организиран криминал и дела на повреда на други основни права на човекот признати од меѓународната заедница***. Во овој учебник нема да се задржиме на нивно елаборирање, од причина што, овие дела, особено комплексни по својата содржина, се предмет на проучување и на другите правни дисциплини како предметот Организиран криминал, Казнено право, Казнено право – применета програма и сл.²⁶⁰

1.2. Меѓународни злосторства *stricto sensu*

1.2.1. Геноцид

Геноцидот претставува целосно или делумно уништување национална, етничка, расна или верска група. Третирањето на геноцидот како меѓународно злосторство е нужно заради заштита на народите, односно на другите групи луѓе, како и на човекот како припадник на таква група.

²⁵⁹ Види Камбовски, В. (2011): Коментар на КЗ, Матица, стр. 1175.

²⁶⁰ Во оваа смисла, во овие групи потпаѓаат инкриминациите Злоупотреба на меѓународни знаци, Одговорност на командантите и другите претпоставени, Расна и друга дискриминација, Засновање ропски однос и превоз на лица во ропски однос, Трговија со луѓе, Криумчарење на мигранти, Организирање на група и поттикнување на извршување на делата трговија со луѓе трговија со малолетно лице и криумчарење на мигранти, Трговија со дете, Злоупотреба на безвизниот режим со државите членки на Европската Унија и на Шенгенскиот договор, Меѓународен тероризам, Загрозување лица под меѓународна заштита, Земање заложници и Пиратство.

Концептот за делото геноцид е стар колку и самото човештво²⁶¹ и потекнува од потребата за доминација на една група над друга.

Етимолошки, зборот геноцид е неологизам формиран со спојување на грчкиот збор *genus* (*genos*) што значи род и латинските зборови *cedere*, *ocidere*, што значи да се убие, да се уништи. Како филолог по вокација, Лемкин го создал овој збор со намера да одекне во умот на личноста која тој збор го изговара.²⁶²

Во 1946 година, Генералното собрание на ООН ја носи Резолуцијата бр. 96 насловена „Злосторството геноцид“ со која геноцидот е одреден како злосторство во меѓународното право. Оваа Резолуција е основ за подоцна донесената Конвенција за спречување и казнување на злосторството геноцид од 1948 год. Најдискутирано прашање во периодот измеѓу е прашањето за опфатот на заштитените групи. Имено, Резолуцијара нуди заштита на расни, верски и политички групи, кое со Конвенцијата морало да се прошири и сосредочи. Затоа и самата Конвенција е плод на исклучително голем компромис. Усвоена е во декември 1948 година, а стапува на сила во јануари 1951 година. До тогаш, на ова дело е гледано како вид на злосторство против човештвото. Според Конвенцијата, со која за првпат се дава сеопфатна дефиниција за ова меѓународно злосторство, за постоењето на геноцидот, не е релевантно дали истиот е извршен за време на мир или за време на војна. Тоа е злосторство кое вклучува умисла како субјективен елемент за потполно или делумно да се уништи одредена национална, етничка, расна или верска група, преку: убиство на членови од групата, тешка повреда на физичкиот или менталниот интегритет на членови од групата, намерно изложување на групата на такви животни услови кои водат кон нејзино потполно или делумно физичко уништување, мерки насочени кон спречување на раѓање во рамки на групата или принудно пренесување/преместување деца од една во друга група.

Дефинирањето на злосторството геноцид во статутите на *ad hoc* меѓународните кривични трибунали за поранешна Југославија и Руанда имаа значително влијание врз објаснувањето на основните елементи на овој меѓународен криминал во меѓународното право. Особено значајна пресуда во тој дел е пресудата од Меѓународниот кривичен трибунал за Руанда во случајот Жан-Пол Акајесу (*Jean-Paul Akayesu*)²⁶³ која претставува прва пресуда на Меѓународниот кривичен трибунал за делото геноцид, но и пресудата на МКТЈ во случајот против Радислав Крстик, како прва пресуда на ова судечко тело за кривично дело геноцид. Последователно вклучување на кривичното дело геноцид во работа на други меѓународни кривични судови, потврдуваат интеграција на кривично дело геноцид во меѓународно кривично право, и неговото воспоставување како меѓународно кривично дело.²⁶⁴

Од денешен аспект, потполна содржинска одреденост на геноцидот е дадена во Римскиот статут на МКС, споменато погоре, и праксата на меѓународните кривични судови и трибунали. За некои автори, геноцидот е најтешко меѓународно злосторство,

²⁶¹ Vilijam A. Šabas (William A. Schabas), *Genocide in International Law: The Crimes of Crimes*, Cambridge, Cambridge University Press, 2003, 1.

²⁶² Barjaktarovic, D., *Pojam Međunarodnog krivičnog dela*, doktorska disertacija, Fakultet za evropske pravno – politicke studije, Novi Sad, 2016.

²⁶³ *The Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu (ICTR-96-4-T)*, International Criminal Tribunal for Rwanda, Verdict, 02.09.1998.

²⁶⁴ Barjaktarovic, D., *Pojam Međunarodnog krivičnog dela*, doktorska disertacija, Fakultet za evropske pravno – politicke studije, Novi Sad, 2016, str. 134.

и го именуваат како злосторство над злосторствата²⁶⁵. Геноцидот е дефиниран како дело извршено со намера за целосно или делумно уништување на национална, етничка, расна или верска група со убивање на членови на групата, со тежок напад врз нивниот физички или ментален интегритет, со умислено излагање на групата на такви услови на егзистенција што резултираат со целосно или делумно физичко уништување, со мерки што водат кон спречување на раѓање во групата итн. Конвенцијата предвидува и казнување на обидот, како и казнување при постоење соучесништво во делото. Истото, може да биде извршено и непосредно и посредно (командна одговорност), но освен дејствувањето мора да постои и намера за вршење геноцид, а која треба да биде насочена кон уништување на некоја национална, расна, верска или етничка група.²⁶⁶ Не е од непосредно значење дали се работи за дел од групата или за целата група. Геноцидот спаѓа во политичките кривични дела и е дело кое не застарува.

За да може да се констатира дека постои или не делото геноцид, мора да бидат задоволени одредени општи елементи²⁶⁷, и тоа мора да постои:

- **Заштитена група** – објект на геноцидот претставуваат припадници на одредена целна група (од национална, етничка, расна или верска природа);
- **Посебна намера**, *dolus specialis*, умисла, да се уништи цела или дел од групата која е заштитена со конкретната инкриминација за геноцид, како психички однос на сторителот спрема делото²⁶⁸, чиј интензитет мора да се докажува за да се утврди дали постоел од самиот почеток на преземање на дејствијата на делото и
- **План**, како дел од умислата за да дојде до геноцидот, односно делувањето на поединци да е дел од поголемо, колективно делување кон вршење на геноцид.

По исполнување на овие општи елементи, за постоење на делото исто така мора да бидат задоволени и одредени посебни елементи преку кои се гради контекстот во ситуациони рамки и преку нивно констатирање се утврдува постоењето на делото геноцид. Тоа е субјективниот елемент (*mens rea*), со кој се утврдува постоење на свест и знаење за вршењето на делото од страна на поединечен сторител и објективниот елемент (*actus reus*), кој се манифестира со сторувањето конкретни дејствија кои се во насока на остварувањето на битието на делото геноцид (како убиство, предизвикување тешки телесни или ментални повреди, намерно наметнување животни услови предодредени да доведат до уништување на група, наметнување мерки насочени кон спречување на раѓања, принудно пренесување/раселување деца).

Класификација на појавните облици на геноцидот направена во однос на она кое е сторено и доминантната намера на сторителот, е основа за понатамошна поделба на геноцидот на четири подвидови²⁶⁹ кои последователно се јавувале низ човековата историја:

- Геноцид за да се елиминира заканата од ривал;

²⁶⁵ Обвинител против Радислав Крстич (IT-98-33), Меѓународен кривичен трибунал за поранешна Југославија, Пресуда на Апелациониот совет, 19.04.2004, Издвоено мислење на судијата Shahabuddeena, § 95.

²⁶⁶ <http://ipf.rs/medjunarodna-krivicna-dela/>

²⁶⁷ Barjaktarovic, D., Pojam Međunarodnog krivičnog dela, doktorska disertacija, Fakultet za evropske pravno – političke studije, Novi Sad, 2016, str. 138.

²⁶⁸ Д. Јовашевиќ, Кривично право - Општи део, op.cit., стр. 116.

²⁶⁹ Jonassohn, K., Chalk, F., A typology of genocide and some implications for the human rights agenda, presented at the Seventeenth World Congress of Philosophy, August 21- 27, 1983, held in Montreal, Canada.

- Геноцид за да стекне економско богатство;
- Геноцид со кој се сака да се создаде терор и
- Геноцид за спроведување на верување, теорија или идеологија.

Денес, правиме дистинкција на три главни облици во кои се јавува геноцидот:

- физички,
- биолошки и
- национално - културен.

Првиот се состои во различни постапки на уништување на некоја национална етничка расна или верска група. Вториот опфаќа постапки со кои се спречува раѓањето, односно продолжувањето на групата. Третиот подразбира насилни постапки што водат кон губење на културниот националниот етничкиот расниот или верскиот идентитет на групата.

Така и домашниот Кривичен законик²⁷⁰, во член 403 го регулира делото геноцид, како злосторство против човечноста и меѓународното право кое се јавува во наведените три подоблици. Во Законот е предвидено дека „тој што со намера наполно или делумно да уништи некоја национална, етничка, расна или верска група, ќе нареди да се вршат убиства или тешки повреди на телото или тешко нарушување на физичкото или душевното здравје на членовите на групата или присилно раселување на населението или групата да се стави во такви животни услови што доведуваат до наполно или делумно истребување на групата или да се применат мерки со кои се спречува раѓање меѓу припадниците на групата или да се врши присилно преселување на деца во друга група или тој што со иста намера ќе изврши некое од наведените дела, ќе се казни со затвор најмалку десет години или со доживотен затвор“. Самото дефинирање на злосторството е очигледно поврзано со дефиницијата дадена во Конвенцијата од 1948 година, спомената погоре, но и истата потсеќа со интерпретацијата на злосторството во интернационални размери.

Додатно, законодавецот предвидел и казнување при одобрување или оправдување на геноцидот во членот 407-а, во случај кога некој по пат на информациона систем јавно негира, грубо го минимизира или ги одобрува и оправдува делото.

Оваа инкриминација е резултат на големата медиумска пропаганда која може да биде особено опасна, па затоа законодавецот се одлучил во детално инкриминирање на сите дејства коишто можат да значат подржување или промовирање на овие злосторства или пак негирање на истите. Инкриминирањето на криминалот од омраза во кривичните законици е еден од најголемите предизвици со кои се соочија современите законодавства.

Во оваа смисла, тој што по пат на информациона систем јавно ги негира, грубо ги минимизира, ги одобрува и оправдува делата геноцид, воена агресија, злосторства против човечноста и воените злосторства, ќе се казни со затвор од една до пет години. Ако негирањето, минимизирањето, одобрувањето или оправдувањето е сторено со намера за поттикнување омраза, дискриминација или насилство против некое лице или група на лица поради нивната национална, етничка или расна

²⁷⁰ Кривичен законик, „Службен весник на Република Македонија ” бр. 37/96, 80/99, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 87/2007, 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 82/13, 14/14, 27/14, 28/14, 115/14, 132/14, 160/14, 199/14.....

припадност или верска определба, сторителот, ќе се казни со казна затвор најмалку четири години. Да напоменеме дека оваа инкриминација не е од понова природа и не е врзана само за развојот на информатичката технологија и социјалните медиуми. И во време на најголемите воени злосторства за време на Втората светска војна, забележани се натписи во весници, коишто содржат промовирање на геноцидно однесување. Во оваа смисла е осудата на уредникот на нацистичкото списание „Јуришник“ кој е осуден на смрт во Нирнбершките процеси заради објавените написи против Евреите: *„Штрајхеровото поттикнување на убиство и истребување во време кога Евреите на Исток биле убивани во најужасни услови јасно креира прогон врз политичка и расна основа, во врска со воени злосторства... и креира злосторство против човештвото.“* Нирнбершкиот суд не утврдува директна врска помеѓу антисемитските написи во приватното списание „Јуришник“ и конкретен случај на насилство против евреите. според судиите, доволно било тоа, што нашироко распространетиот „Јуришник“ инјектирал отров во умовите на илјадници Германци - отров што предизвикал да ги поддржаат национал-социјалистичките политики на прогонување и уништување на Евреите.²⁷¹ Исто така, во оваа насока е и осудата на Меѓународниот суд за воени злосторства во Руанда, на сопственикот на радиото РТЛМ за поттикнување геноцид, опишувајќи го радиото како негово „избрано оружје што го користел за да предизвика убиство на Тутси цивили“. Истиот суд утврди дека говорот на омраза во медиумите (РТЛМ и „Кангура“) претставувал прогонување и дека нема потреба говорот на омраза да содржи повик за акција или да има врска помеѓу прогонувањето и актите на насилство. според судот, самите говори на омраза и повици за насилство против Тутсите по 6 април 1994 (по почетокот на систематскиот и широк напад против Тутсите) претставуваат акти на прогонување. Судот во Руанда истакна дека говорот на омраза е дискриминаторска форма на агресија што го уништува достоинството на оние од групата која е нападната и дека предизвикува ненадоместлива штета.²⁷² Бројни се и наративите со особено националистичка содржина, кои го негираат геноцидот во Сребреница, а кои и денес се појавуваат на различни сајтови и профили на социјалните мрежи.²⁷³

Квалифициран облик ваквото одобрување, односно оправдување добива во случај доколку намерата на сторителот е врзана за поттикнување на омраза, дискриминација или насилство над лице припадник на одредена од споенатите групи. Организирањето на група, како и самото припаѓање во ваква група, заради вршење на ова дело исто така е казниво согласно КЗ членот 416-а. Сепак, ова дело е меѓународно кривично дело *strictu sensu*, и е забрането и казниво по силата на

²⁷¹ Види Трајаноски, Жарко, 2014: Говор на омраза на интернет / Скопје : Фондација Метаморфозис, 16 стр. - Водич за ИКТ на Метаморфозис достапен на.....

²⁷² Ibidem.

²⁷³ Во оваа смисла види ги објавите на локалниот интернет портал во БиХ, Деспотовина, во јануари 2019 година, кој објави фотографија од прославата на Божиќ, со зборови скоро идентични со оние што ги кажа воениот командант на Војската на Република Српска, Ратко Младиќ, кога влезе во овој град во јули 1995 година – „Еве нè во Сребреница, во пресрет на уште еден голем српски празник“. Исто така, постојат докази дека националистичките наративи влијаат и врз децата од оваа област. Непосредно по инцидентот со конвојот за Бадник, учениците од Првото основно училиште од Сребреница, на Инстаграм објавија фотографија на [група ученици со натписот „Браќа четници“](https://balkaninsight.com/2020/07/08/%D0%BD%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B7%D0%BC%D0%BE%D1%82-%D0%B2%D0%BE-%D1%81%D1%80%D0%B5%D0%B1%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B0-25-%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B8-%D0%BF/?lang=mk). За повеќе од оваа нализа види на сајтот <https://balkaninsight.com/2020/07/08/%D0%BD%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B7%D0%BC%D0%BE%D1%82-%D0%B2%D0%BE-%D1%81%D1%80%D0%B5%D0%B1%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B0-25-%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B8-%D0%BF/?lang=mk> (последен пристап 10.09.2020).

нормите кои се содржани во Конвенцијата за спречување и казнување на геноцидот, без оглед на тоа дали некоја држава ја има ратификувано Конвенцијата и дали во своето законодавство изречно го прогласува за казнено дело²⁷⁴.

1.2.2. Воени злосторства

Воените злосторства настанаа како резултат на потребата од хуманизирање на правилата за војна и вооружените судири, па поради тоа се сметаат за првиот израз на дејствување во насока на регулирање *ius in bello*²⁷⁵.

Од воените злосторства всушност произлегуваат понатаму сите останати меѓународни кривични дела во потесна смисла, преку надополнување на општите и посебните елементи. Така, тргнувајќи од критериумите намера, заштитена група, дејствија, и сл. се појавиле и останатите меѓународни кривични дела, како споменатите геноцид и злосторства против човештвото. Забраната за кршење на воените правила постои уште од античките времиња. Дотолку повеќе, како да не постои пишан акт низ историјата од универзален карактер кој не обратил посебно внимание на потребата од хуманизирање на правата на војната, токму преку заштита на учесниците во вооружени судири.

Воените злосторства уште во 1945 година се дефинираат од страна на Манфред Лакс (Manfred Lachs) како дела на „насилство кое се квалификува како кривично дело, сторено за време на или во врска со војна под посебни, поволни околности, создадени од војната и во чии рамки можно е да се извршат, дело насочено против државата на другиот борец, нејзини интереси или граѓани, против неутралните држави, нејзините интереси или нејзините граѓани, како и против лица без државјанство, освен ако не е оправдано со правилата на војување.²⁷⁶ Од злосторствата вршени за време на војна, со подоцнежниот развој на нормативни регулативи, израснале и се издефинирале воените злосторства.

Основна карактеристика на воените злосторствата е нивната поврзаност со обичајното право. Важниот силен карактер кој се провлекува низ историјата на крај резултира и со втемеленост на делото меѓу инкриминациите на Статутот на Меѓународниот кривичен суд. Првата вистинска инкриминација на воените злосторства ја дава Повелбата на Нирнбершкиот трибунал, која потоа се јавува и во статутите на подоцна формираните судови и трибунали, а кои судеа за дела сторени во врска со воените судири. Преку Првата и Втората светска војна впрочем, особено се актуализирале и акцентирале потребите за натамошни хуманизирања на војната. Така, по Втората светска војна, се усвоени најважните документи од договорен карактер, а кои се однесуваат на вооружените судири. Процесот на хуманизација на војната, особено интензивиран по Втората светска војна, довел до кодификација на воените злосторства во четирите Женевски конвенции од 1949: Првата Женевска конвенција за подобрување на судбината на ранетите и болните на бојното поле²⁷⁷, Втората - за подобрување на судбината на ранетите, болните и жртвите на бродолом

²⁷⁴ Камбовски, В., Казнено право – Општ дел, 2-ри август, Штип, Скопје 2006, стр. 160.

²⁷⁵ Barjaktarovic, D., Pojam Međunarodnog krivičnog dela, doktorska disertacija, Fakultet za evropske pravno – političke studije, Novi Sad, 2016, str. 143.

²⁷⁶ Haje, E., L., War Crimes in Internal Armed Conflicts, Cambridge, Cambridge University Press, 2008, 104.

²⁷⁷ https://www.loc.gov/frd/Military_Law/pdf/GC_1949-I.pdf

членови на вооружени сили на море²⁷⁸, Третата, за третманот на воените заробеници²⁷⁹ и Четвртата за заштита на цивилното население за време на војна²⁸⁰.

Основната замисла на Женевските конвенции е заштитата на сите оние луѓе кои не учествувале или не се веќе активни во воени судири, втемелувајќи ја на тој начин во меѓународното право идејата дека, дури и во време на војна, мора да биде загарантиран одреден минимален степен на хуманост. Но она кое е особено важно е дека овие конвенции недвосмислено ја покажуваат и пропишуваат кривичната одговорност за кршење на одредбите на конвенциите, односно за тешки кршења на одредбите. Исто така со нив се утврдува обврската за процесуирање на директните сторители на кривичните дела, како и командната одговорност, односно одговорноста на оние кои наредиле вршење на таквите дела. На донесувањето на Женевските конвенции следи носење и на два Дополнителни протокола за заштита на жртвите на меѓународни вооружени судири и на немеѓународни вооружани судири. Значајноста на протоколите се огледа во то што со нив се воведуваат нови дејствија кои значат кршење на нормите на женевските конвенции, како и во тоа што укажуваат на облик на вина заснован на умислата, а воведен токму преку споменатата командна одговорност.

Статутот на МКС пак во членот 8 исто така го регулира военото злосторство. Судот согласно Статутот е надлежен да суди за воени злосторства кога тие се вршени како дел од план или политика или пак ако овие кривични дела се вршени во голем број. Како што споменавме и во делот за Меѓународниот кривичен суд, под воени злосторства Судот ги смета сериозните кршења на Женевските конвенции од 1949 година, намерното убивање, мачењето или нечовечното постапување – вклучувајќи и вршење на билошки експерименти, намерно нанесување непотребно страдање, тешки телесни повреди или нарушување на здравјето, земање заложници, незаконско протерување или раселување, незаконско затворање, намерно лишување на воени заробеници или други заштитени лица од нивните права на фер и правично судење, намерно насочување на нападите против цивилно население или цивилни објекти, намерно бомбардирање со било кои средства на градови, села, живелишта или градби кои не се воени објекти и сл. Оваа одредба во Статутот е всушност најдолгата одредба која во себе содржи најголем број на такстивно наведени точки кои содржат дејствија што значат вршење воени злосторства. Ваквата должина е сосем оправдана затоа што за цел има регулирање на вооружаните судири и воспоставување на правила во хаосот. Обемноста е само знак за вистинската потреба од хуманизација на водењето војни, вооружани судири и јасно разграничување на правната од неправната страна на судирите и праведноста на војната. Концептот за праведна војна, *ius in bello*, можеби е најконтраверзен сам по себе, земајќи ги во предвид моралниот карактер на војната и криминогеоста на војувањето, и произлегува од неговиот филозофски однос со *jus ad bello*, како право на водењето на праведна војна. Затоа и самите воени злосторства, санкционирањето на неправедните начини на војувања и кршењето на *ius in bello* принципите, впрочем придонесуваат кон тоа да се разликува правото од влегување во војна од правилата во војната.²⁸¹ *Ius in bello* подразбира почитување или непочитување, односно кришење на воените правила, додека *ius ad bellum* се однесува на процената на праведноста на впуштање во војна,

²⁷⁸ https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/GC_1949-II.pdf

²⁷⁹ https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/GC_1949-III.pdf

²⁸⁰ https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/GC_1949-IV.pdf

²⁸¹ Barjaktarovic, D., *Pojam Međunarodnog krivičnog dela*, doktorska disertacija, Fakultet za evropske pravno – politicke studije, Novi Sad, 2016, str. 228.

од моралноста на агресија или прифатливоста на концептот на самоодбрана²⁸². Овие два концепта поточно се показател за разликувањето на воената состојба од мирната, невоена, состојба.

Регулирањето на воените злосторства, историски гледано, можеби и настанува низ призмата на меѓународното хуманитарно право, но не е во потполност покриено со него. Имено, воените злосторства се инкриминирани во потесна област на меѓународното хуманитарно право, врзана за конституирање на индивидуална кривична одговорност низ дејствија кои се припишуваат или можат да бидат припишани на поединецот. Поточно во прашање се норми од корпусот на меѓународно хуманитарно право кои со нивниот обичаен карактер и особена тежина условуваат настанување на некои од категориите на меѓународните кривични дела.

Под претпоставка дека не секое кривично дело сторено во војна е воено злосторство, се поставува прашањето каква е природата на врската помеѓу злосторството и вооружениот конфликт, за да може тоа злосторство да се карактеризира како воено злосторство. Тука се отвора и прашањето за начинот на докажување на постоење на вооружен конфликт. Врската помеѓу злосторството и вооружениот конфликт е од суштинско значење за да се утврди постоење на воено злосторство. Во исто време, одредени дела на воени злосторства не се секогаш, ниту пак нужно од воена природа. Во контекст на утврдување на кривична одговорност за воени злосторства веруваме дека не е важно дали е се работи за домашен или меѓународен конфликт. Не е нужно да на самото место на вршење на военото злосторство се води вооружен судир. Исто така, сметаме дека не е доволно што злосторството е сторено во контекст на вооружен конфликт, туку е потребно кривичното дело (или казнивиот дел) да има јасна и недвосмислена врска со околностите што произлегуваат од вооружениот конфликт, како и злосторството да се потпира на вооружен конфликт или употреба на вооружен конфликт, така што самото делото да овозможува воспоставување врска помеѓу извршување на кривично дело и вооружен судир. Ова прашање заслужува внимание затоа што е исто така израз на потребата да се направи разлика помеѓу општ криминал и меѓународен криминал во потесна смисла.²⁸³ Тука врската постои преку објектот на заштита, кој својот статус на заштита го добива токму од постоењето на воени судири, што имплицира на примена на хуманитарното право. Но врската оди подалеку од објектот на заштита, односно се продолжува и кон сторителот на делото. Сторителот како активен субјект се јавува токму на неговото дејствување кое своите корени ги има во неговото учество во вооружаните судири. Затоа, кон вооружаниот судир се гледа како кон рамка во која се преземаат дејствијата на воените злосторства, а без која противправните дејствувања би се третирале како општ криминалитет.

Одредувањето на воените злосторства и што сè треба да содржат за да се третираат како такви, односно да се изврши нивно разграничување од меѓународното хуманитарно право, е направено и објаснето во пресудата на Хашкиот трибунал за постапката водена против Душко Тадиќ. Имено жалбената постапка, се нагласуваат четири основни барања кои мора да бидат исполнети за да се зборува воопшто за воени злосторства и да истите се разграничат од меѓународното хуманитарно право. Се работи за тоа дека: повредата мора да претставува повреда на правила на меѓународното хуманитарно право, дека тоа правило мора да постои во обичајното право или во применливото договорно право, потоа дека повредата мора да биде

²⁸² Walzer, M., *Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations*, Njujork, Basic Books, 2006, pg. 21.

²⁸³ Ђорђевиќ, В., *Одговорност за меѓународна кривична дела*, докторска дисертација, Правни факултет, Универзитет во Ниш, 2014 стр. 147.

сериозна на начин што правилно да ги штити важните вредности и да вклучува сериозни последици по жртвата и последно, повредата да конституира индивидуална кривична одговорност.²⁸⁴ Важноста на наведената пресуда и толкување на Трибуналот се гледа и во подоцнежните интерпретации на меѓународното хуманитарно право и во натамошното градење на елементарната рамка на воените злосторства.

Така, анализирајќи ги општите елементи кои се потребни за да постојат воените злосторства, секогаш тргнуваме од самиот концепт на постоењето на војната и военото опкружување, а со тоа и од допуштеноста или недопуштеноста на некои од облиците на однесување согласно правилата *ius in bello*. Па согласно Римскиот статут и наведеното, како општи елементи кои се потребни за постоење на делото се сметаат:

- Постоење на воени, вооружани, судири – квалитативна разлика во однос на останатите категории меѓународни кривични дела.
- Повреда на правилата на меѓународното хуманитарно право – повреди на конвенциските или обичајните правила на меѓународното хуманитарно право.
- Самата повреда да е дел од план, политика или да е сторено во големи размери – што повеќе се врзува за процесната надлежност на МКС, на основа дека се работи за доволно серозна повреда на меѓународното хуманитарно и казнено право.

Посебните елементи кои се бараат при препознавање на постоење воено злосторство се всушност вообичаените елементи кои треба да бидат задоволени за утврдување на индивидуална кривична одговорност кај одредено лице и тоа:

- Субјективниот елемент за воено злосторство *mens rea* – односно општо барање за знаење, односно свест за делото и вооружаниот судир и
- Објективниот елемент на воено злосторство *actus reus* – што се огледа во извршување на некои од делата кои се сметаат за воени злосторства, а кои по своите карактеристики подразбираат постоење на внатрешен или интернационален вооружан судир.

Македонското законодавство содржи низа на одредби и инкриминации кои го регулираат военото право, на начин што санкционираат одредени поведенија за време на вооружени судири. Така КЗ на РМ содржи одредби за:

- Воени злосторства против цивилното население (чл. 404),
- Воени злосторства противранети и болни (чл. 405),
- Воени злосторства против воени заробеници (чл. 406),
- Употреба на недозволените средства за борба (чл. 407),
- Одобрување или оправдување геноцид, злосторства против човечноста или воените злосторства (чл. 407 - а),
- Злоупотреба на хемиско или биолошко оружје (чл. 407 - б),
- Противправно убивање и ранување непријател (чл. 409),
- Противправно одземање на предмети од убиени и ранети на боиште (чл. 410),

²⁸⁴ Cryer, R., Friman, H., Robinson, D., Wilmschurst E., An Introduction to International Criminal Law and Procedure, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, pg. 272.

- Повреда на парламентарци (чл.411),
- Сурово постапување со ранети, болни и со воени заробеници (чл. 412),
- Неоправдано одлагање на репатријација на воени заробеници (чл. 413),
- Уништување културни и историски споменици (чл. 414),
- Поттикнување агресивна војна (чл. 415),
- Злоупотреба на меѓународни знаци (чл. 416),
- Организирање на група и поттикнување на извршување геноцид и воени злосторства (чл. 416 -а).

Утврдена е и командната и индивидуалната одговорност за дејствија преземени за време на вооружани судири преку инкриминациите за:

- Одговорност на командантите и другите претпоставени (чл. 416 - б) и
- Одговорност на потчинетиот за дело извршено по наредба на претпоставениот (416 - в).

Разликите помеѓу овие дела се рефлектираат во однос на предметот на заштита што служеше како основа за поделба на воените злосторства на повеќе видови. Ова е местото каде што е видлива разликата помеѓу одлуката во Кривичниот законик и Статутот на Меѓународниот кривичен суд. Класификацијата на овие дела е извршена според предметот на заштита, почнувајќи од цивилно население (воено злосторство против цивили), на други категории на неборбени лица (воено злосторство против ранети и болни, воено злосторство против воени заробеници), како и во врска со човештвото (организирање и охрабрување извршување геноцид и воени злосторства) и меѓународно право (употреба на недозволени средства за борба, неоправдано одлагање репатријација на воени заробеници, уништување културни добра). Во однос на вината, се забележува дека одговорноста за овие дела се заснова на намерата, умислата. Сепак, Кривичниот законик прави одредена разлика во рамките на намера во одредени воени злосторства во смисла дека е можно да се примени директната умисла и евентуалната умисла во одредени случаи, но и небрежноста.

Општиот преглед на воените злосторства во македонското кривично право, генерално одговара на одредбите содржани во Статутот на Меѓународниот кривичен суд. Сепак, постојат и значителни разлики. Една разлика се рефлектира во фактот дека Статутот на Меѓународниот кривичен суд ги поврзува воените злосторства со постоењето „план или политика“. Наместо тоа, кај нас, се обезбедува посоодветно решение преку членот 416 – а и казнување на организирањето и поттикнувањето на извршување геноцид и воени злосторства. Ваквото решение овозможува казнување на сторителите на овие дела на повисоко ниво. Кривичниот законик предвидува и казнување за употреба на недозволени средства за борба. Во оваа смисла, тоа укажува на фактот дека самите меѓународни правни акти не го регулираат или санкционираат во целост оваа материја, ниту пак има комплетно универзално прифатени решенија за идентификување и санкционирање на употребата на овие средства. Ниту Статутот на МКС не е имун на овој проблем.

Друг потенцијален проблем се рефлектира во фактот дека КЗ во рамките на чинот на воено злосторство против цивили во рамките на присилување на служба во вооружени формации како пасивен субјект ги зема лицата помлади од осумнаесет

години, додека Статутот на Меѓународниот кривичен суд во член 8 став 2 точка Ф. возраста на пасивниот субјект ја ограничува на „деца под петнаесет годишна возраст“.

1) Воени злосторства против цивилно население

Законодавецот предвидел особено обемен корпус на дејствија кои би можеле да значат воено злосторство сторено кон цивилното население во состојба на војна, вооружан судир или окупација, како нужен елемент за постоење на длото. Се вели дека се недозволен дејствијата на лица во ваква состојба преку кои, спротивно на правилата на меѓународното право ќе се нареди да се изврши напад на цивилното население, населба, на одделни цивилни лица или на лица онеспособени за борба, што имало за последица смрт, тешка телесна повреда или тешко нарушување на здравјето на луѓето. Потоа е недозволиво напад без избор на целта со кој се погодува цивилното население; вршење спрема цивилното население убиства, мачења, нечовечки постапувања, биолошки, медицински или други научни експерименти, земање на ткива или органи заради пресадување, нанесување на големи страдања или повреди на телесниот интегритет или на здравјето; раселување или преселување или присилно однародување или преминување во друга вера; присилување на проституција или силување, сексуално ропство или предизвикување на присилна бременост, насилна стерилизација или друг вид сексуално насилство; применување на мерки на застрашување и терор, земање на заложници, колективно казнување, противзаконито одведување во концентрациони логори и други противзаконити затворања, лишување од правото на правилно и непристрасно судење; или извршување на казна или погубување без претходна пресуда донесена од законски заснован суд во постапка во која се обезбедени општоприфатените судски гаранции присилување на служба во вооружените сили на непријателска сила или во нејзина разузнавачка служба или администрација, запишување и регрутирање на лица помлади од 15 години во вооружените сили на државата или регрутирање на лица помлади од 18 години во вооружени групи кои не се вооружени сили на државата и нивно користење преку активно учество во вооружените дејствија спротивно на условите определени со правилата на меѓународното право; искористување на присуството на цивилно население или на други заштитени лица како жив штит на определени места или подрачја на дејствување на вооружени сили; присилување на принудна работа, изгладнување на населението, отежнување на пристапот на хуманитарна помош, конфискување на имот, грабеж на имотот на населението, противзаконито и самоволно уништување или присвојување од поголеми размери на имоти што не е оправдано со воените потреби, земање на незаконита и несразмерно голема контрибуција и реквизиција, намалување на вредноста на домашните пари или противзаконито издавање на пари или тој којшто ќе изврши некое од наведените дела. За наведените дејствија, кои значат воени злосторства против цивилното население, законодавецот предвидел казна затвор од најмалку 10 години или доживотен затвор.

Истата казна е предвидена и за оној кој за време на војна, вооружен судир или окупација ќе нареди: да се изврши напад на културно добро или други објекти кои се под засилена заштита, згради, превозни средства, материјали и медицински единици кои користат препознатливи ознаки определени со меѓународното право или персонал, инсталации, материјали, единици или возила вклучени во обезбедување хуманитарна помош или на мировните мисии и на објекти и постројки со опасна моќ како што се брани, насипи и нуклеарни електроцентрали, без избор на целта да се гаѓаат болници и места во кои се собираат болните, ранетите и други цивилни објекти што се под посебна заштита на меѓународното право, забранети места и

демилитаризирани зони, градови, села, населби или згради кои не се бранети и не претставуваат воени цели долготрајно и во големи размери да се оштетува природната околина што може да му штети на здравјето или на опстанокот на населението или на културното добро што е под засилена заштита или негова непосредна околина да се употребат како поткрепа на некоја воена акција, уништување или присвојување од поголем размер на културно добро, заштитено со меѓународно право, крадење или оттуѓување или вандалски напади на културни добра заштитени со меѓународно право тој што ќе изврши некое од наведените дел.

Со казна од најмалку пет години затвор ќе се казни оној кој повредувајќи ги правилата на меѓународното право за време на војна, вооружен судир или окупација, како окупатор, ќе нареди или ќе изврши преселување или депортација на целото или на делови од цивилното население на окупираната територија или на окупираната територија ќе пресели делови од сопственото цивилно население.

2) Воени злосторства против ранети и болни

Членот 405 од КЗ, за пасивен субјект при вршење на дејствија кои значат активирање на инкриминациите за воени злосторства ги зема ранетите, болните, бродоломците или санитарскиот персонал. Доколку во услови на војна или вооружен судир, спротивно на правилата на меѓународното право некој од нив се убие, мачи, нечовечно се постапува со него, се вршат биолошки и медицински експерименти кон него, се земаат ткива или органи заради трансплантација или да се нанесуваат големи страдања или повреди на телесниот интегритет или здравјето или се уништува и присвојува, во големи размери, материјал, средства за санитарски транспорт и залихи на санитарски или верски установи или на единици што не е оправдано со воените, лицето ќе се казни со затвор најмалку 10 години или доживотен затвор.

3) Воени злосторства против воени заробеници

Членот 406 ги штити воените заробеници, како пасивни субјекти. Со казна од десет години затвор или доживотен затвор, законодавецот предвидел казнување на оној кој ќе нареди спрема воени заробеници да се вршат убиства, мачења, нечовечки постапувања, да се вршат биолошки и медицински експерименти, земање ткива или органи заради трансплантација, да им се нанесуваат големи страдања или повреда на телесен интегритет или здравјето, да се изврши погубување без пресуда на законски заснован суд или незаконски се депортираат, преместуваат или држат во заробеништво.

4) Употреба на недозволени средства на борба

Употреба на недозволени средства на борба во член 407 од КЗ предвидува дека она лице или лица што за време на војна или вооружен судир ќе нареди да се употребат отрови или отровно оружје, отровни гасови, гасови за загушување или друг вид на гасови или слични течности, материи или направи, нагазни противпешадиски мини, куршуми што лесно се шират во човечкото тело, како куршуми со тврда чаура која не го покрива целото зрно или е продупчена, оружје, проектили, материјали или

друг начин на војување, кои според својата природа нанесуваат непотребни повреди или непотребни страдања или кои имаат особини, спротивни на меѓународното воено право, да не разликуваат воени од цивилни цели или други борбени средства или начин на борба што се забранети со правилата на меѓународното право или сам ќе ги употреби, ќе се казни со затвор најмалку една година. Квалифициран облик на ова дела е ако од неговото преземање, загинале повеќе лица. Во овој случај, законскиот минимум на казната е најмалку десет години или доживотен затвор.

Оваа казна е предвидена и за тој што за време на војна или вооружен судир повредувајќи го меѓународното право ќе нареди да нема преживевани припадници на непријателот во војната или да се води борба против непријател врз такви основи.

5) Останати воени злосторства

- Злоупотреба на хемиско или биолошко оружје

Злоупотреба на хемиско или биолошко оружје,²⁸⁵ е инкриминација од член 407-б од КЗ, со која како кривични дела се предвидуваат дејствијата на лицето кое ќе изработи или усоврши, произведе, набави, складира, продава или купува, или посредува во купување или продавање; поседува, пренесува или превезува хемиско или биолошко оружје или било какво борбено средство забрането со правилата на меѓународното право. За ова, по својата природа подготвително дејствие кое е самостојно кривично дело, е предвидена казна затвор од три месеци до три години.

Доколку некој за време на војна или вооружен судир нареди да се употреби хемиско или биолошко оружје или било какви средства за борба или ќе води борба на начин кој е забранет со правилата на меѓународното право, ќе се казни со казна затвор најмалку една година. Ако поради овие дејства настапи смрт на повеќе лица, сторителот ќе се казни со казна затвор најмалку пет години или доживотен затвор.²⁸⁶

Како пример за употреба на хемиско оружје за масовно уништување може да се спомене нападот со отровот „сарин“ во Алепо во Сирија во 2013 година. Саринот е боен отров кој се внесува преку дишење, преку кожата и слузокожата. За неколку секунди започнуваат реакциите на овој боен отров при што доаѓа до слабеење на видот, парализирање на нервниот систем, мозокот и белите дробови, а сето тоа во околу триесетина секунди. Додека пак после една минута доаѓа до гушење и смрт на лицето кое дошло во допир со овој боен отров. Во нападот во Сирија загинаа од 100 до 150 лица.²⁸⁷

- Противправно убивање и ранување на непријател

Друго дело кое има во свој фокус различен пасивен субјект кој го штити е делото од чл. 409, каде акцент се става на непријателот.

²⁸⁵ За видовите на нуклеарно, биолошко и хемиско оружје видете ја публикацијата на Димоски, Киро (2011) Против нуклеарна, хемиска и биолошка поддршка на единиците во АРМ, Соларис Принт, Скопје.

²⁸⁶ Види ја Конвенцијата за *биолошко* и токсично *оружје* (BTWC) од 1972 година.

²⁸⁷ Види во Lazanski, M. (2013). Sarin u Siriji, достапно на <http://www.politika.rs/rubrike/Svet/Sarin-u-Siriji.lt.html>, последен пристап на 14.09.2019.

Во инкриминацијата **Противправно убивање и ранување на непријател** од член 409 од КЗ, предвидува дека тој што за време на војна или вооружен судир повредувајќи ги правилата на меѓународното право ќе убие или рани непријател кој го оставил оружјето или безусловно се предал или останал без средства за одбрана, ќе се казни со затвор најмалку една година.

Квалификациони околности за построго казнување, со затворска казна од најмалку десет години или доживотен затвор, се јавуваат доколку: се убие или рани непријател на свиреп и подмолен начин, од користољубие или други ниски побуди или ако се убиени повеќе лица.

- Противправно одземање на предмети од убиени и ранети на боиште

Наредувањето или противправното одземње предмети од убиени и ранети на боиште е казниво со затвор од 1 до 5 години. Во случајот станува збор за посебен вид на кражба која е квалифицирана од обичната кражба со самото тоа што се случува за време на или непосредно по војна. Во однос на извршителот – извршител на делото што се состои во наредување може да биде само лице кое е овластено да дава наредби, а додека извршител на кражбата може да биде секое лице, независно дали е припадник на вооружените сили. Квалификационен елемент е употребата на свиреп начин кој ја подига запретената казна на распон од една до десет години затвор.

- Повреда на парламентар

Членот 411 од КЗ предвидува дека оној кој за време на војна или вооружен судир повредувајќи ги правилата на меѓународното право, навредува, малтретира или ќе задржи парламентар или негова придружба или ќе им го спречи враќањето или на друг начин ќе ја повреди нивната неприкосновеност, ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години. Оваа инкриминација има меѓународна основа Правилата за законите и обичаите при водење војна кон Хашката конвенција од 1907 година.²⁸⁸ Објект на делото е неприкосновеноста на парламентарот, лице што е од едната страна на судирот овластено да пренесе определена порака или да води преговори. Делото се извршува за време на војна или вооружен судир со повреда на правилата на меѓународното право. Покрај изречно предвидените дејствија на извршување, како друг начин на повреда на неприкосновеноста на парламентарот или на неговата придружба треба да се третираат и други насилнички дејства (закана, изнудување на информација, користење како жив штит и сл.).

- Сурово постапување со ранети, болни и со воени заробеници

Доколку повредувајќи ги правилата на меѓународното право сурово се постапува со ранети, болни или со воени заробеници или се оневозможува или спречува да ги користат правата што според тие правила им припаѓаат, сторителите според чл. 412 ќе се казнат со затвор од шест месеци до пет години.

²⁸⁸ Види Камбовски, В. (2011): стр. 1190.

Оваа инкриминација се надоврзува на воените злосторства против ранети и болни и против воени заробеници (чл. 405 и 406). Заштитата на овие категории лица се проширува со зафаќање како дејствија на извршување на суровото постапување или оневозможувањето или спречувањето да ги користат правата што им припаѓаат според меѓународните правила, со повреда на правилата на меѓународното право. Суровото постапување подразбира дејствија на малтретирање и предизвикување психички и физички страдања.²⁸⁹

- Неоправдано одлагање на репатријација на воени заробеници

Во член 413 од КЗ е предвидено дека тој што по завршена војна или вооружен судир повредувајќи ги правилата на меѓународното право ќе нареди или ќе изврши неоправдано одлагање на репатријација на воени заробеници или на цивилни лица, ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години. Меѓународна основа на ова дело е Дополнителниот протокол 1 од 1977 година кон Женевската конвенција за заштита на жртвите на меѓународни вооружени судири, според чиешто одредби неоправданото одлагање на репатријацијата на воени заробеници или цивилни лица е тешка повреда на меѓународното право. Во оваа одредба како дејствие на извршување е предвидно токму таквото дејствие, извршено по завршување на војната или вооружениот судир со повреда на правилата на меѓународното право. Дејствие на извршување е наредувањето или извршувањето на неоправдано одлагање, под што се подразбираат дејствија со кои се попречува репатријацијата не се работи за одлагање ако причините за тоа се од објективна природа.²⁹⁰

- Уништување на добра под привремена заштита или културно наследство

Во Член 414 од КЗ е предвидено дека тој што за време на војна или вооружен судир повредувајќи ги правилата на меѓународното право уништува добра под привремена заштита или културно наследство и градби, верски објекти или установи наменети за науката, уметноста, воспитувањето или за хуманитарни цели, ќе се казни со затвор најмалку една година. Ако со делото е уништен јасно препознатлив објект, кој како културно и духовно наследство на народот е под посебна заштита на меѓународното право, сторителот ќе се казни со затвор најмалку пет години (на пример објект под заштита на УНЕСКО).

Професорот Камбовски ова дело со право го квалификува како облик на вандализам, изречно забранет со Хашката конвенција за заштита на културните добра во случај на вооружен судир од 1954 година и Дополнителниот протокол I кон Женевската конвенција за заштита на жртвите на меѓународните вооружени судири. Дејствие на извршување на основното дело (ст. 1) е уништување на објекти заштитени со меѓународното право (добра под привремена заштита, културно наследство итн.). Штетата може да биде нанесена на неподвижни (градби итн.) или подвижни предмети (библиотеки, колекции на икони итн.). Делото се извршува за време на војна или на вооружен судир со повреда на правилата на меѓународното право. Умислата на сторителот опфаќа свест за својството на објектот на дејствието (културно наследство, споменик, итн.).

²⁸⁹ Камбовски, В. (2011): стр. 1191.

²⁹⁰ Ибид, стр. 1191.

1.2.3. Злосторства против човечноста

Основата на злосторството против човечноста се заснова на начелата на хуманост и човечност со што е најстаро нормирано меѓународно кривично дело по кое следат сите останати меѓународни кривични дела и нивните дефинирања и нормирања. Земајќи ја во предвид систематизацијата дадена во Римскиот статут на МКС, злосторството против човечноста е второ по ред опфатено меѓународно злосторство во надлежноста на Судот, веднаш по геноцидот. Историски гледано, геноцидот претставува составен дел на злосторствата против човечноста, дури и при судењата во Нирнберг, геноцидот е третиран како подвид на злосторствата против човечноста²⁹¹. Сепак нормативна експанзија и практичната релевантност на делото, бргу придонеле за негово одвојување од рамката на злосторствата против човечноста.

Најпозната анализа во оваа насока, за потребата од разграничување и одвојување на овие две меѓународни злосторства, е направена со пресудата на Меѓународниот кривичен трибунал за Руанда, со случајот Kayishema и Ruzindana²⁹². Имено, Трибуналот, својот правен основ за разграничување го темели на неколку основни вредности: прво, дека кај злосторствата против човечноста (во понатамошниот текст ЗПЧ) не постои намера за делумно или целосно уништување на група, туку намерата кај овие дела се гледа во тоа што преку убиства од огромни размери кои се темелат на дискриминаторска основа се елиминира дел од популацијата. Второ, сите дејствувања при вршењето на ЗПЧ треба да бидат насочени против цивилно население, додека кога станува збор за геноцид, дејствијата се насочени кон целото население, без оглед каков е нивниот статус – цивилен или воен. Трето, дискриминаторските основи кај ЗПЧ вклучуваат и облици на дискриминација кои се изоставени во одредувањето на злосторството геноцид. И четврто, доколку ЗПЧ се манифестираат преку вршење убиства, мора да биде поставена врска со убиствата од масовен карактер.²⁹³

Самиот израз „злосторство против човештвото“ првпат беше употребен во преамбулата на Хашката конвенции од 1907 година. При кодифицирање на обичајното право за време на вооружениот конфликт беше усвоена клаузулата Де Мартенс, која гласи: „Во очекување да се усвои поцелосен закон за војна, Високите договорни страни сметаат дека е корисно да утврдат дека во случаи кои не се опфатени со правилата донесени од нив, населението и борците остануваат под заштита и ќе бидат предмет на принципите на меѓународното право кои произлегуваат од обичаите воспоставени меѓу цивилизираните народи, законите на човештвото и барања на јавната совест“. Подоцна, по крајот на Првата светска војна, Комисијата за истрагата за воени злосторства (основана од победничките земји) утврдила дека германските и турските власти извршиле злосторства против „законот на човештвото“ за време на војната. Дотогаш, овој термин се користи на општ начин во смисла на „законот на човештвото“ како што е нагласено во Преамбула на Првата хашка конвенција²⁹⁴.

За време на Втората светска војна, за време на Московската конференција е донесена „Декларацијата за зверствата“ во која е нагласено што стои во основата и како се дефинира самото дело „злосторство против човештвото“. Нагласено е дека:

²⁹¹ Ђорђевиќ, В., Одговорност за меѓународна кривична дела, докторска дисертација, Правни факултет, Универзитет во Ниш, 2014 стр. 124.

²⁹² Пресуда Kayishema и Ruzindana, § 630-634.

²⁹³ Barjaktarovic, D., Pojam Međunarodnog krivičnog dela, doktorska disertacija, Fakultet za evropske pravno – političke studije, Novi Sad, 2016, str. 177-178.

²⁹⁴ Касезе, А. Меѓународно казнено право, Превод на Владата на РМ, 2013 стр.76.

„Обединетото Кралството, Соединетите држави и Советскиот Сојуз добија од многу извори докази за сторени злосторства, масакри и ладнокрвни масовни егзекуции извршени од Силите на Хитлер во многу земји. Слична општа формулација е содржана и во Лондонскиот договор²⁹⁵.

Сепак, дури по завршувањето на Втората светска војна беше дадена дефиницијата за делото „злосторство против човештвото“. Ова беше сторено со Договорот за гонење и казнување на главните воени злосторници на Оската и Повелбата на Меѓународниот воен трибунал со седиште во Нирнберг. Членот 6 (В) предвидува: „Злосторства против човештвото се: убиство, истребување, робување, протерување и друг нехуман третман на цивили пред и за време на војната; прогон врз политичка, расна или верска основа извршен при егзекуција на одредени кривични дела или во врска со какво било дело во надлежност на Судот, без оглед дали ваквите дела се казнуваат според законот на земјата во која се сторени²⁹⁶.

Споменатиот Римски статут на МКС под злосторства против човечноста подразбира вршење на таксативно наведени дејствија (убиства, истребување, пробување, депортација или присилно раселување, затворање или други облици на лишување од слобода, мачење, силување, сексуално ропство, присилна проституција, присилна бременост, присилно стерилизирање, протерување, Апартхејд, исчезнување лица и др. дела со кои се предизвикува тешко патење или озбилно загрозување на физичкото или ментално здравје) преземени како дел од поширок или систематски напад против цивичното население како такво²⁹⁷. Впечатливо за дадената дефиниција во Статутот се воведувањето на Апартхејдот и присилното исчезнување на лица, со што листата која опфаќа дејствија што значат злосторства против човештвото значително е збогатена.

Како општи, објективни, елементи²⁹⁸ кои мора да бидат задоволени за да можеме да зборуваме за постоење на злосторства против човечноста се издвојуваат:

- постоење на распространет или системски напад, во смисол дека секое дејствие кое се врши, со цел да се смета за дел од злосторства против човечноста, мора да го задоволи критериумот да е сторено во рамки на напад кој е системски, како квалитативна карактеристика, односно распространет, како кантитативна карактеристика. Системски, во смисол дека постои напад кој е постојан и кој е по претходно договорен образец на однесување, а не нешто што се јавува како нус појава, односно спореден настан. Распространет, широк напад, значи дека истиот вклучува голем број на жртви на едно пошироко подрачје кој трае извесно време.²⁹⁹ Овие два елемента всушност се *condition sine qua non* за постоење на злосторството против човечноста.
- Објект на напад мора да биде цивилното население – нападот како распространет и системски мора за таргет да го има цивилното население за да се смета за дејствие на вршење злосторство против човечноста, односно лицата кои го вршат да знаат дека напаѓаат цивили.

²⁹⁵ Љ. Прљета, Злочини против човечности и меѓународног права – нирнбершка пресуда и документи о геноциду, *op.cit.*, стр. 33.

²⁹⁶ *Ibid*, стр. 39.

²⁹⁷ Член 7 од Статутот.

²⁹⁸ Barjaktarovic, D., *Pojam Međunarodnog krivičnog dela*, doktorska disertacija, Fakultet za evropske pravno – političke studije, Novi Sad, 2016, str. 194-195.

²⁹⁹ З. Стојанович, *Меѓународно кривично право*, правна книга, Белград, 2008 стр. 153.

- Да постои државен план, односно политика на напаѓање на цивилното население, кое е систематски и распространет.

Посебните елементи за постоење на делото, како и кај геноцидот, се сведуваат на субјективниот елемент на злосторството геноцид (*mens rea*), односно постоење на знаење за сторениот напад и специфичностите на умисла кај конкретните дејствувања и објективен елемент (*actus reus*), кој се манифестира преку сторување на некои од дејствијата на злосторства против човечноста.

Злосторството против човечноста како меѓународно казниво дело, историски гледано, доживеа најголеми број на дополнувања и измени, како ниту едно друго меѓународно кривично дело. Ова дело и неговото дефинирање, беа под силни историски, културни, општествени и политички влијанија поради кои каталогот на дејствија кои значат активирање на битието на делото, непрестојно се дополнува. Без оглед на тоа дали се работи за методот на генерално одредување на битието на делото, или на методот на таксативно набројување на дејствијата кои значат злосторства против човечноста, денес ова дело е дело кое нормативно најшироко се одредува.³⁰⁰

Македонското казнено законодавство го предвидува делото злосторство против човечноста во глава триесет и четири од Кривичниот законик – кривични дела против човечноста и меѓународното право, член 403 – а. Предвидено е дека *тој што со намера за систематско уништување на цивилно население ќе нареди да се вршат убиства, тешки телесни повреди, физичко истребување, поробување, депортација или присилно иселување на население затворање или друг вид на лишување од слобода спротивни на меѓународното право, мачење, силување, сексуална експлоатација или ропство, присилна проституција, присилна бременост, присилна стерилизација или друг вид на тешко сексуално насилство, гонење на која било група или заедница врз политичка, расна, национална, етничка, културна, верска или полова основа, присилно одведување и исчезнување на лица, дискриминација и подвојување врз политичка, расна, национална, етничка, културна, верска, полова или друга основа и други нехумани постапки со кои намерно се предизвикува физичко и психичко страдање или тој што со иста намера ќе изврши некое од наведените дела, се казнува со затвор 10 години или доживотен затвор.*

Со тоа законодавецот ги инкриминира како командантната одговорност (наредувањето за сторување на дејствие) така и индивидуалната одговорност на сторителите на ова дело. Ваквата инкриминација и дефиниција на делото всушност соодветствува со онаа која е дадена во Римскиот статут, па со тоа ги има истите доблести и слабости како и дефинирањето на злосторството против човечноста на меѓународен план. Таксативното набројување на дејствијата на извршување на делото остава простор за рестриктивно, но сепак и пошироко толкување на делото, но со особена сериозност во сепарацијата од останатите меѓународни кривични дела, особено геноцидот. Намерата како субјективен елемент е предвидена како облигаторна, а општите елементи се имплементирани и преплетени низ законската дефиниција.

1.2.4. Злосторство на агресија

³⁰⁰ Ѓорѓевиќ, В., Одговорност за меѓународна кривична дела, докторска дисертација, Правни факултет, Универзитет во Ниш, 2014 стр. 128.

Поимот агресија, како најкомплексен поим во меѓународното кривично право, се дефинирал дури во 2010 година, за време на ревизорната конференција во Кампали, Уганда³⁰¹. Како дело, агресија во најголеми размери значи загрозување на меѓународниот мир и безбедност, затоа и се јавува као почетна основа за примена на принудни мерки од страна на ООН. Истата не се исцрпува низ постоењето на вооружен напад, туку се отелотворува низ низа различни дејствија на извршување. Долги години инкриминирањето на делото агресија претставувало реален проблем за Статутот на МКС, што се манифестираше низ изостанување на согласност околу нејзиното дефинирање. Долги години не постоеше едноумие околу тоа кои дејствија се, односно не се дејствија на делото агресија и што всушност агресијата значи. Сепак, упте од 1998 година е потенцирана важноста на делото агресија и е окарактеризирана како меѓународно кривично дело, без своја правна дефиниција до 2010 година. Оваа дефиниција до неодамна чекаше да добие доволен број на ратификации и потписи за да биде вклучена во Статутот на МКС. Конечно, во декември 2017 година, Собранието на земјите потписнички на Римскиот статут официјално ја усвои резолуцијата³⁰² за активација на јурисдикцијата на Судот над делото агресија од јули 2018 година.³⁰³ Членот 8-а од Римскиот статут предвидува дека под агресија се подразбира „планирање, подготвувања, иницирање или извршување на дејствие агресија кое по своите карактеристики, тежина и размери претставува особена повреда на Повелбата на ООН, од страна на лице кое има реална моќ да надгледува или управува со политичкото или военото дејствување на државата. Под „дејствие на агресија“ се подразбира употреба на вооружените сили на една држава против суверенитетот, територијалниот интегритет или политичката независност на друга држава или на било кој друг начин кој е спротивен на споменатата Повелба. Статутот таксативно набројува кое сè дејствие би значело дејствие на агресија, без оглед на тоа дали претходно била објавена војна или не³⁰⁴:

- Инвазија или напад на вооружените сили на една држава на територијата на друга држава или воена окупација, макар и привремена, која е последица на таквата инвазија или напад, или припојување на целата или на дел од територијата на друга држава со примена на сила;
- Бомбардирање од страна на вооружените сили на една држава на територијата на друга држава или користење на какво било оружје на една држава на територијата на друга држава;
- Блокирање на пристаништа или на крајбрежјето на една држава со помош на вооружените сили на друга држава;
- Напад на вооружените сили на една држава на копнените, морските или воздушните сили на поморска или воздушната флота на друга држава;
- Користење на вооружените сили на една држава кои се на подрачјето на друга држава – примател, со нејзина согласност во спротивност со условите предвидени со нивниот договор или продолжување на присутноста на воените сили на подрачјето на друга држава по престанувањето на договорот;

³⁰¹ М. Миловановиќ, Кривично дело агресије измеѓу консензуса и оспоравања, Меѓународни проблеми, број 1/2011, Институт за меѓународну политику и привреду, Београд, 2011, стр. 45.

³⁰² Resolution RC/Res.6 of 11 June 2010.

³⁰³ <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=6d44897c-6e81-46db-aec1-fc41d0240674>

³⁰⁴ Види подетално во делот за Меѓународен кривичен суд од овој учебник.

- Дејствија на една држава на давање дозвола за користење на нејзината територија, која е ставена на располагање на друга држава, за да се користи за извршување агресија против трета држава;
- Испраќање од страна на или во име на државата на вооружени банди, групи, паравоени сили или платеници за да извршуваат вооружени дејствија против друга држава, кои по својата тежина одговараат на претходно наведените дејствија или нејзиното значајно учество во таквите дејствија.

Вака дадената дефиниција на злосторството агресија, алудира на тоа дека дејствијата кои значат злосторство агресија мора да се случат за истата да постои, со што се исклучува можноста за постоење казнување за обид на делото.³⁰⁵ Така, се бара утврдување на постоење на вина која бара постоење на свест кај сторителот, во врска со фактички околности кои потврдуваат дека дејствијата се спротивни на Повелбата на ООН и, дополнително, лицето да било свесно дека со такви дејствија очигледно го повредува основниот документ на ООН.

Иако не постои формална тафтологија меѓу поимното определување на делото агресија и злосторството против мирот, во меѓународниот дискурс овие два поима живеат како име и презиме на еден ист феномен³⁰⁶. Уште поинтересно е што во социјален контекст, на ниво на пониска дискурзивна стручност, поимите агресија, агресивна војна и злосторство агресија и натаму се третираат како синоними.

Поимно определувајќи го делото агресија, забележуваме дека денешните правила за утврдување на одговорност не се насочени само кој утврдување на одговорност на оној кој е на чело, командантот, туку утврдување на одговорност може да има кај многу поширок круг на лица, кој со заеднички термин може да се каже дека го чинат водството во даден случај. Така како општи елементи кои мора да бидат задоволени за да постои делото ги споменуваме:

- Водство – злосторството мора да биде сторено од лица кои можат да бидат опшани како водичи;
- Група – нужно е постоење на колективно делување како рамка за вршење на делото;
- Вклученост на државата, првите два елемента се дополнуваат и конкретизираат преку елементот на вклученост на државата како традиционално вршење на агресијата на меѓународно ниво. Односно, делото агресија се сфаќа како дело на државата.

Што се однесува до посебните елементи, како и кај претходно наведените дела, истите вклучуваат постоење на субјективен елемент на злосторството агресија (*mens rea*), која се гледа во намерата за предизвикување на одредени последици или достигнување на определена цел, како поента на започнувањето на одреден вооружен судир, и објективниот елемент (*actus reus*), кој се манифестира низ различните форми на учество во некој од дејствијата кој го чинат и кој значат злосторството агресија.

Кривичната одговорност за делото агресија се заснова единствено на индивидуалната кривична одговорност. Но, овој заклучок е недоволен за да се согледа просторот од кој спаѓа за постоење и утврдување на одговорност за ова дело.

³⁰⁵ Barjaktarovic, D., Pojam Međunarodnog krivičnog dela, doktorska disertacija, Fakultet za evropske pravno – politicke studije, Novi Sad, 2016, str. 267.

³⁰⁶ Ibid.

Битен услов за да постои одговорност за ова дело е припадност во организирана група, па ваквиот вид на одговорност се бара единтвено во рамките на групата, не и надвор од неа. Агресијата подразбира преземање на конкретни дејствија од системски карактер.

1.3. Основи принципи на одговорност за меѓународните казни дела

Основно начело во однос на просторното важење на меѓународните инкриманции е начелото на универзалност: меѓународните забрани се применуваат на целата Земјина топка, независно дали се работи за територија на одделна држава или за простор надвор од било чија територија. Таквото дејство на меѓунаордните норми произлегува од нивната супранационална природа, затоа што тие се *jus cogens* норми.

Меѓународните злосторства не влегуваат во поимот политички казниви дела и поради тоа не се опфатени со забрана за екстрадиција. Причините за забрана за екстрадиција може да се поделат на причини поврзани со извршителот и причини поврзани со самото дело. Според првите, забранета е екстрадиција на домашни државјани на странска држава со цел за казнено гонење; според вторите забранета е екстрадиција за политички дела.

Споменативе пречки, меѓутоа немаат никакво дејство кога е во прашање меѓународно злосторство. Така, домашни државјани може да се екстрадираат на друга држава заради изведување пред меѓународен суд, па дури и постоењето на некои политички побуди не е пречка делото да се третира како меѓународно злосторство.

Non bis in idem - се работи за принцип кој во своето елементарно значење на забрана за двократно или повеќекратно судење за исто дело е консеквенција на принципот за правда. Оваа забрана е доследно спроведена низ одделните институти на меѓународното казнено право, како што се универзално прифатените принципи за просторното важење на националните законодавства, екстрадицијата итн.

Сепак кога се во прашање меѓународните злосторства оваа забрана има ограничено и условено дејство. Таа не важи кога се работи за однос меѓу две казниви постапки што се водат на национално и на меѓународно рамниште: довршувањето на кривична постапка од страна на судот на една држава и изрекувањето пресуда не е пречка за водење постапка пред МКС, ако се оцени дека пресудата на националниот суд е необјективна, пристрасна или не ги задоволува елементарните барања на правдата.

Nullum crimen sine actu - Материјален елемент на меѓународното казнено дело претставува дејството односно сторувањето или пропуштањето. Имено тоа се остварува не само како дејство на поединец туку - честопати како колективно дејствие на помали или поголеми групи. Таков е геноцидот или воените злосторства, во коешто колективно дејство конкретниот удел на поединецот понекогаш тешко може да се конкретизира.

Пропуштањето како облик на дејство претпоставува постоење правно заснована гарантна позиција на извршителот во однос на заштитата на определени вредности или контролирањето на извори на опасност.

Посебно значење има и наредбата на претпоставениот. Наспроти доктрината на кадаверичка послушност, со Нирнбершките правила е дословно статуиран

спротивниот принцип на интеллигентен бајонет. Наредбата на претпоставениот не го ослободува од одговорност потчинетиот за дела не геноцид, воени злосторства или за други тешки меѓународни злосторства.

Во оваа линија се и инкриминациите од нашиот КЗ согласно кои воениот командант или лицето кое дејствува во такво својство е кривично одговорен за сите кривични дела од членовите 403 до 416-а од КЗ, извршени за време на војна или каков било вооружен судир, меѓународен или внатрешен, од припадници на регуларни или парамилитарни вооружени формации под негова директна команда и контрола, ако знаел или врз основа на сите околности бил должен и можел да знае дека подготвуваат или вршат такви дела, или пропуштил да ги преземе сите неопходни и разумни мерки за да го спречи нивното извршување, или спречил или пропуштил покренување на кривично гонење на сторителите на кривичните дела. Претпоставениот е кривично одговорен за сите кривични дела од членовите 403 до 416-а, извршени за време на вооружен судир или за време на мир од неговите потчинети во вршењето на службена или друга должност или работна обврска, ако знаел или врз основа на сите околности бил должен и можел да знае дека подготвуваат или вршат такви дела, или пропуштил да ги преземе сите неопходни и разумни мерки за да го спречи нивното извршување, или спречил или пропуштил покренување на кривично гонење на сторителите на кривичните дела.

Но постои и **одговорност на потчинетиот за дело извршено по наредба на претпоставениот**. Па така, извршувањето на кривичните дела од членовите 403 до 416-а по наредба на воен командант или друг претпоставен не го ослободува потчинетиот од кривична одговорност. Нема да се казни потчинетиот кој ќе изврши кривично дело од членовите 404 до 416-а по наредба на претпоставениот или врз основа на законита одлука, ако имал правна обврска да се покори на наредбата или одлуката, а не знаел дека е незаконита и од сите околности не било очигледно дека е незаконита.

Основно начело на современото меѓународно казнено право претставува и начелото на исклучување на било каков привилегиран статус на шефот на државата или на други функционери во однос на одговорноста за меѓународни злосторства.

Во однос на **обидот и соучесништво**, следејќи го ставот на современо казнено право, меѓународното казнено право, познава исклучително казнување на подготвителни дејствија во случаите определени со меѓународните конвенции. Така конвенциите за геноцидот и за воените злосторства содржат и посебни самостојни дела на подготвување како што е создавање и здружување во злосторничко здружение што има за цел извршување на вакви дела. Обидот е секогаш казнив.

Казнувањето за соучесништво е конципирано според теоријата за диференцијација на различните фигури на учесници во делото: извршител, помагач, поттикнувач.

Треба притоа исто да се напомене дека наредувањето не е поттикнување, туку форма на учество изедначена со извршителството. Наредбодавачот всушност се смета за посреден извршител на делото.

ГЛАВА 7: Азил

1. Поим и правна уреденост на азилот

1.1. Вовед во поимот азил и неговиот историски развој

Зборот „азил“ потекнува од латинскиот збор *asylum*, кој во буквален превод значи прибежиште, засолниште, додека во поширока смисла на зборот претставува неприкосновено место.³⁰⁷ Покрај латинското определување на терминот азил се среќаваме и со грчкиот збор „*ásulon*“ односно - оној што не може да биде заробен. Согледувајќи го определувањето на терминот азил може да се извлече една буквална дефиниција на азилот како движење на едно лице од една држава во друга како резултат на одредени причини поради кои не може да остане да го остварува своето право на живот во соодветната држава, па поради тоа се обидува да најде свое засолниште.

Историски гледано, азилот се појавил во античките држави на Блискиот Исток и Медитеранот, каде се појавил како привилегија која ја имале одредени поединци, а не како нивно право. Во почетокот, азилот претставувал место на кое поединецот можел да се сокрие, обично на места како храмови и светилишта. Со развојот на модерните држави азилот постепено добива политички карактер и денес во главно се дава само на политички бегалци и сторители на политички кривични дела.

Поимот азил во општа смисла може да се дефинира како прифаќање од страна на државата на пребеганите лица и нивна заштита од акти на гонење, враќање или екстрадиција во државата од која побегнале.³⁰⁸

Поимот азил во најопшта смисла може да се дефинира како прифаќање од страна на државата на пребегнати лица и нивна заштита од акти на гонење, враќање или екстрадиција во државата од која побегнале. Со други зборови, тоа е заштита што државата му ја обезбедува на странецот од определени дејства на нејзините органи. Најшироката дефиниција за тоа што е азилот и кои се основите за едно лице да добие азил е дадена во Конвенцијата за статусот на бегалците 1951 година³⁰⁹ која е потпишана од страна на 147 земји-членки како и Протоколот од 1967 година. Државите потписнички на Конвенцијата се обврзале да им признаат право на азил на лицата кои ќе докажат дека постои реален ризик од прогон во нивните земји на потекло поради нивна припадност на раса, религија, националност, припадност на одредена социјална група или политичка определеност. Лицата кои ќе добијат меѓународна заштита всушност се стекнуваат со правен статус во земјата на азил од кој произлегуваат определени права и обврски.

Конвенцијата не го статуира правото на азил како субјективно право и не налага обврска на државите за давање азил. Според тоа правото на азил останува и натаму дискреционо право на државата што може без никакво образложение да го одбие барњето азил. Во однос на границите на азилот, *Конвенцијата поаѓа од следниве две ограничувања: прво, исклучено е секако признавање право на азил на бегалци што извршиле некое меѓународно злосторство против мирот, воено злосторство или злосторство против човечноста, друго тешко казниво дело од општа природа и*

³⁰⁷ Jason Dzubow, The Ancient Origins of Asylum: Part 1, <http://www.asylumist.com/> Преземено на 23.10.2016.

³⁰⁸ Камбовски, (1998): стр. 155.

³⁰⁹ Целосен текст на Конвенцијата <http://www.unhcr.org/3b66c2aa10.html> [последен пристап 28.02.2018].

второ, исклучен е азилот ако се работи за лица што извршиле некое дело спротивно на целите и принципите на ОН.

Се поставува прашањето дали признавањето статус на азилант може да биде пречка за казнено гонење за други дела, извршени во неговата национална држава? За тоа не постојат дословни правила, освен ако за такво не се смета одредбата од Конвенцијата за положбата на бегалците според која статусот бегалец не му се признава на лице кое извршило потешко неполитичко дело надвор од земјата на прибежиште.

На државата ѝ е забрането да применува казни санкции за делото нелегално влегување или престој на лицата што пребегале од друга држава поради прогонување врз политичка, верска или друга основа, ако без одлагање се пријавиле на надлежните органи. Ако не им се признава право на азил, таа треба да им даде можност да бараат азил во друга држава и не може присилно да ги репатрира. Со тоа е статуиран принципот на забрана на репатријација или протерување на лицето во државата во која е прогонувано врз расна, регигиозна, национална или врз политичка основа, спротивно на неговата волја.

Согласно новиот Закон за меѓународна и привремена заштита³¹⁰, а и неговиот претходник - Законот за азил и привремена заштита³¹¹ уставно прокламираното право на азил, нашата држава им го гарантира на странците и на лицата без државјанство, прогонети заради демократско политичко уверување и дејствување. Лицата кои ќе изјават волја за азил спаѓаат во категорија на лица баратели на азил сè додека постапката по нивните барања правосилно не биде завршена. Според постојаната регулатива и меѓународна практика, одлуката за давање азил во повеќе држави е работа на извршната власт. Во РМ за давање азил решава *Министерството за внатрешни работи* преку секторот за азил, а против одлуката на овој орган може да се поведе управен спор пред надлежен суд.³¹² Даденото право на азил вклучува и заштита на лицето од каков било акт на насилство, забрана за враќање во државата од која побегнало, забрана за протерување, освен ако се појават посебни причини на безбедност или заштита на јавниот ред, забрана за екстрадиција, право на работа и обезбедување елементарни услови за егзистенција. Забраната за протерување во државата од која лицето побегнало не ја исклучува можноста за негово протерување во некоја трета држава.

³¹⁰ На 19.4.2018 стапи во сила Законот за меѓународна и привремена заштита, со што престанува да важи Закон за азил и привремена заштита. Со овој закон се врши усогласување со европските директиви во областа на азилот, односно меѓународната заштита и тоа: 1.ДИРЕКТИВА 2011/95/ЕУ НА ЕВРОПСКИОТ ПАРЛАМЕНТ И СОВЕТОТ од 13 декември 2011 година за стандарди кои треба да ги исполнат лицата кои се државјани на трети земји или се лица без државјанство за да се квалификуваат како корисници на меѓународна заштита, за еднаков статус за бегалци или за лица со право на супсидијарна заштита и за содржината на дадената заштита CELEX број 32011L0095; 2. ДИРЕКТИВА 2013/32/ЕУ НА ЕВРОПСКИОТ ПАРЛАМЕНТ И НА СОВЕТОТ од 26 јуни 2013 година за заедничка постапка при доделување и повлекување на меѓународната заштита CELEX број 32013L0032; 3.ДИРЕКТИВА 2013/33/ЕУ НА ЕВРОПСКИОТ ПАРЛАМЕНТ И НА СОВЕТОТ од 26 јуни 2013 година за утврдување на стандарди за прием на баратели на меѓународна заштита CELEX број 32013L0033 и 4.ДИРЕКТИВА НА СОВЕТОТ 2001/55 НА ЕВРОПСКИОТ ПАРЛАМЕНТ И НА СОВЕТОТ од 20 јули 2001 за минимум стандарди за давање на привремена заштита во случај на масовен прилив на раселени лица кои не се во можност да се вратат во нивната земја и воспоставување рамнотежа меѓу активностите на земјите членки при прием на раселени лица, како и при поднесувањето на последиците од таквите активности CELEX број 32001L0055.

³¹¹ Закон за азил и привремена заштита, Службен весник на Република Македонија бр.49/03, 66/07, 142/08, 146/09, 166/12, 101/15, 152/15, 55/16 и 71/16.

³¹² Член 20 од Законот за меѓународна и привремена заштита (Сл. весник бр. 64 од 11.04.2018).

Многу често лицата коишто бараат азил се изедначуваат со мигрантите кои најчесто ги напуштаат своите земји од економски причини, односно заради подобар живот пребегнуваат во други земји. Сепак постои разликата помеѓу овие две категории лица во однос на нивниот статус во земјата каде пребегнале како и во однос на причините поради кои ги напуштиле своите земји. Всушност, најголемата разлика е во мотивите поради кои овие лица одлучуваат да ги напуштаат своите домови, бидејќи мигрантите имаат желба да ги напуштат своите земји, за разлика од бегалците кои се принудени да бегаат бидејќи нивните животи се доведени во опасност и поради тоа имаат потреба од меѓународна заштита во земјите каде пребегнуваат.³¹³

Институтот азил во меѓународното казнено право беше резервиран за политички деликвенти *stricto sensu* и за политички бегалци³¹⁴ прогонувани во својата национална држава за своите прогресивни погледи и активности, додека нашето ново законодавство кон овие сè поими ги додава основите раса,³¹⁵ вера,³¹⁶ националност³¹⁷ и припадност на одредена социјална група.³¹⁸

Институтот азил е тесно поврзан со институтот на екстрадиција: *забрана за екстрадиција на политичките деликвенти и правото на азил се две страни на еден ист однос на заштита на лицата кои побегнале во друга држава поради казнената или друга репресија за нивната политичка определба.*

Азилантот има определени обврски кон државата. Тој потпаѓа под нејзина јурисдикција, треба да се воздржува од непријателски активности и од мешање во политиката, должен е да ги почитува позитивните прописи и одговара за нивно кршење итн. Азилантот не може да биде повикан да служи во вооружените сили на односната држава, освен ако во неа не стекне државјанство.

Правото на азил престанува со доброволно и дефинитивно напуштање на територијата на државата, со добивање државјанство во таа или во друга држава, со одлука за одземање на тоа право поради непочитување на условите за уживање азил

³¹³ Повеќе за ова на <http://justicia.mk/novost.asp?cnd=11756> [последен пристап 28.02.2018].

³¹⁴ Поимот „политичко уверување“ особено го вклучува личното мислење, идеи и уверувања во однос на прашања поврзани со потенцијалните вршители на прогон и нивните политики или методи, без оглед дали барателот на право на азил презел активности во однос на своите уверувања.

³¹⁵ Поимот „раса“ особено ја вклучува бојата на кожа, потеклото или припадност на одредена етничка група.

³¹⁶ Поимот „вера“ вклучува теистички, нетеистички и атеистички верувања, учество или воздржување од учество во приватни или јавни верски обреди, индивидуално или во група, други верски обреди или искажување на погледи или форми на лично или заедничко однесување кое се темели на верско однесување.

³¹⁷ Поимот „националност“ не се ограничува на државјанство или немање на државјанство, туку вклучува припадност на одредена група која е дефинирана според својот културен, етнички и јазичен идентитет, заедничко географско или политичко потекло или поврзаност со населението на друга држава.

³¹⁸ Поимот „група“ се однесува на припадност на одредена социјална група која вклучува членови кои имаат заеднички природни карактеристики или заедничко потекло, кое не може да се промени, или имаат карактеристики или уверувања кои се од важност за нивниот идентитет или свест, при што не може да се присилува лицето да се откаже од нив. Групата има јасно одвоен идентитет во државата на потекло, затоа што се смета за различна од општеството што ја опкружува. Во зависност од околностите на државата на потекло, една социјална група може да означува и група која се темели на сексуална ориентација. Сексуалната ориентација не се смета за дело казниво согласно националното законодавство. Елементите поврзани со родот, кои го вклучуваат родовиот идентитет, треба да се земат во предвид при определување на членство или карактеристика на одредена социјална група. Член 7 од Законот за меѓународна и привремена заштита (Сл. весник бр. 64 од 11.04.2018).

или со протерување, како и со враќање на државата од која лицето побегнало по престанувањето на причините за бегство.

1.2. Теоретски категории на пребегнати лица

Можеме да разликуваме неколку категории на пребегнати лица за кои е заедничка примената или законата за примена, на различни репресивни мерки во државата од која побегнале.

Најпрвин, може да се работи за *криминалци, извршители на општи казниви дела, кои побегнале во друга држава заради избегнување на кривично гонење*. Потоа, може да се работи за *извршители на казниви дела со политичка заднина кои исто така побегнале на територијата на друга држава за да одбегнат примена на казнена репресија*. Третата категорија ја сочинуваат *политички бегалци кои не се извршители на казниви дела stricto sensu, но се репресирани и прогонувани поради своите политички ставови и дејствување*. Последната категорија е категоријата на *бегалци –жртви лица кои настрадале во воени судири, кои во својата национална држава немаат средства за егзистенција или се плашат од масовни репресалии итн.*

Се разбира основата и последиците од азилот во однос на сите овие категории е различен. Така кога е во прашање категоријата на пребегнати криминалци на територијата на друга држава, позитивно-правен принцип на меѓународното казнено право е принципот „aut dedere, aut punire“. Државата е обврзана или да го екстрадира извршителот на казнивото дело или самата да го казни. Последново се разбира ако се исполнети условите за примена на нејзината репресивна власт и јурисдикција за кои зборувавме погоре во овој учебник. Според тоа, овде по правило не може да стане збор за примена на институтот азил, кој може исклучително да се примени само во случаите кога државата не може да го екстрадира извршителот, а не може и да го казни.

Втората категорија ја сочинуваат политички деликвенти *strictu sensu* кои не можат да бидат казнети во државата во која пребегнале, зошто извршените дела не се насочени против нејзини блага, ниту пак можат да бидат екстрадирани на државата во која го извршиле делото, затоа што за политички дела важи забраната за екстрадиција. Според тоа тие уживаат право на азил што опфаќа не само заштита од екстрадиција и од гонење во државата во која го извршиле делото туку и во државата во која пребегнале.

Третата категорија политички бегалци, лица прогонети во нивната национална држава поради своите политички погледи и дела уживаат политички азил што се состои во заштита од враќање во државата во која се прогонувани за своето политичко дејствување.³¹⁹

Последната категорија е категоријата на бегалци – жртви лица кои настрадале во воени судири, кои во својата национална држава немаат средства за егзистенција или се плашат од масовни репресалии итн.

Во сите овие случаи станува збор за лице што не е државјанин на државата што му дава заштита.

³¹⁹ Вака е и според нашиот правосуден систем. Според македонскиот Устав (чл. 29) Републиката гарантира право на азил на странци и на лица без дејствување, странец не може да биде екстрадиран поради политичко кривично дело, дејствата на тероризам не се сметаат за политички кривични дела.

Особено е важно да се направи разлика помеѓу бегалец, признаен бегалец и лице под субсидијарна заштита. Во текот на покренување на постапката за барање на азил, се покренува постапка за утврдување статус на признаен бегалец. За добивање на статус на признаен бегалец, лицето е потребно да ги исполнува условите пропишани во Конвенцијата од 1951 година, подоцна надополнети со Протоколот кон истата од 1967 година. Имено, лицето кое поради определени, веќе настанати ситуации, оправдано се плаши за својот живот и е принудено да ја напушти својата земја поради страв од прогонување врз основа на верска, национална, етничка, политичка и друга основа. Истото ќе се најде надвор од границите на својата земја и притоа помош не сака да бара од неа поради горенаведениот страв.³²⁰ По завршувањето на постапката за барање на азил, барањето може да биде одбиено или прифатено. Во случај на непризнавање на статус на признаен бегалец, а со тоа и негирање на можност за формално стекнување со право на азил, на странците им се нуди можност за супсидијарна заштита. Доколку лицето е под супсидијарна заштита, тоа значи дека е странец без признаен меѓународен статус на бегалец, но сепак се овозможува уживање на правата и обврските кои следуваат од добивањето на азил. Ова е поради тоа што тоа е лице за кое основано се верува дека, доколку се врати во својата матична земја, или во земјата на својот вообичаен престој, ќе се соочи со сериозни последици. Овие последици опфаќаат смртна казна или егзекуција, усмртување или мачење на нехуман начин, сериозна индивидуална закана по животот или слободата. Истото важи и доколку се работи за ситуации со меѓународни или внатрешни конфликти, но и за било каков облик на војна. Поднесувањето на молба за одобрување на меѓународна заштита и целата постапка на нејзино одобрување, како и последиците и правата кои произлегуваат од нив, критички ќе се анализираат преку структурна анализа на македонското законодавство, кое се измени целосно за време на изработката на овој учебник, па од практични причини ќе бидат анализирани новите законски решенија на Законот за меѓународна и привремена заштита чијшто претходник беше Закон за азил и привремена заштита, кој е создаден по терк на сите меѓународни правни акти кои ги уредуваат овие прашања.³²¹

2. Видови на азил

Како дел од територијалниот суверенитет на државата е и правото и овластувањето таа да му даде азил на бегалец од друга држава. *Ако му се дава право на азил на лице што се наоѓа на територијата на државата, станува збор за*

³²⁰ Конвенција за статусот на бегалците, 1951 г. <http://www.unhcr.org/3b66c2aa10.html>

³²¹ Потребата од ревидирање односно целосна измена на овој закон е усогласувањето на Македонското законодавство со европските директиви во областа на азилот односно меѓународната заштита и тоа: 1. Директива 2011/95/ЕУ на Европскиот парламент и Советот од 13 декември 2011 година за стандарди кои треба да ги исполнат лицата кои се државјани на трети земји или се лица без државјанство за да се квалификуваат како корисници на меѓународна заштита, за еднаков статус за бегалци или за лица со право на супсидијарна заштита и за содржината на дадената заштита; 2. Директива 2013/32/ЕУ На Европскиот парламент и на Советот од 26 јуни 2013 година за заедничка постапка при доделување и повлекување на меѓународната заштита; 3. Директива 2013/33/ЕУ на Европскиот парламент и на Советот од 26 јуни 2013 година за утврдување на стандарди за прием на баратели на меѓународна заштита и 4. Директива на Советот 2001/55 на Европскиот парламент и на Советот од 20 јули 2001 за минимум стандарди за давање на привремена заштита во случај на масовен прилив на раселени лица кои не се во можност да се вратат во нивната земја и воспоставување рамнотежа меѓу активностите на земјите-членки при прием на раселени лица, како и при поднесувањето на последиците од таквите активности.

таканаречен **територијален азил**³²². Сепак, ваква заштита од гонење државата може да му даде на таквото лице и надвор од територијата на државата, во простори што се под нејзина контрола. Тогаш зборуваме за т.н. **екстратериторијален азил**.

2.1. Територијален азил

Како што споменавме, територијалниот азил може да го уживаат лица на кои им се доделува од страна на државата внатре, во рамките на нејзините територијални граници³²³. Правната основа на територијалниот азил покрај општиот принцип дека тој е израз на територијалниот суверинитет на државата, сè повеќе се потпира врз меѓународни конвенции со кои е регулиран статусот на бегалците. Развивокот на таквата регулатива почнува по Втората светска војна. Во 1922 година по масовните бегства предизвикани со војната и со Октомвриската револуција, во рамките на Друштвото на народите е создаден посебен документ за идентитетот на руските бегалци познат како *Нанзенов пасош*,³²⁴ чиешто користење подоцна се прошири и на други бегалци. Тој документ овозможувал патување во трети земји, но не и во земјата од која лицето побегнало. По Втората светска војна, во 1946 година, е создаден меѓувладиниот Комитет за бегалци, а во 1949 година Висок комесаријат на ОН за бегалци, кои, меѓу другото, имаат задача и за дипломатска заштита на бегалците. Ваквиот развивок на меѓународното право во оваа насока, за овој период е заокружен со усвојувањето на **Конвенцијата за статусот на бегалците во 1951 година**. Овој вид на азил е креиран првенствено за заштита на лицата кои се обвинети за политички престапи, како шпионажа, бунт или предавство. Денес е широко распространета пракса, но се исклучува можноста за доделување на територијален азил на лица кои се обвинети за убиство на високи претставници на државата, кои се товарат за преземање на одредени терористички дејствија, соработка со непријателот за време на војна, злосторства против мирот и човечноста како и воени злосторства.

Самото доделување на правото на територијален азил, нуди и заштита на лицето од било каков акт на насилство, забрана за протерување (не се иззема можноста за протерување во трета држава), забрана за враќање во државата од која побегнало, забрана за екстрадиција, право на обезбедување на елементарни услови на егзистенција, право на работа и слично. Сепак, со тоа што се здобива со одредени права во државата која нуди заштита, како противтежа се јавува и корпусот на обврски кои му се наметнуваат и кои е должен да ги исполни. Така, лицето мора да се воздржува од пројавување на непријателски активности на територијата на државата и генерално против неа, потоа од мешање во политиката на државата, должен е да го почитува правото на државата во која се наоѓа и позитивните прописи, да се воздржува од нивно кршење и да одговара соодветно, доколку го стори тоа и слично.

Ваквото добиено право на територијален азил може да престане на неколку начини:

- Доброволно и конечно напуштање на територијата на државата;
- Со стекнување на државјанство на државата во која е или пак со добивање на државјанство на некоја друга држава;

³²² Камбовски (1998): стр. 158.

³²³ <https://www.britannica.com/topic/asylum#ref41290> [последно пристапено на 02.03.2018].

³²⁴ Пасошот е креиран од [Fridtjof Nansen](#), по кој го носи и името Нанзенов пасош. Нансен бил дипломат од Норвешка. Годишната кога го креира овој дипломатски документ кој го искористиле 450.000 бегалци, добил Нобелова награда за мир.

- Со донесување на одлука од страна на државата за одземање на правото на азил, поради непочитување на условите за уживање на ваквото право, односно со протерување;
- Со враќање во државата од која лицето побегнало, бидејќи престанале причините поради кои се чувствувал загрошено.

2.2. Екстериторијален азил

Екстериторијалниот азил се однесува на додела на право на уживање на азил на територијата на амбасадите, легациите, конзулатите, воените бродови и сл., а кои реално се наоѓаат на територијата на државата од која се бара заштитата на прво место. Ваквиот тип на азил се појавува заедно со појавата на постојната дипломатија (XV век) и во почетокот е почитуван како дел од дипломатскиот обичај. Неговата теоретска основа преставува фикцијата на екстериторијалитет, според која просторот на дипломатските мисии или на воените бродови се делови од територијата на државата што ја претставува мисијата, или чие знаме се вее на бродот. Така, издеферинцирани се два вида на екстратериторијален азил: *дипломатски* и *т.н бродски*.

Под дипломатски азил се подразбира прифаќањето во дипломатската мисија лице прогонето од локалните власти. Овој вид азил бил особено развиен во времето кога дипломатските претставници се сметале за неограничени господари не само на потесниот простор на дипломатската мисија, туку и на целиот резиденцијален дел од градот во кој била мисијата, така што влегувањето во тој дел се сметало за рамно на заминувањето во странство. Дипломатскиот азил ги губи таквите димензии со стеснувањето на принципот на неповредливост на просторот само на зградата на дипломатската мисија.

„Бродскиот“ азил се состои во давање засолниште на воен брод што се наоѓа во територијалните води на друга држава и, слично на дипломатскиот азил, се оправдува со неповредливоста на воениот брод. Ваков азил долго време практикуваше Велика Британија, како најголема поморска и колонијална сила.

За разлика од територијалниот, кај екстратериторијалниот азил пребегнатото лице останува и натаму на територијата на односната држава, така што неговото засолнување и заштита значи суспендирање на репресивната власт на таа држава. Поради тоа екстратериторијалниот азил се смета за облик на мешање во внатрешните работи на државата, поради што начелно не е прифатен во меѓународното казнено право. Од начелно неприфаќање се допуштаат сосем ретки исклучоци во вид на привремено засолнување (во амбасада, на странски брод итн.) главно од хуманитарни причини. Случаите на екстратериторијален азил доделени во амбасади, легации или конзулати (дипломатски азил) често пати се спорни. На пример, по неуспешното востание против комунистичката влада на Унгарија во 1956 година, САД контрроверзно додели дипломатски азил на унгарски римокатолик Јозеф кардиналот Миндсензи, кој добил засолниште во американската амбасада и останал да живее во амбасадата дури 15 години.³²⁵

³²⁵ Јозеф Кардинал Миндсенти (29 март 1892 – 6 мај 1975) архиепископ на Естергом, кардинал на Католичката црква во Унгарија (1945 – 1973). Тој активно се борел против фашизмот и комунизмот во Унгарија поради што и бил затворен за време на Втората светска војна. По војната, тој се спротивставил на комунизмот и комунистичкото прогонство во неговата земја. Како резултат на тоа, бил измачуван и

Скоранешен пример за одобрување на екстериторијален азил е врзан со државата Еквадор, која во 2012 година му даде засолниште во својата амбасада во Лондон на Џулијан Асанж (Julian Assange³²⁶), основачот на Викиликс. Ваквиот азил беше даден со цел тој да го избегне шведското барање за екстрадиција за случај за наводно извршен сексуален престап, а за која пак екстрадиција на почетокот се обврзале властите во Британија. Овој случај навистина ги разгоре односите меѓу земјите, па во прво време, властите на Британија одбиле да му дадат право на непречен премин од земјата, дури и се заканиле дека ќе го повлечат дипломатскиот статус на амбасадата.³²⁷ Стравовите на Џулијан биле дека доколку биде пратен во Шведска, од таму ќе биде биде екстрадиран во САД, каде требаше да одговара за случаите врзани со ВикиЛикс.³²⁸ Асанж ги основал ВикиЛикс во 2006 година, но интернационално, вниманието го сврте кон себе во 2010 година кога беа објавени серија протекувања на тајни американски документи, обезбедени од армискиот војник и аналитичар за разузнавање Бредли Менинг,³²⁹ а кои вклучуваа над 700 000 воени записи и дипломатски врски од Ирак и Авганистан, како и видеозапис од колатерално убиство од април 2010 година, воените логори во Авганистан, ирачките воени логори и КабелГејт (CabelGate). Менинг беше осуден на 35 години затворска казна. Истата година САД покрена кривична истрага за ВикиЛикс и побара помош од останатите држави во светот. Во 2010 година беше поднесено негово барање за екстрадиција во Шведска до Велика Британија, а каде пак неколку месеци претходно бил сослушуван за наводни сторени сексуални деликти. Во декември истата година, тој се предал на британските власти и бил задржан десетина дена пред да биде ослободен со кауција. Откако не успеал да допре преку алармирањата дека ваквата екстрадиција би значела негово предавање на САД, ја прекршил кауцијата и избегал во амбасадата на Еквадор. Во 2017 шведските власти ја отфрлиле истрагата за обвиненијата против Асанж и покренаа отповикување на Европскиот налог за апсење издаден против него. Сепак не ја напушта амбасадата, бидејќи налогот за негово апсење во Британија бил сè уште во сила, како резултат на негово кршење на правилата за кауција и непредавање на полицијата. Во јануари 2018 година државата Еквадор објави дека му е доделено Еквадорско државјанство од декември 2017 година.³³⁰ За време на пишување на овој учебник, на Асанж му е одземено правото на азил од Еквадор, истиот е уапсен на 11 април 2019 година, и во тек е постапката против него.³³¹

добил доживотна казна по брза судска постапка во 1949 година. Ваквата негова осуда била жестоко критикувана од целиот свет а и од ООН. По осум години затвор, тој бил ослободен со Унгарската револуција во 1956 година и добил политички азил од страна на амбасадата на САД во Будимпешта, каде што Миндсенти живеел во следните петнаесет години. Конечно било дозволено да ја напушти земјата во 1971 година. Тој починал во азил во 1975 година во Виена, Австрија. За повеќе види на <https://www.history.com/this-day-in-history/cardinal-mindszenty-of-hungary-sentenced> [последен пристап на 13.02.2019].

³²⁶ https://en.wikipedia.org/wiki/Julian_Assange [последно пристапено на 02.03.2018].

³²⁷ <https://www.brookings.edu/opinions/why-is-ecuador-protecting-wikileaks-julian-assange/> [последно пристапено на 02.03.2018].

³²⁸ Подетално – Ezekiel, A., The WikiLeaks Incident: Background, Details and Resources, Case Studies, Harvard Law School, 2012.

³²⁹ <http://www.foxnews.com/us/2013/08/21/manning-gets-35-years-in-wikileaks-case.html> [последно пристапено на 02.03.2018].

³³⁰ <https://www.cbsnews.com/news/ecuador-grants-nationality-to-wikileaks-founder-julian-assange/> [последно пристапено на 02.03.2018].

³³¹ За повеќе види на <https://www.theguardian.com/commentisfree/2019/may/24/the-guardian-view-on-julian-assange-send-him-to-sweden> [последен пристап на 24.05.2019].

3. *Меѓународна уреденост на институтот азил*

По завршувањето на Втората светска војна, дејствата на државите во светот се насочиле кон максимална хуманизација на правните норми и воспоставување на светски мир. Основањето на Обединетите нации е највисока форма на глобално партнерство во таа насока. Концептот на човековите права е сублимација на хуманиот дострел на општествените движења, преку што се интегрираат како универзално прифатен систем на вредности со комплексна содржина.

Животот и достоинството на човекот се неутуѓиви – концептот кој произлегува од ова ја дава важноста на личните права како примарни права на човекот. Кодифицирањето на овие права и воспоставувањето на едни од најважните принципи во модерната историја на човештвото се случиле дури по црната дамка во историјата на дваесетиот век.

Едно такво право, кое му го нуди интернационализацијата на човекот е правото на азил и интернационална заштита. Странскиот елемент кој принудно го има овде, воспоставил и нужна потреба од интернационализирање на материја за регулирање на правилата на „игра“ и носење на акти преку кои ќе се овозможи, од една страна, доследно исполнување на правото кое го има човекот во оваа насока, а од друга, заштита на државите од индивидуално изигрување преку злоупотреба на ова право. Впрочем, и најголем стремеж на меѓународното право воопшто претставува унификација на националните права, и колку и да звучи идилично и утопично, до истото најблиску се доаѓа токму преку вакви меѓународни документи, односно преку нивна ратификација и имплементација од страна на државите. Дејствата кои произлегле од Првата светска војна, создале услови за појава на барања за правна регулација на сè поголемиот број миграции и појава на бегалци. Сето ова паднало под закрила на Лигата на народите. Владите на засегнатите земји овозможиле одредени патнички документи преку низа билатерални и мултилатерални договори, правејќи ги засегнатите лица први бегалци на 20-тиот век. Втората светска војна само го засилила проблемот со недостигот на соодветна универзална легислатива за справување со бегалските кризи, миграционите движења и барателите на азил. Најголемата војна досега, отворила повеќе фронтови одеднаш, создавајќи услови за појава на бегалски жаришта на повеќе места одеднаш. Токму затоа, по самото нејзино завршување, сукцесорот на Лигата на народите, Организацијата на Обединетите нации, како една од главните цели го зацртала и справувањето со претходно споменатите проблеми. Создавањето на Универзалната декларација за правата на човекот, објаснета поопширно во претходната точка, станала појдовна точка за усовршување на различни легислативи.

Така, правото кое го имаат државите да дадат заштита на поединци или на групи можеби и постои со векови, но сепак модерниот систем на азил и заштита на бегалците, во интернационални размери, е вистински производ на струењата настанати во втората половина на дваесетиот век. Како што и споменавме, како што корпусот интернационални акти што ги штитат човековите основни права вистински се сочинува по Втората светска војна, така и современите акти кои се однесуваат на оваа проблематика, а кои настануваат и чија примена сè уште се чувствува и продлабочува и денес, своите корени ги имаат во истиот тој период.

Универзалната декларација, како и другите меѓународни акти кои пропишуваат одредени норми кои уредуваат прашања од областа на заштитата на човековите права, достоинство и добробит, за главен фокус го имаат човекот како слободно и интелектуално развиено суштество. Оттука, секоја земја и политички и правен ентитет,

кои ги поддржуваат пропишаните одредби по било која основа, се гледаат и како промотори на човековите граѓански и политички слободи и права, несомнено поцртувајќи ги и личните права како апсолутна слобода. Декларацијата, усвоена во 1948 година, во членот 14, го гарантира правото да се бара и да се ужива азил во друга држава. Регионалните инструменти донесени во заштита на човековите права кои и следеја на оваа декларација, го разработија ова право и гарантираат право да се бара и да се добие азил на странска територија, во согласност со законодавствата на конкретните држави и меѓународните акти (пр. Американската конвенција за човекови права во член 22(7), Африканската повелба за човекови и народни права во член 12(3) и слично.) Останати меѓународни документи кои ја опфаќаат, директно или индиректно, материјата се Европската конвенција за човекови права (член, 2,3 и 5), Картагенската декларација, Конвенцијата за правата на детето (член 22), Конвенцијата против тортура и други сурови, нечовечки или деградирачки односи и казнувања (член 3), Американската декларација за правата и должностите на човекот (член 27), Арапската повелба за човекови права (член 28), регулативи и директиви донесени од страна на Европскиот совет и сл.

Погоре спомената Конвенција за статусот на бегалците од 1951 година и Факултативниот протокол од 1967 година, интернационално се сметаат за меродавни меѓународни акти, што се однесува за правото за азил и привремена заштита. Конвенцијата ја воспоставува универзално прифатената дефиниција на поимот, го одредува принципот за неповратност, како и палетата на права кои им се доделуваат на оние кои имаат статус на бегалец. И иако ваквата дефиниција останува да постои како базична, се наметнува потребата од тоа да во регионалните договори кои се склучуваат во иднина, истата се модифицира, со цел соодветно да се одговори на кризите кои настануваат со раселувањата, а кои не се покриени со одредбите на Конвенцијата.

3.1. Конвенција за статус на бегалци и Протокол за статус на бегалци

Едно од најважните достигнувања во минатиот век, во областа на хуманитарното право, несомнено е и воспоставувањето фундаментална основа на принципот дека проблемот со бегалците ширум светот е проблем кој ги засега сите слоеви на општественото битие.

На глобално ниво, најсоодветно формиран и правно обврзувачки документ несомнено е документот на Обединетите нации, именуван како Конвенција за статусот на бегалци³³². Конвенцијата за статусот на бегалците од 1951 година и Протоколот за статусот на бегалци од 1967 година се единствените глобални правни инструменти кои ги покриваат најважните аспекти од животот на бегалците. Конвенцијата не дефинира како државите членки треба да утврдат дали поединецот ги исполнува дефинициите за бегалец. Наместо тоа, воспоставувањето на постапки за азил и утврдување на статус на бегалец им се остава на секоја држава-членки да се развие. Ова резултираше со нееднаквости меѓу различните држави, бидејќи владите создаваат закони за азил засновани на нивните различни ресурси, грижи за националната безбедност и истории со движења на присилна миграција. И покрај разликите на национално и регионално ниво, сеопфатната цел на современиот режим на бегалци е да обезбеди заштита на лицата присилени да ги напуштат своите домови бидејќи нивните земји не се подготвени или не можат да ги заштитат³³³. Ова значи и

³³² Женева, 28-ми јули 1951 година. На сила стапила на 22-ри април 1954 година.

³³³ <http://www.ijrcenter.org/refugee-law/> [последно пристапено на 02.03.2018].

дека правото да се даде азил некому, од страна на државата, останува да постои како дискреционо право на државата, која може без никакво подробно објаснување да го одбие барањето за негово давање.

Во согласност со одредбите на Конвенцијата и Протоколот, бегалците заслужуваат, во најмала рака, еднакви стандарди на третман кои ги уживаат и другите странски државјани во дадена земја. Во многу случаи, пак, еднакви стандарди како и државјаните на таа земја.³³⁴ Имено, на дипломатската конференција во Женева, донесувањето на Конвенцијата го сменила дискурсот на односот кон бегалските кризи и заштитата на бегалците. Теророт кој настанал во Втората светска војна, оставил зад себе милиони бегалци со нерешен правен статус. Конвенцијата сама по себе претставува правно обврзувачки документ³³⁵ кој за прв пат дефинира индивидуални поими како бегалец, кој всушност може да добие правен статус на бегалец и на кој начин и каква правна заштита ужива признатиот бегалец. Исто така, таа ги дефинира и обврските на бегалецот кон земјата во која тој се наоѓа. Конвенцијата во својата текстура внесува нови поими и определува одредени категории на луѓе, како што се воените криминалци, и воедно дефинира зошто тие не можат да стекнат статус на признаен бегалец.

Според Конвенцијата³³⁶, бегалец е секое лице кое е надвор од границите на својата матична земја, или на местото на постојано живеење, кое има основан страв од прогон поради својата религија, раса, националност, припадност кон одредена социјална група или политичко убедување и е немоќно да се спаси од прогонот на таа земја, или пак не сака да се врати во неа, поради страв од прогон. Ваквата формулација на Конвенцијата несомнено ја ограничува нејзината важност за одреден период и за определена категорија на бегалци. Настаните по Втората светска војна, тензиите воспоставени со Студената војна и честите конфликти во определени подрачја на светот, наложиле потреба од промена и проширување на правната рамка на важење на Конвенцијата. Протоколот за статусот на бегалците³³⁷ е директно дополнување и усовршување на Конвенцијата, донесен во период на застареност на ограничувачката временска рамка на истата. Конвенцијата од 1951 година го ограничува своето важење за бегалци за кои околностите за стекнување на статус бегалци настанале како резултат на настани пред 1 јануари 1951 година. Исто така, овозможува на земјите – потписнички да можат да ги толкуваат овие настани како настани кои се случиле во Европа, Протоколот од 1957 година ги елиминира географските и временските бариери, создавајќи универзален правен документ со важење *erga omnes*³³⁸.

³³⁴ The 1951 Convention relating to the Status of refugees and its 1967 Protocol, UNHCR, September, 2011.

³³⁵ Во моментот над 144 земји ја имаат потпишано Конвенцијата и/или нејзиниот Протокол.

³³⁶ Член I. Оддел A, став I, Конвенција за статус на бегалци.

³³⁷ Протоколот за статус на бегалците, клучен правен документ/договор во областа на меѓународното хуманитарно право. Стапил на сила на 4 октомври 1967 година, а бил донесен на Конференцијата на Обединетите нации во Њујорк, оттука познат и како Њујоршкиот протокол. Ратификуван е од 146 земји.

³³⁸ „Државите – потписнички на овој Протокол, со оглед на тоа дека Конвенцијата за статусот на бегалците создадена на 28-ми јуни 1951 година во Женева (во понатамошниот текст: Конвенција), ги опфаќа само оние лица кои станале бегалци поради настаните кои се случиле пред 1-ви јануари 1951 година, со оглед на тоа дека од времето на создавање на Конвенцијата дошло до ситуации поради кои настанале нови бегалци и да тие бегалци поради ова не можат да бидат опфатени со легислативата на Конвенцијата, со оглед на тоа дека е пожелно сите бегалци да уживаат ист статус опфатен во Конвенцијата, без разлика на споменатиот рок од 1-ви јануари 1951 година.“ „Во овој протокол изразот „бегалец“, со исклучок на примената во став 3 од овој член, ќе го означува секое лице дефинирано во членот 1 на Конвенцијата со изоставување на зборовите: „во однос на настаните кои се случиле пред 1-ви јануари 1951 година...“ и зборовите „како последица на ваквите случувања“.

Имено, заштитата која се нуди со Конвенцијата, потоа проширена и преку Протоколот, не се смета за автоматска и за постојана. Одредена индивидуа престанува да го ужива статусот на бегалец во моментот кога основите за неговиот/нејзиниот статус престануваат да постојат. Ова е возможно, на пример, кога бегалците доброволно се враќаат во својата матична држава во моментот кога не постојат причини кои го прават враќањето невозможно. Исто така, може да се случи и кога бегалците се интегрираат во државите – домаќини и стануваат дел од постојаното население.

3.1.1. Права и обврски на бегалците според Конвенцијата и Протоколот

Конвенцијата содржи голема лепеза **права** на бегалците во земјата која им нуди заштита. Столбот темелник на Конвенцијата за статус на бегалци е *принципот на неповратност*,³³⁹ кој во теоријата на меѓународното право се смета дека има *jus cogens* статус т.е. е императивна норма. Според овој принцип, бегалецот не треба да биде вратен во земја во која тој/таа се соочува со сериозни закани кон неговиот/нејзиниот живот и/или слобода. Овој принцип може да не важи за бегалци кои се разумно сметани за опасни по безбедноста на земјата – домаќин, биле осудени за сериозни кривични дела, или пак се сметаат за опасност по заедницата. Надоврзувајќи се кон ова, Конвенцијата го воспоставува и *принципот на забрана за репатријација или протерување*, со тоа што се забранува на државата од која се бара азил да применува казни санкции за делото нелегално влегување или нелегален престој во државата, за лица кои без одлагање се пријавиле кај надлежните органи и побарале азил, доколку истиот не им биде признаен. Во овој случај, државата не смее присилно да ги репатрира, туку мора да им остави простор на лицата кои спротивно на нивната волја се прогонети врз база на расна, религиска, национална или политичка основа, да побараат азил во друга држава. Освен ова, сметано за едно од најважните права кои еден бегалец може да ги ужива, настрана од загарантираните лични права, бегалците уживаат и низа други права вметнати во одредбите на Конвенцијата а особено: Право да не биде протеран, освен под одредени, строго определени услови;³⁴⁰ Право на вдумување;³⁴¹ Право на пристап до судовите;³⁴² Право да не биде казнет за нелегален влез на територијата на држава – потписничка;³⁴³ Право на работа;³⁴⁴ Право на образование;³⁴⁵ Право на јавно олеснување и помош;³⁴⁶ Право на слобода и религија;³⁴⁷ Право на слобода на движење во рамките на територијата;³⁴⁸ Право да им бидат издадени лични и патнички документи;³⁴⁹ и сл. Одредени основни права, како правото на невраќање, се однесува на сите бегалци.

„Државите – потписнички ќе го применуваат овој протокол без било какви географски ограничувања, освен што веќе постоечките изјави дадени од земјите кои се веќе потписнички на Конвенцијата во однос на член 1 В (1) (а) на Конвенцијата, а кои не се проширени врз основа на нејзиниот член 1 В (2), ќе се применуваат врз основа на овој протокол.“

³³⁹ Чл.33, Конвенција за статус на бегалци. (орг. non – refoulement).

³⁴⁰ Чл. 32, Конвенција за статус на бегалци.

³⁴¹ Чл. 21, Конвенција за статус на бегалци.

³⁴² Чл. 16, Конвенција за статус на бегалци.

³⁴³ Чл. 31, Конвенција за статус на бегалци.

³⁴⁴ Чл. 17-19, Конвенција за статус на бегалци.

³⁴⁵ Чл. 22, Конвенција за статус на бегалци.

³⁴⁶ Чл. 23, Конвенција за статус на бегалци.

³⁴⁷ Чл. 4, Конвенција за статус на бегалци.

³⁴⁸ Чл. 26, Конвенција за статус на бегалци.

³⁴⁹ Чл. 27-28, Конвенција за статус на бегалци.

Бегалецот почнува да ги ужива другите права пропорционално со престојот во земјата – домакин. Колку подолго еден бегалец има статус на таков, толку поголем број права ќе му се потребни.

Како противтежа, како и што веќе напоменавме, Конвенцијата предвидува **обврски** за бегалците, односно прокламира дека истите се должни да ги почитуваат законите на нивната земја на азил и да ги почитуваат мерките преземени за одржување на јавниот мир.

Постојат и две базични **ограничувања** во доделувањето на правото на азил кои Конвенцијата ги предвидува. Имено, исклучено е секако признавање на азил на бегалците кои извршиле некое меѓународно злосторство против мирот, воено злосторство или злосторство против човечноста, или друго тешко казниво дело од општа природа, и како второ, исклучен е азилот кога се работи за лица кои извршиле некое дело спротивно на целите и на принципите на ООН.

Секоја држава во било кое време може да пристапи кон Конвенцијата преку депонирање на т.н. „инструмент за пристап“ кај Генералниот секретар на Обединетите нации. Самиот „инструмент за пристап“ мора да биде потпишан од претседателот на државата, премиерот или пак соодветниот министер за надворешни работи на државата засегната со поднесокот. Вака потпишан, инструментот се доставува најчесто преку Амбасадорот на државата во Обединетите нации, кој ја трансмитира до Седиштето на Организацијата на Обединетите нации во Њујорк. Урнекот на „инструментот за пристап“ е лесно достапен и всушност претставува прв анекс на самата Конвенција.

3.2. Меѓународни тела релевантни за азилот

Постојат и бројни меѓународни организации, невладини организации и слични тела кои ја овозможуваат и мониторираат состојбата со почитување на правата на бегалците. Како најважни ќе ги споменеме Меѓународната организација за миграција,³⁵⁰ Меѓународен црвен крст,³⁵¹ Amnesty International,³⁵² Комитетот за човекови права³⁵³ итн.

³⁵⁰ Започнува со работа во 1951 година, и најпрвин почнала да дејствува во областа на европските миграции, за подоцна, дејствувајќи кон различни региони во светот, да го прошири своето дејствување насекаде во светот. Број 162 земји членки и 9 членки со статус набљудувачи. Целта на Организацијата е утврдена уште во чл. 1 од нејзиниот Устав. Таа опфаќа давање помош на сите личности кои ја напиуштаа својата земја во потрага за вработување или пак за сигурност. Исто така, Организацијата обезбедува помош и за раселениците. Таа обезбедува помош не само во поглед на осигурување на основните потреби, туку и обезбедува помош околу сместување, здравствени услуги, помош во надминување на јазнична бариера, како и надградба на социјалните вештини со цел за полесно вклопување во тековната општествена средина. Помеѓу задачите на Организацијата е и заштитата и осигурувањето на човековите права, загарантирани со општите документи како Меѓународниот пакт за граѓански и политички права и Меѓународниот пакт за социјални, културни и економски права, како и со одредени посебни документи, како што се Конвенцијата за правата на миграциони работници, Конвенцијата за статус на бегалци и сл. Како таква, таа обезбедува и помош при доброволното враќање во матичната земја на мигрантите, како и во олеснување на постапката за репатријација на бегалците. Остварувањето на своите функции, Организацијата го врши преку три главни тела: Собрание, Извршен одбор и Секретаријат.

³⁵¹ За повеќе информации околу оваа организација види на нејзиниот официјален веб-сајт <https://www.icrc.org/en>

Посебно тело на Обединетите нации кое има мандат за прашањата врзани за статусот на бегалците е Високиот комесаријат на Организацијата на Обединетите нации за бегалци попознат преку неговиот интернационален акроним – УНХЦР,³⁵⁴ кој е основан во 1950 година од страна на Генералното собрание на Обединетите нации, како привремено тело за заштита на бегалците³⁵⁵. Седиштето на УНХЦР е во Женева, Швајцарија. Важноста на УНХЦР во модерниот свет е потврдена два пати, преку двете добиени Нобелови награди за мир.³⁵⁶

3.3. Европска политика на азил

Започнувајќи од 1998 година со планот за акција на Комисијата и Советот, политиката на азил започнува да се раздвојува од политиката на миграција. Поимот азил во општа смисла се дефинира како прифаќање од страна на државата на пребеганите лица и нивна заштита од акти на гонење, враќање или екстрадиција во државата од која побегнале. Право на азил имаат бегалци, на кои таков статус им е признат со меѓународно право³⁵⁷, односно сите кои се наоѓаат надвор од сопствената земја и во неа не можат да се вратат поради одреден страв дека таму би можеле да бидат подложени на насилство и протерување. Признавање на таков правен статус се остварува во земји кои потпишале посебни спогодби со Обединетите нации, или од страна на UNHCR. Во тој поглед, политички азил е посебен случај на право на азил, каде станува збор за азил за личности кои се во гореспоменатата состојба поради своите политички идеи.

Анализирајќи ги одредбите, се забележува дека се насочени кон усвојување на еден униформиран став за азил и супсидијарната заштита, како и воспоставување на критериуми и режими за тоа која земја – членка е одговорна за разгледување на барањето за азил.

Правото на азил во Европската Унија³⁵⁸ е заштитено и со Повелбата за основни човекови права на Европската Унија³⁵⁹. Правото на азил се гарантира со должно

³⁵² Amnesty International, во дел од својот мандат ги промовира правата на бегалците низ целиот свет, најчесто преку влијание на јавното мислење, но и на владите и меѓународните (невладини) организации. Оваа организација, дејствувајќи на ваков начин, врши надзор на споредувањето на правата на бегалците и е коректор и насокодавач при секоја (не)намерна повреда на истите. Најчесто ги апострофира кршењето на правата во случаите кога повредата настанала на нивните основни човекови права, како и правото на non – refoulement. За повеќе види на официјалниот сајт на оваа невладина организација <https://www.amnesty.org/en/> ;

³⁵³ договорно тело кое е основано со Меѓународниот пакт за граѓански и политички права, сè со цел за почитување на неговите одредби од страна на државите – потписнички на самиот Пакт, чл. 28, Меѓународен пакт за граѓански и политички права, Генерално собрание на ООН, Резолуција 2200A (XXI), 16 декември 1966 година, стапил на сила на 23 март 1976 година.

³⁵⁴ Канцеларијата на високиот комесаријат за бегалци на Обединетите нации (УНХЦР; основана 14 декември, 1950). Официјална веб-страница <http://www.unhcr.org/>

³⁵⁵ Види Резолуција на Генералното Собрание A/RES./428(V) од 14-ти декември 1950 година.

³⁵⁶ Во 1954 и 1981 година.

³⁵⁷ Член 1 од Женевската конвенција за положба на бегалците, 1951 година

³⁵⁸ Регулацијата на ова прашање за земјите – членки на Европската Унија, избобилува со мноштво изворни документи. Женевската Конвенција како прв и основен документ, кој воедно и сите земји – членки ја имаат потпишано, потоа Договорите за Европската Унија и функционирањето на Европската Унија, како и основните документи кои ги заштитуваат човековите права:

Регулативата 343/2003/ЕЗ на Советот, уште позната и како Даблин II Регулатива (Dublin II Regulation), која всушност ја заменува Даблинската конвенција од 1990 година;

почитување на правилата од Женевската конвенција од 28 јули 1951 година како и на Протоколот од 31 јануари 1967 година во врска со статусот на бегалците и во согласност со Договорот за основање на Европската заедница.³⁶⁰

Сето ова води до заклучок дека овие документи всушност своите одредби целосно ги повикуваат кон одредбите на Женевската конвенција од 28 јули 1951 и Протоколот од 31 јануари 1967 година, во однос на овозможувањето на понатамашни стандарди кои одлучуваат за можноста да се обезбедат одредени услови и придобивки на одредена личност, кои произлегуваат од одредбите на азил. Принципот на непротерување е основниот принцип кој е фундамент на одредбите, а кои произлегуваат од споменатата Конвенција. Сите понатамошни бенефиции дадени на азилантот се само додадени на овој основен принцип.³⁶¹

Особено се важни и Шенгенската спогодба во поглед на остварување на правата на бегалците, и нејзиниот Шенгенскиот информациона систем, како и Даблин II Регулатива,³⁶² и Европската агенција за управување со оперативната соработка на надворешните граници на државите – членки на Европската Унија (FRONTEX).³⁶³

Европските земји, секојдневно се залагаат за зголемување на хуманитарната помош и искоренување на настанатиот проблем во регионите на Северна Африка и Блискиот Исток, сè со цел за намалување на бројот, а во крајна мера и постојан прекин на наливот бегалци на границите на Европа. Досега околу 1 милион бегалци се обидоа да влезат во Европа преку Источно – медитеранската и Западно – балканската рута. Кон крајот на 2015 година Европската Унија и Турција го склучија еден од најважните договори за надминување на тековната бегалска криза, и ослободување на товарот кој се создаде на Медитеранската рута и грчките острови.³⁶⁴

Кохерентноста на земјите – членки на ЕУ беше силно тестирана со последната бегалска криза. Несогласувањата кон донесените одлуки на европското раководство,

Директивата 2003/9/ЕЗ на Советот за минималните услови за прием на азиланти во сите земји-членки поврзани само со поднесени барања за заштита според Женевската конвенција;

Директивата 2004/83/ЕЗ на Советот за минималните стандарди за квалификација и статус на државјани на трети земји како бегалци, позната како „Директива за азиланти“;

Директивата 2005/85/ЕЗ на Советот за минималните стандарди за доделување и одземање на статус на бегалец;

Регулативата 407/2002 Евродак, кон која се гледа како довршување на Даблин II Регулативата за основање на комплементарен систем на база на податоци.

³⁵⁹ Повелба за основните права на Европската Унија, прокламирана заедно со Договорот од Ница во 2000 г. а правно стапена на сила со стапувањето на сила на Лисабонскиот договор, декември 2009 г.

³⁶⁰ Член 18, Повелба за основните права на Европската Унија.

³⁶¹ Исаковска, М. Магистерски труд: Недостатоците на системот за азил во ЕУ – Човековите права им пркосат на политиките.

³⁶² Земјите - членки на Европската Заедница ја потпишале во Даблин со цел за регулација на прашањата кои се случуваат надвор од границите на Заедницата, поточно прашањата поврзани со имиграционите движења и азилот.

³⁶³ Основана со уредба на Советот на министри, на 26-ти октомври 2004 година. Седиштето на FRONTEX е во Варшава, Полска. Основната улога на FRONTEX е да ја координира оперативната соработка на државите – членки во управувањето на надворешните граници и да помага во обуката на припадниците на граничните полиции.

³⁶⁴ Договорот ѝ донесе на Турција 3 милијарди евра од Европската Унија за подобрување на условите за сиријските бегалци кои се во Турција, како и здравне консензус меѓу двете страни за: Создавање на безбедносен систем за превенција кој нема да дозволи прилив на бегалци кој европските земји, бидејќи Турција ќе обезбеди доволни услови за бегалците да останат во турските прифатни центри, Создавање на оптимални услови за непрекината примена на одредбите утврдени со билатералниот договор, Обезбедување на брзо враќање на бегалците кои немаат потреба од меѓународна заштита, во своите родни земји.

разлабавени преку спротивставени мислења на одделни држави, ја доведоа Европската Унија во незавидна ситуација. Момент кој бараше цврста одлучност и унитарно решение за справување со бегалската криза, која сè уште не е целосно завршена.³⁶⁵

4. Азил според македонското право

Правниот систем на Република Северна Македонија за регулација на прашањата со азилот се повикува на повеќе правни извори.

Најпрво, тука е Уставот,³⁶⁶ кој како највисок правен акт ги препознава сите правни елементи кои подоцна се делегирани и детално разработени во поединечни законски и подзаконски акти. Законската регулатива за односите прашања се регулира со Законот за странци,³⁶⁷ Законот за државјанство³⁶⁸ и конкретниот закон: Закон за меѓународна и привремена заштита³⁶⁹ како правен следбеник на Законот за азил и привремена заштита.³⁷⁰

4.1. Дефинирање на поимите бегалец, признаен бегалец и лице под супсидијарна заштита согласно македонското право

Интегрирањето во Европската Унија преставува јасно и недвосмислено изразен стратешки интерес и приоритетна цел на Република Северна Македонија, сè до нејзиното полноправно членство во Европската Унија. Едно од основните барања за интеграција на Република Северна Македонија во Европската Унија е усогласување на националното законодавство со законодавството на Европската Унија. Во тој контекст, со новиот Закон за меѓународна и привремена заштита се врши усогласување со европското *acquis* (законодавство) во областа на азилот, односно меѓународната заштита. Законот за меѓународна и привремена заштита³⁷¹ е донесен во 2018 година и со него се уредуваат условите и постапката за добивање и престанок, укинување и поништување на право на азил на странец или лице без државјанство кое бара признавање право на азил во Република Северна Македонија, како и правата и должностите на барателите и лицата на кои им е признаено право на азил во Република Северна Македонија. Со овој закон се уредуваат и условите според кои Република Северна Македонија може да даде привремена заштита, како и правата и должностите на лицата под привремена заштита.

³⁶⁵ За повеќе види во Kosevaliska, Olga and Tusevska, Borcka and Nikodinovska Krstevska, Ana (2016) *Migration crisis: Macedonia at crossroads*. In: Migration at sea. International Legal Perspectives and Regional Approaches. Giannini Editore, Naples, Italy, pp. 61-76. И Veigel, Charles and Kosevaliska, Olga and Tusevska, Borcka and Nikodinovska Krstevska, Ana (2016) *The 'Gazi Baba' Reception Centre for Foreigners in Macedonia: migrants caught at the crossroad between hypocrisy and complying with the rule of law*. The International Journal of Human Rights, 20. pp. 1-17.

³⁶⁶ член 29 став 2 од Уставот на РМ.

³⁶⁷ Службен весник на РМ бр.25/06.

³⁶⁸ Службен весник на Република Македонија број 67/92.

³⁶⁹ Закон за меѓународна и привремена заштита (Сл. весник бр. 64 од 11.04.2018);

³⁷⁰ Службен весник на Република Македонија број 49/03, заедно со измените: бр.66 /07, бр.142/08, бр.146/09, бр.166/12, бр.101/15, бр.152/15, бр.55/15 и бр.71/16.

³⁷¹ Закон за меѓународна и привремена заштита (Сл. весник бр.64 од 11.04.2018), во понатамошниот текст: ЗМПЗ.

Согласно нашето право, како барател на право на азил се смета странец кој бара заштита од Република Северна Македонија и поднел барање за признавање на право на азил, за кое не е донесена конечна одлука, во постапката за признавање право на азил. Барањето за признавање на право на азил е барање поднесено од странец, кое може да се разбере како барање за меѓународна заштита.

Правото на азил Република Северна Македонија може да ја даде, под услови и постапка предвидени со законот, на следниве категории лица:

- Лице со статус на бегалец (бегалец согласно Женевската конвенција) и
- лице под супсидијарна заштита.³⁷²

Лице со статус на бегалец е странец за кој по испитување на неговото барање му се признава статус на бегалец и за кое е утврдено дека ги исполнува условите определени со Женевската конвенција, односно лице кое поради оправдан страв дека ќе биде прогонето заради својата раса, вера, националност, припадност на одредена социјална група или поради своето политичко уверување, е надвор од државата чиј државјанин е и не може, или поради таков страв, не сака да биде под заштита на таа држава или кое доколку е без државјанство е надвор од државата во која имало вообичаено место на престој, не може или поради таков страв не сака да се врати во неа.³⁷³

Лице под супсидијарна заштита е странец, кој не се квалификува како лице со статус на бегалец, а на кој Република Северна Македонија ќе признае право на азил и ќе дозволи да остане во рамките на нејзината територија, бидејќи постојат суштински причини да се верува, дека доколку се врати во државата чиј државјанин е, или доколку е лице без државјанство, во својата држава на претходен вообичаен престој, ќе се соочи со реален ризик од претрпување на сериозни повреди. Под сериозни повреди, се мисли на смртна казна или егзекуција, тортура или нечовечно или деградирачко постапување или казнување или сериозни и индивидуални закани по животот или личноста на цивилно лице, по пат на недискриминирачко насилство, во ситуација на меѓународен или внатрешен вооружен конфликт.

Во согласност со меѓународното право и погореспоменатата Конвенција, Законот го регулира и **принципот на невраќање**, како еден од фундаменталните принципи на правото на азил. Имено барателот на право на азил, признаениот бегалец или лицето под супсидијарна заштита не може да се протера или на било каков начин со сила да се врати на границите на државата во која неговиот живот или слобода би биле во опасност поради неговата раса, вера, националност, припадност на одредена социјална група или политичко уверување или каде би бил подложен на мачење, нечовечно или понижувачко постапување или казнување. Ограничување од овој принцип е предвидено за странец кој претставува опасност по безбедноста на Република Северна Македонија или кој, откако против него е донесена правосилна одлука за злосторство или посебно поради тешко кривично дело, претставува опасност за граѓаните на Република Северна Македонија. Исто така предвидено е правото на **семејно единство и семејно обединување**, односно согласно Законот на членовите на потесното семејство (брачниот другар, доколку бракот бил склучен пред доаѓањето во Република Северна Македонија и малолетните деца кои не се во брак, како и родителите на малолетните деца доколку малолетните деца се стекнале со

³⁷² Член 3 од ЗМПЗ.

³⁷³ Член 5 од ЗМПЗ.

право на азил) на признаен бегалец и лице под супсидијарна заштита, на нивно барање, ќе им се признае право на азил.³⁷⁴

Барателите на право на азил имаат право на **правна помош** и објаснување во врска со условите и постапката за признавање на правото на азил, а имаат и право на бесплатна правна помош во сите фази на постапката, согласно со прописите за бесплатна правна помош. Барателите на право на азил, во сите фази на постапката можат да контактираат со лица кои даваат правна помош, претставниците на Високиот комесаријат за бегалци, како и невладини хуманитарни организации. Претставниците на Високиот комесаријат за бегалци имаат право на пристап и контактирање со барателите на право на азил, во сите фази на постапката каде и да се наоѓаат тие.

Барателите на правото на азил имаат и други **права и должности** кои Законот ги познава, а кои соодветствуваат со меѓународните инструменти. Така барателите на право на азил, до донесување на конечна одлука во постапката за признавање право на азил **имаат право на**:

- престој;
- идентификациона исправа;
- слобода на движење;
- бесплатна правна помош;
- соодветно сместување и згрижување во Прифатен центар или друго место за сместување определено од Министерството за труд и социјална политика, доколку искаже потреба за истото;
- семејно единство;
- основни здравствени услуги согласно со прописите за здравственото осигурување;
- право на социјална заштита согласно со прописите за социјалната заштита;
- право на образование согласно со прописите за основно и средно образование;
- работа само во рамките на Прифатниот центар или друго место за сместување определено од Министерството за труд и социјална политика и како и право на слободен пристап на пазарот на труд за барател на право на азил на кој барањето за признавање на право на азил не е донесена одлука од страна на Секторот за азил во период не подолг од 9 месеци по поднесувањето на барањето;
- пристап до достапни програми за рана интеграција и
- контакти со Високиот комесаријат за бегалци, како и невладини хуманитарни организации заради давање на правна помош во постапката за признавање право на азил.³⁷⁵

³⁷⁴ Kosevaliska, Olga (2020) [Asylum System of North Macedonia: Weaknesses and Perspectives](#). In: Migration and Asylum Policies Systems, 24-25 Feb 2020, Sarajevo, Bosna and Hercegovina. Nikodinovska Krstevska, Ana and Kosevaliska, Olga (2019) [Migration and Asylum Policies Systems. The case of Republic of Macedonia](#). In: Migration and Asylum Policies Systems, challenges and perspectives, 23 Sept 2019, Naples, Italy. Kosevaliska, Olga and Tusevska, Borka and Nikodinovska Krstevska, Ana (2016) [Migration crisis: Macedonia at crossroads](#). In: Migration at sea. International Legal Perspectives and Regional Approaches. Giannini Editore, Naples, Italy, pp. 61-76. ISBN 978-88-7431-818-6.

³⁷⁵ Види член 61 од ЗМПЗ.

Министерството за труд и социјална политика за овие права ги известува барателите на право на азил во писмена форма на јазик за кој разумно може да се претпостави дека го разбираат или во усна форма со помош на преведувач. Министерството за труд и социјална политика се грижи за обезбедување на средства за издржување и здравствена заштита на барателите на право на азил, додека се наоѓаат во Прифатниот центар или друго место за сместување определено од ова министерство.³⁷⁶

Како противтежа на загарантираните права, законот предвидува и палета должности кои треба да ги почитуваат и исполнуваат барателите на азил:

- да престојува во Прифатниот центар или друго место за сместување определено од Министерството за труд и социјална политика и да не го напушта местото на престој одредено од надлежниот орган без да го информира за тоа или без да има дозвола за напуштање на истото, ако е за тоа потребно;

- да соработува со органите за признавање на право на азил, особено да дава лични податоци, да ги предаде идентификационите и други исправи што тој можеби ги поседува, да овозможи негово фотографирање и земање отпечатоци од прсти, личен претрес и претрес на багажот и возилото со кое пристигнал во Република Северна Македонија, како и да дава податоци за својот имот и приходи;

- да се подложи на здравствени прегледи, лекување и пропуштено вакцинирање по барање на органите надлежни за работите од областа на здравството, во случај на опасност по здравјето на луѓето и

- да ги почитува куќните правила на Прифатниот центар или друго место за сместување определено од Министерството за труд и социјална политика и да не покажува насилно однесување.³⁷⁷

Доколку барателот на право на азил стори сериозни повреди на прекршување на должностите, надлежниот орган може да донесе решение за укинување на правото на сместување во Прифатниот центар, односно надоместок на штетата што барателот на азил ја има направено. Надлежниот орган решението го донесува за секој случај поединечно и објективно, со наведување на причините за истото, на која барателот на право на азил има право на жалба согласно со прописите за социјална заштита.

Законот детално и таксативно ги регулира и правата и должностите на лицата со статус признаен бегалец и лица под супсидијарна заштита.

4.2. Постапка за стекнување на право на азил

Со ЗМПЗ се уредуваат условите и постапката за добивање и престанок на право на азил на странец или лице без државјанство кој бара признавање право на азил во Република Северна Македонија, како и правата и должностите на барателите и лицата на кои им е признаено право на азил во Република Северна Македонија. Со овој закон се уредуваат и условите според кои Република Северна Македонија може

³⁷⁶ Kosevaliska, Olga (2020) *Asylum System of North Macedonia: Weaknesses and Perspectives*. In: Migration and Asylum Policies Systems, 24-25 Feb 2020, Sarajevo, Bosna and Hercegovina.

³⁷⁷ Член 62 од ЗМПЗ.

да даде привремена заштита, како и правата и должностите на лицата под привремена заштита.³⁷⁸

Во Република Северна Македонија, во постапката за стекнување на право на азил, соодветно се применуваат и одредбите на Законот за Општа управна постапка³⁷⁹, со исклучок на случаите кога одредбите на законот за азил и привремена заштита поинаку определуваат.

Намерата за поднесување на барање за азил странецот ја искажува во внатрешноста или на граничен премин на Република Северна Македонија, пред било кој полициски службеник. Полицискиот службеник, пак, според законот, ги забележува личните податоци на странецот – искажувач на намерата, му дава примерок од потврдата за искажаната намера и го упатува во рок од 72 часа да поднесе барање за признавање право на азил пред овластеното службено лице во просториите на Секторот за азил. Доколку странецот не постапи согласно ова, се постапува согласно со прописите за странци.³⁸⁰ На вака дефинираната одредба за искажување намера за поднесување на барање за азил, се надоврзува и опцијата, барателот на азил да може да поднесе барање за признавање на право на азил пред полицијата на граничниот премин, во најблиската полициска станица или пак, во просториите на Прифатниот центар за странци до Секторот за азил. Одреден барател на азил, кој веќе престојува на териотријата на Република Северна Македонија, го поднесува своето барање до Секторот на азил. Во одредени случаи, поточно во случаите на семејно обединување, барањето на азил може да биде поднесено и во дипломатско – конзуларните претставништва на Република Северна Македонија во странство.³⁸¹ Со барател на право на азил кој бесправно влегол или бесправно престојува на територијата на Република Северна Македонија, а директно доаѓа од држава во која неговиот живот или слобода биле во опасност, нема да се постапува согласно прописите за странците, ако веднаш искаже намера или поднесе барање за признавање право на азил, како и ги образложи оправданите причини за своето бесправно влегување или престој.³⁸²

Ефикасното поднесување на барањето за признавање право на азил е фундамент на самата процедура за стекнување на посакуваниот статус.³⁸³ Токму затоа, барањето за признавање право на азил се поднесува писмено или усно на записник, на македонски јазик, или ако тоа не е можно, на јазикот на земјата на потекло, на некој од пошироко прифатените странски јазици или на јазик за кој може разумно да се претпостави дека барателот на право на азил го разбира. По поднесување на барањето за признавање право на азил, барателот на азил се фотографира и му се земаат отпечатоци од прсти. По приемот на барањето за признавање право на азил во Секторот за азил, ќе спроведе првичен разговор за регистрација на барателот на азил со пополнување на пропишан образец. По поднесувањето на барањето за азил, Секторот за азил во рок од три работни дена ќе му издаде потврда на барателот на право на азил со печат, број и датум на поднесувањето, со која се потврдува статусот на барателот на азил и се докажува дека на барателот на азил му е дозволено да остане на територијата на Република

³⁷⁸ Nikodinovska Krstevska, Ana and Kosevaliska, Olga (2019) *Migration and Asylum Policies Systems. The case of Republic of Macedonia*. In: Migration and Asylum Policies Systems, challenges and perspectives, 23 Sept 2019, Naples, Italy.

³⁷⁹ Службен весник на РМ бр.38/05, заедно со измените и дополнувањата од 2008 и 2011 година.

³⁸⁰ Чл. 25, ЗМПЗ.

³⁸¹ Чл. 16-а, Закон за азил и привремена заштита.

³⁸² Член 27 од ЗМПЗ.

³⁸³ Огромна помош во целата постапка обезбедува и Здружението на млади правници во РСМ. За нивните активности како и водичите и прирачниците за азил види на www.myla.org.mk

Северна Македонија додека трае постапката по неговото барање за признавање на право на азил. Во случај на неиздавање на потврдата во овој рок, барателот на право на азил има право да поднесе приговор до Секторот за азил, во рок од 15 дена од денот на истекување на рокот. По приговорот одлучува раководителот на непосредно повисоката организациска единица во Министерството за внатрешни работи во чиј делокруг е да одлучува по приговорот, во рок од 15 дена од денот на приемот на приговорот. Во случај кога истовремено се поднесени голем број на барања за признавање на право на азил, рокот за издавање на потврда од страна на Секторот за азил, може да се продолжи на 10 работни дена. Секторот за азил во Министерството за внатрешни работи ќе ги извести во писмена форма и усно барателите на право на азил на јазик за кој може разумно да се претпостави дека го разбираат и во рок не подолг од 15 дена од денот на поднесувањето на барањето за признавање право на азил за начинот на спроведување на постапката за признавање право на азил, за правата и обврските на барателите на право на азил во таа постапка, за можните последици, доколку не се придржуваат до нивните обврски и не соработуваат со надлежните органи, како и во врска со условите за прифаќање правото на правна помош, како и правото да контактираат со лица кои даваат правна помош, претставници на Високиот комесаријат за бегалци и невладини хуманитарни организации, во сите фази од постапката и каде и да се наоѓаат барателите на право на азил.

Во постапката за доделување право на азил, најчесто подносителите на барањето за право на азил, не го разбираат официјалниот јазик на постапката. Токму затоа е **потребен толкувач**, кој ќе ја преведува постапката на јазик, разбирлив за барателите на правото на азил. Сите трошоци поврзани толкувачот, се на терет на Министерството за внатрешни работи. Толкувачот е должен сите податоци кои ги дознал да ги чува како тајна, со цел зачувување на приватноста на постапката. Барателот на правото на азил, пак, има право да побара толкувачот да биде од ист пол, доколку е тоа во рамките на можностите на реалната ситуација.³⁸⁴

Јавноста е целосно исклучена, при сослушувањето на барателот на право на азил. Единствени исклучоци во ова се лицата кои даваат правна помош на барателот на право на азил, претставниците на Високиот комесаријат и толкувачот. Овие лица, кои се исклучени од тајноста на сослушувањето, се известуваат писмено за датумот, времето и местото на сослушувањето. Повеќе од очигледно е дека лицата кои се присутни на сослушувањето се должни сите податоци кои ги дознале во текот на постапката да ги чуваат во тајност. Исклучок на ова тврдење настанува само во моментите кога барателот на правото на азил изречно ќе им дозволи било каква комуникација со јавноста, која дозвола најпрво е оценета како нештетна за текот на постапката, од страна на овластеното службено лице во Секторот за азил.³⁸⁵

Барањето за признавање на право на азил се смета за **повлечено** и постапката ќе се сопре со заклучок, ако се утврди дека барателот на право на азил:

- Го повлекол барањето за признавање на правото на азил;
- Не се јави на покана за сослушување во Одделението за азил, а својот изостанок не го оправда во рок од пет дена од денот на закажаното сослушување;
- Го напушти местото определено за негово сместување без одобрение за време на траење на постапката, подолго од три дена без да го извести надлежниот

³⁸⁴ Види чл. 31, ЗМПЗ.

³⁸⁵ Види чл.32, ЗМПЗ.

орган или не обезбеди согласност од надлежниот орган за напуштање на местото определено за неговото сместување.³⁸⁶

4.2.1. Редовна постапка

Редовната постапка за признавање на барателот на азил во прв степен се спроведува во целост од страна на Секторот за азил, кој својата одлука е должен да ја донесе во период од шест месеци од денот на поднесувањето на барањето. Сослушувањето на барателот на азил е една од најважните етапи во самата постапка. Нуди можност на барателот на азил непосредно да ги изнесе фактите и околностите кои го ползуваат неговото барање. Сослушувањето е постапка која се врши во соодветно обезбедена тајност и доверливост, во која барателот на азил учествува сам, без присуство на други членови од неговото семејство.³⁸⁷ Исклучок на ова се случаите кога службеното лице од Секторот за азил донесува проценка според која, присуството на друго членови на семејството на барателот е непходно, за одредено нивно испитување и потврда на одредени факти и настани. Најважно за овластеното службено лице кое го води сослушувањето е да ги земе во предвид личните и општите околности во кои се наоѓа барателот на азил, кои се однесуваат на барањето за азил. Овде се вклучуваат и културното потекло и степенот на ранливост на барателот, на начин и обем кој соодветува на реалната претстава. Во текот на сослушувањето, непосредната и посредна комуникација меѓу службеното лице, од една страна, и барателот на азил од друга, се најважните елементи за позитивен резултат на самата постапка. Имено, за поголема ефикасност, службеното лице обезбедува соодветен толкувач за барателот на азил, меѓутоа, не е обврзувачки комуникацијата да се води на јазик на кој сака барателот на азил, доколку барателот на азил познава и друг јазик, или пак разумно може да се претпостави дека го познава.³⁸⁸

Сослушувањето е главен момент каде барателот на азил има можност да ги наведе сите докази и факти кои го поткрепуваат основаниот сомнеж за прогон од матичната земја. Овие факти и докази службено се запишуваат во официјалниот записник на сослушувањето, заедно со сите други искази кои се во функција на етапата на сослушување. Записникот подоцна се потпишува од лицата кои учествувале во сослушувањето.

Причини за одбивање на барањето се:³⁸⁹

- не постои оправдан страв од прогон;
- не постојат сериозни повреди;³⁹⁰
- постојат причини за исклучување согласно законот;

³⁸⁶ Член 36 од ЗМПЗ.

³⁸⁷ Nikodinovska Krstevska, Ana and Kosevaliska, Olga (2019) *Migration and Asylum Policies Systems. The case of Republic of Macedonia*. In: Migration and Asylum Policies Systems, challenges and perspectives, 23 Sept 2019, Naples, Italy.

³⁸⁸ Kosevaliska, Olga (2020) *Asylum System of North Macedonia: Weaknesses and Perspectives*. In: Migration and Asylum Policies Systems, 24-25 Feb 2020, Sarajevo, Bosna and Hercegovina.

³⁸⁹ Член 41, ЗМПЗ.

³⁹⁰ Сериозни повреди се:

- смртна казна или егзекуција;
- тортура или нечовечно или деградирачко постапување или казнување или
- сериозни и индивидуални закани по животот или личноста на цивилно лице, по пат на недискриминирачко насилство, во ситуација на меѓународен или внатрешен вооружен конфликт.

- стравот од прогон и сериозните повреди во смисла на овој закон е ограничен само на одредена географска област на државата чиј државјанин е, или доколку е без државјанство во која имало вообичаено место на престој, а постои можност за ефикасна заштита во друг дел на државата, освен ако со оглед на сите околности не може да се очекува лицето таму да побара заштита.

Во однос на проценувањето на фактите и околностите кои произлегле по завршувањето на редовната постапка во однос на поднесеното барање, Секторот за азил донесува три вида на решенија во писмена форма: решение за признавање статус на признаен бегалец, решение за признавање статус на лице под супсидијарна заштита и решение за одбивање на барањето за признавање право на азил.

Доколку постои случај каде, преку докажани факти и околности, двајца родители се стекнале со статус на признаен бегалец или на лице под супсидијарна заштита, Република Северна Македонија, преку Секторот за азил може да донесе решение со кое му се признава иститот статус и на нивното малолетно дете кое се родило и живее на територијата на Република Северна Македонија. Истото решение, за малолетно дете кое е родено и живее на територијата на Република Северна Македонија, може да биде донесено и во случај кога само еден од родителите има стекнат статус на признаен бегалец или лице под супсидијарна заштита.

Решението за одбивање на барањето за признавање право на азил е составено од **причините** поради кои не е уважено барањето, **упатство за правно средство и рокот** во кој лицето е должно да ја напушти територијата на Република Северна Македонија. Овој рок не може да биде пократок од 15 дена од денот кога решението станало извршно.³⁹¹

Секое решение може да биде **оспорено** од страна на барателот на азил во вид на **тужба** до надлежниот суд во рок од 30 дена од денот на доставување на решението. Одлуката по основ на тужбата, Надлежниот суд ја донесува во рок од два месеца од датумот на тужбеното поднесување, а истата тужба паралелно го одложува извршувањето на решението.

Постои и можност за **повторно поднесување на барање** за признавање право на азил, кое мора да биде поткрепено со нови докази за изменетоста на состојбата на фактите и околностите, од моментот на донесување на претходното решение. При недостиг на ова, Секторот за азил ќе го одбие барањето.

4.2.2. Итна постапка

Итната постапка се спроведува кога барањето за признавање право на азил е недопуштено или очигледно неосновано, освен ако барањето е поднесено од малолетно лице без придружба и лице со пречки во менталниот развој, како и лица за кои има докази или сериозни индикации дека биле изложени на мачење, силување или други тешки форми на психолошко, физичко или сексуално насилство.³⁹²

³⁹¹ За повеќе види ги достапните публикации на https://myla.org.mk/pub_categories/%d0%b1%d0%b8%d0%b1%d0%bb%d0%b8%d0%be%d1%82%d0%b5%d0%ba%d0%b0/%d0%bf%d1%83%d0%b1%d0%bb%d0%b8%d0%ba%d0%b0%d1%86%d0%b8%d0%b8/ (последен пристап на 19.08.2020).

³⁹² Види чл. 45, ЗМПЗ.

Барањето за признавање право на азил се смета дека е *недопуштено* ако:³⁹³

- лицето пристигнало од трета безбедна земја, каде што можело да бара признавање право на азил, освен ако докаже дека третата земја не е безбедна за него или

- има добиено право на азил во друга земја и продолжува да ја ужива заштитата на таа земја.

- кога по поднесено повторно барање за признавање право на азил е утврдено дека не се исполнети условите за тоа.

Барањето за признавање право на азил се смета дека е *очигледно неосновано*, во случај ако:

- нема основа во тврдењето за страв од прогон, бидејќи барањето не е поднесено поради причините утврдени со овој закон, туку поради можност за вработување и подобри услови за живот или кога барателот не дава никакви податоци дека би бил изложен на прогон или кога неговите тврдења се невозможни или противречни;

- барањето се заснова на смислена измама или злоупотреба на постапката за признавање право на азил;

- лицето пристигнало од безбедна земја на потекло, освен ако докаже дека земјата на потекло не е безбедна за него,

- лицето пристигнато од безбедна земја на потекло, која е држава-членки на Европската Унија, освен ако докаже дека земјата на потекло не е безбедна за него;

- без разумно објаснување, смислено дава невестинити изјави во неговото барање за признавање право на азил, усно или во писмена форма, а тие изјави се од суштествена природа и значење за определување на неговиот статус;

- без разумно објаснување, го засновал своето барање врз лажен идентитет или врз фалсификувани исправи, за кои тврди дека се автентични;

- намерно уништува, оштетува или крие патна исправа, друг документ или доказ од значење за постапката, со цел да го попречи текот на постапката и да ги доведе во заблуда органите за признавање право на азил во врска со неговиот идентитет;

- барањето за признавање право на азил е поднесено со цел да се спречи извршувањето на одлуката за протерување од територијата на Република Северна Македонија, а барателот имал доволно можност претходно да бара признавање право на азил или

- барањето за признавање право на азил на лицето му било одбиено во друга земја, по испитување на суштината на барањето, во постапка што содржела соодветни процедурални гаранции, во согласност со Женевската конвенција, освен кога се појавиле нови околности, односно околностите врз основа на кои му е одбиено барањето во друга земја битно се измениле.

4.3. Престанок на правото на азил

³⁹³ Kosevaliska, Olga (2020) [Asylum System of North Macedonia: Weaknesses and Perspectives](#). In: Migration and Asylum Policies Systems, 24-25 Feb 2020, Sarajevo, Bosna and Hercegovina.

Правото на азил признаено во Република Северна Македонија не е еднаш засекогаш дадено, па согласно домашното законодавство, доколку настапи некој од предвидените услови, истото може и да **престане**. Законодавецот одредил дека ваквото дадено право престанува кога:³⁹⁴

- доброволно повторно се ставило под заштита на земјата чиј државјанин е,

- откако го изгубило неговото државјанство, доброволно повторно го стекнало,

- стекнало ново државјанство и ужива заштита од државата на неговото ново државјанство,

- доброволно повторно се населило во државата што ја напуштило или останало надвор од неа поради страв од прогон,

- не може повеќе да продолжи да одбива да користи заштита од земјата чиј државјанин е, бидејќи околностите поради кои на лицето му било признаено право на азил престанале да постојат или

- е без државјанство и може да се врати во државата на неговото поранешно вообичаено место на престој, бидејќи околностите поради кои на лицето му било признаено право на азил престанале да постојат.

За самиот престанок на правото на азил поради наведените причини, потребно е спроведување на **постапка**, која е потребна и за признавање право на азил.

³⁹⁴ Nikodinovska Krstevska, Ana and Kosevaliska, Olga (2019) [*Migration and Asylum Policies Systems. The case of Republic of Macedonia*](#). In: Migration and Asylum Policies Systems, challenges and perspectives, 23 Sept 2019, Naples, Italy.

**ВТОР ДЕЛ:
МЕЃУНАРОДНА СОРАБОТКА ВО КРИВИЧНАТА МАТЕРИЈА**

ГЛАВА 8: ИНСТРУМЕНТИ НА КАЗНЕНО ПРАВНА ПОМОШ ВО КРИВИЧНАТА МАТЕРИЈА

1. Општо за потребата од меѓународно правна помош

Криминалот како главен проблем на денешницата претставува сериозна закана за целокупната меѓународна заедница. Во последните педесетина години тој значително се измени и разви нови појавни облици и форми кои се резултат на глобализацијата. Транснационалниот организиран криминал, претставува општествено зло на новото време кој навлегува во сите сфери на општеството, економијата, културата, политиката итн. и силно ја наметна потребата од експресна и организирана борба против него. На вака организираниот транснационален криминал кој ги надминува границите на една држава и има странски елемент не можат соодветно да одговорат државите со своите национални казнено – правни системи. Се јавува потребата од донесување на норми во рамките на определени мултилатерални конвенции кои им наметнуваат решенија на државите потписнички во нивното постапување, гонење и казнување на сторителите на некои меѓународни кривични дела. Исто така неопходна станува потребата од усвојување на меѓународни инструменти кои ќе бидат од значење во меѓународната соработка помеѓу државите.

Под правна помош во кривичните случаи се подразбира каква било поддршка која по замолница се доделува во странска кривична постапка. Ова важи независно од тоа дали странската постапка се води од страна на одреден суд или одреден орган или дали правната помош е понудена од одреден суд или одреден орган.³⁹⁵

Меѓународната соработка се остварува со казнено правна помош која државите си ја даваат меѓусебно со помош на меѓународни инструменти како екстрадицијата, извршување странски кривични пресуди, трансфер на кривичната постапка, трансфер на осудени лица, европски налог за апсење, преземање на кривично гонење и други. Овие инструменти се усвоени од меѓународната заедница и регулирани во определени меѓународни конвенции. Тие се инкорпорирани и во некои од националните правни системи, во самите кривични законици или пак во посебен закон.

Во Македонскиот казнено правен систем, казнено - правната помош во кривичната материја е опфатена и регулирана со посебен закон, Законот за меѓународна соработка во кривичната материја. Видовите на меѓународно правна помош кои ќе бидат опфатени во овој учебник се:

1. Екстрадиција;
2. Постапка на егзекватура: признавање и извршување на странски казнени пресуди;
3. Трансфер на казнената постапка;
4. Трансфер на осудени лица;
5. Меѓународна („Мала“) казнено правна помош.³⁹⁶

³⁹⁵ Хакнер, Т., Пимбург, В., Лагодини, О., Волф, Н., Меѓународна правна помош во кривичната материја, Упатство за практиката, И.П. Табернакул, Скопје, 2009, стр. 1

³⁹⁶ Kosevaliska, Olga (2020) *Establishing the necessary framework for international cooperation in criminal matters – the case of Republic of N. Macedonia*. In: Jean Monnet Module EU-Western Balkans Cooperation on Justice and Home Affairs, 23 June 2020, University of Salerno, Italy.

ЗМСКМ дефинира дека соработката се дава во постапки кои се водат за кривични дела во надлежност на правосудниот орган од државата барател, а исто така и во прекршочни постапки кои се водат пред прекршочни органи секако доколку согласно домашните прописи за таквите дејствија се предвидени прекршочни санкции и во случај кога по одлуките на државата барател може да се поведе постапка пред стварно надлежен суд за кривична материја. Соработката е предвидена во постапките пред Европскиот суд за човекови права, Европскиот суд за правда, Меѓународен кривичен суд, а кога е определено со меѓународен договор и во однос на други меѓународни организации чија членка е нашата земја. Секако меѓународна соработка е предвидена и во постапката спрема деца, доколку е поднесено соодветно барање, односно замолница.

ЗМСКМ дава дефиниции за изразите коишто се употребени во законот со цел да се појасни нивното значење. Согласно Законот, Министерството за правда се смета за домашен, а како домашен правосуден, односно прекршочен орган кој пристапува по барањата, односно замолниците се назначени јавните обвинителства и судовите на територијата на нашата земја кои постапуваат согласно на нивните надлежности. Во тој контекст под странски надлежен орган е дефиниран секој орган од странската држава која доставила замолница, односно доставила барање, а е надлежен за меѓународна соработка согласно нивните закони. Определено е, дека кога бараме помош во кривичната материја се обраќаме со замолница, а кога бараме екстрадиција, трансфер на казнена постапка или на осудено лице се обраќаме со барање.³⁹⁷

1.1. Начела на меѓународната правна соработка

Како извори на правото со кои е уредена меѓународната соработка во кривичната материја се јавуваат меѓународните конвенции, билатералните или мултилатерални договори како и националното законодавство релевантно за проблематиката во која се остварува соработката. Сепак покрај овие извори, при секоја меѓународно правна помош во кривичната материја е неопходно да се следат и почитуваат основните начела на кои се заснова истата. Начела на меѓународноправната помош се:

Суверенитет - едно од основните начела во релациите помеѓу државите е да се почитува суверенитетот на секоја поединечна држава. Начелото на суверенитет значи дека секоја држава има своја исклучива територијална надлежност согласно законите на таа држава. Преку потпишување на спогодби или договори, државите „се откажуваат или го намалуваат“ (дел од својот) суверенитет. Постојат многу договори со кои државите се откажуваат од одреден степен на својот суверенитет во прилог на ефикасната правна соработка. Во случаите кога не се применува никаков договор или спогодба, државата го задржува правото да оцени за секој случај поединечно дали одредено постапување во име на државата барател може или не може да се изврши.³⁹⁸

³⁹⁷ За повеќе види во Конеска, М., Милошески, В., Маркоски А., (2016) Меѓународна соработка во кривичната материја : прирачник за практичари, Скопје, ОБСЕ, стр. 8.

³⁹⁸ Прирачник за меѓународна правна помош во кривичната материја, Подготвено во рамки на: ТВИНИНГ ЛАЈТ ПРОЕКТ Зајакнување на правната соработка во граѓанската и кривичната материја (МК 12 IB ЈН 01 TWL), декември 2016, стр. 9-10.

Специјалност - начелото на специјалност е содржано во повеќето договори. Тоа значи дека државата барател која има обезбедено докази или информации преку правна соработка, може истите да ги употребува само за целите за кои била побарана помошта. Доколку информациите и доказите се употребуваат и за други цели, за тоа постои можност само доколку е добиена претходна дозвола од државата од која е побарана помошта. Државата на која ѝ е предаден извршителот не може да го прогонува или да изврши казна за некое друго казниво дело, извршено пред предавањето и различно од она на кое се однесува барањето за меѓународно правна помош.³⁹⁹ Согласно ова специјалитетот ги омеѓува овластувањата на државата и при укажување на меѓународно правната помош се потира врз „фикција“ на отсуство на извршителот за други кривични дела кои не се предмет на барањето за меѓународно правна помош.⁴⁰⁰

Доверба - фактот што двете држави имаат потпишано договор или спогодба, може да се смета како начин на искажување заемна доверба за правните системи на секоја од државите. При извршувањето на барањето за помош, довербата значи дека државите постапуваат согласно нивните закони и ги почитуваат човековите права.⁴⁰¹

Двоен криминалитет (двојна инкриминација) - Според ова начело, фактите кои се наведени во правното барање, неопходно е да претставуваат кривично дело и во замолената држава. Сепак, замолената држава не е обврзана со прецизно истата квалификација која се користи во државата барател, и квалификацијата на таквото кривично дело може да биде поинаква. Принципот на двојна инкриминација (*реципроцитет на инкриминациите*) претполага делото, заради кое се бара меѓународно правна помош, да биде предвидено како казнено дело и во државата која се јавува како замолената во постапката за меѓународно правна помош и во државата барател на меѓународно правна помош.⁴⁰²

Расположливост - ова начело подразбира дека информациите за тешки кривични дела (на пример, за планирање терористички напади) со кои располагаат истражните органи на една држава, треба да се стават на располагање на друга држава за да може истата да постапува соодветно на тие информации.⁴⁰³

Реципроцитет - реципроцитет е начело на кое се засноваат многу мултилатерални договори. Тоа значи дека ни една држава не е подготвена да понуди правна помош, доколку другата држава не е подготвена да го направи истото. Начелото на реципроцитет може да влијае на правната соработка во две ситуации. Од една страна, државата може да го ограничи степенот на соработка со одредена изјава наведена во договорот или спогодбата. Други држави може да го ограничат степенот на правна помош на таа држава на истиот начин. Од друга страна, ова начело може да има улога при одлучувањето дали да се побара помош од држава со која сè уште не

³⁹⁹ Член 8 од Европска конвенција за екстрадиција со додатен протокол и втор додатен протокол, Потпишана од Република Македонија на: 28.07.1999 година, Ратификувана од Република Македонија на: 28.07.1999 година, Стапила на сила за Република Македонија: 26.10.1999 година, (Службен весник на РМ бр. 32 од 26.05.1999 година)

⁴⁰⁰ За принципот на специјалитет види подетално во поглавјето Принцип на специјалитет во Главата: Екстрадиција од ова учебно помагало.

⁴⁰¹ Прирачник за меѓународна правна помош во кривичната материја, Подготвено во рамки на: ТВИНИНГ ЛАЈТ ПРОЕКТ Зајакнување на правната соработка во граѓанската и кривичната материја (МК 12 ИВ ЈН 01 TWL), декември 2016, стр. 9-10.

⁴⁰² За ова види подетално во поглавјето за Принцип на Двојна инкриминација во Глава: Екстрадиција од ова учебно помагало.

⁴⁰³ Прирачник за меѓународна правна помош во кривичната материја, Подготвено во рамки на: ТВИНИНГ ЛАЈТ ПРОЕКТ Зајакнување на правната соработка во граѓанската и кривичната материја (МК 12 ИВ ЈН 01 TWL), Декември 2016, стр. 9-10.

се потпишани спогодби или билатерални договори. Преку испраќање на правно барање, државата барател може да остави впечаток дека следниот пат кога замолената држава ќе има потреба од помош, ќе биде понуден реципроцитет. Нашиот Закон за меѓународна соработка во кривичната материја,⁴⁰⁴ го предвидува начелото на реципроцитет согласно кој се уредува постапката кога од странска држава ќе биде поднесено барање за меѓународна правна помош до нашиот надлежен орган, а при тоа нашата држава нема склучено билатерален договор со државата молител за поблиско уредување на овие односи. Во тој случај Република Северна Македонија во согласност со нашето законодавство ќе постапи по поднесеното барање, но само во услови на заемност, што значи дека странската држава е должна да даде писмена гаранција дека ќе постапи по исто такво барање, доколку нашата држава во иднина би имала таква потреба.

Ne bis in idem – начелото ne bis in idem е основ за одбивање да се постапува по барање за правна соработка. Замолената држава може да ја одбие помошта кога е јасно дека обвинетото лице веќе има добиено осудителна или ослободителна пресуда за истото кривично дело кое е наведено во правното барање. Овде се работи за општоприфатената забрана за повторно судење на лице кое за истото дело веќе е правосилно осудено или ја издржало казната на замолената држава. Со овој принцип се избегнува двојното или повеќекратно казнување на едно лице за исто кривично дело и воедно за прифаќање на иститутот res iudicata.⁴⁰⁵

Доверливост - ова начело подразбира дека со секоја информација која е споделена од страна на државата барател во правното барање ќе се постапува со доверливост од страна на државата која го примила истото. Во крајна линија, информациите кои се дадени во секое правно барање се „сопственост“ на истражните органи на државата барател. Користењето на тие информации без соодветно известување или консултации со замолената држава може сериозно да нанесе штета на кривичната истрага.⁴⁰⁶

1.2. Одбивање на меѓународната соработка

Давањето на меѓународно правна помош, иако е највисок дострел на соработката меѓу две или повеќе држави, сепак истата во никој случај не треба безрезервно да се сфаќа. Во таа смисла секоја држава мора да има поставено граници до кои и во која мера може да прифаќа замолници за меѓународна правна помош. Ова сето е со цел да не се злоупотреби овој инструмент и да се користи за политички пресметки или надвор од начелата кои ги има поставено меѓународното право пеку бројните конвенции.

ЗМСКМ посебно ги издвојува причините за одбивање на меѓународната соработка од причините за одлагање на истата, а самото одбивање да се помогне и одговори на замолница или барање може да се случи само од процедурални причини или од причини коишто се со суштинско значење како и од одредбите кои се в основата на Европските конвенции и Конвенциите на Обединетите нации.

⁴⁰⁴ Член 12 од ЗМСКМ.

⁴⁰⁵ За ова види подетално во поглавјето Принцип на non bis in idem во Глава: Екстрадиција од ова учебно помагало.

⁴⁰⁶ Прирачник за меѓународна правна помош во кривичната материја, Подготвено во рамки на: ТВИНИНГ ЛАЈТ ПРОЕКТ Зајакнување на правната соработка во граѓанската и кривичната материја (МК 12 IB JH 01 TWL), декември 2016, стр. 9-10.

Согласно нашето законодавство, давањето на меѓународно правна помош може да се одбие во неколку случаи:

- 1) ако постапувањето е во спротивност со Уставот на Република Северна Македонија или го нарушува суверенитетот, сигурноста или безбедноста на Република Северна Македонија.
- 2) ако се однесува на дело кое се смета за политичко кривично дело, или дело поврзано со политичко кривично дело.
- 3) ако се однесува на кривично дело кое се состои во повреда на воените должности и
- 4) ако оправдано може да се претпостави дека лицето чие предавање се бара во времето на предавањето било кривично гонето или е казнето поради својата расна, национална и социјална припадност или поради своето политичко или верско уверувања, односно дека неговата положба би била отежната поради една од тие причини.⁴⁰⁷

Исто така, домашниот надлежен орган ќе го одбие барањето, ако:

1) за истото кривично дело против обвинетиот во Република Северна Македонија од материјално-правни причини постапката е запрена или е донесена ослободителна пресуда или е ослободен од казна или санкцијата е извршена или не може да се изврши согласно со законодавството на државата во која е донесена пресудата.⁴⁰⁸

2) против обвинетиот во Република Северна Македонија се води кривична постапка за исто кривично дело и

3) кривичното гонење, извршувањето на санкцијата, мерките на безбедност или заштитните мерки, согласно со законодавството на Република Северна Македонија биле исклучени поради апсолутна застареност.⁴⁰⁹

Вториве основи за одбивање на меѓународната соработка се од процедурални причини.

Заради заштита од злоупотреба на овие основи за одбивање, секија одлука со која се одбива замолницата или барањето треба да биде образложена, освен ако со меѓународен договор поинаку не е определено.⁴¹⁰ Секоја причина за одбивање на меѓународната соработка, треба да биде образложена така што образложението да ги содржи сите факти кое го раководеле надлежниот државен орган да донесе одлука за одбивањето на меѓународната соработка.

Надлежниот домашен орган ќе донесе одлука за *одлагање* на меѓународната соработка доколку постапувањето по замолницата или барањето влијае на самото кривично гонење, влијае во текот на истрагата или на севкупната кривична постапка која веќе се води пред домашниот надлежен орган. Секако и за ваквото одлагање е потребно да се извести странскиот надлежен орган во соодветен рок и да се

⁴⁰⁷ Член 10 од ЗМСКМ.

⁴⁰⁸ Оваа одредба не се применува во случаите кога во Република Северна Македонија ќе дојде до повторување на кривичната постапка.

⁴⁰⁹ Исто како во фуснота 206.

⁴¹⁰ Kosevaliska, Olga (2020) *Establishing the necessary framework for international cooperation in criminal matters – the case of Republic of N. Macedonia*. In: Jean Monnet Module EU-Western Balkans Cooperation on Justice and Home Affairs, 23 June 2020, University of Salerno, Italy.

образложи поради кои причини меѓународната соработка нема веднаш и итно да биде спроведена, односно ќе биде одложена.⁴¹¹

⁴¹¹ Конеска, М., Милошески, В., Маркоски А., (2016) Меѓународна соработка во кривичната материја: прирачник за практичари, Скопје, ОБСЕ, стр. 8 и 9.

ГЛАВА 9: ЕКСТРАДИЦИЈА

1. Поим и дефинирање на екстрадиција

Екстрадицијата претставува една од најстарите форми за меѓудржавна соработка, која се смета дека постоела уште од времето на древните цивилизации во Египет, Кина и Вавилон.⁴¹² Во историјата се смета дека првиот договор за екстрадиција бил склучен во 1280 година п.н.е. помеѓу Рамзес II и Хатусили III, крал на Хетитите.⁴¹³ Екстрадицијата претставува особено чувствителен сегмент на меѓународната соработка во кривичната материја, токму поради своите меѓународно – правни, но и изразени политички аспекти.

Екстрадицијата како една од најстарите форми на меѓународна соработка во својата основа секогаш ги има интересите на две држави, од една страна државата која бара да ѝ биде предаден извршителот на кривичното дело и од друга страна државата која тоа барање треба да го исполни со цел нејзината територија да не стане прибежиште за сторителите на најтешките облици на кривични дела. Под поимот екстрадиција подразбираме *облик на меѓународна соработка во борбата против криминалот што се состои во предавање, под определени услови и во определена постапка, на извршителот на кривично дело од една држава во друга заради казнено гонење или извршување на казнена санкција изречена од државата којашто бара екстрадиција.*

Според некои теоретичари, самата постапка на екстрадиција значи откажување од сопствената репресивна власт на една држава, во корист на државата која барала екстрадиција, со цел ефектуирање на нејзината репресивна власт. Како и да е таа е една од најзначајните форми на казнено правна помош во кривичното право.

Екстрадицијата од нејзината појава па до денес минува низ неколку развојни периоди. **Првата фаза** уште позната како *контрактуална фаза* од развој на екстрадицијата е пред почетокот на 19 век, кога таа се развива како соработка помеѓу две држави врз основа на билатерални договори. ВЕКЕ рековме дека најстарите договори датираат уште од египетската цивилизација. Со текот на времето тие билатерални договори во себе почнале да вклучуваат некои општи принципи, како на пример обврската на државата за одобрување на екстрадиција, коишто правила го означиле почетокот на екстрадиционото право. Во тоа време голем број на автори сметале дека обврската за екстрадиција може да биде регулирана само со меѓународни договори.⁴¹⁴ За овој период е карактеристично тоа што екстрадицијата главно ги задоволува интересите на политиката и претставува политички акт на државата.

ВЕКЕ во **втората фаза** од развојот на оваа меѓународна соработка која започнува со почетокот на 19 век, покрај билатералните договори почнуваат да се појавуваат и првите национални закони релевантни за екстрадицијата. Оваа фаза е позната како *законска фаза*. Прв закон за екстрадиција носи Белгија во 1833 година (содржи правила како забрана за издавање на политички деликвенти, како и на

⁴¹² Satyadeva Bedi (1999): *Extradition in International law and Practice*2 (Discovery Publishing House, New Delhi).

⁴¹³ M. Cherif Bassiouni, (2014): *International Extradition: United States Law and Practice* 6th Edition, и Siska Katalin (2004) “Historical and Legal Perspectives of the Right of Asylum and Extradition until the 19th century”, *IMiskolc Journal of International Law*, стр. 188-197.

⁴¹⁴ Przic, B., *Izdavanje krivaca u medunarodnom pravu*, Arhiv za pravne i drustvene nauke (посебен отисок), Beograd, 1934.

забрана за издавање на сопствени државјани), потоа САД во 1848 година, Холандија во 1875 година, Јапонија во 1887 година, Англија во 1870 година, Аргентина во 1885 година и Швајцарија во 1892 година. Овие закони се донесени со цел да ја уредат постапката на екстрадиција, правата на екстрадираното лице, со нив се проширува судската надлежност и контрола. Овој период трае сè до Втората светска војна. Во него се формираат и основните принципи на екстрадицијата кои подоцна се инкорпорирани во многу меѓународни акти и национални системи, а тоа се принципот на реципроцитет, двојна инкриминација, специјалитет и принципот на *non bis in idem*.

Третиот период од развојот на екстрадицијата започнува по Втората светска војна и тој е карактеристичен по унифицирањето на оваа постапка на меѓународно ниво, со донесувањето на меѓународните конвенции. Оваа фаза е наречена меѓународна фаза. Ваквата потреба е наметната пред сè од големите миграциони движења и отварањето на државните граници што на крај резултира со развој на транснационалниот организиран криминал, а тоа придонесува за потребата од поблиска соработка помеѓу државите во спречувањето на криминалот и сè почеста примена на постапката на екстрадиција. Појавата на нови форми на транснационален криминал им наметнува обврска на државите за екстрадиција на пребегнатите извршители на кривични дела.⁴¹⁵ Во овој период доста значајни стануваат и процесните гаранции за правата на извршителот на кривичното дело, односно обезбедување на основните човекови слободи и права.

Постапката на екстрадиција се остварува врз основа на два различни системи, прифатени од различни држави од кој едниот е административен, а другиот мешовит. Во државите кои го имаат прифатено административниот систем, одлуката за предавање, како и претходната постапка ја спроведува и донесува извршната власт, односно владата. Спротивно на овој систем, во мешовитиот, постапката на екстрадиција е поделена. Тоа значи дека претходната постапка на испитување на барањето за предавање на лицето кое го сторило кривичното дело ја спроведуваат правосудните органи, додека одлуката е донесена од страна на извршната власт, владата. Во овој случај имаме поделени надлежности, каде откако судот ќе утврди дека има услови за екстрадиција, конечната одлука ќе ја донесе владата. Во овој систем кој е прифатен од поголем број земји, меѓу кои и нашата гаранциите за правата на извршителот се поголеми и пообезбедени. Како и да е и во двата системи, постапката на екстрадиција пред сè треба да ги штити и гарантира основните човекови права, кои се основна вредност и двигател на меѓународното право.⁴¹⁶ Тоа значи дека почитувањето на определени човекови права има приоритет во однос на нормите од екстрадиционото право и меѓународните договори. Во контекст на ова постапката на екстрадиција не е дозволена доколку на сторителот му се заканува смртна казна во државата која ја побарала екстрадицијата, забрана за тортура или друго сурово и нечовечно постапување и казнување, забрана за екстрадиција заснована на дискриминација итн.⁴¹⁷

1.2. Извори на екстрадицијата

1.2.1. Меѓународни извори

⁴¹⁵ Тупурковски, В., Разликата помеѓу чисто политичките и релативно политичките кривични дела при екстрадиција, Годишник на Правниот факултет, Скопје, 1974 година.

⁴¹⁶ Карчева, С. (2015): Казнено правна помош во кривичната материја, УГД, Штип, оп.цит..

⁴¹⁷ Камбовски, В. (1998): Меѓународно казнено право, Просветно дело – Скопје, стр. 111.

На самите почетоци од примената на екстрадицијата, истата била регулирана со билатерални договори, додека во подоцнежниот период, со развојот на меѓународното казнено право, се јавуваат и првите национални закони кои ја обработуваат токму оваа материја – казненоправната помош и соработка во кривичните предмети. Секако повеќето држави имаат свое национално законодавство кое се однесува на екстрадицијата кое има супсидијарна улога во однос на меѓународните конвенции за екстрадиција. Во оваа смисла, кога станува збор за судир помеѓу националното законодавство и меѓународните договори, во тој случај меѓународните договори имаат предност над законите. Тоа значи дека националното право има супсидијарен карактер во однос на меѓународното.

Како есенцијален меѓународен документ од областа на екстрадицијата се јавува Европската конвенција за екстрадиција од 13 декември 1957 година на Советот на Европа, дополнета со двата дополнителни протоколи. Овој документ ја преставува базата во согласност со која понатаму е уредена екстрадицијата во националните законодавства на државите потписнички. Покрај оваа конвенција, за екстрадиционото право значајни се и Европската конвенција за меѓусебна правна помош во кривична материја од 1959 година, со дополнителниот протокол; Европската конвенција за трансфер на осудени лица од 1983 година со дополнителниот протокол, кои Република Северна Македонија ги ратификува во 1999 година; Европската конвенција за пренос на казнени постапки од 1972 година која е ратификувана во 2004 година и Вториот дополнителен протокол на Европската конвенција за меѓусебна правна помош во кривична материја од 2001 година, кој Република Северна Македонија го ратификува во 2003 година.

Екстрадицијата е унифицирана и опфатена и во голем дел меѓународни конвенции кои ги опфаќаат најтешките форми на кривични дела, како Конвенцијата за спречување и казнување на злосторството геноцид од 1948 година, Конвенцијата за спречување на трговијата со лица и експлоатацијата на проституцијата на други од 1949 година, Меѓународната конвенција за спречување на фалсификувањето пари од 1929 година, Европската конвенција за опојни дроги од 1961 година, Женевските конвенции за хуманизација на војната од 1949 година.

Покрај горе споменатите конвенции, одредби за екстрадиција на сторители на кривични дела од областа на транснационалниот криминал содржи и Конвенција на ООН против транснационалниот организиран криминал од 2000 година.⁴¹⁸ Во Конвенцијата е регулирана постапката на екстрадиција, која се спроведува на лице кое извршило некое од кривичните дела предвидени во оваа Конвенција, доколку лицето на кое се однесува барањето се наоѓа во државата-членка од којашто се бара екстрадицијата. Конвенцијата предвидува и една нова форма на екстрадиција на домашни државјани заради судење во странство, но само доколку лицето биде вратено во матичната држава заради издржување на казната, доколку ваквата одлука и постапка биде прифатена како од државата која го поднела барањето за екстрадиција така и од државата во која треба да се издржува казната.⁴¹⁹

Од особено важење е и Европскиот налог за апсење кој во денешни услови сè повеќе ја заменува екстрадицијата затоа што главната интенција е да преку него се заобиколи нејзината комплексност.

⁴¹⁸ Конвенцијата на ООН против транснационалниот организиран криминал од 2000 година, потпишана во Палермо, во понатамошниот текст како Конвенцијата од Палермо. Истата е ратификувана кај нас со Закон за ратификација на Конвенцијата против транснационалниот организиран криминал на ООН заедно со дополнителните протоколи, „Службен весник на Р. Македонија“, бр. 70 од 08.10.2004 година., чл.1.

⁴¹⁹ Карчева, С. (2015): оп. цит..

1.2.2. Домашни извори

Во нашиот правосуден систем, постапката на екстрадиција и условите за предавање или барање на обвинето или осудено лице се уредени со Законот за меѓународна соработка во кривичната материја од 2010 година,⁴²⁰ додека пред донесувањето на овој закон истата била уредена со претходниот Законот за кривична постапка, во глава XXXI – Постапка за екстрадиција на обвинети и осудени лица. Дополнително во Кривичниот законик⁴²¹ се уредени посебните услови за гонење на сторители на кривични дела во чл. 120, како и посебните принципи, реален заштитен принцип, персонален (активен и пасивен) и универзален принцип објаснети погоре во овој учебник.

Република Северна Македонија има склучено и билатерални договори за меѓународно правна помош од кои најчесто се применуваат следниве:

- Договор меѓу Македонската влада и Албанската влада за правна помош во граѓански и кривични предмети;⁴²²
- Договор меѓу Владата на Република Северна Македонија и Владата на Република Косово за заемна правна помош во кривичните предмети;⁴²³
- Договор меѓу Република Северна Македонија и Босна и Херцеговина за правна помош во граѓанските и кривични предмети;⁴²⁴
- Договор меѓу Република Северна Македонија и Србија и Црна Гора за правна помош во граѓанските и кривични предмети;⁴²⁵
- Договор меѓу Република Северна Македонија и Република Хрватска за правна помош во граѓански и кривични предмети;⁴²⁶
- Договор меѓу Република Северна Македонија и Република Словенија за правна помош во граѓански и кривични предмети;⁴²⁷
- Договор за правна соработка во граѓанските и кривичните предмети меѓу Република Северна Македонија и Република Турција;⁴²⁸
- Договор меѓу Република Северна Македонија и Република Србија за правна помош во граѓанските и кривичните предмети⁴²⁹

Во денешни услови екстрадиција се одвива согласно основните принципи коишто важат за истата, а се особено запазени и во ЗМСКМ во делот за екстрадиција.

1.3. Основни принципи на екстрадицијата

Основните принципи на постапката на екстрадиција претставуваат општоприфатени правила и услови во националните законодавства на државите и во

⁴²⁰ Закон за меѓународна соработка во кривичната материја, Сл. весник на РМ бр. 124/2010.

⁴²¹ Кривичен законик, „Службен весник на Република Македонија” бр. 37/96, 80/99, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 87/2007, 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 82/13, 14/14, 27/14, 28/14, 115/14, 132/14, 160/14 и 199/14.

⁴²² Службен весник на РМ бр. 16/98 влезен во сила 02.10.1998 година.

⁴²³ Службен весник на Република Македонија бр. 178/2011 влезен во сила 24. 06. 2012 година.

⁴²⁴ Службен весник на Република Македонија бр. 10/06 влезен во сила 06. 01. 2006 година.

⁴²⁵ Службен весник на Република Македонија бр. 77/04.

⁴²⁶ Службен весник на Република Македонија бр. 19/95 стапил во сила 26.05. 1995.

⁴²⁷ Службен весник на Република Македонија бр. 24/96 стапил во сила 05. 09. 1997 година.

⁴²⁸ Службен весник на Република Македонија бр. 23/97 влезен во сила 28. 07. 2000 година.

⁴²⁹ Службен весник на Република Македонија бр. 15/13 стапи на сила на 05. 02. 2013 година.

меѓународното екстрадиционо право. Некои од нив се прифатени како универзални правила, додека други се прифатени само од определени национални системи. При тоа овие принципи се различни од општите принципи на меѓународното кривично право од кои позначајни се: меѓусебна соработка на државите, почитување на суверенитетот на државата и не мешање во нејзиното внатрешно право, итн.⁴³⁰

1.3.1. Принципот на реципроцитет

Принципот на реципроцитет се состои во условување на екстрадицијата со гаранција за идентично постапување од државата што бара екстрадиција. Овој принцип доаѓа до израз во случаите кога државите меѓу кои ќе се врши екстрадиција немаат билатерален договор со кој им се уредени заемните права и обврски. Во овие случаи разликуваме *фактички реципроцитет* – кој се задоволува со презентирање на случаи на претходна екстрадиција врз основа на кои аналогно би се постапило, или пак *формален реципроцитет* – во случаи кога се дава писмена декларација за такво идно постапување.

Со овој принцип правата и обврските меѓу државите се еднакви со што се избегнува субординацијата на малите во однос на големите држави.⁴³¹

Нашиот Закон за меѓународна соработка во кривичната материја, кој ја уредува постапката на екстрадиција, го предвидува начелото на реципроцитет во член 12 согласно кој се уредува постапката кога од странска држава ќе биде поднесено барање за меѓународна правна помош до нашиот надлежен орган, а при тоа нашата држава нема склучено билатерален договор со државата молител за поблиско уредување на овие односи. Во тој случај Република Северна Македонија во согласност со нашето законодавство ќе постапи по поднесеното барање, но само *под услови на заемност*, што значи дека странската држава е должна да даде писмена гаранција дека ќе постапи по исто такво барање доколку нашата држава во иднина би имала таква потреба.

Но вака дефинираниот реципроцитет не е строго наведен и прифатен од сите држави ширум светот, па така постојат и голем број на законодавства кои допуштаат екстрадиција и без гаранција за идентично постапување. Така на пример е во швајцарскиот закон од 1892 година, францускиот од 1927, шведскиот од 1957 и други, додека пак некои законодавства воопшто не предвидуваат услов за реципроцитет.⁴³² За разлика од нив определени национални закони, како Законот за меѓународна правна помош во кривичната материја на Германија строго наведува дека екстрадицијата на лице против кое се води судска постапка е легитимна само во случај кога е гарантиран реципроцитет, во отсуство на билатерален договор.⁴³³

1.3.2. Двојна инкриминација

⁴³⁰ За принципите на екстрадиција види Камбовски, В.(1998): стр. 119, Markus-Tallos, Les problemes actuels de l'extradition, RIDP 1968/3-4, стр. 600.

⁴³¹ Simic – Jekic, Z., (1983): Ekstradicija u jugoslovenskom pravu, Pravni zivot-casopis za pravnu teoriju I praksu, Beograd, стр. 1069.

⁴³² Камбовски, В. (1998): Меѓународно казнено право, Просветно дело – Скопје, стр. 121.

⁴³³ Gesetz über die internationale Rechtshilfe in Strafsachen (IRG), Ausfertigungsdatum: 23.12.1982.

Согласно принципот на двојна инкриминација (*реципроцитет на инкриминациите*) предавањето на извршителот на казненото дело претполага делото заради кое се екстрадира да биде предвидено како казнено дело и во државата која се јавува како замолената во постапката за екстрадиција и во државата барател на екстрадицијата.

Принципот на двојна инкриминација условува предавање на едно лице сторител на кривично дело на друга држава која бара негова екстрадиција, само под услов делото за кое се бара да е предвидено како казниво поведение во законодавствата на двете држави, и државата која го поднела барањето и замолената држава. Овој принцип е тесно поврзан со начелото на реципроцитет кое го условува ова начело, но не и обратно. Доколку во определен билатерален договор е предвидено начело на двојна инкриминација тоа не значи дека мора да постои и начело на реципроцитет.

Овој услов е нужен, но и во себе носи многу дубиозни прашања. Во таа смисла, како доста проблематично се јавува прашањето во однос на тоа дали кривичното дело за кое се бара екстрадиција и за кое треба да постои двојна инкриминација се смета дека го исполнува овој услов кога истото ќе биде инкриминирано *in abstracto* или *in concreto*? Согласно принципот на енумерација (*in abstracto*) делото го исполнува условот на двојна инкриминација кога како дело е инкриминирано и во двете законодавства. Ова значи дека дополнително не се утврдуваат условите за казновост на делото *in concreto* што би значело дека за двојна инкриминација би се барало казненото дело не само да биде предвидено како такво во двете законодавства туку и за тоа дело во конкретниот случај, да не постојат услови за исклучување на кривичното гонење или водењето на кривична постапа како и да бидат исполнети сите услови за казновост (да нема амнестија, помилување и сл.). Ваквото екстензивно определување на овој принцип е поретко (типично за САД и Велика Британија) и обично се поаѓа од принципот на енумерација. Поголемиот дел од билатералните договори за екстрадиција според англиското кривично право го вклучуваат начелото за двојна инкриминација како услов за нивно важење. Во основа, согласно овој принцип барањето за екстрадиција на едно лице за кое има основано сомневање дека сторило кривично дело ќе биде одобрено само доколку кривичното дело кое го сторило лицето е инкриминирано како такво во законодавствата на двете држави. Ова начело лежи во основата на максимата *nulla poena sine lege* (нема казна без закон). Врз основа на ова право, принципот на двојна инкриминација не ја принудува замолената држава да екстрадира едно лице, доколку делото кое го сторило не е пропишано како кривично во нејзиното национално законодавство. Додека во европското екстрадиционо право, постапката на екстрадиција е дозволена за кривични дела за кои е предвидена минимална висина на казната, во кривичното право на Велика Британија и САД е дефинирана листа на кривични дела за кои е дозволена екстрадиција. Вака поставената листа на дела го стеснува значењето и важноста на оваа постапка. Овој метод содржи доста недостатоци со тоа што екстрадицијата е дозволена само за дела опфатени со оваа листа, па екстрадиционите договори мора постојано да се обновуваат со цел да бидат во тренд со најновите криминални поведенија. Со цел да се надминат ваквите проблеми, новите екстрадициони договори го прифаќаат принципот на минимална висина на казната како основа за екстрадицијата.⁴³⁴

Во нашето законодавство е инкорпорирана одредбата за двојна инкриминација во член 52 став 1 од ЗМСКМ, која е тесно поврзана со одредбата на незастареност на

⁴³⁴ Bantekas, I., Nash, S., (2003): International criminal law, second edition, Cavendish Publishing Limited, стр. 181.

кривичното гонење или на извршувањето на казната.⁴³⁵ Тоа значи дека постапката на екстрадиција е условена и од застареноста на делото, односно таа нема да биде одобрена, доколку настапила застареност според домашното законодавство.⁴³⁶

Начелото на двојна инкриминација или двострана казнивост е предвидено во билатералните договор за екстрадиција кои Република Северна Македонија ги има склучено со повеќето земји од регионот. Во истите е предвидено дека екстрадицијата нема да биде дозволена доколку лицето се бара за дело кое не е предвидено како кривично во правото на некоја од двете држави договорнички.

1.3.3. Принцип на non bis in idem

Согласно овој принцип издавањето нема да се одобри ако надлежните органи на замолената страна веќе правосилно го осудиле лицето за дело или за дела поради кои се бара издавањето. Издавањето може да се одбие ако надлежните органи на замолената држава одлучиле да не поведат или покренат кривично гонење за исто или за исти дела.

Овде се работи за општоприфатената забрана за повторно судење на лице кое за истото дело веќе е правосилно осудено или ја издржало казната на замолената држава. Со овој принцип се избегнува двојното или повеќекратно казнување на едно лице за исто кривично дело и воедно за прифаќање на истинтот *res judicata*.

Принцип на non bis in idem е прифатен и во нашето казнено законодавство, а и во нашиот Устав со член 14 кој предвидува: „...Никој не може повторно да биде суден за дело за кое веќе бил суден и за кое е донесена правосилна судска одлука...“⁴³⁷ Овој принцип го сочинуваат две компоненти кои ја одразуваат неговата суштина:

- Nemo debet bis vexari pro una et eadem causa – никој не може да биде кривично гонет два пати за исто дело;
- Nemo debet bis puniri pro uno delicto – никој не може да биде казнет два пати за исто дело.⁴³⁸

Вака поставениот принцип е опфатен во голем број меѓународни конвенции кои ја регулираат постапката на екстрадиција, како и во посебните билатерални договори. Тој е дефиниран во Европската конвенција за екстрадиција 1957 година и во истата е предвидено дека издавањето на едно лице нема да биде одобрено од органите на замолената држава, доколку лицето веќе е правосилно осудено за дела за кои се бара.⁴³⁹

⁴³⁵ Kosevaliska, Olga (2020) *Establishing the necessary framework for international cooperation in criminal matters – the case of Republic of N. Macedonia*. In: Jean Monnet Module EU-Western Balkans Cooperation on Justice and Home Affairs, 23 June 2020, University of Salerno, Italy.

⁴³⁶ Закон за меѓународна соработка во кривичната материја чл. 52, Службен весник на РМ, бр. 124 од 20.09.2010 година.

⁴³⁷ Устав на Република Македонија чл. 14, „Службен весник на РМ“ бр. 52 од 22.11.1992 година.

⁴³⁸ Vervaele, J. A. E., the transnational ne ne bis in idem principle in the EU; Wilt, Harmen van der, the European Arrest Warrant and the principle ne bis in idem, in Blekxstoon: Handbook, 2005, стр. 99 во Карчева, С. (2015): оп.цит.

⁴³⁹ Член 9 од Европска конвенција за екстрадиција со додатен протокол и втор додатен протокол, Потпишана од Република Македонија на: 28.07.1999 година, Ратификувана од Република Македонија на: 28.07.1999 година, Стапила на сила за Република Македонија: 26.10.1999 година, (Службен весник на РМ бр. 32 од 26.05.1999 година).

Одредбите на Конвенцијата предвидуваат, предавањето на лице да биде одбиено не само при донесена правосилна пресуда, туку и поради покренато кривично гонење за исто кривично дело за кое се бара. Како пречка за екстрадиција во Европската конвенција за екстрадиција се јавува и начелото на застареност.⁴⁴⁰ Вака поставените одредби од Конвенцијата се однесуваат на забрани за повторно судење за исто кривично дело, но само доколку лицето е кривично гонето или правосилно осудено според законодавството на замолената држава.

Овој принцип слично е регулиран и во одредби од Европската конвенција за заштита на човековите права и основни слободи. Според оваа Конвенција, никој не може да биде изведен пред суд или повторно осуден во кривична постапка од суд на истата држава за дело за кое веќе бил конечно ослободен или осуден во согласност со законот и кривичната постапка на таа држава.⁴⁴¹ Со овој член се стеснува важноста на начелото “non bis idem” на просторот на само една држава. Меѓутоа вака загарантираното право на едно лице, не ја исклучува можноста за повторно отворање на постапката во истата држава, доколку се појават нови или дополнително откриени факти или доколку се утврди дека е направен битен пропуст во претходната постапка.

Нашиот Закон за меѓународна соработка во кривичната материја го предвидува начелото “non bis in idem” како една од претпоставките за екстрадиција во членот 52 став 1 точка 6 во смисла на тоа: „лице чија екстрадиција се бара да не е осудено поради истото кривично дело од домашен суд или за истото кривично дело да не е правосилно ослободено од домашен суд или против него да не е правосилно запрена кривична постапка или обвинението правосилно да е одбиено или за истото дело да не е поведена постапка во Република Северна Македонија или против неа или против државјанин на Република Северна Македонија освен ако не е дадена гаранција за остварување на имотно правното барање на оштетениот.” При тоа во оваа одредба се соочуваме со еден недостаток и пропуст на законодавецот, во смисла на тоа што не е регулирано прашањето дали е дозволена екстрадиција, доколку за истото дело во странска држава има донесено определена одлука. Исто така не се регулирани ситуации во кои исто лице за исто дело веќе ја има издржано казната во странство делумно или во целост, како ни ситуации на повторување на постапка поради сознавање на нови факти и докази кои не биле познати во текот на водењето на претходната постапка.

Ваквите и слични пропусти на овој принцип кој е од општа важноста за меѓународното право се надминати во определени билатерални договори, со поединечни држави. Таква одредба содржи билатералниот договор помеѓу Република Северна Македонија и Република Хрватска за екстрадиција, во кој е регулирана и можноста за донесена правосилна осудителна или ослободителна пресуда во трета држава за исто кривично дело за кое се бара лицето, која ќе биде основа за одбивање на постапката на екстрадиција од некоја од страните на сè договорот.⁴⁴² Врз основа на

⁴⁴⁰ Член 10 од Европската конвенција за екстрадиција од 1957 година, така што: „Издавањето нема да се одобри ако настапила застареност на предметот или казната спрема законодавството било на страната молител или замолената страна.”

⁴⁴¹ Протокол број 7 кон Конвенцијата за заштита на човековите права и основни слободи чл. 4, Стразбур, 22 ноември 1984 година; в. Калајџиев, Г., Лажетик-Бужаровска, Г., (2011): Закон за кривична постапка, Конвенција за заштитата на човековите права и основните слободи.

⁴⁴² Закон за ратификација на договорот меѓу Република Македонија и Република Хрватска за екстрадиција, Сл. весник на Р. Македонија, бр. 57 од 08.05.2012 година, во смисла на чл. 9 ст. 2 кој гласи: „Екстрадицијата нема да се дозволи ако се бара за дело за кое лицето чија екстрадиција се бара:

- правосилно е осудено или ослободено во трета држава, а изречената кривична санкција е извршена или простена, или неизвршениот дел од санкцијата е простен или според правото на третата држава настапила застареност на извршувањето на кривичната санкција, или

договорот помеѓу Владата на Република Северна Македонија и Владата на Република Косово за екстрадиција, во член 9 кој го регулира начелото “non bis in idem”, постапката на екстрадиција на лице нема да биде одобрена за кривични дела за кои е донесена правосилна пресуда во трета држава, со која се ослободуваат од вина, со која се обвинети и казната е издржана во целост, донесена е одука за помилување или амнестија и кога е констатирана вина на сторителот, но не е изречена санкција. Исклучок од ова правило претставуваат случаите кога делото за кое е донесена пресудата е сторено против лица и институции од јавен карактер на државата молител, кога самиот сторител е лице кое има јавна положба во државата молител и кога делото по повод кое е донесена пресуда во целост е извршено на територијата на страната молител.⁴⁴³

Еден посебен нов аспект на примена на ова начело се востановува со Меѓународниот кривичен суд⁴⁴⁴ и неговиот супсидијарен карактер во однос на националните судови, кој не ги признава во целост националните пресуди како *res judicata*.⁴⁴⁵ Врз основа на ова за лице кое е осудено или ослободено од страна на МКС не може повторно да се води кривична постапка, додека кога ова лице е осудено или ослободено од домашен национален суд, МКС може повторно да му суди, доколку се утврди дека оваа постапка била пристрасна.

Принципот *non bis in idem* не е секогаш поставен во основата на постапката на екстрадиција и тоа пред сè, се забележува во определени одредби од нашиот Кривичен законик. Во однос на просторното важење на нашето законодавство, кај територијалниот и кај реалниот заштитен принцип⁴⁴⁶, ова начело е изоставено, што значи дека за кривични дела сторени на територијата на Република Северна Македонија или дела сторени во странство, но против нашата држава или против нејзини државни интереси или добра, од страна на било кое лице, домашен државјанин, странски државјанин или лице без државјанство (апатрид) ќе важат начелата на нашиот казнено - правен систем. Тоа се однесува и на лицата кои се веќе судени во странство, ослободени или осудени, против кои е покрената кривична постапка или дури и кога лицата ја имаат издржано казната во странство. Ова е резултат на недовербата на нашиот законодавец во странската јурисдикција која довела до стриктно исклучување на општото правило на “*ne bis in idem*”, а кај реалниот заштитен принцип исклучување и на принципот на двојна инкриминација. Исклучок од територијалниот принцип при поведена или довршена кривична постапка во странство претставува гонењето во Република Северна Македонија само по одобрение на јавен обвинител.⁴⁴⁷

- правосилно е ослободено во трета држава, или
- правосилно е осудено во трета држава, но е ослободено од казна.”

⁴⁴³ Закон за ратификација на договорот меѓу Владата на Република Македонија и Владата на Република Косово за екстрадиција, Сл. весник на Р. Македонија, бр. 178 од 22.12.2011 година;

⁴⁴⁴ The International Criminal Court (ICC), достапен на https://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/Pages/default.aspx последен пристап 05.12.2015.

⁴⁴⁵ Правосилна пресуда се смета за *res judicata* и до повторување на постапката, завршена со таква пресуда, може да дојде под мошне рестриktivно определени услови; Повеќе, в. Камбовски, В. (1998): *op. cit.*, стр. 327.

⁴⁴⁶ Кривичен законик чл. 116 и чл. 117, „Службен весник на Република Македонија ” бр. 37/96, 80/99, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 87/2007, 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 82/13, 14/14, 27/14, 28/14, 115/14, 132/14, 160/14 и 199/14.

⁴⁴⁷ За ова види во поглавјето Граници на репресивна власт на државата и во Марјановиќ, Ѓ., (2003): Македонско кривично право – општ дел, шесто изменето и дополнето издание, Просветно дело АД, Скопје, стр. 75.

1.3.4. Принцип на специјалитет

Државата на која ѝ е предаден извршителот не може да го прогонува или да изврши казна за некое друго казниво дело, извршено пред предавањето и различно од она на кое се однесува барањето на екстрадицијата.⁴⁴⁸ Согласно ова специјалитетот ги омеѓува овластувањата на државата и при екстрадиција се потпира врз „фикција“ на отсуство на извршителот за други кривични дела кои не се предмет на екстрадицијата. Согласно ова екстрадираното лице ужува „имунитет“ за другите кривични дела и за нив не може да биде гонет во конкретниот случај. Но, доколку екстрадираното лице, само се врати во државата барател на екстрадицијата, додека постапката трае, тој може да биде гонет и за други кривични дела. Истото ова важи и за лицето кое ќе биде екстрадирано и кое ќе ја одлежи казната во државата молител, во случаите кога по извршувањето на казната нема да ја напушти државата молител во определ рок (најчесто 3 месеци по издржувањето на казната) кога се смета дека со неговото останување тој се откажал од привилегијата која му ја дава начелото на специјалност.

Оттука, замолената страна може да го одбие издавањето на лицето кое се бара ако ова лице кривично се гони за дело или дела поради кои се бара издавањето.

Околу прифаќањето на овој принцип има и други репрекусии како на пример, што ако по прифаќањето на екстрадицијата биде утврдена поинаква фактичка состојба и поинаква квалификација на делото која е отежнителна? Во оваа смисла, еден од важните проблеми и прашања поврзани со начелото на специјалитет е дали ова начело е исполнето кога во текот на постапката која се води пред државата на која лицето и е екстрадирано се промени фактичката состојба за делото на кое се однесувало барањето, и со тоа се разликува од онаа која била утврдена и констатирана во барањето. Во тој случај поголемиот дел од правото се согласува дека може да се утврди нова правна квалификација и да се утврдуваат нови олеснителни и отежнителни околности, но судот е врзан за фактичката состојба која е опишана во барањето за екстрадиција. Сепак и при утврдувањето на нова правна квалификација потребно е делото да остане во кругот на екстрадибилни дела.

Начелото на специјалитет е прифатено и инкорпорирано и во нашето законодавство во Законот за меѓународна соработка во кривичната материја во член 51, во смисла на: *„Екстрадираното лице не може да биде гонето, судено или подложено на казна или на која било друга мерка на ограничување на слободата или екстрадирано во друга држава за кое било кривично дело сторено пред екстрадицијата, а кое не е предмет на екстрадиција...“* Од ова правило нашиот законодавец допушта определени исклучоци кои произлегуваат и се главно по примерот на Европската конвенција за екстрадиција. Во согласност со тоа екстрадираното лице ќе може да биде кривично гонето, казнето или екстрадирано на трета држава, доколку за тоа се добие согласност за екстрадиција од надлежен државен орган заедно со согласност потпишана од екстрадираното лице, или пак и во еден друг случај кога ќе поминат 45 дена, откако лицето е пуштено на слобода, но не ја напуштило државата во која било екстрадирано или пак по напуштањето доброволно повторно се вратило на нејзина територија. Меѓутоа постојат и ситуации во кои екстрадираното лице може да биде предадено на трета држава и за дела извршени пред неговото предавање, но само по претходно дадена согласност од

⁴⁴⁸ Член 8 од Европска конвенција за екстрадиција со додатен протокол и втор додатен протокол, Потпишана од Република Македонија на: 28.07.1999 година, Ратификувана од Република Македонија на: 28.07.1999 година, Стапила на сила за Република Македонија: 26.10.1999 година, (Службен весник на РМ бр. 32 од 26.05.1999 година).

замолената држава врз основа на поднесено барање од странската држава.⁴⁴⁹ Истото е предвидено и во Европската конвенција за екстрадиција и некои од нашите билатерални договори како договорот со Алжир, Франција, Турција и други.⁴⁵⁰

Принципот на специјалитет не го заштитува извршителот на кривичното дело од кривичен прогон или казна за дело сторено на територија на странската држава по актот на екстрадиција, ниту во случај кога лицето доброволно дошло на територија на односната држава.

1.4. Ограничувања на екстрадицијата со оглед на природата на делото

Одбивањето на барањето за екстрадиција од страна на замолената држава треба да биде проследено со соодветно образложение. Тоа може да биде одбиено во определени случаи, како на пример неисполнување на условите за предавање, барање поради политички кривични дела, за воени кривични дела, барање на домашни државјани, закана за сторителот на кривичното дело во државата молител од смртна казна, закана од сурово и друго нечовечко постапување и казнување итн.

Но, постојат и случаи каде државата го одбива барањето за екстрадиција и кога се исполнети сите законски услови. Во тој случај таа ја спречува непречната меѓународна соработка и претставува пречка во процесот на сузбивање на транснационалниот криминал и најтешките форми на кривични дела. Со ваквата одлука замолената држава ги повредува обврските кои ѝ се наметнати од меѓународното право, од меѓународните договори и спогодби со соодветни држави и од мултилатералните конвенции. Во тој случај оваа држава се соочува со активирање на меѓународно признати инструменти за обезбедување на нивното исполнување, а тоа е прекин на односите, реторзија и други.⁴⁵¹

1.4.1. Систем на енумерација и систем на елиминација

Согласно системот на енумерација во определувањето на делата кои подлежат на екстрадиција се оди кон нивно таксативно набројување во билатерален договор. Фиксното определување на делата се покажало како непрактично бидејќи согласно него билатералните договори постојано ќе треба да се дополнуваат зависно од измените на казненото законодавство на страните потписнички. Со оглед на постојаните измени во казнените законодавства овој систем сè повеќе ја губи својата атрактивност и се сведува на негова неприменливост.

Согласно системот на елиминација пак, со генерална клаузула се исклучуваат полесните кривични дела или други категории на казнени дела од екстрадицијата.

⁴⁴⁹ Закон за меѓународна соработка во кривичната материја чл. 51, Службен весник на РМ, бр. 124 од 20.09.2010 година.

⁴⁵⁰ Види повеќе, Камбовски, В., *op. cit.*, стр. 126.

⁴⁵¹ Реторзијата претставува определено однесување од стана на една држава која го изразува нејзиното незадоволство преку некое лошо поведење кое сепак е законско, а е преземно со цел да се возврати на активностите на другата држава кои ги имаат повредено одредбите од законот. Ваквото однесување е насочено кон прекинување на дипломатските односи со таа држава, протерување на странци или нивна строга контрола, или определени ограничувања на економско ниво или во текот на патувањето. Ова е една од трите категории на сила кои се одредени во меѓународното право. Малком Н. Шо, (2009): Меѓународно право, стр. 969.

Полесните кривични дела се исклучени поради процесната економија, со оглед на тоа дека екстрадицијата не само што е скапа, туку истата е и бавна и во себе може да вклучува екстрадиционен притвор – што е апсурдно и неоправдано кога се работи за кривични дела за кои е пропишана парична казна или краткотрајна казна затвор. Согласно овој принцип се поаѓа од две основи: од висината на пропишаната казна и од природата на делото. Во таа смисла согласно Европската конвенција за екстрадиција, од екстрадицијата се исклучени кривичните дела за кои е пропишана казна затвор од една година или ако станува збор за извршување на санкција, тогаш санкцијата треба да е изречена на најмалку четири месеци.⁴⁵²

Освен ваквото исклучување на кривичните дела од екстрадиција, ЕКЕ предвидува и исклучување од екстрадиција на следниве групи на кривични дела: **политички кривични дела, воени кривични дела, фискални кривични дела и печатарски кривични дела.** Екстрадицијата е забранета и во случај кога постои опасност да се изврши или изрече смртна казна кон лицето кое се екстрадира од страна на државата барател на екстрадиција.

Забрана за екстрадиција во случај на политичко кривично дело. Издавањето за екстрадиција нема да се одобри, доколку според оценка на замолената страна, кривичното дело за кое се бара екстрадиција преставува политичко кривично дело или дела поврзани со такви кривични дела.⁴⁵³

Издавањето исто така нема да се одобри ако во замолената држава со причина е засновано мислењето дена издавањето е побарано за кривични дела од општото право поради гонење или казнување на лица поради расна припадност, вера, националност или политички убедувања или ако се смета дека положбата на тие лица ќе биде влошена од овие причини. Атенатот на шефот на државата или на некој член од неговата фамилија нема да се смета политичко кривично дело.⁴⁵⁴ Изрична во овој дел е Европската конвенција за екстрадиција, која забранува издавање на лица за дела кои се класифицирани како политички кривични дела или дела поврзани со нив во замолената држава. Таканаречената „атентаторска клаузула“ е исто така составен дел од оваа Конвенција, која со својот Прв дополнителен протокол дефинира кои дела во смисла на истата нема да се сметаат како политички кривични дела. Тоа се определени кривични дела кои се опфатени во четирите Женевски конвенции од 1949 година, како и злосторства против човештвото кои се определени во Конвенцијата за спречување и казнување на злосторството геноцид од 1948 година и други.⁴⁵⁵

Примената на овој член не навлегува во обврските кои страните ги презеле или ќе ги преземат на основа на секоја друга меѓународна конвенција од мултилатерален карактер.

Дали станува збор за политичко кривично дело или не, останува да реши замолената држава со оглед на тоа дека границите на политичките кривични дела се многу флуидни. Забраната за екстрадиција на сторители на политички кривични дела е начело кое е главно обележје на современата екстрадициона практика. Тоа во принцип е од причини поради тоа што ниту една држава не сака и нема корист од мешањето во внатрешното право и политика на друга земја.

⁴⁵² Член 2 од Европската конвенција за екстрадиција.

⁴⁵³ Член 3 ЕКЕ.

⁴⁵⁴ Уште познато како белгиска или атентаторска клаузула.

⁴⁵⁵ Подетално, Ратификувани Европски конвенции за меѓународна соработка во кривичната област, Република Македонија Министерство за Правда, Скопје, 2010.

Во нашиот правосуден систем забраната за екстрадиција за политички кривични дела е крената на ранг на уставно начело.⁴⁵⁶ Оваа забрана е определена и во Законот за меѓународна соработка во кривичната материја, во член 53 кој предвидува забрана за екстрадиција за политички кривични дела или други дела кои се слични на политичките. Не се смета за политичко кривично дело атентат на шеф на државата или на некој член од неговото семејство, кривично дело тероризам, делата на меѓународно злосторство и дела против човечноста. Забраната за екстрадиција на лица кои сториле политички кривични дела е опфатена и попрецизно дефинирана во билатералните договори кои Република Северна Македонија ги има склучено со определени држави. Во повеќето од договорите е опфатена и забраната за екстрадиција на лица странци кои имаат престојувалиште во замолената држава, како и лицата кои уживаат право на азил (договорот за екстрадиција со Хрватска, Босна и Херцеговина, Косово и други).

Забрана за екстрадиција во случај на воени кривични дела⁴⁵⁷.

Предавањето поради повреда на воените должности кои не спаѓаат во кривичните дела од општото право, се исклучува од примената на ЕКЕ. Воените кривични дела се исклучени од постапка на екстрадиција, пред сè од причина на нивната специфичност како дела со кои се повредуваат воените интереси на државите. Со ваквата повреда не се навлегува во некои меѓународни интереси. Овие дела во нивната основа се делат на два вида: *Delicta militaria propria* – прави воени кривични дела и *Delicta militaria inpropria* – неправни воени кривични дела. Прави воени дела се сметаат оние кои се состојат од кршење на определени воени обврски на некоја држава, додека неправите се општи кривични дела кои се извршени од страна на воено лице. Неправите во принцип не се опфатени од забраната за екстрадиција.⁴⁵⁸

Во Европската конвенција за екстрадиција во член 4 се утврдува исклучување на нејзината надлежност за дела со кои се повредуваат воени должности кои не претставуваат дела од општото право. Така и во нашиот Закон за меѓународна соработка во кривичната материја во член 54 се утврдува дека тој нема да биде меродавен за постапка на екстрадиција поради повреда на воени должности.

Забрана за екстрадиција во случај на Фискални кривични дела⁴⁵⁹. За фискалните кривични дела кои се однесуваат на таксените, даночните, царинските и девизните прекршоци издавањето со условите предвидени во ЕКЕ, ќе биде одобрено само за кривичните дела или категории од кривичните дела за кои ќе се договорот договорните страни⁴⁶⁰. За Кривични дела поврзани со повреда на прописите за даноци, такси, царини и девизно работење, Република Северна Македонија **дозволува** екстрадиција ако кривичното дело според домашното законодавство одговара со кривичното дело од ист вид во државата која бара екстрадиција. Не може да се одбие екстрадиција ако согласно со домашното законодавство тој вид на данок

⁴⁵⁶ Устав на Република Македонија чл.29, „Службен весник на РМ“ бр. 52 од 22.11.1992 година, „...Екстрадиција на странец може да биде извршена само врз основа на ратификуван меѓународен договор и врз начелото на реципроцитет. Странец не може да биде екстрадиран заради политичко кривично дело. Дејствијата на тероризам не се сметаат за политички кривични дела.”

⁴⁵⁷ Член 4 ЕКЕ.

⁴⁵⁸ Види повеќе, Камбовски, В., (1998), *op. cit.*, стр. 136; слично, Хакнер, Т., Шомбург, В., и др. (2009): Меѓународна правна помош во кривичната материја, стр. 84.

⁴⁵⁹ Член 5 ЕКЕ.

⁴⁶⁰ European Convention on Extradition, article 5, Paris, 13.XII.1957.

или такса не се обврзувачки или поради тоа што не постојат даночни, таксени, царински или девизни прописи од ист вид како во странската држава.⁴⁶¹

Забрана за екстрадиција во случај на Печатарски кривични дела. Овие дела некои од теоретичарите ги вбројуваат во рамките на групата на политички кривични дела. Истите ги опфаќаат делата извршени преку средствата за јавно информирање и комуницирање.

Според нашиот ЗМСКМ нема да се дозволи екстрадиција и во случаите на:

Смртна казна. Ако во странската држава за кривично дело за кое се бара екстрадиција е пропишана смртна казна, екстрадицијата може да се дозволи, доколку странската држава даде доволна гаранција дека смртната казна нема да биде изречена.⁴⁶²

1.5. Персонални лимити на екстрадицијата

1.5.1. Забрана за екстрадиција на домашни државјани

Во екстрадиционата регулатива се опфатени уште два услови во кои замолената држава може да одбие екстрадиција. Првиот случај е уставно загарантираното непредавање во екстрадициона постапка на домашен државјанин, а второто е непредавање на лицата на кои замолената држава е надлежна самата да им суди. Прифаќањето на овој принцип е поради презумпцијата дека на странскиот државајанин во државата чијшто државјанин не е, би му било судено неправедно и би бил лишен од правото на ефикасна одбрана. Нужен коректив на ова правило на забрана за екстрадиција на домашни граѓани е правилото *aut dedere, aut punire* – или предај го или казни го.

Начелото на неекстрадиција на домашни државјани се појавило уште при појавата на самата постапка на екстрадиција и своите корени ги влече од обичајното право во времето на постоење на племенски заедници и нивното меѓусебно непријателство. Подоцна се развива во начело на одбрана на сопствените државјани од органите на прогонот на друга држава. Поради недовербата во странското правосудство и можноста за злоупотреба на сопствените државјани од неправично гонење и казнување самите држави застануваат во одбрана на правата на домашните државјани која ја гарантираат со соодветни одредби во Уставот и законите.⁴⁶³

Забраната за екстрадиција на домашни државјани е крената на ранг на Уставно начело во многу држави. Поради тоа билатералните договори помеѓу одделни држави содржат посебни одредби кои го регулираат ова прашање подетално. Во дел од нив поради непредавањето на домашните државјани, државите се обврзуваат да преземат кривично гонење кон сторителите за кои е побарана екстрадиција, по принципот на „*aut dedere aut punire* - или предај го или казни го.“

Ваквиот став прифатен на меѓународно ниво е усвоен и опфатен во член 6 од Европската конвенција за екстрадиција.

⁴⁶¹ Закон за меѓународна соработка во кривичната материја чл. 56, Службен весник на РМ, бр. 124 од 20.09.2010 година.

⁴⁶² Kosevaliska, Olga (2020) *Establishing the necessary framework for international cooperation in criminal matters – the case of Republic of N. Macedonia*. In: Jean Monnet Module EU-Western Balkans Cooperation on Justice and Home Affairs, 23 June 2020, University of Salerno, Italy.

⁴⁶³ Види повеќе, в. Камбовски, В., *op. cit.*, стр. 138.

До 2011 година, согласно чл. 4 ст. 2 од Уставот на Република Северна Македонија, таа не можеше да екстрадира домашни државјани. Но со Амандманот 32 на Уставот на РСМ, се отвори можноста за екстрадиција и на домашни граѓани под услов на ратификуван меѓународен договор, а со одлука на суд.⁴⁶⁴

Овие измени секако одат во прилог на унапредувањето на меѓународната соработка и спречувањето на организираниот криминал во кои се утврдува дека лицето кое е државјанин на Република Северна Македонија не може да биде предадено на друга држава, освен кога тоа претставува обврска преземена врз основа на ратификуван меѓународен договор, со одлука на суд.⁴⁶⁵

По усвојувањето на амандманот XXXII, нашата држава склучи повеќе билатерални договори за екстрадиција на сопствени државјани, и тоа со Хрватска, Црна Гора, Србија, Договор за изменување и дополнување на Договорот за екстрадиција со Босна и Херцеговина и Дополнителен билатерален договор со Република Италија кон Европската конвенција за екстрадиција од 1957 година за олеснување на нејзината примена. Нашата држава вакви договори има склучено и со Словенија, Албанија и Косово.⁴⁶⁶

Во договорите се пропишани одредби за издавање на сопствени државјани во однос на најтешките кривични дела од областа на организираниот криминал, корупцијата и перењето пари, за кои е пропишана казна затвор од најмалку четири години или потешка казна или лица кои се осудени на казна затвор од најмалку две години. Склучувањето на овие договори, е од големо значење не само за нашата држава, туку и за регионот, и ќе придонесе за поефикасна борба против организираниот криминал, со што ќе се стесни просторот на делување на криминалците кои повеќе нема да се штитат со националното законодавство.

1.5.2. Забрана за екстрадиција поради можна повреда на принципот на владеење на правото

Основните човекови слободи и права се уставна категорија, највисоки вредности на човештвото, загарантирани со меѓународното право и утврдени со Уставот. Тоа се универзални вредности кои се заштитени во многубројните видови на меѓународни инструменти.⁴⁶⁷ Тоа се правото на живот, слобода, кои се неотуѓиви и неприкосновени права, врз основа на кои се забранува секаков вид на мачење, понижување, нечовечко однесување, казнување, забрана на смртната казна и сл. Ваквите слободи и права на граѓаните им се гарантирани од страна на државите кои претставуваат субјекти на меѓународното право.

⁴⁶⁴ Амандманот бр. XXXII НА Устав на РСМ: На државјанин на Република Северна Македонија не може да му биде одземено државјанството, ниту може да биде протеран од Република Северна Македонија. Државјанин на Република Северна Македонија не може да биде предаден на друга држава, освен врз основа на ратификуван меѓународен договор, со одлука на суд.

⁴⁶⁵ Устав на Република Македонија чл. 4, „Службен весник на РМ“ бр. 52 од 22.11.1992 година, дополнет и изменет со Амандмани I – XXXII (Амандман од 12 април 2011 година).

⁴⁶⁶ Kosevaliska, Olga (2020) *Establishing the necessary framework for international cooperation in criminal matters – the case of Republic of N. Macedonia*. In: Jean Monnet Module EU-Western Balkans Cooperation on Justice and Home Affairs, 23 June 2020, University of Salerno, Italy.

⁴⁶⁷ Од меѓународните инструменти, во овој контекст, само ќе ги споменеме The Universal Declaration of Human Rights, <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/index.html>; Европска конвенција за заштита на човековите права, согласно Протоколите број 11 и 14 со протоколите број 1, 4, 6, 7, 12 и 13.

Врз основа на меѓународните конвенции кои се прифатени и ратификувани од голем број држави во светот, слободата и владеењето на правото се темелни вредности, кренати на ранг на Уставни начела, врз основа на кои е забранет секаков вид на ограничување на слободата и животот на човекот, тортура, мачење и друго сурово и нечовечко постапување, како и дискриминација од секаков вид. Поради ова голем дел од националните правни системи ја забрануваат постапката на екстрадиција на лица за сторени кривични дела, за кои се смета дека ќе бидат прогонувани и судени поради нивната раса, религија, државјанство, припадност на социјална група, политички уверувања итн. Во оваа насока е и Европската конвенција за екстрадиција, во делот на забраната за предавање на сторители на политички кривични дела. Согласно ЕКЕ не се дозволува предавање кога замолената страна смета дека екстрадицијата е побарана со цел казнување на сторителот поради неговата раса, верска, национална припадност, политички или други убедувања, како и во случаите кога смета дека неговата положба ќе биде видно влошена од горенаведените причини. Најстрого се забранува екстрадиција кога на лицето му се заканува смртна казна во државата молител, која ваква казна пропишува за бараното кривично дело. Во тој случај замолената страна може да одобри екстрадиција под услов државата која го бара лицето да даде гаранција дека санкцијата нема да биде извршена.⁴⁶⁸

1.6. Посебни форми на предавање

1.6.1. Екстрадиција во транзит

Транзитната екстрадиција се состои во дозвола преку територијата на државата да помине лице што се предава на некоја трета држава. Притоа не се работи за дозвола странски органи да вршат определени дејства на територијата на државата во транзит, па од едната до другата државна граница лицето го спроведуваат надлежните домашни органи. Во некои земји транзитот не постои зошто таа функција ја вршат службени лица на државата на која лицето и се предава. Кај оваа форма на екстрадиција се поставува прашањето дали и тука треба да важат истите принципи и лимити што важат за екстрадицијата воопшто или пак се работи за автономна правна институција. Надвладува мислењето дека државата на транзит повеќе е поставена во улога на давање техничка помош така што не треба да се применуваат строгите услови на екстрадицијата. Таа е само продолжена рака на државата што бара предавање, а единствено општо ограничување би било тоа дека нејзините органи не можат да постапуваат спротивно на начелата на домашниот јавен поредок.⁴⁶⁹

Транзитот кај нас е регулиран со посебен член во Законот за меѓународна соработка во кривичната материја врз основа на кој одлуката за дозвола на транзит ја донесува министерот со решение и тоа само под услови лицето кое се екстрадира да не е државјанин на нашата земја и екстрадицијата да не се врши за политичко или воено кривично дело. Одлуката се донесува врз претходно поднесено барање за транзит низ територијата на државата, а за која одлука треба да биде известен странскиот надлежен орган кој го поднел барањето и Министерството за внатрешни

⁴⁶⁸ Види повеќе, Ратификувани Европски конвенции за меѓународна соработка во кривичната област, (2010), Република Северна Македонија Министерство за Правда, Европска конвенција за екстрадиција со додатен протокол и втор додатен протокол, Скопје, стр. 109.

⁴⁶⁹ Камбовски, В. (1998): Меѓународно казнено право, Просветно дело – Скопје, 146 стр.

работи кое треба да го следи транзитот низ нашата држава.⁴⁷⁰ Под услов на заемност, трошоците за транзит на лицето преку територијата на Република Северна Македонија паѓаат на товар на Буџетот на Република Северна Македонија.⁴⁷¹ Вакви слични одредби содржи и Европската конвенција за екстрадиција која го исклучува транзитот на лица за политички кривични дела или воени дела. Исто така таа не дозволува предавање на лице низ територијата на некоја друга држава – транзитна земја, доколку при преминот низ таа земја на лицето би можел да му биде загрозен неговиот живот или слобода врз основа на расна, верска припадност, државјанство или политички убедувања.⁴⁷²

1.6.2. Провизорна екстрадиција

Провизорната екстрадиција е комплексен акт што вклучува предавање на извршителот на друга држава заради поведување постапка и негово враќање во државата која го екстрадирала по завршување на постапката. Важат сите општи ограничувања кои во некои билатерални договори се и попрецизно регулирани. Провизорната екстрадиција е забранета за домашни државјани, политички дела, воени дела и други ограничувања кои важат за самата постапка на екстрадиција регулирана со домашното законодавство на замолената држава. Ваквата екстрадиција во главно се применува кога бараното лице е обвинето или правосилно осудено за некое кривично дело во замолената држава, но со цел да не застари кривичното гонење во државата молител, замолената држава дозволува привремена екстрадиција во корист на постапката, доколку оваа држава даде гаранција дека лицето ќе го чува во притвор и по завршувањето на постапката повторно ќе го врати на државата од која било екстрадирано. Оваа постапка е опфатена во посебните билатерални договори кои нашата држава ги има склучено со некои други земји, како во договорот со Алжир, договорот со Турција, со Хрватска, со Босна и Херцеговина и други.⁴⁷³ Законот за меѓународна соработка во кривичната материја предвидува постапка на привремена екстрадиција, односно привремено предавање се дава од страна на министерот со донесување на решение, со кое се дозволува едно лице да биде предадено на странската држава која бара екстрадиција поради спороведување процесни дејствија, доколку тоа не и штети на постапката која се води пред домашните надлежни органи. При тоа странската држава со барањето треба да даде и гаранција дека лицето ќе го држи во притвор сè до завршувањето на кривичната постапка, а потоа треба да го врати на територијата на нашата држава.

1.6.3. Протерување и „прикриена“ екстрадиција

Протерувањето (депортацијата) претставува едностран акт на отстранување на странец од територијата на една држава врз основа на одлука на надлежен орган. Во тоа е разлика од екстрадицијата што има за цел фаворизирање на странската

⁴⁷⁰ Член 79 од Закон за меѓународна соработка во кривичната материја, Службен весник на РМ, бр. 124 од 20.09.2010 година.

⁴⁷¹ Член 79.

⁴⁷² European Convention on Extradition, Paris, 13.XII.1957, Council of Europe, достапна на официјалниот сајт на Советот на Европа <http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/024>, последен пристап 22.02.2018.

⁴⁷³ Камбовски, В. (1998): Меѓународно казнено право, Просветно дело – Скопје, стр. 147.

јурисдикција и се дозволува во интерес на државата која бара екстрадиција. Кај протерувањето се работи пак за заштита на сопствените интереси: државата да се ослободи од несаканото присуство на странец кој извршил казниво дело или со своето однесување го нарушува јавниот ред, ја загрозува безбедноста на земјата, или ги повредува другите правила со кои е регулиран режимот на престој на странци. Депортираното лице слободно ја избира земјата во која ќе отпатува, со тоа што може и присилно да биде протерано, обично во неговата национална држава, ако во определен рок не ја напушти територијата на државата од која е протерано. Општоприфатено е стојалиштето дека екстрадицијата не може да биде заменета со протерување. Тоа не може да се користи како облик на „прикриена“ екстрадиција како средство за предавање на извршителот на друга држава без почитување на формално статуираните услови и постапка.

1.6.4. Киднапирање

Овде се работи за илегален начин на доаѓање на извршител на казниво дело во доменот на јурисдикцијата на определена држава. Киднапирањето може да биде извршено од поединец или пак од службени лица на една држава. Тука можеме да разликуваме повеќе ситуации: фаќање пребегнат извршител на казниво дело во друга држава по службен налог на државата од која побегнал, негово фаќање без таков налог, незаконито фаќање пребегнат извршител од локалните органи пред да е поднесено барање за екстрадиција итн. Во третманот на овие различни ситуации е неоспорно дека не постои повреда на правилата на меѓународното право кога киднапирањето е акт на поединец, или пак акт на службени лица на една држава што се презема со согласност или со знаење, соработка итн. на локалните органи. Наспроти тоа киднапирањето што го вршат службени лица на една држава во друга држава без нејзина согласност претставува повреда на тие правила, зошто значи атак врз принципот на неповредливост на територијалниот суверинитет на државата. Се работи за повреда на меѓународниот јавен поредок, на суверинитетот и територијалниот интегритет на државата и на правата на киднапираниот.

Во сите споменати ситуации се поставува прашањето дали фактот дека државата доаѓа до извршителот на делото на недопуштен начин претставува пречка за поведување казнено гонење. Во зависност од регулативата на секоја држава, со нејзините процесни норми треба да биде определено дали против извршителот кој им станал достапен на органите на гонење на нерегуларен начин, може да поведе казнена постапка и дали таа постапка би се сметала за легитимна. Во истите процесни законодавства денес важи правилото дека незаконитоста на чинот на апсење не ја прави нелегална натамошната постапка против уапсениот. Ваквите случаи на „киднапирање“ наместо регуларна екстрадиција, порано не биле реткост. Денес може да се констатира дека се исклучителни и веќе напуштена форма на изведување на одредено лице пред суд.

Најпознат ваков случај е случајот со киднапирање на Адолф Ајхман или т.н. „Архитектот на холокаустот“, како што го нарекувале поради улогата во нацистичката политика на геноцидот. По поразот на Германија, Ајхман побегнал од американско заробеништво и по неколку неуспешни обиди да биде фатен нашол засолниште во Аргентина под името Рикардо Клемент.⁴⁷⁴ Тој бил киднапиран во Буенос Аирес и бил

⁴⁷⁴ Сè до 1957 година не се знаело каде се наоѓа, додека неговиот син Ник не се спријателил со девојката Силвија, чиј татко Лотар Херман го преживеал холокаустот. Лотар почнал да се сомнева во младиот Ајхман и испратил писмо на својот пријател, исто така преживеан во холокаустот Фриц Бауер,

префрлен во Израел, каде бил осуден на смрт и убиен на 31 мај во 1962 година. Оваа прекуморска операција⁴⁷⁵ е извршена од страна на Мосад под различни идентитети на вклучените лица, со разни технички и технолошки средства кои биле нетипични за тоа време.⁴⁷⁶ На судењето на Ајхман во Ерусалим сведочеа јавно повеќе од 100 Евреи кои ги преживеале ужасите во логорите на смртта. Ајхман е осуден за воени злосторства и злосторства против човештвото и осуден на смртна казна со бесење. Тоа е прв и единствен пат во Израел да се изврши смртна казна.⁴⁷⁷

2. Постапка за екстрадиција

2.1. Карактеристики на постапката за екстрадиција согласно Европската конвенција за екстрадиција

Веќе рековме дека постапката на екстрадиција во различните држави низ светот е организирана на различен начин, односно кај некои држави функционира врз основа на административниот модел, а кај други врз основа на мешовитиот. Меѓутоа и во двата случаи од големо значење претставуваат доказите кои се поднесуваат заедно со барањето за екстрадиција до замолената држава.⁴⁷⁸

Самата постапка започнува со барање за кривично гонење кое мора да биде добро поткрепено со докази за основано сомневање дека едно лице сторило кривично дело, бидејќи постапката на екстрадиција би значела дека на тоа лице му се ограничуваат основните човекови слободи и права. Поради тоа во современото екстрадиционо право е прифатена ограничената доказна основа на барањето за екстрадиција, а тоа значи дека се доволни решението за притвор, наредбата за распишување потерница во која се наведени доказите за основано сомнение дека тоа лице го сторило кривичното дело. Некои други држави како на пример САД и Велика Британија сметаат дека со барањето за екстрадиција треба да бидат доставени и сите докази кои подоцна ќе бидат оценети според правото на замолената држава, која може да ги отфрли, доколку се докаже дека нема доволно докази за утврдување на сите правно – релевантни елементи на делото.⁴⁷⁹

обвинител во Германија. Бауер ги информирал Израелците и по истрагата на агентот на Мосад, ја лоцирале куќата на семејството на Ајхман на ул. „Гарибалди“ во главниот град на Аргентина и се вратил со фотографии на Ајхман. Израелски форензичари ги споредиле ушите до детали на секоја фотографија и конечно го потврдиле идентитетот на злосторникот.

⁴⁷⁵ Под тајното име „Дубик“, што во превод од еврејски значи зол дух.

⁴⁷⁶ Чанта со скриена камера со која се направени првите фотографии на Ајхман во Буенос Аирес, лажни регистерски таблици на агенти од возилата со кои бил следен, ракавици користени при апсењето, игла со која му вбригале седатив и лажен пасош на Ајхман да се прокриумчари од Аргентина. Вечерта на 11 мај во 1960 година група од седум луѓе го фатиле Ајхман на автобуска станица на која секоја ноќ пристигнувал од работа од фабрика на Мерцедес. Кога се симнал од автобусот, агентот Цви Малкин скокнал на него, ставајќи му во уста ракавица да го спречи да голтне апче со цијанид. Потоа бил држен во скривница девет дена додека не бил префрлен со авион на израелската авионска компанија Ел Ал, со која стигнала израелска делегација на прославата на 150 годишнина на Аргентина. Бил облечен во униформа на Ел Ал и седел во прва класа, а бил претставен како член на делегацијата на кого му се слушало.

⁴⁷⁷ За повеќе за овој случај како и за агентот на МОСАД кој го планирал и реализирал киднапирањето види на Сајт на Министерство за одбрана на РМ <http://morm.gov.mk/?shtit=27023> [последен пристап на 26.02.2018 година].

⁴⁷⁸ Карчева, С. (2015): оп.цит.;50.

⁴⁷⁹ Bassiouni, M. Cherif (2014): International Extradition: United States Law and Practice 6th Edition, во Карчева, С. (2015): оп.цит.;50.

Во Европската конвенција за екстрадиција од 1957 година, е статуирана одредба за барањето или молбата за екстрадиција кое треба да биде поднесено во писмена форма и по дипломатски пат. Во одредени случаи таа дозволува и друг начин на комуникација помеѓу две држави кога помеѓу нив стои непосреден договор. Кон молбата треба да бидат приложени и други документи кои ќе ја докажат автентичноста на барањето: примерок од одлука за извршување на казната, решение за апсење или пак некој друг правен акт кој има исто правно дејство и се издава на начин пропишан во законодавството на државата молител. Потоа треба да содржи факти поради кои се бара екстрадицијата како време и место на извршување на делото, правна квалификација и текстот на законските одредби кои мора да бидат прецизно дефинирани. Потребна е прецизна идентификација на лицето кое се бара за утврдување на неговиот идентитет и државјанство како и било кое друго известување кое би било од корист на постапката. Во случај кога доставените информации од страната молител не се доволни за да се донесе соодветна одлука, замолената страна може да побара дополнителни информации за кои ќе определи рок во кој треба да и бидат доставени.

Конвенцијата содржи одредби кои и дозволуваат на надлежните органи на страната молител да побараат привремено апсење на лицето кое се бара, додека замолената страна треба да одлучува по ова барање во согласност со домашното законодавство. Молбата треба да биде доставена по дипломатски пат, по пошта или со телеграма на надлежните органи на замолената страна, или пак може да биде доставена и преку Меѓународната организација за криминалистичка полиција (Интерпол). Државата молител треба веднаш да биде известена за одлуката донесена по повод барањето за привремено апсење.⁴⁸⁰

Конвенцијата го разгледува и прашањето на повеќе барања за екстрадиција истовремено, **поднесени од страна на повеќе држави поради исти или за различни дела**. При тоа, замолената држава одлучува на која држава ќе и го предаде бараното лице во зависност од тежината на кривичните дела за кои се бара едно лице, местото на извршување, редоследот на поднесените барања, државјанството на лицето и можностите за понатамошно екстрадирање во друга држава. По донесувањето на одлука за предавање или непредавање на бараното лице, замолената држава за својата одлука ја известува државата која го поднела барањето. Доколку е донесена одлука за целосно или делумно одбивање на барањето, замолената држава ваквата одлука мора да ја образложи и поткрепи со докази. Во случај кога е одобрено предавање на лицето, страната молител треба навремено да биде известена за местото и времето на предавање, како и за времето на траење на притворот во кој се наоѓало бараното лице. Доколку државата молител побара да ѝ бидат предадени предмети, замолената страна може да ги заплени и да ги предаде предметите, доколку тоа е во согласност со нејзиното законодавство, и тоа само на оние предмети кои би можеле да послужат како доказен материјал или пак оние предмети кои потекнуваат од кривичното дело, а кои во моментот на апсењето биле најдени кај лицето чие предавање се бара.

Во согласност со нормите на односната конвенција, за постапката на издавање и привремено апсење треба да се применува законот на замолената страна.⁴⁸¹

2.2. Доказна основа на барањето за екстрадиција

⁴⁸⁰European Convention on Extradition, Paris, 13.XII.1957, Council of Europe.

⁴⁸¹European Convention on Extradition, Paris, 13.XII.1957, Council of Europe, достапна на официјалниот сајт на Советот на Европа <http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/024>, последен пристап 01.02.2016.

Посебно проблематично е прашањето за квантитетот и квалитетот на докази кои државата молител треба да ѝ ги прикаже на замолената држава во случај кога од неа бара екстрадиција на одредено лице. Притоа да напоменеме дека вакво прикажување на докази е задолжително само за екстрадицијата во која се бара лицето да биде предадено за да му се суди во државата молител, но не и кога се бара екстрадиција на лице заради извршување на казна кога е доволно приложување на пресудата со која му е изречена казната која треба да се изврши.

Особено проблематични по ова прашање се јавуваат англосаксонските земји – САД и В. Британија кои бараат докази во прилог во таков квантитет којшто би ги уверил дека против екстрадираното лице има основано обвинение и дека квантумот на докази го потврдува неговото осудување и неговата одговорност. Притоа тие доказите ги ценат според доказните правила коишто важат, согласно нивната кривична постапка и релевантните процесни правила согласно нивното законодавство.

2.3. Постапка за екстрадиција согласно Македонското законодавство

2.3.1. Постапување кога екстрадиција се бара од Република Северна Македонија

Постапката на екстрадиција во Република Северна Македонија е уредена со Законот за меѓународна соработка во кривичната материја, во посебна глава. Пред донесувањето на законот во 2010 година таа била регулирана со Законот за кривична постапка и со ратификуваните меѓународни конвенции.⁴⁸² Нашата земја има ратификувано голем дел од конвенциите кои имаат големо значење во процесот на сузбивање на транснационалниот организиран криминал и најтешките форми на кривични дела. Ратификувани Европски конвенции на полето на меѓународната соработка во кривичната материја се: Европска конвенција за меѓусебна правна помош во кривичната материја, со прв и втор дополнителен протокол, Европска конвенција за екстрадиција со прв и втор додатен протокол, Конвенција за трансфер на осудени лица со дополнителен протокол, Европска спогодба за пренос на барањата за правна помош, Европска конвенција за пренос на казнените постапки, Европска конвенција за спречување на тероризмот и други.⁴⁸³ Македонскиот закон за меѓународна соработка во кривичната материја дозволува екстрадиција за определени видови дела за кои според домашното законодавство е пропишана казна затвор од најмалку една година. Исто така дозволена е екстрадиција заради извршување на правосилно изречена ефективна казна затвор, доколку лицето кое е барано треба да доиздржи казна од најмалку четири месеци, но и во двата случаи е потребно кривичното дело за кое се бара сторителот да е казниво и според Кривичниот законик на Република Северна Македонија. Нашето законодавство не дозволува ограничување на слободата на некое лице или негова екстрадиција за било кое друго дело извршено пред екстрадицијата, освен за она дело за кое е поднесено

⁴⁸² Во време на пишување на овој учебник во фаза е донесување на нов Закон за меѓународна соработка во кривичната материја во која има измени во однос на екстрадицијата.

⁴⁸³ Ратификувани Европски конвенции за меѓународна соработка во кривичната материја, прво издание, Република Северна Македонија Министерство за правда, Скопје, 2010 година.

барањето, со што јасно се истакнува начелото на специјалност како еден од основните услови на екстрадицијата.⁴⁸⁴

Како што веќе наведовме како претпоставки за екстрадицијата во случаите кога се бара екстрадиција од Република Северна Македонија се јавуваат следниве претпоставки:

1) лицето чијашто екстрадиција се бара да не е државјанин на Република Северна Македонија, освен во случаи предвидени со ратификуван меѓународен договор;

2) да е утврден идентитетот на лицето чија екстрадиција се бара;

3) делото поради кое се бара екстрадиција да не е извршено на територијата на Република Северна Македонија против неа или против нејзин државјанин;

4) делото поради кое се бара екстрадиција да е кривично дело и според домашното законодавство и според законодавството на државата во која е извршено и која бара екстрадиција;

5) да не настапила застареност на кривичното гонење или застареност на извршувањето на казната;

6) лице чијашто екстрадиција се бара да не е осудено поради истото кривично дело од домашен суд или за истото кривично дело да не е правосилно ослободено од домашен суд или против него да не е правосилно запрена кривичната постапка или обвинението правосилно да е одбиено или за истото дело да не е поведена постапка во Република Северна Македонија или против неа или против државјанин на Република Северна Македонија, освен ако не е дадена гаранција за остварување на имотно правното барање на оштетениот;

7) да има доволно докази за основано сомневање дека лицето чијашто екстрадиција се бара сторило определено кривично дело или дека постои правосилна пресуда;

8) лицето чијашто екстрадиција се бара да го сторило кривичното дело по наполнети 14 години и

9) лицето чијашто екстрадиција се бара да е судено во отсуство, а странската држава барател да даде гаранција дека на лицето ќе му биде судено во негово присуство.

Исто така укажавме на фактот дека Р. Северна Македонија не дозволува екстрадиција за Политички кривични дела (Член 53), потоа за Воени кривични дела, (Член 54) и во случај на Смртна казна (Член 55), и конечно за Фискални кривични дела, односно кривични дела поврзани со повреда на прописите за даноци, такси, царини и девизно работење.

Постапката започнува со регулирањето на самото, фактичко, предавање лице на трета држава.⁴⁸⁵

Прво во барањето за екстрадиција се наведуваат следниве податоци:⁴⁸⁶

1) назив на органот што ја составил и назив на органот до кој е упатена;

⁴⁸⁴ Kosevaliska, Olga (2020) *Establishing the necessary framework for international cooperation in criminal matters – the case of Republic of N. Macedonia*. In: Jean Monnet Module EU-Western Balkans Cooperation on Justice and Home Affairs, 23 June 2020, University of Salerno, Italy.

⁴⁸⁵ Член 57 од ЗМСКМ.

⁴⁸⁶ Член 16 ст. 2 од ЗМСКМ.

- 2) правен основ за давање на меѓународна правна помош;
- 3) опис на дејствијата и причината за поднесување на замолницата;
- 4) законски назив на кривичното дело и краток опис на фактичката состојба;
- 5) лични податоци и државјанство на лицето во врска со кое се бара меѓународната правна помош;
- 6) својството на лицето во постапката и
- 7) назив на списокот што се доставува и име и адреса на примателот во случај на достава на судски и други списи.

Замолницата и списите мора да бидат потпишани и заверени со печат на правосудниот или другиот надлежен орган од кој се доставуваат.

Како документи кон барањето за екстрадиција се приложуваат.⁴⁸⁷

1) податоци за утврдување на идентитетот на лицето чијашто екстрадиција се бара (опис, фотографија, отпечатоци од прсти и слично);

2) уверение или други податоци за државјанство;

3) обвинение, пресуда или одлука за притвор или на некој друг акт со исто правно дејствие, во оригинал или заверен препис во кој треба да биде назначено името и презимето на лицето чијашто екстрадиција се бара;

4) опис на делото, законскиот назив на кривичното дело и докази за основано сомневање и

5) препис од одредбите на Кривичниот законик на Република Северна Македонија кој треба да се примени или е применет спрема лицето чијашто екстрадиција се бара, а ако делото е сторено на територијата на трета држава, тогаш е потребен и препис од одредби на Кривичниот законик на таа држава.

Барањето за екстрадиција Министерството го доставува до надлежниот домашен правосуден орган, со превод на македонски јазик и неговото кирилско писмо.

Во случај на потреба од дополнителни информации кога списите кои ги доставила странската држава не се доволни за да може да се донесе одлука дали ќе се дозволи или не екстрадиција, на лицето чијашто екстрадиција се бара надлежниот правосуден орган до министерот може да побара дополнителни информации и да определи и рок во кој треба да му бидат доставени овие информации.⁴⁸⁸

Доколку постои **основ за притворање** поради екстрадиција, или распишана меѓународна потерница, тогаш надлежниот јавен обвинител му предлага на судијата на претходната постапка да определи мерка притвор под услов да се исполнети условите од нашиот ЗКП за да се определи мерката притвор.⁴⁸⁹ Судијата на претходната постапка на надлежниот суд без одлагање одлучува по предлогот на надлежниот јавен обвинител. По решението на судијата на претходната постапка, право на жалба во рок од 24 часа од часот на предавањето на решението има лицето чијашто екстрадиција се бара, неговиот бранител и надлежниот јавен обвинител до кривичниот совет на судот. Жалбата не го одлага извршувањето на решението. Врз основа на претходно распишана меѓународна потерница, овластени службени лица од Министерството за внатрешни работи може да го лишат од слобода лицето чијашто

⁴⁸⁷ Член 58 од ЗМСКМ.

⁴⁸⁸ Член 58 од ЗМСКМ.

⁴⁸⁹ Член 60 од ЗМСКМ.

екстрадиција се бара согласно со одредбите на Законот за кривичната постапка и без претходно донесено решение за определување мерка притвор, ако постои опасност дека лицето може да побегне или да се сокрие. Странскиот надлежен орган барањето за екстрадиција го доставува до Министерството како домашен надлежен орган или по дипломатски пат. Ако барањето за екстрадиција ги содржи потребните документи, претходно наведени погоре во овој труд, судијата на претходна постапка по предлог на надлежниот јавен обвинител ќе донесе решение спрема странецот да се определи мерка притвор, ако постојат причини за определување притвор согласно со одредбите на Законот за кривичната постапка, освен ако од самото барање е очигледно дека не постои основ за екстрадиција. Рокот за екстрадиција на лицето чијашто екстрадиција се бара не може да биде подолг од 180 дена од денот на неговото притворање. Надлежниот судија на претходната постапка, доколку тоа го оправдуваат посебни причини, наместо притвор може да определи друга мерка за обезбедување присуство на лицето чијашто екстрадиција се бара согласно со закон.

При лишување од слобода на лицето чијашто екстрадиција се бара, полициските службеници од Министерството за внатрешни работи веднаш мора да го поучат лицето лишено од слобода дека не е должно ништо да изјавува и дека има право на бранител и без одлагање да го известат надлежниот јавен обвинител кој поднесува предлог за определување притвор поради екстрадиција. Полициските службеници од Министерството за внатрешни работи се должни лицето лишено од слобода најдоцна во рок од 24 часа да го изведат пред судијата на претходна постапка. Домашниот надлежен орган е должен за лишувањето од слобода на негово барање без одлагање да го известат дипломатско-конзуларното претставништво на државата чиј државјанин е лицето лишено од слобода.⁴⁹⁰

Во однос на **начинот на постапување со лицето чијашто екстрадиција се бара**, судијата на претходната постапка откако ќе го утврди неговиот идентитет, му соопштува дека за него е распишана меѓународна потерница за екстрадиција. Судијата на претходната постапка ќе го поучи лицето дека може да земе бранител по свој избор, а доколку лицето само не избере бранител, судот ќе му определи бранител по службена должност. Судијата на претходната постапка ќе го поучи лицето дека може да даде согласност за екстрадиција во странска држава по скратена постапка за екстрадиција и дека со дадената согласност се откажува од примената на принципот на специјалност. Дадената согласност за екстрадиција по скратена постапка не може да се отповика.⁴⁹¹

Во однос на **рокот за доставување на барање за екстрадиција** е предвидено дека барањето за екстрадиција и потребните списи се доставуваат во рок кој не може да биде подолг од 40 дена од денот на донесувањето на решението за притвор заради екстрадиција. Ако лицето чијашто екстрадиција се бара биде пуштено од притвор поради истекот на рокот од 40 дена, а странската држава повторно поднесе барање за притворање заради екстрадиција или барање за екстрадиција, на лицето чијашто екстрадиција се бара може повторно да му се определи притвор заради екстрадиција.⁴⁹²

Во случаите кога треба да се **преземаат извидни дејствија** судијата на претходна постапка спроведува извидни дејствија и му ги доставува списите на надлежниот јавен обвинител за давање писмено мислење за исполнетост на законските претпоставки за екстрадиција. Списите и мислењето од надлежниот јавен обвинител судијата за претходна постапка ги доставува до советот на судот согласно

⁴⁹⁰ Член 61 од ЗМСКМ.

⁴⁹¹ Член 62 од ЗМСКМ.

⁴⁹² Член 63 од ЗМСКМ.

со одредбите од Законот за кривичната постапка кој со решение утврдува дали се исполнети законските претпоставки за екстрадиција. На ова решение право на жалба во рок од три дена од денот на приемот има лицето чијашто екстрадиција се бара, неговиот бранител и надлежниот јавен обвинител до кривичниот совет на повисокиот суд. Ако против лицето чијашто екстрадиција се бара пред надлежниот домашен суд е во тек друга кривична постапка, советот на судот согласно со одредбите од Законот за кривичната постапка ќе го назначи тоа во списите за преземените дејствија.

Постоење и непостоење на законски претпоставки за екстрадиција, доколку советот на судот согласно со одредбите од Законот за кривичната постапка најде дека се исполнети законските претпоставки за екстрадиција на странец, тоа ќе го утврди со решение. Против ова решение, право на жалба до надлежниот суд во рок од три дена има лицето чијашто екстрадиција се бара, неговиот бранител и јавниот обвинител. Правосилното решение со кое се утврдило постоење на законските претпоставки за екстрадиција заедно со сите решенија за притвор, се доставуваат до Министерството. Ако по доставување на списите до советот на судот согласно со одредбите од Законот за кривичната постапка,⁴⁹³ советот на судот најде дека не се исполнети законските претпоставки за екстрадиција, ќе донесе решение со кое утврдува дека не се исполнети законските претпоставки за екстрадиција. Ова решение, надлежниот домашен суд по службена должност ќе го достави до Врховниот суд на Република Северна Македонија, кој по добиеното мислење на надлежниот јавен обвинител, може да го потврди, укине или преиначи. Ако лицето чијашто екстрадиција се бара е во притвор, советот на судот согласно со одредбите од Законот за кривичната постапка може да одлучи тој да остане во притвор до правосилноста на ова решение.⁴⁹⁴

Министерот донесува решение со кое се дозволува или не се дозволува екстрадиција. Министерот нема да дозволи екстрадиција, ако на лицето чијашто екстрадиција се бара му било судено во отсуство, а државата барател не достави доволни гаранции дека на лицето ќе му се дозволи повторно судење во негово присуство во кое ќе бидат почитувани правата на одбраната. Министерот нема да дозволи екстрадиција на лицето чијашто екстрадиција се бара ако постојат сериозни причини на сомнение дека може да биде подложен на мачење и друг вид на сурово, нечовечно или понижувачко постапување или изрекување на смртна казна. На предлог на министерот Владата на Република Северна Македонија може да одлучи да не се дозволи екстрадиција, ако за тоа постојат посебно оправдани интереси за државата.⁴⁹⁵

Во решението со кое се дозволува екстрадиција министерот ќе наведе дека:

- 1) екстрадираното лице не може да се гони за друго кривично дело сторено пред екстрадицијата, освен за она кривично дело за кое е дозволена екстрадицијата;
- 2) спрема екстрадираното лице не може да се изврши казна за друго кривично дело сторено пред екстрадицијата;
- 3) спрема екстрадираното лице не може да се примени потешка казна од онаа на која е осуден, ниту смртна казна;
- 4) екстрадираното лице не смее да се предаде на трета држава заради гонење за кривично дело сторено пред дозволената екстрадиција;

⁴⁹³ Во смисла на членот 64 став 2 од ЗМСКМ.

⁴⁹⁴ Член 65 од ЗМСКМ.

⁴⁹⁵ Член 66 од ЗМСКМ; Во новиот предлог закон е додадена и основа согласно која министерот нема да дозволи екстрадиција, ако оцени дека на лицето нема да му биде обезбедено фер и правично постапување и судење. (Нацрт на Закон за Меѓународна соработка во кривичната материја, 2020 година).

5) спрема екстрадираното лице ќе биде повторена кривичната постапка, ако е осуден во отсуство и

б) должината на притворот за време на екстрадиционата постапка се засметува во казната.⁴⁹⁶

За решението со кое се дозволува екстрадиција ќе се извести странскиот надлежен орган преку домашниот надлежен орган или по дипломатски пат. Решението со кое се дозволува екстрадиција ќе се достави до Министерството за внатрешни работи кое со странските надлежни органи ќе се договори во однос на местото, времето и начинот на предавањето на лицето чијашто екстрадиција се бара. Предавањето на лицето чијашто екстрадиција е дозволена мора да биде извршено најдоцна во рок од 180 дена од денот на притворувањето. Во случај на виша сила поради која не можело да се изврши предавањето, по барање на странската држава може да се договори нов датум за предавање на лицето.⁴⁹⁷

Министерот може да донесе решение да се одложи екстрадицијата ако поради друго кривично дело кај домашен правосуден орган е во тек кривична постапка против лицето чијашто екстрадиција се бара или затоа што лицето чијашто екстрадиција се бара се наоѓа на издржување на казна затвор во Република Северна Македонија. Министерот може да донесе решение лицето чиешто предавање е одложено да се предаде на странската држава заради спроведување итни процесни дејствија, ако тоа нема да има штетни последици за кривичната постапка што се води пред домашните правосудни органи, ако странската држава даде гаранција дека ќе го држи во притвор лицето во текот на престојот во странската држава, како и дека ќе го врати во Република Северна Македонија во рокот што го определило Министерството.⁴⁹⁸

Ако екстрадираното лице го одбегне кривичното гонење или извршувањето на казната на странската држава и повторно се најде на територијата на Република Северна Македонија, ќе може да биде екстрадирано по повторно поднесено барање. Во овој случај странската држава не е обврзана кон барањето да ја достави документацијата предвидена за потребна.⁴⁹⁹

Ако екстрадиција **бараат истовремено повеќе држави**, поради исти или различни дела министерот, по претходна одлука на судот за исполнетост на законските претпоставки за секое од поднесените барања, ќе одлучи на која држава ќе го екстрадира лицето. Ако за исто лице истовремено бараат екстрадиција повеќе држави, одлука на која држава ќе и биде предадено лицето, донесува министерот кој ќе ги земе предвид тежината на кривичното дело, местото на сторување на кривичното дело или на чија територија е сторен поголемиот дел од инкриминираните дејствија во случај на продолжено кривично дело, чиј државјанин е или на чија територија организаторот има живеалиште во случај на кривично дело од организиран криминал, датумите на одделните барања за екстрадиција и дали тие се поднесени заради водење на кривичната постапка или заради извршување на казната.⁵⁰⁰

2.3.1.1. Скратена постапка за екстрадиција

⁴⁹⁶ Член 67 од ЗМСКМ.

⁴⁹⁷ Член 68 од ЗМСКМ.

⁴⁹⁸ Член 69 од ЗМСКМ.

⁴⁹⁹ Член 70 од ЗМСКМ.

⁵⁰⁰ Член 71 од ЗМСКМ.

Лицето чијашто екстрадиција се бара може да даде согласност да биде екстрадирано на странската држава по скратена постапка за екстрадиција, како и да се откаже од правилото на специјалност, по што советот на судот согласно со одредбите од Законот за кривичната постапка по претходно добиено мислење од надлежниот јавен обвинител ја одобрува неговата екстрадиција. Согласноста и откажувањето на правото се внесуваат во записникот на советот на судот и се неотповикливи. За согласноста по скратена постапка за екстрадиција, надлежниот суд без одлагање ќе го извести Министерството кое, најдоцна во рок од десет дена од денот на притворањето на лицето чијашто екстрадиција се бара, за ова ќе ја извести странската држава. Во овој случај странската држава не е обврзана да доставува официјално барање за екстрадиција. Ако лицето чијашто екстрадиција се бара даде согласност во предвидениот рок, надлежниот суд ќе спроведе скратена постапка за екстрадиција, ако сè уште не е примено барањето за екстрадиција. Ако лицето кое се бара даде согласност по истекот на рокот, а во меѓувреме биде примено барањето за екстрадиција, надлежниот суд може да спроведе скратена постапка за екстрадиција.⁵⁰¹

Ако лицето чијашто екстрадиција се бара се согласува со своето предавање по скратена постапка за екстрадиција судијата на претходна постапка, без одлагање, списите ги доставува до советот на судот кој најдоцна во рок од 48 часа одлучува за екстрадицијата. Екстрадицијата по скратена постапка се дозволува со решение кое опфаќа:⁵⁰²

- име и презиме, датум и место на раѓање, како и државјанство на лицето чијашто екстрадиција се бара,
- државата барател на која ѝ се предава лицето чијашто екстрадиција се бара,
- наведување на кривичното дело заради кое се предава,
- изјава дека лицето чијашто екстрадиција се бара се согласило со екстрадиција во поедноставена постапка,
- изјава дека лицето чијашто екстрадиција се бара се откажало од правилото на специјалност и
- одлука дека лицето чијашто екстрадиција се бара не смее да се предаде на трета држава заради кривично дело сторено пред неговото предавање.

Ова решение се доставува на лицето чијашто екстрадиција се бара, на неговиот бранител и на надлежниот јавен обвинител. Против решението на советот на судот лицето чијашто екстрадиција се бара и бранителот можат да поднесат жалба преку првостепениот суд до второстепениот суд согласно со Законот за кривичната постапка во рок од 24 часа од моментот на врачување на решението. По жалбата второстепениот суд е должен да одлучи во рок од 48 часа од денот на притворањето.⁵⁰³

⁵⁰¹ Член 72 од ЗМСКМ.

⁵⁰² Kosevaliska, Olga (2020) [Establishing the necessary framework for international cooperation in criminal matters – the case of Republic of N. Macedonia](#). In: Jean Monnet Module EU-Western Balkans Cooperation on Justice and Home Affairs, 23 June 2020, University of Salerno, Italy.

⁵⁰³ Член 73 од ЗМСКМ.

2.3.2. Постапување кога Република Северна Македонија бара екстрадиција

Постапката на екстрадиција започнува со поднесување на барање за меѓународна соработка во кривичната материја. Барањето се поднесува во писмена форма од страна на домашниот надлежен орган кој во согласност со Законот за меѓународна соработка во кривичната материја е Министерството за правда, домашен правосуден орган или прекршочен орган. Барањето се доставува директно до странскиот надлежен орган во услови на заемност или кога тоа е предвидено со меѓународен договор, додека во случаите кога не постои меѓународен договор Министерството за правда доставува барање по дипломатски пат преку Министерство за надворешни работи. Нашето право ја утврдува формата на барањето кое мора да биде во писмена форма и да содржи назив на органот кој го составил и назив на органот до кој е упатено барањето, правниот основ по кој се бара екстрадиција на лицето (заемност, меѓународен договор), опис на дејствието кое е сторено и причината поради која е поднесено тоа барање, законски назив на кривичното дело, опис на фактичката состојба, лични податоци и државјанство на лицето кое се бара. Покрај овие податоци кон барањето за екстрадиција треба да бидат доставени и некои други документи како податоци од кои би се утврдил идентитетот на лицето кое се бара, уверение или други податоци за државјанство, обвинение, пресуда или друг акт со исто правно дејство, опис на делото, законски назив на кривичното дело и докази за основано сомневање и за крај препис од одредбите на Кривичниот законик на Република Северна Македонија кој треба да се примени или е применет врз лицето чијашто екстрадиција се бара. Кога доставените податоци и информации не се доволни за да се одлучи дали бараното лице ќе биде екстрадирано или не, нашиот надлежен орган може да побара од странската држава да достави дополнителни информации и да и определи рок во кој треба да ги достави. Така е и во Европската конвенција за екстрадиција која е ратификувана од страна на нашата земја.⁵⁰⁴

Во нашето законодавство е предвидено постапката на екстрадиција да се води во согласност со домашното право, доколку со меѓународен договор не е нешто друго предвидено, па според одредбите од Законот за меѓународна соработка во кривичната материја судија на претходна постапка може да донесе решение за мерка притвор на лицето кое се бара, по претходно поднесен предлог од страна на надлежен јавен обвинител и доколку за тоа постојат услови согласно со одредбите на Законот за кривична постапка. Мерка притвор може да се изрече во согласност со нашето законодавство, доколку постои основано сомневање дека едно лице сторило кривично дело, а притворот е неопходен за непречно водење на кривичната постапка:

- доколку тоа лице се крие, не може да се утврди неговиот идентитет или пак постојат некои други околности кои укажуваат на негово бегство;

- во случај кога постои основан страв дека лицето ќе ги уништи трагите на кривичното дело, ќе ги сокрие или фасификува, или ако постои можност да ја попречува истрагата со негово влијание врз сведоците во постапката, соученниците или прикривачите;

- постојат околности кои наведуваат на тоа дека лицето може да го повтори кривичното дело, да го доврши делото кое било во обид или ќе стори кривично дело со кое сака да упати закана;

⁵⁰⁴ Законот за ратификација на Европската конвенција за екстрадиција со Додатен протокол и Втор додатен протокол, 20 мај 1999 година.

- доколку обвинетиот е уредно повикан, а избегнува да се појави на главната расправа или кога сите околности укажуваат на тоа дека тој не сака и одбегнува да ја прими поканата.⁵⁰⁵

При самото лишување од слобода на лицето од страна на полициски службеници од Министерството за внатрешни работи, ова лице треба да биде поучено за неговите права во текот на постапката, како и тоа дека има право на бранител, а во рок од 24 часа да биде изведено пред судија на претходна постапка. Законот предвидува можност лицето кое се бара да може да даде согласност за екстрадиција во странска држава по скратена постапка за екстрадиција, меѓутоа со вака дадената согласност би значело дека лицето се откажува од принципот на специјалитет. Начелото на специјалитет е едно од основните начела на екстрадицијата кое значи дека лицето кое е предадено на друга држава не може да биде гонето или казнето за некое друго кривично дело кое било сторено пред екстрадицијата или различно од она за кое е дозволена постапката на екстрадиција.⁵⁰⁶ Вака дадената согласност за скратена постапка на екстрадиција е неотповиклива, по која надлежниот суд без одлагање го известува Министерството за правда, кое најдоцна во рок од десет дена, откако лицето е притворено треба да ја извести странската држава.

Во редовната постапка на екстрадиција Министерот треба да донесе решение со кое ќе дозволи или нема да дозволи екстрадиција. Таа нема да биде дозволена, доколку лицето кое се бара било судено во отсуство, а странската држава не даде гаранција дека ќе дозволи повторно судење во негово присуство. Исто така нашето законодавство не дозволува екстрадиција на лица за кои смета дека ќе бидат подложени на мачење и друг вид на сурово, нечовечко или понижувачко постапување и казнување, или пак доколку на лицето му се заканува смртна казна. Смртната казна денес не е толку присутна, но сепак во некои држави сè уште постои и може да биде изречена и спроведена за определени кривични дела. Но и кога државата која ја бара екстрадицијата во своето национално законодавство ја има Предвидено оваа казна, треба да даде изречна гаранција дека смртната казна која е забранета низ светот нема да се спроведе во конкретниот случај. Таа е изречно исклучена и од екстрадиционото право на Германија регулирано со Законот за меѓународна правна помош во кривичната материја.⁵⁰⁷

Во нашето законодавство изрично е забрането екстрадираното лице да се гони или казни во странската држава за друго дело кое не е предмет на екстрадицијата или кое е сторено пред постапката на екстрадиција, а исто така е забрането и екстрадираното лице да се казни со потешка казна од онаа на која е осудено или пак смртна казна. Екстрадицијата строго е забранета и нема да се изврши за политички кривични дела и дела кои се поврзани со нив, како и за воени кривични дела. Како политичко дело според нашето законодавство не се смета делото атентат на шеф на држава или на некој член од неговото семејство, како и тероризмот и кривични дела од типот на меѓународни злосторства. Лицето не смее да биде екстрадирано на трета држава заради гонење за дело сторено пред дозволената екстрадиција, и спрема ова лице треба да биде повторена кривичната постапка, ако е осудено во отсуство. При вака донесеното решение за екстрадиција од страна на министерот со горенаведените правила и забрани, домашниот надлежен орган треба да го извести странскиот надлежен орган за дозволата за екстрадиција. Ова решение се доставува до Министерството за внатрешни работи кое треба да се договори со странските

⁵⁰⁵ Закон за кривична постапка чл. 165, Службен весник на РМ, бр. 150 од 18.11.2010 година.

⁵⁰⁶ Bantekas, I., Nash, S., (2003): International criminal law, second edition, Cavendish Publishing Limited.

⁵⁰⁷ Gesetz über die internationale Rechtshilfe in Strafsachen (IRG) § 8, Ausfertigungsdatum: 23.12.1982, достапен на <http://www.gesetze-im-internet.de/irg/> последен пристап 28.01.2016.

надлежни органи за времето, местото и начинот на предавање на лицето кое се бара. При тоа лицето чија екстрадиција се бара, по донесеното решение за екстрадиција треба да биде предадено најдоцна во рок од 180 дена од денот на неговото притворање.⁵⁰⁸

Во случај кога има конкуренција во барањата за екстрадиција од повеќе држави, за едно лице кое сторило кривично дело, треба да се воспостави приоритет во одлуката за предавање. При тоа ќе се земат предвид повеќе околности како на пример која држава прва поднела барање за екстрадиција, потоа државата која бара предавање за најтешко дело, државата чиј државјанин е бараното лице, државата на чија територија е извршено кривичното дело и др.⁵⁰⁹ Во нашиот закон одлуката на која држава ќе и биде предадено лицето за кое барање за екстрадирање има од повеќе држави за исти или различни дела, донесува министерот. Тој во својата одлука се раководи од повеќе критериуми, како тежината на кривичното дело, местото на сторување на делото, чиј државјанин е сторителот, времето на поднесување на барањата како и тоа дали една држава бара екстрадиција заради водење кривична постапка или заради извршување на казната.⁵¹⁰ Слично вакво решение се среќава и во Европската конвенција за екстрадиција, која слободно одлучува чие барање ќе исполни.

Кога постои опасност дека лицето чијашто екстрадиција се бара, ќе побегне или ќе се сокрие, министерот може да бара против тоа лице да се преземат законските мерки заради негово привремено притворање. Во барањето за привремено притворање посебно ќе се назначат податоците за идентитетот на лицето чијашто екстрадиција се бара, видот и називот на кривичното дело, бројот на одлуката, датумот, местото и називот на органот што го определил притворот, односно податоци за правосилноста на пресудата.⁵¹¹

Домашниот правосуден орган кој распишал меѓународна потерница, целокупните списи во оригинал или заверени копии заедно со барањето за екстрадиција ги доставува до Министерството. Кога против лицето чијашто екстрадиција се бара во тек е кривична постапка пред домашен правосуден орган, домашниот правосуден орган до Министерството доставува:

- 1) официјално барање за екстрадиција;
- 2) наредба за спроведување на истражна постапка, односно обвинителен предлог или обвинителен акт;
- 3) решение за притвор;
- 4) наредба за издавање меѓународна потерница и
- 5) извод од текстот на Кривичниот законик на Република Северна Македонија.

Кога лицето чијашто екстрадиција се бара правосилно е осудено, надлежниот суд или казнено-поправната установа до Министерството треба да достават:

- 1) барање за екстрадиција;
- 2) правосилна судска пресуда;

⁵⁰⁸ Закон за меѓународна соработка во кривичната материја, Службен весник на РМ, бр. 124 од 20.09.2010 година.

⁵⁰⁹ Камбовски, В. (1998): Меѓународно казнено право, Просветно дело – Скопје, стр. 144.

⁵¹⁰ Закон за меѓународна соработка во кривичната материја чл.71 ст. 2, Службен весник на РМ, бр. 124 од 20.09.2010 година.

⁵¹¹ Член 75 од ЗМСКМ.

- 3) налог за упатување на издржување на казната затвор или упатен акт;
- 4) наредба за издавање меѓународна потерница и
- 5) извод од текстот на Кривичниот законик на Република Северна Македонија.⁵¹²

Постојат ограничувања на кривично гонење и изрекување на пресуда. Ако лице чијашто екстрадиција се бара биде екстрадирано ќе може кривично да се гони, односно спрема него ќе се изврши казната само за кривичното дело за кое е одобрена екстрадицијата. Ако екстрадицијата е одобрена под услови на видот или висината на казната и тие услови биле прифатени, надлежниот суд при изрекувањето на казната е врзан со тие услови, а ако се извршува изречена казна судот што судел во последен степен ќе ја преиначи пресудата и ќе ја сообрази изречената казна со условите за екстрадиција. Ако екстрадираното лице е притворено во странска држава за кривично дело за кое е екстрадирано, времето поминато во притвор се засметува во казната. Ако екстрадираното лице во странската држава е осудено во отсуство во секој случај кривичната постапка ќе биде повторена.⁵¹³

Ако против екстрадираното лице подоцна се дознае дека се во тек и други кривични постапки пред домашен суд, или дека правосилно е осудено од домашен суд за кривични дела сторени пред да биде дозволена екстрадицијата, домашниот суд или казнено-поправната установа може до Министерството дополнително да достави барање за екстрадиција согласно одредбите коишто важат за барањето за екстрадиција кога истата се бара од Северна Македонија, заедно со изјава на записник на екстрадираното лице.⁵¹⁴

Во случај кога Република Северна Македонија бара екстрадиција, домашниот правосуден орган барањето за екстрадиција и списите потребни за екстрадиција до Министерството ги доставува на македонски јазик и неговото кирилско писмо со превод на јазикот на државата од која се бара екстрадиција или на еден од службените јазици на Советот на Европа. Во случај кога екстрадиција бара странска држава од Република Северна Македонија, списите потребни за екстрадиција Министерството до надлежниот суд ги доставува на јазикот на странската држава со заверен превод на македонски јазик и неговото кирилско писмо.⁵¹⁵

Трошоците за преземање од договореното место на лице чијашто екстрадиција и е одобрена на Република Северна Македонија, паѓаат на товар на Буџетот на Република Северна Македонија. Во случаите на екстрадиција на лице во Република Северна Македонија, трошоците на притворот и превозот на лицето чијашто екстрадиција е одобрена до договореното место на предавање во Република Северна Македонија паѓаат на товар на Буџетот на Република Северна Македонија.⁵¹⁶

2.4. Европски налог за апсење – European arrest warrant (EAW)

⁵¹² Член 76 од ЗМСКМ.

⁵¹³ Член 77 од ЗМСКМ.

⁵¹⁴ Член 78 од ЗМСКМ.

⁵¹⁵ Член 80 од ЗМСКМ.

⁵¹⁶ Член 81 од ЗМСКМ.

Европскиот налог за апсење (EAW) е поедноставена постапка за прекугранично судско предавање што се применува во сите земји-членки на Европската Унија. EAW се издава од судски орган во прва земја-членка (земја-членка што издава) на судски орган во втора земја-членка (земја-членка што ја извршува) заради предавање за кривично гонење или извршување на казна затвор. EAW е креиран во јануари 2004 година⁵¹⁷ и истиот се заснова на принципот на заемно признавање и се заснова на доверба и директен контакт меѓу судските органи на земјите-членки. Заменувајќи ги претходните алатки за екстрадиција кои бараа политичка вклученост, инструментот овозможува побрзи и поедноставни процедури за предавање со поставување строги временски ограничувања за предавање на осомничените и осудените лица. Со ова се обезбедува со една единствена стандардизирана форма да се постигне крајната цел, а исто така се намалуваат, односно ограничуваат можностите за одбивање од страна на државата извршител.⁵¹⁸

Европскиот налог за апсење е дефиниран како судска одлука која е донесена во една држава-членки поради апсење и предавање на бараното лице од страна на друга држава-членки, со цел спроведување кривичен прогон или извршување санкција: затворска казна, притвор или друга мерка на безбедност.

EAW, е еден од најчесто применуваните инструменти во ЕУ. Вера Јурова Еврокомесарка за правда, потрошувачи и родова еднаквост при презентирањето на Прирачникот за примена на EAW, истакна дека „Европскиот налог за апсење е приказна за успех и драстично го скратува времето кога криминалците ќе бидат префрлени од една земја-членка на ЕУ во друга“.

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Издаден и EAW	6.89 4	6.88 9	10.88 3	14.91 0	15.82 7	13.89 1	9.78 4	10.66 5	13.14 2	14.94 8	16.14 4	16.63 6	17.49 1
Извршен и EAW	836	1.22 3	2.221	3.078	4.431	4.293	3.15 3	3.652	3.467	5.535	5.304	5.812	6.317

Табела 1: Број на издадени и извршени EAW, 2005-2017.

Извор: https://e-justice.europa.eu/content_european_arrest_warrant-90-en.do⁵¹⁹

Кога и како беше донесен актот за креирање на EAW?

Советот на Европската Унија, имајќи го предвид Договорот за Европска Унија, како и предлогот на Европската комисија и мислењето на Парламентот на 13 јуни 2002 година ја усвоил Рамковната одлука за Европскиот налог за апсење и постапката на

⁵¹⁷ Види Рамковна одлука на Советот 2002/584/JHA од 13 јуни 2002 година за Европскиот налог за апсење и постапките на предавање помеѓу државите-членки – изјави дадени од одредени држави-членки (2002, OJ L 190/1) и Изјави согласно членот 31(2) од Рамковната одлука на Советот од 13 јуни 2002 година за Европскиот налог за апсење и постапките на предавање помеѓу државите-членки (2003, OJ L 246/1).

⁵¹⁸ Wouters, Jan; Naert, Frederik (June 2004). "[Of Arrest Warrants, Terrorist Offences and Extradition Deals: An Appraisal of the EU's Main Criminal Law Measures against Terrorism after '11 September'](#)" (PDF). Institute for International Law, K.U. Leuven. Retrieved 18 January 2012.

⁵¹⁹ Види и [Report on the implementation of Council Framework Decision on the European arrest warrant and the surrender procedures between Member States](#) .

предавање помеѓу земјите членки на ЕУ.⁵²⁰ Врз основа на Преамбулата на Рамковната одлука, главната цел на Европската Унија е да создаде простор на слобода, безбедност и правда која состојба би се постигнала со укинување на постапката на екстрадиција помеѓу земјите-членки и нејзина замена со систем на непосредно предавање помеѓу надлежните правосудни органи на државите. Процесот на предавање на лица кои се осудени или осомничени заради спроведување на санкциите или покренување на кривична постапка е со цел да се спречи бавната и сложена постапка на екстрадиција и нејзино поедноставување и олеснување.

Ова е барање на судски орган во една земја на ЕУ за апсење на лице во друга и негово предавање за гонење или извршување затворска казна или налог за притвор издаден во првата земја. Механизмот се заснова на принципот на заемно признавање на судските одлуки. Оперативен е во сите земји на ЕУ и истиот се реализира преку директни контакти меѓу судските органи.

При примената на ЕАВ, властите треба да ги почитуваат процедуралните права на осомничените или обвинетите лица - како што се правото на информирање, да имаат адвокат и толкувач и да имаат правна помош утврдена со закон во земјата каде што се уапсени.

Европскиот налог за апсење претставува прв чекор кон принципот на заемно признавање на судските пресуди кој е темел на развојот на судската соработка и гарант на унапредувањето и почитувањето на основните човекови права и слободи. Во него се направени определени промени кои се однесуваат на термините на државите кои се опфатени со истиот, со тоа што државата која бара определено лице е наречена држава која го издава Европскиот налог за апсење, додека замолената држава, сега е држава која го извршува Европскиот налог за апсење.⁵²¹

2.4.1. Постапка за издавање на Европски налог за апсење

Рамковната одлука уредува кога може да биде издаден Европски налог за апсење.⁵²² Тој се издава поради покренување истрага за сторено кривично дело, кога лицето сè уште не е осудено и во тек е преткривична постапка, каде лицето се јавува во својство на сторител, соизвршител, помагач или организатор. Земја членка може да бара извршување на налогот поради извршување на казна, кога кривичната постапка е завршена со донесување на осудителна пресуда. Тоа најчесто се случува кога лицето е во бегство и не е достапно пред надлежните правосудни органи на државата која го осудила, па истата го бара со цел извршување на санкцијата. Исто така за едно лице може да биде издаден налог за апсење со цел извршување одлука за притвор, кога за лицето е донесена ваква одлука во преткривична постапка но истото не е достапно на надлежните органи кои ја извршуваат одлуката, а истите се сомневаат дека тоа се наоѓа на територијата на друга земја – членка.⁵²³

Постапката за издавање на Европскиот налог за апсење е регулирана со Рамковната одлука, кој предвидува дека за издавање на налогот е надлежен судскиот

⁵²⁰ Council Framework Decision of 13 June 2002 on the European arrest warrant and the surrender procedures between Member States, Decision 2002/584/JHA, Official Journal L 190 od 18.07.2002.

⁵²¹ Council Framework Decision of 13 June 2002 on the European arrest warrant and the surrender procedures between Member States.

⁵²² Види го HANDBOOK ON HOW TO ISSUE AND EXECUTE A EUROPEAN ARREST WARRANT, Brussels, 28.9.2017 C(2017) 6389.

⁵²³ Види Карчева, Сања (2016), *op.cit.*

орган на државата која го бара издавањето. Налогот се доставува до онаа држава на чијашто територија се смета дека престојува бараното лице. Доколку лицето се наоѓа на територијата на замолената држава, таа има обврска да го уапси лицето без одлагање и да го смести во екстрадиционен притвор. Потоа следува полициската постапка на утврдување на идентитетот на притвореното лице и укажување на неговите универзални права кои се однесуваат на овозможување на одбрана, медицинска помош, информирање на семејството итн., на јазикот којшто е разбирлив за приведеното лице. Полициските органи на државата која го извршува налогот постапуваат по барањето како одлуката да е донесена од страна на нивни домашен суд, односно надлежен орган на нивната држава. Потоа следува прелиминарно сослушување на приведеното лице и укажување на неговите права и обврски во постапката. Кога во текот на одлучувањето по барањето за предавање на лицето не постојат доволно елементи за донесување на позитивна одлука, може да се побара дополнување на налогот од државата која го издава, кое дополнување се однесува на формално исполнување на условите на издадениот налог. По прелиминарното сослушување и барањето за дополнување на налогот следува главно сослушување пред надлежен суд кое се закажува во разумен рок од моментот на апсење. Целта на ова сослушување е да се утврди дали налогот е подобен за извршување, дали е уредно дополнет, доколку тоа било побарано и дали постојат определени правни пречки или други пречки за извршување на Европскиот налог за апсење.⁵²⁴

2.4.2. Причини за одбивање на Европскиот налог за апсење

Во согласност со Рамковната одлука главните пречки кои се јавуваат како причина за неизвршување на налогот се поделени на задолжителни и факултативни. Како задолжителни причини за одбивање на налогот Рамковната одлука во членот 3 ги определува: амнестијата, традиционалното начело *ne bis in idem* и застареност на делото. Во следниот член 4 таа ги појаснува факултативните пречки кои претставуваат факултативна основа за неизвршување на налогот, а се однесуваат на двојна криминалност за други дела освен 32 дела наведени во член 2 ст.2. од Рамковната одлука за ЕАВ,⁵²⁵ кривична постапка која е во тек во државата од која се бара извршувањето за исто кривично дело, изречена правосилна пресуда, законска

⁵²⁴ Željko Nikač, Nedžad Korajlić, Maida Bećirović, *Evropski nalog za hapsenje I predaju kao supstitut ekstradicije u EU, Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu* Карчева, Сања (2016).

⁵²⁵ Овие дела се наброени во член 2 став 2 од Рамковната одлука, а се однесуваат на: Членство во криминална организација, Тероризам, Трговија со луѓе, Сексуална експлоатација на деца и детска порнографија, Нелегална трговија со дрога и психотропни супстанции, Нелегална трговија со оружје, муниција и експлозивни, Корупција, Кривично дело проневера, Перење приходи од кривични дела, Фалсификување пари вклучувајќи фалсификување на еврото, Сајбер криминал, Еколошки криминал, нелегална трговија со загорени видови на животни, растенија и дрва, Помош при нелегален влез и нелегален престој, Убиство со умисла, тешка телесна повреда, Нелегална трговија со органи и човечки ткива, Киднапирање, заточеништво и незаконско апсење, Расизам и ксенофобија, Кражба во организирана форма или со огнено оружје, Нелегална трговија со културни добра, Измама, уцена, Умножување и пиратерија на производи, Фалсификување службени документи и тргување со нив, Фалсификување платежни средства, Нелегална трговија со хормони и други поттикнувачи на развојот, Нелегална трговија со нуклеарни и радиоактивни супстанции, Трговија со украдени автомобили, Злоставување, Прекршоци кои се во надлежност на Меѓународниот кривичен суд, Киднапирање авиони и бродови, Саботажа., Council Framework Decision of 13 June 2002 on the European arrest warrant and the surrender procedures between Member States, Article 2 cl 2.

забрана за кривично гонење или казнување, правосилна осуда за кривично дело итн. Во член 3 Рамковната одлука предвидува дека државата која треба да го изврши Европскиот налог за апсење, задолжително го одбие налогот, доколку делото е опфатено со акт на амнестија врз основа на нејзиниот правен систем, каде оваа земја во согласност со нејзиното кривично законодавство била надлежна за кривичното гонење на истото дело. Исто така задолжително е одбивањето на Европскиот налог за апсење, доколку надлежниот правосуден орган на државата на извршување добие информација дека бараното лице за истото кривично дело е правосилно осудено, изречена му е казна, изречената казна е издржана или пак во моментот е на издржување на казната или повеќе не може да биде извршена во согласност со правото на земјата на осудата. Овде станува збор за традиционалното начело на *non bis in idem*. Како задолжителна причина за одбивање на налогот е предвидена и кога лицето кое е барано со Европскиот налог за апсење, поради неговата возраст не може да биде правосилно осудено за кривичното дело кое му се става на товар со налогот врз основа на законодавството на земјата на извршувањето.

Како една од пречките за извршување на налогот врз основа на член 4 од Рамковната одлука, каде се предвидени и образложени факултативните пречки за разлика од претходните кои беа со задолжителна основа за одбивање на налогот е непостоењето на обострана казнивост, односно двојна инкриминација. Кога делото за кое се бара екстрадиција, во државата која треба да го изврши налогот не е предвидено кривично гонење, односно истото не е предвидено како кривично дело во согласност со нејзините кривично правни прописи, земјата – членка може да го одбие неговото извршување. Сепак од ова правило се исклучени даночните, царинските и валутните дела. Налогот ќе биде одбиен и кога лицето за кое е поднесен налогот за апсење е кривично гонето во земјата на извршување за истото кривично дело кое е предмет на налогот. Причина за одбивање на налогот е начелото *ne bis in idem*, односно кога за бараното лице веќе е донесена правосилна пресуда за истото кривично дело во некоја од земјите – членки, која одлука се спротивставува на понатамошното кривично гонење, како и кога надлежните правосудни органи на земјата на извршување за кривичното дело кое е опфатено со Европскиот налог за апсење одлучиле да не преземат кривично гонење или започнатата постапка да се прекине. Рамковната одлука дозволува одбивање на налогот и неговото извршување кога кривичното гонење и казнување на бараното лице е забрането за делото за кое се бара во согласност на законодавството на земјата извршител, а самото дело потпаѓа во нејзина надлежност и е опфатено со нејзините кривично правни прописи. Во член 4 став 5 истата предвидува одбивање на налогот и доколку надлежните правосудни органи на државата на извршувањето имаат сознанија дека лицето за кое е издаден налогот за истото дело е правосилно осудено во некоја трета земја членка, казната ја има издржано, во моментот се наоѓа на издржување или истото е прекинато, или пак во согласност со законот на земјата која ја донела пресудата истата повеќе не може да се изврши. Потоа кога налогот е издаден поради извршување казна затвор или мерка притвор, а лицето е државјанин, има живеалиште или престојувалиште во земјата која треба да го изврши налогот, а истата се обврзала дека казната затвор или мерката притвор ќе ги извршува во согласност со нејзиното домашно законодавство. Кога Европскиот налог за апсење е издаден за дела кои се извршени целосно или делумно на територијата на земјата која треба да го изврши налогот, или на места кои се сметаат во нејзина надлежност, како и за дела кои се сторени надвор од територијата на земјата која го издава налогот, а земјата на извршување не дозволува кривично гонење за ваков тип на дела извршени надвор од нејзина територија, Рамковната одлука предвидува одбивање на извршувањето на

Европскиот налог за апсење, односно ги статуира основните пречки за извршувањето на налогот.⁵²⁶

2.4.3. Разлика помеѓу Европскиот налог за апсење и екстрадицијата

Која е главната разлика помеѓу Европскиот налог и екстрадицијата? Прва и особено важна разлика се строгите временски ограничувања за извршување кои ги има ЕАВ. Земјата каде што лицето е уапсено треба да донесе конечна одлука за извршување на ЕАВ во рок од 60 дена по апсењето на лицето. Доколку лицето се согласи на предавање, одлуката за предавање мора да се донесе во рок од 10 дена. Бараното лице мора да се предаде што е можно поскоро на датум договорен меѓу засегнатите власти и не подоцна од 10 дена по конечната одлука за извршување на ЕАВ. Во овој контекст, во прегледот за брзината на извршување на налогот во 2017 година за лицата кои требало да бидат предадени временската рамка е следна:

- За лица кои се согласиле да бидат предадени – 15 дена;
- За лица без согласност за предавање – 40 дена.

Втората разлика е во проверката на двојна инкриминација - повеќе не е потребна за 32 категории кривични дела. За 32 категории на дела, нема проверка дали делото е кривично дело во обете земји. Единствено барање е да биде казниво со најмалку 3 години затвор во земјата која го издава. За останатите кривични дела, предавањето може да биде предмет на проверка на принципот на двојна инкриминација.

Трета разлика е ослободување од политичката интервенција. Одлуките се донесуваат само од судски органи, без никакви политички влијанија.

Четврта разлика - предавањето на државјани. Земјите во ЕУ веќе не можат да одбиваат да ги предадат своите државјани, освен ако не го преземат извршувањето на затворската казна против лицето кое се бара.

⁵²⁶ Види повеќе, Council Framework Decision of 13 June 2002 on the European arrest warrant and the surrender procedures between Member States, Article 3 i 4.

ГЛАВА 10: ПРИЗНАВАЊЕ И ИЗВРШУВАЊЕ НА СТРАНСКИ КАЗНЕНИ ПРЕСУДИ – ПОСТАПКА НА ЕГЗЕКВАТУРА

1. Поим и значење на постапката за егзекватура

Постапката на егзекватура е постапка со која се признава и се извршува странската пресуда.

Постапката на егзекватура има две цели: *прво, испитување на условите на трансфер и на компатибилност на пресудата со домашниот уставен, правен и казнено-правен систем; и второ, адаптирање на изречената санкција на домашниот систем на казни и други санкции.* Одлуката за егзекватура е *унилатерална и хомогена.*

„Извршувањето на странска кривична пресуда, според својата форма, претставува извршување на домашна пресуда за (странска) кривична санкција, а според својата содржина, акт на правна помош. Или, попрецизно, извршувањето на странска кривична пресуда, според својата форма, секогаш претпоставува донесување (судска) одлука во замолената држава со која се утврдува постоењето претпоставки за неа, според домашното право и (евентуално) ја приспособува странската кривична санкција на прописите на внатрешното законодавство. Во замолената држава значи, *stricto sensu*, се извршува одлуката на домашен суд за кривичната санкција што ја изрекол странски суд, а не странска кривична пресуда. Од аспект на внатрешното право, значи, станува збор за извршување одлука на домашен суд. Од друга страна, извршувањето на странска кривична пресуда, според својата содржина и цел, несомнено претставува акт на правна помош што замолената држава ѝ ја укажува на државата молител, со тоа што нејзините органи (по правило, органите за извршување на кривичните санкции) преземаат низа дејства за да ја извршат кривичната санкција изречена во другата држава и на тој начин да го остварат нејзиното право на казнување⁵²⁷“

Развивањето на овој облик на меѓународна соработка има мошне широка основа, во која посебно место зазема принципот на солидарност на државите во борбата против криминалот, како национален и меѓународен проблем. Секој треба да биде заштитен од повторно судење за едно исто дело не само во неговата држава, туку во која и да е друга држава, од двократно издржување на еднаш издржаната казна итн. Кога се работи за извршување на странската казнена пресуда, најхумано и најефективно може да биде издржувањето на казната затвор во држава во која осудениот има постојано престојувалиште во неговото природно и социјално „милје“, а извршувањето на паричната казна - во онаа држава во која се наоѓа неговиот имот.

Со зголемувањето на меѓународниот сообраќај и комуникации, изразените миграциони движења, се зголемува ризикот државјаните на една држава да дојдат во судир со казнените закони на друга држава. Казнените закони, имаат исклучително територијално дејство. Апсолутниот државен суверенитет значи негација на можноста за признавање на какво било дејство, како и негација на можноста за признавање на странска казнена пресуда, а особено на нејзиното извршување. Стојалиштето за апсолутниот државен суверенитет и со него поврзаниот принцип на територијалитет во својот екстрем, нетолерантен вид денес се напуштени. Тие се повеќе се потиснати со принципите на меѓународната солидарност и соработка. Согласно

⁵²⁷ Крапас, D. (1987). *Međunarodna krivičnopravna pomoć*, Zagreb: Informator, стр. 107-108.

интересот за развивање на меѓународната солидарност во сузбивањето на криминалитетот, институтот на извршување на странска кривична пресуда добива особено значење што го поместува над останатите облици на кривичноправна помош. Гледано од тој аспект, овој институт, всушност, значително го олеснува извршувањето и на оние кривични санкции спрема осудени лица, кои согласно принципот на неекстрадирање домашни државјани се вратиле во својата држава со цел да го избегнат нивното издржување.⁵²⁸

Со признавањето и извршувањето на странски кривични пресуди, несомнено, се врши одреден степен на модификација на традиционалните концепти за сувереност и јурisdикција на националната држава врз одредени институти во кривичната материја. Ова неизбежно води кон модернизирање на борбата и справувањето со новите нетрадиционални форми на криминалитет.⁵²⁹

Резервирањето став кон генералното признавање и извршување на странски казнени пресуди денес се потпира врз некои други рационални аргументи. Со право се истакнува, дека апсолутно признавање на негативното дејство на странските пресуди може да води кон неоправдани привилегии на извршителот којшто е осуден во странство, може да води кон повреда на начелото на законитост и да се претвори во атак врз слободите и правата на човекот. Извршувањето на казните кои се состојат во лишување од слобода е неможно при постоење големи разлики во пенетенцијалните системи. Признавањето на меѓународната важност на пресудите претполага изедначеност на казнено - правните системи на одделните држави, што пак не е секогаш случај.

Во теоријата и во меѓународната и националната регулатива на овој институт се формулирани неколку минимални претпоставки за признавање на меѓународна важност на казнените пресуди.

Во **првата** група влегуваат претпоставките **во однос на казнивото дело** на кое се однесува пресудата. Најпрвин, потребно е казнивото дело да потпаѓа под репресивната власт на државата во која е донесена пресудата, односно да постои „точка на врзување“ што тоа дело го подведува под нејзината јурisdикција. Натаму, врз тоа дело да се протегнува и репресивната власт на државата во која се признава или се извршува странската казнена пресуда. Други претпоставки се: исполнување на условот на двојна инкриминација; да не се работи за ситни, багателни казниви дела; и да е во прашање дело за кое е дозволена екстрадиција.

Втората група ја сочинуваат условите **во однос на самата казнена пресуда**: да се работи за пресуда, односно за мериторна одлука – ослободителна или осудителна, пресудата да е правосилна и извршна; пресудата да е донесена од редовен, а не од вонреден суд;⁵³⁰ и потребно е во постапката што претходела на пресудата да биле запазени основните гаранции за правата на обвинетиот.

Третата група ги покрива **општите услови**, како што е барањето со признавањето или со извршувањето на странската пресуда да не се повредува

⁵²⁸ Сулејманов, З. (1999), „Извршување на странска кривична пресуда“, Скопје: МРКК, год. 6, бр. 1-22. стр. 67-94.

⁵²⁹ Види повеќе во Јованов, Илија: Извршување на странски кривични пресуди: Правна регулатива во македонското законодавство и Меѓународни препораки во извршувањето на судските одлуки, Стручна статија УДК 316.624(049.3)

⁵³⁰ исклучено е признавање и извршување одлуки на вонредни судови кои не претставуваат дел од редовниот правосуден систем;

домашниот јавен поредок, да не се загрозува националната безденост и конечно пресудно е и постоењето на фактички реципроцитет.

Признавањето на екстратериторијално дејство на казнената пресуда може да се појави во негативен или позитивен вид. Оттука имаме:

- признавање на блокирачко, негативно дејство на казнената пресуда односно нејзино третирање како „res judicata“ во друга држава со сите консеквенции;
- признавање на позитивни ефекти на казнената пресуда, што значи нејзиното третирање во друга држава како домашна пресуда; и
- извршување на санкцијата што е изречена со пресудата во друга држава, што претставува највисок дострел на признавање на нејзиното позитивно дејство.⁵³¹

1.1. Признавање негативно (блокирачко) дејство на странски казнени пресуди

Под **признавање на негативно дејство** на странска казнена пресуда се подразбира нејзино уважување како „res judicata“ изедначувањево нејзиниот блокаторен ефект во однос на забраната за повторно гонење и повторно казнување на извршителот за истото казниво дело (non bis in idem) со домашната пресуда. Блокирачкото дејство на пресудата во повеќе законодавства се условува со претходното извршување на казната. Во заштитата на некои основни вредности и блага, државата не секогаш може да има целосна доверба во странското казнено право, странското правосудство и во неговите казнени – судски продукти, а тоа води кон неприфаќање на негативно дејство и истакнување на правилото „bis in idem“ во однос на делата со кои се напаѓа тие вредности и блага.

Во современото казнено право постојат различни пристапи кон признавањето на негативното дејство на странските пресуди. Некои законодавства воопшто не ја уважуваат странската кривична пресуда како „res judicata“, без оглед на тоа за кое дело се работи, каде е извршено делото и кој е негов извршител. Во други казнени законодавства главно е прифатено решението на исклучување на принципот за дела опфатени со овој принцип е исклучен и за делата на кои се однесува реалниот (заштитниот) принцип. За другите дела извршени во странство пресудата се уважува како „res judicata“, ако се работи за правосилна ослободителна пресуда или за осуда на казна што е издржана, застарена или простена. Во некои законодавства негативно дејство на странската пресуда се признава само кај универзалниот принцип. Новите струења во признавањето на негативното дејство на странските пресуди на европска почва во најконцентриран облик се содржани во Европската конвенција за меѓународното важење на казнени пресуди од 1970 година, усвоена во рамките на СЕ. Ституирана забраната „non bis in idem“ како општ принцип важи за странска ослободителна пресуда, осуда на санкција што е издржана, простена или застарена или пресуда со која извршителот е огласен за виновен без изречување санкција.

1.1.1. Принцип на импутација

⁵³¹ Камбовски, В. (1998): стр.164;

Пресметувањето на казната што извршителот ја издржал во странство во казната што ја изрекува за истото казниво дело домашниот суд ја прави содржината на овој принцип и претставува компензација, за непризнавањето на негативното дејство казнена пресуда. При прифаќање на принципот „non bis in idem“ и постоењето на солуцијата на неизвршување на странската казнена пресуда, пресметувањето на казната што извршителот ја издржал во казната што треба да ја доиздржи е праведно решение кое одговара на начелата на хуманост и ресоцијализација. **Импутацијата** претполага домашниот суд да донел нова пресуда за истото казниво дело. Ако казната што ја изрекува домашниот суд не е идентична со казната што извршителот ја издржал во странство, оставено е пресметувањето да се изврши по оцена на судот.⁵³²

1.2. Признавање на позитивното дејство на странски казнени пресуди

Да се признае **позитивното дејство на странската казнена пресуда** значи нејзе да и се додадат сите конститутивни ефекти што ги има и домашната пресуда во однос на повратот, одмерувањето на казната за ново казниво дело, правните последици на осудата, извршувањето или отповикувањето на условната осуда за друго казниво дело и другите консеквенции на пресудата. Остварувањето на ефектите што непосредно произлегуваат од пресудата – а тоа значи извршувањето на санкцијата што со неа е изречена, како и извршувањето на другите осуди од нејзиниот диспозитив – е покриено со поимот извршување странска казнена пресуда, што, бездруго, претставува највисока форма на признавање на нејзиното позитивно дејство. Прво, признавањето на негативното дејство оди секогаш во корист на извршителот на делото; за разлика од тоа признавањето на позитивното дејство е секогаш „in mala partem“! Второ, признавањето на негативното дејство повлекува пасивност на домашните органи на гонење, додека, пак, признавањето на позитивното дејство статуира барање за некаква дополнителна активност на тие органи.

1.2.1. Странска осуда како основа за поврат

Мислењето дека странската осуда треба да се земе како основа за поврат според домашното право потекнува уште од средниот век. Денес ова е повеќекратно апострофирано на меѓународен план. Покрај уважувањето на странската осуда како околност при одмерување на казната, тоа може да има значење и за посебната квалификација на деликвентот како основа за неговиот, по правило, построг третман. Ова особено ќе имаше ефект ако во нашиот правен систем останеше на сила Законот за одредување на видот и одмерување на висината на казната,⁵³³ кога главен ако не и пресудувачки фактор за одредување на видот и одмерувањето на висината на казната беше претходната осудуваност на сторителот.

Член 39 ст.4 од КЗ на РМ предвидува дека кога судот му ја одмерува казната на сторителот за кривично дело сторено во поврат, посебно ќе има во предвид дали поранешното дело е од ист вид како и новото дело, дали делата се сторени од исти побуди и колку време поминало од поранешната осуда, односно од издржаната или

⁵³² Камбовски, В.(1998): 176-177;

⁵³³ Законот за одредување на видот и одмерување на висината на казната, Сл. весник на РМ бр.199/14, укинат од страна на Уставниот суд во ноември 2017 година;

простената казна. Ова значи дека кога Македонскиот кривичен суд ќе му суди на лице кое е рецидивист треба да ја земе во предвид поранешната осудуваност на сторителот и во случаите кога поранешната осудуваност е во странство. На овој начин се признава странската казнена пресуда и истата служи како основа за утврдување на поврат кај сторителот. За можноста на Македонскиот кривичен суд да ја знае странската казнена пресуда и за меѓународната кривична евиденција види во поглавјето за Меѓународна кривична евиденција.

1.2.2. Дејство врз условната осуда

Странската осуда може да претставува пречка за изрекување на условната осуда и причина за отповикување на условната осуда. Условната осуда претполага поранешна неосудуваност на извршителот на делото. Поранешната осуда, и кога е во прашање осуда во странство, може да се уважуваа како околност релевантна за оценката за тоа дали е во конкретниот случај воопшто оправдано изречување на условна осуда. Исто така, дополнителното утврдување на фактот на поранешната осудуваност, односно на порано извршено дело, кој не бил познат при изречувањето на условната осуда, може да води кон нејзино отповикување. За лицето што кај нас е условно осудено и кое во странство ќе изврши дело за кое му е судено и за кое таму и ја издржал казната; признавањето на негативното дејство на странската осуда е пречка кај нас повторно да му се суди за истото дело, но тоа не би требало да ги стави надвор од сила и одредбите за отповикување на условната осуда поради вакво дело. Странската осуда, или дело на кое таа се однесува, претставува релевантна околност за отповикување на условната осуда. Тоа важи и за отповикувањето на условниот отпуст.

Владејачки е се уште ставот дека осудата не може да има такво дејство за нејзините правни последици да се протегнат и во друга држава. Правните последици на осудата можат да имаат определено значење и функции само во рамките на идентичен социјален, културен и правен амбиент.

2. Извори на правото во постапката за егзекватура во Македонското законодавство

Во нашето казнено законодавство, признавањето на негативното дејство на странските казнени пресуди е регулирано со одредбите од чл.116 до 121-а од КЗ. Во оваа смисла, согласно одредбата од член 120 од КЗ, ако во случаите на важење на територијалниот принцип⁵³⁴ е поведена или довршена кривичната постапка во странска држава, гонење во Република Северна Македонија ќе се преземе само по одобрение на јавниот обвинител на Република Северна Македонија.

Понатаму, во случаите на принципот на активен персоналитет (национален принцип)⁵³⁵ и на принципот на пасивен⁵³⁶ персоналитет,⁵³⁷ нема да се преземе гонење ако:

⁵³⁴ Член 116 од КЗ на РМ;

⁵³⁵ Член 118 од КЗ на РМ;

⁵³⁶ Член 119 од КЗ на РМ;

- 1) сторителот потполно ја издржал казната на која е осуден во странство,
- 2) спрема сторителот во странство е применета соодветна мерка на безбедност, што се состои во лишување од слобода,
- 3) сторителот во странство е ослободен со правосилна пресуда или казната му е застарена или простена и
- 4) за кривично дело според странски закон се гони по барање од оштетениот, а такво барање не е поднесено.

Во случаите на примена на принципот на активен и пасивен персоналитет, ќе се преземе гонење само кога за кривично дело се казнува според законот на земјата во која е сторено делото. Кога во случаите на активниот и пасивниот персоналитет, според законот на земјата во која е сторено делото за тоа дело не се казнува, може да се преземе гонење само по одобрение од јавниот обвинител на Република Северна Македонија.

Посебен услов за гонење е предвиден за делата опфатени со универзалниот принцип. Одредбата, според која само по одобрение од јавниот обвинител на Република Северна Македонија може во Република Северна Македонија да се преземе гонење во случаите на примена на универзалниот принцип без оглед на законот на земјата во која е сторено кривичното дело, ако е во прашање дело што во времето кога е извршено е сметано за кривично дело според општите правни начела признати од страна на меѓународната заедница, има основа во меѓународните норми кои имаат карактер на *ius cogens* норми.⁵³⁸ Нивната супранационална природа имплицира универзална јурисдикција и примена незаисно од законот на државата каде што е сторено кривичното дело.⁵³⁹

Конечно, во последниот став од овој член е предвиден принципот на застапничка јурисдикција⁵⁴⁰ согласно кој во случаите на примена на територијалниот принцип, гонење на странец може, под услов на заемност, да се отстапи на странска држава. Со оваа одредба е предвиден дополнителен принцип во однос на принципите на важење на казненото законодавство, кој се состои од откажување на сопствената во корист на остварување на репресивната власт на странска држава, под услов на реципроцитет.

Во кривичниот Законик на РМ се предвидени уште два члена кои се однесуваат токму на оваа соработка, а тоа се одредбите за засметување на притворот и на казната извршена во странство, од член 120 од КЗ на РМ како и на примената на одредбите на кривичниот законик на кривичните санкции изречени во странство од чл.121-а од КЗ на РМ.

Па во оваа смисла, притворот, лишувањето од слобода во текот на екстрадиционата постапка, како и казната или мерката на безбедност што се состои во лишување од слобода што сторителот ја издржал по пресуда на странски суд, ќе се засмета во казната што ќе ја изрече домашниот суд за истото кривично дело, а ако казните не се од ист вид засметувањето ќе се изврши по оценка на судот.⁵⁴¹ Во последниот случај, судот раководејќи се од начелото на праведност, треба да избере казна или друга санкција или мерка, која по својата содржина најмногу одговара на

⁵³⁷ За овие принципи види повеќе во поглавјето за Граници на репресивна власт на државата од овој учебник.

⁵³⁸ Види повеќе во Камбовски, В. (2011): Коментар на КЗ на РМ, Матица, стр. 614.

⁵³⁹ Види чл.15 од Меѓународниот пакт за граѓански и политички права од 1966 година.

⁵⁴⁰ Види во поглавјето за Граници на репресивна власт на државата.

⁵⁴¹ Види член 121 од КЗ на РМ.

санкцијата или мерката која сторителот ја издржал во странство.⁵⁴² Засметувањето се врши согласно чл. 46 од Кривичниот законик.

Кога врз основа на меѓународен договор кривичната санкција изречена во странство се извршува во Република Северна Македонија, согласно се применуваат одредбите за условен отпуст, рехабилитација, застареност, амнестија и помилување од Кривичниот законик.⁵⁴³ Оваа одредба се однесува на ефектите од признавање на извршување на странските казнени пресуди. Како што веќе потенциравме, странските казнени пресуди се признаваат и извршуваат од нашите судови врз основа на мултилатерален или билатерален договор.⁵⁴⁴

Договорите за заемно извршување на странските казнени пресуди определуваат неколку општи услови за преземање на извршувањето како што се условот на двојна инкриминација, понатаму да не настапила застареност на извршувањето на санкцијата според правото на која било од државите договорнички; да не се работи за одлука што ја донел вонреден суд, или судска одлука што е донесена во отсуство на осудениот, и со извршувањето да не се загрозува безбедноста на замолената држава, односно таа да не е во спротивност со принципите на нејзиниот правен поредок.

Странска казнена пресуда, која врз основа на билатерален или мултилатерален договор е призната и се извршува од нашиот суд, има еднаков правен статус како и домашна пресуда.⁵⁴⁵

Од меѓународните инструменти релевантни за извршувањето на странските казнени пресуди најважни се следниве:

- Европската конвенција за меѓусебна - правна помош во кривичната материја со Дополнителниот протокол,⁵⁴⁶
- Европската конвенција за екстрадиција со својот Дополнителен протокол и Вториот дополнителен протокол;
- Европската конвенција за трансфер на осудени лица со Дополнителен протокол;
- Европската конвенција за перење пари, привремено одземање на приходите стекнати со кривично дело;
- Казнена конвенција за корупција;
- Граѓанска конвенција против корупција;
- Европската конвенција за сузбивање на тероризмот;
- Европската конвенција за компјутерски криминал;
- Европската конвенција за пренос на казнените постапки;
- Конвенцијата на Обединетите нации против транснационалниот организиран криминал со нејзините Два дополнителни протокола, како и Вториот дополнителен протокол за меѓусебна правна помош во кривичната материја.

⁵⁴² Види Камбовски, В. (2011):Коментар на КЗ на РМ, Матица, стр. 615.

⁵⁴³ Член 121-а од КЗ на РМ.

⁵⁴⁴ Европска конвенција за меѓународно признавање на казнените пресуди.

⁵⁴⁵ Член 83 од ЗМСКМ.

⁵⁴⁶ Службен весник на Република Македонија”, бр. 32/99.

Како главен меѓународен инструмент во постапката за егзекватура се јавува Европската конвенција за меѓусебна правна помош во кривичната материја со Протоколите.

Република Северна Македонија има склучено и бројни билатерални договори со кои се регулира признавање и извршување на странските судски одлуки. Вакви билатерални договори Република Северна Македонија од осамостојувањето од 1991 година до денес има склучено меѓу:

- Договор помеѓу Република Северна Македонија и Република Хрватска за меѓусебно извршување на судски одлуки во кривичната материја;⁵⁴⁷
- Договор меѓу Република Северна Македонија и Република Словенија за меѓусебно извршување на судските одлуки во кривичните предмети;⁵⁴⁸
- Договор меѓу македонската Влада и албанската Влада за меѓусебно извршување на судски одлуки во кривичните предмети;⁵⁴⁹
- Договор за правна соработка во граѓанските и кривичните предмети меѓу Република Северна Македонија и Република Турција;⁵⁵⁰
- Договор меѓу Република Северна Македонија и Република Србија за меѓусебно извршување на судските одлуки во кривичните предмети;⁵⁵¹
- Договор помеѓу Република Северна Македонија и Црна Гора за меѓусебно извршување на судските одлуки во кривични предмети;⁵⁵²
- Договор меѓу Република Северна Македонија и Босна и Херцеговина за меѓусебно извршување на судски одлуки во кривичната материја,⁵⁵³ и Договор меѓу Република Северна Македонија и Босна и Херцеговина за измени и дополнување на Договорот за реципрочно извршување на судски одлуки во кривичната материја.⁵⁵⁴

Од договорите кои нашата држава ги има наследено согласно чл. 5 од Уставот на РМ ќе ги наброиме:

- Договор меѓу Социјалистичка Федеративна Република Југославија и Република Австрија за меѓусебно извршување судски одлуки во кривични работи од 1 февруари 1982 година Службен весник на СФРЈ 6/83;
- Договор меѓу Федеративна Народна Република Југославија и Кралството Грција за заемно признавање и извршување на судски одлуки и
- Договор меѓу Социјалистичка Федеративна Република Југославија и Република Австрија за меѓусебно извршување судски одлуки во кривични работи од 1 февруари 1982 година Службен весник на СФРЈ 6/83.

Постапките утврдени со овие договори, во најголем дел се однесуваат на воспоставување на одредбите од веќе споменатата Европска конвенција за трансфер

⁵⁴⁷ Сл. весник на Република Македонија бр. 17/95, стапил во сила 26.05.1995 година.

⁵⁴⁸ Сл. весник на Република Македонија бр. 24/96, стапил во сила 05.09.1997 година.

⁵⁴⁹ Сл. весник на Република Македонија бр. 16/98, стапил во сила од 02.10.1998 година.

⁵⁵⁰ Сл. весник на Република Македонија бр. 23/97, стапил во сила од 28.07.2000 година.

⁵⁵¹ Сл. весник на Република Македонија бр. 24/13, стапи во сила на 23.02.2013 година.

⁵⁵² Сл. весник на Република Македонија бр. 55/16, стапил во сила на 26.10.2016 година.

⁵⁵³ Сл. весник на Република Македонија бр. 59/06.

⁵⁵⁴ Сл. весник на Република Македонија бр. 135/2013 стапил во сила на 30.07.2014 година.

на осудени лица, а разликите се однесуваат во поглед на поедноставување или усогласување на постапките.

3. Извршување на странски казнени пресуди согласно Законот за меѓународна соработка во кривичната материја

Постојат различни мислења околу потребата од претходна контрола на странската пресуда и обемот на нејзиното преиспитување: од мислењето дека е достатна обична констатација дека странската пресуда ги исполнува општите услови за признавање и извршување, без нејзино преиспитување, до мислењето дека странската пресуда треба претходно да се подложи на темелно преиспитување во фактичка и во правна смисла. Преовладува првото мислење.

Правосилната казнена пресуда произведува различни непосредни и посредни ефекти. Па во оваа смисла, ослободителната пресуда претставува, меѓудругото, пречка за водење нова казнена постапка против истото лице за делото за кое тоа е ослободено од обвинение. Осудителната пресуда, за свој непосреден ефект го има извршувањето на санкцијата, но и низа други консеквенции: правни последици, основ за надомест на штета, уважување на фактот на поранешната осудуваност како основа за поврат итн.

Пред донесувањето на ЗМСКМ во Република Северна Македонија постапката за признавање и извршување на странски казнени пресуди беше уредена со претходниот Законот за кривичната постапка⁵⁵⁵ и истата се вршеше според одредбите на овој закон, доколку со одредбите на Европската конвенција за меѓусебна правна помош во кривичната материја со Протоколите, Европската конвенција на Обединетите нации за транснационален организиран криминал и со другите меѓународни договори ратификувани во согласност со Уставот на Република Северна Македонија, не беше определено поинаку. Начелото на заемност во казнените предмети во Република Северна Македонија беше напуштено, меѓутоа, не е исклучено, па во одредени случаи истото се применуваше,⁵⁵⁶ кога домашните судови можеа да ја прифатат молбата на странскиот орган со која се бара извршување на кривичната пресуда на странскиот суд, ако тоа е определено со меѓународен договор, ако постои реципроцитет и ако санкцијата ја изрече и домашен суд според Кривичниот законик на Република Северна Македонија.⁵⁵⁷ Со пресудата со која се признаваше странската судска одлука во изреката домашниот суд ја внесуваше целосната изрека и називот на судот од странската пресуда и при тоа изрекуваше санкција соодветна со казната која ја изрекол странскиот суд, додека пак во образложението се изнесуваа причините по кои се раководел судот при изрекувањето на санкцијата. Против ваквата пресуда, жалба можеше да изјави јавниот обвинител, осудениот или пак неговиот бранител.

Во случаите кога државјанин на Република Северна Македонија беше осуден во странство и при тоа поднесе барање за доиздржување на казната затвор во Република Северна Македонија, ова барање подлежеше на признавање или извршување на странската судска одлука согласно одредбите од Европската конвенција за трансфер на осудени лица,⁵⁵⁸ додека постапката пред судот беше во согласност со одредбите од Законот за кривичната постапка. Доколку странски

⁵⁵⁵ Законот за кривичната постапка („Службен весник на Република Македонија”, бр. 15/97, 44/02 и 74/04), закон вон сила.

⁵⁵⁶ Согласно чл. 505 од стариот ЗКП.

⁵⁵⁷ За подетално види на <http://netref.ru/pravda-i-vnatreshni-raboti.html?page=46>

⁵⁵⁸ Сл. весник на Република Македонија бр. 32/99 која е во сила од 01.11.1999 година.

државјанин, кој е осуден од домашен суд или лицето овластено со договор поднесе молба до првостепениот суд, осудениот да ја доиздржи казната затвор во земјата чиј државјанин е, првостепениот суд беше должен да постапи по меѓународен договор. Извршувањето на пресуда на меѓународен суд се врши според меѓународен договор за неговото основање, ратификуван во согласност со Уставот на Република Северна Македонија. Кривичниот совет на месно надлежниот првостепен суд,⁵⁵⁹ со пресуда ја потврдуваше автентичноста и извршноста на пресудата на меѓународниот суд и го определуваше начинот на извршување на санкциите или другите мерки. Домашните судови постапуваа по молба на странскиот орган при преземање на привремени мерки на обезбедување (кои се однесуваа на привремено замрзнување, заплenuвање, задржување на фондови, банкарски сметки и финансиски трансакции или преноси од кривичното дело) или при извршување на мерката конфискација на имот и имотна корист и одземање на предмети, при што постапуваа во согласност со одредбите на меѓународен договор.

Конфискуваниот имот и имотна корист или одземените предмети можеа да се отстапат со судска одлука на странска држава под услови определени со меѓународен договор. Домашните судови, под услови определени со меѓународен договор, имаа можност да побараат од странски органи определување на привремени мерки на обезбедување и извршување на конфискација на имот и имотна корист и одземање на предмети. Во случај кога со меѓународен договор е определено дека конфискуваниот имот и имотна корист треба да се подели меѓу Република Северна Македонија и друга држава, таков предлог до странската држава доставуваше Министерството за правда.

Ваквата постапка не се многу разликува според актуелното законодавство, односно со новиот ЗКП и ЗМСКМ.

Обврска на судот и на другите органи што учествуваат во кривичната постапка е да го применуваат домашното право, т.н. *lex fori*, без оглед на фактот дали постапката се води спрема домашен или спрема странски државјанин, без оглед дали кривичното дело е сторено на територијата на домашната држава или на територија на странска држава, како и без оглед на фактот дали кривичното дело е сторено кон домашен или странски државјанин. Територијалното важење на казненото процесно право ја исклучува можноста да се примени странско казнено процесно право на територијата на домашна држава и од нејзините органи, независно од странските елементи во конкретниот случај, на пример, ако лице што е странски државјанин сторило кривично дело на домашна територија или странецот е оштетен со кривично дело. Неможноста да се примени странското казнено процесно право се однесува и на домашни и на странски органи што ја вршат својата дејност на територијата на друга држава.

Согласно член 25 став 5 од Законот за кривичната постапка, првостепените судови, во совет составен од тројца судии, меѓу другото: „донесуваат пресуда според одредбите за извршување на странска кривична пресуда утврдени со посебен закон и ставаат предлози во случаите предвидени во овој или во друг закон“. Во практиката, ова значи дека и покрај постоењето на осудителна пресуда, донесена во постапка во странска држава, со која одредено лице или одредени лица се огласени за виновни за сторено кривично дело, за да може истата таа пресуда да се изврши во нашата држава, неопходно е надлежен првостепен суд за тоа да донесе соодветна пресуда. Со други зборови, во нашата држава ќе се извршува одлуката на домашен суд за кривичната санкција што ја изрекол суд на друга држава, а не директно странската кривична пресуда. Од аспект на внатрешното право, ова значи дека станува збор за

⁵⁵⁹ Согласно член 22 став 2 од стариот Законот за кривичната постапка – закон вон сила.

извршување на одлука на домашен суд. Ова значи дека во нашата држава, за да може да се извршува странска кривична пресуда, потребно е Кривичниот совет на првостепениот суд за тоа да донесе пресуда, согласно одредбите за извршување на странска кривична пресуда утврдени со посебен закон.⁵⁶⁰

За да може да се изврши странската казнена пресуда прво треба да бидат исполнети одредени услови кои се таксативно наброени во законот и кои кумулативно треба да бидат исполнети. Во таа смисла за извршување на странската кривична пресуда задолжително мора:

- 1) да е правосилна и извршна;
- 2) кривичното дело да е предвидено како кривично дело и согласно со домашното законодавство;
- 3) да е донесена во присуство на осудениот и
- 4) да не настапила застареност за извршување на санкцијата согласно со домашното законодавство.⁵⁶¹

Постапката ја води стварно надлежен суд определен со ЗМСКМ. Месната надлежност на судот се определува според последното место на живеење на осуденото лице во Република Северна Македонија, а ако осуденото лице немало место на живеење во Република Северна Македонија, според местото на раѓање. Ако осуденото лице немало место на живеење ниту е родено во Република Северна Македонија, Врховниот суд на Република Северна Македонија ќе определи еден од стварно надлежните судови пред кој ќе се спроведе постапката.⁵⁶²

Пресудата ја донесува кривичниот совет. Против пресудата јавниот обвинител и осудениот и неговиот бранител можат да изјават жалба. Законот предвидува т.н. институт на „адаптација“. Адаптацијата значи *суштинско приспособување на изречената санкција на системот на санкции во државата во која треба да се изврши, нејзино трансформирање во идентична или во содржински слична санкција од тој систем.*⁵⁶³ Адаптацијата на санкцијата изречена во странство не смее да оди на штета на осуденото лице, односно не смее да го доведе во потешка положба од онаа во која тоа би се нашло кога таа би била и извршена во странство.

Граѓанските ефекти на казнената пресуда опфаќаат: *надоместување на штетата, реституција на предметите, плаќање на трошоците во постапката и други цивилни досудби.* Некои законодавства се содржат одредби за тоа, но постојат и законодавства кои кон ова прашање заземаат негативен став.

Домашниот надлежен суд по барање на странски надлежен орган ќе изврши правосилна кривична пресуда во однос на санкцијата која ја изрекол странски или меѓународен суд, со пресуда со која ќе изрече санкција според Кривичниот законик на Република Северна Македонија и соодветна санкција што ја изрекол странскиот суд, но не може да изрече построга санкција од санкцијата што ја изрекол странскиот суд.⁵⁶⁴

⁵⁶⁰ Калајџиев, Г., Лажетиќ, Г., Неделкова, Л., Денковска, М., Тромбева, М., Витларов, Т., Јанкуловска, П., Кадиев, Д. (2018), „Коментар на Законот за кривичната постапка“, Скопје: ОБСЕ, стр. 29.

⁵⁶¹ Член 86 од ЗМСКМ.

⁵⁶² Член 84 од ЗМСКМ.

⁵⁶³ Тука на пример може да се земе како проблематично прашањето за казни кои не постојат во нашиот казнен систем како на пример хируршка кастрација (Постои на пример во Република Чешка). Која би била сличната казна во содржинска смисла кај нас?

⁵⁶⁴ Член 82 од ЗМСКМ.

Во изреката на пресудата домашниот надлежен суд ќе ја внесе во целост изреката и називот на судот од странската пресуда. Во образложението на пресудата ќе се наведат причините според кои домашниот надлежен суд се раководел при изрекувањето на санкцијата. Домашниот надлежен суд донесува пресуда во советот на судот согласно со одредбите од Законот за кривичната постапка. За седницата на советот ќе се извести надлежниот јавен обвинител и бранителот на осудениот. Ако видот и висината на санкцијата што ја изрекол странскиот суд не се во согласност со домашното законодавство, домашниот надлежен суд ќе изрече санкција според домашното законодавство што е предвидена за исто кривично дело за кое пресудата е донесена. Времето поминато во притвор и издржување на санкцијата во странската држава се засметува во изречената санкција од домашниот надлежен суд. Против пресудата жалба можат да поднесат надлежниот јавен обвинител, осудениот или неговиот бранител.⁵⁶⁵

Санкцијата изречена со правосилна пресуда на странски надлежен орган ќе се изврши согласно со домашното законодавство за извршување на санкции. Извршувањето на странската кривична пресуда ќе биде прекинато, ако во странската држава во која е изречена санкцијата настапила застареност за извршување на санкцијата или е укинато извршувањето. Одлуката за помилување или амнестија донесена во странска држава, во однос на лицето за кое е преземено извршување на санкцијата, ќе се применува и на територијата на Република Северна Македонија. Одлуката за повторување на кривичната постапка ја носи странскиот надлежен орган. Ако се извршува само одлуката за трошоците, на странскиот надлежен орган ќе му се врати преостанатиот износ по одбивањето на настанатите трошоци, под услов на заемност. Одлуката на странскиот надлежен орган за трошоците ќе се преземе и ќе се изврши, доколку тие трошоци се плаќаат во странската држава.⁵⁶⁶

Кон барањето за извршување на кривична пресуда на домашен суд во странска држава или пак извршување на кривична пресуда на странскиот надлежен орган во Република Северна Македонија се доставува:

- 1) оригинал или заверена копија од пресудата со клаузула на правосилност и извршност;
- 2) лични податоци за осуденото лице, државјанство и живеалиште;
- 3) текст од законските одредби врз кои се заснова пресудата;
- 4) документ за времето кое лицето го поминало во притвор и на издржување на казната и
- 5) оригинал или заверена копија на списите, ако тоа го бара странската држава што ја извршува.⁵⁶⁷

Барање за отстапување на извршување на правосилна кривична пресуда на домашен суд во странска држава доставува Министерството, врз основа на претходно доставено барање на домашниот суд што ја донел пресудата.⁵⁶⁸ Ако странски надлежен орган извршува правосилна кривична пресуда на домашен суд, домашниот суд го запира извршувањето кога е започната постапка за нејзино извршување во странската држава на која и е доставено извршувањето. Кривичната пресуда на домашниот суд не може да се изврши кога таа според прописите на државата на која и е доставено извршувањето во целост е извршена. Осуденото лице може да биде

⁵⁶⁵ Член 83 од ЗМСКМ.

⁵⁶⁶ Член 85 од ЗМСК.

⁵⁶⁷ Член 88 и 87 од ЗМСКМ.

⁵⁶⁸ Член 89 од ЗМСКМ.

притворено ако постои основано сомнение дека ќе ја избегне постапката за извршување на кривичната пресуда.⁵⁶⁹

Ако по преземањето на извршувањето на кривична пресуда на домашен суд дојде до нејзина измена или откажување, за тоа мора да биде известена странската држава која го преземала извршувањето. Ако извршувањето на санкција изречена со правосилна пресуда е преземено од странска држава, тоа може да се продолжи во Република Северна Македонија, доколку осуденото лице побегне од извршување на санкцијата во странска држава.⁵⁷⁰

⁵⁶⁹ Член 90 од ЗМСКМ.

⁵⁷⁰ Член 91 од ЗМСКМ.

ГЛАВА 11: ТРАНСФЕР НА КАЗНЕНАТА ПОСТАПКА

1. Поим на трансфер на казнена постапка

Трансферот, односно отстапувањето и преземањето на казнената постапка, е облик на меѓународна соработка кој во последните неколку децении е особено актуелен, а се состои во преземање обврска од страна на државата, врз основа на меѓународен договор или интерното право, на молба на друга држава да преземе гонење против свој државјанин или лице што во неа има домицил за дело извршено во друга држава. Станува збор за откажување од сопствената репресивна власт и јурисдикција во корист на друга држава. Притоа во однос на државата која го презема гонењето основна претпоставка е делото, исто така, да потпаѓа под нејзина репресивна власт и јурисдикција. Кај трансферот на казнената постапка не се работи за поделба на надлежноста или за нејзино вршење во име на друга држава, зашто државата во која е извршено делото ја задржува својата јурисдикција сè до вршењето на трансферот. Трансферот се однесува и на извршител што не е државјанин, но има постојано живеалиште на територијата на замолената држава, или таму издржува казна за друго дело.⁵⁷¹

Регулативата на овој институт опфаќа норми во националните казнени законодавства, билатерални договори и во мултилатерални конвенции.

Прв меѓународен инструмент во кој е регулирано отстапувањето на казненото гонење на странска држава е Европската конвенција за казнување на сообраќајните деликти, усвоена во рамките на СЕ во 1964 година. Од особено значење за афирмација на овој облик на меѓународна соработка е Европската конвенција за трансфер на казнените постапки, усвоена во рамките на СЕ во 1972 година. Значаен прилог кон унапредување на меѓународната регулатива претставува Модел-договорот на ОН за трансфер на казнените постапки од 1991 година. Првиот билатерален договор за трансфер на постапката е склучен меѓу Полска и поранешната Источна Германија во 1971 година.

Во билатералните договори е формулирано, како општ услов, барањето за двојна инкриминација, под што се подразбира казнивост *in concreto* во двете држави. Правните ефекти на трансферот се состојат во тоа што државата што ја отстапува постапката се откажува од правото на казнување, а пресудата донесена во државата што ја презема постапката има карактер на *res judicata* за двете држави.

Во повеќето казнени законодавства овој процесен институт е поврзан со принципот на застапничка јурисдикција.⁵⁷²

Трансферот е можен и кога не се исполнети условите за екстрадиција (на пример, ако се работи за полесно дело за кое е пропишана казна затвор до една година или парична казна, што е исклучено од подрачјето на примена на екстрадицијата).

Дефиницијата за трансфер на постапките значи дека списите за предметот се испраќаат од страна на правосудниот орган на една држава на другата држава, заедно со барање да ја преземат кривичната постапка против осомниченото лице. Трансферот вообичаено се спроведува кога осомниченото лице од земјата каде е

⁵⁷¹ Согласно Европската конвенција за трансфер на казнените постапки.

⁵⁷² Види во поглавјето за застапничка јурисдикција.

извршено кривичното дело се вратил во неговата земја на потекло, а неговата екстрадиција не била побарана од државата каде било сторено кривичното дело.⁵⁷³

Во оваа смисла, доколку странски надлежен правосуден орган смета дека една кривична постапка треба да се преземе во нашата земја од националните правосудни органи, доставува официјално барање до Министерството за правда на нашата земја да се преземе кривичното гонење против наш државјанин, кој сторил кривично дело на територија на друга држава, а тоа е по правило државата која го поднела официјалното барање. Во одредени случаи може да се достави барање за пренос на кривична постапка која да се води во нашата земја против лице кое има живеалиште, односно престојува на територијата на нашата земја, а е странски државјанин.⁵⁷⁴

1.1. Извори на правото во случај на трансфер на постапки

Како извори на правото во случај на трансферот на постапки, се применуваат следните конвенции во земјата барател:⁵⁷⁵

- Европска конвенција за пренос на казнените постапки донесена во Стразбур, 15 мај 1972;⁵⁷⁶

- Европска конвенција за меѓусебна правна помош во кривичната материја донесена во Стразбур, 20 април 1959, со дополнителниот Протокол донесен 08.11.2001 година во Стразбур;⁵⁷⁷

- Европска конвенција за екстрадиција донесена во Париз, 13 декември 1957;

- Конвенција за трансфер на осудени лица донесена на 21.03.1983 година,⁵⁷⁸

Европска спогодба за пренос на барањата за правна помош од 27.01.1977.⁵⁷⁹

Покрај овие ратификувани конвенции, нашата држава има склучено, односно наследено билатерални договори за заемно правна помош со повеќе држави меѓу кои ќе ги наведиме:

– Договор меѓу македонската влада и албанската влада за правна помош во граѓански и кривични предмети, Службен весник на Република Северна Македонија 16/98,

⁵⁷³ Прирачник за меѓународна правна помош во кривичната материја, Подготвено во рамки на: ТВИНИНГ ЛАЈТ ПРОЕКТ Зајакнување на правната соработка во граѓанската и кривичната материја (МК 12 ИВ ЈН 01 TWL), декември 2016, стр. 34.

⁵⁷⁴ Види во Конеска, М., Милошески, В., Маркоски А., (2016) Меѓународна соработка во кривичната материја: прирачник за практичари, Скопје, ОБСЕ, стр. 26.

⁵⁷⁵ За Конвенциите на македонски јазик види во Министерство за правда (2010): Ратификувани Европски Конвенции за Меѓународна соработка во Кривичната област и во Конеска, М., Милошески, В., Маркоски А., (2016) Меѓународна соработка во кривичната материја: прирачник за практичари, Скопје, ОБСЕ. Види и ПРИЛОГ 1 од овој учебник.

⁵⁷⁶ Истата е ратификувана кај нас со Закон за ратификација на Европската конвенција за трансфер на казнената постапка Сл. весник на РМ бр.49/2004 а стапила на сила на 29.07.2004 година.

⁵⁷⁷ Член 21 од оваа Конвенција, Законот за ратификација на Европската конвенција за меѓусебна правна помош во кривичната материја, со Додатен протокол, Сл. весник бр. 32 од 26.05.1999.

⁵⁷⁸ Законот за ратификација на Европската конвенција за трансфер на осудени лица, со Дополнителен протокол, Сл. весник бр. 32 од 26.05.1999.

⁵⁷⁹ Законот за ратификација на Европската спогодба за пренос на барањата за правна помош, Сл. весник бр. 47 од 30.06.2002.

- Договор меѓу Република Северна Македонија и Босна и Херцеговина за правна помош во граѓанските и кривични предмети, Службен весник на Република Северна Македонија 10/06 и Договор меѓу Република Северна Македонија и Босна и Херцеговина за измени и дополнување на Договорот меѓу Република Северна Македонија и Босна и Херцеговина за правна помош во граѓанските и кривични предмети Сл. весник на РМ 13/2014,
- Договор меѓу Република Северна Македонија и Србија и Црна Гора за правна помош во граѓанските и кривични предмети, Службен весник на Република Северна Македонија 55/16,
- Договор меѓу Република Северна Македонија и Република Хрватска за правна помош во граѓански и кривични предмети, Сл. весник на РМ 19/95,
- Договор меѓу Владата на Република Северна Македонија и Владата на Република Косово за заемна правна помош во кривичните предмети, Сл. весник 178/2011,
- Договор меѓу Република Северна Македонија и Романија за меѓусебна правна помош во граѓански предмети, Службен весник на Република Северна Македонија 41/04,
- Договор меѓу Република Северна Македонија и Република Словенија за правна помош во граѓански и кривични предмети, Службен весник на Република Северна Македонија 24/96,
- Договор за правна соработка во граѓанските и кривичните предмети меѓу Република Северна Македонија и Република Турција, Службен весник на Република Северна Македонија 23/97,
- Договор меѓу Република Северна Македонија и Република Србија за правна помош во граѓанските и кривичните предмети, Службен весник на Република Северна Македонија 15/13,
- Договор помеѓу Република Северна Македонија и Црна Гора за правна помош во граѓански и кривични предмети, Службен весник на Република Северна Македонија 55/16.

Билатерални договори преземени како правно наследство согласно чл. 5 од Уставот на РМ:

- Договор меѓу Социјалистичка Федеративна Република Југославија и Република Австрија за правна помош во кривични работи од 1 февруари 1982 година Службен весник на СФРЈ 2/83,
- Договор меѓу Федеративна Народна Република Југославија и Народна Република Бугарија за заемна правна помош од 23 март 1956 година Службен весник на ФНРЈ 1/57,
- Договор меѓу Социјалистичка Република Југославија и Чехословачката Социјалистичка Република за регулирање на правните односи во граѓанската, семејната и кривичната материја,
- Договор за предавање на сторители на кривични дела меѓу Србија и Холандија од 28.2 (11.3) 1896 година,
- Конвенција за предавање на обвинети лица меѓу Кралството Србија и Соединетите Американски Држави од 12/25. октомври 1901 година,

- Договор меѓу Социјалистичка Федеративна Република Југославија и Шпанија за правна помош во кривичната материја и предавање од 8 јули 1980 година,
- Договор меѓу Федеративна Народна Република Југославија и Сојузот на Советските Социјалистички Републики за правна помош во граѓанска, семејна и кривична материја од 24 февруари 1962 година,
- Договор меѓу Социјалистичка Федеративна Република Југославија и Република Кипар за заемна правна помош во граѓанската и кривичната материја од 19 септември 1984 година,
- Конвенција меѓу Федеративната Народна Република Југославија и Кралството Грција за заемни правни односи,
- Конвенција меѓу Социјалистичката Федеративна Република Југославија и Француската Република за заемна правна помош во кривичната материја од 29 октомври 1969,

Како главен домашен извор се применува Законот за меѓународна соработка во кривичната материја.

1.2. Генерални услови за трансфер на казнената постапка

Билатералната регулатива се држи главно за државјанството на извршителот на замолената држава како основен услов за преземање на казнената постапка.⁵⁸⁰ Но постепено ова стојалиште се надоградува и претпоставките во однос на личноста на извршителот се прошируваат и на други околности како што е жителство, држава на потекло итн., на пример ако лицето е државјанин на трета држава, но е жител на замолената држава или пак таму издржува казна и сл. Наспроти државјанството како основен критериум, во преден план мора да се имаат предвид претпоставките што се однесуваат на рационалноста и на ефикасноста на казнената постапка, како што се достапноста на извршителот на казненото дело, но и на доказите, изгледите за поефикасна, но и поекономична кривична постапка, можностите за ресоцијализација на сторителот и сл.

Трансферот е ограничен на екстрадибилни дела, односно е исклучено какво било отстапување или преземање на постапката за дела кои се надвор од дострелот на екстрадицијата: политички и по правило, воени или фискални дела. Во нашиот ЗМСКМ е регулирано дека отстапувањето на кривичното гонење може да се дозволи за кривични дела за кои е предвидена казна затвор до десет години, како и за кривични дела загрозување на јавниот сообраќај.⁵⁸¹

Следниот принцип е барањето на двојна инкриминација, истакнат и во Европската конвенција за трансфер на казнените постапки. Органите можат да преземаат гонење само за дела што се содржани и во казненото законодавство на замолената држава. Ефектите на преземената постапка во замолената држава, во основа, се определени со принципот *non bis in idem*.

Постапката за трансфер е поделена во две фази: поднесување во државата молителка барање за преземање и одлука во замолената држава за преземање на казнената постапка.

⁵⁸⁰ Види Камбовски, Владо (1998) стр. 217.

⁵⁸¹ Член 47 ст. 3 од ЗМСКМ.

При разгледувањето на можноста да се достави барање за трансфер на постапки, државата барател треба првично да презеде неколку чекори кои се неопходни за да се осигура во легитимноста и основаноста на барањето за трансфер.

Во оваа смисла, истата треба прво да ја разгледа правната основа која овозможува трансфер на постапки, вклучувајќи ги и спогодбите кои се ратификувани од страна на замолената држава, декларациите кои одат во прилог и националниот закон во однос на надлежноста на замолената држава.

Како втор чекор, државата барател треба да посвети посебно внимание на различните опции кои постојат за трансфер на постапки, како што се опцијата за екстрадиција или опцијата да се испрати барање за заемна правна помош со кое се бара да се изврши сослушување на одредени лица или да се побара привремен трансфер. Доколку трансферот опфаќа лице кое треба да сведочи во државата барател за трансфер на казнената постапка, треба да се утврди и согласноста, но и способноста на сведокот да патува и да сведочи во јуридикцијата на замолената држава, понатаму да се утврди интересот на жртвите и дали тие ќе бидат тенденциозни, на пример во однос на нивната можност да бараат надомест, доколку кривичното гонење се спроведе во една држава, а не во другата. Потребно е и да се земе предвид пропорционалноста на предметот во однос на започнатата постапка, но и да се земе предвид ефикасноста на постапката.⁵⁸²

Барањето за трансфер на казнената постапка може да се смета за соодветно само доколку се исполнети соодветните услови, но треба да се има предвид дека секој поединечен случај се разликува, па оттаму неопходно е да се носат различни одлуки. Притоа, мора да се најде баланс помеѓу интересите на обвинетиот и јавниот интерес преку ефикасна борба против криминалот.

При донесување на конечна одлука за трансферот на кривичната постапка, треба да се имаат неколку околности во предвид. Во оваа смисла, од особено значење е утврдување, но и знаење во предвид на фактот дали осомниченото лице е жител, државјанин или има потекло на замолената држава. Исто така треба да се има во предвид дали осомниченото лице е осудено или ќе биде осудено, што вклучува лишување од слобода во замолената држава, понатаму, дали се водат постапки за други кривични дела против осомниченото лице во замолената држава. Како особено важна околност која мора да се земе во предвид е можноста да се гарантира интересот дека ќе биде изнесена вистината и дали најважните докази се наоѓаат во замолената држава („позитивен конфликт“) или пак да се спречи можна некажливост („негативен конфликт“).⁵⁸³

Особено е важно да се има во предвид гаранцијата дека извршувањето на казната во замолената држава веројатно ќе ги зголеми изгледите за социјална рехабилитација на осуденото лице.

Околности во кои трансферот на постапки не се смета за соодветен или не треба да биде земен предвид:

- Сериозноста на извршеното кривично дело и последиците врз општеството;
- Обвинетиот е државјанин на земјата барател;

⁵⁸² Прирачник за меѓународна правна помош во кривичната материја, Подготвено во рамки на: ТВИНИНГ ЛАЈТ ПРОЕКТ Зајакнување на правната соработка во граѓанската и кривичната материја (МК 12 ИВ ЈН 01 ТWL), декември 2016, стр. 35.

⁵⁸³ Прирачник за меѓународна правна помош во кривичната материја, Подготвено во рамки на: ТВИНИНГ ЛАЈТ ПРОЕКТ Зајакнување на правната соработка во граѓанската и кривичната материја (МК 12 ИВ ЈН 01 ТWL), декември 2016, стр. 34.

- На соучесниците може да им се суди само во земјата барател;
- Трансферот е во спротивност со утврдувањето на вистината, бидејќи најважните докази се во земјата барател, и не може или се претпочита да не се изврши пренос на истите;
- Предметот во земјата барател исполнува услови да биде отфрлен.

Врз основа на Член 21 од Европската конвенција за заемна помош во кривичната материја од 1959, властите на друга земја потписничка може да побараат да се поднесе кривична пријава за сторени кривични дела за да се започне кривично гонење во друга земја потписничка. Пријавата која е поднесена може да се однесува и на предмети за кои самата држава барател нема надлежност. Бидејќи со самата спогодба не се воспоставува надлежност во замолената држава, трансферот на постапките може да се случи само доколку таа држава може да тврди дека има надлежност врз основа на своите национални закони. Најголемата предност од примената на Европската конвенција за заемна помош во делот за пренос на казнените постапки е во тоа што надлежноста на замолената држава се воспоставува со самото барање и тоа за секое кривично дело кое е опфатено со барањето.⁵⁸⁴

Извршеното кривично дело треба да биде казниво според законот не само на државата барател, туку и според законот на замолената држава.⁵⁸⁵

1.3. Постапка за трансфер на казнената постапка според македонското законодавство

Со цел да се добие позитивен одговор за трансферот на казнената постапка, неопходно е да се започне со „прва иницијатива“ која е неформална, и има за цел да го *претпостави* конечниот одговор на замолената држава. Во оваа смисла, пред да се поднесе барање, доколку се смета за неопходно, се организираат или воспоставуваат неформални директни консултации преку телефон, е-пошта или видео конференција со државата до која на крајот ќе биде испратено барањето. Оваа неформална комуникација опфаќа:

- проценка на предвидената соодветност и потенцијален успех на барањето;
- начини за постапување со разликите во националното законодавство, како што се надлежност, допуштеност на доказите и сл;
- временската рамка и практичните аспекти на соработката, како што се имиња на лица за контакт, елементи кои треба да бидат вклучени во барањето и/или барања за превод и трошоци.

Овој дел од постапка, иако по својата природа е неформален, сепак е многу значаен бидејќи дава првични (а не ретко и конечни) сознанија за успехот од водењето на натамошниот трансфер на постапката. Во таа смисла, доколку државата молител уште во оваа подготвителна фаза дојде до сознание дека постојат ненадминливи разлики помеѓу националните законодавства во однос на круцијално прашање (како на пример прашањето во врска со примена на доказите) во овој случај, залудно би било испраќање на формално барање за трансфер на постапката.

⁵⁸⁴ Член 2 на Европската конвенција за заемна помош во кривичната материја од 1959.

⁵⁸⁵ Според Член 7 од Европската конвенција за пренос на казнените постапки, двојната инкриминација претставува услов за трансфер на постапките.

Нареден чекор е преводот. Европската конвенција за пренос на казнените постапки и Европската конвенција за заемна помош во кривичната материја⁵⁸⁶ не предвидуваат дека списите мора да бидат преведени, освен доколку земјата потписничка не го побарала тоа експлицитно во својата изјава. Доколку е намерата да се изврши трансфер на голем предмет во друга држава, се препорачува најпрво да се испрати детален преглед за предметот. На тој начин, замолената држава ќе добие можност за пристап до предметот, како и да се заштеди на превод и време.

Друго прашање кое се поставува е за предметите кои се конфискувани односно одземени. Овие предмети, исто така може да се пренесат кога се врши трансфер на постапка. Најдобро е веднаш да не се испраќаат тие предмети/добра кога се нудат списите за предметот на замолената држава. Притоа, е најдобро во пропратното писмо да се напомене дека е извршена заплена на одредени добра, кои се тие добра, а замолената држава е таа која треба да ја информира државата барател дали сака да ги добие.

Доколку јавниот обвинител не го испраќа директно својот предлог до странските органи, туку најпрво до Министерството за правда, министерот одлучува во најкраток временски рок за предлогот да се изврши трансфер на постапка. Доколку министерот одлучи да се изврши трансфер на предметот, тој составува формално барање до странските власти. Притоа, соодветно треба да се информира и јавниот обвинител. Јавниот обвинител, исто така ќе биде информиран за одлуката на странските власти во врска со доставеното барање. Доколку министерот за правда одлучи да не се врши трансфер на постапка, тој ќе го информира јавниот обвинител, бидејќи на тој начин јавниот обвинител повторно се стекнува со правото да спроведе кривично гонење на осомниченото лице во земјата барател.

За итни случаи, барањата и комуникацијата може да се одвиваат преку Интерпол.⁵⁸⁷ Таквиот предлог вообичаено евозможен само доколку по предметот сè уште не постапувал судот.

Барањето може да пристигне преку Министерството за правда, но честопати и директно од странските органи. Ретки се случаите да се испрати барањето преку дипломатски канали преку Министерството за надворешни работи.⁵⁸⁸ Дипломатскиот пат на комуникација се користи кога замолицата се доставува до држави кои ги немаат ратификувано конвенциите, или во кои нема или за нашето Министерство не е познат централниот орган за комуникација.⁵⁸⁹

Кога државата барател има побарано да се води постапка, истата повеќе не може кривично да го гони осомниченото лице за кривичните дела за кои е побарано да се поведе постапка или да изврши пресуда која претходно била изречена во таа држава против тоа лица за тоа кривично дело. Сè додека не се добие одлуката на замолената држава за барањето за постапката, државата барател ќе го задржи правото да ги презема сите чекори во однос на кривичното гонење, освен да го

⁵⁸⁶ Член 18 од Европската конвенција за пренос на казнените постапки и Член 16 од ЕУ Конвенција за заемна помош во кривичната материја.

⁵⁸⁷ Член 13 од Европска конвенција за пренос на казнените постапки во комбинација со Член 6 од Европската конвенција за заемна помош во кривичната материја.

⁵⁸⁸ Види член 6 од ЗМСКМ, за начините на комуникација.

⁵⁸⁹ Милевска, Г. (2015) Виш соработник за екстрадиција во Секторот за меѓународна правна помош во Министерство за правда, Презентација Академија за обука на судии и јавни обвинители, Павел Шатев.

поднесе предметот пред судот, или зависно од случајот, да дозволи на надлежните органи да одлучуваат по предметот.⁵⁹⁰

Барањето се поднесува во вид на замолница што се упатува до замолената држава. Замолницата содржи:

1. Опис на фактичката состојба;
2. Правна квалификација на делото;
3. Податоци за идентитетот на извршителот.

Заедно со замолницата се доставуваат и сите докази и релевантни документи прибрани во државата молителка. Замолницата се составува на службениот јазик на државата молителка, додека другите придружни исправи во превод на јазикот на замолената држава.⁵⁹¹ По доставувањето на замолницата евентуално почнатата постапка во државата молителка привремено се прекинува до добивањето известување од замолената држава за преземањето и почнувањето на постапката. За тоа време се прекинува и течењето на рокот на застареност на казненото гонење. Постапката се запира по добивањето на известување дека во замолената држава е поведена казнена постапка против извршителот на делото на кое се однесува замолницата. Ако замолената држава одговори негативно на поднесената замолница, државата молителка ја продолжува прекинатата постапка. Замолената држава, по прифаќањето на барањето за преземање на казнената постапка, ја почнува казнената постапка, применувајќи го сопственото материјално и процесно казнено право.

Во зависност од тоа што е наведено во барањето за соработка и во зависност од активноста која треба да ја преземат домашните надлежни органи, можни се два аспекти:

- Преземање на кривично гонење и
- Отстапување на кривично гонење.

Преземањето на кривично гонење во Република Северна Македонија, се состои од барање од странскиот надлежен орган во Република Северна Македонија да преземе кривично гонење против државјанин на Република Северна Македонија или на лице кое има живеалиште, односно престојувалиште во Република Северна Македонија за кривично дело извршено во странство. Ова барање заедно со кривичните списи се упатува до надлежниот јавен обвинител на подрачјето каде што лицето има живеалиште, односно престојувалиште.⁵⁹² Преземањето на кривичната постапка ќе се изврши само кога делото за кое се бара кривично гонење е кривично дело според домашното законодавство. Доколку надлежните органи одлучат да ја преземат истата, во тој случај постапката се спроведува согласно со домашното законодавство. Законот на странската држава во однос на видот и висината на кривичната санкција се применува, доколку е поблаг за обвинетиот во кривичната постапка. За преземањето на кривичната постапка постои ограничување согласно кое истата не може да се води во отсуство на обвинетиот.⁵⁹³ Надлежниот јавен обвинител без одлагање го разгледува поднесеното барање за кривично гонење и веднаш одлучува по истото. За донесената одлука надлежниот јавен обвинител преку

⁵⁹⁰ Член 21 од Европската конвенција за пренос на казнените постапки.

⁵⁹¹ Камбовски, Владо (1998): стр. 218.

⁵⁹² Види чл. 42 од ЗМСКМ. За одбивањето да се преземе кривично гонење, како и за правосилната одлука донесена во кривична постапка домашниот надлежен орган ќе го известува странскиот надлежен орган што го упатил барањето.

⁵⁹³ Види чл. 43 од ЗМСКМ.

Министерството без одлагање го известува странскиот надлежен орган и му доставува заверена копија од одлуката.⁵⁹⁴

Воспоставено правило е дека кривичната постапка се води само во присуство на обвинетото лице. Присуството на лицето против кое треба да се води постапката се проверува веднаш со добивањето на официјалното барање. Доколку истиот не е присутен во моментот не значи дека барањето треба да се одбие. Потребно ќе биде да се преземат процесни дејствија за пронаоѓање на лицето, а доколку не се пронајде на барањето за преземање на кривично гонење нема веднаш да се одговори. Надлежниот јавен обвинител одговорот во писмена форма го доставува до земјата која го поднела официјалното барање преку Министерството за правда. Негативната одлука треба да биде добро образложена. Она што е во духот на модерното кривично процесно право секако е одредбата која означува дека секое истражно дејствие кое било преземено од надлежните правосудни органи на државата која бара преземање на казненото гонење во правец на собирање докази, ќе биде изедначено со истражно дејствие во кривична постапка согласно на македонското законодавство. Ќе се смета дека доказот е законито прибавен, исто како националните надлежни правосудни органи да го прибавиле во законита постапка.⁵⁹⁵

Вториот аспект е отстапување на кривично гонење на странска држава во случаите кога на територијата на Република Северна Македонија кривично дело сторил странец кој има живеалиште во странска држава. Во овие случаи, нашата држава може на странската држава да и ги отстапат сите кривични списи и докази заради кривично гонење и судење, ако странската држава не се противи на тоа. Кон барањето за отстапување на кривично гонење се приложуваат оригинали или заверени преписи на кривични списи. Ако обвинетиот се наоѓа во притвор, од странскиот надлежен орган ќе се побара најдоцна во рок од 30 дена од денот на поднесување на барањето да се достави известување дали го презема гонењето. До влегувањето во правна сила на обвинителниот акт, одлука за отстапување на кривично гонење донесува надлежниот јавен обвинител. Надлежниот јавен обвинител може да побара од странскиот надлежен орган дополнителни информации, списи или докази, доколку смета дека тие се неопходни за натамошно водење на кривичната постапка и да определи рок за нивно доставување. По влегувањето во правна сила на обвинителниот акт, а до започнувањето на главната расправа, одлуката по предлог на надлежниот јавен обвинител ја донесува судскиот совет согласно со одредбите од Законот за кривичната постапка. По започнување на главната расправа, по предлог на надлежниот јавен обвинител, одлучува надлежниот совет на судот, согласно со одредбите на Законот за кривичната постапка.

Отстапувањето може да се дозволи за кривични дела за кои е предвидена казна затвор до десет години, како и за кривични дела загрозување на јавниот сообраќај. Ако оштетениот е државјанин на Република Северна Македонија, отстапувањето на кривично гонење не е дозволено, ако тој му се противи на отстапувањето, освен ако е дадено обезбедување за остварување на неговото имотноправно барање. Трошоците во кривичната постапка кои ги утврдил странскиот надлежен орган се додаваат на трошоците што настанале во кривичната постапка пред домашниот надлежен орган. Трошоците на странскиот надлежен орган не се надоместуваат. Во случај на отстапување на кривично гонење на странската држава, домашниот правосуден орган ќе го извести странскиот надлежен орган за трошоците

⁵⁹⁴ Види и Карчева, Сања (2015): Меѓународно правна помош во кривичната материја, УГД, стр. 101-110.

⁵⁹⁵ Види во Конеска, М., Милошески, В., Маркоски А., (2016) Меѓународна соработка во кривичната материја: прирачник за практичари, Скопје, ОБСЕ, стр.27 и 28.

што настанале во кривичната постапка пред домашните правосудни органи кои нема да бараат надоместување на тие трошоци.⁵⁹⁶

⁵⁹⁶ Види чл. 46 до 49 од ЗМСКМ.

ГЛАВА 12: ТРАНСФЕР НА ОСУДЕНИ ЛИЦА

1. Поим на трансфер на осудени лица

Поимот **трансфер на осудени лица** подразбира преместување, префрлување на осудени лица во друга држава заради извршување на санкцијата, па во поширока смисла, овој поим ја опфаќа и екстрадицијата заради извршување на санкцијата, како и други институти блиски на екстрадицијата.⁵⁹⁷ Во потесна смисла, трансферот претставува синоним за постапката на извршување странски пресуди со кои се изречени санкции на лишување од слобода. Се работи, за постапка на префрлање на осуденото лице во друга држава, чиј државјанин е или во која има постојано престојувалиште заради издржување на казна затвор или мерката на безбедност што се состои во лишување од слобода. Основен документ за трансферот на осудени лица е Европската конвенција за трансфер на осудени лица ЕТС 112 со дополнителниот протокол од 1983 година, ратификувана од нашата држава во 1999 година.⁵⁹⁸ Во меѓународната билатерална и мултилатерална регулатива, во која од ден на ден се проширува доменот на примена на трансферот,⁵⁹⁹ веќе се изградени целосни системи кои овозможуваат добро функционирање на овој институт.

Кога зборуваме за трансфер на осудени лица, многу е важно да ги напомниме трите значајни аспекта кои ја оправдуваат неговата примена. Првиот аспект е врзан за суштината на извршувањето на казната лишување од слобода која со ова се ослободува од чисто ретрибутивните елементи и сè повеќе се става во функција на специјалната превенција и ресоцијализацијата. Второ, проблемот на извршување на казната на осуденици - странци особено е чувствителен за имиграционите држави. На оваа практика особено се залагаат западно - европските земји поради високото процентуално учество на странци во затвореничката популација. Трето, се истакнува дека трансферот на осудените лица придонесува за унапредување на меѓународната соработка во спречувањето на криминалот, зашто се избегнуваат можните притисоци врз казнената постапка, се отвора поширок простор за екстрадиција на извршителите во државите во кои ги извршиле делата.⁶⁰⁰

Задолжително начело при трансферот на осудено лице е во прв план да се има можноста за негова рехабилитација, ресоцијализација и реинтеграција во заедницата. Особено е важно за осуденото лице да ја отслужи казната во држава во која има социјални врски, семејство, ги знае културните навики и може да го претпостави однесувањето кое од него се бара, согласно со општествените вредности на родната држава. Издржувањето казна затвор во странска држава, далеку од семејството и пријателите, може исто така да биде контрапродуктивно бидејќи семејството може да

⁵⁹⁷ Така и Камбовски В. (1998): стр. 193.

⁵⁹⁸ European Convention of transfer of sentenced persons ETC 112, 1983, ратификувана со и објавена во Сл. весник на РМ бр. 32 од 26.05.1999.

⁵⁹⁹ Во оваа смисла види ги Framework Decision 2008/947/JHA of 27 November 2008 on the application of the principle of mutual recognition to judgments and probation decisions with a view to the supervision of probation measures and alternative sanctions, изменета со Framework Decision 2009/299/JHA of 26 February 2009.

⁶⁰⁰ Камбовски, В. (1998): стр. 194.

му обезбеди на затвореникот социјализација и поддршка, а со тоа се подобрува веројатноста за успешно повторно сместување и реинтеграција.⁶⁰¹

Вториот аргумент кој оди во прилог на трансфер на осудени лица е дека и покрај тоа што не може да се докаже дека нивните шанси за социјална рехабилитација и успешна реинтеграција во заедницата би се подобриле со трансферот, може да биде многу почовечно за нив да ја отслужат казната во нивната матична земја.

Јазичната, културолошката и верската разлика, како и оддалеченоста од семејството може да ги зголемат тешкотиите при служењето казна затвор и да го отежнат влијанието на изречената казна.

Придобивките за државата која ја изрекла казната се состојат во тоа што затвореник кој е странски државјанин може да се отстрани на трошок на државата примател, наместо да се врши депортација, а со тоа може да се ослободат ресурси кои државата ќе ги користи за своите затвореници и нивните потреби. Конечно, кога е извршен трансфер, затвореникот има можност да ги обнови и зајакне врските со својата матична држава. Така може да се намали можноста дека тој ќе се врати во државата која ја изрекла казната и дека ќе изврши други кривични дела.

Придобивките за замолената држава се состојат во тоа што се добиваат прецизни информации за кривичното дело за кое затвореникот бил осуден. Не само овие информации, туку на пример, и информации за претходно кривично досие и лично поведење. Покрај тоа, замолената држава добива можност да го користи својот казнен правосуден систем да изврши контрола врз затвореникот пред и по неговото пуштање на слобода во општеството. Замолената држава може да му помогне на затвореникот околу неговата реинтеграција во општеството, применувајќи ги сите расположливи алатки во системот.

1.1. Извори на правото во постапката за трансфер на осудени лица

Како и за останатите форми на меѓународна соработка во кривичната материја, конвенциите, билатералните договори и законите се од огромна важност и за трансферот на осудени лица. Не постои една единствена меѓународна законска рамка со која се уредуваат сите постапки за меѓународен трансфер на осудени лица, но како што кажавме Конвенција за трансфер на осудени лица донесена во Стразбур на 21 март 1983 заедно со Дополнителниот протокол кон Европската конвенција за трансфер на осудени лица од 18 декември 1997,⁶⁰² е главниот меѓународен извор на постапката за трансфер на осудени лица.

Покрај Конвенцијата особена важност и најчеста примена во нашата држава, се следниве договори:

Договор помеѓу РМ и Албанија за заемно извршување на судски одлуки во кривичните предмети;⁶⁰³

⁶⁰¹ Прирачник за меѓународна правна помош во кривичната материја, Подготвено во рамки на: ТВИНИНГ ЛАЈТ ПРОЕКТ Зајакнување на правната соработка во граѓанската и кривичната материја (МК 12 ИВ ЈН 01 TWL), декември 2016, стр. 43.

⁶⁰² Европска конвенција за трансфер на осудени лица, Стразбур 21.03.1983 година (Службен весник на РМ бр. 32/99); Дополнителен протокол на Европската конвенција за трансфер на осудени лица, Стразбур 18.12.1997 година (Службен весник на РМ бр. 32/99).

⁶⁰³ Договор помеѓу РМ и Албанија за заемно извршување на судски одлуки во кривичните предмети, Службен весник бр. 16/98, 2 Октомври 1998.

Договор помеѓу РМ и Босна и Херцеговина за заемно извршување на судски одлуки во кривичните предмети;⁶⁰⁴

Договор помеѓу РМ и Хрватска за заемно извршување на судски одлуки во кривичната материја;⁶⁰⁵

Договор помеѓу РМ и Република Косово за трансфер на осудени лица;⁶⁰⁶

Договор помеѓу РМ и Црна Гора за извршување на судски одлуки во кривичната материја;⁶⁰⁷

Договор помеѓу РМ и Србија за заемно извршување на судски одлуки во кривични предмети;⁶⁰⁸

Договор помеѓу РМ и Словенија за заемно извршување на судски одлуки во кривични предмети.⁶⁰⁹

Договорите кои се наследени согласно чл. 5 од Уставот на РМ:

Договор меѓу Социјалистичка Федеративна Република Југославија и Република Австрија за меѓусебно извршување судски одлуки во кривични предмети;⁶¹⁰

Договор меѓу Федеративна Народна Република Југославија и Кралството Грција за заемно признавање и извршување на судски одлуки.

Главни домашни извори се: Закон за меѓународна соработка во кривичната материја⁶¹¹ и Закон за кривична постапка.⁶¹²

1.1.1. Европска конвенција за трансфер на осудени лица

На европска почва, најважен пресек на системите на трансфер е содржан во Европската конвенција за трансфер на осудени лица од 1983 година.⁶¹³

Во Член 1 став а од Конвенцијата за трансфер на осудени лица се дава следниот опис на казната: „соекое казнување или мерка која вклучува лишување од

⁶⁰⁴ Договор помеѓу РМ и Босна и Херцеговина за заемно извршување на судски одлуки во кривичните предмети, Службен весник број 59/06, 2006. Измената е направена на 30 јули 2014, Службен весник број 135/2013.

⁶⁰⁵ Договор помеѓу РМ и Хрватска за заемно извршување на судски одлуки во кривичната материја, Службен весник број 17/95, 26 мај 1995.

⁶⁰⁶ Договор помеѓу РМ и Република Косово за трансфер на осудени лица, Службен весник број 178/2011, 24 јуни 2012.

⁶⁰⁷ Договор помеѓу РМ и Црна Гора за извршување на судски одлуки во кривичната материја, 26 октомври 2016.

⁶⁰⁸ Договор помеѓу РМ и Србија за заемно извршување на судски одлуки во кривични предмети, Службен весник број 24/13, 23 февруари 2013.

⁶⁰⁹ Договор помеѓу РМ и Словенија за заемно извршување на судски одлуки во кривични предмети, Службен весник број 24/96, 5 септември 1997.

⁶¹⁰ Договор меѓу Социјалистичка Федеративна Република Југославија и Република Австрија за меѓусебно извршување судски одлуки во кривични работи од 1 февруари 1982 година Службен весник на СФРЈ 6/83.

⁶¹¹ Закон за меѓународна соработка во кривичната материја, Службен весник на РМ, број 124 од 20 септември 2010.

⁶¹² Закон за кривична постапка Службен весник број 150/2010.

⁶¹³ Европска конвенција за трансфер на осудени лица, Стразбур 21.03.1983 година (Службен весник на РМ* бр.32/99); Дополнителен протокол на Европската конвенција за трансфер на осудени лица, Стразбур 18.12.1997 година (Службен весник на РМ бр. 32/99).

слобода по наредба на суд за определен или неопределен временски период заради кривично дело". Во некои држави, вообичаена пракса е веднаш да се депортираат или на друг начин отстранат сите осудени странски лица. На прв поглед, таквото отстранување може да биде привлечно решение, бидејќи државата во која било извршено кривичното дело може да се колеба околу дозволата на тие лица да останат таму. Меѓутоа, тоа има и очигледен недостаток, заради тоа што странски осудени лица може целосно да го избегнат казнувањето.⁶¹⁴ Или како друга опција, осудените лица може да бидат натерани да ја отслужат казната во државата во која го извршиле кривичното дело, и потоа да бидат протерани по издржувањето на казната.⁶¹⁵ Меѓутоа, и овој пристап има свои предизвици. Не само што издржувањето на казната во странска држава може да ја попречи рехабилитацијата на тие лица, туку може да постојат други причини заради кои се врши нивен трансфер во нивната матична земја за да ја отслужат казната таму.⁶¹⁶

Конвенцијата за трансфер на осудени лица, како и во многу други конвенции, предвидува дека страните ќе ги обезбедуваат најопсежните мерки на соработка помеѓу себе во однос на трансферот на осудени лица согласно со одредбите на конвенцијата.

На лице на кое му е изречена казна на територијата на една земја потписничка може да му се изврши трансфер на територија на друга земја потписничка, согласно со одредбите на оваа конвенција, за да ја отслужи изречената казна. За таа цел, лицето може да го искаже својот интерес кај државата која ја изрекла казната или на државата која ја спроведува казната да му биде извршен трансфер, согласно со оваа конвенција.⁶¹⁷

Со оваа конвенција се воспоставени мошне прецизни правила што се однесуваат на условите и на постапките на трансфер. Барање за трансфер поднесува државата на осуда, со тоа што трансферот може да го предложи и осудениот. Барањето се поднесува до државата, чиј државјанин е осудениот или до државата во која осудениот има постојано престојувалиште. За трансфер на осудениот е нужна претходна согласност и на таа држава. Потребно е да постои и согласност на самото осудено лице. Покрај другите општи услови - условот на двојна инкриминација, условот на правосилност и извршеност на пресудата треба да се работи за осуда на санкција на лишување од слобода во траење од најмалку шест месеци. Предвидени се и други решенија, како што е, на пример, обврската за известување на осудените лица - странци за можноста за трансфер, или, пак, можноста за директно продолжување на извршувањето во друга држава.⁶¹⁸

Трансферот, односно извршувањето се спроведува според правото на државата во која осудениот ја издржува казната, со тоа што двете држави можат да даваат амнестија или помилување.

Осуденото лице по извршениот трансфер не може да биде гонето за друго дело извршено пред трансферот, или предадено на друга држава без согласност на

⁶¹⁴ Во оваа смисла нема ограничување за државата чие државјанство има лицето за трансфер, па така што истата може да го амнестира или помилува лицето во однос на издржувањето на казната.

⁶¹⁵ На пример кај нас изрекување на споредната казна „протерување на странец од земјата“ заедно со главната казна затвор.

⁶¹⁶ Прирачник за меѓународна правна помош во кривичната материја, Подготвено во рамки на: ТВИНИНГ ЛАЈТ ПРОЕКТ Зајакнување на правната соработка во граѓанската и кривичната материја (МК 12 ИВ ЈН 01 TWL), декември 2016, стр. 34.

⁶¹⁷ Член 2 од Европската конвенција за трансфер на осудени лица од 1983 година.

⁶¹⁸ Европска конвенција за трансфер на осудени лица од 1983 година.

државата во која е осудено или пред истекот на определен рок, во кој по пуштањето на слобода може да ја напушти државата.

Врз слични правила е поставен трансфер на осудените лица во договорите меѓу нашата земја и други држави за заемно извршување казни пресуди. Тој се врши по барање на која било од државите договорнички, со тоа што молба за пренесување на извршување може да однесе и осудениот или нему блиски лица.

Предвидени се и услови, доколку осудениот не даде согласност за трансферот, или ако осудениот ужива азил во државата на осудата или ако пренесувањето на извршувањето не би било во согласност со обврските на државата од мултилатерални спогодби. По, трансферот, извршувањето се спроведува исклучиво според правото на односната држава, со тоа што и двете држави можат да даваат амнестија и помилување. Предвидено е и начелото на специјалитет.⁶¹⁹

1.2. Барање за трансфер на странски државјани во Република Северна Македонија

Осудено лице кое не е државјанин на Република Северна Македонија, или осудено лице кое е државјанин на Република Северна Македонија, а нема живеалиште или престојувалиште во Република Северна Македонија, а се наоѓа на издржување на казна затвор во Република Северна Македонија врз основа на правосилна пресуда, може да поднесе барање за доиздржување на казната во државата чиј државјанин е, или каде има живеалиште или престојувалиште.

Барањето може да го поднесе осуденото лице до управата на казнено - поправната установа во која ја издржува казната, до домашниот првостепен суд или до Министерството за правда.⁶²⁰ Домашниот првостепен суд што ја донел пресудата во прв степен или управата на казнено-поправната установа во која осуденото лице ја издржува казната затвор, се должни да го запознаат осуденото лице со можноста казната да ја доиздржи во државата чиј државјанин е. Барањето може да го поднесе и државата чиј државјанин е осуденото лице. Барањето ќе се разгледа само ако осуденото лице даде согласност да биде преместено во државата чиј државјанин е.

Кон барањето за трансфер се доставуваат:

- 1) заверен препис од правосилната пресуда со која е осудено лицето;
- 2) законските одредби што се применети;
- 3) податок за траењето на веќе издржаниот дел од казната и информација за притвор или секоја друга информација за издржувањето на казната и
- 4) изјава со согласност на осуденото лице за трансферот.⁶²¹

Барањето за трансфер и списите се доставуваат до Министерството за правда, кое за тоа ја известува државата чиј државјанин е лицето, заради продолжување на издржувањето на казната затвор и спроведува постапка за преместување на осуденото лице врз основа на меѓународен договор или врз основа на заемност. По барање на домашен надлежен орган странската држава ги доставува сите дополнителни

⁶¹⁹ Камбовски, Владо (1998): стр. 196.

⁶²⁰ Конеска, М., Милошески, В., Маркоски А., (2016) Меѓународна соработка во кривичната материја: прирачник за практичари, Скопје, ОБСЕ, стр. 30.

⁶²¹ Член 93 од ЗМСКМ.

информации и списи и обратно. Државата чиј државјанин е осуденото лице, по признавањето на пресудата на домашниот суд од страна на странскиот надлежен орган, преку Министерството за правда ја доставува пресудата на осуденото лице. Откако пресудата на странскиот надлежен орган со која се признава пресудата на домашниот суд ќе стане правосилна, Министерството за правда дава согласност за трансферот. Министерството за правда за својата одлука за прифаќање или одбивање на барањето за трансфер ја известува државата во која ќе се извршува казната.

Трансфер може да се изврши само, ако:

1) осуденото лице е државјанин на државата во која ќе се доиздржи казната;⁶²²

2) пресудата е правосилна;

3) во времето на приемот на барањето за трансфер, осуденото лице има за доиздржување најмалку уште шест месеци од изречената казна и доколку дало согласност за тоа;

4) осуденото лице или негов законски застапник или старател поради неговата возраст или психофизичка состојба даде согласност за трансфер;

5) делата поради кои лицето е осудено претставуваат кривично дело во државата во кој се извршува казната.⁶²³

Истите овие услови за трансфер се предвидени во Конвенцијата за трансфер на осудени лица, што укажува на фактот дека нашето законодавство е доследно хармонизирано со ратификуваните меѓународни инструменти.⁶²⁴

Барањето за трансфер заедно со списите, Министерството за правда ги доставува до државата во која ќе се извршува казната. Државата во која ќе се извршува казната ќе го извести Министерството за правда за својата одлука во врска со преземање на извршувањето. Министерството за правда ќе донесе одлука за трансферот и ќе ја извести државата во која ќе се извршува казната. Министерството за внатрешни работи и надлежните органи на државата во која ќе се извршува казната се договараат за предавањето.

1.3. Трансфер на државјани на Република Северна Македонија

Осудено лице кое е државјанин на Република Северна Македонија и се наоѓа на издржување на казна затвор во странска држава може да биде преместено во

⁶²² Во новиот Закон за меѓународна соработка во кривичната материја оваа одредба е дополнета со можноста лицето да ја доиздржи казната во странска држава во која нема државјанство но има живеалиште или престојувалиште. Види предлог Закон за меѓународна соработка во кривичната материја <https://akademik.mk/utvrden-predlog-zakonot-za-megunarodna-sorabotka-vo-krivichnata-materija/> (последен пристап 18.09.2020).

⁶²³ Член 96 од ЗМСКМ.

⁶²⁴ Види член 4 од Законот за ратификација на Европската конвенција за трансфер на осудени лица, со Дополнителен протокол, Сл. весник на РМ бр. 32 од 26.05.1999 година.

Република Северна Македонија заради доиздржување на казната.⁶²⁵ Барањето за трансфер на државјанин на Република Северна Македонија заедно со списите преку Министерството за правда, се доставуваат до стварно надлежниот суд на признавање. Во постапката за признавање на странската кривична пресуда, стварно надлежниот суд е обврзан со видот и висината на казната, која може да биде иста или соодветна, но не и построга од казната во странската пресуда, ниту да го надмине максимумот кој е предвиден во Кривичниот законик за тие дела.

Во случај на замена на казната, стварно надлежниот суд:

- ќе се раководи од утврдените факти содржани во пресудата,
- не може да ја замени казната лишување од слобода со парична казна и
- ќе го одбие во потполност времето кое осуденото лице го поминало во затвор.⁶²⁶

Откако стварно надлежниот суд со пресуда ќе ја признае странската кривична пресуда, преку Министерството за правда, ќе ја достави на осуденото лице државјанин на Република Северна Македонија. По правосилноста на пресудата на стварно надлежниот суд со која се признава странската кривична пресуда, предавањето на осуденото лице заради доиздржување на казната затвор може да се изврши во согласност со странската држава што ја изрекла казната и Министерството за правда.

Со преземањето на осуденото лице кое е државјанин на Република Северна Македонија се запира извршувањето на казната во странската држава во која е осуден. За натамошниот тек на извршувањето на казната важи домашното законодавство во однос на помилувањето, амнестијата или намалување на казната согласно со Уставот или меѓународен договор.

Само странската држава што ја изрекла кривичната пресуда може да одлучува за секое барање за повторување на постапката. Домашниот стварно надлежен суд треба да го запре извршувањето веднаш штом странскиот надлежен орган ќе го извести за одлуката или мерката со која казната престанала да биде извршна.⁶²⁷

Домашниот стварно надлежен суд ќе ги достави на странскиот надлежен орган сите информации што се однесуваат на извршувањето на казната, ако:

- 1) смета дека извршувањето на казната е спроведено;
- 2) осуденото лице побегне пред истекот на казната и
- 3) странскиот надлежен орган го побара тоа.

Трошоците што настанале во врска со извршувањето на странските кривични пресуди ги сноси Република Северна Македонија, освен трошоците што настанале исклучиво во странската држава.⁶²⁸ Предавањето, односно преземањето на осудено

⁶²⁵ Во новиот Закон за меѓународна соработка во кривичната материја оваа одредба е дополнета со можноста лицето кое има живеалиште или престојувалиште во РСМ, а не е државјанин на РСМ да може да ја доиздржи казната во РСМ. Види предлог Закон за меѓународна соработка во кривичната материја <https://akademik.mk/utvrden-predlog-zakonot-za-megunarodna-sorabotka-vo-krivichnata-materija/> (последен пристап 18.09.2020).

⁶²⁶ Член 97 од ЗМСКМ.

⁶²⁷ Член 99 од ЗМСКМ.

⁶²⁸ Во новиот Закон за меѓународна соработка во кривичната материја оваа одредба е дополнета со рефундација на трошоците за трансфер што ги сноси Република Северна Македонија од страна на осуденото лице кое поднело барање за трансфер. Види член 106 од предлог Закон за меѓународна соработка во кривичната материја <https://akademik.mk/utvrden-predlog-zakonot-za-megunarodna-sorabotka-vo-krivichnata-materija/> (последен пристап 18.09.2020).

лице заради доиздржување на казната го врши Министерството за внатрешни работи на Република Северна Македонија - Меѓународната криминалистичка полициска организација – Интерпол.

1.4. Транзит на осудено лице

Во случај на транзит, односно ако предавање на осудено лице заради доиздржување на казна бара странска држава од друга странска држава, а предавањето треба да се спроведе преку територијата на Република Северна Македонија, транзитот може по барање на заинтересираната држава да го дозволи Министерството, под услови предвидени со ЗМСКМ за предавање на осудени лица заради извршување.

Ако при преземањето на осудено лице кое е државјанин на Република Северна Македонија од странската држава што ја изрекла казната нема директен лет, од трета држава преку која треба да се изврши прелет или транзит, Министерството ќе побара дозвола за прелет или транзит од Министерството за правда на странската држава.

1.5. Трансмисија на надзорот кај услованата осуда и условниот отпуст

Трансмисијата на надзорот кај условната осуда или условниот отпуст значи постапка со која државата во која е донесена пресудата ја пренесува контролата врз осудениот, за време на траењето на рокот на проверување, на органите на друга држава, чиј државјанин е осуденото лице, односно во неа има постојано престојувалиште. Без постоење на ваков инструмент се оневозможува или се отежнува остварувањето на целите на условната осуда, односно функциите на условниот отпуст. Ако државата во која се наоѓа условно осуденото или условно отпуштеното лице не го контролира исполнувањето на основниот услов - осудениот да не изврши ново казниво дело, односно ако при извршеното дело го запоставува фактот дека на тоа лице веќе му е изречена условна осуда или е само условно пуштено на слобода, условната осуда и условниот отпуст, ја губат својата основна смисла на парапенална, адомонитивна санкција.

Кај континенталниот систем на условна осуда или условен отпуст трансмисијата се состои во преземање обврска на државата да контролира дали осудениот извршил ново казниво дело во рокот на проверувањето, и при пресудувањето за тоа ново дело да го отповика условниот отпуст и да ја отповика или на друг начин да ја уважи порано изречената условна осуда во другата држава. Постојат три системи на трансмисија на надзорот, содржани и во Европската конвенција за надзор над условно осудени или условно пуштени на слобода лица од 1964 година.⁶²⁹

⁶²⁹ Види European Convention on the Supervision of Conditionally Sentenced or Conditionally Released Offenders, Strasbourg, 30.11.1964, исто така види Framework Decision 2008/947/JHA of 27 November 2008 on the application of the principle of mutual recognition to judgments and probation decisions with a view to the

Првиот систем е систем на обична трансмисија на надзор, при што другата држава го контролира само исполнувањето на обврските што му се наложени на осудениот и не може да ја отповикува условната осуда што останува ексклузивно право на државата во која таа е донесена.

Вториот систем е систем на трансмисија и на надзорот и на извршувањето, така што другата држава може да ја отповика условната осуда или отпустот и на барање на државата на осудата - да ја изврши казната.

Третиот систем е систем на целосна примена на условната осуда, што подразбира не само трансмисија на надзорот и извршувањето, туку и можост за модифицирање на осудата со адаптација на казната и на другите услови, како да се работи за домашна условна осуда на државата на која и е пропуштен надзорот.

Европската конвенција за надзор над условно осудени или условно пуштени на слобода лица од 1964 година ги прецизира и поблиските услови на трансмисијата: да се работи за правосилна условна осуда на казна затвор, при што може да се работи и за обична условна осуда, без мерки на надзор, кај која се контролира рокот на проверувањето; осудата да не е опфатена со акт на амнестија или помилување; осудениот треба да е државјанин или да има постојано престојувалиште на територијата на замолената држава; исклучени се осудите за политички или воени дела, а за фискалните дела се бара дословна согласност меѓу државите за секое одделено дело; треба да биде исполнет и условот на двојна инкриминација.

Постапката се состои во поднесување барање во другата држава за преземање на контролата врз условната осуда и условниот отпуст за доставување на правосилната судска пресуда.

Замолената државата може да го одбие барањето ако оцени дека не се исполнети условите определени со Европската конвенција за надзор над условно осудени или условно пуштени на слобода лица од 1964 година. Трансмисијата на надзорот е предмет и на инструмент на ОН: Модел - договорот за трансфер на надзорот на условно осудени или условно отпуштени извршители, усвоен со резолуција на Генералното собрание во 1991 година. Основен услов за прифаќање на трансферот е барањето на двојна инкриминација. Замолената држава може да одбие да го преземе надзорот, ако осудениот нема во неа постојано живеалиште, ако се работи за воено, фискално или за политичко дело, или ако остатокот од времето на проверување е премногу краток. Ако условната осуда или отпустот е отповикана, казната се извршува во согласност со законот на државата што го презела надзорот.

За отповикување на условната осуда или условниот отпуст е исклучително надлежна државата што ја донела пресудата. Со тоа, трансмисијата на надзорот се однесува на преземање определени мерки, односно надзор над однесувањето на осуденото лице, во функција на евентуално отповикување на условната осуда или условниот отпуст. Тие мерки, односно надзорот, се спроведуваат според правото на државата што врши надзор. За вистинска трансмисија на надзорот може да се зборува кај пробацијата или – за нашето казнено право – кај условната осуда со заштитен надзор.

Во 2008 година, Советот на Европа усвои Рамковна одлука 2008/947/ПВР од 27.11.2008 година за примена на принципот за заемно признавање на пресуди и одлуки за пробација со посебен акцент на супервизијата на пробациските мерки и алтернативните мерки, која подоцна беше дополнета со Рамковната одлука

2009/299/ПВР од 26.02.2009 година. Овие одлуки имаат за цел да ја заменат Европската конвенција за надзор над условно осудени или условно пуштени на слобода лица од 1964 година.⁶³⁰ Сепак, сето ова зависи од стапувањето во сила на Законот за пробација.⁶³¹

⁶³⁰ За повеќе види во Neveu, S. (2013) 'Probation Measures and Alternative Sanctions in Europe: From the 1964 Convention to the 2008 Framework Decision', *New Journal of European Criminal Law*, 4(1–2), pp. 134–153.

⁶³¹ Закон за пробација, Сл. весник на РМ, бр. 226 од 25.12.2015 година.

ГЛАВА 13: „МАЛА“ КАЗНЕНО - ПРАВНА ПОМОШ

1. Поим на „мала“ казнено – правна помош

Акцесорната или таканаречена „мала“ казнено-правна помош претставува најчест облик на заемна соработка во спречувањето на криминалот. Таа се појавува како активна и пасивна помош меѓу правосудните органи. Првата или „активна“ правна помош е кога домашните органи бараат правна помош од странски судови и втората или „пасивната“ правна помош е кога таква помош им се дава на странски надлежни органи.

Помошта се состои во преземање определени дејства во казнената постапка во интерес на друга држава, како што се: преземање определени истражни дејства, одземање предмети, доставување писмени и судски одлуки, сослушување обвинети, сведоци и вештаци, доставување изводи од казнената евиденција, видеоконференциско сослушување на лица, конфискација на имот и одземање на предмети на делото, под што се подразбира каков било предмет за кој судот ќе утврди дека директно или индиректно резултира од извршувањето на казниво дело, како и секоја вредност или друга корист што произлегува од извршување на казниво дело итн.

Постои разлика меѓу примарна и секундарна помош, како што уште се нарекува малата правна помош. Кај првата, казнената постапка во целост или во голем дел се презема во друга држава, така е кај трансферот на казнената постапка или кај извршувањето на казнената пресуда. Наспроти тоа кај секундарната помош, казнената постапка останува во рамките на државата, а судовите на замолената држава преземаат само определени дејства што се во функција на таа постапка.⁶³²

„Малата“ казнено правна помош, а со тоа и правната регулатива на таквата помош, поминува низ две фази на развој: договорна и меѓународна. Првата почнува кон крајот на 18 век со појавата на договорите за екстрадиција и за правна помош. Втората почнува по Втората светска војна што резултира со усвојување на меѓународни инструменти од типот на Европската конвенција за заемна помош во казнените предмети од 1959 година.⁶³³

Правната помош може да се бара во било која фаза од кривичната истрага. Тоа може да биде и во текот на судењето или во текот на претходната постапка. Во зависност од фазата во која се бара и во зависност од инволвираните субјекти, истата може да се подели на соработка која се одвива на полициско ниво и на правосудно ниво.

Заемната соработка се воспоставува главно, доколку за тоа постои правен основ, како што се спогодби или договори. Меѓутоа, сепак и без такви спогодби може да се побара правна помош. Можноста да се воспостават меѓународни правни релации зависи од неколку фактори, и тоа реципроцитет, доверба или човекови права. Вообичаено, државите обезбедуваат помош едни на други врз основа на начелото на реципроцитет. Покрај тоа, кога се одлучува да се прати правно барање, државата мора до одреден степен да има доверба во правниот систем на другата држава. На пример, доколку се очекува или постои сомнение дека барањето може да резултира

⁶³² Камбовски, В., (1998), *op. cit.*, стр. 221; слично и Хакнер, Т., Шомбург, В., Лагодини, О., и др. (2009), *op. cit.*, стр. 129.

⁶³³ Законот за ратификација на Европската конвенција за меѓусебна правна помош во кривичната материја, со Додатен протокол, Службен весник на РМ бр. 32 од 26.05.1999 година и Втор дополнителен протокол кон Европската конвенција за заемна правна помош во кривичната материја, 8 ноември 2001.

во нечовечен, нехуман или деградирачки третман на луѓе, нормално е дека правната помош нема да се бара. Конечно, кога се прави проценка дали да се испрати правно барање во странство, мора предвид да се земе важноста на самиот предмет. Генерално, за секој помал или ситен предмет, не се бара правна соработка.⁶³⁴ Државите може да се одлучат да потпишат спогодба за да може да се уредат релациите во правната соработка и работите да станат појасни а потоа спогодбата станува основа за тоа како и на кого ќе се понуди барањето за помош. Доколку не се применува спогодба, правниот однос се заснова на меѓународното право и на домашните закони на засегнатите држави. Дури и денеска, во одреден број на случаи, правната помош се обезбедува без да постои склучена спогодба.⁶³⁵

1.1. Меѓународна рамка на „малата“ казнено правна помош

Меѓународните инструменти на заемна судска помош во казнените предмети претставуваат еден од најразвиените делови на меѓународното казнено право. Благодарение на соработката која овие инструменти ја воспоставија, а потоа со нивното мултиплицирање истата ја и развија во натпросечни размери, се докажа и неопходноста од развивање на посебна правна гранка која ќе ја изучува оваа експанзија од меѓународни и национални инструменти за соработка.

Во рамките на СЕ се усвоени повеќе конвенции кои веќе многупати ги споменавме:

- Европска конвенција за екстрадиција од 1957 година,
- Европска конвенција за заемна помош во казнените предмети од 1959,
- Европска конвенција за трансфер на казнени постапки од 1972 година,
- Конвенција на ООН против незаконска трговија со дроги и психотропни супстанции од 1988,⁶³⁶
- Конвенција за перење пари, откривање, заплена и конфискација на имотна корист прибавена од кривично дело од 1990,⁶³⁷
- Конвенција за спречување на терористички бомбардирања од 1997,⁶³⁸
- Конвенција на ООН за корупција од 1999,⁶³⁹
- Конвенција за сузбивање на финансирање тероризам 1999,⁶⁴⁰
- Конвенција на ООН против транснационален организиран криминал од 2000,⁶⁴¹
- Конвенција за борба против криминал поврзан со електронски мрежи од

⁶³⁴ Види во Прирачник за меѓународна правна помош во кривичната материја (2016): стр. 14.

⁶³⁵ Види Прирачник за меѓународна правна помош во кривичната материја (2016): стр. 15.

⁶³⁶ Конвенција на ООН против незаконска трговија со дроги и психотропни супстанции, Виена, 20 декември 1988.

⁶³⁷ Конвенција за перење пари, откривање, заплена и конфискација на имотна корист прибавена од кривично дело, Стразбур, 8 ноември 1990.

⁶³⁸ Конвенција за спречување на терористички бомбардирања, Њујорк, 15 декември 1997.

⁶³⁹ Конвенција на ООН за корупција, 27 јануари 1999.

⁶⁴⁰ Конвенција за сузбивање на финансирање тероризам, 9 декември 1999.

⁶⁴¹ Конвенција на ООН против транснационален организиран криминал (UNTOC), Палермо, 15 ноември 2000.

2001,⁶⁴²

- Конвенција за сузбивање на акти за нуклеарен тероризам, од 2005,⁶⁴³
- Конвенција за спречување тероризам и Конвенција против трговијата со луѓе, двете од 16 мај 2005 како и многу други.

Овие инструменти претставуваа само почетна основа за развој на оваа соработка за денес да ги имаме инструментите како што се: Европскиот налог за апсење и Европски јавен обвинител кои претставуваат највисок дострел на соработка во борбата против транснационалниот организиран криминал.

Европската конвенција за заемна помош во казнените предмети од 1959 година⁶⁴⁴ со дополнителните протоколи, се однесува на судската помош, со што е исклучена соработка во административните дела, односно прекршоците. Предвидени се повеќе облици на помош: постапување по замошници, сослушување сведоци, вештаци и обвинети, доставување и размена на изводи од судски предмети и на казнена евиденција и сл. Основна функција на правната помош е обезбедувањето докази во казнената постапка. Правната помош се остварува низ непосредна комуникација меѓу министерствата за правда, а во итни случаи и со директно комуницирање како и со помош на Интерпол. Молбата и придружната документација се доставуваат на јазикот на замолената држава.

Како домашен и надлежен орган е дефинирано Министерството за правда на нашата земја, а како домашен правосуден орган кој пристапува по барањата, односно замошниците означени се јавните обвинителства и судовите на територијата на нашата земја кои постапуваат согласно на нивните надлежности. Во тој контекст, како странски надлежен орган е дефиниран секој орган од странската држава која доставила замошница, односно доставила барање, а е надлежен за меѓународна соработка согласно нивните закони.⁶⁴⁵

1.1.1. Национална и билатерална регулатива

Во повеќето држави одредби за казнено-правната помош се содржани во законите за казнената постапка. Во некои држави се донесени и специјализирани закони со кои се регулирани различните облици на соработка. Во нашата држава порано „малата“ казнено правна помош се вршеше според одредбите на стариот ЗКП, а со донесувањето на Законот за меѓународна соработка во кривичната материја од 2010 година „малата“ казнена помош се врши според неговите одредби по неговото влегување во сила.

„Малата“ казнено-правна помош најчесто е регулирана со билатерални договори за екстрадиција и други видови на казнено-правна помош, или со билатерални договори за правна помош.⁶⁴⁶ Во отсуство на таков договор помошта се врши според прописите на

⁶⁴² Конвенција за борба против криминал поврзан со електронски мрежи, 23 ноември 2001.

⁶⁴³ Конвенција за сузбивање на акти за нуклеарен тероризам, 13 април 2005.

⁶⁴⁴ Пред името на конвенцијата стои зборот Европска, меѓутоа Конвенцијата се применува и надвор од Европа. На пример, Европската конвенција од 1959 се применува и кога соработката се бара од Израел, Грузија, Чиле и др.

⁶⁴⁵ Конеска, М., Милошески, В., Маркоски А., (2016) Меѓународна соработка во кривичната материја: прирачник за практичари, Скопје, ОБСЕ, стр. 11.

⁶⁴⁶ На пример Договор меѓу Република Македонија и Република Словенија за правна помош во граѓански и кривични предмети, („Службен весник на Република Македонија“ бр. 24/96), влегува во сила на 05.09.1997 година; Договор меѓу Владата на Република Македонија и Владата на Република Албанија за правна помош во граѓански и кривични предмети, („Службен весник на Република Македонија“ бр. 16/98), 02.10.1998 година; Договор за правна соработка во граѓански и кривични

националното право врз основа на фактички реципроцитет за што ќе зборуваме подолу во ова поглавје.

1.2. Основни принципи на „малата“ казнено-правна помош

Основните начела на правото за „малата“ казнено правна помош се преземени од екстрадиционото право и практика. Тоа се начелата на: двојна инкриминација, реципроцитет и специјалитет. Првото подразбира казнивост на делото во двете држави *in concreto*, при што замолената држава утврдува не само дали делото е казниво според законите и на државата-молителка, туку и дали постојат околности што ја исклучуваат казнивоста на извршителот во конкретниот случај. За разлика од постарите договори, што цврсто се држат до ова барање, поновата регулатива, вклучувајќи ја тука и Европската конвенција за заемна помош во казнените предмети, отстапува од него или го задржува само кога се во прашање дејства што се состојат во присилба или на пример кога е во прашање постапка за претрес или заплена на предмети.⁶⁴⁷ Начелото на реципроцитет во поновата регулатива и во практиката постапно се напушта.

Постојат неколку лимити, односно општи негативни претпоставки за давање судска помош, што се, исто така, рефлексивна на екстрадиционото право. Тие се однесуваат на природата на делото, заштитата на државните интереси на замолената држава и на забраната за повторно судење („*non bis in idem*“).

Во однос на природата на делото, основно правило е дека е исклучена казнено-правна помош за неекстрадибилни дела: политички, воени и фискални.

Заштитата на домашниот јавен поредок, безбедноста и суверинитетот претставува широко и мошне неодредено дефиниран негативен услов, што овозможува инволвирање и политичка оценка во одлуката за постапување по замолицата на друга држава. Начелото *non bis in idem* се состои во одбивање на правна помош за дело за кое е донесена правосилна пресуда во замолената држава.

1.3. Облици на „мала“ казнено-правна помош согласно македонското законодавство

Дејствијата на казнено-правната помош се преземаат според законодавството на замолената држава. Кога се работи за дејства што имаат процесно значење на изведување докази, постоењето на разлики во процесните законодавства, може да предизвика проблеми во функционирањето на заемната казнено-правна помош. Од овие причини во поновата регулатива се појавуваат законодавни решенија според кои се допушта преземањето определени дејствија во формата што ја бара процесното право на државата-молителка.

Според Законот за меѓународна соработка во кривичната материја, меѓународната правна помош опфаќа⁶⁴⁸:

- извршување процесни дејствија како што се доставување на списи, писмени

предмети меѓу Република Македонија и Република Турција, („Службен весник на Република Македонија“ бр. 23/97), 28.07.2000 година; Договор меѓу Република Северна Македонија и Босна и Херцеговина за правна помош во граѓанските и кривични предмети, („Службен весник на Република Македонија“ бр. 10/06), 27.12.2006 година.

⁶⁴⁷ Хакнер, Т., Шомбург, В., Лагодина, О., и др. (2009), *op. cit.*, стр. 130.

⁶⁴⁸ Види член 15 од ЗМСКМ.

докази и предмети што се во врска со кривичната постапка во државата молител,

- доставување на спонтани информации,
- размена на определени информации и известувања,
- привремен пренос на лица лишени од слобода,
- прекугранично набљудување,
- контролирана испорака,
- користење на лица со прикриен идентитет,
- заеднички истражни тимови,
- следење на комуникации,
- испитување по пат на видео-конференција,
- испитување по пат на телефонска конференција,
- претрес на простории и лица,
- привремено обезбедување на предмети, имот или средства кои се во врска со кривичното дело,
- привремено замрзнување, заплenuвање и задржување на фондови, банкарски сметки и финансиски трансакции или приноси од кривично дело,
- конфискација на имот и имотна корист,
- одземање на предмети,
- заштита на личните податоци,
- кривична и граѓанска одговорност на функционерите и
- доставување на изводи од казнена евиденција.

Од набројаните видови на мала казнено-правна помош можеме да видиме дека како видови на помош најнапред е предвидено дејствието на доставување на списите и писмените докази и доставување на предмети коишто се во врска со кривичната постапка во државата молител. Во контекст на ова, неопходно е да се напомене дека процесното дејствие кое најчесто се презема по замолниците, а тоа е сослушување на оштетен, сведок, односно вешто лице е испуштено да се наведе во опишаните процесни дејствија. За таа цел, неколкукратно се апострофираше забелешката за итна измена на Законот за меѓународна соработка во кривичната материја и истиот да биде корегирани - во член 15 алинеја 1 да се додаде како процесно дејствие – сослушувањето на сведоци, вешти лица, односно оштетени.⁶⁴⁹ Ваквата недоследност е исправена во новиот предлог Закон за меѓународна соработка во кривичната материја.⁶⁵⁰

⁶⁴⁹ Види Конеска, М., Милошески, В., Маркоски А., (2016) Меѓународна соработка во кривичната материја: прирачник за практичари, Скопје, ОБСЕ, стр. 11.

⁶⁵⁰ Види член 16 од новиот предлог Закон за меѓународна соработка во кривичната материја. Во истиот се наведени следниве форми на правна помош во кривичните предмети:

Меѓународната правна помош опфаќа:

- извршување процесни дејствија како што се: испитување на сведок, оштетен или вештак,
- доставување на списи, писмени докази и предмети што се во врска со кривичната постапка во државата молител,
- доставување на спонтани информации,
- размена на информации, известувања и прописи,

Законот во наредните одредби регулира дека кога се повикуваат лица во својство на сведоци, односно оштетени за да дадат исказ кој потоа ќе се проследи до државата подносител, на таквата покана за присуство пред домашен орган не смее да се наведе предупредување дека во случај да не дојдат, можат да бидат приведени. Ваквата одредба директно произлегува од Европската конвенција за меѓусебната правна помош во кривичната материја.

1.3.1. Постапка за давање на меѓународно правна помош

Подготовката на барање за правна помош е пожелно да се врши врз основа на член 14 од Европската конвенција од 1959. Барање за правна помош кое се испраќа до држава која не е потписничка на ниедна конвенција или спогодба, исто може да се подготви согласно овие правила како појдовна основа. Од особена важност е државата барател да назначи кое е лице за контакт на кое може да се обрати замолената држава за понатамошни појаснувања или потребни информации. Од таа причина, органот барател секогаш треба да обезбеди директни податоци за контакт, и тоа е-пошта, факс и/или телефонски броеви.⁶⁵¹ Со цел избегнување на биракратските процедури, кои навистина знаат да ја усложнат и забават постапката, со Вториот дополнителен протокол кон Конвенцијата на ЕУ за заемна правна соработка во кривичната материја се овозможува и директен контакт.

Она што е особено важно во постапувањето во областа на меѓународната соработка е начинот на којшто се остварува меѓусебната комуникација. Наспроти несомнено потребната комуникација преку Министерствата за правда кои се и најчесто први што ги примаат замолените, односно барањата како правило за комуникации установено во сите држави, се јавува како неопходна потребата од итна директна соработка којашто има законита поткрепа во конвенциите, особено Вториот дополнителен протокол на Европската конвенција за меѓусебна соработка во кривичната материја, а имаат за цел да ја поттикнат итноста на постапката.

Правилото на итно постапување на сите инволвирани државни органи во меѓународната соработка во ЗМСКМ е регулирано преку можноста домашните и странските државни органи, директно да комуницираат, при што да се овозможи законито прибирање докази, односно законитост на постапка, државните органи коишто доставуваат замоленници, односно барање. Должни се примероците да ги доставуваат во писмена строго определена форма до министерствата, а тоа за

-
- привремен пренос на лица лишени од слобода,
 - прекугранично набљудување,
 - заеднички истражни тимови,
 - примена на посебни истражни мерки, во согласност со Законот за кривична постапка,
 - испитување по пат на видеоконференција,
 - испитување по пат на телефонска конференција,
 - претрес на простории, лица и предмети,
 - привремено обезбедување и одземање на предмети, имот или средства кои се во врска со кривичното дело, имот во банкарски сеф, следење на платен промет и привремено запирање на извршување на определени финансиски трансакции,
 - доставување на изводи од казнена евиденција.

Види предлог Закон за меѓународна соработка во кривичната материја <https://akademik.mk/utvrden-predlog-zakonot-za-megunarodna-sorabotka-vo-krivichnata-materija/> (последен пристап 18.09.2020).

⁶⁵¹ Види Прирачник за меѓународна правна помош во кривичната материја (2016): стр. 17.

нашата земја е Министерството за правда.⁶⁵²

Директната комуникација, а особено онаа што е воспоставена по електронски пат, во праксата е најчест начин на комуницирање помеѓу државните надлежни органи. Со ЗКП⁶⁵³ комплетно беше преуредена претходната постапка и истрагата така што *dominus litis* во овој дел на постапката е јавниот обвинител. Токму јавните обвинители се тие коишто ја имаат потребата од итно и директно комуницирање по електронски пат со цел потоа да се воспостави лична, односно директна комуникација. Ова постапување е редовно воспоставена пракса и во такви случаи процентот на успех е најголем. Истото може да се види и од годишните извештаи на Јавното обвинителство на РСМ, во кои по подрачје на вишите обвинителства е даден приказ на дадената правна помош од страна на Основните јавни обвинителства, со детални податоци за тоа каква помош е побарана и дали истата е успешно реализирана.⁶⁵⁴

Во итни случаи замолниците и барањата се проследуваат преку каналите на меѓународната полициска соработка, на пример преку Интерпол, со кого обвинителите имаат воспоставено добра соработка. Секако, предвиден е и дипломатскиот пат на комуникација кога во дадени исклучителни случаи замолниците или барањата се доставуваат преку Министерството за надворешни работи. Практиката покажува дека овој вид на соработка е многу редок и најчесто се остварува со земји кои не се членки на Европската Унија или таквите барања потекнуваат од земји на другите континенти.⁶⁵⁵

Нормално е дека кога станува збор за кривична постапка, итноста е од непроценливо значење. Секое одлагање или развлекување на постапка може да значи прикривање, оштетување или уништување на докази, време за влијание на сведоците и притисок во насока да ја променат изјавата, дури поголем протек на време може да значи и заборавување на настанот или круцијални делови од кривично-правниот настан кои сведокот успеал да ги потисне во потсвеста.⁶⁵⁶ Токму од овие причини ЗМСКМ ја потенцираше итноста во постапувањето по однос на добиените барања или замолници за постапување на домашните надлежни органи. Строго се определени условите кога може да се одбие меѓународната соработка и кога може да дојде до одлагање на меѓународната соработка, а сè со цел државните органи коишто ваквите замолници, односно барања ги добиле при надлежните постапувања итно да донесат соодветна одлука која ќе ја проследат до подносителите на замолницата, односно барањето. Постапувањето секако се одвива согласно динамиката по постапките кои ги детерминираат процесните правила што важат во домашното законодавство. Секој доказ прибран во законита постапка во земја којашто постапува по замолницата, односно барањето, е законит доказ којшто потоа може да се употреби како таков во кривичната постапка која се води во земјата барател.

Од особена важност е да се обезбедат тие податоци за контакт на обвинителот или судијата или на други службеници кои го составуваат барањето без да се ограничува овој тип на информации само на информации за оние кои се раководители. Бидејќи секој правен систем е различен, па согласно со ова во

⁶⁵² Конеска, М., Милошески, В., Маркоски А., (2016) Меѓународна соработка во кривичната материја: прирачник за практичари, Скопје, ОБСЕ, стр.11.

⁶⁵³ Сл. весник 105/2010 година.

⁶⁵⁴ Види ги годишните извештаи на Јавно обвинителство на РСМ во делот за меѓународна правна помош, достапни на <http://jorm.gov.mk/category/dokumenti/izvestai/> (последен пристап на 18.09.2020).

⁶⁵⁵ Конеска, М., Милошески, В., Маркоски А., (2016) Меѓународна соработка во кривичната материја : прирачник за практичари, Скопје, ОБСЕ, стр. 11.

⁶⁵⁶ Види Матовски et all. (2009) Кривично процесно право: Правен факултет „Јустинијан Први“, Скопје, стр. 235-239.

различни држави различни органи се надлежни да одговорат на замолницата, а упатувањето до погрешен орган може или да ја забави постапката или да оневозможи нејзино реализирање. Постојат механизми и платформи на кои е наведено кој е соодветниот орган во странска држава каде што треба да биде упатена замолницата.⁶⁵⁷

Според законот за меѓународна соработка во кривичната материја на Р. Северна Македонија замолницата содржи:

- 1) назив на органот што ја составил и назив на органот до кој е упатена;
- 2) правен основ за давање на меѓународна правна помош;
- 3) опис на дејствијата и причината за поднесување на замолницата;

4) законски назив на кривичното дело и краток опис на фактичката состојба. Во оваа смисла, барањето за помош треба да содржи: податоци и факти за околностите на кривичното дело/а, односно краток преглед на фактите кои се познати во моментот на составување на барањето. Како општо правило, барањата треба да содржат детали и да бидат сеопфатни колку што тоа е можно, така што замолениот орган ќе ги има сите неопходни информации за ефективно извршување на барањето. Меѓутоа, тие информации треба да се сведат на релевантните информации кои имаат влијание врз извршувањето на барањето. Потребен е јасен опис на поврзаноста помеѓу кривичното дело и лицето и помеѓу кривичното дело и доказите/мерките/кривичните приноси, кои се бараат во замолената држава. Покрај тоа, клучно е да се даде јасен и прецизен опис на фактите на предметот во врска со засегнатото лице и доказите или мерките кои се бараат. Треба да се појасни како доказите или мерките кои се бараат се поврзани со тековната кривична истрага во државата барател.

5) лични податоци и државјанство на лицето во врска со кое се бара меѓународната правна помош;

6) својството на лицето во постапката и

7) назив на списокот што се доставува и име и адреса на примателот во случај на достава на судски и други списи.⁶⁵⁸

Замолницата и списите мора да бидат потпишани и заверени со печат на правосудниот или другиот надлежен орган од кој се доставуваат.

Ако податоците содржани во замолницата и приложените списи не се доволни од органот што ги доставил, може да се побараат дополнителни податоци и списи во разумен рок од денот на добивањето на замолницата.

Домашниот надлежен орган по замолницата ќе постапи на начин кој е означен во замолницата и истото ќе го направи без одлагање. Кога домашниот надлежен орган ќе оцени дека не е во состојба да постапи по замолницата во посебно определениот рок во неа, а во образложението изрично е наведено дека секое одлагање ќе доведе до значително нарушување на постапката пред странските надлежни органи, домашниот надлежен орган без одлагање ќе го извести странскиот надлежен орган за времето потребно за постапување по замолницата. Ако по замолницата на странскиот надлежен орган не може да се постапи целосно или делумно, за тоа без одлагање домашниот надлежен орган ќе го извести странскиот надлежен орган, наведувајќи го

⁶⁵⁷ Во оваа смисла се Европската судска мрежа – European Judicial Network EJN “Atlas” https://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/EJN_Home.aspx како и на страната на Совет на Европа <http://www.coe.int/>

⁶⁵⁸ Види член 16 од ЗМСКМ.

начинот по кој може да се постапи и причините поради кои не може да се постапи во целост по замолницата.⁶⁵⁹

Домашниот надлежен орган не може да ја одбие замолницата за кривични дела против човечноста и меѓународното право и обиди за сторување и соучесништво во извршување на овие кривични дела.

Законот во наредните одредби регулира дека кога се повикуваат лица во својство на сведоци, односно оштетени за да дадат исказ кој потоа ќе се проследи до државата подносител, на таквата покана за присуство пред домашен орган не смее да се наведе предупредување дека во случај да не дојдат, можат да бидат приведени. Ваквата одредба директно произлегува од Европската конвенција за меѓусебната правна помош во кривичната материја.

Како што веќе наведовме, во делот за испитување на сведок – како процесно дејствие кое најчесто се бара од нашите правосудни органи, сегашниот ЗМСКМ има пропуст и истото дејствие не е предвидено како меѓународна правна помош. Исправката на ова е направена во новиот предлог ЗМСКМ, но истиот во моментот на изработка на овој учебник не е влезен во собраниска процедура. Но важно е да напоменеме дека во сегашниот закон, во одредбата од член 24 од ЗМСКМ која се однесува на надоместокот на трошоци е предвиден надомест на трошоци за сведокот или вештакот, што значи дека е предвидено нивното давање исказ како процесно дејствие на меѓународно правна помош?!

Во оваа смисла во истата одредба е предвидено дека сведокот или вештакот што се јавил на поканата на домашниот правосуден орган има право на надоместок на патни и дневни трошоци, во согласност со домашното законодавство. Во поканите на лицата се наведува правото на надоместок на трошоците, а по нивно барање им се дава аванс. Вештачењето може да се услови со претходно полагање на аванс од домашниот правосуден орган пред кој се води постапката и тој паѓа на товар на странската држава. Домашниот правосуден орган нема да бара надоместок на трошоци за вештачење:

- за награда за извршено вештачење и други трошоци што ќе настанат во врска со вештачењето и

- за трошоци за привремено предавање на лицата лишени од слобода, заради сведочење или соочување во државата молител.

Сослушувањето може да го врши судија, обвинител или полициски службеник. Доколку државата барател има посебни законски барања за сослушувањето, како што се да му се прочитаат правата на лицето, сослушување под дадена заклетва, присуство на адвокат на осомниченото лице или друго посебно барање кое треба да биде исполнето од страна на замолената држава, тоа мора да биде јасно наведено во барањето за правна помош. Особено е корисно, доколку законските одредби се приложат заедно со барањето, за да може замолената држава да анализира кои барања може да бидат исполнети. Замолената држава треба да ги примени бараните формалности и процедури, доколку истите не доведат до прекршување на нивните национални закони или начела.⁶⁶⁰

Кога делегација од државата барател е присутна на сослушувањето, службениците од замолената држава ги поставуваат прашањата, а не членовите на делегацијата од државата барател. Сите прашања кои се наведени во барањето за

⁶⁵⁹ Член 17 од ЗМСКМ.

⁶⁶⁰ Член 8 од Вториот дополнителен протокол на Конвенцијата на ЕУ за заемна правна помош во кривичната материја од 2001.

правна помош, како и дополнителните прашања во текот на сослушувањето може да се поставуваат преку службените лица на замолената држава. Понекогаш, во праксата има примери кога и членовите на странската делегација можат директно да поставуваат прашања. Кога станува збор за сведоци, важно е да се наведе дека тие треба да бидат сослушани под заклетва и кои се правните последици, доколку сведокот молчи или не ја зборува вистината.⁶⁶¹

Освен досега наведеното во однос на укажување на правна помош сослушување на сведок, оштетен или вештак, одредбата од член 16 од моменталниот ЗМСКМ во која се регулирани видовите на меѓународна правна помош во новиот предлог закон е доуредена на начин што е систематизирана на попрегледен начин.

Во оваа смисла, посебните истражни мерки кои се дел од постоечкиот закон, а се таксативно наброени како посебни видови на меѓународна правна помош (контролирана испорака, користење на лица со прикриен идентитет, следење на комуникации) во новиот предлог закон се ставени под една алинеја, а тоа е примена на посебни истражни мерки согласно со Законот за кривична постапка. Со ова се прошируваат видовите на меѓународна помош кои нашата земја ќе може да ги даде, затоа што со ваквата одредба во опција се и останатите посебни истражни мерки (а не само наведените три) кои ги предвидува нашиот ЗКП во член 252 а тоа се:

1) следење и снимање на телефонските и другите електронски комуникации во постапка утврдена со посебен закон;

2) следење и снимање во дом, затворен или заграден простор што му припаѓа на тој дом или деловен простор означен како приватен или во возило и влез во тие простории заради создавање на услови за следење на комуникации;

3) тајно следење и снимање на лица и предмети со технички средства надвор од домот или деловен простор означен како приватен;

4) таен увид и пребарување во компјутерски систем;

5) автоматско, или на друг начин, пребарување и споредување на личните податоци;

6) увид во остварени телефонски и други електронски комуникации,

7) симулиран откуп на предмети;

8) симулирано давање и примање поткуп;

9) контролирана испорака и превоз на лица и предмети;

10) користење на лица со прикриен идентитет за следење и собирање на информации или податоци;

11) отворање симулирана банкарска сметка и

12) симулирано регистрирање на правни лица или користење на постојни правни лица за собирање на податоци.

Во случај кога не се располага со сознание за идентитетот на сторителот на кривичното дело, посебните истражни мерки може да се определат и спрема предметот на кривичното дело.⁶⁶²

Пред да почнеме со посебно елаборирање на постоечките видови на правна помош, согласно моменталното законодавство, неопходно е да се осврнеме на

⁶⁶¹ Прирачник за меѓународна правна помош во кривичната материја (2016): стр. 19.

⁶⁶² За посебните истражни мерки види Коментар на ЗКП (2018) од група автори, ОБСЕ, стр. 569.

одредбите од ЗМСКМ кои следуваат (чл. 21-23), а кои се однесуваат на испитување на лице со живеалиште во странство и присуство на службено лице при преземањето на дејствијата на правна помош.

Лице со живеалиште во странство кое на покана на домашен правосуден орган ќе дојде во Република Северна Македонија како сведок или вештак во кривична постапка, не може да биде гонето, притворено, ниту подложено на какво било ограничување на неговата лична слобода за дела или пресуди кои не се наведени во поканата, а кои потекнуваат пред неговото доаѓање. Заштитата на ова лице нема да се примени, ако истото по напуштањето на територијата на Република Северна Македонија, повторно се врати во неа или ако не ја напушти во рок од осум дена од денот на испитувањето.

Во однос на присуството на службено лице при преземање на дејства на правна помош, нашиот законодавец се водел од базичните постулати кои се дел од сите меѓународни конвенции за непречена соработка помеѓу правосудните органи, а сè со цел за ефикасна борба против транснационалниот организиран криминал. Па оттука, согласно нашето законодавство може да се одобри присуство на странско службено лице при преземање на процесни дејства во постапката пред домашен правосуден орган. За одобрување на истото се оди со замолница на странски надлежен орган, а домашниот правосуден орган без одлагање ќе го извести странскиот надлежен орган дали се согласува со барањето. Ако домашниот правосуден орган се согласува ќе го извести странскиот надлежен орган за датумот и местото на преземање дејствија на соработка. Претставници на странскиот надлежен орган и лица кои учествуваат во кривичната постапка, по согласност на домашниот правосуден орган можат да присуствуваат за време на преземање на дејствија за меѓународна правна помош. Ако лицата не се во можност да присуствуваат, тие имаат право да достават прашања во писмена форма.⁶⁶³

1.3.1.1. Доставување спонтани информации

Една од видовите на меѓународна правна помош е доставувањето на **Спонтаните информации** за што во член 25 од ЗМСКМ се регулирани условите и постапката како ќе се достави таа спонтана информација. Доставувањето на спонтана информација е исклучок од правилото согласно кое меѓународната соработка се одвива по претходна замолница. Потребно е таквата информација за вршење на кривично дело или за сторител кој врши кривично дело, да има таков интензитет и значење да може да предизвика започнување на спроведување истрага и судска постапка во земјата каде се доставува спонтаната информација. Во тој контекст потребно е да се испочитуваат и прописите за заштита на личните податоци.⁶⁶⁴

Домашниот правосуден орган може под услов на заемност, без претходна замолница, на странскиот надлежен орган да му достави информации што се однесуваат на кривични дела кои се собрани за време на сопствени истраги, ако смета дека доставувањето на таквите информации би можеле да помогнат за започнување или спроведување на истрага или судска постапка или ако би можеле да доведат до поднесување замолница за меѓународна правна помош. Домашниот правосуден орган ќе побара од странскиот надлежен орган на кого му се доставени

⁶⁶³ Види член 22 од ЗМСКМ.

⁶⁶⁴ Конеска, М., Милошески, В., Маркоски А., (2016) Меѓународна соработка во кривичната материја: прирачник за практичари, Скопје, ОБСЕ, стр. 11.

информациите извештај за секое дејствие преземено врз основа на информациите, како и достава на препис од донесените одлуки.⁶⁶⁵

1.3.1.2. Доставување на списи, писмени докази и предмети кои се во врска со кривичната постапка во државата молител

Како и секое друго барање, барањето за достава на документи, како што се покани или пресуди, треба да биде извршено колку што истото е возможно, освен доколку условите кои се бараат се спротивни на националниот закон на замолената држава. Во овој дел се применува одредбата од член 7 од Европска конвенција за заемна помош во кривичната материја од 1959, а некои земји ја бараат и изјавата во врска со член 7 став 3 од Европската конвенција за заемна помош во кривичната материја од 1959 за рокот кога барањето за достава на судски документ за судско сослушување треба да биде примено од страна на нивниот судски орган. Ова е од причини што различни земји имаат различна времска рамка во која изјавата треба да биде внесена (претежно оваа временска рамка изнесува меѓу 30 и 50 дена).

1.3.1.3. Размена на определени информации и известувања

Како вид на меѓународна правна помош е предвидена размена на определени информации и известувања. Во пракса најчесто се користи директната комуникација меѓу правосудните органи кога се разменуваат одредени податоци и истите го означуваат официјалното започнување на меѓународната соработка. Во праксата тоа значи дека јавните обвинители со полициските службеници од судската полиција, со кои работат на одредени предмети во оперативна фаза, остваруваат комуникации и средби на коишто усмено ги разменуваат информациите за сторители на кривични дела или за веќе преземени кривични дејствија на територијата на двете држави или/и пошироко, со цел за постигнување на договор на кој начин понатаму ќе се реализира меѓународната соработка. Размената на информации и известувања во вистински момент е од круцијално значење за понатамошниот тек на постапката.⁶⁶⁶

1.3.1.4. Привремен пренос на лица лишени од слобода

Како вид на мала помош предвиден е привремен пренос на лица лишени од слобода. Во случаите кога странскиот надлежен орган за потребите на истрага или кривична постапка што е во тек во странска држава, достави покана на притвореното лице или лицето кое се наоѓа на издржување казна затвор во Република Северна Македонија, да биде испитано во својство на сведок или заради соочување, Република Северна Македонија може привремено да го предаде на странската држава. Одлуката за привремено предавање на бараното лице ја носи кривичниот совет на надлежниот суд по претходно мислење на јавниот обвинител. Лицето ќе биде привремено предадено на странскиот надлежен орган, ако даде гаранции во однос на неговата

⁶⁶⁵ Член 25 од ЗМСКМ.

⁶⁶⁶ Конеска, М., Милошески, В., Маркоски А., (2016) Меѓународна соработка во кривичната материја: прирачник за практичари, Скопје, ОБСЕ, стр. 11.

заштита и под услов да биде вратено во рокот определен од страна на Република Северна Македонија.

Домашниот правосуден орган може да го одбие привременото предавање, ако:

- лицето лишено од слобода не даде согласност за неговото привремено предавање на записник,

- поради привремено предавање на лицето лишено од слобода дојде до продолжување на неговото лишување од слобода и

- постојат други причини што се спротивни на неговото привремено предавање.

Привременото предавање може да се одложи, ако присуството на лицето лишено од слобода е потребно во кривичната постапка што се води пред домашните правосудни органи. Привременото предадено лице за потребите на постапката пред странскиот надлежен орган, останува во притвор во странската држава до неговото враќање во Република Северна Македонија. Кога трета држава треба да предаде на друга држава притворено лице или лице кое се наоѓа на издржување казна затвор преку територијата на Република Северна Македонија, ако тоа лице не е државјанин на Република Северна Македонија, неговото спроведување мора да биде одобрено од министерот за правда на Република Северна Македонија.⁶⁶⁷

1.3.1.5. Прекугранични набљудувања

Ако во текот на истражна постапка во странска држава, предмет на набљудување е лице за кое постои сомневање дека учествувало во вршење на кривично дело или лице за кое постојат сериозни причини да се верува дека може да помогне во идентификација на лице за кое постои сомневање дека учествувало во вршење на кривично дело за кое според одредбите на Законот за кривичната постапка може да се применат посебни истражни мерки, странската држава има право да побара од надлежното јавно обвинителство на Република Северна Македонија да дозволи службени лица на странската држава да продолжат со започнатото набљудување на територијата на Република Северна Македонија. Врз основа на претходно поднесено барање за меѓународна правна помош надлежното јавно обвинителство на Република Северна Македонија дава овластување да се продолжи со набљудувањето.⁶⁶⁸

Прекугранично набљудување се врши во ситуација кога лице, во контекст на кривичната истрага во државата барател, и кое државата го набљудува, патува во странство и набљудувањето треба да се продолжи во замолената држава. Барањето за помош мора да се испрати до органот кој е назначен и кој е надлежен да дава овластување или да го препрати барањето за овластување.⁶⁶⁹

Кога поради особено итни причини не може да биде побарано претходното овластување од надлежното јавно обвинителство во Република Северна Македонија, овластени службени лица на странската држава може да го продолжат набљудувањето под следниве услови:

⁶⁶⁷ Види член 23 од ЗМСКМ.

⁶⁶⁸ Член 35 од ЗМСКМ.

⁶⁶⁹ За повеќе видете го и член 17 од Вториот дополнителен протокол кон Европската конвенција за заемна помош во кривичната материја, член 18 од Конвенцијата на ООН за транснационален организиран криминал од 2000 може да биде од помош бидејќи се наведува дека секоја држава може да обезбедува помош на друга држава во најширока смисла на зборот.

1) за преминување на границата, државата молител веднаш да го извести надлежното јавно обвинителство на чија територија продолжува набљудувањето и

2) барањето за меѓународна правна помош, кое ги содржи причините за преминување на границата без претходно овластување, дополнително да се достави без одлагање.

Набљудувањето се запира веднаш, ако странската држава не го извести надлежниот јавен обвинител на Република Северна Македонија за преминувањето на границата или ако овластувањето не е добиено најдоцна во рок од пет часа по преминувањето на границата. При набљудувањето:

1) овластените службени лица на странскиот надлежен орган кои вршат набљудување на територијата на Република Северна Македонија, треба да постапуваат согласно со законодавството на Република Северна Македонија и да ги почитуваат наредбите на домашните надлежни органи;

2) овластените службени лица на странскиот надлежен орган во текот на набљудувањето на територијата на Република Северна Македонија, треба да имаат документ со кој се потврдува дека им е дадено овластување и треба да бидат во можност во секое време да го докажат своето службено својство;

3) овластените службени лица на странскиот надлежен орган кои вршат набљудување на територијата на Република Северна Македонија можат да го носат нивното службено оружје во текот на набљудувањето, освен ако поинаку не одлучиле домашните надлежни органи, а употребата на оружјето е забранета, освен во случај на самоодбрана;

4) на овластените службени лица на странскиот надлежен орган им е забрането да влегуваат во живеалишта и места кои не се достапни за јавноста и

5) странските надлежни органи од кои доаѓаат овластените службени лица кои вршат набљудување на територијата на Република Северна Македонија, по барање на домашните надлежни органи и даваат помош на истрагата што следи по спроведеното набљудување.⁶⁷⁰

1.3.1.6. Контролирана испорака

Меѓународната правна помош опфаќа и контролирана испорака којашто согласно ЗКП претставува посебна истражна мерка регулирана во член 252 став 1 точка 9 од ЗКП. Согласно одредбите за примена на оваа мерка во член 256 од ЗКП како орган овластен за наредување на посебните истражни мерки од член 252 став 1 точка 9 е јавниот обвинител кој издава писмена наредба за спроведување на оваа посебната истражна мерка. Согласно член 258 мерката се спроведува под контрола на јавниот обвинител од страна на правосудната полицијата која за целиот тек на траење на мерката, изготвува извештај кој ги содржи преземените мерки и добиените резултати.

Контролирана испорака и превоз на лица и предмети е мерка којашто подразбира пропуштање на недозволена или на сомнителна пратка со стока надвор од промет или пропуштање лица преку или низ територијата на една или на повеќе држави, со знаење или под контрола на нејзините надлежни институции, во интерес на

⁶⁷⁰ За подетално види во Конеска, М., Милошески, В., Маркоски А., (2016) Меѓународна соработка во кривичната материја: прирачник за практичари, Скопје, ОБСЕ, стр. 13.

истрага за кривично дело или заради идентификација на лицата вклучени во извршувањето на кривичното дело. Успешноста во спроведување на мерката зависи од меѓународната соработка во кривичната материја со оглед на фактот што се следи преминувањето на повеќе државни граници на лицата, односно предметите кои се предмет на мерката. Карактеристична е по тоа што е поврзана со меѓународна димензија, во смисла на соработка на органите од повеќе држави и што секогаш е поврзана со кривични дела од областа на организираниот криминалитет. Со оглед на оперативниот карактер и соработката со полициските и истражни органи од други држави, оваа мерка ја определува јавниот обвинител со писмена наредба, а ја спроведуваат овластени лица од МВР и другите органи со истражни овластувања. Природата на мерката бара итноста, брзина и координираност на национално, регионално и меѓународно ниво.⁶⁷¹

Согласно нашето законодавство, по барање на јавниот обвинител на Република Северна Македонија или од него овластен надлежен јавен обвинител, надлежен судија на претходна постапка може со наредба да дозволи пристапување кон контролирана испорака на лица и предмети од странска држава на територијата на Република Северна Македонија во рамките на кривичната истрага, за кривични дела за кои според одредбите на Законот за кривичната постапка може да се применат посебни истражни мерки.

Наредба за пристапување кон контролирана испорака надлежниот јавен обвинител на Република Северна Македонија донесува за секој случај посебно, согласно со домашното законодавство.

За дејствувањето, управувањето и контролата на активностите за контролираната испорака, се надлежни правосудната полиција и други службени лица овластени од надлежниот јавен обвинител на Република Северна Македонија или од надлежниот судија на претходна постапка. При контролираната испорака заради документирање за кривични дела за кои според одредбите на Законот за кривичната постапка може да се применат посебни истражни мерки, може да се применуваат техничките средства, согласно со домашното законодавството. Надлежниот јавен обвинител на Република Северна Македонија може да побара од странски надлежни органи на нејзината територија да биде организирана контролирана испорака на лица и предмети.⁶⁷²

При контролирана испорака, безбедноста на информациите е најважна, како и соодветните сознанија и соработката помеѓу органите на прогонот. Таквата соработка е од суштинско значење помеѓу државата каде дрогата била првично откриена, државите на транзит и државата на крајната дестинација. Во примената на оваа мерка, секако се употребуваат технички средства, согласно домашното законодавство. Крајните резултати од документирањето се доставуваат до земјата подносител на барањето, односно земјата каде ќе се процесира кривичниот настан по повод кој се спровела мерката.⁶⁷³

⁶⁷¹ Види: Коментар на ЗКП (2018), ОБСЕ: стр.

⁶⁷² Член 36 од ЗМСКМ;

⁶⁷³ За повеќе детали, упатете се на член 12 од Европската конвенција за заемна помош во кривичната материја од 1959 и член 18 од Вториот дополнителен протокол кон Европската конвенција за заемна помош во кривичната материја и член 11 од Конвенцијата на ООН против незаконска трговија со наркотични дроги и психотропни супстанции, Виена, 20 декември 1988.

1.3.1.7. Користење на лица со прикриен идентитет

Надлежниот јавен обвинител на Република Северна Македонија може да побара помош од странска држава и да даде помош на странска држава во спроведување на кривични истраги на лица со прикриен идентитет. Користење на лица со прикриен идентитет се спроведува согласно домашното законодавството и на законодавството на државата на чија територија се спроведува кривична истрага, а Република Северна Македонија и странската држава соработуваат заради обезбедување на подготовки и надгледување, како и за преземање мерки на безбедност на лицата со прикриен идентитет.

Користење на лица со прикриен идентитет за следење и собирање на информации или податоци претставува озаконување на еден од најстарите методи на работа со цел прибирање оперативни сознанија од страна на безбедносните служби. Од кривичноправен аспект оваа мерка ги опфаќа сите облици на фиктивно учество во кривично дело. Прикриениот истражител не смее да учествува во процесот на создавањето на криминалната намера на сторителот на кривично дело, туку најмногу само да ја насочи веќе оформената криминална намера на сторителот бидејќи, во спротивно таквите дејствија на прикриениот истражител претставуваат дејствување од позициите за забранетиот агент провокатор⁶⁷⁴.

Против лицето кое ги презема посебните истражни мерки од членот 252 став (1) од ЗКП нема да се преземе кривично гонење за дејствијата што претставуваат помагање за кривично дело, а се сторени заради обезбедување на податоци и докази за успешно водење на кривичната постапка.⁶⁷⁵

Во казненорправна смисла, поттикнувањето е умислено предизвикување или зацврстување одлука едно лице да изврши кривично дело, односно умислен придонес кон туѓо дело,⁶⁷⁶ додека пак помагањето е умислен придонес кон остварувањето туѓо кривично дело. Како помагачки се сметаат сите дејности кои се во насока на олеснување, унапредување на туѓото дело.

Прикриениот истражител се уфрлува во криминалното милје или група на определено време и со точно определена задача за тајно следење лица (*ad personam*) или објекти (*ad rem*).

Надлежен за определување на оваа посебна истражна мерка е јавниот обвинител со донесување писмена наредба. Во ЗКП детално е предвидено кои лица може да бидат лица со прикриен идентитет, а тоа се припадници на правосудната полиција или лица овластени од јавниот обвинител кои имаат посебни овластувања.⁶⁷⁷

Овие лица имаат посебен режим на учество во кривичната постапка во смисла на тоа што се испитуваат како заштитени сведоци.⁶⁷⁸ Идентитетот на лицата со прикриен идентитет останува во тајност,⁶⁷⁹ односно нивниот идентитет претставува службена тајна.⁶⁸⁰

⁶⁷⁴ Коментар на ЗКП, Ј. Јовчевски, стр.76-100 во, Обсе, 2018

⁶⁷⁵ Види член 254 ст. 2 од ЗКП.

⁶⁷⁶ Ѓ. Марјановиќ, Кривично право - општ дел, Просветно дело Скопје, 2003 г., стр. 253.

⁶⁷⁷ За времетраењето на мерката и за можноста за продолжување на времетраењето, види чл. 260 од ЗКП види Коментар на ЗКП (2018) ОБСЕ, стр. 575.

⁶⁷⁸ За неможноста пресудата да се заснова само на исказ на загрозен сведок, види чл. 400 од ЗКП.

⁶⁷⁹ Види чл. 270 од ЗКП.

⁶⁸⁰ Види ст. 4 од чл.259 од ЗКП.

За повеќе детали, видете го и член 19 од Вториот дополнителен протокол кон Европската конвенција за заемна помош во кривичната материја.

1.3.1.8. Заеднички истражни тимови

Заеднички истражен тим е истражен тим што е воспоставен за определен временски период, врз основа на спогодба меѓу две или повеќе земји или други надлежни органи, за водење истрага за некое посебно кривично дело. Заедничкиот истражен тим го карактеризираат пет основни компоненти:

- Меѓународна компонента,
- Формална спогодба,
- Заедничка истрага,
- Временска компонента и
- Точно определено кривично дело.

Меѓународната компонента ја отсликува суштината на заедничките истражни тимови, а тоа е потребата за меѓународна истрага за кривично дејствие кое има прекугранична димензија. Земајќи го предвид овој факт, заедничките истражни тимови треба да се основаат кога истрагата на определени кривични дела бара тешки и сложени истраги што се поврзани со органите од различни земји и кога органите од различни земји спроведуваат истраги на кривично дело или дела каде предметот по својата природа бара координирани и усогласени дејствија во различни земји.

Формалната спогодба

Спогодба за Заедничкиот истражен тим е формална спогодба меѓу две или повеќе земји или други надлежни органи што треба да се изготви и потпише од надлежните органи. Спогодбата е формализирана и треба да ги поседува сите неопходни елементи за да се избегнат натамошните несогласувања или недоразбирања. Формалната спогодба треба секогаш да вклучува:

А) Како прво, како меѓународна спогодба меѓу суверени држави, таа мора да ги утврди сите елементи на една меѓународна спогодба:

- правната основа за спогодбата за Заедничкиот истражен тим,
- договорни страни на спогодбата (земји и надлежни органи),
- учесници во спогодбата (меѓународни тела),
- цел на Заедничкиот истражен тим (информации за кривичното дело),
- временски период што е опфатен со спогодбата – локацијата на којашто ќе дејствува Заедничкиот истражен тим.

Б) Второ, врз основа на добрите практики, одредбите од некои земји и препораките на ЕВРОПРАВДА за земјите-членки на ЕУ, спогодбата треба да вклучува, исто така:⁶⁸¹

- Оперативен акциски план,

⁶⁸¹ Согласно нашето законодавство треба да вклучува дефиниција на кривично дело, кривична одговорност на отстапените членови на Заедничкиот истражен тим, правила за размена и примена на докази.

- начините на комуникација во рамките на тимот (јазик, толкувачи, итн.),
- водач или водачи на Заедничкиот истражен тим,
- членови на Заедничкиот истражен тим и нивните улоги и надлежности,
- одредби за отстапените членови,
- методи за прибирање докази,
- правила за размена и примена на информации и докази,
- начин на употреба и располагање со собраните информации и докази,
- решавање на конфликти,
- посебни услови на спогодбата и
- одредби за внатрешна процена.⁶⁸²

Заедничкиот истражен тим стапува во сила, откако спогодбата ќе се подготви и потпише помеѓу договорните судски органи. Спогодбата треба да ја содржи целта, времетраењето и членовите на тимот кои заеднички ќе работат на истрагата.

Откако ќе се склучи спогодбата, не е потребно повеќе да се испраќаат правни барања. Тоа дава огромна предност, особено заради ефикасноста. Други предности се дека на надлежните органи им се овозможува да бидат информирани за статусот на постапките и истрагите во секое време, и на тој начин може да се спречат проблеми кои се поврзани со истовремената надлежност и *ne bis in idem*. Истрагата која ја спроведува Заедничкиот истражен тим е врз основа на националниот закон на земјата каде е сместен тимот. Во еден Заедничкиот истражен тим, неопходно е да се прави разлика помеѓу членовите на тимот кои се од државата, каде тимот работи и членовите од други држави кои се дел од тимот. Членовите на тимот кои доаѓаат од други држави се нарекуваат прераспределени членови. Договорот за Заедничкиот истражен тим мора во себе да содржи информации за тоа дали и кои истражни дејствија може да ги вршат прераспределените членови на тимот од други држави. Претпоставка е дека тие членови немаат поголеми овластувања од она што е пропишано со нивниот национален закон. Доколку има потреба да се спроведе истрага во некоја од државите која членува во тимот, прераспределените членови од таа држава во Заедничкиот истражен тим може да побараат од нивните надлежни органи да преземат таква истрага. Притоа, не е потребно да се поднесува барање за правна помош. При спроведувањето на истражните дејствија кои се дозволени само со дадено овластување на правосудните органи, истражителите мора да го преземаат она што е предвидено со нивните национални закони. Податоците кои ги има добиено член на истражниот тим од државата, може да ги користат неговите власти за следните цели:

-за целите на истрагата за која е основан Заедничкиот истражен тим;

-со претходна согласност на државата каде информациите биле ставени на располагање, за целите на откривање, истраги и кривично гонење на други кривични дела. Таквото овластување може да биде одбиено, доколку при употреба на тие информации во друга држава може да се нанесе штета на истрагата која се води во дадената држава;

-за спречување на моментална и сериозна закана по јавноста.

⁶⁸² Види Јошт Јесеничич, Аленка Сагмајстер: Прирачник за заеднички истражни тимови (2014), дел од проектот „ИПА 2010 – Борба против организираниот криминал и корупција: Јакнење на мрежата на обвинители” Германското друштво за меѓународна соработка (ГИЗ), стр. 13.

Заедничката истрага преставува истрага на тим од истражители и судски органи од две или повеќе држави, што работат заеднички и со јасни правни овластувања и извесност во врска со правата, должностите и обврските на учесниците, со што реално може да се очекува вистинска и ефикасна борба против прекуграничниот организиран криминал. Оваа соработка треба да доведе до координирани истраги што се спроведуваат во различни земји, што би било од корист за сите земји учеснички. Покрај тоа, обвинителите директно ќе ги добиваат информациите што се прибрани во другите земји и ќе бидат во можност да поднесуваат барања до домашните судови, како експерти за домашното право, на тој начин избегнувајќи ги грешките или недостатоците во барањата.

Согласно нашето законодавство, домашните надлежни органи за откривање и гонење организиран криминал и корупција можат да бидат дел од заедничкиот истражен тим со странски надлежни органи, формиран за определена цел и со ограничено траење и можност за негово продолжување, кога постои согласност од државите кои го формирале тимот.

Предностите од користењето на Заедничкиот истражен тим се следниве:

– способноста и надлежноста за непосредна размена на информации меѓу членовите на Заедничкиот истражен тим без потреба од формални барања,

– надлежноста за упатување барања за спроведување истражни мерки непосредно меѓу членовите на тимот, избегнувајќи ја потребата за замолници (ова важи и за барањата за присилни мерки),

– можноста членовите на Заедничкиот истражен тим да бидат присутни при претреси на домови, распити, итн., во сите опфатени јурисдикции, што помага во надминувањето на јазичните бариери при вршењето на распитите итн.,

– можностите за координирање на напорите на лице место и за неформална размена на специјалистички знаења и

– можноста за утврдување на оптималните стратегии за истрага и кривично гонење.⁶⁸³

Една од клучните предности на истрагата од страна на Заедничкиот истражен тим, исто така, е можноста да се побара на лице место од странските органи да ги земат предвид правните барања во процесот на прибирање докази, или дури и можноста истражителите од некоја странска земја да бидат присутни при спроведувањето на истражната мерка. На овој начин членовите на Заедничкиот истражен тим може да се осигурат, исто така, дека се исполнети сите барања од нивната домашна кривична постапка и дека ќе се избегне натамошното отфрлање на доказите.

Временската компонента исто така ја одразува суштината на заедничките истражни тимови бидејќи истите по дефиниција се формираат за определен временски период. Не е можно да се формира заеднички истражен тим како постојан оперативен тим. Временската компонента е од суштинско значење бидејќи им овозможува на земјите-учеснички да ги распределат своите ресурси за целите на истрагата и кривичното гонење на специфичното прекугранично кривично дело. Покрај тоа, во сите земји-кориснички посебните истражни мерки се временски ограничени и со различни временски рокови.

⁶⁸³ Види Јошт Јесеничич, Аленка Сагмајстер: Прирачник за заеднички истражни тимови (2014), дел од проектот „ИПА 2010 – Борба против организираниот криминал и корупција: Јакнење на мрежата на обвинители” Германското друштво за меѓународна соработка (ГИЗ), стр. 10.

Специфично кривично дело како последна компонента на заедничките истражни тимови ја отсликува заложбата да се конкретизира работатата на овој тим бидејќи истиот во никој случај не треба да се смета за оперативна група која има генерички надложности за определен вид криминал. Во оваа смисла, членовите на заедничкиот истражен тим мора да имаат јасна претстава за тоа што е целта на нивната соработка. Оттаму, кривичното дело што треба да се истражува мора да биде соодветно дефинирано според неговата правна дефиниција, како и во очекуваната фактичка ситуација. Осомничените лица мора да бидат лица што може да се идентификуваат и мора да постои можност за утврдување на нивната улога во кривичното дело. Ако кривичното дело што треба да биде предмет на истрагата е прецизно утврдено, земјите-учеснички ќе бидат во можност да ги изберат најквалификуваниот обвинител (обвинители) и истражители што ќе бидат членови на овој тим.

Во однос на **меѓународната правна рамка** за формирањето на заедничките истражни тимови, треба особено да се имаат во предвид, ратификуваните меѓународни договори со нивните дополнителни протоколи кои се релевантни на формирањето на заедничките истражни тимови. Тука особено ќе ги наброиме одредбите во член 20, 21 и 22 од Вториот дополнителен протокол кон Европската конвенција за заемна помош во кривичната материја. Овој Протокол ја дава правната основа за воспоставувањето на заеднички истражен тим во случаите кога кривичното дело повлекува тешки и сложени истраги што имаат врски со други земји, или кога повеќе земји спроведуваат истраги за кривични дела за кои, поради околностите на случајот, е потребно координирано и усогласено делување во соодветните земји.⁶⁸⁴

Исто така треба да се имаат во предвид и членот 27 од Конвенцијата за полициска соработка во Југоисточна Европа.⁶⁸⁵ Оваа Конвенција ја дава правната основа за воспоставувањето на заеднички истражен тим во случаите кога кривичното дело повлекува тешки и сложени истраги што имаат врски со други земји, или кога повеќе земји спроведуваат истраги за кривични дела за кои, поради околностите на случајот, е потребно координирано и усогласено делување во соодветните земји. Барањето за формирање заеднички истражен тим може да го поднесе која било од засегнатите земји. Тимот се воспоставува во една од земјите, во којашто се очекува дека ќе се спроведува истрагата. Барањето за воспоставување на заедничкиот истражен тим го вклучува насловот на органот што го поднесува барањето, целта на заедничкиот истражен тим, земјата на чијашто територија ќе дејствува заедничкиот истражен тим и предлози за составот на заедничкиот истражен тим. Конвенцијата, исто така, утврдува дека водачот на заеднички истражен тим треба да биде претставник на надлежните органи од земјата во којашто ќе работи тимот. Активностите на заеднички истражен тим треба да бидат во согласност со националните закони на земјата во којашто тој работи. Конвенцијата содржи одредби за отстапените членови на заеднички истражен тим, спроведувањето на определени истражни мерки, барањата до земји што се трети страни, правилата за размена на информации, правилата за користење на информациите и учеството на третите страни во истражните мерки што ги спроведува. Останатите земји што се страни кон оваа Конвенција се: Австрија, Бугарија, Унгарија, Молдавија, Романија и Словенија.

Останати важни меѓународни извори на заедничките истражни тимови се:

⁶⁸⁴ Овој Протокол е напишан од страна на РСМ на 8.11.2001 година, неговата ратификација е на 16.12.2008 година, а стапи во сила на 01.04.2009 година.

⁶⁸⁵ РСМ оваа Конвенција ја потпиша на 01.07.2007 година, ја ратификува на 12.07.2007 година и стапи во сила на 10.10.2007 година.

- Конвенцијата на ОН против транснационалниот организиран криминал;⁶⁸⁶
- Конвенцијата на ОН против корупцијата;⁶⁸⁷
- Конвенцијата за перење, откривање, заплена и конфискација на приноси од кривични дела и финансирање на тероризам;⁶⁸⁸
- Конвенцијата за компјутерски криминал.⁶⁸⁹

Како национална правна рамка за заедничките истражни тимови веќе ги споменавме ЗМСКМ, ЗКП и ЗЈО и билатералните спогодби:

- Спогодбата за заемна правна помош со Србија и Црна Гора;
- Спогодбата за заемна правна помош со Србија;
- Спогодбата за заемна правна помош со Црна Гора;
- Спогодбата за заемна правна помош со Косово;
- Спогодбата за заемна правна помош со Хрватска;
- Спогодбата за заемна правна помош со Босна и Херцеговина и
- Спогодбата за заемна правна помош со Албанија.

Одредбите од важечкиот ЗМСКМ кои се релевантни за заедничкиот истражен тим подлежат на предлог-измените во новиот ЗМСКМ. Во оваа смисла, овие одредби се дополнети со прецизно определување на неговото формирање, дејствување, но и користење на доказите кои се прибавени од истиот.

Така, предлог-законот предвидува дека во случаи на обемни и сложени кривични постапки за откривање, истражување и гонење на кривични дела кои вклучуваат соработка со други држави, кога треба да се спроведат сложени истражни и други дејствија поради мобилизација на значителни средства или кога е потребно усогласено и координирано заедничко постапување на надлежните тела на една или повеќе држави, заради комплексноста на случајот, домашните надлежни органи можат да бидат дел од заеднички истражен тим со странски надлежни органи, формиран со определена цел и со ограничено траење и со можност за негово продолжување, кога постои согласност од државите кои го формирале тимот.

Заедничкиот истражен тим се формира со склучување на Договор, а овој договор во име на Република Северна Македонија го склучува Јавниот обвинител на Република Северна Македонија или јавен обвинител овластен од него. Со Договорот за формирање на заеднички истражен тим се утврдуваат страните, целта, времетраењето, составот на заедничкиот истражен тим, односно водителите и членовите на тимот, како и други околности важни за успешно спроведување на Договорот. Барање за формирање на заеднички истражен тим со Република Северна Македонија може да поднесе било кој заинтересиран надлежен орган од странска држава. Надлежното јавно обвинителство во Република Северна Македонија кое постапува по предмет во рамки на кој е потребно формирање на заеднички истражен тим до Јавното обвинителство на Република Северна Македонија, доставува барање за формирање на заеднички истражен тим. Барањето содржи образложение на

⁶⁸⁶ Член 19 од Конвенцијата.

⁶⁸⁷ Член 49 кој се однесува на споени истраги.

⁶⁸⁸ Глава IV, дел 2 – помош во истраги, член 16 – обврска за давање на помош.

⁶⁸⁹ Наслов 3 – Општи принципи во однос на укажувањето заемна помош – Член 25 - Општи принципи во однос на укажувањето заемна помош.

околноста поради кои се бара формирање на заеднички истражен тим, како и сите останати податоци кои се потребни за склучување на договорот за формирање на заеднички истражен тим.

Во однос на постапувањето, предлог-законот⁶⁹⁰ предвидува дека Заедничкиот истражен тим ги спроведува своите активности во согласност со законодавството на државата на чија територија се преземаат. Одговорно лице на тимот е претставник на надлежниот орган учесник во кривичната истрага на државата на чија територија тимот презема дејствија и членовите на тимот постапуваат по неговите насоки, а во согласност со склучениот Договор. Потребните организациони услови за дејствување на тимот ги обезбедува државата на чија територија тимот презема дејствија. Членовите на заедничкиот истражен тим, кои доаѓаат од друга држава страна на Договорот имаат право да присуствуваат на истражните или други дејствија кои се преземаат на територијата на Република Северна Македонија, согласно на домашното законодавство. Кога заедничкиот истражен тим има потреба од помош од држава што не учествувала во формирање на тимот, до надлежните правосудни органи на таа држава, може да биде доставена замолница за меѓународна правна помош.

Податоците и доказите кои се обезбедени во рамки на заедничкиот истражен тим можат да се користат за целта заради која е основан заедничкиот истражен тим и за други цели предвидени во Договорот, за откривање, истражување и прогон на други кривични дела, доколку за тоа постои согласност на другата држава која учествува во заедничкиот истражен тим и за спречување на непосредна и сериозна закана за јавната сигурност.

Доказите кои ги прибавиле странските надлежни органи во рамки на заедничкиот истражен тим ќе се сметаат за законити докази, освен ако тоа не е спротивно на темелните начелата на домашниот правен поредок.

1.3.1.9. Следење на комуникациите

Како вид на меѓународна правна помош предвидено е и следење на комуникациите што во својата суштина претставува посебна истражна мерка предвидена во член 252 став 1 точка 1 од ЗКП и се однесува на следење и снимање на телефонските и другите електронски комуникации, во постапка утврдена со посебен Закон. Ова е единствената посебна истражна мерка којашто е само пропишана во ЗКП, а постапката за следење и снимање на телефонските и другите електронски комуникации, начинот на постапување, чување и користење на податоците и доказите прибавени со следење на комуникациите и контролата врз законитоста на следењето на комуникациите се регулирани со одредбите на Законот за следење на комуникациите.⁶⁹¹ Оваа мерка може да ја определи само надлежен судија на претходна постапка со посебна писмена наредба, а по претходно образложено барање на јавниот обвинител, во кое ќе бидат наведени потребните сознанија и ќе се оправда неопходноста од примена на оваа мерка. Освен содржината на писмената наредба, наредбата за следење и снимање на комуникациите треба да ги содржи и видот на телекомуникацискиот систем, телефонскиот број или друг податок за идентификација на телекомуникацискиот приклучок, со цел да се одбегне каква било грешка во извршувањето на мерката бидејќи со неа сериозно се навлегува

⁶⁹⁰ Види член 36 од Предлог законот за меѓународна соработка во кривичната материја.

⁶⁹¹ Законот за следење на комуникациите („Сл. Весник на РМ“ бр. 121/2006; 110/2008 и 116/2012).

во загарантираните основни човекови права со ЕКЧП, а тоа се правото на приватност и заштитата на лични податоци.⁶⁹²

Во оваа постапка орган кој е овластен да ја нареди посебната истражна мерка е судијата на претходна постапка кој по добиено образложено барање на јавниот обвинител издава писмена наредба за спроведување на мерката. Па така, доколку надлежен јавен обвинител од друга држава има потреба од следење на телефонски комуникации на припадници на криминална група или лица за кои постојат основи на сомнение дека вршат кривични дела за кои согласно член 253 од ЗКП, може да се определат посебните истражни мерки, доставува замолница во која образложува која е потребата од примена на мерката на територија на нашата земја, а приложува докази до кои е дојдено во нивната дотогашна истрага до надлежниот јавен обвинител на нашата земја. Надлежниот јавен обвинител, користејќи ги податоците од доставената замолница, доставува образложено барање до судијата на претходната постапка кој да издаде наредба за примена на мерката. Откако судијата ќе дозволи примена на посебна истражна мерка, тогаш следењето на резултатите кои произлегуваат од примената на мерката е предмет на работа и на надлежниот обвинител во нашата земја и на обвинителот од другата држава, кој со замолница се обратил за примена на ваквата мерка. Јавниот обвинител кој надлежно постапува на нашата територија може исто така да побара примена на посебна истражна мерка во друга земја со доставување на образложена замолница. Кон замолницата се приложуваат доволно убедителни докази, со кои колегата обвинител од замолената држава ќе може оправдано да го побара од надлежниот судија применувањето на посебната истражна мерка, со која законито ќе се документираат разговори на сторители на кривични дела, а таму каде што има сознание дека постојат основи на сомневање за вршење на кривични дела.

1.3.1.10. Испитување по пат на видео-конференција

Ако лицето кое треба да биде испитано во својство на сведок или вештак се наоѓа на територијата на друга држава, домашен правосуден орган може да бара, испитувањето на лицето да се спроведе по пат на видео-конференција.

Испитувањето по пат на видео-конференција, како вид на помош, се дозволува по образложена писмена замолница на странски правосуден орган, секогаш кога лицето кое треба да биде испитано во својство на сведок, оштетен или вештак, се наоѓа на територија на друга држава. Согласно законот, за примена на оваа меѓународна помош, по замолницата одлучува надлежниот јавен обвинител кој потоа и ја спроведува, согласно домашното законодавство со почитување на сите процедурални правила предвидени во ЗКП.

Испитувањето по пат на видео-конференција може да се спроведе, ако се применуваат следниве правила:

- испитување по пат на видео-конференцијата, да се спроведува пред домашен правосуден орган според домашното законодавство, а по потреба во присуство на толкувач,

- домашниот правосуден орган, пред кој се спроведува испитувањето, го утврдува идентитетот на лицето кое се испитува,

⁶⁹² Види чл. 256 и 257 од ЗКП.

- домашниот правосуден орган, пред кој се спроведува испитувањето, обезбеди мерки за заштита на лицето кое се испитува и

- лицето кое се испитува да може да се повика на правото да не дава исказ во својство на сведок или вештак.

За текот на видео-конференцијата се составува записник во кој се внесува датум и место на испитувањето, идентитетот на лицата кои се испитуваат, идентитетот и функциите на сите други лица кои учествувале во испитувањето, сите дадени заклетви и техничките услови под кои се одвивало испитувањето.⁶⁹³

Домашниот правосуден орган пред кој се извршува ова испитување е должен да го утврди идентитетот на лицето кое се испитува, а доколку е потребно ќе обезбеди и негова заштита. Лицето задолжително ќе се поучи дека има право да не даде исказ во својството за коешто било повикано. За сите вака преземени дејствија во текот на траењето на видео-конференциската врска се сочинува записник во којшто се внесуваат податоци за денот на спроведувањето на видео-конференциската врска, местото каде е воспоставена врска, идентитетот на присутните кои присуствуваат на испитувањето. Се нотираат дадените заклетви на сведоците дека ќе ја говорат вистината и техничките услови кои овозможиле да се реализира конекцијата со помош на која се одвивало испитувањето. Доколку странската држава од којашто се бара да ја спроведе видео-конференциската врска, нема технички услови за да ја примени бараната помош, тогаш нашата земја може со нејзини средства, а по добиена согласност за тоа, на странската држава да ѝ помогне во спроведувањето на видео-конференциската врска.⁶⁹⁴

Сослушување со видео-конференција е предвидено за да се овозможи сослушување на сведоци и вешти лица, чие присуство во државата барател е невозможно или не е пожелно. На пример, сведоците се во опасност, доколку дојдат да сведочат во државата барател или здравствената состојба на сведокот е лоша и оттука патувањето во странство не може да се земе предвид. Друга причина може да биде тоа што сведокот може да има статус на непожелен државјанин на странска држава и слично.⁶⁹⁵

1.3.1.11. Испитување по пат на телефонска конференција

Ако лицето кое треба да биде испитано во својство на сведок или вештак се наоѓа на територијата на друга држава, домашниот правосуден орган може да бара лицето да биде испитано по пат на телефонска конференција. Ако странскиот надлежен орган бара да биде испитано во својство на сведок или вештак по пат на телефонска конференција, лице кое се наоѓа на територијата на Република Северна Македонија, за барањето одлучува надлежен јавен обвинител на Република Северна Македонија.

Барањето за спроведување на телефонската конференција треба да содржи податоци за времето и местото на испитувањето и напомена за дадената согласност од лицето кое треба да биде испитувано. Домашниот правосуден орган кој ја спроведува телефонската конференција ги презема следниве дејствија:

⁶⁹³ Види член 33 од ЗМСКМ.

⁶⁹⁴ Конеска, М., Милошески, В., Маркоски А., (2016) Меѓународна соработка во кривичната материја: прирачник за практичари, Скопје, ОБСЕ, стр. 14.

⁶⁹⁵ За повеќе детали видете освен ЗМСКМ видете го и член 9 од Вториот дополнителен протокол на Европската конвенција за заемна помош во кривичната материја.

- го известува лицето за времето и местото на испитувањето,
- го утврдува идентитетот на лицето и
- потврдува дека лицето се согласило да биде испитано по пат на телефонска конференција.

Испитувањето по пат на телефонска конференција може да се спроведе, ако:

- лицето се согласило со испитувањето и
- телефонската конференција е во согласност со домашното законодавство⁶⁹⁶ и кога се исполнети условите од член 10 на Вториот дополнителен протокол на Европската конвенција за заемна помош во кривичната материја.

1.3.1.12. Претрес на простории и лица

По замолница на странска држава, предвидено е преземање и на дејствие претрес на простории и на лица⁶⁹⁷ кое ќе се реализира согласно одредбите на ЗКП, кои го регулираат начинот за преземање на ова процесно дејствие. Домашен правосуден орган може да поднесе до странски правосуден орган замолница да се изврши претрес на простории и лица, согласно потребите кои произлегле од спроведување на истрага на територијата на нашата земја, сè со цел добивање на докази во законита постапка.

Согласно чл. 21 ст. 17 од ЗКП, претрес е детално истражување на лице, средство за превоз, дом под услови определени со закон. За да се преземе претрес мора да постои веројатност дека ќе биде остварена целта поради која судот наредил претрес – пронаоѓање на обвинетиот, пронаоѓање траги или предмети поврзани со кривичното дело, а важни за кривичната постапка. Со оваа одредба за првпат е дадена дефиниција на истражното дејство претрес определувајќи го како детално истражување на лице, средство за превоз, дом и други простории, под услови определени со закон. Исто така, заради разграничување со претресот, со овој закон е дефинирано и дејството преглед на лица, возила, багаж и простории (чл. 21 т. 16), со што законодавецот направил обид појасно да ги раздвои овие две дејства. Ова е особено важно кога се има во вид дека за спроведување на претрес, најчесто е потребно исполнување на посебни услови, кои не се потребни при прегледот (прибавена судска наредба, посебни заштитни процедури и сл.). Прегледот, како и сопирање и легитимирање, се врши од страна на полициски службеник кога тоа е неопходно и постои основ на сомнение дека кај лицето, во просториите, или средството за превоз, ќе бидат пронајдени предмети кои потекнуваат од кривично дело, траги на кривично дело, како и предмети кои можат да послужат во кривичната постапка (чл. 276 ст. 2 т. 2).⁶⁹⁸

⁶⁹⁶ Член 15 и член 34 од ЗМСКМ.

⁶⁹⁷ Во сегашниот Закон стои само претрес на простории и лица (но не и на предмети). Во оваа смисла е направена исправка во новиот предлог закон и е додадено и претрес на предмети. ЗКП јасно одвојува што преставува претресот, а што прегледот. Во ЗКП посебни со наведени претрес на простории, лица, предмети, возило, адвокатска канцеларија затоа што секое од овие процесни дејства има своја специфичност. Доколку рестриктивно се толкува моменталниот ЗМСКМ, претрес на предмети како меѓународна правна помош не е предвиден.

⁶⁹⁸ Види: Коментар на ЗКП (2018): стр. 421.

Претрес на лице опфаќа претрес на облеката, обувките, површината на телото, багаж, или други предмети што се во негово владение, просторот во кој е затечено лицето во време на преземањето на претресувањето и превозното средство кое се користи во време на претресувањето (чл. 185 од ЗКП). Судска наредба е потребна само за претрес на интимни делови на телото и телесни отвори (чл. 185 ст. 4 од ЗКП).

За разлика од претресот, прегледот на лица, багаж и простории претставува овластување на полицијата врз основа на ЗКП и врз основа на ЗПО и е ограничен на надворешни проверки на облеката и други предмети и багаж со помош на сетилата за вид, слух, мирис, но не и на дејствија со кои нешто што не е видно се прави видно со отворање, опакување и сл. Прегледот се врши без судска наредба и без потреба за неговото преземање да постои основано сомневање дека ќе биде пронајдена трага или предмет важни за кривичната постапка. Ова од причини што со прегледот во многу помала мера се задира во основните човекови права, отколку што е тоа случај со претресот.

Државата барател може да побара претрес во простории во странска држава и да се одземат релевантните докази и да се изврши трансфер на истите. Извршувањето на правното барање за претрес или заплена, согласно на член 5 од Европската конвенција за заемна помош во кривичната материја од 1959 ќе подлежи на следните услови:

- тоа е кривично дело согласно националните закони на страните;
- тоа е кривично дело и согласно законот на замолената држава може да доведе до екстрадиција;
- извршувањето на барањето е компатибилно со законот на замолената држава;
- барањето се однесува само на ставките кои се наведени во член 3 од Европската конвенција за заемна помош во кривичната материја од 1959;
- треба да се обезбедат сите расположливи информации за да се помогне околу идентификацијата на лицето кај кое треба да се изврши претрес.

Кога станува збор за претрес на куќи или други простории, потребно е во барањето јасно да се наведе точната адреса, доколку е позната. Доколку се знае името на сопственикот и тоа треба да се наведе во барањето.

За претрес на автомобили, во барањето треба да се наведат информации за типот, бојата, регистарските таблички.

Предметите кои треба да се запленаат треба да бидат јасно и прецизно опишани во барањето. Секое барање кое е напишано премногу општо може да ја спречи замолената држава да презема дејствија заради ограничувањата кои се пропишани со националниот закон.

Доколку запленаата се однесува на компјутерски податоци, важно е да се наведе и типот на податоци.

Примери за членови кои овозможуваат да се определи таквата мерка се член 1 и 5 од Европската конвенција за заемна помош во кривичната материја од 1959. Со овој член се пропишува дека државите треба да си обезбедуваат помош во најширока смисла на зборот. Исто така, член 7 од Конвенцијата на ООН против незаконска трговија со наркотични дроги и психотропни супстанции, Виена, 20 декември 1988, ја остава истата опција отворена.

1.3.1.13. Привремено обезбедување на предмети, имот или средства кои се во врска со кривичното дело и привремено замрзнување, заплenuвање и задржување на фондови, банкарски сметки и финансиски трансакции или приноси од кривично дело

Како облик на меѓународна соработка предвидено е поднесување на замолница за привремено обезбедување на предмети, имот или средства кога се во врска со сторено кривичното дело за кое се собираат докази, замолница за привремено замрзнување на фондови, банкарски сметки и финансиски трансакции или приноси на кривично дело како и конфискација на имотна корист, замолницата може да содржи барање за одземање на предмети.⁶⁹⁹

Предвидени се правилата според кои по завршување на кривичната постапка која се води во замолената земја преку замолница може да се побараат предмети и имотна корист, кои биле привремено одземени, при што странскиот надлежен орган треба да даде гаранција дека ќе ги врати без надоместок, откако ќе заврши доказната постапка. Секако предавањето ќе се одложи до правосилното завршување на постапката, доколку се води кривична постапка пред домашен суд каде тие предмети се дел од доказите кои се презентираат пред судот за докажување на вина на процесираниот сторител.⁷⁰⁰

1.3.1.14. Конфискација на имот и имотна корист

Кога е потребна меѓународна соработка за враќање на имот, предизвикот е многу потежок. Имотот треба брзо да се лоцира, пред да биде преместен. За да се постигне тоа, обвинителите и судиите треба добро да ги разбираат домашните закони во однос на техничките и правните аспекти на замрзнување, заплена и конфискација на имот, како и да имаат солидно познавање на разликите во овие термини во други јурисдикции. Достапните статистички податоци покажуваат ниско ниво на меѓународна соработка на полето на враќање на имот. Според студијата „Враќање на имот во земјите од Западен Балкан: Компаративна анализа на законодавството и праксата“⁷⁰¹, еден фактор кој придонесува за ниското ниво на соработка е недоволното познавање на достапните алатки и инструменти за меѓународна соработка за враќање на имот. Последователно, клучна препорака е да се зајакнат капацитетите на агенциите за спроведување на законот, обвинителствата

⁶⁹⁹ Во однос на обезбедувањето информации од финансиски институции видете ги членовите од меѓународните инструменти со кои се овозможува примена на оваа мерка се: член 1 од Европската конвенција за засмна помош во кривичната материја од 1959. Според овој член, државите можат да си обезбедуваат помош меѓу себе во најширока смисла на зборот. Исто така, член 7 од Конвенцијата на ООН против незаконска трговија со наркотични дроги и психотропни супстанции, Виена, 20 декември 1988, ја остава истата опција отворена.

⁷⁰⁰ Овие две засебни мерки – „привремено обезбедување на предмети, имот или средства кои се во врска со кривичното дело“ и „привремено замрзнување, заплenuвање и задржување на фондови, банкарски сметки и финансиски трансакции или приноси од кривично дело“, во новиот предлог закон се споени во една мерка - привремено обезбедување и одземање на предмети, имот или средства кои се во врска со кривичното дело, имот во банкарски сеф, следење на платен промет и привремено запирање на извршување на определени финансиски трансакции.

⁷⁰¹ Види во Алатки и најдобри практики во меѓународната соработка за враќање на имот – Прирачник (2019): Центар AIRE (Совети за индивидуални права во Европа) и Регионална антикорупциска иницијатива (РАИ).

и судските органи, за применување на инструментите за меѓународна соработка во случаите на враќање на имот и на барањата за заплена и конфискација на имот кој се наоѓа надвор од сопствените јурисдикции.

Република Северна Македонија има голем број билатерални договори кои се во сила, склучени со јурисдикции, вклучувајќи ги соседните балкански држави, потпишани и ратификувани уште од 1998 година. Дополнително, постојат Меморандуми за разбирање помеѓу Обвинителството на Северна Македонија и Обвинителствата на Албанија, Босна и Херцеговина, Србија, Хрватска и Црна Гора. Овие договори и меморандуми се од општа природа и се фокусираат на размена на информации, екстрадиција и извршување на кривични санкции. Ниту еден од нив не е посебно фокусиран на различните аспекти од враќањето на имот.

Конфискација на имот и имотна корист во постапката за меѓународна правна помош, се врши согласно со одредбите од Кривичниот законик, Законот за кривичната постапка и меѓународните договори.⁷⁰² Со парите добиени од извршувањето на налогот за конфискација на имот Република Северна Македонија располага на следниов начин:

1) ако износот добиен од извршувањето на налогот за конфискација е под 10.000 евра или е еднаков на тој износ, износот се слева во Буџетот на Република Северна Македонија и

2) во сите други случаи 50% од износот добиен од извршувањето на налогот за конфискација Република Северна Македонија префрла на странската држава.

Сите оние предмети коишто настанале како резултат на извршување на кривично дело или со кое е извршено кривичното дело или подароците кои се давани со цел поттикнување на извршување на кривично дело по поднесена замолница, можат да бидат предадени на земјата којашто тоа го бара со образложени и издржани причини.

Со имотот што не се состои во пари, добиен од извршувањето на налогот за конфискација, се располага на еден од следниве начини за што треба да одлучи домашен надлежен орган:

1) имотот може да се продаде, во тој случај, со приходот од продажбата се располага во согласност со ставот 2 од чл. 27 од ЗМСКМ и

2) имотот може да се префрли на странската држава, а ако налогот за конфискација опфаќа паричен износ, имотот може да се префрли на странската држава кога таа ќе даде согласност.

Во иднина, по стапувањето на сила на новиот ЗМСКМ, соработката на органите за одземање на имотна корист ќе се врши согласно Рамковната одлука на Советот на ЕУ 2007/845/ПВР од 06.12.2007 година. Меѓународната соработка во однос на финасиските истраги и конфискацијата може да се спроведува преку националниот орган за откривање на противправно стекната имотна корист, користејќи го безбедниот комуникациски канал ЕВРОПОЛ - СИЕНА (EUROPOL SIENA).

Важно е да се напомене и улогата на Европранда како агенција за правосудна соработка во рамки на Европската Унија, која постои за подобрување на координацијата во истрагите и обвиненијата и за соработка помеѓу надлежните органи во земјите-членки. Поддршката која ја овозможува Европранда во областа на враќање имот е особено корисна за олеснување на извршувањето на барањата за меѓународна меѓусебна правна помош за извршување на налози за замрзнување, заплена и

⁷⁰² На пример Конвенција за перење пари, откривање, заплена и конфискација на имотна корист прибавена од кривично дело; Стразбур, 8 ноември 1990.

конфискација, како и за помош во репатријацијата на имотот на жртвите. Паралелно со овластувањето за поддршка на земјите-членки на ЕУ, Европавда има склучено голем број оперативни договори со трети земји. Тие договори обезбедуваат поддршка и соработка на Европавда и со Албанија, Молдавија, Црна Гора и Северна Македонија.

1.3.1.15. Предавање на привремено одземени предмети, документи и имотна корист

Предмети, документи и имотна корист што биле привремено одземени, како и списите и одлуките за привремено одземање ќе се предадат на странскиот надлежен орган по негово барање по завршувањето на постапката за меѓународна правна помош во Република Северна Македонија.

Предметите и имотната корист ги опфаќаат:

- 1) предметите со кои е извршено кривичното дело;
- 2) предметите кои настанале како резултат на извршувањето на кривичното дело или нивна противвредност, приносите од кривичното дело или нивната противвредност и
- 3) подароците дадени со цел да се поттикне извршување на кривично дело, како и наградите за кривичното дело или нивна противвредност.

Предавањето на предмети и имотна корист може да се изврши врз основа на правосилна и извршна одлука на странскиот надлежен орган.

Предметите и имотната корист за коишто законот предвидува да му бидат доставени на странски надлежен орган, трајно се задржуваат во Република Северна Македонија во случај, ако:

- 1) се добра под привремена заштита или културно наследство или се природни реткости на Република Северна Македонија;
- 2) оштетениот има живеалиште или престојувалиште во Република Северна Македонија, а треба да му се вратат;
- 3) домашен надлежен орган истакне право на Република Северна Македонија над нив;
- 4) лицето кое има живеалиште или престојувалиште во Република Северна Македонија и не учествувало во извршувањето на кривичното дело, ќе докаже дека не знаело и не можело да знае дека предметот и имотната корист се стекнати со кривично дело во Република Северна Македонија или во странство;
- 5) се потребни за спроведување на кривична постапка која е во тек во Република Северна Македонија;
- 6) се потребни за примена на мерка конфискација на имот и имотна корист и одземање на предмети и
- 7) станува збор за предметите што според Кривичниот законик мора да се одземат.

1.3.1.16. Доставување на изводи од казнена евиденција

Министерството ќе го извести странскиот надлежен орган за сите правосилни кривични пресуди што им се изречени на неговите државјани кои се заведени во казнената евиденција.⁷⁰³ По барање на странскиот надлежен орган Министерството ќе достави:

- 1) препис од пресудата;
- 2) изводи и други податоци од казнената евиденција и
- 3) податоци и за лица кои се државјани на замолена држава, а кои се под истрага или против кои е покрената кривична постапка во Република Северна Македонија.⁷⁰⁴

Домашниот надлежен орган пред кој се води кривичната постапка е должен, без одлагање, да ги достави до Министерството за внатрешни работи податоците за кривичното дело, за сторителот и правосилната пресуда.⁷⁰⁵

1.3.1.17. Заштита на лични податоци

Во рамките на кривичната постапка пак, судот, обвинителството и другите органи со посебни овластувања, собираат, обработуваат и чуваат лични податоци за потребите на кривичната постапка, водејќи сметка природата и обемот на податоците да се соодветни на потребите во конкретниот случај. Последново е согласно меѓународните принципи на пропорционалност, релевантност и неопходност при обработката на личните податоци.

Податоците кои се чуваат за целите на кривичната постапка мора да бидат точни. Личните податоци кои не се точни или кои се собрани спротивно на закон, мора веднаш да се изменат или избришат. Точноста на податоците во збирките на лични податоци се проверува на секои пет години, на начин утврден со законот со кој е воспоставена збирката. Роковите за чување и бришење на личните податоци од збирките се утврдуваат со законот со кој е воспоставена збирката.⁷⁰⁶

Генерална препорака за меѓународната размена на податоци е дека пред започнувањето на размената мора да постојат потпишани меѓународни, регионални или билатерални договори за соработка во кои ќе бидат содржани целите и условите под кои ќе се одвива соработката. Барањето за доставување на лични податоци во друга држава од институциите на РСМ треба да биде прифатено, доколку се исполнети условите од Законот за заштита на лични податоци,⁷⁰⁷ Законот за кривична

⁷⁰³ Во новите измени на ЗМСКМ е предвидено оваа обврска да се реализира најмалку еднаш годишно. Освен ова предвидено е основните судови кои ги изрекле пресудите доставуваат до Министерството известувања на образец изработен од Министерството за правда.

⁷⁰⁴ Овој основ не постои во предлогот на ЗМСКМ. Исто така во моменталниот ЗМСКМ е предвидено дека За кривичните дела правење и пуштање во оптек фалсификувани пари, неовластено производство, пуштање во промет на наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурсори, трговија со луѓе, прикажување на порнографски материјал на дете, како и за други кривични дела во однос на кои со меѓународни договори се предвидува централизација на податоците, но ваквата одредба не најде примена во пракса, па од тие причини истата не е дел од новиот предлог ЗМСКМ.

⁷⁰⁵ Види член 13 од Европската конвенција за заемна правна помош во кривичната материја од 1959.

⁷⁰⁶ Член 140 од ЗКП.

⁷⁰⁷ Види член 54 од Закон за заштита на личните податоци Службен весник на РСМ, бр. 42 од 16.2.2020 година.

постапка, Законот за полиција, Законот за финансиска полиција и законите кои ја уредуваат работата на другите институции кои се задолжени за спречување и превенција на криминалот и треба да содржи податоци кои ги оправдуваат причините за барањето и неговата цел. Основно правило во меѓународната размена на податоци е доставените податоци да се проверени, да е определена нивната точност или веродостојност, да се ажурирани, а доколку настанат измени во квалитетот на горенаведените параметри, веднаш да се извести државата што ги примила податоците.⁷⁰⁸

Секое добиено или доставено барање за размена на податоци треба да исполни разумна основа за верување дека сомневањето за инволвираноста на лице во одредено кривично дело е соодветно во однос на очекуваните легитимни цели.

Најважен услов за размената на податоци е државата во која се испраќаат податоците да нуди нивна заштита во најмала мера каква што имаат тие лични податоци во Северна Македонија и истата држава да го има имплементирано законодавството на СнЕ во однос на заштитата на лични податоци, односно Конвенцијата 108 и нејзниот Дополнителен протокол.

Личните податоци пренесени од Република Северна Македонија во странска држава заради извршување на замолница врз основа на Законот за меѓународна соработка во кривичната материја, можат да бидат употребени од странската држава во која биле пренесени само за:

- 1) потребите на постапките;
- 2) потребите на други судски или административни постапки непосредно поврзани со постапките и

3) спречување на непосредна и сериозна опасност за јавната безбедност.

Република Северна Македонија може да одбие пренос на лични податоци, ако:

- 1) личните податоци се заштитени согласно со домашното законодавство и
- 2) странската држава на која треба да ѝ бидат пренесени податоците ја нема ратификувано Конвенцијата за заштита на поединците во однос на автоматската обработка на личните податоци на Советот на Европа, од 28 јануари 1981 година и Дополнителниот протокол кон Конвенцијата за заштита на поединците во однос на автоматската обработка на лични податоци во врска со надзорните тела и прекуграничниот пренос на податоци.

Овој вид на казнено правна помош, всушност не преставува помош, туку обврска на државите кои соработуваат да се придржуваат кон меѓународните инструменти кои гарнатираат заштита на личните податоци. Од овие причини и во новиот предлог Закон за меѓународна соработка во кривичната материја, заштитата на лични податоци не е вбројана во видовите на меѓународно правна помош, туку стои само како засебен став во делот на давањето на спонтани информации, овластувајќи го домашниот правосуден орган што ги доставил спонтаните информации, во согласност со прописите за заштита на личните податоци да може да постави соодветни услови за нивно користење во странската држава во која се доставени.

⁷⁰⁸ Калајџиев, Г., Гогов, Б., Марушиќ, М: Заштита на личните податоци во кривичниот систем, Македонска ревија за казнено право и криминологија, бр. 2/3 од 2008 година, стр. 121-142.

ГЛАВА 14: МЕЃУНАРОДНА КАЗНЕНА ЕВИДЕНЦИЈА

1. Вовед во меѓународната казнена евиденција

При определувањето на видот и одмерувањето на висината на санкцијата спрема сторителот на кривичното дело, судот во предвид зема многу факти и околности врзани за кривичната одговорност на сторителот, тежината на делото и целите на казнувањето. Во македонското законодавство како околности кои се земаат во предвид при одредувањето на видот и одмерувањето на висината на казната се:⁷⁰⁹

(2) Судот ќе ги има предвид сите околности што влијаат казната да биде помала или поголема (олеснувачки и отежнувачки околности), а особено: степенот на кривичната одговорност, побудите од кои е сторено делото, јачината на загрозувањето или повредата на заштитното добро, околностите под кои е сторено делото, придонесот на жртвата во извршувањето на делото, поранешниот живот на сторителот, неговите лични прилики и неговото однесување по стореното кривично дело, како и други околности што се однесуваат на личноста на сторителот.

(3) При одмерувањето на казната, судот посебно ќе води сметка за вкупното дејство на казната и нејзините последици врз личноста на сторителот и потребите на неговата ресоцијализација.

(4) Кога судот му ја одмерува казната на сторителот за кривично дело сторено во поврат, посебно ќе има предвид дали поранешното дело е од ист вид како и новото дело, дали делата се сторени од исти побуди и колку време поминало од поранешната осуда, односно од издржаната или простената казна.

(5) При одмерување на казната судот посебно ќе има предвид дали кривичното дело е сторено против лице или група на лица или имот, непосредно или посредно, поради нивната припадност на одреден пол, раса, боја на кожа, род, припадност на маргинализирана група, етничка припадност, јазик, државјанство, социјално потекло, религија или верско уверување, други видови уверувања, образование, политичка припадност, личен или општествен статус, ментална или телесна попреченост, возраст, семејна или брачна состојба, имотен статус, здравствена состојба, или на која било друга основа предвидена со закон или ратификуван меѓународен договор.

(6) Ако судот не ја примени одредбата од ставот (5) на овој член е должен да ги образложи причините за таквата одлука.

(7) При одмерувањето на паричната казна, судот ќе ја има предвид и имотната состојба на сторителот, водејќи притоа сметка за неговите други приходи, за неговиот имот и за неговите семејни обврски.

За да можат судовите доследно да ги спроведуваат ваквите одредби, неопходно е да имаат податоци за претходната осудуваност на обвинетото лице. Но пристапот до казнената евиденција на странска држава е пречка која од една страна мораше да се надмине, а од друга страна проблематизираше повеќе прашања, отколку што се очекуваше.

⁷⁰⁹ Член 39 од КЗ на РСМ.

На ниво на ЕУ, националните судови на земјите членки кога ја определуваат и одмеруваат казната мора да ги земат во предвид минатите осудувања што ги има сторителот (странски државјанин) во националниот регистар за кривична евиденција во земјата-членка чијшто државјанин е.⁷¹⁰ Според релевантната легислатива на ЕУ, тие се должни да ги земат предвид и осудувањата во другите земји на ЕУ.

Во 2005 година, на ниво на ЕУ, Советот усвои Одлука за начинот на размена на информации од кривичната евиденција, со која беа дефинирани обврските на земјата-членка која ги бара информациите за обвинетото лице и на земја-членка чија националност е лицето кое е обвинето. Поконкретно со оваа Одлука беше уредена *електронската* размена на информации од кривичната евиденција. Во контекст на ова, во јуни 2006 година, група од шест земји-членки го претстави заедничкиот проект за мрежно поврзување на националните кривични регистри со цел обезбедување на безбедно електронско поврзување на своите системи со националните кривични досиеја. Понатаму, во 2009 година Советот ја усвои Одлуката 2009/316/ПВР за организацијата и содржината на размена на информации од кривичната евиденција меѓу земјите-членки со што се поставија основните правила за задолжително пренесување на информации од страна на земјата на националноста на лицето и за складирање на таквите информации од страна на земјата којашто ги бара истите како и за нивното „реемитување“ на барање од другите земји-членки. Рокот за имплементација на Одлуката 2009/316/ЈНА со која се конституира ECRIS беше до 7 април 2012 година, кога истиот и започна со функција.⁷¹¹

2. Законска рамка за функционирање на Системот за електронска кривична евиденција на ЕУ- ECRIS

Системот за електронска кривична евиденција на ЕУ (во понатамошниот текст *ECRIS* - European Criminal Records Information System) го дефинираме како *децентрализирана информациона технологија за размена на информации извадени од кривичната евиденција на земјите членки на ЕУ*. Со овој систем се утврдуваат или поконкретно кажано се стандардизираат формите на електронска размена на податоци од кривичната евиденција. Овој информациски систем овозможува автоматизирана размена на податоци од националната кривична евиденција и создава обврска за земјите-членки да пренесуваат информации за кривичните обвиненија и поведенија на своите граѓани.⁷¹²

Основните принципите и начела со кои се регулира размената на информации и функционирањето на ECRIS се регулирани во Рамковната одлука 2009/315/ПВР за организација и содржина на размената на податоци извадени од кривичната

⁷¹⁰ Осудата не мора да е направена во државата на потекло, може и да е во странска држава, при што секоја држава е должна да ја извести државата на потекло на осуденото лице за пресудата која ја има донесено против истото, за да може истата да се внесе во казнената евиденција. Ова известување за осудата е обврска која и македонските судови во иднина ќе треба да ја извршуваат по стапувањето на сила на предлог Законот за меѓународна соработка во кривичната материја. И досега се испраќаат вакви известувања но обврската за истите е во билатерални договори и е со државите со кои Северна Македонија има склучено билатерални или мултилатерални договори.

⁷¹¹ ОДЛУКА бр. 2009/316/ЈНА на Советот за конституирањето на Европскиот систем за кривична евиденција ECRIS со цел примена на чл.11 од Рамковната Одлука 2009/315/ЈНА од 06.04.2009, Сл. весник бр. L 93/33 (1) од 07.04.2009 година.

⁷¹² Ѓуркова, О.: „Правник“, бр. 234, октомври, 2011 година, Скопје.

евиденција помеѓу земјите членки на ЕУ⁷¹³ и во Одлуката на Советот за основање на Европскиот информациски систем за кривична евиденција - ECRIS.⁷¹⁴

Со цел да се обезбеди правилно и законско функционирање на базата, уште на самиот почеток на имплементирање на Одлуката, беа преземени низа технички и финансиски мерки со цел да им се помогне на земјите-членки да ја подготват техничката инфраструктура за поврзување на нивните системи за кривична евиденција до април 2012 година (законскиот рок за спроведување).⁷¹⁵ Во 2017 година, сите земји-членки беа поврзани со ECRIS. Сепак, не сите земји-членки се поврзани со сите други земји-членки.⁷¹⁶

2.1. Начела за работа, цели и функции на ECRIS

ECRIS е создаден како одговор на потребата да се подобри и олесни размената на податоци за кривичната евиденција на европско ниво. Со помош на овој систем, податоците содржани во националните регистри за кривичната евиденција можат електронски да се разменуваат преку безбедна информациска инфраструктура, брзо, на унифициран и лесен начин. Овој систем им овозможува лесен пристап на судиите, обвинителите и останатите надлежни органи (преку назначен „централен орган“ во секоја земја-членка) до сеопфатни информации за криминалната историја на кој било граѓанин на ЕУ, без разлика во која земја-членка тоа лице е осудено.⁷¹⁷

Податоците мора да се разменуваат за целите на нови кривични постапки против некое лице во смисла на спроведување на Рамковната одлука на Советот 2008/675/ПВР⁷¹⁸ за земање предвид на претходните осудувања во нови кривични постапки против веќе осудено лице.

Податоците за кривичната евиденција исто така мора да се разменуваат, доколку станува збор за лице кое е осудено за кривично дело во кое жртва или оштетен е дете, согласно чл. 10 од Директивата 2011/92/ЕУ на Европскиот парламент

⁷¹³ Council Framework Decision 2009/315/JHA of 26 February 2009 on the organisation and content of the exchange of information extracted from the criminal record between Member States, *OJ L 93, 7.4.2009, p. 23–32*, последна консолидирана верзија на Рамковната Одлука 2009/315 е од [27/06/2019](#), исто така достапна на следниот линк http://data.europa.eu/eli/dec_framw/2009/315/oj (последен пристап на 15.09.2020).

⁷¹⁴ Council Decision 2009/316/JHA of 6 April 2009 on the establishment of the European Criminal Records Information System (ECRIS) in application of Article 11 of Framework Decision 2009/315/JHA достапна на <http://data.europa.eu/eli/dec/2009/316/oj> (последен пристап на 15.09.2020).

⁷¹⁵ Во оваа смисла, ЕК стави на располагање на земјите-членки специјален софтвер (софтвер за „референтна имплементација“) за да се олесни меѓусебната поврзаност меѓу нив. Земјите-членки исто така беа во можност да побараат финансиска поддршка од ЕУ во форма на грантови за модернизирање на нивните национални системи за кривична евиденција според Програмата за кривична правда. Повеќе за оваа програма на следниот линк https://ec.europa.eu/justice/grants1/programmes-2014-2020/justice/index_en.htm, последен пристап на 16.09.2020.

⁷¹⁶ За повеќе детали, видете го првиот статистички извештај на Комисијата за употребата на ECRIS, објавен на 29 јуни 2017 година на следниот линк <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1499260933081&uri=CELEX%3A52017DC0341> (последен пристап на 16.09.2020).

⁷¹⁷ Види ја страната на European justice во делот за ECRIS достапно на https://e-justice.europa.eu/content_taking_into_account_previous_convictions-95-en.do (последен пристап на 16.09.2020).

⁷¹⁸ [Council Framework Decision 2008/675 on taking account of previous convictions in new criminal proceedings against the same person.](#)

и на Советот од 13 декември 2011 година за борба против сексуална злоупотреба и сексуална експлоатација на деца и детска порнографија.⁷¹⁹

Податоците преку ECRIS исто така може да се разменуваат за која било друга цел во согласност со националното законодавство (како што се процедури за регрутирање, постапки за натурализација, постапки за азил, процедури за дозвола за управување со огнено оружје, постапки за посвојување деца итн.).⁷²⁰

Основни функции на ECRIS се:

- податоците од кривичната евиденција да се разменуваат помеѓу земјите на ЕУ на единствен, брз и компатибилен начин;
- да им овозможува на судиите и на обвинителите лесен пристап до сеопфатни информации за кривичната историја на засегнатите лица, вклучително и во кои земји на ЕУ тоа лице е претходно осудено;
- да ја отстранува можноста сторителите да ги избегнат последиците од нивните претходни осудувања во друга земја-членка на ЕУ.

На 29 јуни 2017 година, Европската комисија го објави својот прв извештај за употребата на ECRIS од земјите на ЕУ.

ECRIS е базиран на децентрализирана ИТ архитектура, што значи дека податоците за кривична евиденција се чуваат единствено во националните бази на податоци на земјите-членки и се разменуваат по електронски пат помеѓу централните власти на земјите-членки, по повод поднесено барање.

Секоја земјата-членка на ЕУ поседува репозиториум - база на податоци или национален регистар за сите пресуди кои се изречени спрема лице кое е државјанин на таа земја членка. Во некои држави оваа евиденција ја водат првостепените судови, во некои Министерствата за внатрешни работи. Секоја земја-членка е должна да ги чува и ажурира сите добиени информации и да ги пренесува овие информации на другите земји-членки кога тоа ќе биде побарано од неа.

Како резултат на ова, секоја земја-членка треба да биде во состојба да обезбеди целосна и ажурирана информација за сите пресуди на сопствените државјани, без оглед на фактот каде тие пресуди се изречени. Во оваа смисла, доколку против државјанин на Франција има правосилна судска одлука изречена од германски суд, ваквата кривична евиденција мора да постои во базата на кривична евиденција на Франција, бидејќи осудата се однесува на нејзин државјанин. За да може оваа евиденција да постои и да биде ажурирана, секоја земја-членка чијшто суд ќе осуди лице со државјанство на друга земја членка е должна да испрати што е можно побрзо детални информации, вклучително и дополнителни ажурирања, за оваа осуда до земјата-членка чијшто државјанин е осуденото лице.

Пренесувањето на информациите за осудите се врши по електронски пат, преку стандардизиран европски формат, користејќи две референтни табели за категории на кривични дела и категории на казни. Овие табели го олеснуваат автоматскиот превод и заемното разбирање на пренесените информации. Кога пренесуваат информации за осудата, земјите-членки мораат да ја користат

⁷¹⁹ [Directive 2011/92/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on combating sexual abuse and sexual exploitation of children, and child pornography.](#)

⁷²⁰ Во согласност со одредбите утврдени во Рамковна одлука 2009/315/ПВР, Одлуката на Европскиот совет 2009/316/ПВР и националните одредби, размената на информации за кривичната евиденција може да се врши и за други цели освен за кривични постапки. Дополнителни информации за тоа како се добива извод од кривично досие и за кои други цели, може да се најдат на страницата на земјата-членка со кликување на соодветното знаме на друго место на оваа страница.

категоријата на кривично дело и казната или санкцијата. Кодовите овозможуваат автоматски превод на јазикот на примателот, ставајќи го во позиција да реагира веднаш по приемот на информацијата.

Како всушност функционира ECRIS? Со ECRIS не се конституира глобален систем за кривична евиденција туку со него се организира интеракцијата помеѓу земјите членки која се однесува на пренос на информации од кривичната евиденција.⁷²¹ Од тука секоја држава е одговорна за сопствената база на кривична евиденција и за ефикасноста на размената на податоци и последователно и за сигурноста на софтверот за интерконекција.

Сепак, огромен е ризикот од злоупотреба или употреба на системот за интерконекција надвор од договореното. Оттука, сите институции инволвирани во заштитата на податоци сметаат дека Европската комисија мора да сноси дел од одговорноста во случај на злоупотреба на ECRIS. Иако ECRIS не е глобален систем сепак, неопходна е заедничка инфраструктура обезбедена и гарантирана од страна на Комисијата. Потребно е и неопходно прецизно дефинирање на квантитетот и квалитетот на податоците кои се бараат, како и на оние кои ќе бидат испратени. Квантитетот на податоците кои се разменуваат треба да биде рестриктивен и да се однесува само на оние информации кои се есенцијални за спроведување на правдата. Во таа смисла во член 11 од Рамковната одлука е наведено дека преку овој систем нема да се пренесуваат сите податоци кои постојат во казнената евиденција туку истите ќе се категоризираат во групи „облигаторни“ и „факултативни“ податоци. Принципот за неопходност и пропорционалност, кој ја намалува бројката на преносливи податоци, мора да биде експлицитно наведен и даден, така што секоја од земјите членки ќе може правилно да го применува и да се повикува на истиот. Надвор од ваквите околности, преносот на личните податоци би излегувал од границите на неопходност и тоа би значело директна повреда на заштитата на личните податоци. Така, секој пренос на податоци кој не кореспондира со основната цел на системот ќе се смета како повреда на правото на приватност на обвинетиот или на неговите роднини (во случај кога се пренесува информација за потесното семејство, адресата на живеење и сл.).

Начелата на кои се заснова овој систем се следниве: супсидијарност, пропорционалност, соодветноста, заемност и прилагодливост. Ова воедно се и дел од општите принципи на правото на ЕУ.⁷²²

Принципот на супсидијарност⁷²³ диктира дека ова највисоко ниво на акција е оправдано само кога пониските нивоа на легислативна акција се неефикасни за постигнување на целта.⁷²⁴ Ова значи дека ECRIS ќе биде применет како законска мерка во ситуација каде што други форми на дејствување не се доволни.

⁷²¹ Barge, P., European Association for the protection of Human Rights: „The European Criminal Records Information System (ECRIS) creates new risks for the protection of personal data“, Brussels, October the 23rd, 2008, статија достапна на www.aedh.eu

⁷²² Usher, J.: The Reception of General Principles of Community Law in the United Kingdom, 16 (2005) European Business Law Review стр.489–510.

⁷²³ Davies, G.:Subsidiarity: The Wrong Idea, in the Wrong Place, at the Wrong Time’, 43 (2006) Common Market Law Review стр. 63–84.

⁷²⁴ European Commission, Report from the Commission ‘Better Lawmaking 2004’ pursuant to Article 9 of the Protocol on the Application of the Principles of Subsidiarity and Proportionality (12th report), COM (2005) 98 final and SEC (2005) 364, 21 March 2005; стр. 2.

Пропорционалноста,⁷²⁵ ја надополнува супсидијарноста и воспоставува гаранција за пропорционалност во основата на барањето и целта којашто треба да се постигне. Со ова се обезбедува ECRIS да биде користен навистина во неопходни случаи кога целта на обвинението, сама по себе, оправдува примена на ваква кореспонденција.⁷²⁶ Ова начело нужно мора да се почитува за да се избегнат сите злоупотреби на ECRIS.⁷²⁷ Принципот на соодветност, исто така е запазен при ECRIS, со оглед на тоа дека со овој правно обврзувачки текст се постигнуваат целите на размената на податоци поврзани со претходни осуди. Соодветноста произлегува и од правната заснованост на ECRIS со националната легислатива која се однесува на минималните гарантирани стандарди за заштита на приватноста на граѓаните.⁷²⁸

Принципот на заемност произлегува од нужната кохерентност помеѓу законодавствата на земјите членки во борбата против транснационално организираните криминал и тероризам. Конечно принципот на прилагодливост значи дека ECRIS е создаден за да се бори против горенаведените закани на јавната безбедност со примена на флексибилни и соодветни инструменти.⁷²⁹

Создавањето на овој систем го следат многу прашања. Прв проблем кој посебно се истакнува е двојната инкриминација, односно различната законодавна регулатива како во поглед на инкриминациите така и во поглед на различните казненоправен третман на исто поведение во различни држави.⁷³⁰ Последователно на проблемот со двојната инкриминација е и проблемот со еквивалентност на казните во различните земји-членки. Нормално, за исто поведение во различни земји-членки е пропишан различен минимум и максимум на казните. Понатаму, во некои од државите во казнената евиденција се евидентираат и прекршоците, а во некои само кривичните дела. Понатаму, се јавува проблем и во однос на различните рокови коишто постојат во различните земји-членки за бришењето на уписите од кривичната евиденција.⁷³¹ Со оглед на фактот дека законската регулатива во секоја држава-членка е различна, се поставува прашањето што се случува со еден податок кој ќе ја „напушти“ националната евиденција преку ECRIS и ќе биде доставен до друга држава-членка. Дали по протекувањето на роковите за негово бришење според националното законодавство, истиот ќе биде избришан и во државата во којашто е пратен? Дали истиот ќе биде надополнуван, ревидиран и дали истиот при оправдана потреба, ќе се даде и на увид на приватниот сектор имајќи го во предвид фактот дека некои од државите членки дозволуваат ваков увид под основ заштита на приватните интереси.

2.2. Размена на податоци од кривичната евиденција со државјани на трети земји или со лица без државјанство (апатриди)

⁷²⁵ De Burca, G. ‘The Principle of Proportionality and its Application in EC Law’, 13 (1993) Yearbook of European Law стр. 105.

⁷²⁶ Snell, J.: True Proportionality, 11 (2000) European Business Law Review, стр. 50–57.

⁷²⁷ Jans, J.: Proportionality Revisited, 27 (2000) Legal Issues of European Integration стр. 239–265.

⁷²⁸ Xanthaki, A.: The establishment of a European Criminal Record: Human rights considerations, Книга: Towards the European Criminal Record, Cambridge University Press, 2008 година, стр. 79.

⁷²⁹ Xanthaki, H.: Quality and Transposition of EU Legislation: A Tool for Accession and Membership to the EU’ 4 (2006) European Journal of Law Reform, стр. 89–110.

⁷³⁰ Derenčinović, D., Getoš, A.M., Prtenjača, M.D.: Uvjetna sloboda u zatvoru bez zidova – kaznenopravna i kriminološka analiza zahtjeva za “liberalizacijom” pristupa kaznen evidenciji, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 15, бр. 2/2008, стр. 1007-1045.

⁷³¹ Така на пример во Австрија, осудата на казна затвор од една година и шест месеци се брише од регистрот по истекот на 10 години. Додека пак истиот упис во Швајцарија се бриши по 16 ипол години.

Што ако обвинетиот за кој се бараат податоци за претходна осудуваност не е евидентиран во казнената евиденција на ниту една од земјите членки, а е евидентиран како осуден во казнената евиденција на земја која не е членка на ЕУ и која не е поврзана преку ECRIS со земјите членки. Дали тој е во повластена положба во однос на оние на коишто ќе им биде земена како отежнувачка околност претходната осудуваност затоа што се жители на една од земјите членки и се евидентирани во нивната казнена евиденција?

Од причина што ECRIS функционира ефикасно кога станува збор за размена на кривична евиденција на државјаните на земјите членки на ЕУ, но не даваше податок за кривична евиденција на лица кои не се државјани на земја членка на ЕУ, или пак се апатриди, а за кои во тек е постапка пред некои од судовите на земјите членки, на 19 јануари 2016 година, Комисијата усвои предлог на Директива за изменување и дополнување на Рамковната одлука 2009/315/ПВР за ECRIS⁷³² и - на 29 јуни 2017 година - дополнителен предлог на регулатива,⁷³³ за воспоставување централизиран систем ECRIS TCN (*Third country nationals*) со цел ефикасно да се идентификуваат земјите-членки кои осудиле лице кое е државјанин на трета земја или апатриди.

Во предложената регулатива, беше регулирано воспоставување на централизиран систем ECRIS-TCN на EY-LISA. Системот се состои од податоци за идентитет (алфанумерички податоци и отпечатоци од прсти) на сите државјани на трети земји и апатриди кои се осудени во земјите-членки. Механизмот за пребарување им овозможува на земјите-членки да го пребаруваат индексот on-line и да ги идентификува земјите-членки кои осудиле одреден државјанин на трета земја. Потоа, може да се побара од идентификуваните земји-членки да обезбедат целосна информација за кривичната евиденција преку утврдениот ECRIS.

2.2.1. Правна рамка за размена на податоци од кривичната евиденција за државјани од трета земја

Европскиот парламент и Советот ја воспоставија правната рамка што ќе ја олесни размената на информации за минатите осуди на државјани на трети земји. Рамката се состои од следниве правни акти:

- Регулотива (ЕУ) 2019/816⁷³⁴ за воспоставување централизиран систем за идентификација на земјите-членки кои имаат информации за осуда за државјани на трети земји и лица без државјанство (ECRIS-TCN) за дополнување на ECRIS и за изменување на Регулотивата (ЕУ) 2018/1726.⁷³⁵

⁷³² За повеќе види го Proposal for a REGULATION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL establishing a centralised system for the identification of Member States holding conviction information on third country nationals and stateless persons (TCN) to supplement and support the European Criminal Records Information System (ECRIS-TCN system) and amending Regulation (EU) No 1077/2011 COM/2017/0344 final - 2017/0144 (COD).

⁷³³ За повеќе види: Proposal for a DIRECTIVE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL amending Council Framework Decision 2009/315/JHA, as regards the exchange of information on third country nationals and as regards the European Criminal Records Information System (ECRIS), and replacing Council Decision 2009/316/JHA COM/2016/07 final - 2016/02 (COD).

⁷³⁴ Regulation (EU) 2019/816 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 establishing a centralised system for the identification of Member States holding conviction information on third-country nationals and stateless persons (ECRIS-TCN) to supplement the European Criminal Records Information System and amending Regulation (EU) 2018/1726.

⁷³⁵ Regulation (EU) 2018/1726, објавена во Official Journal L 135, 22.5.2019, стр. 1.

- Директива (ЕУ) 2019/884 за изменување на Рамковната одлука на Советот 2009/315/ПВР во врска со размената на информации за државјани на трети земји и во врска со ECRIS и замена на Одлуката на Советот 2009/316/ПВР.⁷³⁶

Новото законодавство одговара на проблемот што го има сегашната законска рамка на ECRIS.

Како што кажавме, законската рамка за ECRIS која беше воспоставена во 2012 година, не ги адресираше доволно особеностите на барањата во врска со државјаните на трети земји. Бидејќи информациите за осуда за државјаните на трети земји во моментов не се чуваат во единственото складиште на ECRIS, земјите-членки се обврзани да испраќаат „бланкетни барања“ до сите други земји-членки со цел да утврдат дали и во која земја-членка е осуден одреден државјанин на трета земја. Според Комисијата, овој административен товар ги спречува земјите-членки да бараат информации за граѓани кои не се членки на ЕУ преку ECRIS.

Регулативата 2019/816 сега воспоставува централизиран систем на ниво на Унија кој содржи лични податоци на осудени државјани на трети земји. ECRIS-TCN ќе им овозможи на надлежните органи на земјите-членки веднаш и ефикасно да откријат во кои други држави-членки се чуваат податоци за кривична евиденција за државјанин на трета земја, така што постојната рамка ECRIS може да се искористи за да се бараат податоци за кривична евиденција од тие земји-членки во согласност со Рамковната одлука 2009/315/ПВР.

ECRIS-TCN работи врз основа на „hit/no hit“, т.е. системот се состои од податоци за идентитет (алфанумерички и биометриски податоци) на сите државјани на трети земји осудени во земјите-членки. „Хит“ ги идентификува земјите-членки кои осудиле одреден државјанин на трета земја. Потоа, може да се побара од идентификуваните земји-членки да обезбедат целосни податоци за кривичната евиденција преку ECRIS.

Главните карактеристики на регулативата ECRIS-TCN се:

- Личните податоци на граѓанин на ЕУ, кои исто така има државјанство на трета земја, а кој бил осуден, ќе бидат вклучени во ECRIS-TCN. Условите за вклучување на податоците за отпечатоци од прсти на граѓаните на Унијата се различни од оние за лица кои имаат само националност од земја што не е членка на ЕУ;
- ECRIS-TCN овозможува обработка на податоци за отпечатоци и слики на лице заради идентификација;
- Регулативата предвидува минимум правила според кои податоците за отпечатоци треба да се соберат и да се внесат во системот;
- Во првата фаза, сликите на лицето можат да се користат само за да се потврди идентитетот на државјанин на трета земја, кој е идентификуван како резултат на алфанумеричко пребарување или пребарување со употреба на податоци за отпечатоци. По техничка обработување, сликите на лицето исто така може да се користат за автоматско биометриско совпаѓање.
- Употребата на ECRIS-TCN не е ограничена само на добивање податоци за кривичната евиденција за целите на кривична постапка против засегнатото

⁷³⁶ Directive (EU) 2019/884 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 amending Council Framework Decision 2009/315/JHA, as regards the exchange of information on third-country nationals and as regards the European Criminal Records Information System (ECRIS), and replacing Council Decision 2009/316/JHA, PE/87/2018/REV/1.

лице, туку исто така и следниве цели (доколку се предвидени според и во согласност со националното законодавство) опфатени со Регулативата:

- За проверка на сопствената кривична евиденција по барање од лицето на кое се однесува евиденцијата;
- За добивање лиценца или дозвола (на пример дозвола за носење на оружје);
- За проверка за неосудуваност при вработување;
- За проверка за наосудуваност на лица кои сакаат да вршат доброволни активности кои вклучуваат директни и редовни контакти со деца или ранливи лица;
- За виза, стекнување државјанство и процедури за миграција, вклучително и постапки за азил;
- Проверки поврзани со јавни договори и јавни испитувања;
- Други цели утврдени како оправдани од земјите-членки (кои мора да бидат потврдени од Комисијата и објавени во Службениот весник).⁷³⁷

На Европранда, ЕВРОПОЛ и Канцеларијата на Европскиот јавен обвинител (ЕЈО) им е дозволен директен пристап до ECRIS-TCN со цел да ги исполнат своите задачи и да ги идентификуваат земјите-членки кои имаат информации за претходни осудувања на државјани на трети земји. Доколку има „хит“ што ги означува земјите-членки кои поседуваат информации за кривична евиденција за државјанин на трета земја, Европранда, ЕВРОПОЛ и ЕЈО можат да ги користат нивните соодветни контакти со националните власти на тие земји-членки за да побараат информации за кривичната евиденција (на начинот предвиден во нивното законодавство).

Европранда дополнително ќе функционира како главен центар за барања за информации, адресирани од трети земји и меѓународни организации, за тоа кои земји-членки, доколку ги има, имаат податоци за кривичната евиденција за државјанин на трета земја.

Секој запис за податоци ќе се чува во централниот систем сè додека податоците поврзани со осудите на засегнатото лице се зачувани во кривичната евиденција.

Регулативата утврдува строги правила за пристап до ECRIS-TCN и потребните заштитни мерки, вклучително и одговорност на земјите-членки при собирање и користење на податоците. Исто така, специфицира како поединците можат да ги користат своите права на пристап, исправка, бришење и дополнување, надомест на штета а особено правото на ефективен правен лек и надзорот од страна на независен авторитет.⁷³⁸ Се очекува оваа надоградба на ECRIS да започне со работа од 2022 година.

⁷³⁷ Види Wahl, Thomas (2019): EU Creates New Central Database for Convicted Third Country Nationals, <https://eucrim.eu/news/eu-creates-new-central-database-convicted-third-country-nationals/> (последен пруспан на 20.09.2020).

⁷³⁸ Воспоставувањето на новата, централна база на податоци на ЕУ ECRIS-TCN исто така предизвика критики. Некои засегнати страни, како што се Комитетот на „Meijers“ и „Statewatch“, изразија загриженост дали вклучувањето на лица кои имаат државјанство на ЕУ и надвор од ЕУ (двојни државјани) е во согласност со принципот на недискриминација (Види ја Анализата достапна на <https://www.statewatch.org/media/documents/analyses/no-340-ecris-tcn.pdf>). Друго прашање беше дали вклучувањето е пропорционално, бидејќи недостасува фактичка основа дека властите на земјите-членки навистина стануваат свесни за двојното државјанство на лицето. Критички се виде и можноста за внесување податоци за слика на лицето, бидејќи ECRIS не го предвидува тоа. Првично, европратениците зазедоа критички став за овие прашања, но подоцна се откажаа од своето противење.

ГЛАВА 15: МЕЃУНАРОДНА ПОЛИЦИСКА СОРАБОТКА

1. Поим и развој на меѓународната полициска соработка

Меѓународната полициска соработка претставува сè позначајна сфера на меѓународна соработка во спречувањето на криминалот, и тоа како класичните така и новите форми на криминал. Така, спречувањето на новите форми на транснационален криминал е незамисливо без координирана акција на полицијата на повеќе држави во откривањето на делата и извршителите, обезбедувањето на доказите, трансферот на лицата и доказите итн.

Покрај ефикасното спречување и откривањето на казнивите дела и нивните извршители, интензивната меѓународна полициска соработка е неизбежна претпоставка за функционирањето и на другите облици на соработка. Во оваа смисла, меѓународната казнено-правна помош, што се остварува меѓу правосудните органи, речиси е незамислива без активен придонес на полицијата (во пронаоѓањето на сведоците, вршењето увид, собирањето и обезбедувањето на доказите и сл.). Понатаму, во постапката на екстрадиција полицијата презема дејства на откривање и лишување од слобода на лицето за кое се бара екстрадиција и во обезбедувањето докази што им се ставаат на располагање на судот и на другите органи што ја спроведуваат постапката.

Важноста на меѓународната полициска помош можеме да ја согледаме и преку фактот што таа може да се јави и како замена на класичната правна помош. Во услови на пример кога не постои билатерален договор помеѓу две држави за пружање на правна помош, се искористува полициската комуникација заради размена на информации со цел спречување на вршење казниви дела, или откривање и следење на нивните сторители.

1.1. Агенција за остварување на Меѓународната полициска соработка

1.1.1. Мандат на ИНТЕРПОЛ

Почетоците на меѓународната полициска соработка се сврзуваат со донесувањето на Конвенцијата за трговијата со „бело робје“ од 1904 година, со која е предвидена размена на полициски информации. Сепак како формален почеток се смета одржувањето на Првиот меѓународен полициски конгрес во Монако, во 1914 година на кој е расправно за теми како што се идентификација и екстрадиција на меѓународните престапници, проблемите сврзани со создавањето на централна меѓународна евиденција и проблемите на лишувањето од слобода.⁷³⁹

Од поголема важност е одржаниот втор полициски конгрес во 1923 годниа во Виена, каде со одлука на делегациите од дваесет земји е формирано и првото меѓународно полициско тело – Меѓународната комисија на криминалистичката полиција со седиште во Виена.⁷⁴⁰ Во Статутот на Комисијата се утврдени следниве

⁷³⁹ Klosek, Jacqueline. "The Development of International Police Cooperation within the EU and Between the EU and Third Party States: A Discussion of the Legal Bases of Such Cooperation and the Problems and Promises Resulting Thereof." *American University International Law Review* 14, no. 3 (1999): 599-656.

⁷⁴⁰ За повеќе види во Nadia Gerspacher (2009) The history of international police cooperation: a 150-year evolution in trends and approaches, *Global Crime*, 9:1-2, 169-184, DOI: [10.1080/17440570701862892](https://doi.org/10.1080/17440570701862892)

цели: остварување реципрочна помош меѓу полициските органи според нивните национални закони и создавање и усовршување на сите услови и организациони облици што ја фаворизираат борбата против криминалот. Оваа комисија остварувала добри резултати сè до отпочнувањето на Втората светска војна.

По Втората светска војна повторно е реafirмирана идејата за интензивна полициска соработка и нејзино институционализирање. На иницијатива на белгискиот генерален инспектор на државната безбедност Луваж, во 1946 била свикана меѓународна конференција во Брисел на која присуствувале делегации од 19 држави. На оваа конференција била обновена Меѓународната комисија, во чиј Статут полициската соработка е ограничена на „општите казни дела“, со изземање на политичките дела, формула која е владеачка и денес.

На редовното XXV заседание на Генералното собрание на Комисијата во Виена, во 1956 година, целосно е изменет Статутот и називот на тоа тело, со што истото е именувано во Меѓународна организација на криминалистичката полиција - ИНТЕРПОЛ.

1.1.2. Цели и организација на ИНТЕРПОЛ

Меѓународната организација за криминалистичка полиција – ИНТЕРПОЛ⁷⁴¹ е најголемата меѓународна полициска организација, во која членуваат 194 земји⁷⁴² од светот (по бројот на членство, е втора најголема светска организација, после ООН).⁷⁴³ Формирана е во 1923 година, со цел да ја олесни меѓународната полициска соработка, како и да им даде поддршка и помош на сите организации, служби и сервиси, чија задача е превенција и борба против меѓународниот криминал. Мисијата на ИНТЕРПОЛ се состои од „Превенција и борба против криминалот, преку зајакната соработка и иновација во полициските и безбедносните работи“ преку меѓусебна помош помеѓу криминалистичките служби.

Основни цели, утврдени со Статутот, претставуваат: развивање реципрочна помош на сите органи на криминалистичката полиција во рамките на законите на одделните држави и во духот на Универзалната декларација за правата на човекот, како и установување и развивање на институти што можат ефикасно да придонесат во превенцијата и репресијата на општите казни дела. Во поглед на правниот статус, Интерпол е меѓународна организација sui generis.

Организациската структура на ИНТЕРПОЛ ја сочинуваат:

- Генералното собрание (ГС),
- Извршниот комитет (ИК),
- Генералниот секретаријат,
- Националните централни бироа (НЦБ) и
- Комисија за контрола на досиеата на ИНТЕРПОЛ.

⁷⁴¹ Официјален веб-сајт на Интерпол: <https://www.interpol.int/en>

⁷⁴² Листата на членки може да ја видите на <https://www.interpol.int/Who-we-are/Member-countries>

Северна Македонија е членка од 29 септември 1993 година.

⁷⁴³ Види повеќе на <http://www.mvr.gov.mk/page/interpol>

Генералното собрание и Извршниот комитет ја формираат управата на организацијата која ја раководи претседател, кого го избира Генералното собрание за период од 4 години. Неговата улога е да заседава со Генералното собрание и Извршниот комитет и да обезбеди активностите на ИНТЕРПОЛ да се во согласност со одлуките кои се донесени на овие состаноци.

Генералното собрание (во понатамошниот текст ГС) е највисок орган кој го сочинуваат делегати назначени од секоја држава-членки. ГС заседава еднаш годишно во различни места во светот и ги носи сите важни политички одлуки, како и одлуки кои се однесуваат на ресурсите, работните методи, финансиите активностите и програмите на Интерпол. ГС, исто така, го избира и Извршниот комитет. Генерално, ГС носи одлуки со просто мнозинство во форма на резолуции.

Извршниот комитет (во понатамошниот текст ИК) е извршен орган на Интерпол, кој има 13 члена, избрани од Генералното собрание. Во вршење на своите должности сите избрани во ИК се сметаат за претставници на Организацијата, а не претставници на своите земји. ИК се состанува најмалку еднаш годишно, а по правило 2 до 3 пати годишно. Функции на ИК се: контрола на извршувањето на одлуките на ГС; подготовка на дневниот ред на заседанијата на ГС; поднесување предлози и програми за работа на ГС; контрола на работата на генералниот секретар; извршување други задачи кои му ги доверува ГС.

Генералниот секретаријат е лоциран во Лион и него го сочинуваат Генералниот секретар, административниот и техничкиот персонал на Секретаријатот. Генералниот секретаријат работи 24 часа 365 дена во годината на четирите официјални јазици на организацијата: арапски, англиски, француски и шпански. Секретаријатот има шест регионални канцеларии во Аргентина, Брегот на Слоновата Коска, Ел Салвадор, Кенија, Тајланд и Зимбабве и Канцеларија за врски во ООН. Секретаријатот е поделен на 4 Одделенија коишто покриваат административни работи, полициски работи, истражување и техничка помош.⁷⁴⁴

Со Секретаријатот раководи Генерален секретар кој го именува Генералното собрание за време од 5 години со можност за реизбор. Генералниот секретар е всушност шеф на организацијата и е одговорен за дневната меѓународна полициска соработка и имплементација на одлуките на ГС и ИК.

Генералниот секретар и персоналот на Секретаријатот, според Статутот се независни од владите на државите што ги делегираат и не смеат да се советуваат со нив или да работат по нивни инструкции.

Национални централни бироа (во понатамошниот текст НЦБ) – преку нив се одвива с`ржта на операциите на Интерпол. Владата на секоја држава-членки е должна да именува едно постојано тело кое делува како средиште на сите комуникации на Интерпол. НЦБ е претставник на организацијата во земјата-членка и истовремено претставник на државата-членка во организацијата. Секоја земја ги организира како посебни служби при министерствата за внатрешни работи или правда или како посебни самостојни тела. НЦБ обезбедува врска со:

- различните служби во својата земја,
- другите НЦБ и
- Генералниот секретаријат на организацијата.

НЦБ ги спроведуваат одлуките на Интерпол, поведуваат пред домашните полициски органи активности од значење за меѓународната полициска соработка,

⁷⁴⁴ Види на <http://www.mvr.gov.mk/page/interpol>

прибираат и разменуваат документација и информации за извршители на казниви дела, ги канализираат оперативните откривачки активности на Интерпол во соработка со други национални органи и други НЦБ и со службите на Генералниот секретаријат, и помагаат во остварување на други облици на соработка, како што е екстрадицијата и казнено-правната помош во судските предмети.

Суштината на НЦБ е да осигурат дека точните податоци се на вистинското место во вистинско време за да ѝ се овозможи на полицијата да идентификува тренд, да спречи злосторство или да уапси криминалец. На пример, „Црвените известувања“ на ИНТЕРПОЛ ја предупредуваат полицијата во сите земји за лица по кои е распишана потерница. Во однос на соработката во истраги, НЦБ соработуваат за прекугранични истраги, операции и апсења. За да ги спроведат истрагите надвор од националните граници, тие можат да бараат соработка од која било друга НЦБ. Со оглед на заедничките проблеми со кои се соочува секој регион, НЦБ работат заедно сè повеќе на регионална основа. Тие комбинираат ресурси и експертиза во успешни интервенции за спречување или откривање на сериозни кривични дела. Составот на НЦБ варира од земја до земја, но тие обично се дел од националните полициски сили и се екипирани од високо обучени полицајци.

Комисијата за контрола на досиеата на ИНТЕРПОЛ⁷⁴⁵ е тело коешто е формирано во 2008 година со измена на Статутот на Агенцијата.⁷⁴⁶ Ова тело е надлежно за контрола на процесирањето на личните податоци (име презиме, дактилоскопски податоци и сл.) и обезбедување дека сета размена на лични податоци се врши исклучиво во согласност со правилата на ИНТЕРПОЛ, а со цел да се заштитат и гарантираат фундаменталните човекови права при меѓународната полициска соработка.

Во рамките на ИНТЕРПОЛ постојат и т.н. Советници кои се експерти што имаат советодавна улога за проучување на некои научни прашања. Тие можат да бидат именувани од ИК и потврдени од ГС. Тоа се лица кои имаат меѓународна репутација и углед во некоја од областите кои се од интерес за Организацијата.⁷⁴⁷

1.1.3. Облици и методи на соработка во рамките на ИНТЕРПОЛ

Активностите на Интерпол се остваруваат низ повеќе облици, односно подрачја во прибирањето и размената на информации, исполнувањето на конкретни барања во полициската истрага, казнено-правната помош и асистирањето во материјата на криминалистиката.

За ефикасно спречување на криминалот, особено е важно трагањето по лица и брзото откривање на презумираните извршители на казниви дела, како и на нивните жртви и сведоци на делата.

Во рамките на Интерпол е установена посебна предекстрадициона постапка, што опфаќа мерки за обезбедување присуство на лицата до отварањето на формалната постапка за екстрадиција. Оваа постапка се одвива во неколку фази. Во првата фаза, судските органи на државата што бара екстрадиција, доставуваат налог

⁷⁴⁵ [Commission for the Control of INTERPOL's Files](https://www.interpol.int/) (CCF) види повеќе на <https://www.interpol.int/>

⁷⁴⁶ На 77 Заседание на оваа Агенција во Санкт Петербург, Статутот на Агенцијата беше дополнет и изменет заради конституирање на ова тело. Види повеќе во Статутот на Агенцијата - Constitution of the international criminal police organization-INTERPOL достапен на <https://www.interpol.int/>

⁷⁴⁷ Види чл. 34 од Статутот на ИНТЕРПОЛ.

за лишување од слобода до полицијата, известувајќи ја дека ќе поведат постапка за екстрадиција по откривањето на извршителот. Во втората фаза, централното национално биро на односната држава бара од Генералниот секретеријат распишување на потерница со сите податоци за извршеното дело и за извршителот. По приемот на барањето, Генералниот секретеријат испитува претходно дали тој предмет не потпаѓа евентуално, под лимитите утврдени со Статутот (политичко дело итн.), а потоа подготвува и дистрибуира „црвена“ потерница до сите национални бироа. Кога лицето за кое е распишана потерница е откриено, полицијата на односната држава презема мерки што се во согласност со нејзиното национално законодавство (надзор, лишување од слобода) и за тоа ја известува полицијата на државата што поднела барање за екстрадиција, односно нејзиното национално биро.

Во функција на брзо откривање на казнените дела и на нивните извршители е и соработката во идентификацијата на лица и лешеви (разменување на фотографии, дактилоскопски отпечатоци). Заради утврдување на идентитетот на лешеви се подготвува и дистрибуира „црн“ билтен (со фотографии, отпечатоци или други предмети со помош на кои може да се утврди идентитетот на лицето).⁷⁴⁸

Трагањето по предмети се однесува на објекти релевантни за казнената постапка. Генералниот секретеријат дистрибуира посебни објави за потрага по предмети.

Размената на други информации се однесува на извршители што извршиле потешки дела во повеќе држави, за кои известувањето, што има превентивен карактер се остварува со доставување на „зелена“ објава со која државите се повикуваат да ги надгледуваат активностите на односните лица.

Помошта во областа на криминалистичката техника се состои во користење на лабораториите на странска полиција, особено за вршење вештачења и други специјалистички испитувања, како и стручна размена на експерти и публикации.

Заради остварување на споменатите активности Интерпол располага со разгранет систем за прибирање, обработка и дистрибуција на податоци и со развиена техничка инфраструктура што го послужува тој систем.

За класификација и обработка на информации, генералниот секретеријат има специјализирани документациони служби што ги централизираат информациите, ги анализираат и ги систематизираат според определена методологија и вршат проверки и споредби со веќе расположиви податоци, содржани во повеќето различни картотеки.

Генералниот секретеријат издава и доставува до централните бироа повеќе различни документи и информации. Покрај веќе споменатите билтени, такви се циркуларните информации со кои се свртува вниманието кон определени случаи групи на деликвенти, нови дроги итн. Специјализираната ревија посветена на фалсификатите секогаш содржи ажуриран опис на сите нови фалсификати на пари или на хартии од вредност, и се доставува до банкарските и финансиските институции низ светот. Интерпол организира и различни меѓународни собири, специјалистички семинари и регионални конференции со националните бироа.

Резултатите на полициската соработка што се остварува во рамките на Интерпол, доволно јасно ја илустрираат неопходноста од нејзино постоење. Најголем успех е постигнат во следниве подрачја: недозволена трговија со дроги,

⁷⁴⁸ Kosevaliska, Olga (2013) *Приватноста versus Безбедноста во размената на податоци во кривичните предмети во ЕУ*. PhD thesis, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ Скопје, Правен факултет „Јустинијан Први“.

фалсификување на пари, делата против безбедноста на воздушниот сообраќај и другите дела на меѓународен тероризам.

1.1.4. Бази со податоци во ИНТЕРПОЛ

За успешно реализирање на горенаведените задачи на ИНТЕРПОЛ, во неговата база постојат 18 датотеки кои се однесуваат на различните задачи во рамките на мандатот на ИНТЕРПОЛ.

Преа датотека се т.н. **известувања** кои ги има во рубрики, секоја означена со различна боја. Известувања за кодирање со боја се меѓународни сигнали за бегалци, осомничени криминалци, потенцијални закани, исчезнати лица, мртви тела, криминални методи (*modus operandi*) и сл.

Постојат неколку видови на известувања кои Генералниот секретеријат ги дистрибуира до националните бироа:

Црвено известување: Да се побара локација и апсење на лица кои се бараат заради кривичен прогон или издржување казна.

Жолто известување: Да се помогне во лоцирање на исчезнати лица, честопати малолетници, или да помогне во идентификување на лица кои не се во можност да се легитимираат.

Сино известување: Да се соберат дополнителни информации за идентитетот на лицето, локацијата или активностите во врска со кривично дело.

Црно известување: Да се бараат информации за неидентификувани лешеве.

Зелено известување: Да се обезбеди предупредување за криминалните активности на една личност, кога определено лице се смета за можна закана за јавната безбедност.

Портокалово известување: Предупредување за настан, личност, предмет или процес што претставува сериозна и непосредна закана за јавната безбедност.

Виолетово известување: Да се бараат или да се обезбедат информации за режимот на работа, предметите, уредите и методите за прикривање што ги користат криминалците.

ИНТЕРПОЛ - Специјално известување за Советот за безбедност на Обединетите нации: Издадено за групи и лица кои се предмет на интерес на Советот за безбедност на ООН.

Втората група на бази на податоци се однесува на индивидуи – поединци и нивни лични карактеристики. Во оваа група има две бази – на лични податоци и на злоставувачи на деца.

Лични податоци – Овие бази содржат лични податоци и криминална историја на лица кои се предмет на барање за меѓународна полициска соработка.

Злоставувачи на деца - Меѓународната база на слики за меѓународна сексуална експлоатација на деца⁷⁴⁹ користи софистициран софтвер за споредба на слики за да воспостави врски помеѓу жртвите, насилниците и местата. Целта е да се

⁷⁴⁹ За повеќе види на <https://www.interpol.int/en/Crimes/Crimes-against-children/International-Child-Sexual-Exploitation-database> (последен пристап на 25.09.2020).

идентификуваат, лоцираат и апсат сторителите и да се отстранат или минимизираат можностите деца да станат жртва. Само во 2019 година преку овој систем се идентификувани 3.800 деца жртви, додека од неговото основање до денес преку него се идентификувани 23.103 деца жртви на сексуална експлоатација и се откриени 10.579 обвинети лица.

Трета група е за **форензика** Отпечатоците од прсти, профилот на ДНК и препознавањето на лицето можат да играат клучна улога во решавањето на кривичните дела бидејќи во овие податоци лежи потенцијал да откријат врски помеѓу поединци и / или местото каде е сторено кривичното дело. Но овие податоци не се само важни за докажувањето вина или инволвираност на одредено лице, туку и за да се докаже невиноста на осомничениот со што ќе се насочи истрагата во друг правец кој треба да вроди резултат.

Отпечатоци - Овластените корисници во земјите-членки можат да прегледуваат, доставуваат и вкрстуваат проверки во базата на податоци за отпечатоци преку систем за лесна идентификација на отпечатоци (AFIS).⁷⁵⁰

ДНК профили - Оваа база на податоци содржи ДНК профили од престапници, места на злосторства, исчезнати лица и неидентификувани тела. Интерпол не чува номинални податоци што поврзуваат ДНК профил со која било индивидуа.⁷⁵¹

Препознавање на лице - Базата на податоци на системот за препознавање на лице обезбедува наменска платформа за складирање и вкрстување на слики со цел идентификување на бегалци, исчезнати лица и лица од интерес. Оваа база иако е релативно нова, сепак значајно придонесува за откривање и идентификација на лица од интерес. Сепак, како што е наведено и на самата база, за разлика од ДНК профилот кој не се менува во целиот живот на индивидуата, карактеристиките за препознавање на лице се многу релативни и влијаат од многу фактори како на пример стареење, пластични операции, козметика, употреба на дрога, цигари и лекови, квалитет на сликата и сл.⁷⁵²

Четвртата група на база на податоци се однесува на **Патни и официјални документи**. Во оваа смисла, граничните точки се критични локации за зачувување на националната безбедност. Оваа група на бази на податоци помагаат да се открие и спречи лажната употреба на патни исправи и административни документи, со што се ограничува движењето на криминалци или недозволени предмети.

Украдени и изгубени патни документи (SLTD – Stolen or Lost Travel Documents) - Базата на податоци на SLTD содржи евиденција за изгубени, украдени и одземени патни исправи - како што се пасоши, лични карти, визи, вклучително и украдени празни патни исправи.

Украдени административни документи - Базата на податоци содржи евиденција на украдени официјални документи кои служат за идентификување на предмети, на пример, документи за регистрација на возила и сертификати за дозвола за увоз/извоз.

Фалсификувани документи - Дигитална библиотека за предупредувања на ИНТЕРПОЛ - Документ (Dial-Doc) им овозможува на земјите да споделуваат на

⁷⁵⁰ Види на <https://www.interpol.int/en/How-we-work/Forensics/Fingerprints>

⁷⁵¹ Види на <https://www.interpol.int/en/How-we-work/Forensics/DNA> и види ја INTERPOL Global DNA Profiling Survey 2019, во која има податоци сортирани по континенти за користење на датабазата за ДНК на Интерпол која резултирала со успешна идентификација.

⁷⁵² За повеќе околу ова види на <https://www.interpol.int/en/How-we-work/Forensics/Facial-Recognition>

глобално ниво предупредувања за новооткриените форми на фалсификување документи.

Споредба на оригинални и лажни документи - Едисон (Електронски систем за документација и информации за мрежи на истраги) дава примери на оригинални патни исправи, со цел да помогне во идентификување на фалсификати. Содржи слики, описи и безбедносни карактеристики на оригинални патни исправи и документи за лична карта, издадени од земји и меѓународни организации.

Петата група на бази се однесува на **украден имот** и тоа украдени моторни возила, пловни објекти (бродови, јахти и сл.) и уметнички дела кои често се пренесуваат преку границите. Оваа група на глобални бази на податоци им помагаат на надлежните органи за идентификување на украдени предмети, со што ја зголемуваат можноста за нивно пронаоѓање.

Моторни возила - Оваа база на податоци содржи детални податоци за идентификација од сите видови моторни возила (автомобили, камиони, приколки, тешка машинерија, мотори) и резервни делови што се пријавени како украдени.

Пловни објекти - Базата на податоци на украдени бродови служи како централизирана алатка за следење и лоцирање на украдени пловни објекти и мотори.

Уметнички дела - Базата на податоци за уметнички дела содржи описи и слики на културни предмети пријавени како украдени од земјите-членки и меѓународни партнери како што се Меѓународниот совет на музеи и УНЕСКО. Во неа се на пример вклучени и предмети ограбени за време на кризната во Авганистан, Ирак и Сирија.

Шестата група се однесува на податоци за **трговија со огнено оружје**. Во овој сегмент има три моќни алатки кои им помагаат на земјите-членки да ги соберат и анализираат информациите што можат да се добијат од внатре и надвор од оружјето, со цел да се спречи и реши криминалот поврзан со огнено оружје.

Идентификација на огнено оружје - Референтната табела за огнено оружје ИНТЕРПОЛ е интерактивна онлајн алатка која обезбедува стандардизирана методологија за попрецизно идентификување и опишување на огненото оружје за да може потоа да се следи во прекуграничните истраги.

Пронаоѓање на огнено оружје - iARMS⁷⁵³ на ИНТЕРПОЛ е единствената глобална платформа што поддржува транснационално пронаоѓање на недозволено, изгубено или украдено огнено оружје. Истата има за цел да ја подобрува размената на информации и соработката помеѓу полициските и другите надлежни органи за борба против тероризам и други кривични дела поврзани со огнено оружје.

Споредба на балистички податоци – Мрежата, односно базата за балистички информации (во понатамошниот текст ИБИН) е единствената меѓународна мрежа за споделување балистички податоци од голем обем. Таа обезбедува разузнавачки информации преку централизирано складирање и вкрстено споредување на балистички слики со цел да се најдат врски помеѓу злосторства од различни земји, кои инаку би можеле да останат неоткриени.⁷⁵⁴

И последната група се однесува на **мрежи на организиран криминал** - Целта на овие бази на податоци е да се подобри собирањето и размената на разузнавачки информации, да се поддржат истраги и подобро да се анализираат мрежите за криминал, што доведува до идентификување и апсење на нивните водачи и финансиери.

⁷⁵³ [INTERPOL illicit Arms Records and tracing Management System](#) (iARMS).

⁷⁵⁴ [INTERPOL Ballistic Information Network](#) (IBIN).

Пиратство - Во базата на податоци за поморско пиратство се чуваат разузнавачки податоци поврзани со случаи на пиратство и вооружен грабеж на море, вклучувајќи податоци за лица, телефонски броеви, адреси на е-пошта, инциденти со пирати, локации, деловни активности и финансиски информации.

1.1.5. Соработката на Северна Македонија со ИНТЕРПОЛ

Република Северна Македонија на Генералното собрание одржано во Аруба во 1993 година стана членка на ИНТЕРПОЛ, кога беше воспоставено и НЦБ ИНТЕРПОЛ-Скопје, во согласност со член 32 од Уставот на ИНТЕРПОЛ.

Почнувајќи од 1993 година, Северна Македонија, преку НЦБ ИНТЕРПОЛ Скопје,⁷⁵⁵ остварува соработка со 190 земји-членки на ИНТЕРПОЛ и со Генералниот секретаријат во Лион, согласно пропишаните стандарди за работа на оваа најголема меѓународна полициска организација.

Во рамки на Одделението НЦБ ИНТЕРПОЛ Скопје, работат полициски службеници – инспектори, по линии на криминал: меѓународна потрага по моторни возила, недозволена трговија со дрога и оружје, недозволена трговија со луѓе и криумчарење мигранти, финансиски криминал, насилен криминал и тероризам, како и идентификација на лица и проверка на документи.

Оперативната соработка преку ИНТЕРПОЛ се одвива преку размена на полициски информации, сознанија и податоци, како и преку активно и континуирано учество на експерти од МВР во работните групи на ИНТЕРПОЛ.

Од април 2003 година, НЦБ Интерпол Скопје е директно поврзано со информацискиот систем I-24/7 на ИНТЕРПОЛ, преку кој се одвива размената на електронска пошта со другите НЦБ-а, како и користење на повеќе WEB – сервиси кои ги овозможува овој систем, меѓу кои директен пристап до централните криминалистички бази на податоци на ИНТЕРПОЛ и електронско распишување на меѓународни потерници. НЦБ Скопје активно партиципира во хранењето на глобалните бази на податоци со информации за лица, возила, документи, уметнички предмети итн.

2. Полициска соработка на ниво на Европа

2.1. Историски развој на европската полициска соработка

Меѓувладината полициска соработка во Европа постои уште од седумдесетите години на минатиот век кога истата беше остварувана преку т.н. „Треви“⁷⁵⁶ група, конституирана во 1975 од 12 земји-членки со цел борба против тероризмот и координирање на полициската соработка. Во 1986 година беше формирана уште една неформална мрежа т.н. Полициска работна група за борба против тероризмот. Ова тело имаше за задача да ја канализира соработката на порационално ниво од Треви.

⁷⁵⁵ Националното централно биро од 2003 година е организациски позиционирано во Секторот за меѓународна полициска соработка при ЦПС - Биро за јавна безбедност.

⁷⁵⁶ За TREVI - Terrorism, Radicalism, Extremist, Violence International, види повеќе во: Tuzner, M.: Intelligence Cooperation Practices in the 21st Century: Towards a Culture of Sharing, IOS Press, Sep 1, 2010, стр. 58.

Во понатамошниот развој на Унијата, полициската соработка е сè поинтензивна со цел издигнување на високо ниво на безбедност во истата како и се поинтензивно развивање на правната рамка којашто ги заштитува личните податоци во полициската соработка.⁷⁵⁷

Полициска соработка во Унијата подразбира вклучување на сите надлежни органи во земјите-членки (полициската, царината и други специјализирани органи) во спроведување на законот и спречување, откривање и истрага на кривични дела). Во оваа смисла, Европскиот парламент и Советот можат да воспостават мерки во врска со:

(а) собирање, складирање, обработка, анализа и размена на релевантни информации;

(б) поддршка на обука на кадар и соработка за размена на персонал, опрема и истрага и

(в) формирање на заеднички истражни техники во однос на откривање на тешки форми на организиран криминал.⁷⁵⁸

2.2. Европскиот полициски колеџ (ЦЕПОЛ)

Европскиот полициски колеџ (ЦЕПОЛ) е конституиран со цел да ги обучува полициски службеници од земјите-членки, особено во однос на познавањето на националните полициски системи и структури на другите земји-членки, на ЕВРОПОЛ и на прекуграничната полициска соработка во рамките на Европската Унија.⁷⁵⁹

2.3. Европската мрежа за превенција на криминалот (EUCPN)

Европската мрежа за превенција на криминалот (EUCPN) има за цел да ја организира и овозможи соработка меѓу земјите-членки во областите споменати на советот во Тампере (малолетници, урбан криминал и кривични дела поврзани со трговијата со дрога), за да собира и анализира информации и добри практики, и да го советува Советот и Комисијата (Одлука 2009/902). Во однос на заштитата на лични податоци, ова тело е надлежно за изнаоѓање на механизми за размена на лични податоци од кривичната евиденција помеѓу земјите-членки.⁷⁶⁰

2.4. Заеднички истражни тимови (ЈИТ)

⁷⁵⁷ Occhipinti, J.: The Politics of Eu Police Cooperation: Toward a European FBI?, Lynne Rienner Publishers, 2003, стр. 39.

⁷⁵⁸ Член 87 од TFEU.

⁷⁵⁹ Одлука 2005/681/ЈНА од 20 септември 2005 година за основањето на European Police College (CEPOL) и измена на Одлуката 2000/820/ЈНА *Сл. весник на ЕУ бр. L 256, 01/10/2005 стр.63-70.*

⁷⁶⁰ Рамковна одлука 2009/315/ЈНА од 26 февруари 2009 година за организацијата и содржината на размената на податоци извадени од кривичната евиденција, помеѓу државите членки, *Сл. весник на ЕУ бр. L 093, 07.04.2009 стр. 23-32.*

Заеднички истражни тимови (ЈИТ) помеѓу надлежните органи на две или повеќе земји-членки, се формираат за ограничен период, со цел да ги спроведуваат кривичните истраги.⁷⁶¹

2.5. ЕВРОПОЛ

2.5.1. Основање и мандат на ЕВРОПОЛ

ЕВРОПОЛ⁷⁶² е организација на Европската Унија надлежна за спроведување на законот, која работи со криминалистичко-разузнавачки информации. Нејзина цел е поддршка во подобрување на ефективносста и соработката помеѓу надлежните органи на земјите-членки во спречувањето и борбата против организираниот криминал, тероризмот и други форми на сериозен криминал кои зафаќаат две или повеќе земји-членки.

Основањето на ЕВРОПОЛ било договорено во 1992 година со Договорот од Мастрихт,⁷⁶³ којшто стапи на сила во ноември 1993 година, но Агенцијата започнала со работа на 3 јануари 1994 година како „Единица за борба против трговија со дрога на ЕВРОПОЛ“. Првата ЕВРОПОЛ Конвенција беше потпишана во 1995 година, но нејзиното стапување во сила беше одложено до целосна ратификација од сите тогашни 15 земји-членки на Унијата. Во 1998 година беше усвоена ЕВРОПОЛ Конвенцијата од страна на сите земји-членки на ЕУ и таа стапи на сила во октомври истата година. ЕВРОПОЛ своите први операции ќе ги започне дури во 1999 година, со седиште во Хаг.⁷⁶⁴ По стапувањето во сила, оваа Конвенција ќе претрпи бројни промени, главно во форма на дополнителни Протоколи со кои се појаснува или проширува мандатот на ЕВРОПОЛ. Меѓу поважните протоколи се: Протоколот за интерпретација на Конвенцијата за ЕВРОПОЛ⁷⁶⁵, Протоколот за привилегии и имунитети;⁷⁶⁶ Протоколот⁷⁶⁷ и бројните одлуки на Советот со кои се проширува надлежноста на ЕВРОПОЛ;⁷⁶⁸ Одлука со која се овластува ЕВРОПОЛ за борба против малверзации со еврото;⁷⁶⁹ Протокол за заеднички истражни тимови⁷⁷⁰, и доста

⁷⁶¹ Рамковна Одлука за Joint investigation teams, *Сл. весник на ЕУ бр. L 162*, 20/06/2002 стр. 1-3.

⁷⁶² Официјален web сајт на ЕВРОПОЛ: <https://www.europol.europa.eu/>

⁷⁶³ Mitsilegas, V.: *EU Criminal Law, OXFORD AND PORTLAND, OREGON 2009*, стр.163 – 166, во понатамошниот текст Mitsilegas, V.: *Книга I*.

⁷⁶⁴ DE BUSSER, E., *Data protection in EU and US criminal cooperation, a substantive law approach to the EU internal and transatlantic cooperation in criminal matters between judicial and law enforcement authorities*, Antwerp-Apeldoorn, Maklu, 2009, стр.142.

⁷⁶⁵ *Сл. весник на ЕУ бр. C299*, 9 October 1996, стр. 2.

⁷⁶⁶ *Сл. весник на ЕУ бр. C221*, 19 July 1997, стр. 2; и дополнителниот Протокол од 28 ноември 2002, *Сл. весник на ЕУ бр. C312*, 16 December 2002, стр. 2.

⁷⁶⁷ Протокол од 30 ноември 2000 година со кој се дополнува член 2 од Анексот на Конвенцијата на ЕВРОПОЛ за надлежност на кривичните дела врзани со перење на пари, *Сл. весник на ЕУ бр. C 358*, 13 декември 2000 година, стр. 1.

⁷⁶⁸ *Трговија со луѓе* (*Сл. весник на ЕУ бр. C26*, 30 January 1999, стр. 21); *Тероризам* (*Сл. весник на ЕУ бр. C26*, 30 January 1999, стр. 22); *Фалсификување на пари* (*Сл. весник на ЕУ бр. C149*, 28 May 1999, стр. 16) и *Одлука на Советот од 6 декември 2001 година со која се проширува мандатот на ЕВРОПОЛ* (стр. 1).

⁷⁶⁹ *Сл. весник на ЕУ бр. L185*, 16 јули 2005, стр. 35.

⁷⁷⁰ *Сл. весник на ЕУ бр. C312*, 16 декември 2002, стр. 2.

широкиот Протокол со кој се проширува надлежноста на ЕВРОПОЛ и на неговите операции.⁷⁷¹

Мандатот на ЕВРОПОЛ опфаќа организиран криминал, тероризам и други форми на сериозен криминал, кои зафаќаат две или повеќе земји-членки, и тоа:

- недозволена трговија со дрога,
- недозволена трговија со нуклеарни и радиоактивни материји,
- криумчарење на мигранти,
- трговија со луѓе,
- тероризам,
- криминалитет поврзан со моторни возила,
- перење пари.

Кривични дела против животот, телото и личната слобода:

- убиство, тешка телесна повреда,
- недозволена трговија со човечки органи и ткива,
- киднапирање, незаконско задржување/држење и земање заложници,
- расизам и ксенофобија.

Кривични дела против сопственост и јавни добра, вклучувајќи и измама

• разбојништво/организиран грабеж,
• недозволена трговијата на културни добра, вклучувајќи антиквитети и уметнички дела,

• измама и фалсификување,
• закана, рекетирање и изнуда,
• фалсификување и пиратерија на производи,
• фалсификување на службени/административни документи и нивна трговија,

- фалсификување на пари и платежни средства,
- компјутерски криминал,
- корупција.

Незаконска трговија и штета предизвикана во околина:

- недозволена трговија со оружје, муниција и експлозиви,
- недозволена трговија со загрозени животински видови,
- недозволена трговија со загрозени растителни видови и подвидови,
- криминал против безбедноста на околината, еколошки криминал,

⁷⁷¹ Протокол донесен врз основа на член 43 став 1 од Конвенцијата за основање на ЕВРОПОЛ, со дополнување на Конвенцијата (Дански протокол), Сл. весник на ЕУ бр. С 002, 06.01.2004, стр. 3, во понатамошниот текст Дански протокол.

- недозволена трговија со хормонски супстанции, материи и други поттикнувачи на раст.⁷⁷²

ЕВРОПОЛ ги има следниве *основни задачи*:⁷⁷³

(а) собирање, чување, обработка, анализа и размена на податоци и разузнавачки информации;

(б) известувања до надлежните органи на земјите-членки за информациите што ги засегаат и за сите откриени врски меѓу кривичните дела;

(в) помош за истраги во земјите-членки, особено преку доставување на сите релевантни информации до националните единици;

(г) повикувања до надлежните органи на засегнатите земји-членки да започнат, водат или координираат истраги и предлози за основање заеднички истражни тимови во посебни случаи;

(д) обезбедување разузнавачка и аналитичка поддршка на земјите-членки во врска со големи меѓународни случаи;

(е) подготовка на проценки на закани, стратешки анализи и извештаи за општи ситуации поврзани со неговата цел, вклучено проценки на закани од организиран криминал.⁷⁷⁴

Покрај соработката со земјите членки на Европската Унија, ЕВРОПОЛ⁷⁷⁵ соработува и со други надворешни партнери (земји или институции) со кои склучува Стратешки или Оперативни договори за соработка. Со Стратешките договори е овозможена размена на стратешки или технички оперативни информации, додека со Оперативните договори овозможена е размена и на лични податоци во врска со лица инволвирани во криминални активности во рамки на мандатот на ЕВРОПОЛ.

Секоја земја членка на Европската Унија, покрај Националното биро за врски во седиштето на ЕВРОПОЛ, (ELB - Europol Liaison Bureau) во чиј состав се назначени Офицери за врски, има назначено и Национално одделение за ЕВРОПОЛ (ENU - Europol National Unit) во својата земја. Националното одделение е единствена врска меѓу ЕВРОПОЛ и компетентните национални надлежности.

Истите принципи и одговорности кои се применуваат на националните одделенија на земјите членки на ЕУ, се подеднакво применливи и за Одделенијата поставени во секоја трета страна, како контакт точка со ЕВРОПОЛ за размена на информации во рамки на договор за соработка. Овие Одделенија во ЕВРОПОЛ се нарекуваат Национални контакт точки.

⁷⁷² Council Decision of 6 December 2001 extending Europol's mandate to deal with the serious forms of international crime listed in the Annex to the Europol Convention, C 362 18/12/2001.

⁷⁷³ Покрај главните ЕВРОПОЛ ги има следниве дополнителни задачи: развивање на специјализирано познавање на истражните постапки на надлежните органи на земјите-членки и обезбедување совети за истраги; обезбедување стратешко разузнавање за помош и промовирање ефикасна и ефективна примена на ресурсите достапни на национално ниво и на ниво на ЕУ за оперативни активности и поддршка на овие активности и конечно, помош на земјите-членки преку поддршка, совети и истражување со спроведување обуки за членовите на нивните надлежни органи, организација и опрема за наведените органи преку помош во обезбедувањето техничка поддршка меѓу земјите-членки; информирање за методи за спречување на криминал и технички и криминалистички методи и анализа и истражни постапки.

⁷⁷⁴ Член 2 и 3 од Конвенцијата за основање на Европол.

⁷⁷⁵ Совет на Европска Унија: ОДЛУКА НА СОВЕТОТ за основање на Европската полициска служба (Европол) 8706/3/08 РЕВИЗИЈА 3, Брисел, 9 октомври 2008 година.

2.5.1.1. Официери за врски во ЕВРОПОЛ

Сите земји-членки назначуваат минимум еден офицер за врска во ЕВРОПОЛ. Официерите за врска на земјите членки ја претставуваат сопствената држава и за своето работење се одговорни пред матичната држава. Трети страни (земји кои не се членки на ЕУ и меѓународни организации) кои имаат договор за соработка со ЕВРОПОЛ можат исто така да назначат офицер за врски во ЕВРОПОЛ.

Официерите за врска на земјите членки на ЕУ се овластени да разменуваат информации помеѓу Националните одделенија, ЕВРОПОЛ и другите земји-членки. Тие се овластени да користат неколку компјутерски системи на ЕВРОПОЛ, со цел да ја исполнат својата задача. Официерите за врски:

(а) обезбедуваат информации за ЕВРОПОЛ од националната единица што ги назначила;

(б) доставуваат информации од ЕВРОПОЛ до националната единица што ги назначила;

(в) соработуваат со персоналот на ЕВРОПОЛ преку обезбедување информации и совети и

(г) помагаат во размената на информации од нивните национални единици со офицерите за врска на други земјите-членки под нивна одговорност во согласност со националното законодавство. Овие билатерални размени може да опфаќаат казниви дела вон мандатот на ЕВРОПОЛ, доколку истото е дозволено со национално законодавство.

Официерите за врски од трети држави во принцип ги имаат истите задачи и задолженија, како и офицерите за врски на државите членки, со исклучок на пристапот до компјутерските системи на ЕВРОПОЛ.

2.5.1.2. Национални одделенија за ЕВРОПОЛ

Националните одделенија за ЕВРОПОЛ се лоцирани во секоја земја членка и се екипирани со комбинација од службеници од органите надлежни за спроведување на законот или царински работници, како и цивилен персонал. Тие се единственото тело за врска помеѓу ЕВРОПОЛ и надлежните органи на земјите членки, за размена на сите информации. Земјите членки можат да дозволат и директни контакти меѓу назначените надлежни органи и ЕВРОПОЛ, со претходна вклученост и информираност на националното одделение. Националните одделенија имаат пристап до релевантни национални податоци и до Информацискиот систем на ЕВРОПОЛ (IS).

Формалните задачи на Одделенијата се утврдени со Одлуката на Советот на ЕУ за воспоставување на ЕВРОПОЛ, и тоа:

а) на своја иницијатива му доставуваат на ЕВРОПОЛ податоци и разузнавачки информации потребни за извршување на неговите задачи;

б) одговараат на барањата на ЕВРОПОЛ за податоци, разузнавачки информации и совети;

(в) ги ажурираат податоците и разузнавачките информации;

(г) ги оценуваат податоците и разузнавачките информации во согласност со националното законодавство за надлежните органи и истите ги пренесуваат на надлежните органи;

(д) доставуваат барања до ЕВРОПОЛ за совети, податоци, разузнавачки информации и анализа;

(ѓ) доставуваат до ЕВРОПОЛ информации за чување во неговата база на податоци;

(е) обезбедуваат придржување до законодавството при секоја нивна размена на информации со ЕВРОПОЛ.

2.5.1.2.1. Национални контакт точки

Истите принципи и одговорности кои се применуваат на Националните одделенија за ЕВРОПОЛ на земјите членки се подеднакво применливи и за Одделенијата поставени во секоја трета страна, како контакт точка со ЕВРОПОЛ за размена на информации во рамки на договор за соработка. Овие Одделенија се нарекуваат Национални контакт точки и тие делуваат како Национално одделение за ЕВРОПОЛ, со тоа што тие немаат пристап до Информацискиот систем на ЕВРОПОЛ.

Движењето на информациите се одвива преку Канцеларијата за врски на третата страна во ЕВРОПОЛ или во случај кога не постои Канцеларија за врски и назначен офицер за врска, директно преку Одделот за операции на ЕВРОПОЛ. Овој Оддел е надлежен за примање и доставување на информации до трети страни. Ова овозможува контролиран и структуриран начин за размена на информации помеѓу ЕВРОПОЛ и трети земји и меѓународни тела за соработка со кои е склучен договор.

2.5.1.3. ЕВРОПОЛ и обработката на податоци

Во член 10 од Одлуката на Советот за основање на Европската полициска служба (Европол), од 9 октомври 2008 година⁷⁷⁶ е уредена обработката на податоци. ЕВРОПОЛ обработува податоци и разузнавачки информации, вклучително и лични податоци. За таа цел, ЕВРОПОЛ воспоставува и одржува Систем за податоци на ЕВРОПОЛ⁷⁷⁷ и изготвува работни досиеја за анализи.⁷⁷⁸ Управниот одбор, постапувајќи по предлог на Директорот на ЕВРОПОЛ, откако ќе ги разгледа можностите што ги нудат постојните системи за обработка на податоци на ЕВРОПОЛ и по консултациите со Заедничкото надзорно тело, одлучува за воспоставување на нов систем за обработка на лични податоци.⁷⁷⁹

⁷⁷⁶ ОДЛУКА НА СОВЕТОТ за основање на Европската полициска служба (Европол), 8706/3/08, РЕВИЗИЈА 3, Брисел, 9 октомври 2008 година.

⁷⁷⁷ Член 11 - 13 од Одлуката.

⁷⁷⁸ Член 14 од одлуката.

⁷⁷⁹ Одлуката на Управниот одбор се доставува до Советот на одобрување, а со неа се утврдуваат условите и ограничувањата според кои Европол може да го воспостави новиот систем за обработка на лични податоци. Со одлуката на Управниот одбор може да се одобри обработка на лични податоци, но не и обработка на лични податоци што го откриваат расното или етничкото потекло, политичката

ЕВРОПОЛ може да обработува податоци, доколку истите се релевантни за неговите задачи, доколку можат да се вклучат во Системот на податоци на ЕВРОПОЛ, во работните досиеја за анализи или во други системи за обработка на лични податоци воспоставени во согласност со Одлуката на Советот за основање на Европската полициска служба од 9 октомври 2008 година. Управниот одбор, постапувајќи по предлог на Директорот и по консултации со Заедничкото надзорно тело, ги утврдува условите за обработка на податоците, особено во врска со пристапот и користењето на податоците, како и роковите за чување и бришење на податоци кои не смее да надминуваат шест месеци, согласно начелата од Конвенцијата на Советот на Европа за заштита на поединци во однос на автоматска обработка на лични податоци од 28 јануари 1981 година и Препораката бр. R (87) 15 на Комитетот на министри на Советот на Европа од 17 септември 1987 година. Оваа одлуката на Управниот одбор се доставува до Советот на одобрување.

2.5.1.3.1. Бази на податоци на ЕВРОПОЛ

Од централно значење за работата на ЕВРОПОЛ е одржувањето на компјутерскиот информативен систем. Овој систем се состои од следниве компоненти:

- Информативен систем (т.н. Комуникациски информативен систем);
- Работните досиеја за анализи и
- Индекс систем.

Основен принцип на Конвенцијата за ЕВРОПОЛ е дека компјутерскиот информациски систем на ЕВРОПОЛ во никој случај не смее да биде поврзан и со други автоматски системи за обработка на податоци, освен со автоматските системи за обработка на податоци на националните единици.

Националната единица во секоја земја-членка е одговорна за комуникации со Комуникацискиот информативен систем на ЕВРОПОЛ.

Комуникацискиот информативен систем на ЕВРОПОЛ може да се користи само за обработка на податоците потребни за извршување на задачите на ЕВРОПОЛ. Внесените податоци се однесуваат на: (а) лица за кои, во согласност со националното законодавство на засегнатата земја-членка, *постои сомнение* дека извршиле или учествувале во кривично дело за кое ЕВРОПОЛ е надлежен, или лица кои биле *осудени* за ваков престап; или (б) лица за кои *постојат реални индикации или разумна основа* според националното законодавство на засегнатата земја-членка да се верува дека ќе извршат кривични дела за кои ЕВРОПОЛ е надлежен.

Податоците за овие лица може да ги содржат само следниве поединости:

- (а) презиме, моминско презиме, име и псевдоними или лажно име;
- (б) датум и место на раѓање;
- (в) националност;
- (г) пол;
- (д) место на престој, занимање и место на живеење на односното лице;

ориентација, верските или филозофските убедувања или членство во синдикат и обработка на податоци поврзани со здравјето и сексуалниот живот. Особено, со одлуката на Управниот одбор се дефинира целта на новиот систем, пристапот и користењето на податоците, како и роковите за чување и бришење на податоците.

(f) броеви на социјално осигурување, возачки дозволи, лични карти и податоци за патна исправа; и доколку е неопходно, други карактеристики што можат да помогнат за идентификација, вклучително специфични објективни физички карактеристики што не се предмет на дактилоскопски податоци и ДНК профил (утврдено од некодираниот дел на ДНК).⁷⁸⁰

Освен овие податоци Комуникацискиот информативен систем на ЕВРОПОЛ, исто така, може да се користи за обработка на следниве поединости за овие лица:

(а) кривични дела, наводни кривични дела и кога, каде и како се (наводно) извршени;

(б) средства што биле употребени или би можело да бидат употребени за извршување на овие кривични дела, вклучено информации за правните лица;

(в) сектори што го водат случајот и нивните упатувања на досиеја;

(г) сомнителни членови на криминална организација;

(д) пресуди, доколку се однесуваат на кривични дела за кои ЕВРОПОЛ е надлежен;

(f) страна што внесла податоци.

Дополнителните информации што ги поседува ЕВРОПОЛ или националните единици може да се доставуваат до секоја национална единица или на барање на ЕВРОПОЛ. Националните единици го прават истото во согласност со нивното национално законодавство. Доколку дополнителните информации се однесуваат на едно или повеќе поврзани кривични дела, податоците внесени во Комуникацискиот информативен систем на ЕВРОПОЛ соодветно се обележуваат за да се овозможи размена на информации меѓу националните единици и ЕВРОПОЛ за односните кривични дела. Ако судската постапка против односното лице е конечно отфрлена или лицето е конечно ослободено, податоците за предметот во однос на кој е донесена една од одлуките се бришат.

Комуникацискиот информативен систем на ЕВРОПОЛ можат да го користат националните единици, офицерите за врска, директорот, замениците на директор и прописно овластениот персонал на ЕВРОПОЛ. Истите овие тела имаат и право да внесуваат податоците директно како и да ги ажурираат веќе постоечките информации. Меѓутоа само страната што ги внесува податоците може да ги измени, исправи или избрише истите. Доколку друга страна има причина да верува дека податоците се неточни или сака да ги дополни, за тоа треба да ја извести страната што ги внесла податоците. Во таков случај страната што ги внесла податоците без одлагање ги испитува овие информации и доколку е потребно веднаш ги менува, дополнува, исправа или брише истите. Одговорноста за прифатливоста на ажурирање, внесување и измени во Комуникацискиот информативен систем на ЕВРОПОЛ паѓа на страната што ажурира, внесува или изменува податоци. Освен националните единици и лицата наведени изречно во Одлука на Советот, надлежните органи назначени за таа цел од страна на земјите-членки, можат да пребаруваат низ Комуникацискиот информативен систем на ЕВРОПОЛ, но резултатите од пребарувањето се однесуваат само на тоа дали бараните податоци се достапни во Комуникацискиот информативен систем на ЕВРОПОЛ.

Работните досиеја за анализи – Analysis Working Files или скратено AWF се уредени во член 10 од Конвенцијата за ЕВРОПОЛ и Одлуката 2009/936 од 30 ноември

⁷⁸⁰ Член 12 од Одлуката.

2009 година за имплементирање на правилата на ЕВРОПОЛ АWF.⁷⁸¹ Доколку е неопходно за извршување на задачите, ЕВРОПОЛ може да чува, менува и користи податоци за кривични дела во однос на кои е надлежен, вклучено податоци за односните кривични дела во работните досиеја за анализи.

Со цел да се постават здрави законски основи за АWFs, и да се осигура дека средствата ќе бидат насочени кон приоритетните актуелни проблеми, за да се отвори еден АWF мора да бидат задоволени следните критериуми наведени во член 2 од Конвенцијата за ЕВРОПОЛ:

- Да се однесува на кривични дела кои се во делокругот на надлежност на ЕВРОПОЛ;
- Да се вклучени две или повеќе земји-членки;
- Да постојат втемелени и јасни сознанија дека се работи за организирана криминална структура.

Работните досиеја за анализи може да содржат податоци за следниве категории лица:

(а) лица за кои, во согласност со националното законодавство на засегнатата земја-членка, постои сомнение дека извршиле или учествувале во кривично дело за кое ЕВРОПОЛ е надлежен, или лица кои биле осудени за ваков престап; и лица за кои постојат реални индикации или разумна основа, според националното законодавство на засегнатата земја-членка, да се верува дека ќе извршат кривични дела за кои ЕВРОПОЛ е надлежен;

(б) лицата кои може да се повикаат да сведочат во истраги поврзани со кривични дела што се испитуваат или во последователна судска постапка;

(в) лицата кои се жртви на едно од кривичните дела што се испитуваат или за кои одредени факти укажуваат дека може да бидат жртви на вакво кривично дело;

(г) контакт лица и соработници; и лицата кои можат да дадат информации за кривичните дела што се испитуваат.⁷⁸²

Соодветно на повеќето одредби кои се однесуваат на чувствителните лични податоци кои се утврдени во повеќето Конвенции и Одлуки кои досега ги спомнавме, и ЕВРОПОЛ ја прифатил оваа пракса да не обработува лични податоци што го откриваат расното или етничкото потекло, политичката ориентација, верските или филозофските убедувања или членство во синдикат и обработка на податоци поврзани со здравјето и сексуалниот живот. Од ова правило има исклучок само кога ЕВРОПОЛ смета дека ваквите податоци се строго неопходни за целите на односното досие и освен доколку овие податоци надополнуваат други лични податоци што се веќе внесени во наведеното досие.⁷⁸³

Работните досиеја за анализа се отвораат за целите на анализа дефинирана како собирање, обработка или користење на податоците за кривични истраги. На барање на ЕВРОПОЛ, или на негова иницијатива, националните единици, ги доставуваат до ЕВРОПОЛ сите информации што може да ги побара за целите на одредено работно досие за анализи. Земјите-членки ги доставуваат овие податоци,

⁷⁸¹ Vermeulen, G.: Essential Texts on International and European Criminal Law, str. 467-480.

⁷⁸² Koenig, D., Das, D.: International Police Cooperation: A World Perspective, Lexington Books, May 1, 2001, стр. 58.

⁷⁸³ Groenheer, M.: The Autonomy of European Union Agencies, Eburon Uitgeverij B.V., 2009, стр. 282.

само доколку нивната обработка за целите на спречување, анализа или борба против криминални дела е одобрена според нивното национално законодавство.

Податоците кои се содржани во едно AWF се прикажани во следната табела заради поголема прегледност:⁷⁸⁴

А) Лични податоци	сегашно и поранешно презиме, сегашно и поранешно име, средно име, име на таткото (кога тоа е неопходно за идентификација), име на мајката (кога тоа е неопходно за идентификација), пол, датум на раѓање, место на раѓање, националност, брачна состојба, лажен идентитет (алијас), прекар, лажно име, сегашно и претходно резиденство или домицил
Б) Физички опис	физички опис, вродени и стекнати обележја (белези, лузни, тетоважи итн.)
В) Идентификација	лична карта / возачка дозвола, пасош, ЕМБГ, визуелна идентификација / слики, форензичка идентификација – отпечатоци од прсти, ДНК, профил на глас, крвна група, дентални информации
Г) Работа и занимање	моментално вработување и занимање, претходно вработување и занимање, образование (основно, средно, факултет, професија), квалификации, вештини и други познавања (јазици и сл.)
Д) Економски и финансиски информации	финансиски податоци (сметки во банка и кодови, кредитни картички и сл.), имот во готово, акции, обврзници и друг имот, податоци за сопственост, врски со компании, контакт со банки и др. финансиски институции, даночна состојба, останати информации врзани за менаџирањето на финансиите на засегнатата личност
Ѓ) Однесување	животен стил и рутини, движење, места кои често ги посетува, оружје и други опасни орудија, опасно поведење, специфични ризици како на пример можност за бегство, однесување спрема службени лица и сл., употреба на дрога
Е) Контакти со здруженија, вклучувајќи го и видот на здружението и природата на контактот или членството	
Ж) Видови на комуникации како на пример – телефон (фиксен, мобилен), факс, пејџер, емаил, интернет врски и сл.)	
З) Превоз (земјен, воден и воздушен транспорт) вклучувајќи ги и регистрациите на овие возила	
С) Информации врзани за кривичните активности за кои ЕВРОПОЛ има	претходна осудуваност, претпоставена инволвираност во кривични поведенија, modus operandi, средства коишто биле или можат да се употребат за извршување на кривични дела, членство во криминални

⁷⁸⁴ Kosevaliska, Olga and Nanev, Lazar (2014) *Информатичкиот систем на ЕВРОПОЛ*. In: Влијанието на научно-технолошкиот развој во областа на правото, економијата, културата, образованието и безбедноста во Република Северна Македонија: Зборник на трудови / Втора меѓународна научна конференција, 30-31 Окт 2014, Skopje, Macedonia.

надлежност	здруженија, групи и позиција во таквата група/ организација, улога во кривичната организација, географски дomet на кривичните активности, материјал собран во текот на кривична истрага, како што е на пример видео и фото записи, скици
Е) Контакти со здружението и природата	здруженија, вклучувајќи го и видот на
И) Референци за други дaтaбaзи во коишто може да се наоѓаат податоци за засегнатото лице	ЕВРОПОЛ, полициски / царински органи, внатрешни организации, јавни органи, приватни органи

Извор: Олга Кошевaлискa, *Приватноста versus безбедноста во размената на податоци во кривичните предмети во ЕУ* на Правен факултет „Јустинијан Први“, УКИМ, 2013 Скопје

Секој вид на податок доставен од страна на земја-членка останува во сопственост на таа земја-членка и тоа вклучува задржување на право да одлучи што може да се направи со тој вид на податок и со кого би можел да се сподели. Оваа контрола е олеснета со употребата на кодовите за ракување кои се на располагање:

- H1- само за полициска употреба, не може да се користи како доказ;
- H2- само за користење во AWF, не смее да се споделува со друга страна.

Работното досие за анализи трае најмногу три години. Пред истекот на периодот од три години, ЕВРОПОЛ ја разгледува потребата за континуитет на досието. Кога е строго неопходно за целите на досието, директорот може да нареди континуитет на досието за дополнителен период од три години.

ЕВРОПОЛ креира **индекс на функција** за податоците што се наоѓаат во работните досиеја за анализи. Право на пристап имаат директорот, заменици на директорот, законски овластениот персонал на ЕВРОПОЛ, офицерите за врска и законски овластените членови на националните единици. Пристапот до индексот на функција се дефинира на начин на кој е можно да се утврди дали дел од информациите се чуваат во работното досие за анализи, но не за воспоставување врски или понатамошни заклучоци во однос на содржината на досието.⁷⁸⁵

2.5.2. Договор за оперативна и стратешка соработка помеѓу Северна Македонија и ЕВРОПОЛ

Еден од клучните приоритети во контекст на процесот на пристапување на Република Северна Македонија во ЕУ, содржан и во Националната програма за усвојувањето на правото на ЕУ, беше склучување на Договорот за оперативна и стратешка соработка помеѓу Република Северна Македонија и ЕВРОПОЛ.⁷⁸⁶

⁷⁸⁵ Easton, M.: Readings on Criminal Justice, Criminal Law & Policing, Maklu, Apr 1, 2009, стр. 337-342.

⁷⁸⁶ Договорот се потпиша по пат на размена на писма помеѓу директорот на Европол и тогашниот министер за внатрешни работи - Гордана Јанкуловска, на 20.09.2011 година, истиот е ратификуван од

Целта на овој Договор беше зајакнување на оперативната и стратешката соработка помеѓу Република Северна Македонија и ЕВРОПОЛ, преку размена на оперативни информации,⁷⁸⁷ кои содржат лични податоци.⁷⁸⁸ Со овој договор се уредува и проширува соработката помеѓу Република Северна Македонија и ЕВРОПОЛ, со цел поддршка на земјите членки на Европската Унија и Република Северна Македонија во борбата против сериозните форми на меѓународен криминал, особено преку размена на информации и редовни контакти помеѓу Република Северна Македонија и ЕВРОПОЛ на сите соодветни нивоа.⁷⁸⁹ Соработката што се воспоставува со овој договор се однесува на сите области на криминал во рамките на мандатот на ЕВРОПОЛ,⁷⁹⁰ на датумот на влегување во сила на овој договор, вклучувајќи ги и поврзаните кривични дела.⁷⁹¹ Соработката може - како дополнување на размената на информации поврзана со конкретни истраги - да ги вклучи сите други задачи на ЕВРОПОЛ наведени во Одлуката на Советот за ЕВРОПОЛ, особено размената на специјализирано знаење, извештаи за општи состојби, резултати од стратешки анализи, информации за кривично-процесни постапки, информации за методи за превенција од криминал, учество во активности за обуки, како и обезбедување на совет и поддршка во поединечни кривични истраги.⁷⁹²

Собранието на Р. Северна Македонија на 05.12.2011, и објавен е во Службен весник на РМ бр. 172/11 од 14.12.2011.

⁷⁸⁷ Размената на информации уредена со овој договор не ја покрива заемната правна помош во кривична материја. Во таа насока, одредбите од овој Договор нема да го менуваат или засегаат општото право или обврската за размена на информации предвидени со некој Договор за заемна правна помош, договор за регулирање на односите на органите за спроведувањето на законот или врз некој друг договор или договор за размена на информации меѓу Република Северна Македонија и друга земја членка на Европската Унија, Види чл. 19 од Договорот.

⁷⁸⁸ Согласно овој Договор под поимот „личен податок“ се подразбира *секој податок, кој се однесува на идентификувано физичко лице или физичко лице кое може да се идентификува: лице кое може да се идентификува е лице чиј идентитет може да се утврди директно или индиректно, посебно врз основа на матичниот број на граѓанинот или врз основа на едно или повеќе обележја специфични за неговиот физички, психолошки, ментален, економски, културен или социјален идентитет.* Под „Обработка на лични податоци“ се подразбира *секоја операција или збир на операции што се изведуваат врз лични податоци на автоматски или друг начин, како што е: собирање, евидентирање, организирање, чување, приспособување или промена, повлекување, консултирање, употреба, откривање преку пренесување, објавување или на друг начин правење достапни, изедначување или комбинирање, блокирање, бришење или уништување.* Под помот „информација“ се подразбира *секој личен и неличен податок.*

⁷⁸⁹ Член 2 од Договорот.

⁷⁹⁰ Незаконска трговија со дрога, нелегални активности поврзани со перење пари, криминал поврзан со нуклеарни и радиоактивни супстанции, нелегален шверц на имигранти, трговијата со луѓе, криминал поврзан со моторни возила, убиство, тешка телесна повреда, недозволена трговија со човечки органи и ткива, киднапирање, илегално задржување/држење и земање заложници, расизам и ксенофобија, организиран грабеж, недозволена трговијата на културни добра, вклучено антиквитети и уметнички дела, измама и фалсификување, рекетирање и изнуда, фалсификување и пиратерија на производи, фалсификување на административни документи и нивна трговијата, фалсификување на пари и средства за плаќање, компјутерски криминал, корупција, недозволена трговијата со оружје, муниција и експлозивни, недозволена трговија со загрозувани животински видови, недозволена трговијата со загрозувани растителни видови и сорти, еколошки криминал, недозволена трговијата со хормонски супстанции и други поттикнувачи на раст.

⁷⁹¹ Поврзани кривични дела се кривични дела извршени со цел набавка на средства за извршување на криминалните дејствија, кривични дела извршени со цел олеснување или извршување на такви дејствија и кривични дела заради осигурување неказнивост на такви дејствија – член 3 став 2 од Договорот.

⁷⁹² Член 4 од Договорот.

Имплементацијата опфаќаше и обврска за назначување на Офицер за врска на Република Северна Македонија во седиштето на ЕВРОПОЛ во Хаг, Холандија.⁷⁹³

Потпишувањето на оперативниот договор овозможи поефикасна оперативна соработка и директно учество на Р. Северна Македонија во аналитичките работни досиеја на ЕВРОПОЛ - AWF како бази на податоци за конкретни криминални области, наменети за пообемно собирање на податоци за криминални дејствија кои се под надлежност на ЕВРОПОЛ со цел за нивна анализа и проверка.

2.5.2.1. Одделение на ЕВРОПОЛ во Северна Македонија

Одделението за ЕВРОПОЛ во Северна Македонија се наоѓа во Секторот за меѓународна полициска соработка (во натамошниот текст: Одделението).⁷⁹⁴

Одделението извршува задачи согласно одредбите од Договорот за оперативна и стратешка соработка помеѓу Република Северна Македонија⁷⁹⁵ и ЕВРОПОЛ и Одлуката на Советот на ЕУ од 6 април 2009 година за воспоставување на канцеларија на Европската полиција. Согласно ова, Одделението е надлежно да:

- остварува соработка со други организациски единици во Министерството за внатрешни работи како и други надлежни органи за спроведување на Договорот во Република Северна Македонија,
- остварува соработка со ЕВРОПОЛ и други меѓународни институции и организации;
- врши координација и размена на информации помеѓу ЕВРОПОЛ и националните надлежни органи;
- има обврска да го снабдува ЕВРОПОЛ со информации и разузнавачки податоци и да доставува ажурирани информации;
- има овластување да бара информации од надлежните национални органи за него и за ЕВРОПОЛ, односно националните надлежни органи доставуваат информации до Одделението;
- има овластување да бара од надлежните национални органи да собираат криминални разузнавачки информации;
- извршува работи утврдени со Правилникот за организација и работа на Министерството за внатрешни работи и Правилниците на надлежните органи надлежни за спроведување на Договорот за оперативна и стратешка соработка помеѓу Република Северна Македонија и Канцеларијата на европската полиција.

2.5.2.2. Постапување по барања доставени од страна на ЕВРОПОЛ

⁷⁹³ Упатувањето на офицер за врска е регулирано во Анекс 4 од Договорот, каде се дефинирани задачите, статусот и одговорноста на офицерот за врска, работните методи и доверливоста.

⁷⁹⁴ Линк до Одделението за Европол во РСМ <https://mvr.gov.mk/page/europol> (последен пристап 10.08.2020).

⁷⁹⁵ Закон за ратификација на Договорот за оперативна и стратешка соработка меѓу Република Северна Македонија и Канцеларијата на европската полиција, објавен во Сл. весник бр. 172/14.12.2011.

Во случај кога се доставени барања од страна на ЕВРОПОЛ, Одделението согласно видот на кривичните дела, надлежностите на националните надлежни органи, како и содржината на самото барање, го одредува начинот за натамошно постапување и доставување до националните надлежни органи.

Одделението врши селекција на добиените барања и истите се распоредуваат во стратешки, технички или оперативни информации, кои можат да вклучуваат лични податоци и класифицирани информации.

Национални надлежни органи се: Министерството за внатрешни работи, Министерството за финансии - Управа за финансиска полиција, Министерството за финансии - Царинска управа, Министерството за финансии - Управа за спречување на перење пари и финансирање на тероризам, како и други органи кои се надлежни да постапуваат согласно надлежноста на ЕВРОПОЛ (Јавно обвинителство, судови, и други).

Во случај кога предмет на барање од страна на ЕВРОПОЛ се стратешки, технички информации или известувања доставени од ЕВРОПОЛ со кои се доставуваат сознанија за нови појавни облици на криминалитет или истите се аналитички извештаи за состојбата со криминалот, Одделението истите ги доставува до стратешките и аналитички организациони единици во националните надлежни органи, заради нивно информирање и постапување.

Стратешките информации вклучуваат:

- а) активности кои може да се корисни за сузбивање на кривичните дела, особено, специјални средства за борба против кривичните дела;
- б) нови методи што се користат во извршувањето на кривичните дела;
- в) трендови и развој на методи што се користат за извршување на кривичните дела;
- г) опсервации и резултати од успешната примена на нови техники за спроведување на законот од страна на надлежните национални органи;
- д) рути и промени во рутите што ги користат криумчарите или оние вклучени во кривичните дела на нелегална трговија;
- ѓ) стратегии за превенција и методи за управување со цел утврдување на приоритети за постапување на надлежните национални органи и
- е) проценки на закана и извештаи за состојбата со криминалот.

Техничките информации вклучуваат:

- а) средства за јакнење на административните структури во надлежните национални органи;
- б) форензички методи и истражни процедури;
- в) методи на обука за надлежните службени лица;
- г) методи и техники на криминалистичко-разузнавачка анализа и
- д) утврдување на експертиза со цел спроведување на законот.⁷⁹⁶

⁷⁹⁶ Kosevaliska, Olga (2013) *Приватноста versus Безбедноста во размената на податоци во кривичните предмети во ЕУ*. PhD thesis, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ Скопје, Правен факултет „Јустинијан Први“.

Кога предмет на барање од страна на ЕВРОПОЛ се оперативни информации, (со или без лични податоци) од страна на Одделението се вршат потребните проверки во расположливите бази на податоци.

Во оваа смисла, најчести оперативни информации кои се доставуваат се однесуваат за кривични дела кои најмногу се од областа на илегална трговија со дрога и оружје, финансиски криминал (перење пари, компјутерски криминал, финансиска измама, даночно затајување итн.), тероризам, илегална миграција и трговија со луѓе, криминал со моторни возила, насилен криминал и крвни деликти.⁷⁹⁷

Добиените барања се преработуваат, означуваат со назнаки за: приоритет за итност во одговарање, степен на евентуална класификација, кодови за вреднување на изворот и информацијата и код за управување и истите се доставуваат до надлежните органи.

Степените на приоритет, се: НОРМАЛ – NORMAL, за барања кои треба да се одговорот во рок од 30 дена, ИТНО – URGENT, за барања кои треба да се одговорот за еден ден или 24 часа, МНОГУ ИТНО – VERY URGENT или FLASH за барања кои треба да се одговорот за еден до два часа.

Во однос на оперативната размена на информациите се постапува по принцип на итност и тоа раководејќи се од неколку основи:

- доколку е загрозен физичкиот интегритет на личноста;
- постои опасност од непосредно губење на докази и
- доставено е барање за прекугранична операција.

Доколку од создавачот не е определен степенот на приоритет, Одделението за ЕВРОПОЛ го одредува степенот, имајќи го во предвид и потребното време за превод на документот.

Степенот за заштита на информациите од ЕВРОПОЛ е стандардизирана форма која индицира кои видови на мерки за заштита е потребно да се применат на информацијата. Во оваа смисла може да се идентификуваат три видови на информации:

- (ЕВРОПОЛ) јавна информација (Public information) или информација која е обележана или јасно препознатлива дека е јавна. Одлуката да ѝ се додели јавен карактер на информацијата, единствено може да се донесе од страна на надлежни органи на ЕВРОПОЛ.
- ЕВРОПОЛ Информација со основно ниво на заштита (Europol BPL -basic protection level).
- ЕВРОПОЛ класифицирана информација (Europol classified information) или информација која е подложна на посебен режим на заштита и е обележана со еден од степените на класификација:

EUROPOL RESTREINT UE/ EU RESTRICTED
--

Ова ниво се применува на информации и материјал чие неовластено откривање би можело да биде неповолно за интересите на ЕВРОПОЛ или на

⁷⁹⁷ Види Пуцаковски, Орце (2019): Улогата на Европол во спречување на трговија со луѓе и криумчарење мигранти во Западен Балкан, магистерски труд, Институт за безбедност, одбрана и мир, Филозофски факултет, Скопје, стр. 86.

една или повеќе земји-членки.
EUROPOL CONFIDENTIEL UE/ EU CONFIDENTIAL
Ова ниво се применува на информации и материјал чие неовластено откривање би им наштетилото на суштинските интереси на ЕВРОПОЛ или на една или повеќе земји-членки.
EUROPOL SECRET UE/ EU SECRET
Ова ниво се применува на информации и материјал чие неовластено откривање сериозно би им наштетилото на суштинските интереси на ЕВРОПОЛ или на една или повеќе земји-членки.
EUROPOL TRES SECRET UE/ EU TOP SECRET
Ова ниво се применува само за информации и материјал чие неовластено откривање би можело да предизвика исклучително сериозни штети на суштинските интереси на ЕВРОПОЛ или на една или повеќе земји-членки.

Табела бр. 2 Преглед на степени на класификација во ЕВРОПОЛ, Извор: Закон за ратификација на Договорот за оперативна и стратешка соработка меѓу Република Северна Македонија и Канцеларијата на Европската полиција, објавен во Сл. весник бр. 172/14.12.2011 ⁷⁹⁸

Информациите кои содржат податоци за кои е потребен соодветен степен на класификација, се обележуваат со степен на класификација на Република Северна Македонија или ЕВРОПОЛ согласно позитивните прописи за класифицирани информации, со утврдените степени и еквиваленти на класификација, и тоа:

За Република Северна Македонија	За ЕВРОПОЛ
ИНТЕРНО	EUROPOL RESTREINT UE/ EU RESTRICTED
ДОВЕРЛИВО	EUROPOL CONFIDENTIEL UE/ EU CONFIDENTIAL
СТРОГО ДОВЕРЛИВО	EUROPOL SECRET UE/ EU SECRET

Табела бр. 3 Степени и еквиваленти на класификација РСМ и ЕВРОПОЛ. Извор: Член 7 став 3 од Анекс 1 од Закон за ратификација на Договорот за оперативна и стратешка соработка меѓу Република Северна Македонија и Канцеларијата на Европската полиција, објавен во Сл. весник бр.172/14.12.2011

2.5.2.3. Размена на податоци помеѓу Северна Македонија и ЕВРОПОЛ

Република Северна Македонија преку Одделението за ЕВРОПОЛ во МВР ги доставува до ЕВРОПОЛ, на негово барање, потребните податоци од страна на надлежните органи во нашата земја.⁷⁹⁹

⁷⁹⁸ Член 1 од Анекс 1 на Договорот.

⁷⁹⁹ Надлежните органи во Република Северна Македонија, кои согласно националното законодавство се одговорни за превенција и борба против кривичните дела согласно Договорот за оперативна и

Размената на информации меѓу ЕВРОПОЛ и Одделението на ЕВРОПОЛ се врши само во согласност со целите и одредбите на овој договор при што, оваа размена, доколку е соодветно, може да вклучува директна размена на информации со надлежните органи за што се информира Одделението за ЕВРОПОЛ.

Договорните страни овозможуваат размената на информации да се врши 24 часа седум дена во неделата (24/7). Одделението за ЕВРОПОЛ во МВР овозможува информациите да се разменуваат без одложување од страна на надлежните органи. ЕВРОПОЛ до Република Северна Македонија доставува само информации кои се собрани, чувани и пренесени во согласност со релевантните одредби од Одлуката на Советот за ЕВРОПОЛ и нејзините одлуки за имплементација. Исто и Република Северна Македонија до ЕВРОПОЛ доставува само информации кои се собрани, чувани и пренесени во согласност со националното законодавство. Физички лица имаат право на пристап до лични податоци кои се однесуваат на нив, обработени врз основа на овој договор што значи дека имаат право да бараат тие податоци да бидат проверени, изменети или избришани, доколку постои правен основ за тоа.⁸⁰⁰

Доставување на лични податоци од страна на Северна Македонија. Северна Македонија е должна да го извести ЕВРОПОЛ за целта за која ги испраќа личните податоци и за тоа дали овие лични податоци ги врзува со некои ограничувања во однос на користењето или ограничувања во однос на пристапот до нив.

Истото така Северна Македонија е должа да го извести ЕВРОПОЛ и за бришењето или поништувањето на податоците, доколку постојат основи за тоа. Доколку некое од горенаведените ограничувања настапи по испраќањето на податоците тогаш Одделението го известува ЕВРОПОЛ за тоа во моментот кога ќе се појави тоа ограничување.

По приемот на податоците, ЕВРОПОЛ веднаш, а најдоцна во рок од шест месеци, утврдува дали податоците кои треба да се внесат во системот се во согласност со целта поради која се бараат, дали истите се доволно прецизни, или има потреба од нивно допрецизирање и ажурирање. Доколку ова не е случај тогаш ЕВРОПОЛ го известува Одделението во најкус можен рок, дека податоците нема да бидат внесени. Овие податоци се бришат, уништуваат или враќаат во рок од шест месеци од приемот. Во целиот овој период на кореспонденција, одговорноста за заштита на овие податоци паѓа на ЕВРОПОЛ. Тој треба да осигурна истите да бидат заштитени и достапни само до соодветно овластени службени лица.⁸⁰¹

Доставување на лични податоци од страна на ЕВРОПОЛ. Доколку се пренесуваат лични податоци по барање на Северна Македонија, личните податоци можат да се користат единствено за целта заради која истите се бараат. Доколу не постои посебно барање за нивниот пренос, тогаш мора изречно да биде наведена целта заради која истите се трансферираат и дали нивниот трансфер и внес во системот е врзан за некое од горенаведените ограничувања. Доколку ограничувањето настапи по нивното пренесување тогаш ЕВРОПОЛ ќе ја информира Северна Македонија за ова кога ќе настапи ограничувањето.

стратешка соработка меѓу Република Северна Македонија и Европол се: Министерството за внатрешни работи, Министерство за финансии - Царинска управа, Министерство за финансии - Управа за финансиска полиција, Министерство за финансии - Управа за спречување на перење пари и финансирање на тероризам, член 1 од Анекс 3 кон Договорот за оперативна и стратешка соработка помеѓу Република Северна Македонија и Европол.

⁸⁰⁰ Член 7 од Договорот.

⁸⁰¹ Член 8 од Договорот.

Доставувањето на податоци од страна ЕВРОПОЛ, а до Одделението на ЕВРОПОЛ е врзано за неколку услови. Во *првиот* услов, Северна Македонија се обврзува, да одговори најбрзо што може, а најдоцна во рок од три месеци (*vice versa* овој рок за ЕВРОПОЛ е шест месеци) дали податоците кои се доставени до Одделението се потребни, дали се во доволниот обем и дали ја исполнуваат целта за која се бараат. *Втор* услов е гаранцијата дека Северна Македонија нема да ги доставува овие податоци до трети држави и тела без претходно да добие одобрение од ЕВРОПОЛ. *Трет* услов е во однос на натамошниот пренос на податоци од страна на првичниот примател да биде ограничен само на надлежните органи и под исти услови како и првичниот пренос. *Четврт* услов е доставата да биде потребна за поединечни случаи со цел спречување и борба против кривичните дела. *Петти* услов е почитувањето на сите услови дефинирани од ЕВРОПОЛ кои се однесуваат на користење на податоците. *Шестиот* услов се однесува на претходното барање за доставување на податоци за кое се условува изречно да ги содржи целта и причините за кои се бараат податоците. Како *седми* услов се јавува ограничувањето според кое податоците можат да се користат само за целта заради која се бараат. *Осми* услов е промената и бришењето на податоците, доколку се утврди дека истите се неточни, непрецизни, неажурирани или доколку не постоела основа за нивен пренос. Конечно, како *деветти* услов се јавува обврската за нивно бришење кога целта поради која се пренесени престанала да постои.⁸⁰²

Освен горенаведените услови, и аналогно на обврската што ЕВРОПОЛ ја има во однос на заштитата и безбедноста на податоците, и Северна Македонија има обврска да ги заштити податоците кои ЕВРОПОЛ и ги испраќа со примена на сите технички и организациски мерки за заштита. Овие мерки треба да се пропорционални на целта и да бидат наменети за:

- 1) одбивање на пристап од неовластени лица;
- 2) спречување на неовластено читање, умножување, менување или бришење на податоците;
- 3) спречување на недозволено внесување на лични податоци и недозволен надзор, менување или бришење на истите;
- 4) спречување на употребата на системите за автоматска обработка на податоци од страна на неовластени лица кои ја користат комуникациската опрема;
- 5) осигурување дека лицата кои имаат пристап до податоците имаат пристап само до податоците за кои имаат овластување;
- 6) Овозможување на евиденција дека пристапот го имаат само оние кои имаат правен основ за тоа;
- 7) да обезбедат дека е можно подоцна да се потврди и утврди кои лични податоци биле внесувани во системите за автоматски податоци или системите за обработка и кога и од кого биле внесувани личните податоци;
- 8) спречување на неовластено читање, умножување, менување или бришење на лични податоци за време на преноси на лични податоци или за време на пренесување на медиуми за податоци;
- 9) обезбедување дека инсталираните системи може веднаш да бидат обновени во случај на прекин;

⁸⁰² Член 9 од Договорот.

10) обезбедување дека функциите на системот се извршуваат без грешка, дека појавувањето на грешки во функциите веднаш се пријавува и дека зачуваните податоци не може да бидат оштетени поради неисправноста на системот.

Согласно членот 6 од Конвенцијата на Советот на Европа од 28 јануари 1981 година за заштита на лични податоци во однос на автоматската обработка на лични податоци, забранет е преносот на лични податоци кои откриваат расно потекло, политичко или верско или друго уверување или податоци што се однесуваат на здравствената состојба и сексуалниот живот, освен ако ваквите податоци не се пренесуваат во неопходни случаи и како прилог на други информации. Во Договорот не е наведено кои се овие неопходни случаи, односно што сè може да се смета за неопходен случај. Ова може да подлежи на злоупотреби бидејќи во дадени моменти сè може да се смета за неопходно. Се чини дека оваа одредба е наведена само за начелно да се декларира почитувањето на членот 6 од горенаведената Конвенција, при што на очигледен начин се дава и неговото истовремено заобиколување.

Рокот за чувањето на податоци добиени од ЕВРОПОЛ се ограничува на три години од денот кога се случил настанот кој довел до чување на тие податоци. Доколку севкупниот период на чување, го надмине овој рок, тогаш потребата од натамошно чување се ревидира на годишно ниво, а за ревизијата се составува записник.⁸⁰³

Во овој Договор се вклучени одредби кои се однесуваат на проценката на изворот и на информациите кои се добиваат. Ова е логично и неопходно за правната сигурност, од причини што со овие одредби се гарантира дека изворите и информациите кои се несигурни нема да бидат предмет на обработка. Во таа смисла, проценката на изворот на информација се одредува според критериумите: а) извор којшто бил веродостоен, автентичен и компетентен во сите претходни случаи; б) извор чии податоци се покажале како точни во повеќето случаи; в) извор чии информации се покажале претежно како неточни; г) извор на кој не може да се определи веродостојноста.⁸⁰⁴

Веродостојноста на информацијата пак се одредува врз основа на следниве критериуми: а) информација чијашто вистинитост е несомнена; б) Информација лично позната на изворот, но не и на службеникот кој ја пренесува понатаму; в) Информација која не му е лично позната на изворот, но е поткрепена со информација која е од порано примена; г) Информацијата не му е лично позната на изворот и не може да биде потврдена.⁸⁰⁵

Одделението за ЕВРОПОЛ е должно да го информира ЕВРОПОЛ за секоја промена, ажурирање, допрецизирање или бришење на податоците. Ако станува збор за промена на податоци кои Одделението ги има испратено до ЕВРОПОЛ, тогаш ЕВРОПОЛ има право да одлучи да не ја избрише информацијата доколку според неговата анализа таа информација е посеопфатна, отколку новата која ја испраќа Северна Македонија. За ова ЕВРОПОЛ ќе го информира Одделението во Северна Македонија. Доколку пак ЕВРОПОЛ смета дека информацијата не е ажурирана или е нецелосна тогаш може да побара од Одделението да ја провери информацијата и за ова да го информира ЕВРОПОЛ.⁸⁰⁶ сè

⁸⁰³ Член 9 од Договорот.

⁸⁰⁴ Член 10 од Договорот.

⁸⁰⁵ Член 10 од Договорот.

⁸⁰⁶ Член 11 од Договорот.

Во однос на доверливоста⁸⁰⁷ на информациите кои се обработени од или преку ЕВРОПОЛ, истите подлежат на основно ниво на заштита. Ова секако, не важи за податоците кои се видливо обележани или јасно препознатливи како јавни информации. И ЕВРОПОЛ и Одделението на ЕВРОПОЛ се обврзани, преку сите можни неопходни мерки, вклучувајќи дискреција и доверливост, ограничување на пристапот до информации само на овластениот персонал да ги преземат сите технички и процедурални мерки за заштита на безбедноста на информациите. Информацијата која наложува дополнителни безбедносни мерки е подложна на степен на класификација⁸⁰⁸ од страна на Р. Северна Македонија или ЕВРОПОЛ. Размената на ваквите класифицирани информации⁸⁰⁹ меѓу ЕВРОПОЛ и Северна Македонија се врши во согласност со Анекс 1 од Договорот. Нивото на класифицирани информации што се разменуваат е утврдено според соодветните нивоа на класификација, наведени во Табелата на еквивалентност (табела бр. 3 од овој учебник).⁸¹⁰

Класифицираните информации кои повеќе не се потребни и вишокот на копии на класифицирани информации се уништуваат по добивање на согласност од соодветните безбедносни органи,⁸¹¹ на начин кој е доволен за да се исклучи можноста за препознавање или повторно составување на класифицираната информација. Класифицираниот непотребен материјал, кој произлегува од подготовката на класифицираните информации, како што се копии со грешка, работни верзии, класифицирани белешки и карбонската хартија, се уништуваат со горење, сецкање, режење или на поинаков начин намалување до форма на неприпознавање и неможност за повторно составување.⁸¹²

2.5.3. Официри за врски

Сите земји-членки имаат барем по еден офицер за врски во ЕВРОПОЛ. Официрите за врски на земјите членки ја претставуваат сопствената држава и за своето работење се одговорни пред матичната држава. Трети страни (земји кои не се членки на ЕУ и меѓународни организации) кои имаат договор за соработка со ЕВРОПОЛ можат исто така да постават офицер за врски во ЕВРОПОЛ, што е предмет на договор.

ЕВРОПОЛ има свои официри за врски во Вашингтон (САД) и Централата на ИНТЕРПОЛ во Лион (Франција).

Официрите за врска на земјите членки на ЕУ се овластени да разменуваат информации помеѓу Националните одделенија, ЕВРОПОЛ и другите земји-членки.

⁸⁰⁷ „доверливост“ е ниво на заштита кое се означува на информацијата преку безбедносни мерки, дефиниција од член 1 на Анекс 1 на Договорот.

⁸⁰⁸ „степен на класификација“ е безбедносна ознака на документот, која укажува за безбедносните мерки кои треба да се применат на информацијата; „безбедносен пакет“ е посебна комбинација на безбедносни мерки кои треба да се применат за информацијата која подлежи на одредено безбедносно ниво.

⁸⁰⁹ „класифицирана информација“ е било која информација или материјал за кој е утврдено дека бара заштита од неовластено откривање, која е означена како таква со ознака за класификација.

⁸¹⁰ Член 13 од Договорот.

⁸¹¹ „безбедни комуникациски врски“ се комуникациски врски за кои се применуваат посебни мерки за заштита на доверливоста, интегритетот и достапноста на преносот, со цел да се спречи откривањето и пресретнувањето на информациите и податоците (на пример, со примена на криптографски методи).

⁸¹² Член 13 од Анекс 1 на Договорот.

Понатаму, тие се овластени да користат неколку компјутерски системи на ЕВРОПОЛ, со цел да ја исполнат својата задача. Офицерите за врски помагаат при размената на информации помеѓу нивните Национални одделенија и ЕВРОПОЛ особено за:

- Доставување на информации до ЕВРОПОЛ од Националното одделение;
- Испраќање на информации од ЕВРОПОЛ до Националното одделение;
- Соработка со вработените во ЕВРОПОЛ преку обезбедување на информации и давање совет при анализирањето на информации кои се однесуваат на други држави.

Офицерите за врски од трети држави во принцип ги имаат истите задачи и задолженија, како и офицерите за врски на државите членки, со исклучок на пристапот до компјутерските системи на ЕВРОПОЛ.

Врската помеѓу ЕВРОПОЛ и Одделението на ЕВРОПОЛ во нашата држава се остварува преку офицери за врски. Северна Македонија може да назначи еден или повеќе офицери за врска.⁸¹³

Притоа ЕВРОПОЛ е должен да ги обезбеди сите потребни предуслови (канцелариски простор и телекомуникациска опрема во рамките на просториите на ЕВРОПОЛ), обезбедена архива (која ги вклучува сите досиеја, кореспонденција, документи, ракописи, компјутерски досиеја, фотографии, филмови и записи кои му припаѓаат или ги поседува офицерот за врска), а Северна Македонија пак е должна да обезбеди на офицерите за врска да имаат брз и каде што е технички возможно, директен пристап до националните бази на податоци, што им се потребни за извршување на нивните задачи додека се на служба во ЕВРОПОЛ.⁸¹⁴

*„Барањата, односно размената на информации се одвива директно со централата на ЕВРОПОЛ, барањата ги добиваме преку нашата безбедносна врска за размена на информации, а понатаму истите ги разработуваме. Вршме проверки во нашето одделение во нашите бази на податоци, а во координација со надлежните служби и податоците што ги добиваме од нивна страна сето потоа се обединува, се разработува, се структурира и повратно се одговара на барањата“.*⁸¹⁵

Во делот за соработка на нашата држава со ЕВРОПОЛ се предвидува можност органите за спроведување на законот на нашата држава да учествуваат во работата на Работните досиеја за анализи како уникатен инструмент на ЕВРОПОЛ преку кој ЕВРОПОЛ обезбедува поддршка во тековните истраги. Па оттука, доколку нашата држава располага со информации, обврзана е истите да ги доставува континуирано, по сопствена иницијатива, понатаму истите информации постојано да ги ажурира и да презема и други обврски наведени во материјалите за приклучување во Досието. Секое одредено досие конкретизира одредена проблематика на пример илегална миграција, тероризмот, недозволената трговија со дрога и опојни материји, трговијата со луѓе, сексуалната експлоатација на деца, недозволената трговија со оружје, борбата против пролиферација на радиоактивни и нуклеарни материји, фалсификуваните банкноти и платежни средства, одметнатите моторџиски банди,

⁸¹³ Задачите, правата и обврските на офицерите за врска кон Европол, како и деталите кои се однесуваат на нивното поставување и потребните трошоци се наведени во Анекс 4 од Договорот.

⁸¹⁴ Член 14 од Договорот.

⁸¹⁵ *Дробаров, Ромео (2017):* Развојот на политиките и ефикасноста на Европол во полициската соработка со земјите членки на ЕУ при превенција и справување со организираниот криминал, докторска дисертација, Институт за одбрана, безбедност и мир, Филозофски факултет УКИМ, стр. 121.

насилен криминал, измами со платежни картички.⁸¹⁶ Конкретното учество на секоја земја која е вклучена во Досието, се евалуира на ниво на ЕВРОПОЛ и тоа квалитетот и квантитетот/форматот на информации кои се доставуваат во Досието.

За да може ова да вроди со плод неопходно е да се направи сестрана анализа, на национално ниво, за приоритетните области кои се од интерес на соработка со ЕВРОПОЛ, избор на конкретно досие, избор на експерт од областа за секое одредено досие и да се изврши формирање посебен систем на комуникација и процесуирање информации на национално ниво.

Во однос на одговорноста од штетата на физичко лице предизвикана од законски или фактички грешки при размената на податоци со ЕВРОПОЛ, одговорноста паѓа на Северна Македонија. Согласно Договорот Северна Македонија, не може да тврди дека ЕВРОПОЛ и пренел погрешни информации за да ја избегне одговорноста. Доколку овие законски или фактички грешки се случиле како резултат на погрешно пренесени информации или неисполнување на обврските на ЕВРОПОЛ или на некоја земја-членка на Европската Унија или на трета страна, ЕВРОПОЛ се обврзува да исплати, по претходно барање, надомест по добиено барање за тоа, освен ако информациите се користеле спротивно на Договорот. Во случаи кога ЕВРОПОЛ е обврзан да им ја исплати сумата доделена како компензација за оштетувањето на засегнатата страна на земја-членка на Европската Унија или на трета страна, и кога штетата е направена поради неисполнување на обврските на Република Северна Македонија од овој договор, Северна Македонија се обврзува да ја исплати сумата што ЕВРОПОЛ ја платил како надомест на земја членка на Европската Унија или на трета земја.⁸¹⁷

Во случаите на спор по било која одредба од Договорот, како и секое несогласување меѓу Договорните страни во однос на толкувањето или примената на договорот кое нема да биде решено на пријателски начин, надлежна ќе биде арбитража со тројца арбитри за донесување на конечна одлука, на барање на една од Договорните страни.⁸¹⁸

3. Конвенција за полициска соработка во Југоисточна Европа

Во делот на полициската соработка, посебно значаен инструмент, е Конвенцијата за полициска соработка во Југоисточна Европа која по нејзиното донесување во мај 2006 година во Виена се наметна како еден од лидерските инструменти за полициска соработка во регионот на Југоисточна Европа.⁸¹⁹ Конвенцијата е потпишана помеѓу Албанија, Босна и Херцеговина, Северна Македонија, Молдавија, Романија, Србија и Црна Гора. Пристапувањето кон истата на членките на Европската Унија - Република Бугарија, Австрија и Унгарија претставува дополнителна потврда за нејзиниот вистинскиот курс. Она што ја прави Конвенцијата за полициска соработка во Југоисточна Европа посебна, а истовремено и универзален

⁸¹⁶ МВР во 2013 година учествуваше во работата на работно досие за измами со платежни картички, како и во работното досие за посредување при вршење илегална миграција.

⁸¹⁷ Член 16 од Договорот.

⁸¹⁸ Секоја Договорна страна назначува по еден арбитер. Третиот, кој е и претседавач на арбитражата, го избираат првите двајца арбитри. Арбитражата донесува одлука со мнозинство гласови. Во случај на еднаквост на гласовите, Претседавачот има пресуден глас. Одлуката е конечна и обврзувачка за Договорните страни во спорот, член 18 од Договорот.

⁸¹⁹ Игнатов, Владимир (2017): *Полициска соработка во кривичните предмети помеѓу Македонија и ЕУ*. Masters thesis, University of Goce Delcev Stip, стр. 40-41.

инструмент за ефикасна полициска соработка е тоа што нуди можности за примена на широк спектар на модерни методи и техники (организирање на потраги, прекугранично набљудување, спроведување контролиран транспорт, прикриени операции, воспоставување заеднички истражни тимови) коишто претставуваат своевидна рефлексивна на современата полициска работа и најдобрата пракса на полиците на државите од Европската Унија.

Примената на наведените методи и техники во секојдневното полициско работење од страна на државите потписнички на Конвенцијата придонесува за јакнење на стабилноста и безбедноста, односно ефикасно справување и спречување на заканите по јавниот мир и безбедност во регионот. Во досегашната историја на конвенцијата се направени повеќе значајни чекори во функција на практична имплементација на нејзините одредби, пред сè во насока на изготвување на текстовите, преговарањето и потпишувањето на договорите за имплементација помеѓу страните учеснички, во согласност со членот 34 од Конвенцијата за полициска соработка во Југоисточна Европа.

Потписници на Конвенцијата и носители во мерките предвидени со оваа Конвенција се извршните органи за спроведување на кривичната правда на државите - потписнички. Сепак, согласно чл.2 ст.(а) од Конвенцијата, се остава на националното законодавство да се определи кој орган има надлежност да биде субјект. Во случајот на нашата држава, со оглед дека во ЗКП е регулирано дека јавниот обвинител е *dominus litis* на претходната постапка, би значело дека Јавното обвинителство има апсолутно право да се користи со овие мерки и со директноста и ефективноста на истите, кога се заобиколуваат бирократски бавни доставувања на барањата преку останатите министерства (Министерство за надворешни работи и Министерство за правда нашата земја).⁸²⁰

Помеѓу мерките кои се предвидени за меѓународно-правна помош, предвидени се:

1. Барање за физички преглед.⁸²¹
2. Пренесување и споредување на ДНК профили и други материјали за идентификација.⁸²²
3. Барање за собирање на докази во случај на непосредна опасност.⁸²³
4. Прикриени истраги за истражување на кривични дела.⁸²⁴

⁸²⁰ Види Коневска М. Et all. (2018): стр. 36-40.

⁸²¹ Оваа мерка е дозволена само ако е предвидена со позитивно-правните прописи на замолената држава, е неопходен за да се утврдат релевантни факти и е пропорционално соодветен на сериозноста на кривичното дело и б) барањето да биде пратено од авторизирана институција (овластена служба), согласно националниот закон на државата-молител (барател).

⁸²² Оваа мерка е предвидена да се употребува поради потреби за идентификација на исчезнати или починати лица. При оваа мерка се бара итноста во респондирањето. Доколку при истражувањето и споредбата се добиени негативни резултати, тогаш постои обврска за замолената држава да ги сочува резултатите во ДНК дата базата за евентуална понатамошна ДНК анализа, а ова согласно постапката на замолената држава. Доколку пак, предметниот ДНК на одредено лице кое престојува во замолената држава е недостапен, тогаш замолената држава ќе даде правна помош со тоа што ќе го обезбеди и анализира молекуларно-генетскиот материјал на ова лице и ќе ги пренесе добиените ДНК профили, но ова под услов ако државата барател постави објаснување за целите за истото и доколку поднесе такво формално барање согласно нејзиниот Закон. (Потребно е истово да е согласно и со Законот на замолената држава, а државата барател ги поднесува трошоците за постапката).

⁸²³ Ова барање може да биде поднесено од овластените органи на државата-барател за спроведување на законот. Барањето може да вклучува: физички прегледи, претреси и заплени.

5. Прикриени истраги за спречување на кривични дела.⁸²⁵
6. Контролирана пратка.⁸²⁶
7. Прекуграничен надзор.⁸²⁷
8. Заеднички тимови за истрага.⁸²⁸
9. Мешани патроли долж државната граница.⁸²⁹
10. Соработка во заеднички центри.⁸³⁰
11. Константно гонење (hot pursuit).⁸³¹

⁸²⁴ Овие истраги може да бидат прифатени само доколку истрагата на поинаков начин не би била можна или би била крајно отежната. Вистинскиот идентитет на офицерите во улога на прикриени агенти не смее да биде откриен во барањето, а прикриените истраги треба да бидат ограничени на поединечни, привремени операции. Замолената држава може во секое време да побара прекин на прикриената истрага, но во исто време се обврзува, за агентот да му гарантира: персонал, присуство на неговиот раководител, логистика и техничка помош, како и му ја гарантира неговата безбедност. Таа гаранција за безбедноста на агентот се протега и по завршувањето на операцијата со тоа што замолената држава има обврска да не смее и понатаму да го открива неговиот идентитет.

⁸²⁵ Оваа мерка од чл. 17 од Конвенцијата се употребува само за спречување на тешки кривични дела за кои може да се врши екстрадиција, а по претходно одобрување на барањето од страна на замолената држава.

⁸²⁶ Оваа мерка се применува само во случаи на истраги за кривичните дела за кои може да се врши екстрадиција и се состои во тоа да биде дозволена контролирана пратка на територијата на замолената држава, а особено транспорт на наркотични дроги, прекурзори, огнено оружје, експлозиви, фалсификувани валути и предмети кои потекнуваат од криминал или се наменети за вршење на кривично дело. Ова е мерка која за да биде дозволена, мора да е крајно неопходна за успешноста на истрагата.

⁸²⁷ Оваа мерка, исто така, се применува само во случаи на истраги за кривичните дела за кои може да се врши екстрадиција, а услов за нејзина примена е и постоење на имплементационен билатерален договор за соработка, согласно чл. 34 од Конвенцијата, со кој пак може да се направи и листа на кривични дела кои би се опфатиле. Се состои во тоа што се бара претходно во државата – молител да бил отпочнат активен надзор врз лице врз кое се води истрага, а кое лице влегло на територијата на замолената држава. Ако има потреба надзорот да го вршат офицери на замолената држава, тоа мора специјално да биде нагласено во барањето. Во посебно итни случаи кога се уште не било испратено барањето, а офицерите на државата – молител ја преминале границата и го продолжиле надзорот, за тоа веднаш треба да биде известена замолената држава и да се поднесе барањето. Доколку барањето не биде одобрено од страна на замолената држава, тогаш надзорот треба да престане во рок од 5 часа од преминувањето на границата од страна на офицерите. Постојат одредени услови и ограничувања во постапувањето на офицерите.

⁸²⁸ Оваа мерка може да ја користат и повеќе од две држави за еден ист случај, истовремено. Се користи во случај на сложени истраги, како и доколку во барем две држави веќе била поведена истрага за ист настан или настани за кои постои конекситет. Составот на тимот се договара sukcesивно од страна на државите. Тимот се воспоставува само во една од засегнатите држави, и тоа за однапред определено време.

⁸²⁹ При оваа мерка е дозволено и легитимирање на лица од страна на офицери кои се наоѓаат на територија на другата Договорна страна, а можно е и запирање на лица со употреба на сила, доколку лицата сакаат да ја избегнат контролата. При мешаните контроли важи јурисдикцијата на државата на чија територија моментно се наоѓа патролата, а при тоа, офицерите се должни да ги носат своите униформи и службено оружје. Употребата на оружје е единствено дозволена во случај на самоодбрана.

⁸³⁰ Станува збор за полициски заеднички центри за олеснување на размената на информации, а дел од задачите ќе им биде и подготовка и помош при предавањето на лица, согласно билатералните договори, склучени меѓу Договорните страни. Офицерите во овие центри исклучиво добиваат упатства и дисциплински мерки од нивните национални органи, а останатите подробности, како модалитетите на соработка, квантитетот на центрите, како и трошоците, Конвенцијата упатува да бидат регулирани со имплементациони билатерални договори.

Имајќи го предвид изнесеното, нашата држава во изминатиот период посвети големо внимание на процесот на склучување на билатерални имплементациони договори со своите соседи кои се воедно и Договорни страна на Конвенцијата, како и на практичната имплементација на овие договори. Во таа смисла, одржувањето на редовни состаноци помеѓу претставниците на граничните служби на национално, регионално и локално ниво, изведувањето на мешани патроли долж државната граница и соработката во заеднички контакт центри за полициска соработка, како форми на конкретна полициска соработка од доменот на Конвенцијата, како пракса што во изминативе години во перманентност ја реализираат полициските службеници на министерставата за внатрешни работи на Северна Македонија, Република Србија и Република Бугарија во голема мера придонесуваат за јакнење на сигурноста и безбедноста на државните граници, односно за спречување на сите видови на транснационалниот организиран криминал.⁸³²

Резултатите од потпишувањето на оваа Конвенција неколкукратно се апострофирани, издигнувајќи ја Конвенцијата на ранг на еден од најефикасните регионални инструменти.

„Како ниту една друга регионална иницијатива или организација, Конвенцијата за полициска соработка на земјите од ЈИЕ одеше напред и остваруваше вистински опиплива стратешка и оперативна соработка со резултати во сите земји кои се дел од оваа платформа. Така што можам со сигурност да заклучам дека оваа Конвенција одигра значајна улога во подигањето на свеста за потребата и можностите кои ги нуди автоматската размена на податоци во земјите од нашиот регион. Пристапот до Европските бази на податоци во областа на фалсификувани документи и специмени ќе биде од непроценлива важност и за Македонија и за земјите-членки на Европската Унија, првично поради можноста да се воспостави долгорочен одржлив систем со земјите од Западен Балкан и Молдавија за размена на информации во врска со фалсификувани и лажни патни исправи, а секако ќе се придонесе и кон зајакнување на капацитетите на македонската полиција во борбата против прекуграничниот криминал и новите методи и начини на фалсификување на патните исправи...“ (министер за внатрешни работи Оливер Спасовски, во своето обраќање на Конференцијата за безбедност и миграции – „промоција на партнерството и отпорноста“ во 2018 година).

На оваа Конференција беше потпишан и Договорот за автоматизирана размена на ДНК податоци, дактилоскопски податоци и податоци за регистрација на возила во рамки на Конвенцијата за полициска соработка помеѓу земјите од Југоисточна Европа, таканаречениот „мини-Прум“ за земјите од Западен Балкан и Молдавија.⁸³³

⁸³¹ За оваа мерка се бара претходно склучување на имплементационен билатерален договор меѓу државите потписнички. Мерката се состои во итноста кога веќе се врши гонење на лице кое било фатено во вршење на кривично дело, па ќе избега на територијата на друга држава – потписничка (Договорна страна), по што офицерите од државата каде е сторено делото и кои претходно започнале да го гонат сторителот, имаат овластувања да продолжат со гонењето на територијата на друга Договорна страна. Константно гонење се прекинува веднаш штом Договорната страна на чијашто територија се одвива, ќе го побара тоа, по што обврската за идентификување и апсење на ова лице преоѓа на офицерите на оваа држава. Останатите забрани/обврски се идентични како и при прекуграничниот надзор.

⁸³² Јанкуловска, Гордана (2015): „Современи методи во сузбивањето на транснационалниот економскофинансиски криминал“ – докторска дисертација – УКЛО, стр. 292-293.

⁸³³ Види Сајт на МВР <https://mvr.gov.mk/vest/7275> последен пристап 09.09.2019.

ГЛАВА 16: МЕЃУНАРОДНА СУДСКА СОРАБОТКА ВО КРИВИЧНИТЕ ПРЕДМЕТИ

1. Вовед во судската соработка во кривичните предмети

Во тековниот процес на пристапување кон ЕУ постојат 35 поглавја кои покриваат одделни делови од *acquis* на ЕУ.⁸³⁴ Во рамки на Поглавјето 24 – кое се однесува на политиките од областа на правдата, слободата и безбедноста – процесот на усогласување со правото на ЕУ ја наметнува потребата за воспоставување на законски гаранции, солидна правна рамка, документирани и континуирани резултати на институциите. Политиките на ЕУ во поглавјето 24 имаат за цел да ја одржат и дополнително да ја развиваат Унијата како област на слобода, безбедност и правда. Од државите-членки се очекува да бидат соодветно подготвени за правилно спроведување на рамка на заеднички правила која е во постојан раст, и тоа за прашања како што се: гранична контрола, визи, надворешна миграција, азил, полициска соработка, борба против организираниот криминал, борба против тероризам, соработка во областа на дрогата, царинска соработка и судска соработка во кривичното и граѓанското право.

Цел на ваквото усогласување е потребата за остварување на успешна правосудна соработка која ќе овозможи ефикасно и ефективно откривање, докажување и судско процесирање на кривичните предмети, особено во областа на транснационалниот организиран криминал. Правосудната соработка во кривичната материја, особено зависи од заемното признавање на судските одлуки, хармонизацијата на законодавството и остварувањето на институционалните претпоставки за успешна соработка. Битно е да се спомне дека ЕУ не инсистира на потполна унификација на законодавството во оваа област, туку на изнаоѓање механизми со кои ќе се овозможи непречена и континуирана соработка меѓу државите и нивните правосудни органи, и ќе се избегне судир на надлежности и заемно непризнавање на преземените дејствија и донесените одлуки.⁸³⁵

Во нашата држава се спроведуваат континуирани реформи кои овозможуваат ефективна примена на мерките и алатките на ЕУ во оваа област. Притоа, процесот на ратификација е спроведен скоро за сите релевантни меѓународни инструменти, конвенции и нивните дополнителни протоколи од областа на меѓународна соработка во кривичната материја донесени од страна на Советот на Европа, а на кои во голема мерка се темелат принципите на кои почиваат регулативите, одлуките и директивите на ЕУ. Постои солидна национална правна рамка која е ориентирана кон унапредување на соработката во полето на кривичните предмети,. Исто така, се остварува успешна меѓуинституционална соработка на органите на централно ниво со полициските и правосудните органи, како и казненопоправните установи. Постои и интензивна меѓународна соработка во полициската и правосудната сфера и се спроведуваат активности во соработка со ЕВРОПОЛ и Европрава.

⁸³⁴ За сите поглавја види на сајтот на Секретаријатот за европски прашања. <http://www.sep.gov.mk/content/?id=2499#.X31c1M1zaM8>

⁸³⁵ Види Бужаровска – Лажетиќ, Гордана (2013): ОЦЕНКА НА УСОГЛАСЕНОСТА НА МАКЕДОНСКИТЕ ПРАВНИ ПРОПИСИ СО ПРАВОТО НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА - Судската соработка во кривичните предмети и усогласеноста со правото на Европската Унија – сегашна состојба и идни чекори - краток аналитички извештај, Зенит, Министерство за правда и Konrad Adenauer Stiftung, стр. 4.

2. Тела кои ја овозможуваат судска соработка во кривичните предмети

Судска соработка во кривичната материја во ЕУ се заснова на принципот на меѓусебно признавање на пресудите и судските одлуки и подразбира хармонизација на законите и прописите на земјите-членки во одредени области. Во кривичната материја оваа соработка има изразена прекугранична димензија. Во таа смисла, Европскиот парламент и Советот преку донесување на директиви воспостават минимални правила во врска со: (а) користење на доказите меѓу земјите-членки; (б) правата на индивидуите во кривичната постапка; (в) правата на жртвите од кривични дела; (г) сите други специфични аспекти на кривичната постапка.⁸³⁶

2.1. Европска судска мрежа - European Judicial Network

Европската судска мрежа (во понатамошниот текст ЕЈН)⁸³⁷ е формирана со Joint Action 98/428 во 1998 година,⁸³⁸ со цел подобра координација на судската соработка во кривичните предмети. ЕЈН преставува мрежа од национални контакт точки кои ги снабдуваат судските органи на државите-членки со информации за барања за судска соработка и за помош во билатерални случаи кај кои е неопходна соработка, особено кога станува збор за случаите на борба против организираниот криминал.⁸³⁹ Врската помеѓу ЕЈН и Европска правда е повеќе од очигледна, но и двете тела функционираат засебно, соработувајќи непрекинато и безусловно. ЕЈН ја овозможува заемната правна помош во кривичните предмети во смисла на воспоставување на директни контакт точки помеѓу националните судски органи. За разлика од ЕЈН која оваа соработка ја овозможува во билатералните случаи, Европска правда, е формиран претежно, за да се справува со мултинационалните случаи.

Главната улога на контактните точки на ЕЈН, како „активни посредници“, е да ја олеснат судската соработка во кривичните прашања меѓу земјите-членки на ЕУ, особено во акциите за борба против форми на сериозен криминал. За таа цел, тие помагаат во воспоставување директни контакти меѓу надлежните органи и обезбедување правни и практични информации, потребни за подготовка на ефективно барање за судска соработка или за подобрување на судската соработка воопшто.

Секоја земја-членка има определено Национален дописник, кој има координативна улога. Во секоја земја-членка има и Дописник за алатки кој гарантира дека информациите на веб-страницата на ЕЈН се обезбедени и ажурирани, вклучувајќи ги и електронските алатки на ЕЈН.

ЕЈН има Секретаријат лоциран во Европска правда во Хаг, одговорен за администрацијата на ЕЈН. Секретаријатот на ЕЈН обезбедува функционирање и континуитет на мрежата.

⁸³⁶ Член 82 од TFEU.

⁸³⁷ Официјален веб-сајт на ЕЈН: http://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/EJN_Home.aspx, последен пристап на 14.05.2012 година.

⁸³⁸ Joint Action од 29 јуни 1998 година е усвоена од Советот врз основа на членот К.“ од Договорот за ЕУ, кој се однесува на формирањето на ЕЈН (98/428/JHA) OJ 1998, L-191/4, во понатамошниот текст како Одлука за формирање на ЕЈН 2008.

⁸³⁹ Член 4 од Одлуката за формирање на ЕЈН 2008.

Постојат две контактни точки од Северна Македонија до ЕЈН: една во канцеларијата на јавниот обвинител на Јавното обвинителство на РСМ и една во Одделот за меѓународна правна помош, назначена од Министерството за правда.⁸⁴⁰

За важноста и продуктивноста од соработката со ЕЈН зборува и фактот што оваа соработка е предвидена како посебна одредба во предлог ЗМСКМ, што не е случај со ЗМСКМ кој моментално е во сила. За прв пат во Република Северна Македонија со закон се предвидуваат и институционалните облици на меѓународна соработка наведени во глава 6 од овој нацрт закон. Детално е разработена соработката со EUROJUST каде имаме номинирано обвинител за врски, соработката со европската правосудна мрежа во кривичната материја ЕЈН, каде што веќе се номинирани и работат две контакт точки, органите за финансиски истраги и конфискација, оставен е и простор во иднина да се воведат и други институционални облици на меѓународна соработка, а за полесна координација предвидено е за сите номинации во меѓународните организации да биде известно Министерството за правда.. Предлог одредбата од чл. 113 гласи:

*Соработка со Европската правосудна мрежа во кривичната материја
(EUROPEAN JUDICIAL NETWORK IN CRIMINAL MATTERS - EЈN)*

Член 113

(1) Европската правосудна мрежа во кривичната материја (European Judicial Network in Criminal matters - EЈN) е мрежа на контакт лица на земјите-членки на ЕУ воспоставена со Заедничката одлука на Советот за основање на Европската правосудна мрежа од 29 јуни 1998 година, со цел подобрување на правосудна соработка во кривичната материја.

(2) Соработката со Европската правосудна мрежа има за цел подобрување на соработката на правосудните органи во кривичната материја.

(3) Министерот за правда определува лица за контакт со Европската правосудна мрежа од редот на вработените во министерството, судиите или јавните обвинители, по побарана номинација од надлежните правосудни органи, како и Национален координатор за Европската правосудна мрежа, којшто воедно е и лице за контакт и Кореспондент за технички прашања.

(4) Лицата за контакт со Европската правосудна мрежа ќе преземаат соодветни дејствија со цел да се олесни воспоставувањето директни контакти помеѓу домашните правосудни органи и надлежните правосудни органи на другите држави членки на ЕУ.

(5) Лицата за контакт со Европската правосудна мрежа ќе им обезбедат на домашните правосудни органи лице за контакт во државата од која се бара меѓународна соработка, а на правосудните органи во држави кои бараат меѓународна соработка од Република Северна Македонија ќе им обезбедат правни и практични информации неопходни за подготвување на ефективно барање за меѓународна соработка.

(6) Лицата за контакт со Европската правосудна мрежа ќе пружаат помош на домашни и странски правосудни тела на нивно барање кога е потребно да се утврди кое е надлежно домашно правосудно тело.

⁸⁴⁰ Види повеќе на Национални контакт точки во РСМ https://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/EЈN_InfoAbout.aspx?Id=435 (последен пристап на 10.06.2020).

(7) Националниот координатор освен задачите од став 4, 5 и 6 на овој член особено е одговорен за координација на барањата за информации и одговорите обезбедени од надлежните домашни правосудни органи и за воспоставување и одржување на контакти со Секретаријатот на Европската правосудна мрежа.

(8) Кореспондентот за технички прашања се грижи сите информации кои се поврзани со Република Северна Македонија да се обезбедени и постојано да се обновувани.

2.2. Европска правда

Европска правда е Агенција на Европската Унија за соработка во областа на кривичната правда, која е задолжена за координација на истраги за сериозен прекуграничен криминал во Европа и пошироко. Како центар на ЕУ за судска соработка, Европска правда обезбедува практична поддршка на националните власти преку промовирање на размена на информации, развој на стратегии за обвинителство, олеснување на употребата на алатки за судска соработка и спроведување заеднички активности. Заедно со земјите-членки и широка мрежа на меѓународни партнери,⁸⁴¹ Европска правда ја прави Европа побезбедно место за сите нејзини граѓани. Европска правда е центарот во кој националните правосудни органи се поврзуваат, тесно соработуваат и обезбедуваат солидно судско следење на еден предмет низ целиот внатрешен безбедносен синџир и тоа од самиот почеток на прекуграничната кривична истрага до конечната пресуда на суд.⁸⁴²

Основањето на Европска правда било поттикнато од повикот да се примени истиот модел за промоција на европската интеграција каков што има во сферата на полициската соработка во ЕУ – односно ЕВРОПОЛ. Во овој контекст, и самото именување на овој орган е по јасна аналогија со употребата на терминот ЕВРОПОЛ за Европската полициска соработка.⁸⁴³ Конституирањето на Европска правда⁸⁴⁴ следи веднаш по давањето на заклучоците од Европскиот совет на Тампере во 1999 година. Во текот на тој состанокот, шефовите на земјите-членки повикаа на создавање на специјална единица на обвинители или полициски службеници со еквивалентни надлежности, прераспределени на ниво на ЕУ. Ова требаше да одговори на потребата да се зајакне судската соработка во кривичните предмети, а со тоа, да се подобри борбата против сериозниот прекуграничен криминал. По овој состанок беше формирана експериментална единица „Про-Европска правда“ која започна со работа во март 2001 година. По позитивната оценка на работата на привремената единица во текот на 2001, Европска правда е формирана со Одлука 2002/187/ПВР на Советот⁸⁴⁵ како орган на Европската Унија со статус на правно лице за да ја стимулира и подобри координацијата и соработката меѓу надлежните судски органи на земјите-членки. Советот на Европската Унија по консултација на Европскиот парламент, ја изменува Одлуката 2002/187/ПВР со која е формирана Европска правда како орган на Европската Унија со Одлука 2009/426/ПВР на Советот од 16 декември 2008 за зајакнување на

⁸⁴¹ За партнерите на Европска правда види <https://www.eurojust.europa.eu/states-and-partners/eu-partners>

⁸⁴² Maylis Labayle; Hans G. Nilsson (2010). "The Role and organisation of Eurojust: added value for judicial cooperation in criminal matters".

⁸⁴³ Mitsilegas, V.: EU Criminal Law, OXFORD AND PORTLAND, OREGON 2009, стр. 187 – 202.

⁸⁴⁴ Официјален веб-сајт на Европска правда <http://www.eurojust.europa.eu/>

⁸⁴⁵ Сл. весник L 63, 6.3.2002, стр. 1.

Европавда и за изменување на Одлуката 2002/187/ПВР за воспоставување на Европавда со цел засилување на борбата против тежок криминал.⁸⁴⁶

Европавда има седиште во Хаг, Холандија, каде националните судски органи тесно соработуваат во борбата против сериозниот организиран прекуграничен криминал. Улогата на Европавда е да помогне Европа да стане побезбедно место преку координирање на работата на националните власти - од земјите-членки на ЕУ, како и со трети земји - во истрагата и гонењето на транснационалниот криминал.

Секоја земја-членка на ЕУ која учествува е национална членка на Европавда. Националните членки го формираат Колегиумот на Европавда, кој е одговорен за оперативната работа на Агенцијата. Колегиумот, пак, е поддржан од Администрацијата на Европавда, која вклучува, меѓу другите, аналитичари на случаи, правни советници и експерти за податоци.

Европавда разви кохезивна меѓународна мрежа што им овозможува на обвинителите низ Европската Унија пристап до повеќе од 50 јурисдикции низ целиот свет. Агенцијата потпиша договори за соработка со десетина држави кои не се членки на ЕУ, од кои неколку ги испратија обвинителите за врски во Европавда да работат на случаи со нивните колеги во Колегиумот.⁸⁴⁷ Европавда, исто така, тесно соработува со други агенции и партнери на ЕУ кои ги поддржуваат различните фази во синцирот на кривична правда, вклучително и тела за спроведување на законот, а кои ќе ги обработиме подолу во овој учебник.

Европавда е составена од по еден национален член од секоја земја-членка во согласност со нејзиниот правен систем, на пример, обвинител, судија или полициски службеник од еднаква надлежност. Од националниот член се бара да има свое редовно работно место во седиштето на Европавда. Секој национален член треба да има по еден заменик.

Секој случај е различен и бара индивидуален пристап. Затоа, Европавда нуди прилагодена оперативна поддршка во различни фази, почнувајќи од брз одговор до сложени форми на помош и координативни механизми, кои можат да се комбинираат според потребите за поддршка на големи операции.

2.2.1. Органи и мандат на Европавда

Организациската структура на Европавда се состои од Колегиум и Претседателство, Извршен одбор и Администрација, предводени од Административниот директор.⁸⁴⁸

Случаите кои се предмет на работа на Европавда често вклучуваат повеќе од еден вид криминал. Приоритетни типови на криминал се: тероризам, сајбер криминал, трговија со луѓе, трговија со дрога, кривични дела против финансиските интереси на ЕУ, криумчарење мигранти, еколошки криминал, перење на пари, мesteње и измама.

⁸⁴⁶ ОДЛУКА 2009/426/ЈНА НА СОВЕТОТ од 16 декември 2008 за зајакнување на Европавда и за изменување на Одлуката 2002/187 ЈНА за воспоставување на Европавда со цел засилување на борбата против тежок криминал.

⁸⁴⁷ Европавда има 27 земји членки на ЕУ и има потпишано договори за соработка и назначено офицери за врски во земји кои не се членки на Унијата, а тоа се: Грузија, Црна Гора, Северна Македонија, Норвешка, Србија, Украина, Швајцарија и САД. Сите земји кои се во мрежата на Европавда можете да ги видите на <https://www.eurojust.europa.eu/states-and-partners/member-states>

⁸⁴⁸ За сите овие тела види на <https://www.eurojust.europa.eu/about-us/organisation>

Европравда нуди прилагодена оперативна поддршка во текот на различните фази на прекуграничните кривични истраги, обезбедувајќи навремени одговори, услуга за координација на повик што работи 24 часа на ден, седум дена во неделата, врски до клучни колеги и помош при подготовка на барања за судска соработка, вклучително и официјални преводи.

Понатаму, Европравда работи на сложени форми на механизми за помош и координација, кои можат да се комбинираат според потребите за поддршка на големи операции. На пример, Агенцијата може: да координира паралелни истраги, да организираат состаноци за координација, вклучително и судски органи и засегнати органи надлежни за спроведување на законот; формирање и/или финансирање на заеднички истражни тимови (ЗИТ) во кои судските органи и органите на прогонот работат заедно на транснационални кривични истраги, засновани на правен договор помеѓу две или повеќе земји. Позната активност на Европравда е и планирањето на заеднички акциони денови, преку координативни центри во Европравда, за време на кои националните власти можат да апсат сторители, да разбиваат групи на организиран криминал и да запленаат средства.

Европравда помага во огромен опсег на истраги. Секој случај е различен и бара индивидуален пристап. Честопати, обвинителите мора веднаш да дејствуваат за да ги лоцираат и приведат осомничените. Во такви случаи, националните власти можат да се потпрат на уникатните алатки на Европравда, на пример, Европскиот налог за апсење (EAW), наредбата за замрзнување или собирањето докази со употреба на Европски налог за истрага (EIO) и сл.

За сложени кривични дела, истрагата се гради бавно и методички, со месеци, па дури и со години, и бара внимателно планирање, координација и дискусија, при што Европравда во овој дел игра координативна улога.

Четирите клучни средства за поддршка обезбедени од Европравда се: заеднички истражни тимови, алатки за судска соработка на ЕУ, координативни состаноци и центри за координација.

Во случаите поднесени пред Европравда или се вклучени две или повеќе земји-членки на ЕУ или земја-членка и земја што не е членка на ЕУ. Понекогаш случаите вклучуваат кривични дела извршени во една земја-членка кои имаат реперкусии надвор од нејзините граници. Европравда им нуди на земјите-членки огромно искуство и експертиза во судската соработка, вклучувајќи низа алатки за справување со проблеми како што се судир на надлежност, екстрадиција, допуштеност на докази и замрзнување и наплата на имотот. Бидејќи Европравда соработува со властите од сите земји-членки и разни трети земји, таа може брзо да одговори на барањата, понекогаш помагајќи да се реши случајот за неколку часа.

2.2.2. Инструменти за судска соработка кои го овозможува Европравда

Европравда ги поддржува националните власти во борбата против сериозниот прекуграничен криминал преку олеснување на употребата на инструменти за судска соработка. Овие инструменти овозможуваат, на пример, да се пренесат докази од една во друга земја или да се пренесе/предаде осомничен заради кривично гонење или извршување на казна затвор. Европскиот налог за апсење (EAW), Европскиот налог за истраги (EIO) и заедничките тимови за истрага (ЗИТ) се алатки од непроценливо значење во истрагите што опфаќаат две или повеќе земји.

Во овој дел од учебникот ќе ги елаборираме инструментите за судска соработка кои Европска правда ги користи, а се од особено значење и за нашата држава.

2.2.2.1. Улогата на Европска правда за помагање и овозможување на мерките на конфискација

Профитот е најчестата причина за транснационалниот организиран криминал. Криминалните групи имаат потреба од ресурси за да ги финансираат своите активности, додека криминалците често се движат и ги шират своите средства низ различни земји за да избегнат откривање. Оттука, трагањето, замрзнувањето на имотот, конфискацијата и лоцирањето на нелегално стекнатите средства е важен приоритет на националните власти во земјите-членки и претставува стратешки приоритет на Европската Унија во борбата против организираниот криминал.

Европска правда го олеснува процесот на враќање на средствата преку обезбедување правна и практична поддршка на судските органи во различните фази на наплата на средствата, помагајќи им на практичарите да решаваат прашања и да одговараат на прашања и преку олеснување на ефективна соработка и комуникација помеѓу вклучените држави.

Четири основни фази на наплата на средствата се:

1. Следење на средства - процес со кој надлежните органи ги испитуваат приходите генерирани од криминални активности и ја следат трагата на незаконски стекнатите приходи.
2. Замрзнувањето на средствата вклучува привремено задржување на имотот до конечна одлука за кривично дело, со што се спречува уништување, трансформација, пренесување или отстранување на имотот пред да се затвори случајот.
3. Конфискацијата на имот ги спречува криминалците да пристапат до имотот, кој трајно е одземен.
4. Враќање на криминалните средства, при што средствата или се враќаат во соодветната држава или се делат меѓу соодветните држави или се враќаат на жртвата.

Покрај ова, Европска правда обезбедува поддршка за сложени истраги, вклучително и формирање на заеднички истражни тимови и организација на „координирани денови на дејствување.“ Агенцијата исто така организира состаноци за координација помеѓу вклучените држави, вклучително и учесници во ЕУ и надвор од ЕУ.⁸⁴⁹ Во 2019 година, Европска правда го објави Извештајот на Европска правда за поврат на средства⁸⁵⁰.

⁸⁴⁹ За улогата на Европска правда во конфискацијата види на <https://www.eurojust.europa.eu/judicial-cooperation/eurojust-role-facilitating-application-judicial-cooperation-instruments/asset-recovery>

⁸⁵⁰ Види Report on Eurojust's Casework in Asset Recovery, Европска правда, 2019. Извештајот првенствено се заснова на анализа на случаи кои се однесуваат на прашања за враќање на средствата регистрирани во Европска правда и е дополнет со ставови изразени за време на посветени дискусии со националните контакт точки на Европска правда. Дава преглед на главните правни и практични проблеми со кои се соочува Европска правда во своите предмети за наплата на средствата. Понатаму, детално ја опишува поддршката што ја дава Европска правда во различните фази од процесот на наплата на средствата, главните користени инструменти и алатки за судска соработка и идентификуваните најдобри практики.

2.2.2.2. Улогата на Европавда при разрешување на судир на јурисдикција

Во последниве години, зголемувањето на европскиот прекуграничен криминал доведе до зголемен број случаи во кои повеќе земји-членки имаат надлежност да гонат и да ги водат овие постапки. Паралелните постапки, каде што истрагите за истото дело се одвиваат во две или повеќе земји-членки, можат да бидат корисни во поефикасна борба против криминалот. Меѓутоа, во одредени ситуации, паралелните истраги на случаите во одделни јурисдикции може да го компромитира резултатот од истрагите, што на крајот резултира во она што е познато како повреда на принципот *ne bis in idem*. Во такви ситуации, мора да се донесе одлука за тоа која држава е подобро поставена или има подобра позиција за успешно да води истрага, обвинување и конечно да донесе пресуда за тој случај.

Како дел од својата мисија да ја олесни судската соработка, Европавда често им помага на националните власти во области како што се судир на надлежност и трансфер на кривични постапки. Европавда помага во олеснување на прелиминарните контакти и консултации меѓу надлежните органи, координирање на нивните активности, охрабрување и забрзување на размената на информации и советување за тоа која надлежност е подобро поставена за гонење во најдобар интерес на правдата. За оваа цел, Европавда објави пакет упатства за да им помогне на националните власти да утврдат која јурисдикција е подобро поставена за гонење.⁸⁵¹

Конфликтот на надлежност може да произлезе од паралелни истраги без никаква координација помеѓу вклучените национални органи на различните земји-членки. Општо, решението во вакви случаи ќе вклучува соодветни надлежни органи да се согласат да ги концентрираат постапките (или делови од нив) во единствена јурисдикција, на пример преку трансфер на постапката во договорената држава.

Но освен „позитивен“ судир на надлежност, може да постои и т.н. „негативен“ судир на надлежност и тоа во ситуации во кои ниту една вклучена земја-членка не е надлежна или не е во позиција да гони. Негативните судири на јурисдикција се случуваат многу поретко, отколку „позитивните“ но затоа пак се решаваат многу покомплексно.

Кога ќе се појави судир на надлежност, директна и рана консултација меѓу вклучените органи е од суштинско значење за да се постигне договор помеѓу различните страни. Сепак, може да се бара воведување на надворешна, независна страна за да се постигне овој консензус. Рамковната одлука на Советот за спречување и решавање на судири за вршење на надлежност во кривична постапка⁸⁵² го признава капацитетот на Европавда да ги поддржува националните власти во решавањето судири на надлежност и се залага за упатување на потенцијално спротивставени страни кога властите не биле во можност да постигнат договор.

Во повеќето случаи во кои е вклучена Европавда, јурисдикциските прашања се решаваат со единствена интервенција на националните органи на земјите-членки вклучени во случајот. Како и да е, Регулативата на Европавда му овозможува и на Колеџот на Европавда да интервенира во случаи кога две или повеќе национални

⁸⁵¹ Види GUIDELINES FOR DECIDING ‘WHICH JURISDICTION SHOULD PROSECUTE?’, Европавда, 2016. Достапна на следниот линк https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/Publications/Reports/2016_Jurisdiction-Guidelines_EN.pdf

⁸⁵² Council Framework Decision 2009/948/JHA of 30 November 2009 on prevention and settlement of conflicts of exercise of jurisdiction in criminal proceedings *OJ L 328, 15.12.2009, p. 42–47.*

членки не можат да се договорот за тоа како да се реши конфликтот и да издаде необврзувачко мислење за тоа која држава треба да ја спроведува својата јурисдикција земајќи го во предвид најдобриот интерес во конкретниот случај.

2.2.2.3. Улогата на Европавда при примена на Европскиот налог за апсење

Клучна улога во примената на EAW има Агенцијата, како дел од мисијата на Европавда за зајакнување на судската соработка, поддржувајќи ја употребата на стотици EAW од страна на националните власти. Европавда го подобрува меѓусебното разбирање на правните системи на земјите-членки ги стимулира и олеснува консултациите меѓу судските органи и ги координира и им обезбедува на националните власти релевантни правни информации и преводи.

Експертизата на Европавда помага да се спречат или решат проблемите со идентификување на најдобрите практики со нудење решенија, со што се забрзува извршувањето на EAW. Европавда помага да се решат предизвиците, неизвесностите и споровите во врска со примената на EAW и процесот на EAW.

Покрај тоа, Европавда може да обезбеди необврзувачки совет во врска со EAW (член 16 Рамковна одлука за EAW), вклучително и преку Упатствата на Европавда за одлучување за конкурентни барања за предавање и екстрадиција.⁸⁵³ Овие упатства се флексибилна алатка за насочување и потсетување на надлежните органи на факторите што можат да ги земат предвид при одлучување кое барање да се изврши прво.

Понатаму, Европавда мора да биде информирана во случаи кога земја-членка (во исклучителни околности) не може да ги запази временските ограничувања (член 17, Рамковна одлука за EAW).

Заедничките предизвици што произлегуваат од процесот на EAW и кои бараат поддршка од Европавда вклучуваат:

- прашања во врска со обемот и соодветноста на EAW како најсоодветен судски инструмент;
- прашања за пропорционална употреба на EAW;
- потреба од појаснувања и дополнителни информации;
- прашања поврзани со преводите;
- нецелосни или контрадикторни EAW или EAW кои содржат несовпаѓања;
- непризнавање или одбивање на EAW од страна на органите за извршување; на пример, врз основа на наводите за повреда на основните права поради затворски услови или должината на притворот;
- прашања во врска со постапката на предавање за осомничени криминалци, вклучително и одложувања во извршувањето на EAW и кршење на временските ограничувања;

⁸⁵³ Види ги Guidelines for deciding on competing requests for surrender and extradition - Revised 2019, достапни на https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/Publications/Reports/2019-10_Guidelines-competing-extradition-surrender-EAW_EN.pdf

- прашања што произлегуваат од преносот на EAW, вклучително и варијации во националните временски ограничувања за пренос на EAW по апсење на бараното лице.

Со анализа на случаите и дискутирање на проблемите и предизвиците, Европска правда воспостави база на знаење што овозможува:

- да се разјаснат законските барања и за издавањето и за извршувањето;
- да се дадат совети пред изготвувањето на EAW;
- известување за извршување на непочитување на временските ограничувања;
- да се воспостават линии на комуникација помеѓу националните власти и
- брза размена на информации помеѓу националните власти.

Овде само ќе апострофираме дека Европскиот налог за апсење како забрзан облик на предавање без екстрадиција е неприменлив сè додека Северна Македонија не стане земја-членка на ЕУ. Сепак, постои целосна усогласеност на националното законодавство во делот на можноста за примена на скратена постапка за екстрадиција. Имено, во Законот за меѓународна соработка во кривичната материја е регулирана постапката за екстрадиција на поедноставен начин.⁸⁵⁴

2.2.2.4. Улогата на Европска правда во примена на Европски налог/наредба за истрага

Европскиот налог за истрага е судска одлука издадена или потврдена од судскиот орган во една земја на ЕУ за да има истражни мерки за собирање или употреба на докази во кривични предмети во друга земја на ЕУ. Важи низ цела ЕУ, но не се применува во Данска и Ирска. Европскиот налог за истрага се заснова на меѓусебно признавање, што значи дека органот за извршување, во принцип, е должен да го признае и обезбеди извршувањето на барањето на другата земја.

Европскиот налог за истрага е основан со Директивата 2014/41/EU на Европскиот парламент и на Советот од 3 април 2014 година во врска со Европскиот налог за истраги во кривични прашања.⁸⁵⁵ Директивата создава единствена сеопфатна рамка за добивање докази (со исклучок на ЗИТ). Истражните мерки вклучуваат, на пример, сослушување на сведоци, телефонски прислушувања, тајни истраги и информации за банкарско работење.

По неговото официјално стапување во сила во мај 2017 година, Европскиот налог за истрага им овозможи на судските органи поедноставна и побрза алтернатива на традиционалните инструменти за барање докази. Особено, инструментот им обезбедува на практичарите единствена стандардна форма за добивање докази. Истакнува строги рокови и утврдува ограничени можности за одбивање од страна на државата извршител.

⁸⁵⁴ За повеќе види Бужаровска – Лажетик, Гордана (2013): ОЦЕНКА НА УСОГЛАСЕНОСТА НА МАКЕДОНСКИТЕ ПРАВНИ ПРОПИСИ СО ПРАВОТО НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА - Судската соработка во кривичните предмети и усогласеноста со правото на Европската Унија – сегашна состојба и идни чекори - краток аналитички извештај, Зенит, Министерство за правда и Konrad Adenauer Stiftung, стр. 3.

⁸⁵⁵ [Directive 2014/41/EU of the European Parliament and of the Council of 3 April 2014 regarding the European Investigation Order in criminal matters](#)

Европавда им дава поддршка и совети на националните власти во текот на целата постапка на Европскиот налог за истрага, од нацрт до фазата на извршување.

Повратните информации за употребата на Европскиот налог за истрага од неговото воведување сугерираат дека според судските практичари генерално сметаат дека Европскиот налог за истрага е вреден инструмент. Како и да е, голем број практичари изразија потреба за водство и поддршка за извлекување на целосните придобивки од инструментот. Ова е од причини што, користењето на Европскиот налог за истрага бара солидно познавање на националните казнено правни системи, брз пристап до вистинските контакти и прагматичен и флексибилен пристап.

Европавда им дава поддршка и совети на националните власти во сите фази на Европскиот налог за истрага и тоа поддршка од Европавда на судскиот орган на земјата-членка што го издава и подготвува Европскиот налог за истрага, во однос на формата и содржината на истиот, во негов пренос до компетентниот судскиот орган на земјата-членка извршител и подобрување на комуникацијата помеѓу судските органи на земјите-членки што ги издаваат и извршуваат; и во надминувањето на правните и/или практичните тешкотии.

Во однос на потенцијалните прашања што произлегуваат од извршувањето на Европскиот налог за истрага, Европавда има улога на мост за да ја олесни комуникацијата помеѓу вклучените судски органи. Таквите прашања вклучуваат најчесто дилеми околу обемот и соодветноста на Европскиот налог за истрага, непризнавање или одбивање на Европскиот налог за истрага од страна на државата извршител, потребата за навремено вклучување и интервенција во случај на итност и примена на специфични истражни мерки, вклучително, на пример, следење на телекомуникациите и собирање финансиски информации од банките.

2.2.2.5. Улогата на Европавда во Заеднички истражни тимови

Заеднички истражен тим (ЗИТ) е една од најнапредните алатки што се користат во меѓународната соработка во кривични предмети, што опфаќа правен договор меѓу надлежните органи на две или повеќе држави со цел спроведување на кривични истраги. Составени од обвинители и органи за спроведување на законот, како и судии, ЗИТ се формираат за определен период, обично помеѓу 12 и 24 месеци, колку што е потребно за да се постигнат успешни заклучоци за истрагите.

Обезбедувањето оперативна, правна и финансиска поддршка на ЗИТ е клучен дел од мисијата на Европавда, заедно со овозможување пристап до експертизата на Мрежата на ЗИТ, мрежа на релевантни национални експерти, кои ја охрабруваат и промовираат најдобрата практика во користењето на ЗИТ. Европавда е домаќин на состаноците на Секретаријатот на мрежата на ЗИТ,⁸⁵⁶ кој ги поддржува и стимулира активностите на мрежата на ЗИТ. Од 2005 година, Агенцијата ги поддржа националните власти во поставувањето и управувањето со ЗИТ и обезбеди финансирање од 2009 година, истовремено преземајќи водечка улога во промовирање на ЗИТ и развој на свеста и разбирањето околу оваа алатка и нејзината употреба.

Во комплексни и временски чувствителни прекугранични истраги, брзината и ефикасноста се од суштинско значење. Меѓутоа, во многу случаи, оперативните потреби на инволвираните власти не можат да се остварат со традиционалните канали на заемна правна помош. Директната соработка и комуникација меѓу властите

⁸⁵⁶ Види [Council Document 11037/05](#), the Network of National Experts on Joint Investigation Teams.

е најефикасен метод за справување со зголемената софистицираност на организираните криминални активности. ЗИТ им нуди на националните власти во различни држави флексибилна рамка што е релативно брза и лесна за утврдување и им овозможува на соодветните органи да учествуваат во истрагата на заемно корисен начин.

Откако ќе се формира ЗИТ, партнерите можат директно да разменуваат информации и докази, да соработуваат и заеднички да извршуваат операции. Понатаму, ЗИТ дозволуваат практичарите да бидат присутни за време на истражните мерки на територијата на државата партнер и затоа поефикасно да ги споделуваат своите технички вештини и човечки ресурси. Директните контакти и комуникација им овозможуваат на членовите на ЗИТ да градат лични односи и доверба, што доведува до побрза и поефикасна соработка.

Финансиската поддршка дадена од Европавда и / или други агенции на ЕУ за ЗИТ е уште една важна придобивка за националните власти, намалувајќи го влијанието врз националните буџети на трошоците направени како резултат на транснационалната димензија на прекуграничната соработка.

Како што беше докажано со предметите на Европавда, додадената вредност на ЗИТ резултираше со тоа алатката постепено да се вметнува во стратегиите на обвинителствата на земјите-членки. Во 2019 година, Европавда поддржа 270 ЗИТ, вклучително и 103 кои беа основани во текот на 2019 година и 167 кои беа во тек од претходните години, што претставува пораст од 214% во споредба со 2015 година.⁸⁵⁷

Иако ЗИТ сè уште претежно се користат во билатерални случаи, предметите на Европавда и проценки на случаите покажуваат дека алатката успешно ги поддржува истрагите со мултинационална димензија, со значителен број ЗИТ кои вклучуваат повеќе од две држави. Во последниве години, вклученоста на Европавда во ЗИТ доведе до успешни резултати во огромен број на најразлични случаи, вклучително и приоритетни области за криминал, дефинирани од Советот на Европската Унија, како што се тероризам, компјутерски криминал, криумчарење мигранти, трговија со дрога и трговија со луѓе. Вклучените криминални организации се типично подвижни, со цели кои честопати се движат преку границите со брзина која бара вклучените власти да бидат исто толку агилни кога следат и градат случаи против осомничени.

ЗИТ се сè повеќе признати од практичарите од земјите-членки на ЕУ како вредна опција за судска соработка со држави што не се членки на ЕУ. Додека работата на ваквите ЗИТ може да претставува предизвик или да отстапува од вообичаената практика на ЕУ, алатката е доволно флексибилна за да овозможи практични прилагодувања и сепак да функционира ефикасно. Навистина, како што растеше искуството за користење на механизмот, бројот на нововоставени ЗИТ кои вклучуваат трети држави поддржани од Европавда значително се зголеми, од 3 во 2016 година на 20 во 2019 година. Третиот извештај за проценка на ЗИТ вклучува поглавје посветено на искуството на Европавда во ЗИТ со трети држави.

Во оваа сфера се забележува особен напредок во реформирањето на нашето законодавство, преку новите одредби за институционална соработка со Европавда во предлог-законот за меѓународна соработка во кривичната материја. Република

⁸⁵⁷ За повеќе види на <https://www.eurojust.europa.eu/judicial-cooperation/eurojust-role-facilitating-judicial-cooperation-instruments/joint-investigation-teams>

Северна Македонија добива институционална поддршка и помош во формирањето на заедничките истражни тимови и преку ЕВРОПОЛ и Европска правда.⁸⁵⁸

2.2.2.6. Улогата на Европска правда во Европскиот информативен систем за кривична евиденција (ECRIS)

Во поглавјето за ECRIS веќе ја објаснивме суштината од потребата на ваков систем за кривична евиденција, кој треба да придонесе кон изрекување на фер определена казна, скроена по мерка на сторителот на неговото дело, но и на неговото криминално минато.⁸⁵⁹ Судиите во земјите-членки на ЕУ се исправени пред предизвикот, секогаш кога треба да определат и да одмерат казна да ги земат предвид претходните осудувања изречени против исто лице за други кривични дела во други земји-членки, без оглед на националноста на засегнатото лице. Оваа обврска се однесува на одлуките донесени во фазата на претходна постапка, на самото судење и за време на извршувањето на пресудата.

Ова е од причини што не е во интерес на правдата, во кривичната постапка, судот да определи казна против сторител заснована и одмерена исклучиво на податоците наведени во националниот регистар на таа земја, без да се земат предвид пресудите изречени во други земји-членки. Ова создава, меѓу другото, ризик на прекршителите да им бидат изречени помали казни поради тоа што судијата ја има на увид нивната нецелосна поранешна осудуваност, или истите да избегаат од осуда со преселување во друга земја на ЕУ.

ECRIS, оперативен од април 2012 година, ги поврзува националните бази на податоци за казнено досие од сите земји-членки, за да се обезбеди размена на информации за поранешни осудувањата на начин што ја максимизира брзината, униформноста и компатибилноста. Базата на податоци им овозможува на судиите и обвинителите пристап до сеопфатни информации за криминалната историја на засегнатите лица, вклучувајќи детали за државата (ите) на ЕУ во која лицето е претходно осудено. Понатаму, ECRIS ја отстранува можноста сторителите да избегаат од осуда со движење помеѓу различните земји на Европската Унија.. Тоа им овозможува на органите за кривична евиденција на земјите-членки да добијат информации за претходните осудувања на државјани на ЕУ, поточно од земјата-членка од каде е лицето.

Европска правда исто така беше вклучена во дискусиите за воспоставување на базата на податоци ECRIS-TCN за да се олесни размената, во рамките на Европската Унија, на информации за криминалните досиеја на државјани на трети земји осудени во Европската Унија. Откако ќе се развие, Европска правда ќе има директен пристап до базата на податоци ECRIS-TCN за свои сопствени предмети и ќе служи како точка за контакт за трети земји и меѓународни организации во врска со ова прашање. Ова значи дека покрај судиите и обвинителите на земјите-членки, Европска правда, како и

⁸⁵⁸ За повеќе види ги Рамковна одлука на Советот 2002/465/ЈНА од 13 јуни 2002 година за заеднички истражни тимови (2002, ОЈ L 162/1), Препорака на Советот од 8 мај 2003 за модел на договор за создавање на заеднички истражни тимови (2003, ОЈ С 121/01), Резолуција на Советот од 26 февруари 2010 за модел на договор за создавање на заеднички истражни тимови (2010, ОЈ С 70/01).

⁸⁵⁹ Види ги Рамковна одлука на Советот 2009/315/ЈНА од 26 февруари 2009 година за организацијата и содржината на размена на информации меѓу државите-членки содржани во криминално досие (2009, ОЈ L 93/23) и Одлука на Советот 2009/316/ЈНА од 6 април 2009 година за основање на Европски информативен систем на криминални досиеја (ECRIS) врз основа на примена на членот 11 од Рамковната одлука 2009/315/ЈНА (2009, ОЈ L 93/33).

ЕВРОПОЛ и идното европско јавно обвинителство (ЕППО), ќе имаат директен пристап до базата на податоци ECRIS-TCN заради исполнување на своите задачи. Покрај тоа, Европска правда ќе биде Контакт точка за трети земји и меѓународни организации во врска со базата на податоци и нејзината употреба.⁸⁶⁰

2.2.2.7. Улогата на Европска правда во овозможувањето на примената на специјални истражни мерки

Интернационализацијата и зголемената софистицираност на криминалот бараат примена на мерки кои се специфични, медицински кажано „инванзивни“ во однос на основните човекови права. Во оваа смисла, надлежните органи во земјите-членки можат да користат специјални истражни мерки за откривање на кривични дела и истрага и апсење на осомничени лица.

Додека техниките како што се следење на телекомуникациите, тајниот надзор и тајните операции се широко признати како прекугранични истражни мерки во земјите-членки на Европската Унија, земјите може да имаат различни законски услови за користење на овие мерки. На пример, принципот на пропорционалност и дозволеното времетраење на употребата може да се разликуваат, во кој случај вклучувањето на независен координатор, како што е „Европска правда“, може да помогне да се обезбеди примена на мерките на соодветен и конзистентен начин. Ова значи дека и употребната вредност на доказите кои се собрани со примената на посебните истражни мерки, ќе биде неспорна, бидејќи истите биле спроведени во согласност со националното законодавство на сите земји членки на чија територија биле применети.

2.2.2.8. Улогата на Европска правда при контролирани испораки

Контролираната испорака дозволува превоз на нелегални или сомнителни пратки да влегуваат, преминуваат или излегуваат од територијата на една или повеќе земји-членки. Овие испораки се вршат со знаење, и под надзор на надлежните органи на вклучените држави, за да се продолжи истрагата за кривичното дело и да се идентификуваат потенцијалните осомничени, односно да се открие целата мрежа и сите инволвирани лица.

Во случај на транснационална трговија со дрога, на пример, контролираната испорака им овозможува на органите на прогонот да следат и да собираат докази за последователна дистрибуција од страна на организирана криминална група и се во можност подобро да ги утврдат специфичните улоги што ги играат различни членови на злосторничкото здружение (кој е поттикнувач, помагач, соизвршител и сл.).

Примената на контролирана испорака како истражен метод може да биде особено сложена во прекуграничните истраги каде што се преземаат активности за координација од страна на властите во повеќе различни држави. Во рамките на својот мандат Европска правда овозможува судска соработка во истраги и гонења, за да ги предвиди и реши проблемите што произлегуваат од контролираните испораки.

⁸⁶⁰ За повеќе види на <https://www.eurojust.europa.eu/judicial-cooperation/eurojust-role-facilitating-judicial-cooperation-instruments/criminal-records>

Органите на прогон може да наидат на проблеми и пречки при примена на контролирана испорака како посебна истражна мерка за време на истрагите. Особено во случаите на трговија со луѓе и криумчарење мигранти, постои ризик дека користењето на надзор за следење на потенцијалните криминални активности, наместо апсењето на осомничените во најраната можна фаза, може да ја доведе во опасност безбедноста на жртвите. Исто така, органите на прогон можат да наидат на практични проблеми кога користат контролирана испорака, како што се недоволни ресурси и различни правни режими при распоредување тајни службеници. Исто така како проблем се јавува надминувањето на законските комплексности, почнувајќи од допуштеноста на добиените докази до потешкотиите во добивањето на овластувањето потребно за одземање на средства или поставување уреди за надзор во возилата.

Европска правда ги поддржува судските органи да ги надминат правните пречки поврзани со употребата на контролирани испораки. Покрај тоа, Европска правда им нуди на националните власти разни форми на практична и логистичка поддршка, за да овозможат успешна употреба на контролирани испораки, вклучително и:

- олеснување на договорот за овластување и извршување на прекугранична контролирана испорака преку комуникација помеѓу релевантните национални членки;
- помагање при идентификување на надлежните органи надвор од земјата-членка што ја започнува истрагата;
- организирање координативни состаноци и центри за координација со вклучените органи;
- координирање и забрзување на извршувањето на барањата за меѓународно правна помош за контролирани испораки;
- посредување во комуникацијата помеѓу вклучените земји и овозможување превод на документи;
- помагање на властите на земјите-членки да ги идентификуваат и контактираат нивните еквиваленти во трети држави;
- овозможување навремена размена на информации и документи и
- ефикасно комуницирање со службениците за врски на ЕВРОПОЛ за да помогнат во извршувањето на контролираните испораки.

2.2.2.9. Европска правда и новиот механизам за Дигитална кривична правда

Европска правда прва го предложи концептот на дигитална кривична правда до Советот на Европската Унија во декември 2018 година.⁸⁶¹ Иницијативата има за цел создавање дигитална платформа ширум ЕУ за да им се овозможи на Европска правда и пошироката европска судска заедница брзо и ефикасно да комуницираат и разменуваат критични информации и докази за време на кривични истраги. Европска правда ја поддржа Европската комисија на студија за проценка на одржливоста и

⁸⁶¹ Види European Council meeting (18 October 2018), EUCO 13/18, <https://www.consilium.europa.eu/media/36775/18-euco-final-conclusions-en.pdf>

потенцијалното спроведување на платформата за дигитална кривична правда ширум ЕУ. Студијата е завршена во јуни 2020 година.⁸⁶²

Дигитализацијата длабоко влијае на полето на кривичната правда, дејствувајќи и како катализатор на прекугранична криминална активност и како ефективна алатка за борба против организираниот криминал.⁸⁶³ Во последниве години, Европската Унија презеде чекори за модернизирање на информациските системи што ги користат надлежните органи во соодветните земји-членки, за подобро овозможување на прекугранична соработка во кривични случаи. Особено, органите за спроведување на законот на ЕУ, вклучувајќи ги ЕВРОПОЛ, еу-ЛИСА и Фронтекс, се опремени со најсовремени дигитални алатки за собирање и споделување информации и можат да разменуваат и обработуваат оперативни податоци во структурирани, шифрирани, целосно автоматизиран и интероперабилен начин. Покрај подобрувањето на комуникацијата и размената на податоци, платформата за дигитална кривична правда ширум ЕУ ќе им овозможи на судските органи да дејствуваат брзо и одлучно за време на истражните дејства кои се особено итни, на пример, со брзо издавање и одговор на барања за заемна правна помош (МПП) и други правни инструменти.

За разлика од претходно кажаното, судските органи во земјите-членки, како и Европска правда и другите агенции на Правда и внатршни работи, честопати немаат соодветни алатки за справување со сериозниот прекуграничен криминал и зајакнување на соработката меѓу вклучените власти. Кај Европска правда, ваквите ограничувања ги забавуваат напорите за обезбедување на помош што ја бараат националните власти во прекуграничните истраги.

Во декември 2018 година, Европска правда му презентираше концепт на Советот на Европската Унија⁸⁶⁴ во кој се истакнува потребата за стандардизиран сет на дигитални алатки за поддршка на ефикасна интеракција и судска соработка во рамките на Европската Унија. Овие алатки ќе ги вклучат најновите информатички технологии во сигурна и безбедна централизирана ИТ инфраструктура, позната како дигитална кривична правда (DCJ). Во јули 2019 година, Генералниот директорат за правда и потрошувачи на Европската комисија, со поддршка на Европска правда и други засегнати страни, иницираше студија за понатамошно дискутирање, развој и имплементација на концептот за дигитална кривична правда. Поточно, студијата има за цел подобро да ги презентира потребите на судската заедница што работи на прекугранични кривични случаи и да процени како овие потреби можат да бидат задоволени со предложените технолошки решенија. По идентификувањето на потребите на судските органи (преку активности за собирање податоци со земјите-членки) и состанокот на експертската група од 13/14 јануари 2020 година, идентификувани се и определени одреден број решенија за решавање на тековните потреби во доменот на прекугранична судска соработка:

- Основање на дигитален канал за комуникација што овозможува размена на пораки, информации и докази по електронски пат преку границите на безбеден начин;

⁸⁶² Види ја студијата Cross-border Digital Criminal Justice Final Report, June – 2020 издадена од Европската комисија.

⁸⁶³ Види Cross-border Digital Criminal Justice First Newsletter, September-October 2019, издаден од Европска правда и ЕК, достапен на https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/Projects/DigitalJustice/2019-10_Digital-Criminal-Justice-Newsletter_Issue1_EN.pdf

⁸⁶⁴ Види Eurojust's paper: Towards Digital Criminal Justice in the EU, 14345/18, 15 November 2018, <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14345-2018-INIT/en/pdf>

- Со оваа комуникациска алатка да се овозможи безбедна електронска размена на барања за судска соработка и формулари на заемно признавање / заемна правна помош, информации, пораки и докази;
- Редизајнираниот систем за управување со случаи Европавда да овозможи негово правилно функционирање и да се осигури дека одговара на потребите на неговите корисници;
- Да претставува платформа за соработка на ЗИТ за поставување, планирање и координација на операциите на ЗИТ, овозможувајќи лесна комуникација, како и електронско споделување на големи количини на информации и докази помеѓу партнерите на ЗИТ;
- Да овозможи размена на податоци помеѓу агенциите на Правда и внатрешни работи и телата на ЕУ надлежни во областа на судската соработка (Европавда, ЕВРОПОЛ, Фронтекс, Европски јавен Обвинител и ОЛАФ);
- Да овозможи вкрстена проверка на судските случаи за да може да се бараат информации поврзани со случаи и да се идентификуваат врските помеѓу случаите што се испитуваат во други земји-членки или агенции и тела на ЕУ;
- Да овозможи решение за датотеки кои ги надминуваат ограничените големини на прилози во серверите за пошта и да овозможи размена на големи количини на информации по електронски пат.

2.2.3. Европавда и заштитата на лични податоци

Работата на ЕВРОПРАВДА вклучува *собирање, обработка и размена на личните податоци*. Како и во случајот на ЕВРОПОЛ, заштитата на личните податоци е предвидено во самата Одлука за ЕВРОПРАВДА⁸⁶⁵ и со Правила за постапување за обработка и заштита на лични податоци во ЕВРОПРАВДА.⁸⁶⁶ Во серијата на одредбите содржани во нив се уредуваат прашања како што се обработка на податоци,⁸⁶⁷ пристапот до личните податоци, корекција и бришење на личните податоци како нивно чување. Како и во случајот на ЕВРОПОЛ, и во Одлуката за формирање на ЕВРОПРАВДА се повикува на воспоставување на Заедничкото надзорно тело чија задача е да ги следи активностите во однос на обработката на личните податоци.

Европавда може, во согласност со реалните потреби за реализација на своите цели и секако во рамки на својата надлежност да обработува лични податоци, со употреба на автоматски средства или преку структурирани рачни досиеа. Притоа Европавда мора да ги преземе сите потребни мерки за гаранција на нивоата на

⁸⁶⁵ ОДЛУКА 2002/187/ЈНА НА СОВЕТОТ од 28 февруари 2002 година со која го формира ЕВРОПРАВДА со цел зајакнување на борбата против сериозниот криминал, (2002/187/ЈНА), објавена на 6.3.2003 година во Службен весник на Европските Заедници, во понатамошниот текст како ОДЛУКА 2002/187ЈНА на Советот.

⁸⁶⁶ Правила за постапување за обработка и заштита на лични податоци во ЕВРОПРАВДА, (Текстот е усвоен едногласно од страна на Колегиумот на ЕВРОПРАВДА за време на состанокот од 21 октомври 2004 и е одобрен од страна на Советот на 24 февруари 2005) - (2005/Ц 68/01) стр. 1, во понатамошниот текст како Правила за постапување за обработка и заштита на лични податоци во ЕВРОПРАВДА.

⁸⁶⁷ Членови од 14 до 25 од ОДЛУКА 2002/187/ЈНА НА СОВЕТОТ.

заштита на личните податоци во согласност со принципите на Конвенцијата од 28 јануари 1981 година на Советот на Европа и нејзините последователни измени, таму каде истите се на сила во земјите членки. Обработката на податоците треба да биде законита и фер што значи дека личните податоци може да бидат прибирани и натаму обработувани во рамки на активностите поврзани со случаи, доколку обработката е неопходна за вршење на задачите на Европавда во зајакнување на борбата против тешки кривични дела.⁸⁶⁸

Личните податоци кои се процесираат преку Европавда мора да бидат адекватни, релевантни и не преобемни во однос на целта на обработувањето, точни и валидни, земајќи ги предвид информациите обезбедени од страна на надлежните органи на земјата-членка или другите партнери. Лични податоци од страна на Европавда мора да се обработуваат праведно и законски. Секако дека заради правилна обработка, но и безбедност на личните податоци, Европавда мора да дефинира и забрани кои се однесуваат обработувањето на лични податоци.

ЕВРОПРАВДА во Правилата ги поставува и **основните принципи** на кои ќе се заснова нејзината работа во однос на личните податоци. Во таа смисла ЕВРОПРАВДА ќе постапува целосно, почитувајќи ги основните човекови права и слободи на поединците, особено правото на приватност во однос на обработката на личните податоци, без разлика на нивната националност или живеалиште. Понатаму тука се особено важни да ги напоменеме принципите на законитост и фер постапување, пропорционалност и нужност на обработка⁸⁶⁹ гарантирајќи дека ЕВРОПРАВДА ќе обработува само лични податоци кои се неопходни, соодветни, релевантни и во мерка соодветна со целите за кои податоците се прибираат и обработуваат. Податоците кои ќе се обработуваат ќе бидат неопходни и притоа, доколку постои можност ќе се користат псевдоними или истите ќе се анонимизираат.

ЕВРОПРАВДА е овластена да ги обработува личните податоци за одредени лица кои според националното законодавство на земјите членки, се *осомничени*⁸⁷⁰ дека сториле или учествувале во кривично дело, или пак се осудени за кривично дело за кое е надлежна ЕВРОПРАВДА.

Во таа смисла ЕВРОПРАВДА може да ги обработува следните лични податоци:

- презиме, моминско презиме, дадено име и било каков надимак или прифатени имиња;
- датум и место на раѓање;
- националност;
- пол;
- место на живеење, професија и адреса на засегнатото лице;

⁸⁶⁸ Член 14 од Правила за постапување за обработка и заштита на лични податоци во Европавда, (2005/Ц 68/01).

⁸⁶⁹ Член 5 од Правила за постапување за обработка и заштита на лични податоци во ЕВРОПРАВДА.

⁸⁷⁰ Во Одлуката за основање на ЕВРОПРАВДА, изменета со Одлуката со која се проширува нејзиниот мандат, најосетлива е измената според која ЕВРОПРАВДА може да внесува лични податоци не само за лица за кои се води истрага или се субјекти на обвинение, туку и за лица кои се осомничени за кривично дело. За ова види повеќе во Boehm, F.: Information sharing and Data protection in the area of freedom, security and justice, str. 217, de Frías, A., Samuel, K. White N.: Counter-Terrorism: International Law and Practice, Oxford University Press, Jan 19, 2012, стр. 966-970; и член 15 од ОДЛУКА 2002/187/ЈНА НА СОВЕТОТ, изменет со ОДЛУКА 2009/426/ЈНА НА СОВЕТОТ.

- број на социјално осигурување, возачка дозвола, податоци за лична карта и патната исправа;
- информации кои се однесуваат на правни лица доколку вклучуваат информации кои се однесуваат на идентификувани или лица кои може да се идентификуваат кои се предмет на судска истрага и обвинение;
- банкарски сметки и сметки со други финансиски институции;
- опис и природа на наводните престапи, датум на кои истите биле направени, криминална категорија на престапите и напредокот на истрагите;
- фактите кои укажуваат на меѓународното продолжување на случајот; детали кои се однесуваат на наводно членство во криминална организација;
- телефонски броеви, електронски пошти и податоците кои се наведени во член 2 (2) (а) од Директивата 2006/24/EЗ од 15 март 2006 година, за задржување на податоци кои се генерирани или кои се обработуваат во врска со обезбедувањето на јавно достапни електронски комуникациски услуги или на јавни комуникациски мрежи;
- датум на регистрација на возилото;
- ДНК профили кои се основани од некодирани дел од ДНК, фотографии и отпечатоци од прсти.

Предвидено е и внесување на лични податоци за сведоци и жртви на кривични дела, но во овие случаи опсегот на лични податоци кои ќе се внесат не смее да биде како за претходно набројаните. Според горенаведеното во ЕВРОПРАВДА за обвинетите лица и за лица за кои се води истрага, а сега и за осомничените, можат да бидат внесени и до 30 лични податоци, што е непотребно и прекумерно кога се работи за сведоци или жртви.⁸⁷¹

ЕВРОПРАВДА треба да се осигура дека личните податоци се точни и ажурирани. Доколку ЕВРОПРАВДА дојде до сознанија дека податоците се неточни или променети, тогаш треба да пристапи кон нивно бришење или корегирање.

Во однос на размена на информации со земјите-членки и меѓу националните членови, во првичната Одлука е наведено дека надлежните органи на земјите-членки ги разменуваат со ЕВРОПРАВДА сите потребни информации за извршување на нејзините задачи.⁸⁷² Националните власти не се обврзани во одреден случај да обезбедат информации, доколку со тоа:

- (а) наштетуваат на суштинските национални безбедносни интереси, или
- (б) ја загрозуваат безбедноста на поединците.

⁸⁷¹ Така при обработката на податоци за лица кои во согласност со националната легислатива на засегнатите земји-членки, се сметаат за сведоци или жртви, тогаш ЕВРОПРАВДА може да ги обработува само следните податоци: презиме, моминско презиме, дадено име и било каков надимак или прифатени имиња; датум и место на раѓање; националност; пол; место на живеење, професија и адреса на засегнатото лице; опис и природа на наводните престапи, датум на кои истите биле направени, криминална категорија на престапите и напредокот на истрагите.

⁸⁷² Види повеќе во Boehm, F.: Information Sharing and Data Protection in the Area of Freedom, Security and Justice: Towards Harmonised Data Protection Principles for Information Exchange at EU-Level, Springer, Nov 6, 2011, стр. 229.

Секако дека последново е логична последица на самоодбраната на секоја земја-членка. Националната безбедност на земјата-членка е пред секој друг интрес. Но што доколку државата која нема да обезбеди лични податоци за свој државјанин, поради тоа што доколку тоа го стори сериозно може да им наштети на националните безбедносни интреси, со тоа ја загрозува безбедноста на друга земја членка или на целата Унија. Кој и чиј интерес ќе надвлее во овој случај? Кога зборуваме за поедначниот интрес на субјектот на личните податоци, наспроти националниот, безмалку инстантно, се определуваме за националниот интерес. Но што ако треба да се одлучи за националната безбедност на една држава наспроти безбедноста на друга држава или Унијата? Во секој случај, личните податоци мора да бидат обработени за специфични и добро дефинирани законити и легитимни цели. Личните податоци не смеат да бидат користени за никаква друга цел, освен превенција, истрага, откривање и гонење на тешки кривични дела.

За правилна обработка на личните податоци ЕВРОПРАВДА има воспоставено **систем за управување со случаи** составен од привремени работни досиеја и индекс.⁸⁷³ Овој систем е наменет за поддршка на управување и координација на истраги и обвиненија за кои ЕВРОПРАВДА обезбедува помош, особено со препраќање на информации, за олеснување на пристапот до информации за тековните истраги и обвиненија и за олеснување на следењето на законитоста и усогласеноста со одредбите во врска со обработката на лични податоци.

Како што кажавме индексот и привремените работни досиеја претставуваат дел од системот за управување со случаи.

Системот за управување со случаи автоматски ќе назначи референтен број (идентификатор) на секое новоотворено привремено работно досие. ЕВРОПРАВДА воспоставува автоматизиран систем за управување со случаи кој им дозволува на Националните членови да ги чуваат личните податоци кои ги обработуваат во привремени работни досиеја ограничени или да дозволат пристап до податоците или дел од податоците на Националниот член(ови) вклучени во случаите поврзани со досието. Системот за управување со случаи ќе дозволи дефинирање на деловите од личните и неличните податоци до кои Националниот член сака да им се дозволи пристап на другите Национални членови, помошник или овластените членови на персоналот кои се вклучени во обработката на случајот, како и да изберат делови од информациите кои сакаат да ги вклучат во индексот, притоа обезбедувајќи дека најмалку следниве податоци се вклучени во индексот: референци до привремените работни досиеја; типот на кривично дело; земјите членки, меѓународните организации и тела и/или властите на вклучени трети земји; вклученост на Европската комисија или тела и ентитети на ЕУ; цели и статус на случајот (отворен/затворен). Кога Националниот член обезбедува пристап до привремено работно досие или негов дел на еден или повеќе вклучени Национални член(ови), системот за управување со случаи ќе обезбеди пристап до соодветните делови од досието на овластените корисници, но без право за промена на податоците внесени од страна на

⁸⁷³ Индексот содржи упатувања на привремени работни досиеја кои се обработуваат во рамките на ЕВРОПРАВДА. Привременото работно досие се основа од страна на засегнатиот национален член за секој случај поединечно. Националниот член е одговорен за управување со привремените работни досиеја кои тој ги основал. Националниот член кој основал привремено работно досие одлучува од случај до случај, дали да ограничи или да даде пристап до привременото работно досие или на делови од него, каде што е потребно.

оригиналниот автор. Овластените корисници, може да додаваат релеватни податоци на новите делови на привременото работно досие.⁸⁷⁴

Овластен пристап до личните податоци имаат само националните членови, нивните заменици и нивните помошници, националните кореспонденти на ЕВРОПРАВДА, националниот известувач на ЕВРОПРАВДА за тероризам, националниот известувач за Европската судска мрежа и три други лица за контакт на Европската судска мрежа, националните членови или контактните точки или членови на Мрежата за заеднички истражни тимови и на мрежите, споменати подолу, под услов да се поврзани со системот за управување со случаи.

Пристапот, пак, до системот за управување со случаи на *национално* ниво е дозволен на следниве лица: националните кореспонденти на ЕВРОПРАВДА; националниот известувач на ЕВРОПРАВДА за тероризам; национален известувач за Европската судска мрежа и три други лица за контакт на Европската судска мрежа; националните членови или контактните точки или членови на Мрежата за заеднички истражни тимови.⁸⁷⁵ Овие лица може да имаат само пристап до: (а) индексот, освен ако националниот член кој одлучува да ги воведат податоците во индексот, јасно го одбива ваквиот пристап; (б) привремени работни досиеја основани или управувани од страна на националниот член на нивната земја-членка; (в) привремени работни досиеја основани или управувани од страна на национални членови на други земји-членки и за кои националниот член на нивните земји-членки има добиено пристап, освен ако националниот член кој основа или управува со привремено работно досие јасно го одбива таквиот пристап.

Временски рамки, пак за складирање на лични податоци од страна на ЕВРОПРАВДА се ограничени само на онолку време, колку што е потребно за постигнување на неговите цели. Личните податоци кои биле обработени од страна на ЕВРОПРАВДА нема да бидат складирани подолго од датумот на кој обвинението се води, датумот на кој лицето е ослободено, а одлуката станала конечна, три години по датумот на кој судската одлука на последната од земјите-членки засегнати од истрагата или обвиненијата станала конечна, датумот на кој ЕВРОПРАВДА и

⁸⁷⁴ Исто така, податоците содржани во индексот може да бидат читани од сите овластени корисници на системот, но можат да бидат менувани само од оригиналниот автор. Службеникот за заштита на податоци автоматски ќе биде известуван од овој систем за создавање на секое ново работно досие што содржи лични податоци, особено за исклучителните случаи во кои има внесување на чувствителни податоци. Системот за управување со случаите ќе ги обележи овие податоци на начин преку кој ќе се потсети личноста која ги вовела податоците во системот за обврската да ги чува овие податоци за ограничен временски период. Кога таквите податоци се однесуваат на сведоци или жртви, системот нема да ја сними оваа информација, освен кога е донесена документирана одлука од страна на барем два национални членови. Ако пак чувствителните информации се однесуваат на сведок или жртва, системот ќе го извести Службеникот за заштита на лични податоци и нема да ја сними оваа информација, освен кога е донесена документирана одлука од страна на Колегиумот. Види Gutwirth, S., Pouillet, Y., De Hert, P.: Data Protection in a Profiled world, op.cit. стр. 200-204.

⁸⁷⁵ Пристапот може да биде одобрен и на мрежите кои се воспоставени со Одлука на Советот 2002/494/ПВР од 13 јуни 2002 година, за создавање на Европската мрежа на контактни точки во однос на лицата кои се одговорни за геноцид, злосторства против човештвото и воени злосторства, Одлука на Советот 2007/845/ПВР од 6 декември 2007 година, за соработката меѓу службите за наплата за активата на земјите-членки на полето на откривање и идентификација на приносите од, или другиот имот што е во врска со криминалот и со одлука на Советот 2008/852/ПВР од 24 октомври 2008 година, за контактната-точка на мрежата против корупцијата. Услов е овие лица да бидат поврзани со системот за управување со случаи.

засегнатите земји-членки заедички воспостават или се договорот дека не е повеќе потребно ЕВРОПРАВДА да ги координира истрагите и обвиненијата.⁸⁷⁶

2.2.3.1. Безбедност и мониторинг на заштитата на податоците во Европавда

Едни од најважните одредби кои се однесуваат на личните податоци секако се одредбите врзани за безбедноста на податоците. ЕВРОПРАВДА и секоја земја-членка, доколку е засегната од пренесените податоци од страна на ЕВРОПРАВДА, што се однесува до обработката на личните податоци, ќе ги заштити личните податоци од несакано или незаконито уништување, несакана загуба или неовластено откривање, измена или пристап или било каква друга неовластена форма на обработка. Правилата на постапување содржат *технички мерки* и *организациски алатки* потребни за имплементација на правилата на ЕВРОПРАВДА во однос на безбедноста на податоците и тоа особено мерки дизајнирани за:

(а) *одбивање на неовластени лица да имаат пристап до опремата за обработка на податоци која се користи за обработка на лични податоци;*

(б) *спречување на неовластено читање, копирање или отстранување на медиуми на податоците;*

(в) *спречување на неовластен придонес на податоци и неовластена инспекција, модификација или бришење на складирани лични податоци;*

(г) *спречување на употреба на автоматски системи за обработка на податоци од страна на неовластени лица кои користат опрема за комуникација на податоците;*

(д) *овозможување на лицата овластени за употреба на автоматски системи за обработка на податоци да имаат пристап само до податоци кои се во рамки на нивното овластување за пристап;*

(ѓ) *овозможување можност да се потврди и воспостави до кои тела личните податоци се пренесени кога истите се искомуницирани;*

(е) *спречување на неовластено читање, копирање, модификација или бришење на личните податоци за време на преносот на личните податоци или за време на транспортот на медиуми на податоците.*⁸⁷⁷

ЕВРОПРАВДА мора да ги обезбеди сите неопходни технички мерки и организациони облици за заштита на личните податоци од случајно или незаконско уништување, случајно или незаконско откривање, промена, пристап или било која незаконска форма на обработка, затоа што ова е од суштествена важност, како за

⁸⁷⁶ Придржувањето кон периодите одредени за складирање, константно ќе се ревидира преку потребната автоматска обработка. Во секој случај, ревидирањето на потребата за складирање на податоци ќе се одвива на секој три години по нивното внесување. Кога постои досие кое содржи неавтоматизирани или неструктурирани податоци, откако крајниот рок за складирање на последниот дел од автоматските податоци од досието ќе заврши, сите документи во досието ќе се вратат на органот кој истите ги обезбедил и ќе бидат уништени било какви копии. Системот за управување со случаи, особено ќе обезбеди ревизија на потребата да се чуваат податоците во привремените работни досиеја секои три години по нивното внесување. Таквата ревизија мора да биде соодветно заведена во системот, вклучувајќи ги мотивите за донесената одлука, Службеникот за заштита на податоци ќе биде автоматски известен за резултатите од ревизијата. Види Gutwirth, S., Pouillet, Y., De Hert, P.: Data Protection in a Profiled world, op.cit. стр. 204-207.

⁸⁷⁷ Член 22 од ОДЛУКА 2002/187/ЈНА НА СОВЕТОТ.

субјектите на податоците, така и за ЕВРОПРАВДА, а најмногу за безбедноста на Унијата. Последиците од неовластениот пристап или несоодветна безбедност на податоците во системот може да имаат катастрофални резултати кои би биле погубни и за фундаменталните права и за националната безбедност. Шансите за секој безбедносен пропуст треба да бидат елиминирани. Особено треба да се обезбеди само овластени лица да имаат пристап до податоците.⁸⁷⁸

Освен ова предвидена е и можност за ревизија. Во таа смисла ЕВРОПРАВДА предвидува технички мерки за *пристап и траги за ревизија*. Системот за управување со случаи особено ќе обезбеди чување на досие за пренос и примање на податоците. Ова досие ќе обезбеди можност за потврдување и утврдување до кои тела се пренесени личните податоци и кои лични податоци се внесени во автоматскиот систем за обработка на податоци, како и кога и од кого се внесени податоците. Службеникот за заштита на податоци ќе ги ревидира овие досиеја редовно, со цел да биде во можност да им помогне на Националните членови и Колегиумот во однос на било какви прашања поврзани со заштита на податоците и ќе ги направи сите потребни испитувања во случаи на нередовности.

Мониторирањето на заштитата на личните податоци во ЕВРОПРАВДА е организирано на двоен начин – внатрешно и надворешно. Надворешното е од страна на Заедничкото надзорно тело, а внатрешното од страна на Службеникот за заштита на податоци. Нивната надлежност е да ја следат законитоста и почитувањето на одредбите за заштита при обработката на личните податоци кои се применуваат за ЕВРОПРАВДА.

2.2.4. Соработка на Европавда и Северна Македонија

Како што веќе истакнавме Европавда е тело на ЕУ кое не е овластено да истражува и гони кривични дела, туку е задолжено за справување со судската соработка во обезбедување на меѓународна правна помош во кривични предмети, преку координирање на истрагите и обвиненијата и стимулирање и унапредување на соработката помеѓу надлежните органи за борба против криминалот на државите-членки на ЕУ и на државите со кои Европавда има склучено договори за соработка, како што е примерот со нашата држава.

Мојата главна задача како обвинител за врски во Европавда е, во случаите во кои е побарана помош од Европавда, да ја олеснам комуникацијата и воспоставувањето на контакти на јавните обвинители од Република Македонија со јавните обвинители од земјите од кои е побарана меѓународна правна помош или кои побарале меѓународна правна помош од Република Македонија, и да помогнам за успешна реализација на тие барања. (Обвинител Ленче Ристоска, Обвинител за врски со Европавда од РСМ).

Во текот на 2008 година нашата држава ги започна преговорите со Европавда со цел склучување на Договор за соработка. Притоа, во текот на преговорите беше оценето дека една од главните претпоставки за склучување на овој договор е

⁸⁷⁸ За таа цел ЕВРОПРАВДА има подготвено темелна безбедносна политика во согласност со член 22 ст. 2 од Одлуката за ЕВРОПРАВДА и со Правила за постапување. Оваа политика вклучува правила за класификација на документи, проверка на персоналот кој работи за ЕВРОПРАВДА и мерките кои се превземаат во случај на прекршување на безбедноста. Види член 7 од Правила за постапување за обработка и заштита на лични податоци во ЕВРОПРАВДА.

воспоставување на адекватен систем на заштита на личните податоци во Македонија во органите со посебни овластувања, согласно закон, што резултираше со донесување на Законот за изменување и дополнување на Законот за заштита на личните податоци и бришење на делот содржан во Законот за ратификација на Конвенцијата за заштита на физичките лица во поглед на автоматската обработка на личните податоци, а кој се однесува на тоа дека оваа Конвенција нема да се применува при водење на кривична постапка.⁸⁷⁹ Тргувајќи од потребата за изнаоѓање на соодветниот баланс меѓу легитимната обработка на личните податоци при преземањето мерки и активности во борбата против тероризмот и организиранiot криминал и заштитата на приватноста на поединците, регулирањето на заштитата на личните податоци е од огромно значење и за остварувањето на соработка со Европска правда. Притоа, за да се премине кон оперативна соработка со Европска правда потребно беше претходно да биде воспоставен адекватен систем за заштита на личните податоци во областа на правосудството.

По завршување на овие процеси на 28 ноември 2008 година беше потпишан Договорот за соработка помеѓу Република Македонија и Европска правда.⁸⁸⁰ Иако официјално соработката на нашата држава со Европска правда започнува во 2009 година, Република Северна Македонија за првпат номинираше јавен обвинител за врски во Европска правда во 2018 година. Тоа е причината поради која бројот на новоотворени предмети во кои е вклучена Република Северна Македонија е во пораст. Така, за разлика од 2017 година, кога биле отворени само 4 нови предмети, во 2018 година, бројот на новоотворени предмети е 11, додека пак во 2019 година, бројот на новоотворени предмети е 23.⁸⁸¹

Особено е важно што потребата за размена на лични податоци помеѓу Европска правда и јавните обвинителства може да се спроведе единствено, доколку се применуваат основните правила во меѓународната размена на податоци, а тоа се доставените податоци да се проверени, да е одредена нивната точност или веродостојност, да се ажурирани, како и да постои правен основ за нивната размена.

2.2.4.1. Начин на соработка помеѓу Северна Македонија и Европска правда (Обвинител за врски)

Обвинителите за врски кои доаѓаат од земји надвор од ЕУ, се испратени во Европска правда врз основа на меѓународниот договор со соодветната земја. Тие работат рамо до рамо со своите колеги од земјите-членки за да обезбедат поддршка во прекуграничните истраги што ја вклучуваат нивната земја. Во интерес на олеснување на судската соработка помеѓу Европска правда и третата земја, Обвинителите за врски имаат пристап до оперативните алатки и капацитети на Европска правда, вклучително и употреба на канцелариски простор и безбедни телекомуникациски услуги.

Мандатот и времетраењето на секое назначување или именување на Обвинителите за врски го одредува националната власт на третите земји. Осум трети земји ги испратија своите Официри за врски во Европска правда: Грузија, Црна Гора,

⁸⁷⁹ *м-р Поповска Марјана, инспектор за заштита на личните податоци во Дирекција за заштита на личните податоци.*

⁸⁸⁰ Договор за соработка помеѓу Република Македонија и Европска правда објавен во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 51 од 2009 година.

⁸⁸¹ Види во Годишниот извештај за функционирањето на канцеларијата за врски на Република Северна Македонија во Европска правда за 2019 година.

Северна Македонија, Норвешка, Србија, Швајцарија, Украина и Соединетите Американски Држави.

Предуслов за да биде побарана и обезбедена помош од Европавда е постоење на активно барање за меѓународна правна помош упатено од надлежниот обвинител кој го води предметот во матичната држава до најмалку една земја членка на ЕУ, или земја со која Европавда има склучено договор за соработка. Механизмите преку кои се обезбедува бараната помош, а кои им стојат на располагање на обвинителите за врски во Европавда, се различни, започнувајќи од воспоставување на директен контакт помеѓу надлежните органи од инволвираните држави, олеснување на комуникацијата и извршувањето на барањата за меѓународна правна помош, па сè до организација на координативни состаноци и обезбедување на помош при формирање на заеднички истражни тимови.

Координативните состаноци се состаноци на јавни обвинители од различни држави кои работат на еден ист случај кој ги засега нивните држави, и на кои тие вообичаено се договараат за сите идни активности неопходни за истрагата, изнаоѓаат решенија за правните пречки и практичните проблеми со кои може да се соочат надлежните органи при обезбедувањето на меѓународната правна помош и слично.⁸⁸² На ваков координативен состанок може да биде договорен и ден на акција, кога паралелно во засегнатите држави во ист ден ќе бидат преземани однапред договорени и координирани активности, како на пример, претреси, лишувања од слобода, испитувања на лица и слично. Во борбата против сериозниот организиран прекуграничен криминал голема улога игра и помошта која Европавда ја обезбедува при формирање на заеднички истражни тимови. Во практиката токму заедничките истражни тимови се покажале како клучни во разбивање на меѓународни криминални групи.⁸⁸³

⁸⁸² Интервју за Дојче Веле со Ленче Ристовска, Обвинител за врска со Европавда.

⁸⁸³ Во новиот предлог ЗМСКМ се предвидени две засебни одредби за соработката со Европавда (чл. 11 и 112 од нацрт-законот). Во овие одредби е определена надлежноста, назначувањето и мандатот на Обвинителот за врски и лицето за контакт со Европавда од РСМ, сеопфатот на соработката со Европавда. Јавен обвинител согласно законодавството на Република Северна Македонија и за време на извршување на својата должност има дипломатски статус со сите придружни права и обврски.

ГЛАВА 17: ЕВРОПСКИ ЈАВЕН ОБВИНИТЕЛ

1. Конституирање на Европскиот јавен обвинител

Секоја година, прекугранична измама со даноци предизвикува проценета штета од 50 милијарди евра на буџетите на земјите-членки ЕУ. И во 2017 година, земјите-членки пријавија финасиски измами од околу 500 милиони евра. Овие дела честопати остануваат недоволно истражени и процесуирани на национално ниво поради недостаток на информации или алатки на органите за спроведување на законот или поради недоволно давање приоритет на заштитата на финансиските интереси на ЕУ од земјите-членки. Прекугранично, исто така е тешко овие случаи да се истражат, бидејќи истите „страдаат“ од празнините во судската соработка. Сериозната измама и случаите на корупција честопати завршуваат неистражени или за истите нема обвинение, што пак создава чувство на неказниност и влијае во понатамошно „поттикнување“ на можни сторители, да се впуштат во овој тип на криминал, знаејќи дека нема да бидат фатени.

Во моментов, само националните власти можат да истражат и да гонат кривично дело измама против буџетот на ЕУ. Но, нивните овластувања застануваат на националните граници. Постоечките тела на ЕУ, како што се Европска правда, ЕВРОПОЛ и ОЛАФ ги немаат потребни овластувања за спроведување на кривични истраги и гонења, туку истите се јавуваат само во улога на фасцилијатори на истрагите.

Токму од овие причини, со години или поконкретно, повеќе од две децени се зборува за формирањето на Европскиот јавен обвинител. Целиот процес на конституирање на овој орган беше проследен со многу скептицизам од многу земји-членки, најмногу овде ќе ја издвоиме Велика Британија пред Брегзит. Велика Британија пред Брегзит постојано беше против формирањето на ЕЈО изразувајќи ја својата голема скептичност, со постојаното оправдување дека некои вообразени чекори преставуваат упад во внатрешните работи на земјите-членки.

Еден од главните предизвици кој оди во прилог на конституирањето на ЕЈО е фактот што границите помеѓу државите исчезнаа за криминалците, а правните системи останаа да функционираат исклучиво на национално ниво. Историски гледано првите активности на идејата за ЕЈО се уште од 1989 година кога Судот на правдата зазема став дека земјите-членки имаат обврска за заштита на финансиските интереси на Унијата исто како што ги заштитуваат сопствените интереси. Уште при првите зачетоци на идејата за ЕЈО⁸⁸⁴, е утврдено дека овој орган, доколку се конституира, ќе ги штити финансиските интереси на Унијата. Меѓутоа официјално, ЕЈО е орган кој детално за прв пат ќе биде уреден со т.н. *Corpus Juris*⁸⁸⁵.

⁸⁸⁴ Предлог за негово настанување е даден и од страна на Комисијата, на меѓувладината конференција во декември 2000 година во Ница, при што во предлогот стои да се конституира ЕЈО во Договорот за ЕУ, а со тоа и во нејзиното примарно законодавство. (чл. 280 а), а потоа и во Зелената книга за казненорправна заштита на финансиските интереси на ЕУ, која Комисијата ја има објавено во декември 2001 год., за ова поопширно види во: Kure, Irena: Zascita financnih interesov Evropske Unija in soudelezba Slovenija, magisterski trud – Univerzитета v Ljubljani, 2004 година, стр. 98.

⁸⁸⁵ Во април 1997 година се одржа семинар во градот Сан Себестијан, Шпанија, на кој се дискутирало за „Кривичната заштита на финансиските интереси на Унијата“ (*Corpus Juris*). Иако овој семинар се третираше како состанок на неформална група сепак основните темели на СЈ се поставени токму тогаш. *Corpus Juris* е предлог за „европски“ казни норми, односно еден вид увод во казненото право на ЕУ. Целта на овој документ е да ја најде најоптимална солуција за ефикасна заштита на Европскиот буџет и финансиските интереси на Унијата, поради што тој е наречен ембрион на Европското кривично право. Тој преставува еден вид мини кодекс во којшто има норми и од материјалното и од процесното казнено право. Во *Corpus Juris* се вградени традиционалните принципи на легалитет, контрадикторност, принципот на вина, принципот на сразмерност како и принципот на судење пред независен и

ЕЈО е предвиден и во член 86 од Лисабонскиот договор со кој се даде официјална легислативна основа за неговото формирање.⁸⁸⁶

Како концепт, беше утврдено дека Европското јавно обвинителство ќе биде независно и децентрализирано обвинителство на Европската Унија, со надлежност да истражува, гони и да обвинува за кривичните дела против финансиските интереси на ЕУ односно против буџетот на ЕУ, како што се измама, корупција или сериозна прекугранична измама со ДДВ. Регулативата за основање на Европско јавно обвинителство е донесена на 12 октомври 2017 година и стапи на сила на 20 ноември 2017 година. Во оваа фаза, учествуваат 22 земји на ЕУ.⁸⁸⁷

Во моментот се формира Европското јавно обвинителство, со цел да стане оперативно на крајот на 2020 година.⁸⁸⁸ Европското јавно обвинителство ќе има свое седиште во Луксембург.

Европското јавно обвинителство ќе работи како единствена канцеларија за сите 22 земји-учеснички и потписнички на Регулативата за негово основање и ќе ги комбинира европските и националните напори за спроведување на законот во унифициран, беспрекорен и ефикасен пристап. Европското јавно обвинителство ќе се гради на две нивоа: централно и национално. Централното ниво ќе го сочинуваат Европскиот главен обвинител, неговите двајца заменици, 22 европски обвинители (по еден член од секоја земја потписничка на Регулативата за основање на ЕЈО), од кои двајца како заменици за европски главен обвинител и административен директор. Децентрализираното ниво ќе се состои од европски делегирани обвинители кои ќе бидат лоцирани во земјите-учеснички на ЕУ. Централното ниво ќе ги надгледува истрагите и гонењата спроведени на национално ниво. Делегираните европски обвинители ќе ги спроведуваат истрагите и гонењето во нивната земја на ЕУ.

Правата на осомничените и обвинетите лица ќе бидат загарантирани со сеопфатни процедурални заштитни мерки засновани врз постојното законодавство на ЕУ и на национално ниво. Европското јавно обвинителство ќе осигури дека со неговите активности се почитуваат правата загарантирани со Повелбата за основните права на ЕУ, вклучително и правото на фер судење и правото на одбрана.

непристрасен суд. Помеѓу другото, Corpus Juris предлага и воведување на ЕЈО. Според овој предлог, ЕЈО: хиерархиски би се наоѓал над националните јавни обвинители кои ќе треба нему да му асистираат и да му одговараат, Види Jager, Matijaz: Corpus Juris – Uvod v poenotenje kaznenskega prava v EU? Ljubljana: Pravna Praksa, 1999, стр. 7 и за ова подетално види во Torquil Dick-Erikson и Christopher Mowbray: "Corpus Juris" And The Threat To British Common Law Rights (Democracy Movement, Richmond & Twickenham Branch) http://www.silentmajority.co.uk/eurorealist/corpus_juris.html последен пат отворена на 30.09.2016 година.

⁸⁸⁶ Член 86 од Лисабонскиот договор: *Со цел да се спречат кривичните дела против финансиските интереси на Унијата, Советот, во согласност со посебните правила усвоени за специјалната законодавна процедура, може да основа Канцеларија на Европски јавен обвинител од Европска правда. Советот мора да ја донесе одлуката едногласно по добивањето на согласноста од Европскиот парламент.*

⁸⁸⁷ Австрија, Белгија, Бугарија, Хрватска, Кипар, Чешка, Естонија, Финска, Франција, Германија, Грција, Италија, Летонија, Литванија, Луксембург, Малта, Холандија, Португалија, Романија, Словенија, Словачка и Шпанија.

⁸⁸⁸ Советот на Европската Унија именува 22 обвинители на Канцеларијата на европскиот јавен обвинител, кои заедно со шефицата на Канцеларијата – главниот ЈО – Лаура Ковеси (специјалната ЈО од Романија) се задолжени за истраги, гонење и приведување пред правдата на лицата кои сториле кривични дела против буџетот на ЕУ. Од 22 обвинители, 14 имаат мандат од шест години, а останатите три години и немаат право на реизбор. Именуваните обвинители на 28.09.2020 дадоа заклетва за својата работа пред Судот на правдата на ЕУ. (види на https://ec.europa.eu/info/news/european-chief-prosecutor-and-22-european-prosecutors-take-oath-court-justice-european-union-2020-sep-28_en)

Процедуралните акти на Европското јавно обвинителство ќе бидат предмет на судска ревизија од страна на националните судови.

Од 6 јули 2019 година, земјите-членки треба да ја имаат имплементирано Директива (ЕУ) 2017/1371 за борба против измама на финансиските интереси на Унијата, во нивните национални закони. Директивата не само што е суштински инструмент за усогласување на кривичното право на земјите-членки во областа на кривичните дела против буџетот на Унијата, туку, исто така, ги поставува темелите на идното европско јавно обвинителство.

2. Мандат на Европскиот јавен обвинител

Главната задача на ЕЈО ќе биде борба против кривични дела со кои се повредуваат финансиските интереси на ЕУ. Тој ќе добие надлежност да ја води истрагата, да ги гони и да ги изведе пред лицето на правдата прекршителите на финансиските интереси на Унијата од измами кои нанесуваат големи штети на нејзиниот буџет. Тој, исто така, ќе биде одговорен за водење на истрагата за овие кривични дела, при што истрагата ќе ја спроведува со помош на ЕВРОПОЛ.

Во фокусот на мандатот на ЕЈО ќе биде измамата и други кривични дела што го засегаат финансискиот интерес на ЕУ (т.н. „ПИФ“ престапи, како што е дефинирано со Директива (ЕУ) 2017/1371), а тоа се:

- измама во врска со расходите и приходите, измама во врска со ДДВ на територија на две или повеќе земји-членки во вредност од најмалку 10 милиони евра), перење пари и средства добиени од измама на буџетот на ЕУ, активна и пасивна корупција или малверзации што влијаат на финансиските интереси на ЕУ и учество во криминална организација, доколку во фокусот на нејзините активности е да изврши кривични дела против Буџетот на ЕУ.⁸⁸⁹

Овие измамнички активности имаат директно влијание врз секојдневниот живот на луѓето, предизвикуваат несигурност кај граѓаните, нанесуваат сериозна штета на економската стабилност со што се поткопува кредибилитетот на Унијата.

ЕЈО може да испита секаков вид измама со средства од ЕУ, на пример измама со регионални фондови, Фондови за заедничка земјоделска политика, тендерските постапки, ддв измами и сл.

Со оглед на фактот дека во време на пишување на овој учебник, Европското јавно обвинителство сè уште нема започнато со работа, оставаме овој орган да биде предмет на подетална анализа во некое идно дополние на учебникот, како би можеле да имаме и ретроспективна анализа на неговото функционирање и капацитет во исполнувањето на задачите за време на мандатот.

⁸⁸⁹ Види The European Public prosecutors office brochure достапна на https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/eppo_brochure_en.pdf

Користена литература

- Apasiev, Dimitar and Kosevaliska, Olga and Ivanova, Elena (2018) [Начелото на законитост – нужен коректив против арбитрерноста на државните органи во кривичната постапка.](#) Годишен зборник на Правен факултет, VIII (8). pp. 54-69. ISSN 1857-8713.
- Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda) [Judgment of 19 December 2005](#) достапна на сајтот на МКС <http://www.ici-cij.org/en/case/116/judgments> [последен пристап 13.02.2018].
- Bantekas, I., Nash, S., (2003): International criminal law, second edition, Cavendish Publishing Limited.
- Barge, P., European Association for the protection of Human Rights: „The European Criminal Records Information System (ECRIS) creates new risks for the protection of personal data“, Brussels, October the 23rd, 2008, статија достапна на www.aedh.eu
- Bassiouni, M. Cherif (2014): International Extradition: United States Law and Practice 6th Edition, во Карчева, С. (2015): оп.цит.; 50.
- Bentham, J. (1789): An Introduction to the Principles of Morals and Legislation, Courier Corporation, 2012, прв пат објавена во 1789.
- Bineet Kedia: *Nullum crimen sine lege in international criminal law: myth or fact?* International Journal of International Law: ISSN: 2394-2622 (Volume 1 Issue 2).
- Birkett, D.,J., Twenty Years of the Rome Statute of the International Criminal Court: Appraising the State of National Implementing Legislation in Asia, **Chinese Journal of International Law**, Volume 18, Issue 2, June 2019, Pages 353–392, <https://doi.org/10.1093/chinesejil/jmz014>
- Boehm, F.: Information sharing and Data protection in the area of freedom, security and justice, str. 217, de Frías, A., Samuel, K. White N.: Counter-Terrorism: International Law and Practice, Oxford University Press, Jan 19, 2012, стр. 966-970.
- Bruno Vekarić, Specificnosti tretmana ratnih zločina u međunarodnom i nacionalnom krivičnom pravu (докторска дисертација), Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2016, 162.
- Buckland, W.W, McNair, A. (1952). *Roman law & common law: A comparison in Outline.* CUP Archive.
- Burdick, W.L. (1938). *The principles of Roman law and their relation to modern law*, New York.
- Buzarovska - Lazetik, Gordana and Kosevaliska, Olga and Nanev, Lazar (2015) [Кривично постапување спрема деца во ризик и деца во судир со закон.](#) Кривично постапување спрема деца во ризик и деца во судир со закон, 1 (1). Универзитет „Св.Кирил и Методиј“ Правен факултет Јустинијан Први, Скопје.
- Buzarovska - Lazetik, Gordana and Nanev, Lazar and Kosevaliska, Olga (2012) [Меѓународни документи за спроведување на малолетничката правда - Современи текови во постапувањето со малолетниците.](#) СППМД, Кавадарци.
- Buzarovska – Lazetik, Kosevaliska, Olga and Lazar Nanev, [The “Extension” of the Roman Criminal Law in Today’s Macedonian Criminal Laws.](#) Mediterranean Journal of Social Sciences, MCSER Publishing - 6 (2), Rome, 2015, 318–323.
- Casese, A. *The Statute of the International Criminal Court: Some Preliminary Reflections*, European Journal of International Law, No. 10/1999 [целосен линк на: <http://ejil.oxfordjournals.org/>].

- Casese, A., (1999), “*The Statute of the International Criminal Court: Some Preliminary Reflections*”, European Journal of International Law, No. 10/1999, <http://ejil.oxfordjournals.org/>.
- Cassese, A., (2003), *International Criminal Law*, Oxford University Press, London.
- Cassese, A., *International Criminal Law*, second edition, Oxford University Press, 2008.
- [Commission for the Control of INTERPOL's Files](https://www.interpol.int/) (CCF) види повеќе на <https://www.interpol.int/>
- Constitution of the international criminal police organization-INTERPOL достапен на <https://www.interpol.int/>
- Council Decision 2009/316/JHA of 6 April 2009 on the establishment of the European Criminal Records Information System (ECRIS) in application of Article 11 of Framework Decision 2009/315/JHA достапна на <http://data.europa.eu/eli/dec/2009/316/oj> (последен пристап на 15.09.2020).
- Council Decision of 6 December 2001 extending Europol's mandate to deal with the serious forms of international crime listed in the Annex to the Europol Convention, C 362 18/12/200
- [Council Document 11037/05](#), the Network of National Experts on Joint Investigation Teams.
- [Council Framework Decision 2008/675 on taking account of previous convictions in new criminal proceedings against the same person.](#)
- Council Framework Decision 2009/315/JHA of 26 February 2009 on the organisation and content of the exchange of information extracted from the criminal record between Member States, *OJ L 93, 7.4.2009, p. 23–32*, последна консолидирана верзија на Рамковната одлука 2009/315 е од [27/06/2019](#), исто така достапна на следниот линк <http://data.europa.eu/eli/dec/2009/315/oj> (последен пристап на 15.09.2020).
- Council Framework Decision 2009/948/JHA of 30 November 2009 on prevention and settlement of conflicts of exercise of jurisdiction in criminal proceedings *OJ L 328, 15.12.2009, p. 42–47*.
- Cross-border Digital Criminal Justice Final Report, June – 2020 издадена од Европската комисија.
- Cross-border Digital Criminal Justice First Newsletter, September-October 2019, издаден од Европска правда и ЕК, достапен на https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/Projects/DigitalJustice/2019-10_Digital-Criminal-Justice-Newsletter_Issue1_EN.pdf
- Davies, G.: ‘Subsidiarity: The Wrong Idea, in the Wrong Place, at the Wrong Time’, 43 (2006) *Common Market Law Review* стр. 63–84.
- De Burca, G. ‘The Principle of Proportionality and its Application in EC Law’, 13 (1993) *Yearbook of European Law* стр. 105.
- DE BUSSE, E., Data protection in EU and US criminal cooperation, a substantive law approach to the EU internal and transatlantic cooperation in criminal matters between judicial and law enforcement authorities, Antwerp-Apeldoorn, Maklu, 2009, стр.142.
- Derenčinović, D., Getoš, A.M., Prtenjača, M.D.: Uvjetna sloboda u zatvoru bez zidova – kaznenopravna i kriminološka analiza zahtjeva za “liberalizacijom” pristupa kaznen evidenciji, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb)*, vol. 15, бр. 2/2008, стр. 1007-1045.
- Directive (EU) 2019/884 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 amending Council Framework Decision 2009/315/JHA, as regards the exchange of information on third-country nationals and as regards the European Criminal Records Information System (ECRIS), and replacing Council Decision 2009/316/JHA, PE/87/2018/REV/1.

- [Directive 2011/92/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on combating sexual abuse and sexual exploitation of children, and child pornography.](#)
- [Directive 2014/41/EU of the European Parliament and of the Council of 3 April 2014 regarding the European Investigation Order in criminal matters.](#)
- Easton, M.: Readings on Criminal Justice, Criminal Law & Policing, Maklu, Apr 1, 2009, стр.337-342.
- Eurojust's paper: Towards Digital Criminal Justice in the EU, 14345/18, 15 November 2018, <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14345-2018-INIT/en/pdf>
- European Commission, Report from the Commission 'Better Lawmaking 2004' pursuant to Article 9 of the Protocol on the Application of the Principles of Subsidiarity and Proportionality (12th report), COM (2005) 98 final and SEC (2005) 364, 21 March 2005; стр. 2.
- European Convention of transfer of sentenced persons ETC 112, 1983, ратификувана со и објавена во Сл. весник на РМ бр. 32 од 26.05.1999.
- European Convention on Extradition, Paris, 13.XII.1957, Council of Europe, достапна на официјалниот сајт на Советот на Европа <http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/024> , последен пристап 22.02.2018.
- European Convention on the Supervision of Conditionally Sentenced or Conditionally Released Offenders, Strasbourg, 30.11.1964, исто така види Framework Decision 2008/947/JHA of 27 November 2008 on the application of the principle of mutual recognition to judgments and probation decisions with a view to the supervision of probation measures and alternative sanctions, subsequently amended by the Framework Decision 2009/299/JHA of 26 February 2009.
- European Council meeting (18 October 2018), EUCO 13/18, <https://www.consilium.europa.eu/media/36775/18-euco-final-conclusions-en.pdf>
- European justice во делот за ECRIS достапно на https://e-justice.europa.eu/content_taking_into_account_previous_convictions-95-en.do (последен пристап на 16.09.2020).
- Ezekiel, A., The WikiLeaks Incident: Background, Details and Resources, Case Studies, Harvard Law School, 2012.
- Framework Decision 2008/947/JHA of 27 November 2008 on the application of the principle of mutual recognition to judgments and probation decisions with a view to the supervision of probation measures and alternative sanctions, изменета со Framework Decision 2009/299/JHA of 26 February 2009.
- Gesetz über die internationale Rechtshilfe in Strafsachen (IRG) § 8, Ausfertigungsdatum: 23.12.1982, достапен на <http://www.gesetze-im-internet.de/irg/> последен пристап 28.01.2016.
- Groenheer, M.: The Autonomy of European Union Agencies, Eburon Uitgeverij B.V., 2009, str. 282.
- Guidelines for deciding on competing requests for surrender and extradition - Revised 2019, достапни на https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/Publications/Reports/2019-10_Guidelines-competing-extradition-surrender-EAW_EN.pdf
- Gutwirth, S., Pouillet, Y., De Hert, P.: Data Protection in a Profiled world, op.cit. стр.200-204.
- H. Jerome, *General Principles Of Criminal Law*, The Lawbook Exchange, New Jersey, 2005, 28–32 Iulia Crisan, *The principles of legality “nullum crimen, nulla poena sine lege” and their role*, Effectus Newsletter, Issue 5, 2010; и Bineet Kedia: *Nullum crimen sine lege in international criminal law: myth or fact?*, International Journal of International Law, Vol. 1, Issue 2.

- Hall, K., C., The First Proposal for a Permanent International Criminal Court, International Review of the Red Cross, 1998.
<http://www.foxnews.com/us/2013/08/21/manning-gets-35-years-in-wikileaks-case.html>
[последно пристапено на 02.03.2018].
<https://www.amnesty.org/en/>
<https://www.cbsnews.com/news/ecuador-grants-nationality-to-wikileaks-founder-julian-assange/> [последно пристапено на 02.03.2018].
https://www.glassrpske.com/cir/novosti/vijesti_dana/zatvoren-haski-tribunal-minut-cutanja-za-zrtve/252109 (последен пристап на 24.09.2020).
<https://www.history.com/this-day-in-history/cardinal-mindszenty-of-hungary-sentenced>
[последен пристап на 13.02.2019].
<https://www.interpol.int/en/Crimes/Crimes-against-children/International-Child-Sexual-Exploitation-database> (последен пристап на 25.09.2020).
<https://www.interpol.int/en/How-we-work/Forensics/Fingerprints>
<https://www.theguardian.com/commentisfree/2019/may/24/the-guardian-view-on-julian-assange-send-him-to-sweden> [последен пристап на 24.05.2019].
INTERPOL Global DNA Profiling Survey 2019, [INTERPOL illicit Arms Records and tracing Management System](#) (iARMS).
Iulia Crisan (2010): *The principles of legality "nullum crimen, nulla poena sine lege" and their role*, Effectius Newsletter, Issue 5.
Iulia Crisan, The principles of legality "nullum crimen, nulla poena sine lege" and their role, Effectius Newsletter, Issue 5, 2010.
Jager, Matijaz: Corpus Juris – Uvod v poenotenje kaznenskoga prava v EU? Ljubljana: Pravna Praksa, 1999, стр.7 и за ова подетално види во Torquil Dick-Erikson и Christopher Mowbray: "Corpus Juris" And The Threat To British Common Law Rights (Democracy Movement, Richmond & Twickenham Branch) http://www.silentmajority.co.uk/eurorealist/corpus_juris.html последен пат отворена на 30.09.2010 година.
Jans, J.: Proportionality Revisited, 27 (2000) Legal Issues of European Integration стр. 239–265.
Jerome, H. (2005). *General Principles Of Criminal Law*. The Lawbook Exchange, New Jersey, Edition II.
Joint Action од 29 јуни 1998 година е усвоена од Советот врз основа на членот К.“ од Договорот за ЕУ, кој се однесува на формирањето на ЕЈН (98/428/ЈНА) ОЈ 1998, L-191/4, во понатамошниот текст како Одлука за формирање на ЕЈН 2008.
Jovašević, D., Rakić, M. Меѓународно кривично право - нова наставна и научна грана казненог права, pravne teme, Godina 3, Broj 6, str. 103-123.
Kirsch Ph., Holmes, J., T., The Rome Conference on an International Criminal Court: The Negotiating Process, The American Journal of International Law, Vol. 93, No. 1, American Society of International Law, pg.2-12, 1999.
Koenig, D., Das, D.: International Police Cooperation: A World Perspective, Lexington Books, May 1, 2001, стр. 58.
Kokkinakis v. Greece (3/1992/348/421), Council of Europe: European Court of Human Rights, 19 April 1993, достапно на: <http://www.refworld.org/cases,ECHR,3ae6b6ff4.html> [последен пристап: 13.IX.2018].
Kosevaliska, Olga (2013) [Приватноста versus Безбедноста во размената на податоци во кривичните предмети во ЕУ](#). PhD thesis, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ Скопје, Правен факултет „Јустинијан Први“.

- Kosevaliska, Olga (2020) [Asylum System of North Macedonia: Weaknesses and Perspectives](#). In: Migration and Asylum Policies Systems, 24-25 Feb 2020, Sarajevo, Bosna and Hercegovina.
- Kosevaliska, Olga (2020) Establishing the necessary framework for international cooperation in criminal matters – the case of Republic of N. Macedonia. In: Jean Monnet Module EU-Western Balkans Cooperation on Justice and Home Affairs, 23 June 2020, University of Salerno, Italy.
- Kosevaliska, Olga (2020) [Establishing the necessary framework for international cooperation in criminal matters – the case of Republic of N. Macedonia](#). In: Jean Monnet Module EU-Western Balkans Cooperation on Justice and Home Affairs, 23 June 2020, University of Salerno, Italy.
- Kosevaliska, Olga and Buzarovska - Lazetik, Gordana and Nanev, Lazar (2014) [Предизвиците на новата кривична постапка против деца](#). In: Општествените промени во глобалниот свет, 11-13 Sept 2014.
- Kosevaliska, Olga and Buzarovska - Lazetik, Gordana and Nanev, Lazar (2015) [The "Extension" of the Roman Criminal Law in Today's Macedonian Criminal Laws](#). Mediterranean Journal of Social Sciences MCSER Publishing, Rome-Italy, 6 (2). ISSN 2039-9340 (print) 2039-2117 (online).
- Kosevaliska, Olga and Nanev, Lazar (2014) [Adequacy of the new terminology in the Law for justice for children](#). Balkan Social Science Review, 3 (1). pp. 1-20.
- Kosevaliska, Olga and Nanev, Lazar (2014) [Информатичкиот систем на ЕВРОПОЛ](#). In: Влијанието на научно-технолошкиот развој во областа на правото, економијата, културата, образованието и безбедноста во Република Северна Македонија: Зборник на трудови / Втора меѓународна научна конференција, 30-31 Oct 2014, Skopje, Macedonia.
- Kosevaliska, Olga and Tusevska, Borka and Nikodinovska Krstevska, Ana (2016) [Migration crisis: Macedonia at crossroads](#). In: Migration at sea. International Legal Perspectives and Regional Approaches. Giannini Editore, Naples, Italy, pp. 61-76.
- Krapac, D. (1987). Меѓународна кривичноправна помоќ, Zagreb: Informator, стр. 107-108.
- Kure, Irena: Zascita finacnih interesov Evropske Unija in soudelezba Slovenija, magisterski trud – Univerzитета v Ljubljani, 2004 година, стр. 98.
- M. Cherif Bassiouni, (2014):International Extradition: United States Law and Practice 6th Edition, и Siska Katalin (2004) "Historical and Legal Perspectives of the Right of Asylum and Extradition until the 19th century", 1Miskolc Journal of International Law, стр. 188-197.
- M. Cherif Bassiouni, From Versailles to Rwanda in 75 Years: The Need to Establish a Permanent International Court, Harvard Human Rights Journal, 1997.
- Markus, B., Less possibilities et les conditions de la jurisdiction penale international, RIDP, 1974, Satzger, H., Internationales und Europaisches Strafrecht, Nomos, Baden – Baden, 2005, 155-156.
- Markus-Tallos, Les problemes actuels de l'extradition, RIDP 1968/3-4, стр. 600.
- Maylis Labayle; Hans G. Nilsson (2010). "The Role and organisation of Eurojust: added value for judicial cooperation in criminal matters".
- Mettraux, G. (2006): International Crimes and the Ad Hoc Tribunals, Oxford University press; Одлуката за пристапување кон меѓународно – правните документи за основните човекови права и слободи, усвоени од ОН Сл. весник на РМ бр. 57/93.
- Mitsilegas, V.: EU Criminal Law, OXFORD AND PORTLAND, OREGON 2009, стр. 187 – 202.
- Nadia Gerspacher (2009) The history of international police cooperation: a 150-year evolution in trends and approaches, Global Crime, 9:1-2, 169-184, DOI: [10.1080/17440570701862892](#)

- Neveu, S. (2013) 'Probation Measures and Alternative Sanctions in Europe: From the 1964 Convention to the 2008 Framework Decision', *New Journal of European Criminal Law*, 4(1–2), pp. 134–153.
- Nikodinovska Krstevska, Ana and Kosevaliska, Olga (2019) *Migration and Asylum Policies Systems. The case of Republic of Macedonia*. In: *Migration and Asylum Policies Systems, challenges and perspectives*, 23 Sept 2019, Naples, Italy.
- Nuremberg to the Hague, *The future of international criminal justice*, ed. by Philippe Sands, Cambridge University Press, 2003, pg. 40.
- Obradović, K., Šahović, M., Despot, M., (2002), *Međunarodno humanitarno pravo: razvoj – primena – sankcije*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd.
- Occhipinti, J.: *The Politics of Eu Police Cooperation: Toward a European FBI?*, Lynne Rienner Publishers, 2003, стр. 39.
- Proposal for a DIRECTIVE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL amending Council Framework Decision 2009/315/JHA, as regards the exchange of information on third country nationals and as regards the European Criminal Records Information System (ECRIS), and replacing Council Decision 2009/316/JHA COM/2016/07 final - 2016/02 (COD).
- Proposal for a REGULATION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL establishing a centralised system for the identification of Member States holding conviction information on third country nationals and stateless persons (TCN) to supplement and support the European Criminal Records Information System (ECRIS-TCN system) and amending Regulation (EU) No 1077/2011 COM/2017/0344 final - 2017/0144 (COD).
- Przic, B., *Izdavanje krivaca u medunarodnom pravu*, Arhiv za pravne I drustvene nauke (poseben otisok), Beograd, 1934.
- R.M. Wald, *ICTY Judicial Proceedings – an appraisal from within*, Symposium, *The ICTY 10 years on: the view from inside*, *Journal of international justice*, Oxford University Press, vol.2 no.2 Oxford, London june, 2004, pg. 466.
- Radulović, D. *Legality and Legitimacy of the Tribunal for the Prosecution of Persons Supposed to be Responsible for Serious Violations of the International Humanitarian Law Committed in the Territory of Former Yugoslavia (The Hague Tribunal)*, *Facta Universitatis Series: Law and Politics*, Vol. 1, No 4, Niš, 2000.
- Radulović, D., (2000), „*Legality and Legitimacy of the Tribunal for the Prosecution of Persons Supposed to be Responsible for Serious Violations of the International Humanitarian Law Committed in the Territory of Former Yugoslavia (The Hague Tribunal)*“, *Facta Universitatis Series: Law and Politics*, Vol. 1, No 4, Niš.
- Regulation (EU) 2018/1726, objavena vo Official Journal L 135, 22.5.2019, стр. 1.
- Regulation (EU) 2019/816 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 establishing a centralised system for the identification of Member States holding conviction information on third-country nationals and stateless persons (ECRIS-TCN) to supplement the European Criminal Records Information System and amending Regulation (EU) 2018/1726.
- Report of the International Commission to Inquire into the Causes and Conduct of the BalkanWars, Washington: Carnegie Endowment for International Peace, 1914.
- Report of the Secretary-General Pursuant to Paragraph 2 of Security Council Resolution 808 (1993), UN Doc. S/25704.
- Report on Eurojust's Casework in Asset Recovery, Европавда, 2019. GUIDELINES FOR DECIDING 'WHICH JURISDICTION SHOULD PROSECUTE?', Европавда, 2016. Достапна на следниот линк https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/Publications/Reports/2016_Jurisdiction-Guidelines_EN.pdf

- Rosen, Tove [ed.], *The Influence of the Nuremberg Trial on International Criminal Law* достапно на <https://www.roberthjackson.org/speech-and-writing/the-influence-of-the-nuremberg-trial-on-international-criminal-law/>
- Satyadeva Bedi (1999): *Extradition in International law and Practice2* (Discovery Publishing House, New Delhi).
- Schabas, A., W., *An introduction to the International Criminal Court*, second edition, Cambridge University Press, New York, 2004, стр. 1.
- Shabas, W., (2006), *The International Criminal Tribunals: The Former Yugoslavia, Rwanda and Sierra Leone*, Cambridge.
- Simic – Jekic, Z., (1983): *Ekstradicija u jugoslovenskom pravu*, Pravni zivot-casopis za pravnu teoriju i praksu, Beograd, стр. 1069.
- Škulić, M., (2010), „*Načelo zakonitosti u krivičnom pravu*“, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, godina LVIII, 1/2010.
- Snell, J.: *True Proportionality*, 11 (2000) *European Business Law Review*, стр. 50–57;
- Stojanović, Z., (2012), *Međunarodno krivično pravo*, 7 izdanje, Pravna knjiga, Beograd.
- Text of the Nürnberg Principles Adopted by the International Law Commission*, UN document достапен на http://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_l2.pdf
- The 1951 Convention relating to the Status of refugees and its 1967 Protocol, UNHCR, September, 2011
- The European Public prosecutors office brochure достапна на https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/eppo_brochure_en.pdf
- The International Criminal Court (ICC), достапен на https://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/Pages/default.aspx последен пристап 05.12.2015.
- The Nürnberg Principles Adopted by the International Law Commission*, во UN Document достапен на: http://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_l2.pdf [последен пристап: 15.XI.2018].
- The obligation to extradite or prosecute, Final Report of the International Law Commission, United Nations 2014, Adopted by International Law Commission at its session, and submitted to the General Assembly. *Yearbook of the International Law Commission*, (Part Two).
- The Universal Declaration of Human Rights, <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/index.html>; Европска конвенција за заштита на човековите права, согласно Протоколите број 11 и 14 со протоколите број 1, 4, 6, 7, 12 и 13.
- Tischer, A., *Peace of Westphalia (1648)*, Oxford Bibliographies, 2015, <https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199743292/obo-9780199743292-0073.xml>
- Tove Rosen (ed.), *The Influence of the Nuremberg Trial on International Criminal Law*, достапно на <https://www.roberthjackson.org/speech-and-writing/the-influence-of-the-nuremberg-trial-on-international-criminal-law/> [последен пристап: 11.IX.2018].
- Tuzner, M.: *Intelligence Cooperation Practices in the 21st Century: Towards a Culture of Sharing*, IOS Press, Sep 1, 2010, стр. 58.
- United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran (United States of America v. Iran), одлука достапна на <http://www.ici-cij.org/en/case/64> [последен пристап на 13.02.2018].
- Usher, J.: *The Reception of General Principles of Community Law in the United Kingdom*, 16 (2005) *European Business Law Review* стр.489–510.
- Veigel, Charles and Kosevaliska, Olga and Tusevska, Borka and Nikodinovska Krstevska, Ana (2016) [*The 'Gazi Baba' Reception Centre for Foreigners in Macedonia: migrants caught at the crossroad between hypocrisy and complying with the rule of law*](#). *The International Journal of Human Rights*, 20. pp. 1-17.

- Vekarić, Bruno (2016): *Specifičnosti tretmana ratnih zločina u međunarodnom i nacionalnom krivičnom pravu*, Pravni fakultet Univerziteta union u Beogradu, докторска дисертација.
- Vermeulen, G.: Essential Texts on International and European Criminal Law, str. 467-480.
- Vervaele, J. A. E., the transnational ne ne bis in idem principle in the EU; Wilt, Harmen van der, the European Arrest Warrant and the principle ne bis in idem, in Blekxstoon: Handbook, 2005, стр.99 во Карчева, С. (2015): оп.цит.
- Violations of the Laws and Customs of War, Reports of Majority and Dissenting Reports of American and Japanese Members of the Commission of Responsibilities, Conference of Paris, 1919, Oxford: Clarendon Press, 1919.
- Von Bar, L. (1862): *Das Internationale Privat und Strafrecht* (International civil and criminal law).
- Von Bar, L. (1916): A History of Continental Criminal Law, Volume 6, Little, Brown.
- Von Bar, L. (1999): A History of Continental Criminal Law, the Lawbook Exchange, Ltd.
- Wahl, Thomas (2019): *EU Creates New Central Database for Convicted Third Country Nationals*, <https://eucrim.eu/news/eu-creates-new-central-database-convicted-third-country-nationals/> (последен пристап на 20.09.2020).
- Xanthaki, A.: The establishment of a European Criminal Record: Human rights considerations, Книга: Towards the European Criminal Record, Cambridge University Press, 2008 година, стр. 79.
- Xanthaki, H.: Quality and Transposition of EU Legislation: A Tool for Accession and Membership to the EU' 4 (2006) European Journal of Law Reform, стр. 89–110.
- Алатки и најдобри практики во меѓународната соработка за враќање на имот – Прирачник (2019): Центар AIRE (Совети за индивидуални права во Европа) и Регионална антикорупциска иницијатива (РАИ).
- Анализата достапна на <https://www.statewatch.org/media/documents/analyses/no-340-ecri-s-tcn.pdf> Klosek, Jacqueline. "The Development of International Police Cooperation within the EU and Between the EU and Third Party States: A Discussion of the Legal Bases of Such Cooperation and the Problems and Promises Resulting Thereof." American University International Law Review 14, no. 3 (1999): 599-656.
- Апасиев, Димитар (2016), *Цицерон – најречитиот од потомците на Ромул (II)*, Годишен зборник на Правниот факултет при Универзитетот „Гоце Делчев“ – Штип, Vol VI, Штип, 2016.
- Бужаровска – Лажетиќ, Гордана (2013): ОЦЕНКА НА УСОГЛАСЕНОСТА НА МАКЕДОНСКИТЕ ПРАВНИ ПРОПИСИ СО ПРАВОТО НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА - Судската соработка во кривичните предмети и усогласеноста со правото на Европската Унија – сегашна состојба и идни чекори - краток аналитички извештај, Зенит, Министерство за правда и Konrad Adenauer Stiftung, стр. 4.
- Бужаровска Лажетиќ Гордана, Олга Кошевалиска и Лазар Нанев (2015) [Слободното судско уверување и индивидуализацијата на санкциите во светлината на законските решенија за воедначување на казнената политика](#). Зборник на научни трудови, Втора научна меѓународна конференција Општествени промени во глобалниот свет, 03-04 септ. 2015, Штип, 1 (2). ISSN 978-608-244-267-9.
- Василевски, В. (2002), *Меѓународно хуманитарно право*, Скопје, 2002, 517.
- Василијевич, В. Меѓународни кривични суд, Београд 1968, стр.10.
- Виенската конвенција за конзуларни односи од 1963 година, усвоена во Виена на 22.04.1963 на Конференцијата на ОН за Конзуларни односи.
- Годишниот извештај за функционирањето на канцеларијата за врски на Република Северна Македонија во Европска правда за 2019 година.

- Годишните извештаи на Јавно обвинителство на РСМ во делот за меѓународна правна помош, достапни на <http://jorm.gov.mk/category/dokumenti/izvestai/> (последен пристап на 18.09.2020).
- Директива 2011/95/ЕУ на Европскиот парламент и Советот од 13 декември 2011 година за стандарди кои треба да ги исполнат лицата кои се државјани на трети земји или се лица без државјанство за да се квалификуваат како корисници на меѓународна заштита, за еднаков статус за бегалци или за лица со право на супсидијарна заштита и за содржината на дадената заштита.
- Директива 2013/32/ЕУ на Европскиот парламент и на Советот од 26 јуни 2013 година за заедничка постапка при доделување и повлекување на меѓународната заштита.
- Директива 2013/33/ЕУ на Европскиот парламент и на Советот од 26 јуни 2013 година за утврдување на стандарди за прием на баратели на меѓународна заштита.
- Директива на Советот 2001/55 на Европскиот парламент и на Советот од 20 јули 2001 за минимум стандарди за давање на привремена заштита во случај на масовен прилив на раселени лица кои не се во можност да се вратат во нивната земја и воспоставување рамнотежа меѓу активностите на земјите членки при прием на раселени лица, како и при поднесувањето на последиците од таквите активности.
- Директивата 2003/9/ЕЗ на Советот за минималните услови за прием на азиланти во сите земји-членки поврзани само со поднесени барања за заштита според Женевската конвенција.
- Директивата 2004/83/ЕЗ на Советот за минималните стандарди за квалификација и статус на државјани на трети земји како бегалци, позната како „Директива за азиланти“.
- Директивата 2005/85/ЕЗ на Советот за минималните стандарди за доделување и одземање на статус на бегалец.
- Договор за правна соработка во граѓанските и кривичните предмети меѓу Република Северна Македонија и Република Турција, Службен весник на Република Северна Македонија бр 23/97 влезен во сила 28. 07. 2000 година.
- Договор за предавање на сторители на кривични дела меѓу Србија и Холандија од 28.2 (11.3) 1896 година.
- Договор за транзит во меѓународниот воздушен сообраќај (ИАСТА), Конвенција за меѓународно признавање на права на воздухоплови, Женева 1948, Сл. весник на РМ бр. 7/91.
- Договор меѓу Владата на Република Северна Македонија и Владата на Република Косово за заемна правна помош во кривичните предмети, Сл. весник 178/2011.
- Договор меѓу македонската Влада и албанската Влада за меѓусебно извршување на судски одлуки во кривичните предмети, Сл. весник на Република Северна Македонија бр. 16/98 стапил во сила од 02.10.1998 година.
- Договор меѓу македонската влада и албанската влада за правна помош во граѓански и кривични предмети, Службен весник на РМ бр. 16/98 влезен во сила 02.10.1998 година.
- Договор меѓу Република Северна Македонија и Босна и Херцеговина за правна помош во граѓанските и кривични предмети, Службен весник на Република Северна Македонија бр. 10/06 влезен во сила 06. 01. 2006 година.
- Договор меѓу Република Северна Македонија и Босна и Херцеговина за меѓусебно извршување на судски одлуки во кривичната материја, Сл. весник на Република Северна Македонија бр. 59/06.
- Договор меѓу Република Северна Македонија и Босна и Херцеговина за измени и дополнување на Договорот за реципрочно извршување на судски одлуки во

- кривичната материја, Сл. весник на Република Северна Македонија бр. 135/2013 стапил во сила на 30.07.2014 година.
- Договор меѓу Република Северна Македонија и Република Словенија за правна помош во граѓански и кривични предмети, Службен весник на Република Северна Македонија бр.24/96 стапил во сила 05. 09. 1997 година.
- Договор меѓу Република Северна Македонија и Република Словенија за меѓусебно извршување на судските одлуки во кривичните предмети, Сл. весник на Република Северна Македонија бр. 24/96 стапил во сила 05.09.1997 година.
- Договор меѓу Република Северна Македонија и Република Србија за меѓусебно извршување на судските одлуки во кривичните предмети, Сл. весник на Република Северна Македонија бр. 24/13 стапи во сила на 23.02.2013 година.
- Договор меѓу Република Северна Македонија и Република Србија за правна помош во граѓанските и кривичните предмети, Службен весник на Република Северна Македонија бр. 15/13 стапи на сила на 05. 02. 2013 година.
- Договор меѓу Република Северна Македонија и Република Хрватска за правна помош во граѓански и кривични предмети, Службен весник на Република Северна Македонија бр. 19/95 стапил во сила 26.05.1995.
- Договор меѓу Република Северна Македонија и Романија за меѓусебна правна помош во граѓански предмети, Службен весник на Република Северна Македонија 41/04.
- Договор меѓу Република Северна Македонија и Србија и Црна Гора за правна помош во граѓанските и кривични предмети, Службен весник на Република Северна Македонија бр. 77/04.
- Договор меѓу Социјалистичка Република Југославија и Чехословачката Социјалистичка Република за регулирање на правните односи во граѓанската, семејната и кривичната материја,
- Договор меѓу Социјалистичка Федеративна Република Југославија и Република Австрија за меѓусебно извршување судски одлуки во кривични работи од 1 февруари 1982 година Службен весник на СФРЈ 6/83.
- Договор меѓу Социјалистичка Федеративна Република Југославија и Република Австрија за меѓусебно извршување судски одлуки во кривични работи од 1 февруари 1982 година Службен весник на СФРЈ 6/83.
- Договор меѓу Социјалистичка Федеративна Република Југославија и Република Австрија за правна помош во кривични работи од 1 февруари 1982 година Службен весник на СФРЈ 2/83.
- Договор меѓу Социјалистичка Федеративна Република Југославија и Република Кипар за заемна правна помош во граѓанската и кривичната материја од 19 септември 1984 година.
- Договор меѓу Социјалистичка Федеративна Република Југославија и Шпанија за правна помош во кривичната материја и предавање од 8 јули 1980 година.
- Договор меѓу Федеративна Народна Република Југославија и Кралството Грција за заемно признавање и извршување на судски одлуки.
- Договор меѓу Федеративна Народна Република Југославија и Народна Република Бугарија за заемна правна помош од 23 март 1956 година Службен весник на ФНРЈ 1/57.
- Договор меѓу Федеративна Народна Република Југославија и Сојузот на Советските Социјалистички Републики за правна помош во граѓанска, семејна и кривична материја од 24 февруари 1962 година.
- Договор помеѓу Република Северна Македонија и Република Хрватска за меѓусебно извршување на судски одлуки во кривичната материја.⁸⁹⁰

⁸⁹⁰ Сл. весник на Република Македонија бр. 17/95, стапил во сила 26.05.1995.

Договор помеѓу Република Северна Македонија и Црна Гора за меѓусебно извршување на судските одлуки во кривични предмети.⁸⁹¹

Договор помеѓу Република Северна Македонија и Црна Гора за правна помош во граѓански и кривични предмети, Службен весник на Република Северна Македонија 55/16.

Дробаров, Ромео (2017): Развојот на политиките и ефикасноста на ЕВРОПОЛ во полициската соработка со земјите-членки ка ЕУ при превенција и справување со организираниот криминал, Докторска дисертација, Институт за одбрана, безбедност и мир, Филозофски факултет УКИМ, стр. 121.

Ђурђиќ, В., Јовашевиќ, Д. (2003): Меѓународно кривично право, Београд, стр. 13-15.

Ђуриќ, Силвија Пановиќ, *Речник кривичноправних појмова*, Београд, 1995.

Ђуркова, О.: „Правник“, бр. 234, октомври, 2011 година, Скопје;

Ђуркова, Олга (2010): *Казнената постапка за коруптивните кривични дела во Римското право*, Алфа 94, Скопје.

Европравда во конфискацијата види на <https://www.eurojust.europa.eu/judicial-cooperation/eurojust-role-facilitating-application-judicial-cooperation-instruments/asset-recovery>

Европска конвенција за екстрадиција од 1957 година.

Европска Конвенција за екстрадиција со додатен протокол и втор додатен протокол, Потпишана од Република Северна Македонија на: 28.07.1999 година, Ратификувана од Република Северна Македонија на: 28.07.1999 година, Стапила на сила за Република Северна Македонија: 26.10.1999 година, (Службен весник на РМ бр. 32 од 26.05.1999 година).

Европска конвенција за заемна помош во казнените предмети од 1959.

Европска конвенција за трансфер на казнени постапки од 1972 година.

Европска конвенција за трансфер на осудени лица, Стразбур 21.03.1983 година (Службен весник на РМ“ бр. 32/99); Дополнителен протокол на Европската конвенција за трансфер на осудени лица, Стразбур 18.12.1997 година (Службен весник на РМ бр. 32/99).

- Европската конвенција за екстрадиција со својот Дополнителен протокол и Вториот дополнителен протокол.

Европската конвенција за заштита на човековите права и основни слободни со Протоколот број 14 (CETS no. 194) кој стапи на сила на 1 јуни 2010 година, иако во „Службен весник на Република Северна Македонија“ не е објавен пречистен текст на Конвенцијата. Текстот на Конвенцијата претходно беше изменет согласно со одредбите од Протоколот број 3 (ETS no. 45), кој стапи на сила на 21 септември 1970, Протоколот број 5 (ETS no.55), кој стапи на сила на 20 декември 1971 и Протоколот број 8 (ETS no.118), кој стапи на сила на 1 јануари 1990, го содржи и текстот на Протоколот број 2 (ETS no. 44) кој согласно член 5, став 3 представува интегрален дел на Конвенцијата од неговото стапување на сила на 21 септември 1970. Сите одредби кои се изменети или додадени со овие протоколи беа заменети со Протоколот број 11 (ETS no. 155), од датумот кога истиот стапи на сила: 1 ноември 1998. Од оваа дата, Протоколот број 9 (ETS no. 140), кој стапи на сила на 1 октомври 1994 беше укинат, а Протоколот број 10 (ETS no. 146) стана беспредметен.

Европската конвенција за компјутерски криминал.

Европската конвенција за перење пари, привремено одземање на приходите стекнати со кривично дело.

Европската конвенција за пренос на казнените постапки.

Европската конвенција за сузбивање на тероризмот;

⁸⁹¹ Сл. весник на Република Македонија бр. 55/16 стапил во сила на 26.10.2016 година.

- Европската конвенција за трансфер на осудени лица со Дополнителен протокол;
Европската судска мрежа – European Judicial Network EJM “Atlas” https://www.ejm-crimjust.europa.eu/ejm/EJM_Home.aspx како и на страната на Совет на Европа <http://www.coe.int/>
- Закон за азил и привремена заштита, Службен весник на Република Северна Македонија бр. 49/03, 66/07, 142/08, 146/09, 166/12, 101/15, 152/15, 55/16 и 71/16;
- Закон за кривична постапка, Сл. весник 150 од 18.11.2010.
- Закон за меѓународно правна помош во кривичната материја Сл. весник 124/2010;
- Закон за објавување на законите и другите прописи и акти во „Службен весник на Република Северна Македонија“, Сл. весник на РМ бр. 56/99, 43/02.
- Закон за одредување на видот и одмерување на висината на казната (закон вон сила), Сл. весник на РМ бр.199/2014.
- Закон за помилување Сл. весник 20/1993, измена и дополнување во 2016, Одлука на Уставен суд од 2016 г. за укинување на измена и дополнување од 2009 година.
- Закон за правда за децата, Сл. весник 148/2013.
- Закон за пробација, Сл. весник на РМ, бр. 226 од 25.12.2015 година.
- Закон за ратификација на Анексот за изменување на Анекс I на мултилатералната спогодба меѓу Европската заедница и нејзините земји-членки, Република Албанија, Босна и Херцеговина, Република Бугарија, Република Хрватска, Република Северна Македонија, Република Исланд, Република Црна Гора, Кралството Норвешка, Романија, Република Србија и мисијата на Обединетите нации за привремена Администрација на Косово за основање на Европска заедничка воздухопловна област, Сл. весник 98/09.
- Закон за ратификација на Договорот за оперативна и стратешка соработка меѓу Република Северна Македонија и Канцеларијата на Европската полиција, објавен во Сл. весник бр.172/14.12.2011.
- Закон за ратификација на договорот меѓу Владата на Република Северна Македонија и Владата на Република Косово за екстрадиција, Сл. весник на Р. Северна Македонија, бр.178 од 22.12.2011 година.
- Закон за ратификација на договорот меѓу Република Северна Македонија и Република Хрватска за екстрадиција, Сл. весник на Р. Северна Македонија, бр. 57 од 08.05.2012 година.
- Закон за ратификација на Европската конвенција за трансфер на казнената постапка Сл. весник на РМ бр.49/2004, а стапила на сила на 29.07.2004 година.
- Закон за ратификација на Конвенција за изедначување на одредени правила во врска со превоз по воздушен пат, во Монреал 28 Мај 1999 Сл. весник бр. 25/00.
- Закон за ратификација на Конвенција за обележување на пластични експлозиви со цел за нивно откривање, во Монреал 1 Март 1991 Сл. весник на РМ бр. 21/98.
- Закон за ратификација на Конвенцијата против транснационалниот организиран криминал на ОН заедно со дополнителните протоколи, „Службен Весник на Р. Северна Македонија“, бр. 70 од 08.10.2004 година., чл.1.
- Закон за ратификација на мултилатералната спогодба меѓу Европската заедница и нејзините земји-членки, Република Албанија, Босна и Херцеговина, Република Бугарија, Република Хрватска, Република Северна Македонија, Република Исланд, Република Црна Гора, Кралството Норвешка, Романија, Република Србија и мисијата на Обединетите нации за привремена администрација на Косово за основање на Европска заедничка воздухопловна област Сл. весник 27/07.
- Закон за ратификација на протоколот за утврдување на пречистениот текст на Меѓународната конвенција на Еуроконтрол за соработка во безбедноста на

- воздушниот сообраќај од 13 Декември 1960 со разните измени и дополнувања Сл. весник 102/00.
- Закон за ратификација на Римскиот статут на Меѓународниот кривичен суд, Сл. весник 12/2002 од 16.02.2002.
- Закон за ратификација на Спогодбата за привилегии и имунитети на Меѓународниот кривичен суд, усвоена во Њујорк на 9 септември 2002 година, во понатамошниот текст како Спогодбата од Њујорк, 2002 год.
- Закон за ратификација на спогодбата меѓу Европската заедница и Република Северна Македонија за некои аспекти на воздушниот сообраќај Сл. весник 127/06.
- Закон за соработка меѓу Република Северна Македонија и Меѓународниот кривичен суд за гонење лица одговорни за сериозни повреди на меѓународното хуманитарно право извршени на територијата на поранешна Југославија Сл. весник на Р. Северна Македонија бр. 73 од 13.06.2007 година.
- Законот за кривичната постапка („Службен весник на Република Северна Македонија“, бр. 15/97, 44/02 и 74/04), закон вон сила.
- Законот за меѓународна и привремена заштита (Сл. весник бр. 64 од 11.04.2018).
- Законот за објавување на законите и другите прописи и акти во „Службен весник на Република Северна Македонија“ (Сл. весник на РМ - 56/1999 и 43/02).
- Законот за одредување на видот и одмерување на висината на казната, Сл. весник на РМ бр. 199/14, укинат од страна на Уставниот суд во ноември 2017 година; Европска конвенција за меѓународно признавање на казнените пресуди.
- Законот за ратификација на договорот за соработка меѓу Северна Македонија и ЕВРОПРАВДА Сл. весник на Р. Северна Македонија, бр.51 од 16.04.2009 година.
- Законот за ратификација на Европската спогодба за пренос на барањата за правна помош, Сл. весник бр.47 од 30.06.2002.
- Законот за следење на комуникациите („Сл. весник“ бр. 121/2006; 110/2008 и 116/2012).
- Затворањето на Трибуналот за Руанда види: <https://www.hrw.org/news/2015/12/23/rwanda-international-tribunal-closing-its-doors>
- Здружението на млади правници во РСМ. За нивните активности како и водичите и прирачниците за азил види на www.myla.org.mk ; публикации на https://myla.org.mk/pub_categories/%d0%b1%d0%b8%d0%b1%d0%bb%d0%b8%d0%be%d1%82%d0%b5%d0%ba%d0%b0/d0%bf%d1%83%d0%b1%d0%bb%d0%b8%d0%ba%d0%b0/d1%86%d0%b8/d0%b8/ (последен пристап на 19.08.2020).
- Земји кои се во мрежата на Европавда можете да ги видите на <https://www.eurojust.europa.eu/states-and-partners/member-states>
- Игнатов, Владимир (2017): *Полициска соработка во кривичните предмети помеѓу Македонија и ЕУ*. Masters thesis, University of Goce Delcev Stip, стр. 40-41.
- Исаковска, М., магистерски труд: Недостатоците на системот за азил во ЕУ – Човековите права им пркосат на политиките;
- Јанкуловска, Гордана (2015): „Современи методи во сузбивањето на транснационалниот економскофинансиски криминал“ – докторска дисертација – УКЛО, стр. 292-293.
- Јованов, Илија, Извршување на странски кривични пресуди: Правна регулатива во македонското законодавство и Меѓународни препораки во извршувањето на судските одлуки, Стручна статија УДК 316.624(049.3).
- Јовашевиќ, D. (2009): Појам, принципи и извори меѓународног кривичног права, Зборник радова правног факултета у Нишу, LIII, стр. 71-107.

- Јовашевиќ, Д. (2011): Меѓународно кривично право, Правни факултет Ниш, Ниш, стр. 6-18.
- Јошт Јесеничич, Аленка Сагмајстер: Прирачник за заеднички истражни тимови (2014), дел од проектот „ИПА 2010 – Борба против организираниот криминал и корупција: Јакнење на мрежата на обвинители“ Германското друштво за меѓународна соработка (ГИЗ), стр. 13.
- Кадриу, О. (2014): *Кривично правното начело на законитост како фундаментално начело на правниот систем на Република Северна Македонија*, Европско право бр. 2/14, Скопје, 2014, 125.
- Кадриу, Осман (2014): *Кривично правното начело на законитост како фундаментално начело на правниот систем на Република Северна Македонија*, Европско право, Број 2/2014.
- Калајџиев, Г., Гогов, Б., Марушиќ, М: Заштита на личните податоци во кривичниот систем, Македонска ревија за казнено право и криминологија, бр.2/3 од 2008 година, стр.121-142.
- Калајџиев, Г., Лажетиќ, Г., Неделкова, Л., Денковска, М., Тромбева, М., Витларов, Т., Јанкуловска, П., Кадиев, Д. (2018), „Коментар на Законот за кривичната постапка“, Скопје: ОБСЕ, стр. 29.
- Калајџиев, Г., Лажетиќ-Бужаровска, Г., (2011): Закон за кривична постапка, Конвенција за заштитата на човековите права и основните слободи.
- Камбовски, В. (1998): Меѓународното казнено право, Правен факултет, Скопје.
- Камбовски, В. (2011): Коментар на Кривичниот законик, Матица, Скопје, 56–74; Никола Матовски, Гордана Бужаровска и Гордан Калајџиев, *Казнено процесно право*, Правен факултет „Јустинијан Први“, Скопје, 2009, 51.
- Камбовски, Владо (2006): *Казнено право - општ дел*, Скопје.
- Камбовски, Владо (2011): *Коментар на Кривичниот Законик*, Матица, Скопје.
- Канцеларијата на високиот комесаријат за бегалци на Обединетите нации (УНХЦР; основана 14 декември, 1950). Официјална веб страна <http://www.unhcr.org/>
- Касезе, А. (2013): Меѓународно казнено право, Превод на Владата на РМ.
- Конвенција за борба против криминал поврзан со електронски мрежи од 2001,
- Конвенција за кривични и други дела извршени во воздухоплови Токио 1963 Сл. весник 47/70,
- Конвенција за перење пари, откривање, заплена и конфискација на имотна корист прибавена од кривично дело од 1990.
- Конвенција за перење пари, откривање, заплена и конфискација на имотна корист прибавена од кривично дело; Стразбур, 8 ноември 1990.
- Конвенција за предавање на обвинети лица меѓу Кралството Србија и Соединетите Американски држави од 12/25. октомври 1901 година.
- Конвенција за спречување на незаконито грабнување на воздухоплови, Хаг 1970 Сл. весник на РМ бр. 33/72.
- Конвенција за спречување на терористички бомбардирања од 1997.
- Конвенција за спречување тероризам и Конвенција против трговијата со луѓе, двете од 16 мај 2005 како и многу други.
- Конвенција за статусот на бегалците, 1951 г. <http://www.unhcr.org/3b66c2aa10.html>
- Конвенција за сузбивање на акти за нуклеарен тероризам, од 2005.
- Конвенција за сузбивање на незаконски дејствија вперени против безбедноста на цивилното воздухопловство Монреал 1971 Сл. весник 33/72.
- Конвенција за сузбивање на финансирање тероризам 1999.
- Конвенција меѓу Социјалистичката Федеративна Република Југославија и Француската Република за заемна правна помош во кривичната материја од 29 октомври 1969, Милевска, Г. (2015) Виш соработник за екстрадиција во Секторот за

- меѓународна правна помош во Министерство за правда, Презентација Академија за обука на судии и јавни обвинители, Павел Шатев.
- Конвенција меѓу Федеративната Народна Република Југославија и Кралството Грција за заемни правни односи.
- Конвенција на ООН за корупција од 1999.
- Конвенција на ООН против незаконска трговија со дроги и психотропни супстанции од 1988.
- Конвенција на ООН против транснационален организиран криминал од 2000.
- Конвенција, Законот за ратификација на Европската конвенција за меѓусебна правна помош во кривичната материја, со Додатен протокол, Сл. весник бр. 32 од 26.05.1999.
- Конвенцијата за основање на ЕВРОПОЛ, со дополнување на Конвенцијата (Дански Протокол), Сл. весник на ЕУ бр. С 002, 06.01.2004, стр. 3, во понатамошниот текст Дански протокол.
- Конвенцијата за полициска соработка во Југоисточна Европа.
- Конвенцијата за привилегии и уминитет на ОН од 1946 година.
- Конвенцијата на Обединетите нации против транснационалниот организиран криминал со нејзините Два дополнителни протокола, како и Вториот дополнителен протокол за меѓусебна правна помош во кривичната материја.
- Конеска, М., Милошески, В., Маркоски А., (2016) Меѓународна соработка во кривичната материја : прирачник за практичари, Скопје, ОБСЕ, стр. 8.
- Кривичен законик на РМ (Сл. весник на РМ - 37/1996 и 80/99, 4/02, 43/03, 19/04, 81/05, 60/06, 73/06, 7/08, 139/08, 114/09, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 82/13, 14/14, 27/14, 28/14, 41/14, 115/14, 132/14, 160/14, 199/14). Види и Одлуки на Уставниот суд на РМ: У. бр. 220/2000 (30 мај 2001 – Сл. весник на РМ 48/01); У. бр. 210/2001 (6 февруари 2002 – Сл. весник на РМ 16/02); У. бр. 206/2003 (9 јуни 2004 – Сл. весник на РМ 40/04); У. бр. 228/05 (5 април 2006 – Сл. весник на РМ 50/06); У. бр. 169/2016 (16 ноември 2017 – Сл. весник на РМ 170/17). *Закон за кривична постапка* (Сл. весник на РМ - 150/10 од 18.11.2010).
- Листата на членки може да ја видите на <https://www.interpol.int/Who-we-are/Member-countries> Северна Македонија е членка од 29 септември 1993 година.
- Малком Н. Шо, (2009): Меѓународно право, стр. 969
- Марјановиќ, Горѓе (1998) *Македонско кривично право, општ дел*, Скопје.
- Марјановиќ, Ѓеорге, Каневчев, Методија (2010): *Македонско кривично право – општ дел*, Просветно дело, Скопје.
- Маролов, Д. (2013): Скрипта по предметот Меѓународно јавно право, електронски извор, УГД е-библиотека, стр. 45-46.
- Матовски, Никола, Бужаровска, Гордана, Калајџиев, Гордан (2009): *Казнено процесно право*, Правен факултет „Јустинијан Први“, Скопје.
- Меѓународен кривичен суд за поранешна Југославија, Обединети нации, Меѓународен кривичен трибунал за поранешна Југославија, 2011, достапно на https://www.icty.org/x/file/About/ICTY%20Leaflet/ICTY_leaflet_printable_mk.pdf (последно пристапено на 24 септември 2020).
- Меѓународен пакт за граѓански и политички права*, усвоен и отворен за потпишување и ратификување или пристапување со резолуција на Генералното собрание на ОН 2200 А(XXX) од 16 декември 1966 година.
- Меѓународна конвенција за цивилно воздухопловство (Чикашка конвенција) Чикаго 1944 Сл. весник на РМ бр.15/54.
- Меѓународниот пакт за граѓански и политички права* е усвоен и отворен за потпишување и ратификување или пристапување со Резолуцијата 2200

- A(XXX) на Генералното собрание на ОН од 16.XII.1966, а стапи во сила на 23.III.1976 год.
- Миленковиќ, С. (1978): О називу меѓународног кривичног права, Југословенска ревија за меѓународно право, Београд, број 3/1978. године, стр. 299-314.
- Министерство за правда во рубриката Меѓународни правни инструменти достапна на следниов линк https://www.pravda.gov.mk/mp_instrumenti [последен пристап на 26.06.2020].
- Национални контакт точки во РСМ https://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/EJN_InfoAbout.aspx?Id=435 (последен пристап на 10.06.2020).
- Нирнбершки процеси – обвинение: <http://avalon.law.yale.edu/imt/count.asp> (пристапено на 28.11.16).
- Одделението за ЕВРОПОЛ во РСМ <https://mvr.gov.mk/page/europol> (последен пристап 10.08.2020).
- ОДЛУКА 2002/187/ЈНА НА СОВЕТОТ од 28 февруари 2002 година со која го формира ЕВРОПРАВДА со цел зајакнување на борбата против сериозниот криминал, (2002/187/ЈНА), објавена на 6.3.2003 година во Службен весник на Европските Заедници, во понатамошниот текст како ОДЛУКА 2002/187ЈНА на Советот.
- Одлука 2005/681/ЈНА од 20 Септември 2005 година за основањето на European Police College (CEPOL) и измена на Одлуката 2000/820/ЈНА Сл. весник на ЕУ бр. L 256 , 01/10/2005 стр. 63-70.
- ОДЛУКА 2009/426/ЈНА НА СОВЕТОТ од 16 декември 2008 за зајакнување на Европрава и за изменување на Одлуката 2002/187 ЈНА за воспоставување на Европрава со цел засилување на борбата против тежок криминал.
- ОДЛУКА бр. 2009/316/ЈНА на Советот за конституирањето на Европскиот систем за кривична евиденција ECRIS со цел примена на чл. 11 од Рамковната одлука 2009/315/ЈНА од 06.04.2009, Сл. весник бр. L 93/33 (1) од 07.04.2009 година.
- Одлука за пристапување кон Виенските конвенции и протоколи Сл. весник на РМ бр. 48/93.
- Одлука за пристапување кон Женевските конвенции и протоколи Сл. весник на РМ 48/93.
- Одлука за пристапување кон одреден број на конвенции на СЕ Сл. весник на РМ бр. 57/93.
- Одлука на Советот 2002/494/ПВР од 13 јуни 2002 година, за создавање на Европската мрежа на контактни точки во однос на лицата кои се одговорни за геноцид, злосторства против човештвото и воени злосторства.
- Одлука на Советот 2007/845/ПВР од 6 декември 2007 година, за соработката меѓу службите за наплата за активата на земјите-членки на полето на откривање и идентификација на приносите од, или другиот имот што е во врска со криминалот и со одлука на Советот 2008/852/ПВР од 24 октомври 2008 година, за контактната точка на мрежата против корупцијата. Договор за соработка помеѓу Република Македонија и Европрава објавен во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 51 од 2009 година.
- Ортаковски, В., Миленковска, М. (2014): Меѓународно јавно право, УКЛО, стр. 242.
- Официјален веб сајт на ЕВРОПОЛ: <https://www.europol.europa.eu/>
- Официјален веб-сајт на Европрава <http://www.eurojust.europa.eu/>
- Официјален веб-сајт на ЕЈН: http://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/EJN_Home.aspx , последен пристап на 14.05.2012 година.
- Официјален веб-сајт на Интерпол: <https://www.interpol.int/en>
- Официјален сајт на Европскиот суд: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home> [последен пристап: 15.IX.2018].

- партнерите на Европавда види <https://www.eurojust.europa.eu/states-and-partners/eu-partners>
- Повелба за основните права на Европската Унија, прокламирана заедно со Договорот од Ница во 2000 г., а правно стапена на сила со стапувањето на сила на Лисабонскиот договор, декември 2009 г.
- Повелбата од Нимберг*, достапна на http://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocitycrimes/Doc.2_Charter%20of%20IMT%201945.pdf
- Правила за постапување за обработка и заштита на лични податоци во ЕВРОПРАВДА, (Текстот е усвоен едногласно од страна на Колегиумот на ЕВРОПРАВДА за време на состанокот од 21 октомври 2004 и е одобрен од страна на Советот на 24 февруари 2005) - (2005/Ц 68/01) стр. 1, во понатамошниот текст како Правила за постапување за обработка и заштита на лични податоци во ЕВРОПРАВДА.
- Преводот на Конвенцијата и Протоколите на македонски јазик е преземен од Сл. весник на РМ, 11/1997 и 30/04, 30/05.
- Предлог закон за меѓународна соработка во кривичната материја <https://akademik.mk/utvrden-predlog-zakonot-za-megunarodna-sorabotka-vo-krivichnata-materija/> (последен пристап 18.09.2020).
- Прирачник за меѓународна правна помош во кривичната материја, Подготвено во рамки на: ТВИНИНГ ЛАЈТ ПРОЕКТ Зајакнување на правната соработка во граѓанската и кривичната материја (МК 12 IB ЈН 01 TWL), декември 2016, стр. 34.
- Програмата за кривична правда - https://ec.europa.eu/justice/grants1/programmes-2014-2020/justice/index_en.htm, последен пристап на 16.09.2020.
- Проевски, Ј. (1998): *Кривичен законик (објаснение, коментари и судска практика)*, Академик, Скопје.
- Протокол број 7 кон Конвенцијата за заштита на човековите права и основни слободи чл. 4, Стразбур, 22 ноември 1984 година.
- Протокол од 30 Ноември 2000 година со кој се дополнува член 2 од Анексот на Конвенцијата на ЕВРОПОЛ за надлежност на кривичните дела врзани со перење на пари, Сл. весник на ЕУ бр. С 358, 13 декември 2000 година, стр. 1.
- Протоколот број 11* (ETS № 155), од датумот кога истиот стапи на сила: 1 ноември 1998.
- Протоколот број 14* (СЕТS № 194) кој стапи на сила на 1 јуни 2010 година
Протоколот број 14 (СЕТS № 194) кој стапи на сила на 1 јуни 2010 година, иако во Службен весник на Република Северна Македонија не е објавен пречистен текст на Конвенцијата.
- Протоколот број 2* (ETS № 44) кој согласено чл. 5, ст. 3 претставува интегрален дел на Конвенцијата од неговото стапување на сила на 21 септември 1970.
- Протоколот број 3* (ETS № 45), кој стапи на сила на 21 септември 1970.
- Протоколот број 5* (ETS № 55), кој стапи на сила на 20 декември 1971.
- Протоколот број 8* (ETS № 118), кој стапи на сила на 1 јануари 1990.
- Пуцаковски, Орце (2019): Улогата на ЕВРОПОЛ во спречување на трговија со луѓе и криумчарење мигранти во Западен Балкан, магистерски труд, Институт за безбедност, одбрана и мир, Филозофски факултет, Скопје, стр. 86.
- Рамковна Одлука 2009/315/ЈНА од 26 февруари 2009 година за организацијата и содржината на размената на податоци извадени од кривичната евиденција, помеѓу државите членки, Сл. весник на ЕУ бр. L 093, 07.04.2009 стр. 23-32.
- Рамковна Одлука за Joint investigation teams, Сл. весник на ЕУ бр. L 162, 20/06/2002 стр. 1-3.

- Рамковна одлука на Советот 2002/465/ЈНА од 13 јуни 2002 година за заеднички истражни тимови (2002, ОЈ L 162/1), Препорака на Советот од 8 мај 2003 за модел на договор за создавање на заеднички истражни тимови (2003, ОЈ С 121/01), Резолуција на Советот од 26 февруари 2010 за модел на договор за создавање на заеднички истражни тимови (2010, ОЈ С 70/01).
- Рамковна одлука на Советот 2009/315/ЈНА од 26 февруари 2009 година за организацијата и содржината на размена на информации меѓу државите-членки содржани во криминално досие (2009, ОЈ L 93/23) и Одлука на Советот 2009/316/ЈНА од 6 април 2009 година за основање на Европски информативен систем на криминални досиеја (ECRIS) врз основа на примена на членот 11 од Рамковната одлука 2009/315/ЈНА (2009, ОЈ L 93/33).
- Ратификувани Европски конвенции за меѓународна соработка во кривичната област, Република Северна Македонија Министерство за Правда, Скопје, 2010.
- Ратификувани Европски конвенции за меѓународна соработка во кривичната област, (2010), Република Северна Македонија Министерство за Правда, Европска конвенција за екстрадиција со додатен протокол и втор додатен протокол, Скопје, стр. 109.
- Регулативата 343/2003/ЕЗ на Советот, уште позната и како Даблин II Регулација (Dublin II Regulation), која всушност ја заменува Даблинската конвенција од 1990 година.
- Регулативата 407/2002 Евродак, кон која се гледа како довршување на Даблин II Регулацијата за основање на комплементарен систем на база на податоци.
- Резолуција на Генералното Собрание A/RES./428(V) од 14-ти декември 1950 година.
- Римскиот статут на Меѓународниот кривичен суд, усвоен на 17 јули 1998 од страна на Дипломатската конференција на ополномоштените амбасадори при ООН за формирање на Меѓународен кривичен суд.
- Сајт на Македонската агенција за цивилно воздухопловство на <http://www.caa.gov.mk/> [последен пристап на 12.02.2018].
- Сајт на Министерство за одбрана на РМ <http://morm.gov.mk/?shtit=27023> [последен пристап на 26.02.2018 година].
- Секретаријатот за европски прашања. <http://www.sep.gov.mk/content/?id=2499#.X31c1MlzaM8>
- Симовиќ, М., Благојевиќ, М. (2007): Меѓународно кривично право, Бања Лука, стр. 11.
- Совет на Европска Унија: ОДЛУКА НА СОВЕТОТ за основање на Европската полициска служба (Европол) 8706/3/08 РЕВИЗИЈА 3, Брисел, 9 октомври 2008 година.
- Статистички извештај на Комисијата за употребата на ECRIS, објавен на 29 јуни 2017 година на следниот линк <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1499260933081&uri=CELEX%3A52017DC0341> (последен пристап на 16.09.2020).
- Статут на интернационалниот воен трибунал: <http://avalon.law.yale.edu/imt/imtconst.asp>
- Сулејманов, З. (1999), „Извршување на странска кривична пресуда“, Скопје: МРКК, год. 6, бр. 1-22. стр.
- ТВИНИНГ ЛАЈТ ПРОЕКТ Зајакнување на правната соработка во граѓанската и кривичната материја (МК 12 IB ЈН 01 TWL), декември 2016, стр. 9-10.
- Тупурковски, В., Разликата помеѓу чисто политичките и релативно политичките кривични дела при екстрадиција, Годишник на Правниот факултет, Скопје, 1974 година; Карчева, С. (2015): Казнено правна помош во кривичната материја, УГД, Штип, оп.цит.
- Универзална Декларација за правата на човекот*, Генерално собрание на ООН – Резолуција 217А(III) на 10 декември 1948.

Устав на Република Северна Македонија чл.4, „Службен весник на РМ” бр. 52 од 22.11.1992 година, дополнет и изменет со Амандмани I – XXXII (Амандман од 12 април 2011 година).

Уставен закон за спроведување на Уставот на РМ, Сл. весник на РМ, бр. 52/1991.

Уставот на Република Северна Македонија е донесен на 17.XI.1991 година и, заедно со *Уставниот закон за спроведување на Уставот на РМ*, е објавен во Сл. весник на РМ - 52/1991.

Хакнер, Т., Пимбург, В., Лагодини, О., Волф, Н., Меѓународна правна помош во кривичната материја, Упатство за практиката, И.П. Табернакул, Скопје, 2009, стр. 1.

Хакнер, Т., Шомбург, В., и др. (2009): Меѓународна правна помош во кривичната материја, стр. 84.

Шаховиќ, М. Хроника меѓународне изолације, Београд 2000, стр. 111.

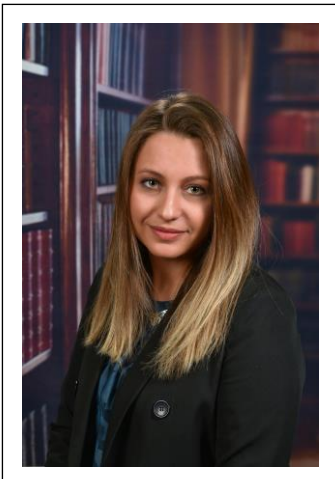
Шкулић, М., Меѓународни кривични суд – надлежност и поступак, Центар за публикации Правног факултета у Београд, Београд, 2005, стр. 67.

ОЛГА КОШЕВАЛИСКА

Олга Кошевалиска е родена на 23.11.1983 во Штип, Северна Македонија. Во 2006 година дипломира на Правниот факултет „Јустинијан Први“ при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“. На истиот факултет магистрира во 2009 година, а во 2013 година го одбранува својот докторски труд, со што се стекнува со титулата доктор на правни науки од областа на казненото право. Во 2007 година се вработува на Правниот факултет при Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип. За време на својот работен ангажман, остварува повеќе студиски престои во странство, меѓу кои и студиски престој на престижниот Northwestern University во Чикаго, САД. Кошевалиска е автор на повеќе од 80 труда, објавени во престижни меѓународни списанија, како и автор на седум книги. Исто така, авторката е ангажирана како национален експерт или учесник на повеќе од десет меѓународни и домашни проекти. Научниот интерес на Кошевалиска е во полето на казненото право, казненото процесно право, меѓународното казнено право и малолетничкото казнено право. Кошевалиска во периодот од 2015 до 2019 ја извршуваше функцијата продекан за настава на Правниот факултет, а во 2019 е избрана за декан на Правниот факултет при Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип.

ЕЛЕНА МАКСИМОВА

Елена Максимова е родена на 02.04.1987 година во Шибеник, Р. Хрватска. Во 2008 година дипломира на Правниот факултет „Јустинијан Први“ при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје. Истата година се запишува на мастер студии, казнено право, на истиот факултет. По магистрирањето во 2011 година, своето образование го продолжува на докторската школа при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје. Во 2018 година, по одбрана на докторскиот труд се стекнува со титулата доктор на правни науки од областа на казненото право. Од 2009 до 2011 година е демонстратор на Правниот факултет при Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип. Во 2012 е избрана во помлад асистент на истиот факултет. Во 2019 година е избрана за доцент на Правниот факултет при Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип, во областа казнено право. Истата година е избрана за продекан за настава. Научниот интерес на Максимова е во полето на казненото право, криминологијата, казненото процесно право, меѓународното казнено право и пенологијата. Автор е на повеќе од 50 труда објавени во домашни и меѓународни списанија. Активно учествува во меѓународни собири, тркалезни маси и научни дебати од областа. За време на нејзинот досегашен работен ангажман учествува во неколку домашни и меѓународни проекти, како и на конференции во земјава и странство.